Деңгей	Анықтау кезеңі		Бақылау кезеңі	
	Бала саны	Пайыздық мөлшері	Бала саны	Пайыздық мөлшері
Жоғары	0	0%	3	30%
Орта	3	30%	2	20%
Төмен	7	70%	5	50%

Кесте – 2. 6-10 жастағы АСБ бар балалардың анықтаушы және бақылау кезеңдерінде белсенді сөйлеудің қалыптасу деңгейлері бойынша бөлінуін салыстыру.

Жалпы моториканың жай-күйіне арналған тапсырмаларды орындау кезінде балалар арасында жетістікке жеткен балалар Айхан, Никита ,Ерасыл, Темірлан болды. Балалар мұғалімнің көрсеткен белгілі бір іс-қимылдарын сәтті қайталады – отыру, тұру, секіру, айналу, қолдарын жоғары көтеру, қолдарын төмен түсіру және т.б. Ұсақ моториканы дамытуға арналған күрделі жаттығуларды Никита, Темірлан, Ерасыл игерді, бұл балалар мұғалімнің көрсеткен қол-жаттығуларын қайталады ("қайық", "жұдырық", "үстел", "адам", "ағаштар" және т. б.). Бақылау кезеңінің нәтижелері бойынша коммуникативті қызметте мотор саласының көріністерінің жоғары деңгейіне ие болған балалар артикуляциялық моториканың жай-күйіне арналған жаттығулардан тұратын тапсырмаларда да алда болды. Марат пен Артурдың ұсақ және артикуляциялық моторика дағдыларын игере алмады, Батыр, Абылай, Сафина қарапайым артикуляциялық қалыптарды орындай алмады. 3-кестеде 6-10 жастағы АСБ балалардың коммуникативті қызметтегі сандық нәтижелерін қозғалтқыш саласының көріністерін зерттеудің эксперименттік әдістемесі бойынша салыстыру (Н.В.Нищево, М.Сандберг әдістемесі) анықтау және бақылау бөлімдерінің кезеңдерінде ұсынылған.

Деңгей	Анықтау кезеңі		Бақылау кезеңі	
	Бала саны	Пайыздық мөлшері	Бала саны	Пайыздық мөлшері
Жоғары	0	0%	3	30%
Орта	4	40%	5	50%
Төмен	6	60%	2	20%

Кесте – 3. 6-10 жастағы АСБ балалардың анықтаушы және бақылау кезеңдеріндегі коммуникативті қызметтегі қозғалтқыш саласының көріну деңгейлері бойынша салыстыру.

Аутизм спектрі бұзылған 6-10 жастағы балаларда сөйлеуді түсіну деңгейі едәуір артты, зерттеудің белгіленген кезеңінде біз орташа деңгейге жатқызған балалар жоғары деңгейге сәйкес келетін сөйлеуді түсіну дағдыларын игерді, зерттеудің белгіленген кезеңінде сөйлеуді түсінудің төмен деңгейіне ие болған балалар жүргізілген жұмыстан кейін сөйлеуді түсінудің орташа деңгейін игерді. Жоғары деңгейдегі балалар саны 30% құрады. Орта деңгейге біз шартты түрде 7 баланы (70%) жатқыздық. Жүргізілген жұмыстың нәтижелері бойынша зерттеудің бақылау кезеңінде коммуникативтік қызмет тәсілін пайдаланудың жоғары деңгейі балалардың 20% - құраса; орташа 80% - ды құрады.Ал төмен деңгей анықталған жоқ. Біз орта деңгейдегі балалардың өздері ешқандай кедергі болмаса да қарым-қатынас бастамасын өте сирек көрсететінін байқап, балаларда әңгімелесушіге бағытталған сұрақтарға алғашқы өтініштер мен жауаптар пайда болғанын атап өттік.

Сурет-1. Коммуникативтік белсенділік.

Арнайы эксперименттік әдістерді қолдану арқылы жүргізілген жұмыстың нәтижелері бойынша мынадай қорытынды жасауға болады: аутизм спектрі бұзылған 6-10 жастағы балаларда коммуникативті белсенділіктің қалыптасу деңгейін анықтауға болады. Нәтижелерді талдай отырып, біз: ешкімде коммуникативті іс-әрекеттің қалыптасуының жоғары деңгейі анықталмаған, коммуникативті іс-әрекеттің қалыптасуының орташа деңгейі 3 балаға (30%), коммуникативті іс-әрекеттің қалыптасуының төмен деңгейі 7 балаға (70%) ие. Осылайша, біз коммуникативтік қызметті қалыптастыруға бағытталған мақсатты жұмыс қажет екенін анықтадық.

Аутизм спектрінің бұзылуы бар 6-10 жастағы балаларда коммуникативтік қызметті қалыптастыру бойынша түзету жұмыстары тәжірбиенің қалыптастырушы кезеңінде жүргізілді. Ол келесі психологиялық педагогикалық жағдайларды ұйымдастырудан тұрды: аутизм бұзылысының көріністерінің жеке ерекшеліктерін ескере отырып, коммуникативті қызметті қалыптастыруға бағытталған балалармен жеке және кіші топтық жұмысты ұйымдастыру; аутизм спектрі бұзылған балалардың коммуникативті қызметін қалыптастыру үшін ерекше дамытушы пәндік-кеңістіктік орта құру; аутизм спектрінің бұзылулары бар балаларды сүйемелдеуді жүзеге асыратын барлық мамандардың біліктілігі және аутизм спектрі бұзылған балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналарға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету.

Сонымен, бақылау бөлімінің нәтижелерін қорытындылай келе, коммуникативті белсенділіктің жоғары деңгейі АСБ бар 6-10 жастағы балалардың 20% - байқалады деп айтуға болады;

Коммуникативті іс-әрекеттің қалыптасуының орташа деңгейі АСБ бар 6-10 жастағы балалардың 30% - байқалды;

Төмен деңгейлі АСБ бар 6-10 жастағы балалардың 50% - тән.

Қорыта айтқанда, аутизм синдромына ұшыраған балалардың коммуникативтік қызметін дамыту мақсатында жүргізілген жұмыс нәтижесі бойынша зерттеу болжамдарының дұрыс екені дәлелденіп, аутизм синдромы бар балалардың коммуникативтік қызметін дамыту үшін психологиялық-педагогикалық қолдауда кешенді шаралар мен заманауи әдістерді пайдаланудың тиімділігі көрсетілді. Яғни, аутизм синдромы бар балалардың коммуникативтік қызметін дамыту барысында кешенді түрде әдістерді қолдану балаларының сауығуына барынша мүмкіндік беретінін дәлелдедік. Ең бастысы, баламен қарым-қатынас орнату оңайға түседі. Тәрбиелеуде қызығушылығы оянады, ата-аналар тарапынан қамқорлық пен сүйіспеншілік орнайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ахметова А.И., ОмарбековаА.И. //«Әлеуметтік педагог қызметінің ғылыми-әдістемелік негіздері. – Алматы: «Асыл кітап» баспасы, 2020. – 211 б.Аксенов А.М. Медико-психолого-педагогическое сопровождение ребенка-сироты // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 6.

2. Хаидов С.К. Психолого-педагогическое сопровождение семьи ребёнка с ограниченными возможностями здоровья: организация, содержание, воспитание, технологии: учебник для высших учебных заведений / С.К. Хаидов, Н.А. Степанова, С.Г. Лещенко. – Тула: Тульское производственное полиграфическое предприятие, 2016. – 417 с.

3. Ранний детский аутизм. // Причины аномалий развития у детей. М.: Изд-во АПН СССР, 1984.

4.Никольская, О.С. Проблемы семьи аутичного ребенка / О.С. Никольская, Е.Р. Баенская, М.М. Либлинг // Дефектология, 2005. – № 5. – С.76-82.

5. Питерс Т. «Аутизм: от теоретического понимания к педагогическому воздействию», М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. Пособие для родителей, семьи и друзей.

УДК 37.032:373.5

Айсабекова А.К.
магистрант 1 курс, Казахстан, г. Караганда, E-mail: aisulu.aisabekova06@yandex.ru
Карманова Ж.А.
д.п.н., доцент, Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, кафедра ДиППП
Казахстан, г. Караганда, E-mail: karmanovazh@mail.ru
Ткаченко С.А.
Школа-лицей №66 г.Караганды, психолог

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГА: СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ПОДХОД

Аннотация. В данной статье авторами рассматривается профессиональная подготовка будущих педагогов, их компетентность, а также изменения требований к их качеству, усложнение и разнообразие педагогической деятельности. В ходе статьи авторы рассматривают новый методический подход, который несет в себе новое направление синергетика, различные определения данного направления и принципы синергетического подхода.

Ключевые слова: профессиональная подготовка педагога, компетентность педагога, методическая деятельность, синергетика, синергетический подход, принципы синергетики.

Abstract. In this article, the authors consider the professional training of future teachers; their competence; as well as changes in the requirements for their quality, complexity and diversity of pedagogical activity. In the course of the article, the authors consider a new methodological approach, which carries a new direction of synergetics, various definitions of this direction and the principles of a synergetic approach.

Keywords: teacher's professional training, teacher's competence, methodological activity, synergetics, synergetic approach, principles of synergetics.

На сегодняшний день в разных областях наук предметом исследований является профессиональная подготовка будущего учителя. Значительный интерес к этой проблеме вызван повышением требований к качеству профессионального образования и увеличивающейся нагрузкой на деятельность учителей, расхождением принципов коммуникации, неопределенностью ценностных и смысловых оснований в современном мире.

Согласно концепции обучения в течение всей жизни (непрерывное образование), качественное образование является одним из общенациональных приоритетов, указанных в Национальном плане развития Республики Казахстан до 2025 года. В ходе выполнения данной политики в сфере образования, одним из ожидаемых результатов является замена традиционных программ обучения на подготовку обучающихся к будущему, мотивацию постоянного совершенствования навыков и компетенций в течение всей жизни [1].

В различных источниках по педагогике «профессиональная подготовка» подразумевает собой комплекс специальных знаний, умений и навыков, качеств, трудового опыта и норм поведения, которые дают возможность эффективно работать по определенной профессии [5, с. 150]. Профессиональная подготовка – система профессионального обучения, имеющая целью ускоренное получение обучающимися навыков, необходимых для выполнения определенной работы [2, с. 223]. Профессиональная подготовка формирует фундамент для дальнейшего непрерывного образования учителя. Большое количество ученых в сфере педагогического образования (О.А. Абдуллина, Н.В. Кузьмина, Н.Д. Никандров, В.А. Сластенин, Л.В. Спирин) в структуру общепедагогических знаний включают следующие модули:

• фундаментальные методологические знания (знание методологии педагогической науки, теории обучения, воспитания, вопросов педагогического менеджмента);

• теоретико-практические знания об отдельных сторонах обучения и воспитания, о передовом педагогическом опыте по обучению, воспитанию, управлению школой;

• методические знания о формах организации, методах и приёмах обучения и воспитания.

Сейчас вузы самостоятельно определяют актуальное содержание образовательных программ, дисциплины и методики их преподавания. В условиях, когда система подготовки перестает правильно реагировать на актуальные запросы времени, утрачивает гибкость, тогда происходитт ее кризис. Он проявляется в противоречиях. Для преодоления противоречий должны быть

преобразованы ориентированность статуса знаний (из цели обучения в средство), тип взаимодействия «учитель - ученик», информативная стороны образовательного процесса на формирование нового стиля, в основе которого лежит не принцип «запоминания и воспроизведения», а творческое мышление. Для этого нужна новая система профессиональной подготовки будущих учителей нового типа, которые сумеют работать в новых условиях и решать различные педагогические ситуации нетрадиционно, способные создавать авторские технологии обучения. Ограниченность квалификации и опыта педагогических кадров, их отставание от сложных профессиональных задач подчеркивают общую потребность общества, педагогического коллектива и каждого педагога в непрерывном перспективном профессиональном развитии. Для того чтобы воспитать новое поколение детей, педагог должен быть коммуникабельным, внимательным, гибким в поведении, умеющим увлекать детей за собой, открытым. В связи с чем актуальна проблема повышения школьного образования. Решение этой проблемы зависит от профессиональной компетентности учителей. Понятие профессиональной компетентности педагога означает его готовность как в теории, так и на практике реализовывать свою педагогическую деятельность. Профессионально компетентным учителем можно охарактеризовать такого учителя, который на высоком уровне осуществляет педагогическую деятельность, свое педагогическое общение, постоянно достигает высоких результатов в работе, восприимчив к педагогическим новшествам и умеющий адаптироваться в быстро меняющемся педагогическом процессе. Социально – экономическое, а также духовно-нравственное развитие общества непосредственно зависит от профессионального уровня учителя. Для решения этой задачи, необходимо внедрять новый подход, который несет в себе новое направление синергетика.

Синергетика – это теория самоорганизации или признанные всеми научные достижения, которые в течение определённого времени дают научному сообществу модель постановки проблем и их решения.

Отдельные аспекты теории самоорганизации в педагогике были рассмотрены в работах В.А. Аршинова, Е.В. Богомоловой, В.Г. Буданова, В.Г. Виненко, А.А. Ворожбитовой, В.А. Игнатовой, Е.Н. Князевой, О. Копаева, В.Н. Корчагина, С.П. Курдюмова, Г.Г. Малинецкого, С. Симонова, Н.М. Таланчука, Л.Н. Макаровой, Ю.В. Шаронина, С.С. Шевелевой, В.В. Маткина, О.Н. Федоровой и др.

Мы согласны с позицией Е.Н.Князевой и С.П.Курдюмова, они настаивали на том, что «будущее общества во многом определяется системой образования и воспитания подрастающего поколения. Образование, построенное на принципах синергетики, наиболее эффективно, и отвечает потребностям всестороннего раскрытия способностей личности и способам непрерывного самообразования» [7, с. 9].

Синергетика – это научное направление, которое исследует процессы самоорганизации в природных, социальных и когнитивных системах [6, с.619].

Название этой науки происходит от греческого слова «синергейя», которое обознает совместное действие, сотрудничество. Синергетика изучает классическое взаимодействие с позиций реальной взаимосвязи различных, сложных и открытых систем. Данные системы находятся в постоянном процессе саморазвития благодаря природной способности новых систем к самоорганизации.

Синергетический подход в образовании трактуется по-разному:

- А.А.Ворожбитова определяет как синтез многофакторных взаимодействий в процессах образования и самообразования личности [4, 23];
- Е.Н.Князева, С.П.Курдюмов выделяют подход в виде науки, исследующую процессы перехода из неупорядоченного состояния в упорядоченное и вскрывающую такие связи между элементами этой системы, при которых их суммарное действие в рамках системы превышает по своему эффекту пустое сложение эффектов действий каждого элемента в отдельности [7, 10];
- О.Копаев, С.Симонов считают такой подход одним из методологических принципов, которые имеют большой эвристический потенциалом в изучении проблем образования. Это связано с тем, что система образования может быть рассмотрена как система синергетическая, так как является неравновесной, нелинейной, способной к самоорганизации [9, 16].
- Е.В.Богомолова определяет подход, основанный на законах и закономерностях синергетики (самоорганизации и саморазвития педагогических систем) в структурное целое, протекающий через взаимное сочетание, взаимное согласование, взаимное дополнение элементов; синтез многофакторных взаимодействий во встречных процессах воспитания и самовоспитания,

образования и самообразования, обучения и самообучения; открытость целей и содержания образования [3, 36].

На наш взгляд более полное определение данного понятия, дано В.Н.Корчагиным, в котором синергетический подход в образовании – это «один из ключевых методологических подходов, связанных с признанием способности различных систем к саморазвитию не только за счет внешних воздействий, но и прежде всего за счет использования своих внутренних возможностей и что, в свою очередь, способствует более глубокому познанию сложных, нелинейных, эволюционирующих, открытых систем, к числу которых относится образование» [8, 17]. Внедрение синергетического подхода в образовательный процесс предполагает рассмотрение образования как открытой, самоорганизующейся, нелинейной системы.

Синергетический подход предполагает, что образование – это не просто передача знаний, но и процесс взаимодействия ученика и учителя, в котором обе стороны взаимодействуют и влияют друг на друга. Синергетический подход в педагогике помогает создать условия для саморазвития ученика, позволяет ему активно участвовать в учебном процессе и развивать свои личностные качества, чтобы выпускники образовательных учреждений были готовы к самореализации, самостоятельному мышлению, принятию важных для себя решений как в профессионально-трудовой, так и в повседневной жизни.

Принципы синергетического подхода в педагогике:

- Глобальный подход: учебный процесс рассматривается как единая система, в которой все элементы взаимосвязаны и влияют друг на друга.
- Активное участие ученика: ученик активно участвует в учебном процессе, он не только получает знания, но и самостоятельно их создает и применяет.
- Коммуникация и взаимодействие: взаимодействие между учителем и учеником и между учениками самих между собой помогает создавать новые знания и навыки.
- Нестандартность: синергетический подход в педагогике предполагает использование нестандартных методов обучения, что помогает ученикам лучше понимать материал и развивать свои способности.
- Самоорганизация: учебный процесс способствует развитию самоорганизации ученика, что помогает ему стать более самостоятельным и ответственным.
- Непрерывность: учебный процесс рассматривается как непрерывный процесс развития, который должен продолжаться и после окончания обучения.
- Вариативность: синергетический подход в педагогике предполагает индивидуальный подход к каждому ученику и использование различных методов обучения в зависимости от его потребностей и способностей.

В процессе обучения идет поддержка мотивации, усиливается ситуация успеха, что влияет на позитивное самоутверждению личности, формируются ценностные установки. Благодаря синергетическому подходу формируется «глубинные» знания предметов и профессиональных компетенций, происходит профессиональное становление и адаптация будущего специалиста через различные учебные дисциплины с учетом их междисциплинарных связей.

В целом образовательный процесс необходимо рассматривать, как самоорганизующуюся систему, это дает возможность глубже раскрыть внутренние закономерности и механизмы обучения. Для этого от педагога требуется высокий профессионализм, владение гибкими способами управления и организацией учебного процесса, а также уметь применять прогностический подход к педагогическим результатам обучения.

Применяя принципы синергетики, педагог сможет сделать педагогическую деятельность рефлексивной, стимулирующей саморазвитие и способствующей возникновению новых видов образовательной деятельности.

В заключении, можно отметить, что синергетика займет достойное место в современном образовании. Внедрение идей синергетики в учебно-воспитательном процессе не «модный» подход в образовании, а необходимое условие обновления содержания современного образования с учетом реалий сегодняшнего, стремительно развивающегося мира. В настоящее время происходит становление новой модели образования, методологической основой которой служит теория самоорганизации.

Список использованных источников

1. Об утверждении Концепции обучения в течение всей жизни (непрерывное образование) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000471

2. Бим-Бад, Б.М. Педагогический энциклопедический словарь / гл.ред. Б.М. Бим-Бад. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 528 с.

3. Богомолова, Е.В. Интеграция личностно-ориентированного и синергетического подходов как методологическая основа подготовки современного специалиста / Е.В. Богомолова // Гуманизация образования. - 2017. - № 4. - С. 33–38.

4. Ворожбитова, А.А. Синергетический аспект вузовского образования в свете лингвориторического подхода / А.А. Ворожбитова // Вестник высшей школы. – 1999. – № 2. – С. 22–26.

5. Каиров, И.А. Педагогическая энциклопедия / под ред. И.А. Каирова. – М.: Советская Энциклопедия, 1986. – Т. 3. – 224 с.

6. Кемеров, В.Е. Современный философский словарь / под общей ред. д.ф.н. проф. В.Е. Кемерова. - 3-е изд., испр. и доп. - М.: Академический Проект, 2004. - 864 с.

7. Князева, Е.Н., Курдюмов С.П. Синергетика и новые подходы к процессу обучения / Е.Н. Князева // Синергетика и учебный процесс. - М.: Изд-во РАГС, 1999. - С. 8-18.

8. Корчагин, В.Н. Становление и развитие системно-синергетической парадигмы в педагогике / В.Н. Корчагин // Автореф. дис. доктора пед. наук. – Казань, 2005. – 43 с.

9. Павозкова, О.Е. Системно-синергетический подход в исследовании проблем развития дистанционного обучения: сборник трудов конференции / О.Е. Павозкова, А.В. Корельская // Дистанционное обучение: актуальные вопросы: материалы Всеросс. науч.-практ. конф. (Чебоксары, 16 июля 2020 г.) / ред. кол.: Ж.В. Мурзина [и др.]. – Чебоксары: ИД «Среда», 2020. – С. 15-17.

УДК 376.1

Аленова Г.М.
Заведующая ГККП «Ясли -сад Гульдер по Шортандинскому району управления образования Акмолинской области», Казахстан, г. Астана
E-mail:gulzhan.alenova.78@mail.ru

Туганбекова К.М.
к.пед.н., ассоц. профессор, Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, кафедра специального и инклюзивного образования, ассоц. проф. Казахстан, г. Караганда

К ВОПРОСУ О РАЗВИТИИ ИНКЛЮЗИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы развития и понятие инклюзивной компетентности у современного педагога в условиях дошкольного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование; компетенции; особые образовательные потребности; дошкольное образование.

Abstract. The article deals with the issues of development and the concept of inclusive competence of a modern teacher in the context of preschool education.

Keywords:inclusive education; competencies; special educational needs; preschool education.

Республика Казахстан, как и любая другая страна, позиционирующая себя демократическим, светским, правовым и социальным государством, ставит своим приоритетом человеческие ценности, возможность на качественную жизнь, соблюдение прав человека и предоставление полной свободы для собственной реализации как личности. В связи с этим, одним из приоритетных направлений, которое стремится обеспечить равные возможности для всех категорий граждан, является инклюзивное образование. Стремление к равным возможностям происходит благодаря направлению инклюзии, и её постепенному становлению в образовании Республики Казахстан. Инклюзия в образовательной среде является главным этапом в борьбе с препятствиями для людей, имеющих различные особенности в развитии. В соответствии с государственной программой развития образования в нашей стране с 2011 года поэтапно внедряется инклюзивное образование [2].

Образовательный процесс дошкольного учреждения предусматривает как уход и заботу о детях, так и процессы воспитания и обучения знаниям, важным жизненным навыкам, развитие личностных качеств и способностей детей, коррекцию дефицитов в их развитии. Процесс инклюзивного образования связан с изменениями на ценностном уровне. Для того чтобы дети с особыми образовательными потребностями включились в образовательный процесс дошкольного учреждения, необходимо, прежде всего, изменить взгляд педагогов на процесс обучения и воспитания.

Педагогическая деятельность в системе инклюзивного образования требует у лиц, её осуществляющих, сформированности профессиональной компетентности: наличие определенных ценностных ориентаций, профессиональных и личностных качеств, а также обладание профессиональными компетенциями. К существенному снижению эффективности педагогического процесса приводит отсутствие хотя бы одного из этих компонентов.

Алехина С.В., исследуя вопрос профессиональной готовности воспитателей к работе в условиях инклюзивного образования, отмечает необходимость изменения устоявшихся норм и ценностей, противоречащих идеям реализации инклюзивного образования. Автор считает важным необходимость смены у воспитателей установки и стереотипов в отношении обучения и воспитания детей с ограниченными возможностями развития. Под готовностью педагога к реализации инклюзивного подхода в образовании она понимает целостное, личностное образование, представляющее совокупность социальных, нравственных, психологических и профессиональных качеств и способностей, позволяющих на высоком уровне обеспечивать возможность результативной деятельности по включению детей с ограниченными возможностями развития в общеобразовательный процесс [1].

Готовность учреждения в целом и педагогов к инклюзивному образованию детей дошкольного возраста - условие успешного осуществления инклюзивного образования детей дошкольного возраста, динамическое, интегративное профессионально-личностное образование, характеризующееся наличием установки, предполагающей активную предрасположенность и потребность педагога в осуществлении инклюзивного образования детей дошкольного возраста, проявляющееся в наличии и мобилизации специальных знаний, умений и навыков.

По мнению Хитрюк В.В. структура готовности педагога к работе в условиях инклюзивного образования представлена комплексом взаимозависимых характеристик, среди которых значимое место занимает мотивационно-конативный компонент – непосредственное выражение установки в профессиональном поведении (последовательное поведение по отношению к субъектам инклюзивного образования), готовность к проявлению компетентности [3].

Готовность педагогов к работе в условиях инклюзивного образования можно определить через два основных показателя: профессиональную готовность и психологическую готовность.

Профессиональная готовность включает:

• информационную готовность;
• владение педагогическими технологиями;
• знание основ психологии и коррекционной педагоги;
• готовность педагогов использовать вариативные формы и методы работы;
• знание индивидуальных особенностей детей с различными нарушениями развития;
• готовность к повышению профессиональных знаний и умений.

Психологическая готовность включает в себя:

• эмоциональное принятие детей с различными типами нарушений в развитии;
• готовность включать детей с различными типами нарушений в деятельность и взаимодействие;
• удовлетворенность собственной педагогической деятельностью.

Исходя из вышесказанного, можно определить основные направления развития профессиональной инклюзивной компетентности педагога:

• работа в составе команды психолого-педагогического сопровождения;
• исследовательская, экспериментальная деятельность;
• инновационная деятельность, освоение новых педагогических технологий;
• различные формы педагогической поддержки участников инклюзивного процесса;
• самообразование, общение и обмен опытом с коллегами;
• обобщение собственного педагогического опыта.

Одним из важных условий организации процесса инклюзии является командная работа специалистов. Помимо обладания большим количеством научных знаний и практических умений, педагог должен быть эмоционально устойчивым и крепким человеком.

Необходимо обеспечивать психолого-педагогическое сопровождение профессиональной деятельности воспитателя, чтобы избежать синдрома эмоционального выгорания.

Таким образом, важными для коммуникативной деятельности педагога инклюзивного образования являются следующие компетенции: владеет знаниями об особенностях психофизического развития детей разных категорий; готов к самообразованию и повышению квалификации; владеет широким педагогическим инструментарием; эмпатичен, толерантен; умеет работать в команде; анализирует свою педагогическую деятельность и работает над повышением уровня удовлетворения ею.

Список использованных источников

1. Алехина С.В. Профессиональная готовность воспитателя к работе в условиях инклюзивного образования // Педагогика и психология. – 2012. - №3-4. – С.164-171.

2. Мустояпова А.С., Шуриева А.Б. История становления и развития идеи инклюзивного образования // Вестник КазНПУ. - (https://articlekz.com/article/19462)

3. Хитрюк В.В. Формирование инклюзивной готовности будущих педагогов в условиях высшего образования: автореф. дис. докт.пед.наук. - Калининград, 2015. - 54 с.

УДК376. 3

Алшинбаева С.Ж.
п.ғ.м., аға оқытушы

Заркенова Л.С.
аға оқытушы Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Кафедра Арнайы және инклюзивті білім беру,
Қазақстан, Қарағанды қ, akbota_66@bk.ru, ljazzka@mail.ru

ҮШІНШІ ДЕҢГЕЙДЕГІ ЖАЛПЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ ДАМЫМАУЫ БАР БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ДИАЛОГТЫҚ СӨЙЛЕУДІ ДАМЫТУ БОЙЫНША ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация. Адамдардың әлеуметтік өзара әрекеттесуі ауызша да, вербалды емес те жүзеге асырылады, бірақ ақпаратты беру мен қабылдаудағы жетекші рөл диалогқа жатады. Диалогтік өзара іс-қимыл бізге өз тілектерімізді білдіруге, түсінуге қол жеткізуге, өзекті мәселелерді шешуге мүмкіндік береді.

Онтогенездегі диалогтық сөйлеуді дамыту салыстырмалы түрде ерте және өздігінен жүзеге асырылатыны белгілі, бірақ қарым-қатынас сұхбаттасушысының әсерінен және пәндік іс-әрекетке негізделген. Балалардың диалогтық сөйлеуінің мазмұны олардың өзекті мүдделеріне, жетекші қызмет түріне байланысты. Диалог жүргізу дағдыларын игере отырып, бала әлемді таниды, әлеуметтік байланыстарды игереді; оның танымдық саласы белсенді дамып келеді, сөйлеу ойлау қабілеті қалыптасады, бұл Л.С. Выготский, Н. Н. Горелов, Н. Н. Жинкин, А. А. Леонтьев, С. Л. Рубинштейн және т. б. ғылыми зерттеулердің нәтижелерімен расталады.

Кілтті сөздер: жалпы сөйлеу тілінің дамымауы (ЖСТД), онтогенез, диалог, ауызша сөйлеу.

Аннотация. Социальное взаимодействие людей осуществляется как вербально, так и невербально, но ведущая роль в передаче и восприятии информации принадлежит диалогу.Диалогическое взаимодействие позволяет нам выражать свои желания, достигать понимания, решать актуальные проблемы.

Известно, что развитие диалогической речи в онтогенезе происходит относительно рано и спонтанно, но общение происходит под влиянием собеседника и основано на предметной деятельности.Содержание диалогической речи детей зависит от их актуальных интересов, вида ведущей деятельности.Приобретая навыки ведения диалога, ребенок познает мир, усваивает социальные связи; активно развивается его познавательная сфера, формируется речевое мышление, это Л. С. Выготский, Н.Н. Горелов, Н. Н. Жинкин, А. А. Леонтьев, С. Л. Рубинштейн и др. подтверждается результатами научных исследований.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи (ОНР), онтогенез, диалог, устная речь.

Annotation. Social interaction of people is carried out both verbally and nonverbally, but the leading role in the transmission and perception of information belongs to dialogue.Dialogical interaction allows us to express our desires, achieve understanding, and solve current problems.

It is known that the development of dialogic speech in ontogenesis occurs relatively early and spontaneously, but communication occurs under the influence of the interlocutor and is based on objective activity.The content of children's dialogical speech depends on their actual interests, the type of leading activity.Acquiring the skills of dialogue, the child learns the world, assimilates social connections; his cognitive sphere is actively developing, speech thinking is formed, this is L. S. Vygotsky, N.N. Gorelov, N. N. Zhinkin, A. A. Leontiev, S. L. Rubinstein, etc. confirmed by the results of scientific research.

Keywords: general underdevelopment of speech, ontogenesis, dialogue, oral speech.

Диалогтың өзіндік ерекшелігін, құрылымын, монологиялық сөйлеуден айырмашылығын көрсететін лингвистикалық сипаттамасы А. Г. Арушанова, М. М. Бахтин, З. В. Валюсинская, Т. Г. Винокур, М. Л. Кнапп, Л. Б. Щерба, Л. П. Якубинский сияқты тіл білімі саласындағы танымал ғалымдардың еңбектерінде ұсынылған. [1,2,3,5,15,29,31]. Авторлар диалогтардың жіктелуін ғана емес, сонымен қатар сөйлеу әрекетінің субъектілері өздерінің коммуникативті ниеттерін жүзеге асыру үшін қолданатын репликалардың құрылымдық-семантикалық ерекшеліктерін де бағалайды.

А. Н. Гвоздев бала мектеп басталғанға дейін ауызекі және күнделікті сөйлеу стилін игеретінін, бірақ кітап стилінің грамматикалық элементтері ол үйренбегенін атап өтті. Әдеби тілге тән грамматикалық элементтерді игеру мектеп жасына түседі. А. Н. Гвоздев екі жастан бастап баланың өтініштерінің тоқсан пайызы біреуге бағытталғанын және диалог айтарлықтай орын алатынын жазды. Ол барлық балалардың сөйлеуінің сексен пайызын құрайды [8].

Белгілі психолог ғалым В. С. Мухина мектеп өмірінің қарсаңында балалардың өзін-өзі тануының жаңа деңгейі пайда болады деп жазады, ол «ішкі позиция» тіркесімен дәл анықталады [21]. Бұл ұстаным баланың өзіне, айналасындағы адамдарға, оқиғалар мен істерге саналы көзқарасын білдіреді. Ішкі позицияның пайда болуы баланың болашақ тағдырындағы бетбұрыс нүктесіне айналады, оның жеке, салыстырмалы түрде тәуелсіз жеке дамуының басталуын анықтайды. Мұндай позицияның қалыптасу фактісі баланың санасында қалыптасқан жағдайларға қарамастан, ол ұстанатын немесе ұстануға тырысатын моральдық нормалар жүйесі ерекшеленетіндігінде көрінеді.

Бастауыш мектеп жасында баланың диалогтық сөйлеуі қарқынды дами береді. Оқу процесінде бастауыш сынып оқушылары ақпараттық диалогты, конфессиялық диалогты және нақты диалогты жиі қолданады. Түсіндіру керек, Ақпараттық диалог-бұл негізінен пәндік ақпараттың хабарламасы. Конфессиялық диалог-бұл тәжірибе туралы шағымдар мен эмоционалды әңгімелер.

А. М. Шахнарович атап көрсетеді: бастауыш мектеп жасындағы баланың диалогында ақпарат алмасады, дау туындауы мүмкін, онда қатысушылардың әрқайсысы өз ұстанымын себептік түсіндірмелермен нығайтады және оны логикалық түрде ақтайды. Әрбір қатысушы екіншісінің дәлелдеріне назар аударады, әңгімелесушінің көзқарасын қабылдайды немесе қабылдамайды. Осы кезеңдегі Диалог репликалардың байланысы мен жалпы әңгіме тақырыбымен сипатталады [28].

Диалогтық қарым – қатынастың тұрақты тәжірибесі Бастауыш сынып оқушысын адамдардың іс-әрекеттері мен мінез-құлқы туралы ойлауға мәжбүр етеді; үнемі дамып келе жатқан білімді қарым-қатынаста белсенді қолдануға итермелейді, сонымен қатар әр қадамда балаға оның жалпылау мен бағалаудың қайсысы дұрыс, қайсысы қате екенін көрсетеді. Қарым-қатынастың екі негізгі себебі бар:

Осылайша, диалогты сау баланың сөйлеуінің бастапқы формасы ретінде қарастыру керек. Ересек пен баланың қарым-қатынасында жиі кездесетін диалогтың сұрақ-жауап түрі. Бұл кезеңде диалогтың бастамашысы ересек адам. Белгілі бір жағдайға сүйене отырып, диалогтық өзара әрекеттесу барысында бала шешендік сөзді түсінуге үйренеді, лексиканы жинақтайды, оны өз бетінше біріктіруге тырысады, мәлімдемелер шығарады. Оның өз пікірін тұжырымдау, пайымдау қажеттілігі бар. Ситуациялық диалогтың бұрынғы құралдары оны қанағаттандырмайды және ол неғұрлым күрделі контекстік сөйлеуді игеруге көшеді, оның мазмұны тыңдаушыға белгілі бір жағдайдан емес, сөздердің, сөйлемдердің тіркесімінен, яғни сөйлеудің өзінен түсінікті болады. Бірте-бірте диалог ішіндегі дені сау баланың сөйлеу мүмкіндіктерін дамыту қарым-қатынастағы пассивті позициядан бастамашыл, ситуациялық сөйлеуден контекстік сөйлеуге ауысады.

Сөйлеу патологиясы кезінде, оның ішінде жалпы сөйлеу тілінің дамымауы (ЖСТД) кезінде диалогтың дамуы күрделене түседі. Әрине, ЖСТД бар бала қарым-қатынасқа түсе отырып, қарым-қатынастың табиғи қажеттілігін сезінеді, бірақ сөйлеу құралдарының жетіспеушілігі және оларды барабар қолданудың күрделілігі ересектермен де, құрдастарымен де әлеуметтік - коммуникативті өзара әрекеттесуді орнатуға кедергі келтіреді. Бұл факт бойынша О. Е.Грибова, Л. Н. Ефименко, С. А.

Миронова, Т. Б. Филичева және басқа да логопед ғалымдарының еңбектерінде нұсқаулар бар. [11, 12, 23, 25].

Сонымен, отандық логопедияның теориялары мен практикасында (қалыпты есту қабілеті бар және алғашқы азықтық интеллектісі бар балаларда) дәстүрлі түрде сөйлеу патологиясының осы формасы арқылы әкелінеді, онда сөйлеу жүйесінің құрамдас бөлігінен пайда болатын қалыптасу бұзылысы болады. Р.Н.Левинаның ілімі бойынша, баланың сөйлеу қабілетсіздігі топ тілдік қарым-қатынас құралдарымен (фонетикалық, лексикалық, грамматикалық) жұмыс істей алмауынан және тәрбиенің айқын кемшіліктерінен, сонымен қатар сөйлеуді қабылдаудың, сөйлеуді декодтаудың айқын кемшіліктерінде көрінеді [18].

Әдеби дереккөздерді талдау ғылыми әдебиеттердегі диалогтық сөйлеудің дизонтогенезі мәселесі жеткілікті түрде қамтылмағанын көрсетті. Негізгі авторлықта бұл мәселе жалпы ЖСТД бар балалардың сөйлеу әрекетін бағалау контекстінде қарастырылды. Сонымен қатар, ғалымдар бірауыздан диалогтық сөйлеуді дамыту логопедиялық жұмыстың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Бұл туралы В. К. Воробьева, Ю. Ф. Гаркуша, о. Ну өз еңбектерінде жазды. Грибова, Л. Н. Ефименкова, Н.С. Жукова, Р. И. Лалаева, Т. А. Ткаченко, Э. Г. Федосеева, Т. Б. Филичева, Г. В. Чиркина және т. б.[4,9,11,12, 17, 20, 23,24,25,26].

Бізге бастауыш мектеп жасындағы үшінші деңгейдегі (И. және С.) ЖСТД балаларына сабақ кешенін дамыта отырып, диалогтік сөйлеуді дамытуға көмектесу мүмкіндігі туды. Бірдей жастағы, бірдей мүмкіндіктері бар және ұқсас проблемалары бар балалар, сонымен қатар біз олардың достығын ескердік. Ұлдардың сөздік қоры өте үлкен, олар қарапайым және күрделі сөйлемдер құра алады, өз ойларын білдіре алады. Әрине, олардың сөйлеуі жетілмеген, аграмматизмге толы, сөздердің аяқталуы мен екпін қоюда қателіктер жібереді, бірақ олар әлі де диалог құруға тырысады, өйткені олар қарым-қатынасқа ұмтылады. Біз ең алдымен оларды қызықтыруымыз керек, оқу процесіне және диалогтық сөйлеуді дамытуға қатысуымыз керек деп санаймыз. Сондықтан, біздің ойымызша, диалогтық сөйлеудің үшінші деңгейіндегі кіші мектеп оқушыларының дамуының маңызды құралы балалар әдебиетін оқуға тарту болып табылады, ең алдымен, бұл ертегілер мен әңгімелер, олардың мазмұны кейіпкерлердің қарым-қатынас мазмұнын сипаттауға бай. Әдеби шығармаларды түпнұсқа және шығармашылық берілісте қолдану осы санаттағы балалардың диалог дағдыларын игеруіне маңызды ынталандыру бола алады. Сабақтар кешеніне біз балалардың ертегілерді үйренуін, рөлдер бойынша мәнерлеп оқуды енгіздік. Сондай-ақ, диалогтық сөйлеуді дамытудың тиімді әдісі-қуыршақ театрын ұйымдастыру, онда әр бала өз бетінше сөйлейтін кейіпкерді таңдайды.

Логопедиялық сабақтар барысында балаларды үшінші деңгейдегі ЖСТД-мен диалогтық қарым-қатынасқа қойылатын ережелермен таныстыруды қамтамасыз ету маңызды. Мұны нақты және ертегі кейіпкерлері қатысатын жағдайларды ойнату арқылы жасауға болады. Таныс сюжеттерді сахналауға машықтанған жөн. Сюжеттік суреттерге сүйене отырып диалог құру да тиімді болады. Жалпы, ЖСТД бар оқушылар диалог жүргізудің белгілі бір нормаларына өз бетінше келе алатын жағдайлар қажет.

Осылайша, ЖСТД-мен ауыратын балаларда диалогтық сөйлеудің үшінші деңгейінің дамуына кейіпкерлердің коммуникативті байланыстарының мазмұнына бай әдеби мәтіндер ықпал етуі мүмкін. Жоғарыда атап өткеніміздей, бұл оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес ертегілер мен әңгімелер. Сонымен қатар, балаларды кейіпкерлердің дайын жолдарын қарызға алуға және көбейтуге ғана емес, сонымен қатар олардың диалогтарын шығармашылық өңдеуге итермелеу маңызды. Осыған байланысты ЖСД-мен ауыратын бастауыш сынып оқушысының сөйлеу қабілетінің үшінші деңгейін қалыптастыру қажеттілігі туралы айту орынды. Көркем мәтіннің ерекшелігі-ондағы диалогтар әңгімеге сәйкес қимылдардың, мимиканың, пантомимиканың сипаттамаларымен байланысты.

Логопедиялық сабақтарында диалогтық сөйлеудің ЖСТД үшінші деңгейіндегі бастауыш сынып оқушыларының дамуы үшін әртүрлі шығармаларды қолдануға болады:

- орыс халық ертегілері. Мысалы, «Заюшкина избушка», «Бұршақ тұқымы», «Түлкі мен ешкі», «Мысық пен түлкі» және т. б. ертегілер.;
- орыс авторлық ертегілері. Мысалы, М. Горькийдің «Торғай», «Самовар» ертегілері; Л. Пантелеевтің «Фенька», «Екі бақа» ертегілері; К. Г. Паустовскийдің «Бұзылған Торғай», «Жылы нан» және т. б. ертегілері.;
- шетелдік авторлық ертегілер. Мысалы, Ш. Перроның «Қызыл телпек», «Етік киген мысық», «Бала-саусақ» және т. б. ертегілері.;
- әңгімелер. Мысалы, Н. Носовтың «Телефон», «Автомобиль», «Тірі шляпа», «Қияр», «Қиялшылар» әңгімелері; Л. Пантелеевтің «Қорқақ», «Адал сөз», «Тиін мен Тамарочка туралы», «Торай қыз сөйлеуді қалай үйретті», «Хат – Сіз»; М. Зощенконың «Леля мен Минка» (әңгімелер

циклі), «Галоштар мен балмұздақ» әңгімелері; К. Г. Паустовскийдің «Шырша конустары бар себет», «Борсық мұрын», «Қоян табандары», «Ұры мысық» және т. б. әңгімелері.

Мысалы, Н. Носовтың әдеби шығармашылығына ерекше көркемдік-сөйлеу жүйесі тән. Бұл автордың әңгімелерінің жанрлық ерекшеліктері динамикалық, күтпеген күлкілі жағдайларға толы сюжеттің болуымен анықталады.

Н. Носовтың шығармаларында да, басқа балалар жазушыларының әңгімелері мен ертегілерінде де диалогтың әртүрлі түрлері бар, оларды логопедиялық жұмыста оқу материалы ретінде пайдалануға болады:

- әдеттегі «сұрақ-жауап» түріндегі диалогтар,
– «тұйық диалогтар» (репликалармен алмасу әңгімені алға жылжытпайды),
- диалогтар-балалар сөйлеуінің эмоционалды сипатын және оның жетілмегендігін көрсететін «еркеліктер».

Логопедиялық сабақтарда пысықталған диалогтардың балалардың сөйлеу тәртібіне жақын болуы өте маңызды. Бұл лексикалық күрделіліктің, поэтикалық бейнелердің шамадан тыс қанықтылығының болмауын қамтамасыз етеді. Мұндай диалогтар пайдалы, олардың мазмұны проблеманы шешуді, шешімді іздеуді, ақпаратты беруді, бір кейіпкердің күмәнін көрсетуді және оны басқа кейіпкермен сендіруді қамтиды.

Балаларға арналған қызықты әңгімелерді пайдалану бастауыш сынып оқушысының көңілін көтеріп қана қоймай, оған өзінің эмоциялары мен тәжірибелерін білуге үйретеді. Әлеуметтік-эмоционалды Даму осы жас кезеңінде өте маңызды, оны О. В. Якубенко дұрыс көрсетеді [30]. Бұл көбінесе пікір алмасуды қамтамасыз ететін диалогтың басталуына түрткі болатын эмоциялар.

И. және С. балалардағы логопедиялық сабақтар барысында әдеби шығармалардан диалогтарды қолдану арқылы ауызша қарым-қатынас тәжірибесін байыту, коммуникативті өзара әрекеттесу тақырыбын байыту, олардың сөйлеу дағдыларын сәтті игеру қамтамасыз етілді.

Әдеби шығармалар материалында біз балаларда келесі типтегі репликаларды қолдану қабілетін дамытуға қол жеткіздік: реплика-ынталандыру, реплика-реакция. Реплика байланысының осындай түрлері қалыптасқан:

- сұрақ-жауап,
– қосу,
- түсіндіру,
- тарату,
- келісім,
- қарсылық.

Сондай-ақ, балаларда сөйлеу этикетінің формулаларын қолдану тұрғысынан оң нәтижелер бар.

Әдеби шығармалардан дайын диалогтарды жаңғырту, сондай-ақ диалогтардың шығармашылық берілуі үшінші деңгейдегі ЖСТД оқушыларына диалогта қолданылатын репликалардың формаларын ғана емес, сонымен қатар диалогтың негізгі ережелерін: кезектілікті сақтау, әңгіме тақырыбын сақтау және дамытуды үйренуге көмектеседі.

Жоғарыда айтылғандай, осы деңгейдегі бастауыш сынып оқушыларына иллюстрацияларға сүйене отырып Диалогтар, оларда бейнеленген кейіпкерлер жүргізе алатын әңгімелерді жаңғырту ұсынылуы керек. Бұл жағдайда балалардың дұрыс сұрақтар қою және оларға мағыналы жауап беру қабілетінің дамуына назар аудару маңызды. Диалогты сахналау алдында диалогтық қарым-қатынас ережелерін бекіту керек. Балалар сұрақты соңына дейін тыңдауға, сұхбаттасушысының сөзін бөлмеуге, кідіртуге, қарым-қатынас этикетін сақтауға үйренуі керек.

Осылайша, диалогтық сөйлеудің үшінші деңгейіндегі ЖСТД-мен ауыратын балалардың дамуына әдеби мәтіндер ықпал етеді, олар түпнұсқа және шығармашылық берілістерде қолданыла алады. Ертегілер мен әңгімелер материалында балаларды құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас орнатуға, сөйлеу этикетіне, тілдік бірліктерді барабар қолдануға үйрету керек.

Пайдаланылған көздердің тізімі

1. Арушанова, А.Г. Истоки диалога: 5-7 лет: Конспекты занятий [Текст] / А.Г. Арушанова, Н.В. Дурова. – М.: Мозаика-Синез, 2004. – 184 с.

2. Бахтин, М.М. Вопросы литературы и эстетики [Текст] / М.М. Бахтин. – М.: Художественная литература, 1975. - 504 с.

3.Валюсинская, З.В. Вопросы изучения диалога в работах советских лингвистов // Синтаксис текста [Текст] / З.В. Валюсинская. – М.: Наука, 1979. – С. 299 – 313. Так оформляется одна глава (часть) из книги автора

4.Воробьева, В.К. Методика развития связной речи у детей с системным недоразвитием речи [Текст] / В.К. Воробьева. – М.: АСТ, 2009. — 158 с.

5. Винокур, Т.Г. Диалогическая речь [Текст] / Т.Г. Винокур. – М.: Просвещение, 1990. – С. 134 – 153.

6.Выготский, Л.С. Мышление и речь [Текст] / Л.С. Выготский. – М.: Лабиринт, 1999. – 352 с.

7. Выготский, Л.С. Проблемы дефектологии [Текст] / Л.С. Выготский. – М.: Просвещение, 1995. – 527 с.

8. Гвоздев, А.Н. Вопросы изучения детской речи [Текст] / А.Н. Гвоздев. – СПб.: ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2007. - 472 с.

9. Гаркуша, Ю.Ф. Коррекционно-воспитательная работа по закреплению речевых навыков и умений у дошкольников с ОНР [Текст] / Ю.Ф. Гаркуша // Дефектология. – 1988. – № 2. –С. 60–66.

10. Горелов, И.Н. Избранные труды по психолингвистике [Текст] / И.Н. Горелов. – М.: Лабиринт, 2003. - 317 с.

11. Грибова, О.Е. К проблеме анализа коммуникации у детей [Текст] / О.Е. Грибова. – М.: Академия, 2005. – 116 с.

12. Ефименкова, Л.Н. Коррекция устной и письменной речи: пособие для логопеда [Текст] / Л.Н. Ефименкова. – М.: Владос, 2001. – 335 с.

13. Жинкин, Н.И. Язык – речь – творчество (избранные труды) [Текст] / Н.И. Жинкин. – М.: Лабиринт, 1998. – 368 с.

14. Жукова, Н. С. Логопедия: преодоление общего недоразвития речи у дошкольников [Текст] / Н.С. Жукова, Е.М. Мастюкова, Т.Б. Филичева. –Екатеринбург: Литур, 2010. – 3.16 с.

15. Кнапп, М.Л. Невербальные коммуникации [Текст] / М.Л. Кнапп. – М.: Наука, 1978. - 308 с.

16. Коррекционно-педагогическая работа в дошкольных учреждениях для детей с нарушениями речи [Текст] / Под ред. Ю. Ф. Гаркуши. – М.: Ин-т общегуманитарных исследований, 2007. – 157 с.

17. Лалаева, Р.И. Формирование лексики и грамматического строя у дошкольников с общим недоразвитием речи [Текст] / Р.И. Лалаева, Н.В. Серебрякова. – СПб.: Союз, 2001. – 224 с.

18. Левина, Р.Е. Нарушения речи и письма у детей: избр. тр. [Текст] / Р.Е. Левина. – М.: Аркти, 2005. – 222 с.

19. Леонтьев, А.А. Основы психолингвистики [Текст] / А.А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1997. – 287 с.

20. Миронова, С.А. Развитие речи дошкольников на логопедических занятиях [Текст] / С. А. Миронова. – М.: Просвещение, 1997. – 204 с.

21. Мухина, В.С. Возрастная психология. Феноменология развития [Текст] / В.С. Мухина. – М.: Издательский центр «Академия», 2009. – 640 с.

22. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии [Текст] / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2002. – 720 с.

23. Ткаченко, Т.А. Если дошкольник плохо говорит [Текст] / Т. А. Ткаченко. – СПб.: ДЕТСТВО-ПРЕСС, 1999. – 109 с.

24. Федосеева, Е.Г. Формирование коммуникативных умений у детей старшего дошкольного возраста с общим недоразвитием речи [Текст]: Автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.03 / Федосеева Елена Геннадьевна. – М., 1999. – 17 с.

25. Филичева, Т.Б. Особенности формирования речи у детей дошкольного возраста [Текст]: Дис. … докт. пед. наук [Текст] / Филичева Татьяна Борисовна. – М., 2000. – 148 с. Так оформляется диссертация: и кандидатская, и докторская

26. Филичева, Т.Б. Психолого-педагогические основы коррекции ОНР у детей дошкольного возраста [Текст] / Т.Б. Филичева, Г.В. Чиркина // Дефектология. – 1985. – №6. – С. 35–39. Научная статья из журнала двух авторов

27. Филичева, Т.Б. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста [Текст] / Т. Б. Филичева, Г. В. Чиркина. – М.: Айрис-пресс, 2008. – 209 с.

28. Шахнарович, А.М. Человеческий фактор в языке. Язык и порождение речи: Монография [Текст] / А.М. Шахнарович, Е.С. Кубрякова, Л.В. Сахарный. – М.: Наука, 1991. – 240 с.

29. Щерба, Л.В. Языковая система и речевая деятельность [Электронный ресурс] / Л.В. Щерба // http://superlinguist.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=356:2010-09-10-08-48-45&catid=2:2009-11-23-13-32-25&Itemid=5 (дата обращения: 27.07.2017).

30. Якубенко, О.В. Развитие социальных эмоций дошкольников как фактор формирования духовно-нравственной культуры личности [Текст] / О.В. Якубенко // Теория и практика социального государства в Российской Федерации: научно-производственный потенциал и социальные технологии. Материалы III Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. 2015. – С. 196 – 200. Статья автора из сборника материалов конференции

31. Якубинский, Л.П. О диалогической речи [Текст] / Л.П. Якубинский. - М.: Просвещение, 1986. – С. 116 – 123.

UDC 377.6

Alshynbayeva Zh.
Karaganda University named after academician E. A. Buketov
E-mail: Zhuldyz_eldosovna@mail.ru

Kenesbekova S.
Karaganda University named after academician E. A. Buketov
E-mail: saltanat1982kaz@mail.ru

Bolatbek G.
Karaganda University named after academician E. A. Buketov
E-mail: gbotabek97@mail.ru

IN PRACTICE-ORIENTED TRAINING THE EFFECTIVENESS OF SELF-EDUCATION

Abstract. This article examines the effectiveness of self-education in practice-oriented learning. The information about the structural specifics of independent work and its significance in the pedagogical process and expected results is considered. In the process of self-study, the issues of the ability to apply theoretical knowledge gained at the university in practice in real life and, accordingly, to work independently were analyzed. In the course of practice-oriented training, he organizes various tasks and performs work in accordance with the cognitive needs of each student. The effectiveness of self-study lies in the fact that they can increase their self-confidence and increase motivation. Independent education is not the ability to work independently, but the ability to awaken a person's desire to learn, the desire for knowledge, acting in accordance with their pedagogical competence. Improving the quality of work on the assimilation of a new lesson, its consolidation, the use of practice-oriented learning, the repetition of knowledge, skills, skills in the process of independent learning. The analysis of psychological and pedagogical scientific works was also carried out.

Keywords: practice-oriented learning, independent learning, learning process.

Аннотация. Бұл мақалада практикаға бағдарланған оқытудағы өзіндік білім алудың тиімділігі қарастырылады. Өздік жұмыстың құрылымдық ерекшелігі мен оның педагогикалық үрдістегі маңызы және күтілетін нәтижелер жөнінде ақпараттар қарастырылған. Өздік білімоқыту үдерісінде жоғары оқу орынында алған теориялық білімін тәжірибе жүзінде өмірде қолдана алып, соған сәйкес өз бетінше жұмыстар атақара алу қабілеті жайлы мәселелер талданған. Практикаға бағдарланған оқыту барысында әр қилы тапсырмаларды ұйымдастырып, әрбір білім алушының танымдық қажеттілігіне сай іс атқарады. Өздік білім алудың тиімділігі олардың өздеріне деген сенімділіктерін арттырып, мотивациясын оята алуы. Өздік білімтек өз бетінше жұмыс істей беру емес, өзінің педагогикалық құзіреттілігіне сай әрекет ете отырып, жеке тұлғаның оқуға деген ынтасын, білімге деген құштарлығын оята білуі мақалада кеңінен қарастырылған.

Өздік білім алу барысында сабақтан жаңа ой қорытыу, оны бекіту, практикаға бағдарланған оқыту қолдану, білім, білік, дағдыларды қайталау жұмыс сапасының артуы. Сонымен қатар психологиялық-педагогикалық ғылыми еңбектерге де талдаулар жасалынды.

Түйінді сөздер: практикаға бағдарланған оқыту, өздік білім алу, оқыту үдерісі, педагогикалық қарым-қатынас.

Аннотация. В данной статье рассматривается эффективность самообразования в практико-ориентированном обучении. Рассмотрена информация о структурной специфике самостоятельной работы и ее значении в педагогическом процессе и ожидаемых результатах. В процессе самостоятельного обучения были проанализированы вопросы умения применять теоретические

знания, полученные в вузе на практике в реальной жизни и, соответственно, самостоятельно работать. В ходе практико-ориентированного обучения организовывает различные задания и выполняет работу в соответствии с познавательными потребностями каждого обучающегося. Эффективность самостоятельного обучения заключается в том, что они могут повысить свою уверенность в себе и повысить мотивацию. Самостоятельное образование-это не умение работать самостоятельно, а умение пробудить у личности желание учиться, стремление к знаниям, действуя в соответствии со своей педагогической компетенцией. Повышение качества работы по усвоению нового урока, его закреплению, применению практико-ориентированного обучения, повторению знаний, умений, навыков в процессе самостоятельного обучения. Также был проведен анализ психолого-педагогических научных трудов.

Ключевые слова: практико-ориентированного обучения, самостоятельное обучение, процесс обучения.

The current labor market in the country needs specialists who perform their tasks efficiently and responsibly, quickly adapting to changing economic conditions, and therefore the demand for highly qualified, competitive, modern mobile specialists is growing from year to year. The national project of the Republic of Kazakhstan «quality education» Educated Nation» states that the specialist necessary for the modern labor market should be professionally competent, with a clear civic position, with high thinking [1].

After all, for the dynamic development of our society, a competitive high-quality specialist in the field of his profession contributes to the formation of the country's labor resources, the development of human capital.

In addition, the Message «unity of the people and systemic reforms are a solid foundation for the prosperity of the country» stated that «higher educational institutions are obliged to be responsible for the quality training of specialists, because only through frequent changes of profession and the development of new professions we can ensure the competitiveness of the future specialist» [2].

To date, one of the topical issues is the continuous improvement of knowledge in the educational process, independent work, increasing the ability to implement theoretical knowledge in practice. In order to form high-quality knowledge in the younger generation and influence the ability to correctly determine reliable and predictable information in the era of information leakage, it is necessary to do independent work. The development of educational, developing, inquisitive activity of students, the identification of their own individual opinion as a subject, free cooperation in pedagogical activity is the most relevant today. In practice-oriented learning, it is necessary to show special cognitive activity. For a long time, it has been increasingly associated with the independent performance of artistic works by students. The effective organization of independent learning is aimed at preparing the content and fairness of educational material at various stages of its development related to the achievement of artistic and didactic goals.

In practice-oriented learning, each student acts autonomously. The scientist Shamova T.I. distinguishes this independent action as «independent knowledge» and «individual work», as well as «independent action». In the process of self-study, the student acquires pedagogical competence and practical skills. The following conditions for the implementation of self-education should be met:

– uploading specific tasks by the teacher to the student;
– the ability to perform the work performed at the level of your will;
– master new pedagogical technologies and learn how to work effectively with them.

We also want to present the following tasks of independent work:

– ability to organize independent cognitive activity of a person;
– develop mental abilities, mental abilities of students, pupils;
– to look at the personality from the personal side and to be attentive to each of his independence [3].

In a practice-oriented lesson, various tasks are organized and work is performed in accordance with the cognitive needs of each student. They should be able to boost their self-confidence and awaken motivation. It can be said that independent knowledge is not just the ability to work, but the ability, using all communicative abilities, acting in accordance with their pedagogical competence, to awaken in a person a desire to learn, a desire for knowledge. In the course of such independent independent work, it is the only action that helps the student to hone creative activity, develop imagination, thinking.

Practice-oriented learning is evaluated not only in the student's independent work, but also in the ability of the student who is assigned to practice to work independently. This is due to the fact that independent knowledge requires cognitive activity from each student, the desire for independent search. To determine the effectiveness of independent work, we attach importance to the activity of students in the educational process. This type of work develops the independent activity of the student, consolidating his qualifications

and knowledge [4].

In the course of self-study, I got acquainted with didactic materials and pedagogical works. In accordance with modern information technologies, searches for data, applies it in practice and gets used to productive work. In self-study, you can work with the division of students into groups. Gives tasks and orients the personality in accordance with their knowledge, abilities. In self-study, the teacher and the student show the pedagogy of cooperation. Only a solidary system can lead to the productivity of one's own knowledge.

"Teaching is not just a skill, but an art that finds new things," Zh. Aimautov, the father of Kazakh pedagogy, believes. Therefore, practice-oriented learning and independent learning are undoubtedly the study of something new, its implementation. Since advanced ideas in modern pedagogy are developing day by day, and various changes are taking place in educational technologies, self-education is one of the tools that help to move forward. Since there are moments of making their own decisions in various life difficulties, the student should also be able to work in his own way. A practitioner engaged in independent work can become the best specialist in the future of the country. Therefore, in the process of self-education, we pay attention to the following expected results:

– the ability to awaken at the creative level, the ability to consider issues of importance in research activities;

– in the course of self-education, the cognitive, practical significance of the expected results is clearly realized;

– is able to effectively organize and manage the students' own activities;

– can optimally use research methods and achieve a certain result.

Therefore, in practice, in the course of practice-oriented self-education, search and diligence are especially important. Analyzes his own work and someone else's work, gives a relatively fair self-assessment and is responsible.

A student who has mastered practice-oriented training contributes to the student's better self-expression in various situations, in various social environments through the development of motivation of interest, honing his knowledge in the process of self-education, the formation of information technology skills and increasing the ability to critical thinking.

In conclusion, the main goal of modern higher pedagogical education is a qualified specialist, competitive in the labor market, with developed competence, able to organize his activities, manage it, have his own vision, focused on productive work at the level of world standards, capable of professional growth, changes in activities, optimal, quick adaptation to his own desires and it is focused on training a real professional who meets the requirements, speaks fluently, knows the national language, the history of the country, has a domestic and world culture, thinks creatively.

References

1. «Білімді ұлт» сапалы білім беру» ұлттық жобасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 12 қазандағы № 726 қfekscs/ URL^ https^||adilet/zan/kz|kaz|docs|P2100000726/

2. Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2021 жылғы 01 қыркүйек. URL: https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtynkazakstan-halkyna-zholdauy-183555.

3. Карюкина О.А. Практико-ориентированный подход к профессиональной адаптации будущих педагогов дуального обучения // Социальная сеть работников образования.

4. Ешенкулова Д.Б., Әбдіғапбарова Ұ.М. Білім алушылардың өздік оқу ісәрекетін ғылыми-әдістемелік басқару//Международный научный журнал Наука и жизнь Казахстана №6, 2020. – С.150-154.

ӘОЖ 373.23

Алшынбаева С.Е.
Қазіргі заманғы көп салалы колледж, оқытушы, Қазақстан, Қарарағнды қ.
E-mail: Zhuldyz_eldosovna@mail.ru

Төлеген А.А.
академика Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ, МДжППД кафедрасы, магистранты,
Қазақстан, Қарарағнды қ. E-mail: gbotabek97@mail.ru

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ

Аннотация.Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың ойын арқылы логикалық ойлау қабілетін арттырудың маңызы мәселесі қарастырылған. Педагогикалық процесте ойын арқылы оқыту және тәрбиелеу, бала тұлғасын жан-жақты дамыту, ойынды баланың логикалық ойлау қабілетін дамытуға қолданудың мүмкіндіктерін арттыруға негізделеді. Ол ойындардың ішінде дидактикалық ойындар балалардың логикалық ойлауын дамытуға әсері мақалада жан-жақты талдаулар жасалынған. Мектеп жасына дейінгі баланың ойыны оны басқа іс-әрекеттерден өзгеше маңызды ерекшелігі бар. Ойын барысында баланың ойлау қабілетін дамытудың түрлі әдістерін қолдануға болады. Бұл процесс өсіп келе жатқан баланың жеке басының интеллектуалды қалыптасуы үшін өте маңызды екені толық талдау жасалған.

Сондай-ақ, балалардың логикалық ойлау қабілетін дамытуда дидактикалық ойынға ерекше назар аудару керектігі, өйткені бұл білім беру үшін өте маңызды рол атқаратындығы. Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытудан басқа, ойын танымдық дамуды жүзеге асырады, өйткені дидактикалық ойын қоршаған шындық туралы идеяларды кеңейтуге, зейінді, есте сақтауды, байқауды және логикалық ойлауды жетілдіруге ықпалы кеңінен қарастырылған.

Түйінді сөздер: мектеп жасына дейінгі бала, ойын, логикалық ойлау, қабілет, дидактикалық ойын, ролдік ойын, шығармашылық сюжеттік-рөлдік ойын.

Аннотация. В данной статье рассматривается вопрос о важности повышения способности дошкольников к логическому мышлению через игру. В педагогическом процессе обучение и воспитание через игру, всестороннее развитие личности ребенка, повышение возможностей применения игры к развитию логического мышления ребенка. Среди этих игр влияние дидактических игр на развитие логического мышления детей в статье сделан всесторонний анализ. Игра дошкольника имеет важную особенность, отличающую его от других видов деятельности. В процессе игры можно использовать различные методы развития мышления ребенка. Проведен полный анализ того, что этот процесс очень важен для интеллектуального формирования личности растущего ребенка. Также следует обратить особое внимание на дидактическую игру в развитии логического мышления детей, так как она играет очень важную роль в воспитании. Помимо развития речи дошкольников, игра осуществляет познавательное развитие, так как широко рассматривается влияние дидактической игры на расширение представлений об окружающей действительности, совершенствование внимания, памяти, наблюдательности и логического мышления.

Ключевые слова: дошкольник, игра, способность логическое мышление, способность, дидактическая игра, ролевая игра, творческая сюжетно-ролевая игра.

Abstract. This article discusses the importance of improving the ability of preschoolers to think logically through play. In the pedagogical process, teaching and upbringing through play, comprehensive development of the child's personality, increasing the possibilities of using the game to develop the child's logical thinking. Among these games, the influence of didactic games on the development of logical thinking of children is comprehensively analyzed in the article. A preschooler's game has an important feature that distinguishes it from other activities. During the game, you can use various methods of developing the child's thinking. A full analysis of the fact that this process is very important for the intellectual formation of the personality of a growing child. Also, special attention should be paid to the didactic game in the development of logical thinking of children, as it plays a very important role in education. In addition to the development of speech of preschoolers, the game carries out cognitive development, as the influence of didactic play on the expansion of ideas about the surrounding reality, the improvement of attention, memory, observation and logical thinking is widely considered.

Keywords: preschooler, game, ability logical thinking, ability, didactic game, role-playing game, creative story-role-playing game.

Мектеп жасына дейінгі балалардың ойын әдістері арқылы логикалық ойлау қабілетін дамыту, жаңа ортаға бейімдеу, тілін дамыту жалпы жан-жақты тәрбие беру ұлы ойшылдардың бала тәрбиесі туралы еңбектерінде айтылған. Олар: А.Құнанбаев, Ы.Алтынсарин, Ж.Аймауытов, М.Жұмабаев т.б. [1]. Қазақ отбасындағы бала тәрбиесіне ерекше көңіл аударып, ойынды тәрбие құралы деп түсініп, ойын арқылы баланың логикалық ойлау, қиял, есте сақтау қабілеттерін дамытуға мол мүмкіндік бар екенін атап көресткен. Баланың таным түсінігі, іс-әрекеті ойыннан бастау алады да, оның болашақ өмірінде жалғасын табады. Халқымыз ойындарды тек балалардың көңілін көтеру әдісі деп қарамай, жас ерекшеліктеріне сай олардың көзқарастарын, мінез-құлқын қалыптастыру құралы деп ерекше бағалаған.

Ойын-бұл балалардың өмірінің мектепке дейінгі кезеңіндегі жетекші қызметі. Ойын процесінде балалардың логикалық ойлау қабілетін дамып, балалар ақыл-ой, психикалық, коммуникативтік дағдыларды меңгереді. Ойын ойнау арқылы балалар қоршаған әлемді үйренеді, бір-бірімен және ересектермен өзара қарым-қатынасқа түседі. Ойын барысында оның қатысушылары сюжетті «ойлап табуға» рөлдерді бөлуге, өзара әрекеттесу ережелерін келісуге ерекше мүмкіндіктері бар.

Педагогикалық процесті жетілдіруде ойынның алар орны жөнінде қазақстандық ғалым Н. Құлжанова да зерттеген. Ойын бала үшін еліктеу, инстинкт күнделікті негізгі іс-әрекет және өмірі деп дәлелдеген. Н.Құлжанованың айтуы бойынша ойынды әдептілік, тәрбиелік мақсатқа пайдалану - болашақ өміріне түзу жол салу, үлкендерге еліктеу және өмірдің талаптарына сай бейімдеу деп түсіндірген [2].

Дидактикалық ойын баланың қоршаған дүние туралы түсінігін кеңейтіп және оны бекітіп нақтылай түседі. Бала бақылау, оқыған кітап, естіген ертегі арқылы айналасын таниды. Олардың түсінігі алғашқы кезде айқын болмайды. Тәрбиеші баланың түсінігін дидактикалық ойындар арқылы нақтылап, дамытып саналы түрде түсінуіне ықпал етеді.

Ойын –мектеп жасына дейінгі балалардың негізгі әрекеті, қоршаған әлемді танудың жолы, ол арқылы балалар өздерінің сезімдік және өмірлік тәжірибесін байытады, өздерінің құрдастарымен және ересектермен қарым –қатынас жасайды. Балалар ойыны оның өмірінде ғана емес, дамуына да маңызы зор. Бала ойын кезінде өзінің ішкі сезімдерін сыртқа шығарып, өзара қарым–қатынас жасап, шығармашылық қабілеттері дамытады. Әртүрлі заттар мен құблыстарды, адамдар арасындағы қарым-қатынасты баланың білуі, сезінуі ойын негізінде жүзеге асады. Баланың таным түсінігі, іс-әрекеті ойыннан бастау алады да, оның ұшығы болашақ өмірінде жалғасын табады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың ойынының негізгі құрлымдық элементтері мыналар: ойынның түпкі ниеті, сюжеті немесе мазмұны, ойын әрекеттері, рөлдер ойынның жасайтын немесе ересектер ұсынатын ойын ережесі. Ойынның түпкі ниеті - бұл балалардың нені және қалай ойнайтынының жалпы анықтамасы.

Ересектермен бірге қарым-қатынаста түрлі ойындардың техникасын иегере отырып, содан кейін бала ойындық тәсілдерді жалпылайды және басқа жағдаяттарға көшеді. Осылай ойын өздігінен қозғалуға ие болады, бала өзінің шығармашылығының формасы болады, ал бұл оның дамытушы әсерін қамтамасыз етеді. Сондықтан ойын арқылы балалар өмірден көптеген мәліметтер алып, білімін жетілдіріп, өз қажетін қалай қанағаттандыра алатынын, қандай қабілеті бар екенін байқап көрсетеді.

Баланың ойын кезіндегі ой қабілетінің бір-біріне деген сыйластық қажеттіліктерімен санасуы әр ойыншының жеке әрекетінен туындайды. Ойынның басты шарты жеңіске жету болса, әр ойыншы ол қарсы мүмкіндігімен санасып, бір-біріне деген сенімін арттырады. Ойынның негізгі мақсаты -баланы қызықтыра отырып білімді берік меңгерту болса, мұғалімнің міндеті–сол ойын түрлерін пайдалана отырып, балаларды өздігімен жұмыс істеуіне, тіл байлығын арттыра түсуге түрлі дағды мен шеберлікті меңгертуге қол жеткізу. Дұрыс ұйымдастырылған ойын әрекеті балалардың өзара қарым-қатынасын дамытумен бірге мұқтаждықтарын қанағаттандыратын істерді жүзеге асыруға дағдыландырып, пайдалы және өнімді әрекеттер жасауға баулиды. Бала өзі атқарған ісін, мүмкіндіктерін, қабілеттерін бағалап, өзін-өзі тануына түрткі болады.

Мектепке дейінгі білім беру саласының дамуына үлес қосқан отандық ғалым Ф.Н. Жұмабекованың еңбегінде: «Ойын –тәрбиелеу және дамыту құралы ретінде тәрбиеші ойынды басқара жүріп баланың жеке басының барлық жағына: санасына, сезіміне, ерік-жігеріне, мінез - құлқына ықпал жасайды, ойында ақыл - ой, адамгершілік, эстетикалық және дене тәрбиесінің мақсаттары үшін пайдаланады. Ойында қайсыбір рөлді орындау үшін бала өзінің түйсігін ойын әрекетіне көшіруге тиіс». Мектеп жасына дейінгі балаларды жан - жақты дамыту ойын процесімен

тығыз байланысты. Бала ойынның мазмұнын түсіне отырып, өзінің ішкі ұстанымын, логикалық ойлау қабілетімен байланыстырады. Мектеп жасына дейінгі баларға білуге тиісті қарапайым білім негіздерін неғұрлым тереңірек меңгерте отырып, білім дағдысы деңгейін кеңейту, сана сезімін, таным қабылдау әрекетін дамыту, білімге қызығушылыққа баулып, баланың өздігінен еңбектену белсенділігін қалыптастыру қажет [3].

Мектеп жасына дейінгі балалардың ойын әдістері арқылы логикалық ойлау қабілетін дамыту балабақшаның оқу - тәрбие процесінде жүзеге асады.

Ойын ешқашанда ішкі құрылымын өзгертпейді тек оның мазмұны, сипаты өзгереді. Ойын баланың өмірін қызыққа, қуанышқа бөлеуін қамтамасыз ету үшін ол балалардың ойынға деген сүйіспеншілігі мен қызығушылығын тәрбиелейді. Бала ойнай отырып ойланады, қиялы дамиды. Сондықтан ойын арқылы балалар өмірден көптеген мәліметтер алып, білімін жетілдіріп, өз қажетін қалай қанағаттандыра алатынын, қандай қабілеті бар екенін байқап көрсетеді.

Бала ойыны баланың ойынға деген ынтасымен, қызығушылығымен, рөлді таңдап алуы, ойынның сюжеті мазмұны негізінде шығармашылыққа негізделеді. Ойынның мазмұнына сай кейіпкерлердің әрекеті баланың логикалық ойлауы мен қиялын дамытады. Ойын барысында бала эмоционалдық тұрғыда шынайы әсер алып, қуанады, күйзеледі, ренжиді, қанағаттанбағандық яғни ойынды толық аяқтап мақсатына жетуіне немесе аяқтай алмай қалуына байланысты болады. Мұндай жағдайда педагог баланың балаға көмек көрсетіп, ойынды аяқтауына мүмкіндік жасау керек. Бәрібір ойын барысында баланың жалпы әсері оң бағытта болады.

Ойында мектепке дейінгі баланың негізгі қажеттіліктері бой көрсетеді. Жоғарыда айтылып кеткендей, ең алдымен дербестікке ұмтылыс, ересектердің өміріне белсенді қатысу балаға тән. Баланың дамуына қарай олардың таныған әлемі кеңейеді, шынайы өмірде қол жетпейтін ересектердің қызметтеріне қатысуға деген ішкі қажеттіліктері туындайды. Бала ойында өзінің тәжірибесінде сақталған бейнелердегі ересектерге еліктеуге тырысып, өзіне рөлді алады. Бала ойнай отырып, өз бетімен әрекет етеді, өзінің тілек, ықыластарын, түсініктерін, сезімдерін еркін білдіреді. Ойындар мазмұнына қарай, өзіне тән ерекшеліктеріне қарай сюжеттік-рөлдік, театр, дидактикалық, құрылыстық-құрылымдық ойындар, қимылды ойындар, ұлттық және компьютер ойындары болып бөлінеді. Мектепке дейінгі балалардың логикалық ойлау қабілетін дамытуда аталған ойындардың әрқайсысының өзіндік пайдасы бар. Балаларды оқыту және тәрбиелеу топтық немесе жеке дара әрекеттерге бағдарланудың типтік дағдыларын қалыптастырады. Ойын аясында қызметтің басқа түрлері (еңбек, оқу) туындайды және дифференцияланады (бөлінеді). Ойынның дамуына қарай бала кез –келген қызметке тән компоненттерді меңгереді: мақсат қоюды, жоспарлауды, нәтижеге жетуге талпынады. Содан кейін меңгерген ұғымдарын қызмет түрлеріне, ең алдымен еңбекке қолданады.

Мектепке дейінгі жаста балалардың ойын арқылы ойлау қабілетін дамытатын ойындардың бірі - дидактикалық ойындар. Дидактикалық ойындар балалардың сол ойынның шешімін өздері тауып, кедергілерді жеңіп, логикалық ойлау әрекеті арқылы ойында жеңіске жетумен сипатталады. Баланың қиындықтарға тап болып, ойланып, өз білімін қолдану қабілетінің біртіндеп дамиды.

Дидактикалық ойын балаларға білім, білік және дағдыларды игертуге ғана бағытталмай, барлық психикалық процестердің дамып, эмоционалды саласының жетілуіне әсер етеді. Балалардың логикалық ойлау қабілеттерін дамытады. Сонымен қатар, ұйымдасқан оқу қызметінде оқу материалдарын қызықты етіп өткізуге, балалардың көңіл-күйін көтеруге, ойын арқылы оқытуды жеңілдетуге әрі тезірек меңгертуге әсерін тигізеді. Балалардың жас ерекшеліктеріне сай дидактикалық ойындар логикалық ойлау қабілетін дамыту үшін қарапайымнан күрделіге қарай ауысып отырған жөн.

Ойын тілді дамытады, ал тіл ойынды ұйымдастырады, ойын процесінде баланың логикалық ойлауы дамиды. Ойындардың негізгі мақсаты-баланы дамыту, шығармашылыққа баулып, өздігінен жұмыс жасауға үйрету.

Оқу мақсатының бағыты мен оған жету жолдары бойынша рөлдік ойындар шығармашылық, сюжеттік-дидактикалық және интерактивті болып бөлінеді [4].

Шығармашылық сюжеттік-рөлдік ойында балалар мүмкіндігінше қиялдайды, белгілі бір өмірлік жағдайларда ересектердің мінез-құлқын көшіріп қана қоймайды, сонымен қатар ойдан шығарылған жағдайларда өздерінің іс-әрекеттерін көрсетеді. Балалар ойын жоспарына сәйкес өзгереді: әртүрлі мамандық иелерінің образына еніп, олардың тұрмыс - тіршілігін бейнелейді. Ойын барысында балалардың қиялына шек болмайды. Өзара келісе отырып, дүкеннен сауда жасау, мұражайға бару, кафеде түскі ас ішу, ауырған адамдарды емдеу т.б. сюжеттерді өз қиялдарымен жүзеге асырады.

Тұжырымдай келе, қазіргі қоғамда интеллект пен ғылыми білімнің әлеуметтік беделі күрт өсті. Бұл сезіну, логикалық ойлау және жасау қабілетіне емес, білім беруге, оқуға, жазуға және санауға

үйретуге деген ұмтылыспен байланысты. Педагогикалық көзқарас, ең алдымен, логикалық ойлауды дамытуға баланың эмоционалды-рухани мәнін екінші құндылыққа айналдырады. Мектеп жасына дейінгі балалардың ойын әдістері арқылы логикалық ойлау қабілетін дамытудың жолдары өте көп. Тәрбиеші балалардың жас ерекшелігіне сай ойынды дұрыс таңдап алып, жүйелі ұйымдастырып, басшылық жасап отыруы маңызды. Бала ойын барысында өзін еркін сезініп, эмоциясын шығарып, құрдастарымен ашық пікір алмасып қарым - қатынас жасайды. Тәрбиеші ойындарды мақсаттар мен міндеттерге жетудің негізгі құралы ретінде ұсынып, логикалық ойлауды, шығармашылық және кеңістіктік қиялды дамыту үшін қолданады. Бұл ойындар ұсынылған тақырып бойынша жұмыстың мазмұнына айналды. Балалардың логикалық ойлау қабілетін дамытатын ойындарды жүйелеп алу тәрбиешінің баламен жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Ойын барысындағы бірізділікті сақтап, балалардың меңгерген ойын түрлерімен жаңа ойындардың өзара байланасын қамтамасыз еткен жөн. Әр жастағы логикалық дамудың міндеттері әртүрлі, олар тереңдейді және кеңейеді, өйткені бала өсіп, оның логикалық ойлауы күрделене түседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасында ерте жастағы балалар дамуының тұжырымдамалық негіздері «Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ. - Астана, 2014.
2. Төленова Ұ. Т. Балабақшадағы аралас топ балаларын ұлттық ойын арқылы адамшгершілікке тәрбиелеу): пед. ғыл. канд. дис. – Алматы,2002.
3. Ерте жастағы (1 жастан бастап 3 жасқа дейінгі) балаларды тәрбиелеу мен оқытуға арналған «Алғашқы қадам» бағдарламасы. - Астана, 2010. - 88 б.
4. Еркебаева Б.Ж., Жұмабаева Ә.Е. Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытудың психологиялық-педагогикалық шарттары // Абай атындағы КазҰПУ Хабаршысы, «Педагогика ғылымдары» сериясы. – 2019. - №4(64). – Б. 424-428.

ОӘЖ 371.2

Аманжол Р.Ү.
С.Сейфуллин атындағы Казақ агротехникалық зерттеу университеті,
Компьютерлік жүйелер және кәсіптік білім беру факультетінің магистранты
Ғылыми жетекші - п.ғ.д., профессор Қ.А.Сарбасова Астана қ., Қазақстанroza.amanzhol@inbox.ru

КОЛЛЕДЖ БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ МӘНІ

Аннотация: Мақалада колледж білім алушыларының көшбасшылық қасиеттерін қалыптастырудың теориялық мәні қарастырылды. Отандық және шетелдік ғалымдардың көшбасшылық қасиеттеріне сипаттамалары көрсетілді.

Тірек сөздер: көшбасшы, көшбасшылық қасиеттер, тұлғалық қасиеттер, білім алушылар.

Аннотация: В статье рассмотрена теоретическая сущность формирования лидерских качеств обучающихся колледжа. Были продемонстрированы характеристики лидерских качеств отечественных и зарубежных ученых.

Ключевые слова: лидер, лидерские качества, личностные качества, обучающиеся.

Annotation: The article considers the theoretical essence of the formation of leadership qualities of college students. The characteristics of the leadership qualities of domestic and foreign scientists were demonstrated.

Key words: leader, leadership qualities, personality traits, learners

Қазіргі таңда елімізде білім беру жүйесінде жоғары білікті кадрлармен қамтамасыз ету, кәсіптік білімі бар көшбасшы білім алушыларды тәрбиелеу, теориялық алған білімдерді тәжірбиемен ұштастырып білім беру саласына еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, сондай-ақ, көшбасшылық қасиеттері қалыптасқан маман дайындау талап етуде.

Болашақ мамандарға көшбасшылықтық теория негізінде білім беру, білімді, білікті, дағдыларды меңгеруіне негізделеді және кәсіби маңызды көшбасшылық қасиеттерінің қасыптастырады. Колледж білім алушыларының бойында көшбасшылық қасиеті жоғары болса ұжымды тиімді басқара алады,

қабілеттерін қолдану өрісі кеңейеді, табысқа жету мүмкіндігі артады, нәтижеге қол жеткізуін қамтамасыз етеді.

Білім беру құндылықтарының мәні қазіргі білім беру бағдарламаларында колледж білім алушыларының көшбасшылық қасиеттерін қалыптастырудың тиімді педагогикалық құралдарын іздеуге байланысты проблемалар бірқатар өзекті болып табылады. Бұл мәселені шешу үшін бірқатар міндеттерді қарастыру қажет: "көшбасшы" және "көшбасшылық қасиет" ұғымдарын нақтылау. Аталған міндеттерді қарастырмай, колледж білім алушыларының кәсіби маңызды көшбасшылық қасиеттерін қалыптастыру технологиясын жобалау мүмкін еместігі көрсетілді.

Колледж білім алушыларының кәсіби маңызды көшбасшылық қасиеттерін қалыптастыру негізі «көшбасшылық» түсінігінен туындайды.

Көшбасшылық (ағылшын тілінен lead - басқару, ал leadership басқара алу қабілеті деген мағынаны білдіреді) — бұл адамдарды өз-өзін - белгілі бір мәнерде ұстауына мәжбүр ету арқылы олардың мінез- кылыктарына әсер ету үшін басқарушының қолданатын құралы [1].

Көшбасшылық - бір адамнын ортақ мақсаттарға қол жеткізуі үшін бір топ адамга ыкпал ету процесі. Көшбасшылықты процесс ретінде анықтау оның көшбасшыға тән тұлғалык касиет немесе сипаттама емес, көшбасшы мен ізбасар арасында жүретін транзакциялык окиға [2].

Р. Мейр мен Р. Майерстің пікірінше, көшбасшы болу дегеніміз - икемді болу, оңай бейімделе білу және тез әрекет ете білу деп түсіндіреді [3]. Яғни көшбасшы кездейсоқ жағдайларға, үздіксіз өзгерістерге икемделетін, түрлі мәселелер туындағанда қабілетімен шыңдалатын және мұндай сынақтардан тәжірбие жинап, қабілеттерін шыңдайтын тұлға.

Стивен Ковидің принцип-центризм тұжырымдамасындағы көшбасшы қызметке бағытталған, оң энергия шығарады, синергетикалық, басқа адамдарға сенеді, олардың өмірі теңдестірілген және олар өмірді шытырман оқиға ретінде қабылдайды[4]. Көшбасшының жетістігі қарамағындағылардың жетістігімен өлшенеді, алдымен топ мүшелерінің қарым-қатынасын нығайтып, осал тұстарымен жұмыс жасап, әрбір топ мүшесінің қабілеттерін және қасиеттерін дұрыс қолдану жоғары нәтижеге қол жеткізеді.

Көшбасшылыққа дәстүрлі көзқарас екі теорияга негізделген: көшбасшылық қасиеттер теориясы және көшбасшылық мінез- құлық тұжырымдамасы.

Көшбасшылық қасиет – тұлғаның өзіне тән сапалық болмысы, ерекшелігі және меншік негізіндегі шартты нысаны болып есептеледі. Көшбасшының тұлғалық қасиеті қоғаммен байланысты жақсартатын құрал, сондай қатар тұлғаның тұрақты ой-өрісі қалыптасуының негізі.

Колледж білім алушыларының кәсіби маңызды көшбасшылық қасиеттерін қалыптастыруда әлемдік тәжірбиелерге және зерттеулерге сүйенеміз.

Төменде 1- кестеде зерттеушілер нағыз көшбасшыларға тән көптеген жеке және ерекше қасиеттерді атап өтеді.

Стогдилл:	Манн:	Киркпартик пен Локк:	Заккаро Кемп және Бадер:	К.Ж.Елшибекова:
жетістік, табандылық, зеректілік, бастамашы-лық, өзіне сенімділік, жауапкерші-лік, серіктестік құру, ықпал, көпшілік.	интеллект, икемділік, үстемділік, экстравер-сия және консерва-тизм	ұмтылыс, мотивация, адалдық, сенімділік, танымдылық қабілеті, міндеттерді білу және білім.	танымдық қабілеті, экстраверсия, акниеттілік, эмоциялық тұрақтылық, ашықтық, аққөңілділік, мотивация, әлеуметтік интеллект, өзіндік бақылау, эмоциялық интеллект, проблеманы шешу.	ашықтық(кең көзқарас), әңгімелесушіні тыңдай білу (карым-катынас), конформизм (батылдық),өз қасиеттерін адекватті бағалау (мінез)

1-кесте. Отандық және шетелдік ғалымдардың көшбасшылық қасиеттеріне сипаттамалары

Кестеде берілген көшбасшылық қасиеттерге негізделген ұстаным арқылы зерттеушілер анықтаған тұлғалық қасиеттер мен сипаттаманың қысқаша мазмұны берілген. Ол көшбасшылыкка катысты тұлғалык ка- сиеттер аясын айкын көрсетеді. Сондай-ақ бұл кесте белгілі бір тұлғалық касиетті көшбасшылыктын анықтаушы ерекшелігі ретінде тандап алудын қаншалықты қиын екенін түсіндіреді; оның кейбіреуі бірнеше зерттеуде көрініс тапса, енді бірін санаулы зерттеуден ғана байқауға болады [1; 2].

Д.Карнеги өз зерттеуінде төмендегідей пікір білдіреді, «Есіңізде болсын, қауым үнемі өзіне сенімді көшбасшыға сеніп, бағынатын болады. Ұжымға туылғаннан бері сенімді шешім қабылдайтындай, тәуекелшіл, қайтпас қайсар көшбасшы керек» [5]. Сенімді көшбасшылар қатарына Будда, Конфуций, Мұхаммед жұртшылыққа берік сенім ұялатып, сөзі мен іс-әрекеті арқылы шынайы болған ғана көш бастай білген, бұның бәрі де сенімділіктің құдіреті. Қазақтың ұлы жыршысы Бұқар жырау «Ел бастау қиын емес, қонатын жерден көл табылады, қол бастау қиын емес, шабатын жерден ел табылады, шаршы топта сөз бастаудан қиынды көргем жоқ»- деп, басқарудағы дұрыс сөйлей білу-жетістіктің негізгі баспалдағы екендігін растаған болатын. Сондай-ақ көшбасшы бойынан табылатын қасиеттер жауапкершілік, адалдық, ізденімпаздылық және шынайылық талап етіледі. Д.Карнеги еңбектерінде көшбасшы болу арқылы көздеген мақсатқа тезірек жету, басқаша айтқанда табысқа арнайы қабілетті шыңдау арқылы жетуге негізделген.

Осылайша, көшбасшы белсенді ұйымдастырушы және іс-әрекетті үйлестіруші ретінде қарастыра отырып, отандық және шетелдік ғалымдардың көшбасшылық қасиеттеріне жазған сипаттамалары мен тұжырымдамалары, колледж білім алушыларының көшбасшылық қасиеттерін қалыптастыруда тиімді пайдалану қажет деп есептейміз.

Пайдаланылған көздердің тізімі

1. Елшибекова, К.Ж. Көшбасшылық: Оқу-әдістемелік құрал. Алматы: «Тұран» Университеті, 2020. – 75 бет.

2. Ноутхаус Питер Көшбасшылы: теория және практика – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2020 жыл. – 38 бет

3. Мейер, Р., Майерс, Р. Виртуозное лидерство: как создать собственный репертуар лидерских стилей. - М.: Издательский дом «Дело», 2019. – 392 с

4. Кови, С. Лидерство, основанное на принципах. - М.: Альпина Паблишер, 2019. – 302 с.

5. Дейл Карнеги, «Как влиять на людей и выработать уверенность в себе, выступая публично». - Москва . Издательство АСТ, 2021. – 256 с

Амержанова Д.С
Абай атындағы Қазақ ұлттық Педагогикалық университеті, Алматы қ.,
Қазақстан Республикасы, dinaamerzhanova@mail.ru

Қыяқбаева Ұ.Қ
п.ғ.к.,қауымдастырылған профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттықпедагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан Республикасы kyakbaeva@mail.ru

LEGO ҚҰРАСТЫРУ ЖӘНЕ ОНЫҢ БАЛАНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ РӨЛІ

Аннотация. Бұл мақалада заманауи білім беру технологиясына арналған-LEGO құрастыру технологиясы, атап өтілген баланың танымдық қызығушылықтарын қалыптастыруға ықпал етеді, шығармашылық –зияткерлік дағдыларын қалыптастырады.Мақалада LEGO технологиясы туралы, анықтамасы, осы жүйенің артықшылықтары жайлы жазылған. Сонымен қатар мектеп алды топ балалардың шығармашылық-зерттеушілік дағдылары және құрастырудың түрлері мен формалары, робототехника мен lego конструкторлары туралы ақпарат берілген, балалардың құрастыру біліктері мен дағдыларын дамыту жағдайлары ашып көрсетілген.

Кілт сөздер: LEGO құрастыру , дағды, мектепке дейінгі білім, білім беру, робототехника, ғылыми-техникалық білім, технологиялық шығармашылық.

Аннотация. Данная статья посвящена современной образовательной технологии - технологии LEGO, которая способствует формированию познавательных интересов у ребенка, формирует

творчески-интеллектуальные умения, описывает технологию LEGO, ее определение и преимущества данной системы. При этом были даны сведения о творческих и исследовательских способностях дошкольников видах и формах сборки, робототехники и конструкторов «Лего».Выявлены условия развития у детей сборочных умений и навыков.

Ключевые слова: LEGO, навыки, дошкольное образование, образование, робототехника, научно-техническое образование, технологическое творчество.

Abstract. This article is devoted to modern educational technology-LEGO assembly technology, which contributes to the formation of cognitive interests of the noted child, forms creative and intellectual skills. This article is about LEGO technology, definition, advantages of this system. In addition, the pre-school group provides information about the creative skills of children and types and forms of Assembly, robotics and lego constructors, reveals the conditions for the development of Assembly skills and skills of children.

Keywords:LEGO building, skills, preschool education, education, robotics, scientific and technical education, technological creativity.

Қазақстан Республикасы білім беру және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында патриоттық, рухани-адамгершілік азаматтық тәрбие беру мәлесін қойып, білім беру жүйесінің мектепке дейінгі кезеңнен бастау алуды көздейді. ҚР мемлекеттік жалпыға міндетті мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту стандартында мектепке дейінгі ұйымдарда зияткерлік, тұлғалық, әлеуметтік және эмоционалдық дамуымен тұлға қалыптастыру басты міндет болып берілуде. Жалпы мектепке дейінгі ұйымда тәрбиелеу мен оқыту процесінде педагогикалық білімі бар тәрбиешілер қызмет атқарады, десек те осы педагогтарға бағыт беріп, жаңашыл әдістерді таныстырып, білім сапасын арттыруда жаңа технологияларды қолдана ала білуінде алатын орны ерекше.

Ойын-адам қызметінің ерекше түрі. Бұл өскелең ұрпақты өмірге дайындаудың әлеуметтік қажеттілігіне жауап ретінде пайда болады және баланың психикалық дамуында жетекші болады

Құрастыру іс-әрекеті мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуда маңызды орын алады және күрделі танымдық процесс болып табылады.Нәтижесінде балалардың интеллектуалды дамуы жүреді: бала тәжірибиелік білімді игереді, маңызды белгілерді бөліп көрсетуді, бөлшектер мен заттар арасындағы қатынастар мен байланыстарды орнатуды үйренеді. ЛЕГО құрастыру -бұл балалардың дамуының ең заманауи бағыттарының бірі, ол нақты әлемнің үш өлшемді модельдерін және өзін-өзі оқытудың , баланың дамуының пәндік және ойын ортасын кеңінен қолданады. ЛЕГО конструкторын ойнау арқылы балаларға оқуға мүмкіндік береді.

Мектеп жасына дейінгі балаларды оқытуда ЛЕГО конструкторларын қолдану қажеттілігі даусыз. Балалардың "ойнап" оқитынын отандық психологтар мен педагогтар (Л.С. Выготский, В. В. Давыдов,Л.В Запорожец және т. б.) балалардың шығармашылық мүмкіндіктері мектеп жасына дейінгі жасында пайда болатындығын және олардың дамуы арқылы ұйымдастырылған іс-әрекетінде әлеуметтік дамыған қызмет құралдарын игеру кезінде пайда болатындығын дәлелдеді. Зерттеуші-ғалымдар Л.П. Лурия, Н. Н. Поддякова, А. Н. Давидчук, Л. А. Парамонованың айтуынша, жеңіл бөлшектерден жасалған заттарды жобалау-бұл мектеп жасына дейінгі балалардың интеллектуалды дамуы үшін керемет құрал, әр түрлі іс-шаралардың интеграциясын қамтамасыз етеді.

Конструктор эксперимент жасауға және өзінің шексіз әлемін құруға, бір жағынан ұжымның ажырамас бөлігі ретінде, екінші жағынан қалыптасқан жағдайда сөзсіз көшбасшы болуға мүмкіндік береді .Бірақ ең бастысы – ойын балаларға өзіне деген сенімділік береді. Балалар талдауды үйренеді, сөйлеу, шығармашылық қиял, қарым-қатынас қабілеттері дамиды, есте сақтау қабілеті жақсарады, зейін тұрақты болады, балалар логикалық ойлауды үйренеді.

ЛЕГО-конструкторды игеру қарапайымнан күрделіге қарай дәйекті түрде жүзеге асырылады . ЛЕГОны игерудің бірінші бөлігі-логикалық ойлауды дамытуға арналған жаттығу. LEGO конструкторы үздіксіз білім беру іс-әрекетінде кеңінен қолданылады және келесі мәселелерді шешеді: ойлау процестерін дамытады (Талдау, синтез, салыстыру, жалпылау және т.б.). Ойлауды белсендірудің тиімді құралы модельдер, сызбалар, жоспар, үлгі, жад бойынша жобалау болып табылады.

Негізгі міндеттер :

1. Жіктеу дағдыларын жетілдіру
2. Логикалық заңдылықтарды талдауға және талдау негізінде дұрыс қорытынды жасауға үйрету.
3. Жад пен зейінді белсендіру.
4. Симметрия жиындары мен принциптерімен танысу.

5.Комбинаторлық қабілеттерді дамыту.

6.Кеңістікте бағдарлау дағдыларын бекіту

Балалар көбінесе бейнелеу өнері немесе есте сақтау бойынша жұмыс жасайды. Идеялардың болуы қиялдың дамуына тамақ береді. Балалар тақырыпты таңдап, өз идеяларын жұмыста бейнелейді. Олар өз моделін құрып қана қоймай, оны басқаларға көрсете алады. Не салынды? Бұл не үшін қажет? Нысанды талдай отырып, бала жасалған әрекеттер туралы ауызша есеп береді. Демек, құрастыру сабағында балалардың сөйлеуі дамиды. Ұжымдық құрылысты орындау кезінде балалар дауласуға, сұрақтарын тұжырымдауға, шешім қабылдауға үйренеді. Бала үшін өз еңбегінің өнімімен ойнауға тамаша қызығушылық ашылады.

Құрастыру жиынтығымен ойнай отырып, әр баланың даму деңгейін үнемі арттыруға мүмкіндігі бар. Ең қызығы, балалар өздерін нағыз жасаушылар сияқты сезінеді және олардан бұрын ешкім мұндай нәрсені жасаған жоқ деп ойлайды. Кішкентай балалар ойнап, дағдыларды игеріп, әртүрлі ғимараттарды жобалауды және салуды, машиналарды немесе ерекше механизмдерді жинауды үйренеді. Құрастырудың бөлшектерін сұрыптай отырып, ұлдар заттарды бөлуге, оларды түсі, пішіні, өлшемі бойынша ажыратуға тырысады. Бұл процесте педагогтар шыдамдылық, төзімділік,табандылық танытып , бәрін соңына дейін жеткізуге тырысуы қажет. Бұл балаларды тәрбиелейді және жауапкершілікке тартады, тәртіпке үйретеді, өйткені ойыннан кейін әр уақытта конструкторды қорапқа салу керек, ал егер баланың туындысы ерекше сәтті болса, оны көрнекті жерде қалдырып, келесі ойынға таңдануға болады.

"ЛЕГО" ойындары баланы нақты әлемде, кеңістікте және уақытта зерттеу және бағдарлау тәсілі ретінде әрекет етеді. ЛЕГО технологиясы интерактивті педагогикалық технология деп аталады, өйткені ол балалардың танымдық белсенділігін ынталандырады. ЛЕГО өнімдерін қолдануы оның жоғары білім беру мүмкіндіктерімен анықталады: көпфункционалдылық, техникалық және эстетикалық сипаттамалар, әртүрлі ойын және оқу аймақтарында қолдану. ЛЕГО құрылысы-бұл модельдейтін шығармашылық және өнімді іс-әрекеттің бір түрі. Оның көмегімен қиын оқу міндеттерін жеңілген адамдар болмайтын қызықты шығармашылық ойын арқылы шешуге болады,әр бала оны жеңе алады. ЛЕГО-конструкторлардың практикалық құндылығы балалардың ерлі-зайыптыларда жұмыс істей білуінде; ЛЕГО-терминологияны меңгеруінде; ғылым мен техника әлемінде жаңа нәрселерді ашуға деген ұмтылыста; қойылған міндеттерді шешуде стандартты емес және екіұштылықта; балалардың бір-біріне көмектесуге, коммуникативтік дағдыларды дамытуға деген ұмтылысында; конструкторлық қабілеті бар балаларды анықтауда; логикалық ойлау қабілетінде көрінеді.

Қорытындылай келе, ЛЕГО құрастыру мектеп жасына дейінгі баланың психикалық процестерін дамытуда үлкен рөл атқарады деп айта аламыз, атап айтқанда:

* назар аудару,
* жад,
* қиял,
* зейін,
* көрнекі және тактильді есте сақтауды дамыту,
* шығармашылық ойлау,
*коммуникативтік дағдыларын дамыту.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы.

2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 14 қазандағы № 422 бұйрығы "Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің міндетін атқарушының 2016 жылғы 12 тамыздағы № 499 бұйрығына өзгеріс енгізу туралы - "Әділет" АҚЖ (zan.kz)

3.Ишмакова М.С.Конструирование в дошкольном образовании условиях введения ФГОС: пособие для педагогов. ИПЦ «Маска», 2013.100 с.

4. Куцакова Л. В. Конструирование и ручной труд в детском саду. Программа и методические рекомендации. Для детей 2-7 лет. М.: МОЗАИКА-СИНТЕЗ, 2010. 90 с

5. Варяхова Т. Примерные конспекты по конструированию с использованием конструктора ЛЕГО // Дошкольное воспитание. - 2009. - № 2. - С. 48-50.

6. Емельянова, И.Е., Максаева Ю.А. Развитие одарѐнности детей дошкольного возраста средствами легоконструирования и компьютерно_игровых комплексов. – Челябинск: ООО «РЕКПОЛ», 2011. – 131 с.

УДК 14.85.33

Амирова А.С.
п.ғ.д., профессор, Казахский Национальный педагогический университет имени Абая,
кафедра начального образования, Казахстан, г. Алматы,
e-mail:amirova57@mail.ru

ХАЙФЛЕКС ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ТАБЫСТЫЛЫҒЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

Аңдатпа.Бұл мақалада студенттердің оқыту үдерісін түбегейлі өзгертетін замануи технологиялардың бірі – «Хайфлекс» технологиясы. Яғни, студенттердің білім алуының жаңа тәсілдерін меңгеруді қажет етеді дегенді білдіреді. Бұл еліміздегі білім беру ұйымдарының электрондық ресурстарға қолжетімділігінің артуымен байланысты болмақ. Бұл болашақ педагогтің кәсіби табыстылығын қамтамасыз етуге бағытталған цифрлы білім алуда электрондық ресурстарды пайдаланып, білім қорларынан оқу материалдарын белсенді, саралап меңгеруде цифрлық дағдыларын дамытуға негіз болады. HyFlex қазірдің өзінде жоғары білімнің болашағы деп аталып, шетелдік және ресейлік жоғары оқу орындарында қолданылады. Ол алғаш рет 2006 жылы жоғары оқу орнында студенттерге білім алудың формасын таңдауға мүмкіндік беру үшін енгізілді: аудиторияда сабаққа қатысу немесе кез-келген уақытта біреуін екіншісіне өзгертуге ие бола отырып, онлайн режимінде оқу. HyFlex соңғы курс студенттері мен магистранттары үшін тиімді болмақ. Огайо университеті өзінің HyFlex оқу тәжірибесі туралы зерттеуінде HyFlex оқытудың жақсы нұсқасы екенін анықтап, бірақ сонымен бірге технологияның біртұтас емес екенін және осы модельді дамыту үшін қосымша зерттеулер қажет болып табылады.

Кілт сөздер: ақпараттық ғасыр, хайфлекс, гибридті оқыту, коммуникативті дағды, оқыту моделі, технология.

Аннотация. В данной статье представлена одна из современных технологий, кардинально меняющих процесс обучения студентов – технология «Хайфлекс". То есть требует освоения студентами новых способов обучения. Это будет связано с увеличением доступа организаций образования страны к электронным ресурсам. Это станет основой для развития цифровых навыков активного, дифференцированного освоения учебных материалов из фондов знаний с использованием электронных ресурсов в цифровом образовании, направленных на обеспечение профессионального успеха будущего педагога. HyFlex уже называют будущим высшего образования и используют в зарубежных и российских вузах. Впервые он был представлен в 2006 году в высшем учебном заведении, чтобы позволить студентам выбирать форму обучения: посещать занятия в аудитории или учиться онлайн, имея возможность в любой момент изменить одну на другую. HyFlex будет эффективен для студентов и магистрантов последних курсов. В своем исследовании практики обучения HyFlex Университет Огайо обнаружил, что HyFlex является хорошим вариантом обучения, но в то же время предполагает, что технология не является целостной, и необходимы дополнительные исследования для разработки этой модели.

Ключевые слова: информационный век, хайфлекс, гибридное обучение, коммуникативные навыки, модель обучения, технология.

Annotation.This article presents one of the modern technologies that radically change the learning process of students – the technology "Highflex". That is, it requires students to master new ways of learning. This will be due to an increase in the access of educational organizations of the country to electronic resources. This will become the basis for the development of digital skills for the active, differentiated development of educational materials from knowledge funds using electronic resources in digital education aimed at ensuring the professional success of the future teacher. HyFlex is already called the future of higher education and is used in foreign and Russian universities. It was first introduced in 2006 at a higher education institution to allow students to choose the form of study: attend classes in the classroom or study online, having the opportunity to change one to another at any time. HyFlex will be effective for students and undergraduates of the last courses. In its study of HyFlex learning practices, Ohio University found that HyFlex is a good learning option, but at the same time suggests that the technology is not holistic, and more research is needed to develop this model.

Keywords:information age, highflex, hybrid learning, communication skills, learning model, technology.

XXI ғасыр ақпараттық ғасыр болғандықтан студенттердің оқыту үдерісін түбегейлі өзгертетін замануи технологиялардың бірі – «Хайфлекс» технологиясы. «Хайфлекс» технологиясы студенттердің білім алуының жаңа тәсілдерін меңгеруді қажет етеді. Бұл еліміздегі білім беру ұйымдарының электрондық ресурстарға қолжетімділігінің артуымен байланысты болмақ. Бұл болашақ педагогтің кәсіби табыстылығын қамтамасыз етуге бағытталған цифрлы білім алуда электрондық ресурстарды пайдаланып, білім қорларынан оқу материалдарын белсенді, саралап меңгеруде цифрлық дағдыларын дамытуға негіз болады.

HyFlex (екі сөзден тұратын ағылшын сөзі: гибридті-гибридтік, икемді-икемділік) - бұл онлайн және оффлайн форматты, синхронды және асинхронды оқытуды біріктіретін білім беру моделі. HyFlex қазірдің өзінде жоғары білімнің болашағы деп аталып, шетелдік және ресейлік жоғары оқу орындарында қолданылады. Ол алғаш рет 2006 жылы жоғары оқу орнында студенттерге білім алудың формасын таңдауға мүмкіндік беру үшін енгізілді: аудиторияда сабаққа қатысу немесе кез-келген уақытта біреуін екіншісіне өзгертуге ие бола отырып, онлайн режимінде оқу.

B.Betty гибридті оқыту HyFlex learning платформасын құрды. Онда студенттердің оқу форматын таңдау мүмкіндігі бар: бетпе-бет, онлайн немесе аралас формада оқиды. Кейбір зерттеушілер оны оқыту,- деп санайды [1]. HyFlex соңғы курс студенттері мен магистранттары үшін тиімді болмақ. Огайо университеті өзінің HyFlex оқу тәжірибесі туралы зерттеуінде HyFlex оқытудың жақсы нұсқасы екенін анықтап, бірақ сонымен бірге технологияның біртұтас емес екенін және осы модельді дамыту үшін қосымша зерттеулер қажет екенін анықтады.

И.К.Войтович гибридті оқытудың артықшылықтары арасында «білім беру үдерісінің өнімділігін арттыру, материалдардың қолжетімділігін арттыру, қаржылық шығындарды азайту, жаңа технологияларды пайдалану тұрғысынан білім беру үдерісіне қатысушылардың барлығының ақпараттық-коммуникативтік құзыреттілігін арттыру», - деп көрсетті [2].

А.С.Остапенко гибридті оқыту ағылшын тілін үйрену кезінде коммуникативті дағдыларды жақсартуда дәстүрлі әдістерге қарағанда тиімдірек, - екенін атап айтқан [3].

Гибридті оқыту моделінің бірнеше үлгілерін Кристенсен Институтының (Christensen Institute Blended Learning Universe) ұсынысы бойынша қарастырып көрейік:

Модель N1: Station Rotation (Аялдамалық Ротация)

Бұл үлгі білім алушыларға белгіленген сабақ кестесі бойынша бір аялдамадан екінші аялдамаға өтуге мүмкіндік туғызады. Аялдамалардың бірі - онлайн - алаңша. Білім алушылар 2 немесе 3 топқа бөлінеді. 1-топ оқытушымен F2F (Face-to-Face) принципі бойынша бетпе-бет жұмыс жасаса, екінші топ онлайн-платформада өзіндік жұмыспен айналысады. 3-топ топтық жұмыс түрін орындауы мүмкін. Белгілі бір уақыттан кейін топтардың жұмыс жасау үлгілері цикл бойынша ауысады. Мысалы, оқытушы өз сабағында топты екіге бөліп, бір топқа өзіндік немесе топтық тапсырма беріледі, екінші топ тьютордың жетекшілігімен зертханалық тәжірибе жұмысын жүргізеді. Мұндай жұмыс әрбір білім алушыға оқытушының жеке көңіл бөлуіне мүмкіндік туғызумен қатар, білім алушылардың топтық және өзіндік жұмыс жасау дағдыларын дамытады.

Модель N2: Individual Rotation (ИндивидуалдықРотация).

Бұл жағдайда білім алушылар сабақ кестесіне сәйкес, өздеріне қажет аялдамаларға ғана кіреді. Бұл қосымша жеке тапсырмаларды орындауға қолайлы. Негізінен олимпиадалық тапсырмаларды орындауға немесе шығармашылық байқау, ғылыми жоба жұмыстарына, шығармашылық емтихандарға дайындық барысында қолдану ұсынылады.

Модель N3: Flipped Classroom «Төңкерілген сынып»

Бұл модель үлгісінде тақырып бойынша барлық теориялық материал онлайн форматында, өздігінен, меңгеруге бағытталады. Ал сыныпта игерілген теориялық материалды талқылау, талдау, жинақтау жүзег еасырылады.

Модель N4: Enriched Virtual (Кеңейтілген (жетілдірілген) виртуалдық модель)

Кеңейтілген виртуалдық модель – жоғары оқу орындарында және жалпы білім беретін мектептерде кеңінен қолдануға болатын модель үлгісі. Оқытушылар/мұғалімдер әрбір пән материалдарын іштей және қашықтықтан меңгеруге ыңғайлап бөледі. КВМ-нің «Төңкерілген сыныптан» ерекшелігі білім алушының күнделікті оқу орнына келуі талап етілмейді, қажеттілігіне орай ғана университетке шақырылады [4].

Бүгінгі таңда кез келген жоғары оқу орны сапалы гибридті ортада білім беру мүмкіндігінің қаншалықты маңызды екенін мойындайды. Гибридті ортада білім беру барлық оқу орындары үшін бірдей емес – қазір сапасы жағынан әр түрлі болуы мүмкін көптеген балама оқыту үлгілері бар.

Бағдарламаларды ұсынудың көптеген жолдары бар болса да, HyFlex оқыту технологиясы жоғары білімді жақсы жаққа өзгертетін әлеуеті үшін тез қабылдануда. Гибридті оқыту жағдайында студенттерге әр сабаққа қалай қатысатынын таңдауға мүмкіндік беретін бетпе-бет, онлайн синхронды және онлайн асинхронды элементтерді қамтиды. Бұл баламалы оқыту моделінің тартымдылығы анық: ол бүгінгі күннің бос емес студенттері үшін теңдесі жоқ икемділік пен ыңғайлылықты ұсынады. Дегенмен, HyFlex оқыту технологиясының сәтті іске қосылуы дұрыс цифрлық шешімдерді пайдалануға байланысты.

Тодд Помберт, Collegis Education ақпараттық технологиялар және кампус CIO жөніндегі вице-президенті: «жұмыс істеудің барлық кілті – ынтымақтастыққа мүмкіндік беретін жоғары сенімді және функционалды технология», - дейді [5].

HyFlex оқыту жағдайына қажетті 7 негізгі технология құрамдастары курсты әдейі жобалау және профессорлық-оқытушылар құрамының барабар дайындығы гибридті оқыту жағдайында оқытудың маңызды құрамдас бөлігі екенін атап өту маңызды. Collegis Education цифрлық мазмұн шешімдерінің вице-президенті Дэйв Лунгрен: «HyFlex модальділігінде ыңғайлы және тиімді болып табылатын толық дайындалған және қолдау көрсетілетін оқытушылар көптеген технологиялық шектеулерді өтей алады», - деп түсіндіреді [6].

2020 жылдан бастап кәсіби және ғылыми ортада икемді гибридті оқыту туралы айтылды – оны шетелдік зерттеушілер мен практиктер «HyFlex» деп атайды. Икемді гибридті оқытуды ұйымдастырудың ерекшеліктері үш ықтимал траектория бойынша студенттердің бірден үш тобы үшін білім беру бағдарламалары мен оқу сабақтарын жобалау және іске асыру болып табылады: аудиторияда оқыту, бейнеконференция байланыс арқылы және қашықтықтан асинхронды оқыту, ЖОО-ның электрондық LMS оқу курсы негізінде жүзеге асырылады. Бұл модельдегі студенттердің шоғырландырылуына студенттерге оқу форматын таңдау еркіндігін беру, сабаққа қатысудың тең мүмкіндіктерін қамтамасыз ету және аудиторияның әртүрлі типтері үшін оқу материалына ену арқылы қол жеткізіледі.

Шетелдік және отандық зерттеулерді, сондай-ақ Томск мемлекеттік университетінің гибридті оқытуды ұйымдастырудағы тәжірибесін талдай отырып, біз гибридті оқытуға қатысушылар үшін артықшылықтар мен олардың алдында тұрған қиындықтарды атап өткен.

Жоғары білім берудегі гибридті оқытудың артықшылықтары мен қиындықтары

Гибридті оқытудың қатысушылары	гибридті оқытудың артықшылықтары	гибридті оқытудың қиындықтары
Студенттер	- әр түрлі себептермен жеке қатысу мүмкін болмаған жағдайда оқу үдерісінің қолжетімділігі; - жеке білім беру траекториясын қалыптастыру мүмкіндігі; - топтық және практикалық жұмысқа қашықтықтық режимде қатысу; -оқуды жұмыспен немесе өзге де белсенділікпен ұштастыру мүмкіндігі.	- тайм-менеджмент және өзін-өзі ұйымдастыру қажеттілігі; - студенттің жұмыс орнын интерактивті құралдармен жабдықтау қажеттілігі (ЖК, камера, микрофон, жоғары жылдамдықты интернет).
Оқытушы	- оқу үдерісін оңтайландыру және топтағы студенттер санын көбейту мүмкіндігі; - кестенің икемділігі; - бір аудиторияда екі оқытушыға жұмыс істеу мүмкіндігі.	- пәнді қайта құру қажеттілігі; - электрондық оқыту курсының толықтығын қамтамасыз ету қажеттілігі (материалдар, нұсқаулар, критерийлер, бағалау жоспары, оқыту жолы); - асинхронды талқылауды ұйымдастыра білу, peer-to-peer бағалау; - аудиторияда және онлайн студенттер арасында ауысу мүмкіндігі; -оқытушыға жүктемені ұлғайту.
Университет	- шетелдік студенттер үшін тартымдылық; -жеке білім беру траекториялары; - кестенің икемділігі;	- оқытушының шамадан тыс жүктемесін жоюға бағытталған шаралар қажеттілігі; -оқытушыларды оқыту; -арнайы жабдықталған аудиториларды ұйымдастыру [7].

Кестеде көрініп тұрғандай, гибридті оқытуды іске асыру үшін университеттердің мүмкіншілігін қолданудың негізгі тармақтары тиісті оқыту әдістемесін әзірлеу және арнайы жабдықталған аудитория мен цифрлық білім беру ортасы бөлігінде технологиялық мүмкіндіктерді қамтамасыз ету болып табылады. Бұл екі аспект бүгінде бір-бірімен тығыз байланысты, өйткені технологиялар білім беру үдерісін ұйымдастыруда жаңа мүмкіндіктер ашады, ал техника бұл мүмкіндіктерге жұмыс алгоритмдерін жүйелеуге және дамытуға мүмкіндік береді.

Гибридтік оқытуда теориялық және практикалық сабақтарды ұйымдастыру үшін (семинарлар мен вебинарларды, дәрістер мен бейнеконференцияларды бір мезгілде өткізу) «жетекші оқытушы, модератор, бетпе-бет», қашықтағы аудиториямен өзара әрекетін қамтамасыз ететін біріктірілген оқыту форматын пайдалануды ұсынады.

Жетекші оқытушы, модератордың негізгі міндеттері: жеке аудиторияны таратуды ұйымдастыру, спикерлер мен аудиторияны (жеке және қашықтан) басқару, спикерлер мен желілік аудиторияны байланыстыру, хабар таратуды бақылау және іс-шараға қатысушылардың өзара әрекеттесуін жүзеге асырады. Нақты уақыттағы бейнеконференция оқытушы мен студенттер арасындағы, сонымен қатар студенттердің өздері (жеке және қашықтағы аудиториялар) арасындағы өзара әрекеттесу нысанына айналады.

Авторлар біріктірілген форматта оқытудың кез келген нысанының (күндізгі, сырттай және сырттай) оқу сессиясын ұйымдастыру мысалын қарастырайық. Тренинг сессиясы семинар (тәжірибелік сессия) және вебинар, лекция және бейнеконференцияның үйлесімі болып табылады. Оқу орнының аудиториясында мұғалім теориялық немесе практикалық сабақ ұйымдастырады. Гибридтік оқыту студенттердің қатысуы үшін әртүрлі форматтар арқылы жүзеге асырылады:

- ➢ байланыс форматы – қатысқандармен бетпе-бет әрекеттесу;
- ➢ онлайн формат – сұрақ қою, талқылауға қатысу мүмкіндігімен қашықтан әрекеттесу;
- ➢ объективті жағдайларға байланысты жеке қатыса алмайтын студенттерге қолжетімді;
- ➢ студенттер режиміндегі онлайн формат – қосымша ақпарат алу үшін тыңдаушыларды қашықтықтан қосу (білім берудің басқа нысандары).

Гибридті білім беруде электрондық ресурстарды пайдаланып дайындалған электронды оқу курстарының мазмұны және оның материалдары көбінесе оқытушының шығармашылығымен анықталады. Оқу пәндерінің мазмұны мен электрондық ресурстарын біріздендіру үшін оқытушылар оларды құрудың белгілі бір алгоритмін қамтамасыз етілуін қадағалау керек. Мысалы, пән оқытушылары электрондық білім беру ресурстарын құрудың келесі моделін жасауына болады. Оқытылатын пән мазмұнын қамтамасыз ететін электрондық ресурстардың құрылымында мыналарды бөліп көрсетуге болады: оқу материалының блогы, ішкі бақылау немесе өзін-өзі бақылау блогы, өзін-өзі тәрбиелеу блогы, сыртқы бақылау блогы және т.б.

Бұл жағдайда сабақ кестесі пән, байланыс форматы туралы мәліметтермен толықтырылуы керек. «Біріктірілген оқыту форматы» моделін оқытудың кез келген нысаны бойынша кестеге сәйкес жоспарланған сабақтарда қолдану ұсынылады. Бұл формат оқытушының аудиторияда топпен байланыс жұмысын және сонымен бірге сабаққа қатыса алмаған студенттермен нақты уақыт режимінде онлайн қарым-қатынасын қамтиды. Гибридтік оқытудың мақсаттары үшін электрондық ресурстарды белсенді қолдану, білім сапасын қамтамасыз етуге ықпал етеді. Гибридті оқытуды

электронды оқытудың әртүрлі түрлерімен жүзеге асырылады: аралас, мобильді, желілік, электронды ресурстар. Әрине гибридті оқытуды жүзеге асыруда табысқа жету үшін педагогтің цифрлы құзыреттілігі болуы қажет.

Педагогтің цифрлық құзыреттілігі:

- Цифрлық технологияларды пайдаланудың техникалық дағдылары болуы
- Цифрларды технологияларды жұмыста, оқуда және күнделікті өмірде мағыналы қолдана білуі
- Цифрлы технологияларды сыни тұрғыдан бағалай білуі
- Цифрлық мәдениетке қатысуға ынталануы

Гибридті білім беру үдерісінде ең көп сұранысқа ие болатын технологиялық бағыттар:

- Дәйекті блоктар тізбегіне жинау технологиясы (блокчейн)
- Үлкен деректер технологиясы (Bigdata)
- Цифрлік комуникация технологиялары
- Интернет заттары
- Толықтырылған шындық (AR)
- Виртуалды шындық (VR)
- Жасанды интеллект[8].

Т.А. Бороненко мектептің білім беру ортасын цифрландыру жағдайында мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін зерттеген.

• Ең танымал - мәтіндік және электрондық редакторлар, презентацияларды дайындау бағдарламалары, мессенджерлер мен әлеуметтік желілер, онлайн сабақтарды өткізуге арналған құралдар, цифрлық білім беру және қашықтықтан оқыту платформалары құжаттармен жұмыс істейтін онлайн сервистер, деректерді сақтау бұлттары, бейне қызметтер.

• Ірі-шама танымал - онлайн біргей жұмыс атқару тақталары, онлайн тестілеу және сауалнамалар жүргізетін сервистер, электрондық портфолио.

• Сұранысы аз-тарту сервистер, диаграммалар, жобалық әрекеттер ұйымдастыру құралдары [9].

Шетел ғалымдарының зерттеулерінде гибридті білім беруде SAMR - цифрлық технологияларын қолдану моделі тиімді деп саналуда.

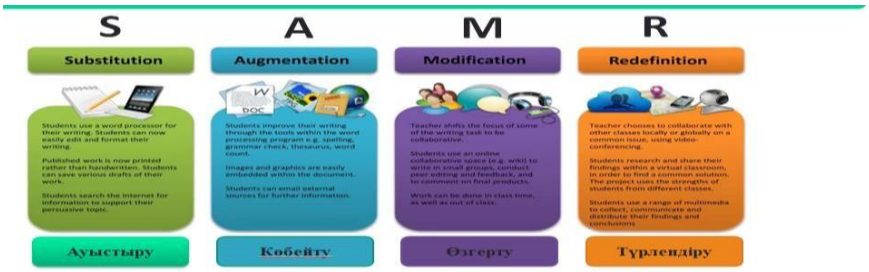

Substitution Ауыстыру

• Мақсат - үдерісті жеңілдету

• Цифрлық технологиялар арқылы бұрыннан атқаралып жүрген іс-әрекеттердерде қолданыста болады

• Білім беру мен оқытуда ешқандай функционалды өзгерістер жоқ

• Педагог нұсқаушы ретінде барлық аспектілерді бағыттайды және орталық тұлға ретінде қала береді.

«Ауыстыру» деңгейінің құралдары:

Электрондық оқулықтар, электрондық құжаттар (doc, pdf), бейнебайланыс

Augmentation Көбейту

• Мақсаты - тиімділікті арттыру және құралдарды кеңейту

• Белсенділікті арттыру арқылы материалды меңгеру деңгейі бойынша кері байланыстың жылдам пайда болуы

• Мұғалімнен оқушыға оқыту фокусының ығысуының басталуы

«Көбейту» деңгейінің құралдары:

Онлайн-тест, викториналар мен квиз, мультимедиялық презентациялар, цифрлық портфолио, интерактивті тақталар, mindmap, бұлттық қоймалар

ModificationӨзгерту

- Жаңа оқыту жүйелері мен
- баламалы коммуникация арналарын қосу
- Онлайн ортаға оқу тапсырмаларына бейімдеу
- Оқушыларды бағалауға және талқылауға тарту

«Өзгерту» деңгейінің құралдары:

Google Classroom, Moodle,Teams, бірлескенжұмысқызметтері;

«Үлкен деректер» талдау, материалды игеру процесін автоматтандыру

RedefinitionТүрлендіру

- Цифрлық технологиясыз орындалуы мүмкін емес жаңа педагогикалық тапсырмалардың пайда болуы
- Ынтымақтастық және шығармашылық қағидаттарында оқытуды ұйымдастыру

«Көбейту» деңгейінің құралдары:

Барлық қолжетімді технологияларды пайдалана отырып, білім алушылардың онлайн-жобалар, медиа өнімдер жасауы [10].

Қорыта келе, бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығы бойынша оқытылатын жеке пәндердің әдістемелерінде HyFlex технологиясын қолдану болашақ педагогтерді кәсіби табыстылығын қамтамасыз етеді, - деген тұжырым жасаймыз.

Мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғарғы білім министрлігінің 2022-2024 жылдарға арналған ғылыми гранттық қаржыландыру AP14871883 жобасының аясында орындалады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Beatty, B. J., ed. (2019). Hybrid-Flexible course design: Implementing student-directed hybrid classes (1st ed.). EdTech Books. Retrieved from https://edtechbooks.org/hyflex.

2. Bell, J., Sawaya, S., & Cain, W. (2014). Synchromodal classes: Designing for shared learning experiences between face-to-face and online students. International Journal of Designs for Learning, 5(1), 68-82.

3. Bower, M., Dalgarno, B., Kenney, G., Lee, M., & Kenney, J. (2014). Blended synchronous learning: A handbook for educators. Retrieved from http://blendsync.pbworks.com/f/ID11_1931_ Bower_Report_handbook_2014.pdf.

4. Bower, M., Kenney, J., Dalgarno, B., Lee, M.J.W., & Kennedy, G.E. (2014). Patterns and principles for blended synchronous learning: Engaging remote and face-to-face learners in rich-media real-time collaborative activities. Australasian Journal of Educational Technology, 30(3), 261-272.

5. Leijon, M. & Lundgren, B. (2019). Connecting physical and virtual spaces in a HyFlex pedagogic model with a focus on teacher interaction. Journal of Learning Spaces, 8(1), 1-9.

6. Malczyk, B.R. (2019). Introducing Social Work to HyFlex blended learning: A student-centered approach. Journal of Teaching in Social Work, 39(4-5), 414-428.

7 .Войтович И.К. Гибридное обучение в преподавании иностранных языков в вузе. М.:Вестник Вятского государственного университета, 2013.

8. Остапенко А.С. Гибридное обучение: новые возможности при обучении иностранному языку в школе // Вестник Тюменского государственного университета. Гуманитарные исследования. Humanities. 2017. Т. 3. № 1. С. 270-279.

9.М.О.Шепель и др. Гибридной модели, основанный на современных Edtech решениях, как ответ на глобальные изменения социального ландшафта: опыт Томского государственного

университета// Сборник Y международный образовательный форум «Алтай-Азия». Барнаул, 2022 г.

10. Kazui İ.Y., Yalçınii C.K. Investigation of the Effectiveness of Hybrid Learning on AcademicAchievement: A Meta-Analysis Study // International Journal of Progressive Education. 2022.

11.Т.А.Бороненко Исследование цифровой крмпетентности педагогов в условиях цмфровизации образовательной среды школы. – Самар, 2021.

УДК37

Analbekova K.T.
Senior lecturer Karaganda University named after Academician E.A.Buketov, Department of preschool and psychological and pedagogical training Kazakhstan, Karaganda
E-mail: 656455@mail.ru

PRACTICE-ORIENTED WORK AS A MEANS OF ACTIVATING PARENTS IN A KINDERGARTEN

Abstract. This article is about practical methods of working with parents, which is an effective means of attracting parents to participate in the educational process in a kindergarten.Parents, acting as social customers of educational services, often do not have deep knowledge in this area. In order to increase the level of psychological and pedagogical knowledge of families, a preschool institution needs to maintain and develop relationships with parents and the child's family.

Key words: practice-oriented learning; method; educational services; request.

Аннотация. Данная статья о практических методах работы с родителями, что является эффективным средством привлечения родителей к участию в воспитательно - образовательном процессе в условиях детского сада.Родители, выступая социальными заказчиками образовательных услуг, часто не обладают глубокими знаниями в этой области. Для того чтобы повысить уровень психолого-педагогических знаний семей дошкольному учреждению необходимо поддерживать и развивать взаимосвязь с родителями, семьей ребенка.

Ключевые слова: практико-ориентированное обучение; метод; образовательные услуги; запрос.

“A family for a child is a source of social experience. Here he finds examples for imitation and here is his social birth. And if we want to raise a morally healthy generation, we must solve this the problem of "the whole world": kindergarten, family, community"
V.A. Sukhomlinsky.

Modern parents consider themselves educated, quite literate and competent in matters of pedagogy. However, they often use unverified information and their knowledge is unsystematic and fragmented. Practice shows that, despite the overestimation of their knowledge and abilities, parents need competent information. The changes taking place today in the field of preschool education are aimed primarily at improving its quality. It, in turn, largely depends on the coherence of the actions of the family and the preschool institution.

A positive result can only be achieved with the cooperation of the family and kindergarten throughout the child's preschool childhood[1].

Parents, acting as social customers of educational services, often do not have deep knowledge in this area. In order to increase the level of psychological and pedagogical knowledge of families, a preschool institution needs to maintain and develop relationships with parents and the child's family.

In childhood, the institutions of childhood, with which the child has direct interaction, have a huge impact on the process of socialization. They are:

• family (parents or persons constantly caring for and communicating with the child, brothers or sisters);
• Kindergarten (primarily educators);
• society (peers, friends).

The family is an important factor in the upbringing and development of the child, in the acquisition of social experience. A child in a family learns to communicate, learns social orientation.

It is necessary to include the child in social forms of cooperation and communication with all participants in the educational process: teachers, other children, parents. Therefore, work should be method oriented where parents are actively involved rather than being listeners or observers. Work to involve parents in a single educational space in kindergarten is carried out in the following areas:

• study of the family, requests of parents, characteristics of children;
• organization of thematic classes, consultations with a psychologist at the request of parents;
• Work in the family living room
• implementation of a practice-oriented project on the socialization of preschool children.

One of the effective methods of interaction between a kindergarten and a family is the implementation of a practice-oriented project, which is developed taking into account the urgent needs of families and contributes to the formation of an active life position of participants in the educational process. We have developed a practice-oriented project for the socialization of preschool children "Kindergarten in the family circle", the purpose of which is to involve the family in a single educational space for the successful socialization of a preschool child[2].

Modern researchers E.P. Arnautova, V.P. Dubrova, T.A. Danilina, T.N. Doronova, T.V. Krotova, L.V. Svirskaya point out the importance of cooperation between teachers and parents for the upbringing and development of preschool children. The inclusion of the family as a partner and active subject in the educational environment of preschool education changes the conditions for interaction between teachers and parents. The family, acting as the most important institution of the socialization of the individual, forms the psychological basis of the child's identity, the system of values and models of moral behavior.

The values instilled in the family can change under the influence of further socialization experience, but it is in childhood that they lay the foundation for a person's worldview. Under the influence of the system of values, needs and motivation formed in the course of family education, forming an attitude towards the country, its peoples, historical and cultural heritage. The partnership of the family and the preschool educational organization is the most important condition for the effective solution of the upbringing and educational tasks of preschool education.

The partnership of the family and the preschool educational organization is the most important condition for the effective solution of the upbringing and educational tasks of preschool education. The problem of interaction between a teacher and parents at the present stage of development of science and society is relevant and justified by the fact that parents, as priority educators, need the help of kindergarten specialists: they need to be helped to master skills that would contribute to the development of positive child-parent relationships

The application of a practice-oriented approach is aimed at using practical methods in working with parents: games, exercises, master classes, practical tasks within the framework of the action, projects, creation of photo newspapers. The advantage of this approach is that it ensures the effective formation of the skills and abilities of parents, based on the acquired knowledge, which can be used in the upbringing and education of the child. According to L.V. Kolomiychenko "... The success of family education is largely determined by the coordination of the actions of the kindergarten and the family ...". Active involvement of parents is focused on solving common problems.

The application of this approach in the implementation of program contents is especially effective. The implementation of projects occupies a significant place in the work of the kindergarten. Projects are implemented taking into account the characteristics of the contingent of families and educational needs. So, in the senior group of the kindergarten, the project “Introducing Children to Folk Holidays” is being implemented for the first year. Grandmothers share their knowledge and conduct master classes with families: “Acquaintance with the custom”, “Ornaments”, “Dolls of different nationalities”. The teacher acts as a partner-assistant.

According to parents, they use the acquired knowledge and skills in the family: they made dolls and ornaments for the home, told and showed the production to relatives. In the middle group, the project "Testoskazka" was implemented. For parents with children, a series of master classes "Testoplasty - we mold from salt dough" were held. At the end of the project, almost every family was able to present the fairy-tale characters of their fairy tale. The activity of parents was up to 90%.

The kindergarten annually holds traditional practical events “New Year's toys from waste material”, “Miracle books for kids”. The active involvement of parents in thematic actions with children solves pedagogical problems: deepening knowledge, educating personality traits, acquiring a child the experience of life among peers and adults. The participation of families in competitions for the best drawing, napkin, handicraft made from natural materials unites children and adults in common activities. I would like to say about one important point in the system of work with parents. Each parent, having done the work, needs to evaluate his work.

Therefore, at the end of the event, certificates and diplomas are awarded. Of particular interest is the conduct of practical classes with elements of isotherapy with the involvement of a psychologist "Conversation on paper", "Two hands conversation", "Avoportrait". The activity of parents in creating photo newspapers and exhibitions suggests that these forms of work are in demand.

An analysis of joint events and a survey of kindergarten parents shows that 75% of families take an active part in organizing educational activities, up to 70% say that they use the acquired knowledge and

skills in the family. Parents began to show a sincere interest in the life of their group, learned to express admiration for the results and products of children's fine arts, and emotionally support their child.

The following methods of interaction between teachers and parents make it possible to optimize the process of interaction between child and parent relationships:

1. Training game exercises and tasks. The parent needs to evaluate the different ways of influencing the child and the forms of addressing him, to see the difference between them, to choose more successful ones, to replace unwanted forms of address with constructive ones.

2. Analysis of children's behavior by parents helps them see their pedagogical experience from the outside, provides an opportunity to reflect on the motives of the child's actions, teaches them to understand them from the point of view of his mental and age needs, inviting parents to express their opinion about the child's actions in a particular situation, it is useful to formulate before parents ask: “What would your child do in a similar situation?”

3. Appeal to the experience of parents, for example: “What is the method of influence that most helps you in building relationships with your son or daughter?” or “Has there been a similar case in your practice? Tell us about it, please”, “Remember what kind of reaction your child gets from rewards and punishments”, etc. Encouraging parents to exchange experiences activates their need to analyze their own successes and miscalculations in education, to correlate them with the methods and methods of education used in similar situations by other parents.

4. Game interaction of parents and children in various children's activities (drawing, modeling, sports games, theatrical activities, etc.) contributes to emotional rapprochement, getting parents and children the experience of partnerships. The above methods provide parents with the opportunity to model their behavior in a game environment, experimental observations show that when a parent models his own behavior in a game, his field of vision on the educational problem expands.

He can even question his own previous idea of the problem; in a conditional game environment, “recognition” of his habits and upbringing stereotypes takes place in an unobtrusive form, which can contribute to their awareness and change in their attitude towards them [3]. A parent involved in play training begins to literally rediscover the joy of communicating with a child, communication not only verbally, but also emotionally.

Thus, the use of various methods of activating parents helps to increase the flexibility of the parental position of mothers and fathers, gives them the opportunity to reconsider the usual ways of interacting with the child, the results of the introduction of active methods of communication with parents in the work of preschool institutions - experimental sites show that parents who were previously in the roles of "spectators" and "observers" gradually become active participants in the meetings, becoming involved in the study of their own parental behavior.

References

1. Doronova T. Interaction of a preschool institution with parents // Preschool education, 2022, No. 1. p. 60-69.

2. Kolomiychenko L.V. Formation of psychological and pedagogical competence of parents in the social development of preschool children: teaching aid / L.V. Kolomiichenko, O.V. Ogleznev. - Perm, 2019. - 59 p.

3. Osipova L.E. Kindergarten work with family. - M .: "Scriptorium Publishing House", 2018.

Analbekova K.T.
Senior lecturer Karaganda University named after Academician E.A.Buketov, Department of preschool and psychological and pedagogical training, Kazakhstan, Karaganda
E-mail: 656455@mail.ru

Molkei D.B.
StudentKaraganda University named after Academician E.A.Buketov,Department of preschool and psychological and pedagogical training, Kazakhstan, Karaganda

INTERACTION OF PRESCHOOL ORGANIZATIONS AND FAMILIES

Abstract. This article touches on the topic of interaction between the preschool organization and the family. The problem of developing and strengthening the joint work of the family and the preschool organization in the education of preschool children is considered. Raising a child in a family and preschool organizations is a common goal. It is the development of the child's mind, instilling moral qualities, the

formation of artistic and creative taste, qualities, as well as strengthening his health, the most important of which is preparation for school in the future. For a preschool organization, the problem of further deepening the existing ideas about modern approaches and expanding ideas about the content and methods of interaction with the family and its development is an urgent problem. Many scientists pay special attention to this issue.

Keywords: preschool organization; parent; teacher; children; family; relationships; preschool children; education.

Аннотация: В данной статье затрагивается тема взаимодействия дошкольной организации и семьи. Рассматривается проблема развития и укрепления совместной работы семьи и дошкольной организации в воспитании детей дошкольного возраста. Воспитание ребенка в семье и дошкольных организациях – это общая цель. Это развитие психики ребенка, привитие нравственных качеств, формирование художественного и творческого вкуса, качеств, а также укрепление его здоровья, важнейшим из которых является подготовка к школе в будущем. Для дошкольной организации проблема дальнейшего углубления существующих представлений о современных подходах и расширения представлений о содержании и методах взаимодействия с семьей и ее развития является актуальной. Многие ученые уделяют этому вопросу особое внимание.

Ключевые слова: дошкольная организация; общение; педагогическое сопровождение; разум.

Preschool childhood is a unique period in a person's life when health is formed and personal development is carried out. In addition, it is a stage in which the child becomes dependent on the adults around him, parents and caregivers. At the same time, for the full development of the child, it is necessary that the kindergarten and the family are mutually beneficial.

The law of the Republic of Kazakhstan "on Education" states that parents have the right to participate in the work of a preschool organization, to receive advice on the education and upbringing of their children in psychological and pedagogical consultations.

For thousands of years in the history of mankind, two branches of education of the younger generation have been formed: family and public. Each of these points has its own unique opportunities for the formation of a child as an individual, forming a social institution of upbringing. Family and preschool organization are two important institutions of socialization of children. These have different educational functions, but for the full development of the child, they must be in communication. The preschool organization plays a huge role in the development of the child. Here he gets an education, learns the skills of communicating with other children and adults, organizes personal activities. But in the effective learning of these skills by a child depends on the attitude of the family to the preschool organization. The normal development of a preschool child is impossible without the active participation of parents in the educational process[1, 2 P].

The role of the family in the upbringing and development of the child cannot be underestimated. The most important feature of family education is its special emotional microclimate, due to which the child develops an attitude towards himself, which determines his sense of self-esteem. Another important role of family education is to influence the general views of the child, his behavior in various branches of public life, value orientations. It is known that their personal qualities often follow the example of their parents and reflect the result of the educational activity of the family. The importance of family education in the process of children's development determines the importance of pedagogical education of parents and interaction with the family with the preschool organization. Although in recent years new, promising forms of joint work of parents with an active participation in the pedagogical process of kindergarten have been established, work with parents is often carried out only in one direction of pedagogical agitation, where the family is only an object of influence. As a result, feedback from the family is not established, and the possibilities of family education are not fully used.

In addition, since the relationship between the family and the preschool organization plays a huge role in the development of the child and the provision of preschool and school education, parents and teachers should clearly familiarize themselves with their views on each other, the impact of mutual communication, which increases the effectiveness of these activities, and the development of proposals. In this regard, today the search and implementation of non-traditional forms of interaction of preschool organizations with the family is one of the most pressing issues, such as our topic "content and types of pedagogical education of parents". The experience of preschool organizations and parents and the child in working together in order to effectively raise the education and development of human, labor, mental, physical, artistic education has been accumulated. Educators, methodologists of preschool educational organizations constantly improve the

types with the content of this work, providing the child with an organic connection of various educational effects, the comprehensive development of the individual, considering[2,34 P].

Kindergarten is the first public educational organization in which parents enter into communication and their systematic pedagogical enlightenment begins. The quality of this work of the preschool organization depends somewhat on the level of pedagogical culture of parents, as well as on the level of family education of children.

Currently, it is an urgent problem for teachers of preschool organizations and parents to share their thoughts, feelings, and concerns through communication. He is happy to raise the pedagogical culture of parents, that is, to introduce them to the same knowledge as teachers, to form their pedagogical skills and qualifications.

Raising the pedagogical culture of parents solves the confrontation between the educational potential of the family and its application.

Currently, it is important for parents to implement the principle of kindergarten transparency. This principle assumes that parents can freely get acquainted with the activities of the child in kindergarten at their own discretion, at a convenient time for them, with the style of communication of the educator with preschoolers, entering the life of the group [5,140 P].

The involvement of parents in the pedagogical process of the institution is called "kindergarten openness". Cooperation of the preschool organization with social institutions, its openness to the influence of the microsocium, that is, the "openness of the kindergarten to the outside" is today one of the areas of activity of the preschool organization.

The main goal of teachers of preschool organizations is to provide professional assistance to the family in raising children, while not replacing it, but complementing and ensuring the full implementation of its educational functions: the development of the interests and needs of the child; the distribution of responsibilities and responsibilities between parents; constantly changing conditions of raising children; support for openness of relations between different generations in the family; ; understanding and accepting the personality of the Child, Trust and respect for him;he as a unique person.

The study and formation of the child's personality with adults. At this stage, the specific content of the work is planned, the forms of cooperation are selected.

In order to create a favorable atmosphere in the family and raise a child, parents first of all need to fully master certain pedagogical knowledge, practical skills of pedagogical activity.

To do this, the teacher of a preschool organization, its head, must constantly work with parents in order to improve his pedagogical culture and jointly influence the child.

The success of combining a preschool organization and a family depends on the comprehensive, meaningful interaction of parents with educators, on the basis of which the right relationships are built. The main role in the organization of such interaction lies with educators, whose activities include not only communication with children, but also establishing relationships with their parents, family members. In order to determine the level of participation of parents in the upbringing of children and the level of pedagogical culture, the following socio-pedagogical methods can be used: questionnaires, testing, independent conversation, family visits, observation of children with parents, etc. [P.8,288].

In the preschool organization, special attention is paid to interaction with parents. Systematic work with the families of pupils is organized, open days for parents are held, classes with the participation of parents are held, independent projects for joint parent-child performance are prepared, parent meetings with the participation of specialists are held, including independent consultations of parents with specialists in non-traditional forms, etc.

Work with parents is a complex and important activity of a teacher aimed at raising pedagogical knowledge, business and skills of parents in raising a child; assistance of teachers to parents aimed at Family Education to create the necessary conditions for the correct upbringing of a child; interaction of educators with parents in the process of Child Development.

Depending on the category of parents, active forms of work are used: "Round Table", auctions, quizzes, pedagogical kaleidoscopes, discussions, interest clubs, contests, "question and answer night", etc.

Trusting relationships between parents and educators are the first and decisive requirement for a positive, positive direction of interaction. In the process of interaction, parents should arouse interest in the educational process, and faith in their own strength should arise with the desire to achieve success. Teachers and parents need to understand each other as partners. The differential relationship in work with parents is aimed at improving their pedagogical skills and abilities[P.9,208].

To establish such a relationship, educators need to comply with general pedagogical and specific requirements. Such requirements, in my opinion, include mutual trust and adherence to the rules of communication between teachers and parents.

Work with parents should be carried out actively, applied in terms of influence in relation to the parent in each category. Topics of measures related to the problems that arise in the family should be selected. Today, various methods and forms of pedagogical education of parents are being used. For example, a parent meeting. Usually, parent meetings are held in the form of a traditional-report by the educator on some topic, or in the form of an analysis of organizational questions.

At such meetings, parents do not show any activity. And passivity is an indicator of disinterest, or the very form of holding a meeting does not require an opinion from parents.

It is necessary to carry out work on further improvement of the form of work with parents, take into account their social status, social status, family category, social position in society. And in the implementation of this idea, the teacher should play a key role, apply the knowledge gained by the University and the experience gained in working with the teacher of the preschool organization and parents [10].

Ways to implement interaction between parents and teachers of preschool children:

- involvement of parents in the pedagogical process;
- expansion of the scope of parents ' participation in the organization of the life of an educational organization;
- arrival of parents at classes at a time that suits them;
- creating conditions for creative development of teachers, parents, and children;
- information and pedagogical data, exhibitions of children's works, which will allow parents to get acquainted with the specifics of the organization, its educational and developmental environment;
- various programs of joint activities of children with parents;
-in joint efforts to develop and educate a child, it is necessary to combine the efforts of teachers and parents:this interaction should be considered as the art of dialogue with the child by adults, taking into account the experience, abilities, interests of the child, mental characteristics of his age;
- the education and upbringing of the child is also patient, understanding and trying to take into account his interests without analyzing his emotions with his feelings;
- mutual respect between the family and the educational organization;

Such forms of work in the interaction of a preschool organization with parents justify themselves, but it is very important to improve the methods and content of working with the family in order to involve all parents in joint activities in raising children.

The better the preschool organization works, the more authoritative it will be in the eyes of parents, achieve success in raising children, and improve the pedagogical culture of parents [11,136 P].

The family affects the development of the individual basic characteristics of the child, the formation of his human-positive potential. But the necessary condition for this is a properly organized situation in the life of the family and is in the pedagogical competence of family educators. The unity of the goals and objectives of public and family education of the younger generation, the agitation of pedagogical knowledge among parents is an integral part of the work of preschool institutions.

Pedagogical agitation is the dissemination and promotion of pedagogical means, methods and forms of pedagogical education and education to the masses.

O. V. Solodyankin considers the pedagogical culture of parents as educators, understanding their sufficient training, the development of personal qualities. It manifests itself in the upbringing of children in the family and social process. The main component of the PED culture of parents is their PED training in psychological, physical and hygienic and legal education, as well as the qualifications and skills of parents accumulated as a result of the process of raising children [12].

The main role in establishing coherence between the family and the preschool organization is assigned to the preschool organization as a public and public educational institution.

The State Universal Standard defines the main directions of working together with the family of a preschool organization [13] in which

The concepts of" working together "and" interacting " are defined.

In accordance with the "standard rules of activity of preschool educational organizations" of the Republic of Kazakhstan, one of the main tasks of preschool organizations is to interact with the parents of pupils. The program shows the main directions of work with the family quite clearly and comprehensively [14].

"In the text of the family - preschool organization, the most basic idea is that it also describes the process of upbringing of a specific child who is being raised in this family, as well as the actions of teachers and parents of difficulties and joys, successes and failures, doubts and thinking[15].

When communicating with parents, the teacher doubts a thing, without hiding, asks him for advice, expressing respect for the experience, knowledge of the interlocutor. An important professional quality, pedagogical tact, does not lead the teacher to vulgarity and scolding. The teacher's readiness for self-discovery"approximates"children, parents -. By setting his example, he encourages parents to have a trusting conversation, they share their fears.

"Internal transparency of the preschool organization" is the involvement of parents in the educational process of the preschool organization. Parents, family members can contribute to educational work, somewhat transforming the life of children in a preschool organization. This can be an episodic event, depending on the size of each family. Some parents help organize a holiday,others agree to ensure the pedagogical process-teach children to an existing object, etc.

The achievement of pedagogical literacy and its organization depends on the correct choice of methods and forms, the awakening of the activity of the listeners with interest, a thorough study of the composition of the participants in the lesson.

To do this, the teacher of a preschool organization,its leader, must constantly work with parents in order to improve their pedagogical culture and jointly influence the child.

The success of the association between the preschool organization and the family depends on the comprehensive, meaningful communication of educators and parents, on the basis of which the correct interaction is established. The main role in organizing such interaction is assigned to educators,whose activities include not only communication with children, but also establishing relationships with their parents, family members. In order to determine the level of pedagogical culture with the level of participation of parents in the upbringing of children, the following socio-pedagogical methods can be used: survey, testing, independent conversation, family visits, observation of children with parents, etc.

In the preschool organization, where the research work was carried out, special attention is paid to interaction with parents. Systematic work with the families of pupils is organized, open days for parents are held, classes with the participation of parents are held, independent projects are prepared for joint parent-child performance, parent meetings with the participation of specialists are held, including independent consultations of parents with specialists in non-traditional forms, etc.

A trusting relationship between parents and educators is the first and decisive requirement for a positive, positive direction of interaction. In the process of interaction, parents should arouse interest in the educational process, and faith in their own strength should arise with the desire to achieve success. Teachers and parents need to understand each other as partners. The differential relationship in work with parents is aimed at improving their pedagogical skills and abilities.

To establish such a relationship, educators need to comply with general pedagogical and specific requirements. Such requirements, in my opinion, include mutual trust in the relationship between teachers and parents, compliance with the rules[15,13-90].

References

1. Bondarenko A.K., Pozdnyak L.V., Shkatulla V.I. Head of preschool institution.Moscow, 2019.- 288s

2. Koyanbayev Zh. family and education of children and adolescents. - Almaty: Rauan, 2019- 234B.

3. Krupskaya N.K.Children are our future:[Collection of articles and speeches on preschool education].—M.:Enlightenment, 2019.— 302 p.

4."law of the Republic of Kazakhstan on education". Central Kazakhstan. –2020.- №24(2263).- P.2

5. Pedagogical dictionary: For students. higher. and sred. ped. studies. institutions. —M.:Publishing center "Academy", 2020.-176 p.

6. Smanova A. S. formation of students ' interest in work through the development of a national dress code: PED. science. Kand. abstract. - Almaty, 2020– - 34p.

7. Skobochkina S.E. Innovative methods of interaction of kindergarten with family. // Republican pedagogical journal child in kindergarten.2019- No. 5.from 9-10.

УДК376. 3

Арбабаева А.Т.
п.ғ.м., аға оқытушы, arbabaeva78@mail.ru

Кәрібай А. ДФ-42 тобының студенті
Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Кафедра Арнайы және инклюзивті білім беру, Қазақстан, Қарағанды қ

АУТИЗМ СПЕКТРІ БҰЗЫЛҒАН МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДА МОТОРЛЫ ЕЛІКТЕУ ВЕРБАЛДЫ ЕМЕС ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫН ҚАРАСТЫРУ

Аннотация. Қазіргі уақытта аутизмнің нақты себептері анық зерттелмеген. Көп ғалымдардың деректері бойынша, аутизмі бар балалардың себебі орталық жүйке жүйесінің бұзылуы салдарынан болады. Тұқымқуалаушылық фактордың әсері мол екенін көптеген зерттеушілер мойындайды. Сонымен бірге мидың органикалық зақымдалуы да аутист балаларда жиі кездеседі.Тұқым қуалаушылық хромосомалық өзгерістер, зат алмасу өзгерістері, анасы жүкті және туу кезінде алған жарақаттар, нейроинфекция- лар, тағы басқа жағдай лар барлығы да жағымсыз әсер ету мүмкіндігі бар.

Аутизм ми жұмысының бұзылуынан туады. Мамандар аутизмнің 300-ге жуық себебін атап отыр. Бірақ нақты тұжырым, дәйекті дәлел жоқ. Ең алғаш аутизм туралы Э. Блейлер, Лео Каннер, О.С. Никольская, Г. Аспергер, А. Ретта, К.С. Лебединская сынды ғалымдар қарастырған. Қазіргі кезеңде аутизмді зерттеу өрісі кеңейіп отыр. Аутизм ¾ бала дамуындағы ауытқушылықтың ауыр түрі, ол әлеуметтік ортамен қарым-қатынастың жоқтығын білдіреді. Симптом ретінде аутизм көптеген психикалық ауруларда кездеседі, бірақ кейбір жағдайларда ерте жастан байқалып, бала дамуына кері әсерін тигізеді. Бұл жағдайды ерте балалық аутизм (ЕБА) синдромы дейді. Ол болса психикалық даму зақымдалуының бір нұсқасы ретінде қарастырылады. Сонымен қатар бала бойында аутизмнің кейбір клиникалық көріністері байқалса, оны аутистикалық тұлғалық қасиеттер деп атайды. Нақты симптом ретінде 2-3 жасқа қарай қалыптасуы мүмкін

Түйінді сөздер: аутизм, эхолалия, бейвербалды, АСБ (аутизм спектрінің бұзылуы), ЕБА ерте балалық аутизм.

Байланыс, яғни адамдар арасындағы қарым-қатынас- бұл ақпарат алмасу, байланыс, қарым-қатынас және т.б үшін керек. Сондықтан қарым-қатынас қазіргі әлем және жалпы қазіргі қоғам өмірінің ажырамас бөлігі болып табылады. Көптеген адамдар ойлайды қарым-қатынас деген не және ол не үшін қажет ?

Мен жауап берейін ... Қарапайым тілмен айтқанда, қарым-қатынас дегеніміз - танысу, жаңа нәрсені үйрену, ақпарат беру немесе жаңа нәрселерді білу үшін оны бөлісу және т.б. үшін біреумен қарым-қатынасты, қарым-қатынасты сақтауға көмектесетін нәрсе. Қарым-қатынас вербальды (сөйлеу, жазбаша сөздер) және вербалды емес (көзқарасы, дене қалпы, қарапайым ым-ишара) болуы мүмкін. Қарым-қатынас - бұл басқа адамға бағытталған мінез-құлық (оның нысанын қоғам анықтайды), ол өз кезегінде осы мінез-құлықпен байланысты тікелей немесе әлеуметтік марапатты қамтамасыз етеді.

Қазіргі қоғамдағы бүлдіршіндерімізде, аутизм спектрінің бұзылуы бар балаларда қарым-қатынас жасау қабілеті нейротиптік балалармен яғни, құрдастарымен салыстырғанда басқаша дамиды: ол әдетте кейінірек басталады және баяу немесе біркелкі емес, әртүрлі аспектілерде жетекші немесе артта қалады. Сондықтан қарым-қатынаста және мінез-құлықтың ауыстыру үлгілерін іздеуде қиындықтар туындайды. Кейде бала оған айтылған кезде «еститін емес», мәлімдеменің бір бөлігіне ғана жауап беретін, бәрін сөзбе-сөз қабылдайтын сияқты көрінеді.

АСБ бар кейбір балалар үшін сөздер мен өрнектер диалогқа кіру үшін пайдаланылмайды, бірақ бұрын естілген сөйлеу фрагменттерінің қайталануы болып табылады (мысалы, басқа адамдардың мәлімдемелері, жарнамадағы фразалар, мультфильмдер, таныс өлеңдер немесе әңгімелер). Бұл эхолалия деп аталады және көбінесе қарым-қатынас емес.

Бейвербалды қарым-қатынастың дамуында да қиындықтар туындауы мүмкін (мысалы, бала әңгімелесушіге қарамайды, ым-ишараны аз қолданады немесе мүлдем қолданбайды, басқа адамдардың ым-ишарасы мен мимикасын түсіндіруде қиналады). Аутизмі бар кейбір балалар дыбыстарды жақсы айта алады, бірақ тым жұмсақ немесе тым қатты сөйлейді. Аутизммен ауыратын

бала үшін диалогты бастау, қарым-қатынасты жалғастыру, сөздерді табу, ой тұжырымдау, эмоциялармен бөлісу өте қиын болуы мүмкін.

Көбінесе ата-аналар мен аутизм спектрінің бұзылуы бар баланың айналасындағы көптеген адамдар баламен мүлде қарым-қатынас жасауға және қарым-қатынас жасауға қабілеті жоқ екенін сезіне бастаған уақытта олар не істеу керектігін түсінбейді. Балаға бірдене айтқан уақытта оған не айтылғанын мүлде естімейтін сияқты көрінуі мүмкін, ол өз атына жауап бермейді және/немесе қарым-қатынас жасау әрекеттеріне немқұрайлы қарайды. Дегенмен, аутизм спектрінің бұзылуы бар балада қарым-қатынас пен қарым-қатынасты ынталандыру үшін күнделікті мүмкіндіктер мен ойындарды пайдалануға болады.

Баланың қарым-қатынастағы күшті және әлсіз жақтарын анықтау үшін ең алдымен оның қарым-қатынасын байқау керек. Мысалы, егер бала сөйлесу үшін сөйлеуді немесе қандай да бір дыбыстарды мүлде қолданбаса, онда баламен қарым-қатынаста бір ғана сөйлеу емес, ым-ишараны қолдануды бастаған жөн. АСБ бар бала сөйлеуден басқа әртүрлі қарым-қатынас әдістерін қолдана алады: жылау және айқайлау; үлкен адамның қолын пайдаланып, қалаған затты алу; қалаған объектіні қарау; қолды созу; суреттің көрсеткіші және эхолалия.

Эхолалия - бұл басқа адам айтқан сөздерді қайталау және АҚҚ бар балаларға тән қасиет. Бастапқыда бала эхолалияны қолдана бастағанда, ол басқа адамдардың сөздерін түсінбестен және қарым-қатынас ниеті болмаса, жай ғана қайталайды. Дегенмен, эхолалия пайда болуы өте жақсы белгі. Бұл баланың қарым-қатынасының дамып келе жатқанын көрсетеді, уақыт өте келе бала сөздер мен сөз тіркестерін қайталау арқылы мағыналы нәрсені жеткізе алады. Мысалы, бала ата-анасы шөлдеді ме деп сұрағанда, оған айтылған сөздерді есіне түсіруі мүмкін. Ол кейінірек бұл сөздерді басқа жағдайда өз сұрағын қою үшін қолдануы мүмкін.

Қарым-қатынастың екі негізгі себебі бар:

Әдейі емес қарым-қатынас: бала басқа адамдарға қандай да бір әсер етеді деп күтпестен бірдеңе айтқан немесе жасаған кезде. Қарым-қатынастың бұл түрі баланы тыныштандыру, зейінді шоғырландыру немесе қайғылы/қуанышты оқиғаға жауап ретінде қызмет етуі мүмкін.

Қасақана қарым-қатынас: бала басқа адамға хабарды жеткізу үшін бірдеңе айтқан немесе жасаған кезде. Байланыстың бұл түрі басқа адамдардың талаптарына немесе өтінішіне наразылық білдіруі мүмкін. Бала өз әрекетінің басқа адамдарға әсер ететінін түсінгеннен кейін қасақана қарым-қатынас жасау оңайырақ болады. Аутизм спектрінің бұзылуы бар бала үшін әдейі емес қарым-қатынастан әдейі қарым-қатынасқа көшу алға қарай жасаған үлкен қадам болып табылады.

Аутизм спектрінің бұзылуы бар баламен қалай тиімді қарым-қатынас жасау керек:

Жоғарыда айтылғандай, қарым-қатынасты бастаудың ең маңызды шарты - кемінде екі серіктестің болуы (хабарламаны жіберуші және оны қабылдаушы). ТҚҚ бар бала диалогты бастау және оны жүргізу, сондай-ақ хабарламаның мағынасын түсіну қиынға соғатындықтан, ересек адамның сөйлеуін баланың даму деңгейіне сәйкес бейімдей алуы маңызды. Аутизммен ауыратын көптеген ересектер сөйлеу ағымында жеке сөздерді таңдау қиынға соғатынын айтады. Әңгімелесушінің қазір кіммен сөйлесіп жатқанын түсіну де қиын (мысалы, «бәрі қолын жууға барады» деген сөзді ТҚҚ бар бала оған да қатысты деп қабылдамауы мүмкін).

Аутизм спектрінің бұзылуы бар баламен қарым-қатынасты қалай жақсартуға болатынын нақтылап айтып өтейін:

- Балаңызбен қарапайым және түсінікті сөз тіркестерін қолданып сөйлесіңіз - бұл балаға хабарламаңызды жақсы түсінуге көмектеседі. Егер бала жалғыз сөздерді қолданса, сөйлемді екі сөзге дейін қысқартуға тырысыңыз. Мысалы, «Аружан, тезірек тамақтанайық, бірақ алдымен ойыншықтарды алып, қолды жуу керек» деген ұзақ сөйлемнің орнына біз бірнеше қысқа сөйлемді айтамыз: «ойыншықтарды тастаңыз», бұл аяқталғаннан кейін, « қолыңызды жуыңыз», содан кейін - «жүрейік тамақ ішейік»). Егер бала әлі сөйлеуді қолданбаса, бөлек сөздерді қолданыңыз (мысалы, «жеуге барайық» орнына - жай «жеу» сөзі).

- Сіз «алдымен - содан кейін» (мысалы, «алдымен қолыңызды жуыңыз, содан кейін тамақтаныңыз») сөйлеу фразасын қолдануға болады.

- Нұсқауды сұраққа айналдырмаңыз, бекіту формасын қолданыңыз («кітап оқуға барасыз ба?», «тамақ ішуге барасыз ба?» «ұйқысыз ба?» деген сөздердің орнына «оқуға барайық», «Тамақ ішейік», «ұйықтайық»). Бұл баланың қазір істеуі керек нәрсені жасаудан бас тарту ықтималдығын айтарлықтай төмендетеді.

- Сұрақты қайталамас немесе нұсқаулар бермес бұрын балаға ақпаратты өңдеуге уақыт беру өте маңызды (әдетте баланың жеке қабілетіне байланысты 5-тен 15-ке дейін санау ұсынылады).

- Бала сізге назар аударуы үшін, қарама-қарсы тұрыңыз, көзбен байланысқа шақырыңыз.

- Сөйлеуді ыммен немесе визуалды қолдаудың басқа түрлерімен сүйемелдеңіз.

- Балаңыз сізге жауап беруін немесе бірдеңе істеуін қаласаңыз, онымен сөйлесіңіз.

- Әрекеттерді кезекпен көтермелеу («алдымен сен, содан кейін мен», «менің кезегім, сенің кезегім»), бұл баланы белгілі бір сәтте қандай да бір әрекетті орындау уақыты келмегенде күтуге үйретеді.

- Ойындарды, әрекеттерді, ойыншықтарды пайдалана отырып, баланың қолайлы түрде қарым-қатынас әрекеттерін күшейту. АСБ бар бала үшін қарым-қатынас оңай жұмыс емес.

Пайдаланылған әдебиеттер

1.Гордеева А. В. Реабилитационная педагогика: учеб. пособие для студентов педагогических вузов и колледжей. -М., 2005. -320 с.

2.Выготский Л. С. Мышление и речь. Психологические исследования /Л.С.Выготский. -М:Лабиринт,1996.

3.Аппе Франческа. Введение в психологическую теорию аутизма. -Москва: Теревинф, 2006. -216 с.

4.Морозова С. С. Аутизм: коррекционная работа при тяжелых и осложненных формах: пособие для учителя-дефектолога /С. С.

5.Морозова.М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. -176 с.

6.Морозов С. А. Детский аутизм и основы его коррекции (материалы к спецкурсу). -Москва: изд-во «Сигналъ», 2002. -205с.

7.Нуриева Л. Г. Развитие речи у аутичных детей. -Москва: изд-во «Теревинф», 2006. -148с. Симашкова Н. В. К особенностям коррекции речевых расстройств у больных с синдромом детского аутизма. -Москва: Исцеление: Альманах, 1993. -154с.

8.Шипицына Л. М. Детский аутизм. Хрестоматия: учеб. пособие для студентов высших и средних педагогических, психологических и медицинских учебных заведений. -СПб: 2001. -368 с.

УДК 37.034
ББК 74.01

Арсентьева В.В.
студент 4 курса Московский государственный университет технологий и управления имени К.Г. Разумовского (ПКУ) e-mail: arsenteva.vichka@bk.ru

Рабаданова Р.С.
научный руководитель, к. пед. наук, доцент,
Московский государственный университет технологий и управления им. К.Г. Разумовского (ПКУ)

ИГРОВЫЕ МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация: Как модель межличностного общения игры способствуют воспитанию у детей потребности в общении друг с другом. Нравственная мотивация выражается в игре: ребенок может проявить себя, свои умения, свои волевые качества и свое отношение к окружающим. Игра является основным способом развития коммуникативных навыков детей, поскольку она является основным видом деятельности. Начиная с дошкольного и среднего школьного возраста основным содержанием игры являются социальные отношения, связанные с реальными отношениями между людьми. Развитие коммуникативных навыков при участии детей в ролевых играх происходит в процессе согласования действий с другими детьми; вырабатываются навыки выражения просьб; развивается доброта, чуткость, отзывчивость, умение слушать партнеров, умение оказывать взаимопомощь.

Ключевые слова: игра, коммуникативные навыки, ребенок, дошкольный возраст, общение, игровые методы, сюжетно-ролевая игра, воспитание.

Arsenteva V. Victoria,
4rd year student at K.G. Razumovsky Moscow State University of Technology and Management (PKU);
e-mail: arsenteva.vichka@bk.ru
Raziyat S. Rabadanova,
Scientific Supervisor, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, K.G. Razumovsky Moscow State University of Technology and Management (PKU)

GAME METHODS FOR DEVELOPING COMMUNICATION SKILLS OF PRESCHOOL CHILDREN

Annotation: The game, being a model of interpersonal communication, contributes to the development of the need for communication between children. Moral motives are realized in the game: the child can show himself, his own skills, strong-willed qualities, attitude towards others. The game is the main method of developing children's communication skills, as it serves as the main activity. By the beginning of the middle preschool age, the leading content of the game is social relationships, correlated with real relationships between people. The development of communication skills in the process of children's participation in role-playing games occurs when coordinating their actions with other children; development of skills to express a request; education of goodwill, sensitivity, responsiveness, the ability to listen to a partner, the provision of mutual assistance.

Keywords: game, communication skills, child, preschool age, communication, game methods, role-playing game, education.

Введение. Игра – форма деятельности в условных ситуациях, предназначенная для воссоздания и усвоения социального опыта, фиксированного выполнения предметных действий социально закрепленным способом, по научным и культурологическим дисциплинам [5], способствует формированию коммуникативных навыков дошкольников. развитие детей Эмпатия, порожденная детьми в игре, еще больше углубляется и перерастает во взаимную привязанность. Неумение детей дошкольного и среднего возраста сближаться с товарищами по играм и координировать свое поведение часто приводит к конфликтам, и, чтобы оставаться полноценными участниками игровых групп, детям приходится идти на уступки и жертвовать своими интересами ради общего блага. Цели и интересы [7] Коммуникативные умения можно охарактеризовать как способ приобретения детьми коммуникативного поведения, обеспечивающий совокупность приобретаемых знаний и умений. Это индивидуально-психологические особенности личности ребенка, которые вступают в субъект-субъектные отношения и создают предпосылки для последующего развития, социальной адаптации, осознания информации, восприятия, интерактивной деятельности. Основными направлениями воспитания у детей коммуникативных навыков в ролевых играх являются: развитие понимания и потребности в общении, развитие эмпатии, самоконтроля. Развитие коммуникативных навыков при участии детей в ролевых играх происходит в процессе согласования действий с другими детьми, развития навыков выражения просьбы, развития доброты, отзывчивости, умения слушать партнеров [6].

Обсуждение. Сюжетно-ролевая игра является основным видом игры дошкольника (А.Н. Леонтьев, Д.Б. Эльконин) [1], [2], [9], [11]. Д.Б.Эльконин указывает, что старшими дошкольниками вырабатывается критическое отношение к взятой на себя роли или выполнению ролей сверстниками в игре [9]. Отличительной особенностью игры дошкольника являются «обыгрывание» предметов из игры, характеризующие динамику отношения смысла и значения в игре. Своеобразной чертой детских игровых действий является их типичность, что делает возможной игру в необычных для ребенка предметных условиях (например, едет автомобиль и воспроизводить действия не водителя, а автомобиля). Однако разные игровые предметы наделены различными функциями и по-разному принимают участие в структуре игры. Единство игровой роли и игрового правила, способно изменяться в ходе развития игровой деятельности - и тогда ролевые игры с воображаемой ситуацией становятся играми с правилами, в которых в качестве фиксированного содержания выступают уже не роль и игровая ситуация, а задача и правило.

Советский психолог в области педагогики А.П. Усова [8] считала, что особое значение придавалось организационной стороне игры, ее значении в развитии социального поведения ребенка, в приобретении дошкольниками опыта общения со сверстниками. Она освещает проблемы педагогики дошкольной игры с новой точки зрения, важной в воспитаний.

Согласно советскому психологу Д.Б. Эльконину [9] сюжетно-ролевая игра учит ребенка ориентироваться в системе человеческим взаимоотношений, поскольку основана на их воспроизведений. Как подчеркивают Д.Б. Эльконин и А.П.Усова, совместная игра учит ребенка необходимым навыкам коммуникаций. Первоначально такое согласование действий, по мнению Д.Б. Эльконина [9], преобразуется в исходную форму при развитий у детей качеств общительности, в соответствии с терминологией А.П. Усовой, что благоприятствует переходу детей на соответствующий уровень коммуникаций.

Так же, в процессе исследования данной темы, хочу рассказать об образовательной программе дошкольного образования «Истоки» (переработана в соответствии с Федеральным государственным образовательным стандартом дошкольного образования) [4] (Алиева Т.И., Антонова Т.В., Арнаутова Е.П., Арушанова и др.) служит для отслеживания игровой деятельности детей. Педагогом решаются следующие задачи:

- создание условий для свободной самостоятельной сюжетно-ролевой игры;
- показ воспитателем возможности комбинации различных сюжетов в единый, разделение общей сюжетной линий на отдельные автономные сюжеты для приобретения дошкольниками опыта выстраивания более сложных игр;
- содействие детям в построении ролевого взаимодействия с игровыми партнерами; обучение детей договариваться друг с другом о сюжете игры, распределении ролей, так же обучение конструктивному разрешению конфликтов, происходящих в ходе игры (уметь уступить) [2].

Игровые технологий для ребёнка:

- экспериментировать с социальными ролями, примерить на себя социальные роли;
- быть лично причастным к изучаемому явлению;
- побыть некоторое время в «реальных жизненных условиях»;
- попробовать себя в какой-либо роли.

Так же игровые технологий становятся:

- способом обучения;
- деятельностью для реализаций творчества;
- первым шагом социализаций ребёнка в обществе;
- так же хорошо развивают память, моторику и логическое мышление.

Игра может воспитывать и обучать, если:

- знать методики игровой деятельности;
- педагог обладает профессиональным мастерством для организации и руководстве различными видами игр;
- так же учёт возрастных и индивидуальных возможностей.

Так же, хотелось бы выделить несколько образовательных образовательных порталов, которые могут помочь педагогу. Такие как:

- «еТреники». Разработчики тренажеров, вошедшие в ТОП-30 лучших проектов конкурса образовательных инноваций.
- «Online Test Pad». Популярный сервис. В нем содержатся: тесты, опросы, кроссворды, логические игры. Для объединения нескольких видов упражнений предусмотрены комплексные задания.
- «Тилли». Проект «Тили» создан для подготовки к школе, чтобы заложить основу для новых знаний, для детей 2-8 лет. Все задания соответствуют федеральным стандартам. В «Тилли» собрано огромное количество упражнений на отработку базовых навыков. Ребенок подготовится к школе и получит базовые знания по основным школьным предметам: математике, письму, чтению, окружающему миру. Задания даются в игровой и красочной форме, есть аудиосопровождение.

Выводы. Игра обладает большим воспитательным потенциалом, так как постепенно знакомит детей с миром отношений, обучая их соблюдению социальных норм и общепринятых правил. В игре дети развивают хаотичность в поведении и учатся соотносить свое поведение с поведением своих сверстников. Детская игра иногда носит соревновательный характер, что, в свою очередь, учит детей бесконфликтно и конструктивно взаимодействовать с другими, отстаивать свою позицию и прислушиваться к точке зрения партнера, тем самым развивая навыки социального поведения[3]. Внешняя модель межличностных отношений воспроизводится детьми в играх. Основным содержанием межличностных отношений, оформленных в игровой форме, является сочетание социально-ролевой принадлежности, что является основой для развития коммуникативных навыков. основная линия дошкольного развития, имеет важнейшую черту, отличающую ее от других видов деятельности, - в игре ребенок осваивает альтернативные механизмы.[10]. В играх «доминируют

смысловые стороны слов и определяют их поведение» Л.С. Выготский [1], где смысл отделяется от реального. Дети знакомятся с игрушками во время игры, поэтому их общение здесь наиболее динамично и естественно.

Список литературы

1. Выготский Л.С. Психология развития. Избранные работы/Л.С.Выготский.– М.: Издательство Юрайт, 2021.– 281с.

2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев, А. Запорожец, П. Гальперин, Д. Эльконин. – М.: Академия, 2017. – 352 с

3. От рождения до школы. Примерная общеобразовательная программа дошкольного образования / Под ред. Н.Е. Вераксы, Т.С. Комаровой, М.А. Васильевой. – М.: Мозаика-Синтез, 2015. – 368 с.

4. Приказ Минобрнауки России от 17.10.2013 N 1155 (ред. от 21.01.2019) Зарегистрировано в Минюсте России 14 ноября 2013 г. N 30384.

5. Смирнова Е.О. Современный дошкольник: особенности игровой деятельности / Е.О. Смирнова // Дошкольное воспитание. 2012. №4 Скитская Л. В. Технология коррекционной работы по оптимизации коммуникативного общения старших дошкольников // Актуальные вопросы современной педагогики: материалы III междунар. науч. конф. Уфа: 2013. 70-73 с.

6. Смирнова Е.О. Общение дошкольников со взрослыми и сверстниками. М.: МОЗАИКА – СИНТЕЗ, 2012.

7. Соловьева Н. А., Кашина Н.М. Сюжетно–ролевая игра как средство развития межличностных отношений детей старшего дошкольного возраста // Образование: прошлое, настоящее и будущее: материалы II Междунар. науч. конф. – Краснодар: Новация, 2017. – С. 27-29. – URL https://moluch.ru/conf/ped/archive/211/11772/ (дата обращения: 03.04.2018).

8. Усова А.П. Роль игры в педагогическом процессе детского сада / А.П. Усова // Дошкольное воспитание. – 2018. – № 9. – С. 67–79.

9. Эльконин Д. Б. Психическое развитие в детских возрастах: избр. псих. / Под ред. Д. И. Фельдштейна. – М.: МОДЭК, 2001. – 416 с.

10.Муратова А.С., Муратова Л.В., Рабаданова Р.С. Межпредметные дидактические игры как средство развития умственных действий учащихся // Научные исследования и разработки. Социально-гуманитарные исследования и технологии. 2019. Т. 8. № 4. С. 9-14.

11.Попей-Оол, С.К. Организация учебных взаимодействий на основе диалога в цифровой среде / С. К. Попей-Оол, С. Е. Шишов // Научные исследования и разработки. Социально-гуманитарные исследования и технологии. – 2021. – Т. 10. – № 2. – С. 3-11. – DOI 10.12737/2306-1731-2021-10-2-3-11. – EDN RNFEGZ.

УДК 1174

Атеев А.К.
Магистрант Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
кафедра «ИЗОиД» ассоц.проф. Казахстан, г. Караганда
E-mail:arhat_ateev@mail.ru

ЗНАЧЕНИЕ ПРОФИЛАКТИКИ ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМИ НАВЫКАМИ

Аннотация. Данная работа представляет обзор исследований, посвященных проблемам девиантного поведения студентов в контексте обучения профессиональным навыкам. В ней проведен анализ причин девиантного поведения и рассмотрены методы его профилактики. Была произведена оценка эффективности методов профилактики, применяемых в процессе обучения, а также исследовано влияние педагогического процесса на формирование позитивного поведения студентов.

Ключевые слова: девиантное поведение; студенты; профессиональное; обучение; проблемы; профилактика. педагогический процесс; позитивное поведение; эффективность; программа профилактики; исследование; причины; методы; формирование; социальная адаптация; профессиональные навыки; мотивация; самооценка; образование; университет; успех.

Abstract. This paper provides an overview of research on the problems of deviant behavior among students in the context of learning professional skills. It analyzes the causes of deviant behavior and examines methods for its prevention. The effectiveness of prevention methods used in the learning process is evaluated, and the impact of the pedagogical process on the formation of positive student behavior is investigated.

Keywords: deviant behavior; students; professional; learning; problems; prevention; pedagogical process; positive behavior; effectiveness; prevention program; research; causes; methods; formation; social adaptation; professional skills; motivation; self-esteem; education; university; success.

1. Значение профилактики девиантного поведения

Девиантное поведение – это поведение, которое не соответствует общепринятым нормам и правилам, принятым в обществе. Оно может проявляться в различных формах: агрессивности, нарушении законов, нарушении моральных норм, нарушении этики и т.д. Девиантное поведение может быть вызвано различными факторами: социальными, психологическими, биологическими и т.д.

В процессе обучения профессиональным навыкам важно учитывать возможность возникновения девиантного поведения у студентов. Это связано с тем, что профессиональная деятельность требует от человека соблюдения определенных правил и норм поведения. Нарушение этих норм может привести к серьезным последствиям, как для самого человека, так и для окружающих

«Это связано с тем, что профессиональная деятельность требует от человека соблюдения определенных правил и норм поведения» [1, С. 14]

Профилактика девиантного поведения в процессе обучения профессиональным навыкам имеет несколько важных аспектов:

1. Предотвращение возникновения проблем с законом. Студенты, которые склонны к девиантному поведению, могут нарушать законы и правила, что может привести к неприятным последствиям. В рамках профилактики необходимо обучать студентов правилам поведения и законам, чтобы они понимали, какие действия допустимы, а какие – нет.

2. Улучшение межличностных отношений. Девиантное поведение может привести к конфликтам и неприятностям в межличностных отношениях. Профилактика должна включать в себя обучение студентов навыкам коммуникации и умению решать конфликты.

3. Улучшение профессиональных навыков. Девиантное поведение может привести к снижению профессиональной компетенции и качества работы. Профилактика должна включать в себя обучение студентов профессиональным навыкам и требованиям, которые предъявляются к профессионалам в данной области.

4. Предотвращение возникновения психологических проблем. Девиантное поведение может привести к различным психологическим проблемам, таким как депрессия, тревога, агрессия и т.д. Профилактика должна включать в себя обучение студентов навыкам управления своими эмоциями и стрессом.

Разработка и внедрение системы профилактики девиантного поведения должна быть одним из приоритетных направлений в работе образовательных учреждений. Для этого необходимо проводить системную работу с студентами, включающую в себя лекции, тренинги, консультации и психологическую помощь. [4, С.56]

2. Анализ причин девиантного поведения и методов профилактики

Причины девиантного поведения могут быть различными и многогранными, но обычно включают в себя следующие факторы:

1. Наследственность. Некоторые виды девиантного поведения могут быть связаны с генетическими факторами, такими как наследственность.

2. Социальное окружение. Некоторые люди могут начать проявлять девиантное поведение из-за токсичной среды, в которой они живут, такой как насилие в семье, бедность, отсутствие поддержки со стороны родителей и т.д.

3. Нарушение социальных норм. Некоторые люди могут начать проявлять девиантное поведение, чтобы протестовать против социальных норм или ощущать себя более мощными или важными.

4. Психические расстройства. Некоторые виды девиантного поведения могут быть связаны с психическими расстройствами, такими как шизофрения, биполярное расстройство или депрессия.

5. Злоупотребление наркотиками и алкоголем. Злоупотребление наркотиками и алкоголем может привести к девиантному поведению, такому как кражи, насилие и т.д. Профилактика девиантного поведения включает в себя следующие методы:

1. Социальная поддержка. Люди, которые имеют поддержку со стороны своих близких и общества, менее склонны к проявлению девиантного поведения.

2. Образование. Образование может помочь людям понять социальные нормы и правила поведения, что может уменьшить вероятность проявления девиантного поведения.

3. Психотерапия. Люди, страдающие от психических расстройств, могут получить психотерапию, которая поможет им управлять своим поведением.

4. Профилактика злоупотребления наркотиками и алкоголем может включать в себя информирование о вреде этих веществ и обучение навыкам управления стрессом и эмоциями.

5. Профилактика насилия в семье может включать в себя обучение навыкам родительства, консультации для семейных пар и детей, а также защиту жертв насилия.

3. Оценка эффективности методов профилактики девиантного поведения в процессе обучения профессиональными навыками

Оценка эффективности методов профилактики девиантного поведения может быть проведена в процессе обучения профессиональным навыкам, так как многие профессии требуют высокой социальной ответственности и соблюдения этических норм. «Один из способов оценки эффективности может быть проведение опросов среди студентов, которые проходят обучение профессиональным навыкам, чтобы выявить изменения в их отношении к девиантному поведению и пониманию социальных норм » [2, С. 68]

Также можно провести анализ статистики по проявлению девиантного поведения среди выпускников, которые прошли обучение профессиональным навыкам, и сравнить ее с данными о проявлении девиантного поведения среди выпускников, которые не проходили такое обучение.

Кроме того, можно провести мониторинг изменений в знаниях и навыках студентов по профилактике девиантного поведения в процессе обучения, чтобы оценить эффективность методов, используемых в образовательном процессе.

Таким образом, оценка эффективности методов профилактики девиантного поведения в процессе обучения профессиональным навыкам может помочь выявить наиболее эффективные методы и улучшить качество образования в этой области.

Исследование влияния педагогического процесса на формирование позитивного поведения студентов может быть проведено с помощью опросов и анализа статистических данных.

Опросы могут включать вопросы о том, какие методы и подходы преподавателей были наиболее эффективными для формирования позитивного поведения студентов, какие преподаватели были наиболее влиятельными, какие уроки и занятия были наиболее полезными и т.д.

Анализ статистических данных может включать в себя изучение изменений в количестве случаев девиантного поведения среди студентов, которые проходили обучение в рамках педагогического процесса, и сравнение этих данных с данными о студентах, которые не проходили такое обучение. [3, С.10-16]

Также можно провести наблюдение за поведением студентов в классе и за пределами класса, чтобы оценить, насколько успешно они применяют знания и навыки, полученные в рамках педагогического процесса.

В целом, исследование влияния педагогического процесса на формирование позитивного поведения студентов может помочь выявить наиболее эффективные методы и подходы в образовании, а также помочь преподавателям и учебным заведениям улучшить качество образовательного процесса и повысить успеваемость студентов.

Программа профилактики девиантного поведения для студентов, обучающихся профессиональным навыкам, должна включать следующие шаги:

1. Анализ причин и факторов, влияющих на девиантное поведение студентов. Для этого можно провести опросы среди студентов и преподавателей, изучить статистические данные и провести наблюдение за поведением студентов.

2. Разработка стратегии профилактики девиантного поведения. На основе анализа данных нужно разработать стратегию профилактики девиантного поведения, которая будет включать в себя меры по предотвращению негативных воздействий и созданию условий для позитивного развития студентов.

3. Определение целей и задач программы профилактики. Цели программы должны быть связаны с формированием позитивного поведения у студентов, улучшением их успеваемости и профессиональной подготовки.

4. Разработка конкретных мероприятий. На основе стратегии и целей программы нужно разработать конкретные мероприятия, которые будут включать в себя занятия по социальной адаптации, тренинги по личностному росту и развитию профессиональных навыков, а также меры по созданию благоприятной образовательной среды.

5. Оценка эффективности программы. После проведения мероприятий нужно провести оценку эффективности программы, которая будет включать в себя анализ статистических данных, опросы студентов и преподавателей и наблюдение за поведением студентов. На основе полученных данных можно внести коррективы в программу и улучшить ее эффективность.

Таким образом, разработка программы профилактики девиантного поведения для студентов, обучающихся профессиональным навыкам, поможет улучшить качество образовательного процесса и повысить успеваемость студентов, а также предотвратить негативные последствия девиантного поведения.

Заключение. Можно отметить, что на основании проведенного анализа можно сделать вывод о том, что девиантное поведение студентов имеет серьезный негативный эффект на качество образовательного процесса и успеваемость студентов. Однако, разработка программы профилактики девиантного поведения для студентов, обучающихся профессиональным навыкам, может помочь улучшить ситуацию и создать благоприятные условия для развития студентов.

Основным шагом в разработке программы профилактики девиантного поведения является анализ причин и факторов, влияющих на девиантное поведение студентов. Для этого можно использовать различные методы исследования, такие как опросы среди студентов и преподавателей, изучение статистических данных и наблюдение за поведением студентов.

На основании полученных данных можно разработать стратегию профилактики девиантного поведения, которая будет включать в себя меры по предотвращению негативных воздействий и созданию условий для позитивного развития студентов. Цели программы должны быть связаны с формированием позитивного поведения у студентов, улучшением их успеваемости и профессиональной подготовки.

Для достижения целей программы нужно разработать конкретные мероприятия, которые будут включать в себя занятия по социальной адаптации, тренинги по личностному росту и развитию профессиональных навыков, а также меры по созданию благоприятной образовательной среды. После проведения мероприятий необходимо провести оценку эффективности программы, которая позволит внести коррективы и улучшить ее эффективность.

Таким образом, разработка программы профилактики девиантного поведения для студентов, обучающихся профессиональным навыкам, является актуальной задачей, которая может помочь улучшить качество образовательного процесса и повысить успеваемость студентов.

Список использованных источников

1. Иванов А.В. "Методы и приемы формирования коммуникативных навыков у студентов" / Иванов А.В. // Факультет педагогических наук -. – [https://www.elibrary.ru/item.asp?id=37402548]

2. Лебедева Н.И. "Роль эмоциональной составляющей в формировании профессиональных навыков студентов" / Лебедева Н.И. // Факультет психологии - [https://www.elibrary. ru/item.asp?id=37402548]

3. Петрова О.Н. "Роль личностных качеств преподавателя в формировании мотивации студентов к обучению" / Петрова О.Н. // Факультет психологии - [https://www.elibrary.ru/ item.asp?id=37402548]

4. Сидорова Е.М. "Использование интерактивных методов обучения в высшей школе" / Сидорова Е.М. // Факультет педагогических наук -. - [https://www.elibrary.ru/item.asp?id=37402548]

УДК 37.032:373.5

Akhmetova A.G.
doctoral student, Karaganda Buketov University,
Department of Preschool and Psychological-Pedagogical Preparation, Kazakhstan, Karaganda
E-mail: asel1810@mail.ru

KarmanovaZh.A.
d.p.s., professor, Karaganda Buketov University,
Department of Preschool and Psychological-Pedagogical Preparation, Kazakhstan, Karaganda
E-mail: karmanovazh@mail.ru

Danek Ya.,
Professor, University. Ya.A. Comenius, Slovakia, Bratislava
E-mail: danek@fedu.uniba.sk

COGNITIVE FACTORS IN THE REPRODUCTION OF EDUCATIONAL MATERIAL

Abstract. Cognitive factors, such as memory, play an important role in the process of reproducing learning material. To successfully reproduce educational material, students need to have sufficient memory capacity, the ability to memorize and retain information in memory for a long period of time. Other cognitive factors, such as attention, perception, thinking, and evaluation, can also affect students' ability to reproduce learning material. Understanding these cognitive factors can help educators develop effective teaching methods and approaches that take into account students' individual needs and abilities.

Keywords: cognitive factors; memory; reproduction of educational material; cognitive activity.

Аннотация. Когнитивные факторы, такие как память, играют важную роль в процессе воспроизведения учебного материала. Чтобы успешно воспроизвести учебный материал, студентам необходимо иметь достаточную емкость памяти, способность к запоминанию и сохранению информации в памяти на длительный период времени. Другие когнитивные факторы, такие как внимание, восприятие, мышление и оценка, также могут влиять на способность студентов к воспроизведению учебного материала. Понимание этих когнитивных факторов может помочь педагогам разработать эффективные методы обучения и подходы, которые учитывают индивидуальные потребности и способности студентов.

Ключевые слова: когнитивные факторы; память; воспроизведение учебного материала; познавательная деятельность.

The reproduction of educational material by schoolchildren depends on many factors, including the individual characteristics of each student, the quality of teaching, the availability of materials and the learning environment. Cognitive factors are factors related to cognitive processes that determine the success of the learning process. Cognitive factors are important for the successful assimilation of educational material and the development of these factors in trainees are possible using various methods and technologies. Some of these factors include:

Attention: The reproduction of the material requires focus and attention to detail, so the ability to hold attention is an important factor.

Memory: The reproduction of the material requires access to relevant knowledge and information in memory. A good memory and the ability to organize knowledge will help to reproduce the material more effectively.

Motivation: Motivation can be a key factor in the reproduction of learning material. The more a student is interested in a topic, the more willing they will be to put in the effort to understand and memorize it.

Information Processing Strategies: Effective information processing strategies can help students memorize material more effectively. For example, the use of mnemonic devices, the compilation of coherent stories, etc.

Different types of memory: There are several types of memory, and each of them can have an impact on the reproduction of educational material. For example, short-term memory is used to store information for a short period of time, while long-term memory is used to store information on a long-term basis.

Stress: Tress can negatively affect a student's ability to reproduce material. If a student experiences a high level of stress, then he may have difficulty concentrating and reproducing the material.

Intellectual abilities: and intellectual abilities can have an impact on a student's ability to reproduce educational material. The higher the level of intelligence, the easier it will be to remember and reproduce the material.

Speed of information processing: The speed with which a student processes information can have an impact on the ability to reproduce material. Fast processing of information can help the student absorb new material faster and increase its reproduction efficiency.

Visual abilities: The visual abilities, such as the ability to perceive and remember graphic images, can be useful in reproducing material that contains graphic elements such as diagrams or diagrams.

Ability to analyze and synthesize: Students who have the ability to analyze and synthesize information can better reproduce the material. This is due to their ability to see the connections and relationships between different elements of information and apply this information in new contexts.

Language ability: Language proficiency can affect the ability to reproduce material, especially if the material involves understanding and using specialized vocabulary and terms.

Emotional state: A student's emotional state can affect a student's ability to reproduce material. For example, feelings of anxiety or fear can make it difficult to remember and reproduce material.

All of these cognitive factors interact with each other, and they can manifest differently in each student depending on their individual characteristics. To improve the ability to reproduce instructional material, students may need to experiment with different learning strategies and find the optimal way that best suits their unique cognitive abilities and learning style.

Memory plays a key role in the process of learning and reproducing information. The level of memory development is an important factor for the successful reproduction of educational material. A well-developed memory allows for faster and more accurate reproduction of material and improves the overall quality of learning. When studying the factors of influence of memory on the reproduction of educational material, researchers rely on a lot of research in the field of cognitive psychology, neuroscience and pedagogy. Modern methods of memory research include both experimental and neurophysiological methods. Thanks to these methods, research becomes more accurate and reliable, which allows you to get a more complete understanding of the processes associated with memory.

There are a number of studies that suggest that memory development is an important condition for successful learning:

- And following “The Role of Working Memory in Learning” (Baddeley, 2003). In this study, researchers examined the relationship between working memory and learning ability. They found that working memory is an important factor that affects the ability to learn. The larger the amount of working memory a person has, the better he is able to remember and reproduce information [1];
- Study “Effects of Emotional Context on Word Reproduction” (Kensinger&Corkin, 2003). In this study, researchers examined the effects of emotional context on word memorization and reproduction. The study showed that words related to emotional context are better remembered and reproduced than neutral words [5];
- The study “Contextual Reproduction and Memory” (Godden & Baddeley, 1975). In this study, the researchers examined how context affects the reproduction of information. The study was conducted on divers who studied the material underwater and on land. The study showed that information is better reproduced when the context of reproduction coincides with the context in which the information was studied [4];
- Study “The Influence of Motivation on Material Retention” (Murayama &Kuhbandner, 2011). In this study, researchers examined how motivation affects information retention. The study found that participants who were motivated to make more money were better at retaining information [6].

In 2020, a study conducted by Carolyn Rotermund and her colleagues was published in the journal Frontiers in Psychology, which investigated the relationship between memory and time perception in primary school children. The study was conducted on 98 children aged 6 to 8 years. The children were asked to complete a task that consisted of estimating the duration of the presentation of a series of images on a computer screen. The children were then asked remember which images were shown, and assess your confidence in the correctness of your answers. The results of the study showed that children who performed better on the task of estimating the duration of the presentation of images also remembered images better and were more confident in their answers. This suggests that memory and perception of time are closely related in children of primary school age. Thus, this study shows that children with a good memory have a better developed perception of time, which can be useful for the successful assimilation of educational material [3].

Other studies also confirm the link between memory and learning learning. A study in the Journal of Educational Psychology in 2015 investigated the effect of the use of game elements in the educational

process on memorization and assimilation of material in children. The study involved elementary school students who were taught mathematics using game elements such as timed assignments, assignment rewards, and competitive forms of work. The results showed that participants who used game elements in the learning process had better memorization and understanding of the material than participants who did not use game elements. In addition, the use of game elements also contributed to a more positive attitude of students to the learning process [7].

The study, “The Impact of Working Memory Training on Cognitive Functioning of Children from Low-Income Families” (American psychologist), conducted in New York City in 2012, examined the effect of working memory training on improving cognitive function in children from disadvantaged areas of the city. The study involved children aged 7 to 9 years who lived in areas with high levels of poverty and social maladjustment. The children were offered working memory training, which included performing tasks for memorizing and then reproducing a sequence of objects in a certain order. The duration of the workout was about 25 minutes a day, 5 days a week, for 8 weeks. The results of the study showed that children who underwent working memory training had higher scores on tests of attention, memory, problem solving and decision-making, compared to the control group of children who did not undergo such training. In addition, the children who underwent training demonstrated improved academic success and increased motivation to learn. This study confirms that working memory training can have a positive effect on cognitive function in children, especially in conditions of social maladjustment and disadvantage [2].

Working memory training is a set of exercises aimed at developing the ability to memorize and manipulate information in working memory. Working memory is a type of memory that allows information to be stored and manipulated for a short time (a few seconds or minutes).

Working memory training can include various tasks, such as:

- memorizing a sequence of objects or numbers and then reproducing them in the correct order;
- solving mathematical problems that require temporary storage of intermediate results;
- performing tasks to select the correct answer from the proposed options, where you need to remember the conditions of the problem and the rules used to select the answer.

Working memory training can be carried out both in the classroom and at home, using a variety of games, exercises and applications for smartphones and tablets. Working memory training can be an effective way to improve academic success and develop cognitive abilities in children and adults.

There are many exercises and techniques for training working memory, for example:

Numbers: Review a set of numbers for a few seconds, and then try to recall them in reverse order.

Letters: Review a set of letters for a few seconds, and then try to recall them in reverse order.

Pictures: Look at a series of pictures for a few seconds, and then try to recall them in the correct order.

Crossword puzzles and puzzles: Solve crosswords and puzzles to train your logical thinking ability and memory.

Repetition of information: Ask someone to give you a list of words or objects, and then repeat them in reverse order.

Images: Preview a set of images for a few seconds and then try to recall them in the correct order.

Visual associations: link new information with what you already know to improve its retention.

There are also computer programs and games that are designed to train working memory. Some of them use "brain trainer" technology to help improve memory, attention, and other cognitive functions. For example, some of these programs are:

"Lumosity" is a popular brain training program that offers a set of games and exercises to improve memory, attention, reaction speed, and other cognitive functions.

"BrainHQ" is another brain training program that uses games and exercises to improve memory, attention, and processing speed.

"Cogmed" is a working memory training program designed specifically for children with diagnosed attention deficit hyperactivity disorder (ADHD).

"Dakim Brain Fitness" is a computer program that uses games and exercises to improve memory, attention, logical thinking and other cognitive functions.

"Memory Trainer" is a mobile memory training app that offers a variety of games and exercises to improve memory.

All these methods and complexes of memory training can be effective if used regularly and in combination with other methods, such as repetition and active participation in the learning process.

Weconsidered various aspects of the relationship between memory and reproduction of educational material. The main conclusions can be formulated as follows:

Memory plays an important role in the successful reproduction of educational material. The ability to memorize and retain information determines how well a student will be able to recall and apply the material studied.

Various studies show that well-developed working memory and long-term memory, as well as the ability to correctly use various strategies for memorizing and reproducing information, can help improve the quality and speed of reproduction of educational material. In general, a well-developed memory is an important factor in the successful reproduction of educational material.

Various methods and techniques can be used to improve memory, such as working memory training, the use of mnemonic devices, the use of game elements in the learning process, and physical activity. It is also important to take into account the individual characteristics of students and their level of memory development when planning the educational process and choosing teaching methods.

Research in this area is ongoing, and new methods and techniques may be developed in the future to improve memory and reproduction of learning material even more effectively.

However, it should be noted that memory is not the only factor influencing the reproduction of educational material. In addition to memory, the success of learning is influenced by many other factors, such as motivation, attention, interest in educational material, adequacy of teaching methods, etc. Therefore, in order to achieve maximum results in learning, it is necessary to take into account all these factors and select an individual approach to each student.

References:

1. Baddeley A. Working memory: looking back and looking forward //Nature reviews neuroscience. – 2003. – Т. 4. – №. 10. – С. 829-839.
2. Blair C., Raver C. C. Child development in the context of adversity: experiential canalization of brain and behavior //American psychologist. – 2012. – Т. 67. – №. 4. – С. 309.
3. Giesen C. G., Schmidt J. R., Rothermund K. The law of recency: An episodic stimulus-response retrieval account of habit acquisition //Frontiers in Psychology. – 2020. – Т. 10. – С. 2927.
4. Godden D. R., Baddeley A. D. Context-dependent memory in two natural environments: On land and underwater //British Journal of psychology. – 1975. – Т. 66. – №. 3. – С. 325-331.
5. Kensinger E. A., Corkin S. Memory enhancement for emotional words: Are emotional words more vividly remembered than neutral words? //Memory & cognition. – 2003. – Т. 31. – №. 8. – С. 1169-1180.
6. Murayama K., Kuhbandner C. Money enhances memory consolidation–But only for boring material //Cognition. – 2011. – Т. 119. – №. 1. – С. 120-124.
7. Silva M., Cain K. The relations between lower and higher level comprehension skills and their role in prediction of early reading comprehension //Journal of Educational Psychology. – 2015. – Т. 107. – №. 2. – С. 321.

ӘОЖ 373.2:376

Ахметжанова Ж.Б.
ф.ғ.к., қауымдастырылған проф.Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
арнайы және инклюзивті білім беру кафедрасының қауым. проф.

Мұқамеджан А.Ғ.
т.ғ.м. «№8 жалпы білім беретін мектеп» ККМ, тарих пәнінің мұғалімі Қазақстан, Қарағанды қ.
E-mail: zhanar-ahmetzhan@mail.ru

ЖАЛПЫ СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІ ДАМЫМАҒАН ЕРЕСЕК ЖАСТАҒЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛДІК ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТӘЖІРИБЕСІНЕ ӘДЕБИ ШОЛУ

Аннотация: В данной статье, делая обзор на исследования отечественных и зарубежных ученых, затрагивается мысль о формировании языковой способности ролевыми играми у детей с общей недоразвитой речи, формировании необходимости разговорных отношении, развитии коммуникативных способностей, улучшении гармоничной речи с помощью активного и пассивного словарного запаса, грамматического построения речи, интегрирования звуковой культуры и других сфер образования ребенка. Другими словами, о том, как педагог, создавая условия для улучшения речевой способности детям дошкольного возраста, уделяет особое внимание на то, что сможет помочь сформировать важную для дальнейшего развития культурную, речевую, интеллектуальную

базу на основе непосредственных коммуникативных действии.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, языковая способность, речевая способность, отношения, необходимость, коммуникация, действие.

Annotation: In this article, reviewing the research of domestic and foreign scientists, the idea of the formation of language ability by role-playing games in children with general underdeveloped speech, the formation of the need for conversational attitudes, the development of communicative abilities, the improvement of harmonious speech with the help of active and passive vocabulary, grammatical construction of speech, the integration of sound culture and other areas of education of the child is touched upon.. In other words, about how a teacher, creating conditions for improving the speech ability of preschool children, pays special attention to what can help form an important cultural, speech, intellectual base for further development based on direct communicative actions.

Key words: general underdevelopment of speech, language ability, relationships, necessity, communication, action.

Соңғы онжылдықта түзету-дамыту жұмысын жетілдіру жолдарын іздеу логопедияны психолингвистикамен – сөйлеу тілін қабылдау және қалыптастыру туралы ғылыммен жақындастыруға әкелді. Көптеген авторлар, мәселен, Грибова О. Е., Ефименкова Л.Н., Шаховская С. Н. СЖД-мен ауыратын балалардың сөйлеуіндегі негізгі ақау ретінде тілдік қабілеттің жетіспеушілігінен деп біледі және онымен түзету-педагогикалық жұмыстың тиімділігінің жеткіліксіздігін байланыстырды. Жоғарыда аталған авторлардың пікірінше, соңғысының себебі – сөйлеу қабілеті жалпы дамымаған балалардың ақауларының сипатына қолданылатын әдістер мен түзету-педагогикалық әсер ету әдістерінің толық жеткіліксіздігі. Логопедияда «тіл қабілеті» термині XX ғасырдың 60-жылдарынан бері қолданылып келеді. Көрнекті неміс философы Вильгельм Гумбольдт баланың тілді меңгеру процесін «ішкі тілдік форманы» меңгерумен байланыстыра отырып, «тілдік қабілет» терминін алғаш рет қолданды. Ол балаларда тілді механикалық үйрену емес, тілдік қабілет пайда болады деп сенді [1, 49 б.]. Психолингвистикада тілдік қабілет сөйлеу әрекетімен және тілдік жүйемен қатар тіл моделінің құрамдас бөліктерінің бірі ретінде қарастырылады.

А.А. Леонтьевтің пікірінше, тілдік қабілет – тілдік ұжым мүшелерінің тілдік белгілерді меңгеруін, өндіруін және барабар қабылдауын қамтамасыз ететін психологиялық және физиологиялық жағдайлардың жиынтығы [2, 54 б.]. Бастауыш мектеп жасына дейінгі қалыпты дамып келе жатқан балаларда жүйе құраушы, яғни жетекші фонологиялық компонент болып табылады, ол сөздің морфемалық құрамына және оның компоненттерінің грамматикалық маңыздылығына бағдарланудың пайда болуын қамтамасыз етеді – бұл орта мектеп жасына дейінгі фонологиялық және синтаксистік компоненттерді біріктіруге негіз болады. Содан кейін синтаксистік компонент семантикамен біріктіріліп, мектеп жасына дейінгі жастағы сөздерді синтаксистік болжау және мәтінді белсенді синтездеу мүмкіндіктерін қамтамасыз етеді. Жоғары мектеп жасына дейінгі семантикалық компонент алға шығады және фонологиялық кешенде жұмыс істей бастайды.

Жалпы сөйлеу қабілеті дамымаған балаларда тіл қабілетінің жетекші компонентінің өзгеруінің басқа динамикасы, оның дамуына ерте жастан бастап фонологиялық емес, семантикалық компонент әсер ете бастайды. Нәтижесінде, И. А. Сикорский айтқан тілді игерудегі екі стратегия да зардап шегеді: бірі – балалардың сөздің дыбыстық келбетіне назар аударуымен және ондағы екпінді буынның бөлінуімен байланысты, екіншісі – сөздің силлабикалық құрылымына және сөз тіркесінің темпоритмикалық жағына назар аударумен байланысты. Бұл қазіргі уақытта қалыпты дамып келе жатқан балаларда қалыптасатын интеграциялық фонетикалық-семантикалық және фонетикалық-синтаксистік байланыстарды қалыптастыруды қиындатады. Нәтижесінде сөйлеу патологиясы бар балалар сөйлеудің жалпы дамымауының бір деңгейінен екіншісіне ауыса алады, бірақ Б.М. Гринспун атап өткендей, олар «іс жүзінде сөйлемейтін балалар» болып қала береді. Жалпы сөйлеу қабілеті дамымаған ересек мектеп жасына дейінгі балаларда тілдік қабілеттің даму бейімділігі бұзылады.

«Тілдік қабілет» деп біз тілдің заңдылықтарын – тілдік құбылыстардың жүйелілігі мен өнімділігін, яғни К.Д. Ушинский тілдің инстинкті деп атаған нәрсені – тілдік бірліктердің шектеулі жиынтығынан шексіз мәлімдемелер жасау үшін адамның таңғажайып қабілетін түсінуге бағытталған тілдік материалдағы бағдарлау әрекеттерінің жүйесін қалыптастыру деп түсінеміз.

Н.В. Микляеваның айтуынша, жалпы сөйлеу қабілеті дамымаған балалардың тілдік қабілетін дамытуда олардың қалыпты дамып келе жатқан құрдастарымен бірдей психологиялық-педагогикалық заңдылықтар жұмыс істейді: жасына қарай тілдік қабілеттің артуы, әр жас кезеңінде

тілдік қабілеттің жетекші компонентін бөліп көрсету, тілдік қабілеттің компоненттері арасында интеграциялық байланыстар орнату. Сонымен бірге оның дамуының өзіндік ерекшелігін байқамау мүмкін емес; сонымен, жалпы сөйлеу қабілеті дамымаған балалардың тілдік дамуының ерекшеліктері қалыпты дамып келе жатқан балаларға қарағанда тіл қабілетінің төмен көрсеткіштері және олардың өсу қарқынының баяулауы болып табылады. Сөйлеудің жалпы дамымауының күрделі формалары бар тілдік қабілеттің дамуы, керісінше, біршама кешеуілдеп жүреді: 3-4 және 5-6 жаста аздап өсу байқалады, ал 4-5 және 6-7 жаста күрт өзгереді [3, 51 б.].

Бұл жалпы сөйлеу қабілеті дамымаған ересек мектеп жасына дейінгі балалар үшін кешенді танымдық-лингвистикалық, коммуникативті-лингвистикалық, ритмикалық-лингвистикалық және басқа бағдарлардың қалыптасуының бұзылуымен сипатталатындығына байланысты; аталған бағдарларды тілдік материалға көшіру және жүйеге интеграциялау қиындықтары (еліктеу, үлгі, есте сақтау, ұқсастық және бағдарлау «тіл сезімі»). Нәтижесінде, сөйлеудің жалпы дамымауы бар ересек мектеп жасына дейінгі балаларда тілдік бағдарлар мен тілдік қабілеттің барлық компоненттерінің сәйкес келмеуі байқалады (синтаксистік, семантикалық, фонологиялық).

Адамдар арасындағы байланыс адамның бүкіл өміріне енетін негізгі компонент ретінде әрекет етеді. Білімнің әртүрлі салаларындағы барлық жетістіктер сөйлеу әрекетімен тығыз байланысты, бұл адамға өзінің аспектілерін ашуға, нақты ауызша қарым-қатынас арқылы тұлғааралық іс-әрекетте жүзеге асыруға және ауызша мәлімдеме негізінде сұхбаттасушымен өзара түсіністік орнатуға мүмкіндік береді.

Мектепке дейінгі балалық шақ кезеңін қарастыра отырып, баланың физикалық және интеллектуалды қалыптасуының даму қарқынының жоспарлылығын атап өткен жөн, мұнда коммуникативті іс-әрекетке де маңызды орын беріледі. Мектепке дейінгі кезеңдегі балалар ағзасының даму процесі биологиялық табиғи жүйе болып табылады, мұнда белгілі бір қызмет түрлерімен шамадан тыс қанықтыру, сондай-ақ инновацияларды енгізу әрдайым физикалық, интеллектуалдық және рухани жетілдірудің тиімді қарқынын қамтамасыз ете бермейді. Дегенмен, қазіргі шындық балалардың сөйлеу белсенділігін дамыту мәселесі әлі де өткір мәселелердің бірі болып қала беретінін анықтайды, өйткені қазіргі уақытта балалардың сөйлеу құзыреттілігін дамытуға келесі факторлар теріс әсер етеді, олардың арасында:

1) қазіргі балалардың денсаулық көрсеткіштерінің жалпы төмендеуі;

2) аса кәсіби жұмыспен қамтылуға және техникалық прогрестің жоғары даму қарқынына байланысты ата-аналар мен балалар арасындағы сөйлеу коммуникациясының бұзылған процесі;

3) ауызша сөйлеудің маңыздылығын негізсіз төмендету кезінде жазбаша сөйлеуді дамытуға шамадан тыс баса назар аударылатын немесе ата-аналар балалар сөйлеуін дамытуға қызығушылық танытпайтын отбасылық тәрбие құрылымының жетілмегендігі.

Дегенмен, әрбір ата-ана баласының құрдастарымен қарым-қатынас жасау кезінде ұялмай, қысылмай, өзінің тілдік қабілетін белсенді пайдалана отырып, қоршаған балалармен ойын және қарым-қатынас ұйымдастыра алатынына сенеді.

Мектепке дейінгі білім беру құрылымындағы негізгі талаптардың бірі – әртүрлі қызмет түрлеріне, атап айтқанда, балалардың зияткерлік және жеке ерекшеліктерін жетілдіруге бағытталған білім беру салаларының құрылымында «жеке тұлғаны дамыту, сондай-ақ балалардың мотивациялық және құзыреттілік қабілеті» үшін білім беру бағдарламасының бағыты [4, 56 б.].

Жаплы алғанда, «Коммуникация» сияқты білім беру саласы сөйлеу қарым-қатынасына қажеттілікті қалыптастыру, коммуникативтік дағдыларды дамыту, пассивті және белсенді сөздік қорын, сөйлеудің грамматикалық құрылымын, дыбыстық мәдениетті, баланың басқа білім беру салаларын интеграциялау арқылы үйлесімді сөйлеуін жетілдіру үшін жағдай жасайды.

Басқаша айтқанда, мектеп жасына дейінгі балалардың тілдік қабілетін жақсартуға жағдай жасай отырып, мұғалім балаға тікелей коммуникативті іс-әрекет негізінде одан әрі дамыту үшін маңызды мәдени, тілдік, интеллектуалды базаны қалыптастыруға көмектеседі.

Тілдік қабілет туралы айтатын болсақ, логопедиядағы осы құбылыстың эволюциясын зерттеу қажет. Бұл ғылымдағы бұл құбылыстың алғашқы ескертуі XX ғасырдың екінші жартысында Р.Е. Левинаның еңбегінде кездеседі, ол негізгі сөйлеу бұзылыстарын негіздеді және жіктеуді ұсынды және салыстырмалы талдау арқылы есту немесе көру аппараттарының бұзылуына байланысты сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың тілдік қабілетінің суретін ұсынды. немесе жеткіліксіз психикалық белсенділік.

Логопедияның ғылым ретіндегі құрылымында тілдік қабілет деп тілдік қызметтің келесі аспектілерін қозғайтын жеке лингвистикалық компоненттер кешені түсініледі:

- семантикалық аспект (ауызша ақпаратты қабылдауға, сондай-ақ түсінуге жауап береді);

- сөйлеу және тіл компоненті арасындағы байланыс (сөйлеу әрекетін тану және ересек адамның іс-әрекетіне еліктеу негізінде өзін-өзі дамыту);

- коммуникативті аспект (сөйлеу әрекетінің құрылымында бар ұқсастықтарды табу, сөйлеу әрекетін басқару және өз пікірін білдіру үшін сөйлеу құралдарының спектрін қолдану);

- символдық аспект (сөйлеу әрекетін жаңғырту, тілдік құрылымда байланыс орнату).

Тілдік қабілет құбылысы символдық және символдық элементтер кешенін қамтиды, онда сөйлеу әрекеті интеллектуалды қызметке негізделген, деп жазады А. М. Шахнарович. Сондай-ақ, сөйлеу және сөйлеу әрекеттерін дамытуда тепе-теңдікті міндетті түрде сақтау ерекше сипаттама болып табылады, әйтпесе тілдік қабілетті жетілдіру мүмкін емес. Тілдік қызмет жоғары психикалық механизмдердің қызметіне байланысты және тек ересек адам мен бала арасындағы қарым-қатынастың бірлескен процесінде қалыптасуы мүмкін.

Тілдік қабілет құбылысы туралы айтатын болсақ, «қабілет» ұғымы да ашылуы керек. В.А. Крутецкий мен А. Г. Ковалева қабілеттерді дағдылар жиынтығы ретінде түсінеді. А.В. Запорожец пен Л. А. Венгер қабілеттілікті даралықтың ерекшелігі бар әрекет ретінде ұсынады. Б. Г. Ананьев пен С.Л. Рубинштейннің қабілеттілігі жоғары психикалық механизмдердің қалыптасуы мен жетілдірілуіне жауап беретін белгілі бір жүйенің функционалдық қасиетін білдіреді.

Л.И. Божович, Т.Б. Глезерман, Н.И. Красногорский өкілдері болып табылатын нейрофизиологиялық тәсіл құрылымындағы тілдік қабілет ұғымын қарастырайық. Осы тәсіл тұрғысынан тілдік қабілет анатомиялық-физиологиялық құрылымның ерекше сипаттамалары ретінде ұсынылуы мүмкін, бұл адамға ойлау операциялары негізінде сөйлеу әрекеттерін қайталауға мүмкіндік береді.

Психологиялық тәсілдің құрылымында Е.Д. Божович, М. И. Лисина, А. Р. Лурия, О. С. Ушакова және т.б. өкілдері болып табылады, тілдік қабілет дегеніміз – баланың тілдің қолданыстағы ережелерін ескере отырып, өз сөзін құрудың қажетті шарты ретінде әрекет ететін жеке сөйлеу әрекеттерін игеруі.

Психолингвистика курсында тілдік қабілет коммуникативті актімен, сондай-ақ тіл жүйесімен тең өмір сүретін тілдің бір моделі ретінде түсініледі. Атап айтқанда, А.А. Леонтьев тілдік қабілеттілікті жеке тіл ұжымының құрылымында сөйлеу шығармаларын игеруге, көбейтуге, сондай-ақ қабылдауға жауап беретін психологиялық және физиологиялық сипаттамалардың жиынтығы ретінде сипаттайды.

Тілдік қабілет сонымен қатар физиологиялық, сондай-ақ психикалық функцияларды оңтайлы жетілдірумен байланысты анықтайды, сондықтан сөйлеудің жалпы дамымауымен сөйлеу құзыреттілігі де, психологиялық құзыреттілік те зардап шегеді, бұл баланың қоғамдағы бейімделу процестерін уақтылы дамытуға мүмкіндік бермейді. Балаларды түзету білім беру мекемелерінің тәжірибесі көрсеткендей, теңдестірілген оқу процесі болған кезде де, СЖД-мен ауыратын балалар сөйлеу қабілетінің дамуында әлі де жетіспейді, өйткені олар сөйлеу іс-әрекетінде қиындықтары жоқ құрдастарымен қарым-қатынас жасау мүмкіндігінен айырылған.

Грибова О.Е., Ефименкова Л.Н. және Шаховская С.Н. сияқты зерттеушілер СЖД бар балалардың сөйлеу дамуының негізгі кемшілігі ретінде тіл қабілетінің жеткіліксіздігін жатқызу керек деп жазады. Бұл ақау сөйлеудің дамымауының патогенезінен емес, таңдалған кіші топтың балаларымен түзету жұмыстарының жеткіліксіз жетілуіне негізделген.

Сонымен қатар, көптеген логопедтер мектепке дейінгі балалық шақтағы сөйлеу дамуының құрылымында, балалар тікелей ауызша шығармашылыққа бет бұра бастағанда, бұл оларға тілдің таныс морфемаларын біріктіруге және қайта ұйымдастыруға мүмкіндік беретінін атап өтеді. Бұл механизмдер тілдік қабілетті жетілдіру құрылымында маңызды мәнге ие, өйткені олар балаға зерттелетін тілдің материалдық және тұжырымдамалық аспектілерін бір уақытта игеруге мүмкіндік береді. Ана тілінің морфемаларымен тәжірибе жасай отырып, бала таныс құбылыстарды біріктірген кезде белгілі бір мағынаны білдіретіндей етіп біріктіруді үйренеді.

Сөйлеуі жалпы дамымаған балалар үшін сөйлеу мотор анализаторының жеткіліксіз қалыптасуымен тіл жүйесінің қалыптасуы бұзылады және бала ерте балалық шақ кезеңінде жеке дыбыстарды еліктеуге немесе көбейтуге бағытталмайды. Сөз формаларымен және сөйлеу әрекетінің жекелеген элементтерімен өзіндік эксперимент процесі сөйлеу саласының дамуында ауытқуы жоқ балаларға қарағанда кейінірек басталады.

Осыған қарамастан, тілдік қабілетті анықтауға жоғарыда аталған әртүрлі тәсілдер тілдік қабілеттің орнын толтырудың бірыңғай механизмін жасау кезінде туындайтын проблеманы да қамтамасыз етеді: қазіргі кезеңде әртүрлі тәсілдердің көп саны бар, оларды барлық алуан түрлілігімен қолдану мүмкін емес. Дегенмен, нейрофизиологиялық, психологиялық, психолингвистикалық және педагогикалық парадигма ерекше назар аударуға тұрарлық. Мектепке дейінгі педагогика тұрғысынан

бұл тілдік қабілеттің тиімді дамуына бағытталған педагогикалық парадигма, ол бұл құбылысты тілдік құралдарды біріктіруге және қолдануға шығармашылық көзқараспен көрінетін интеллектуалды және сөйлеу әрекетінің кешені ретінде қарастырады. Педагогикалық тәсілдің өкілдері Микляева Н.В., Туманова Т.В., Грибова О. Е. Бұл авторлар баланың сөйлеуін дамыту және байыту құралы ретінде көрінетін тілдік қабілетті дамыту қажеттілігін анықтайды, сонымен қатар жалпылау және ұқсастықтарды іздеу негізінде лексикалық және грамматикалық көріністерді жетілдіру құралы болып табылады.

Осындай идеяға сүйене отырып, бұл зерттеушілер түзету жұмыстарының бастапқы кезеңінің құрылымында балалардың сөйлеуін қалыптастыруда міндетті шарт ретінде тілдік қабілеттілікті дамыту бойынша жұмысты қолдануды ұсынады, бұл кезде бала сөз сөйлеуде олардың тақырыптық және ситуациялық байланыстарына сәйкес қолданылады. Мұндай тәсіл баланың сөздік ортасын нақты жағдайларға қолдануда зерттеу кезінде жүйелі және дәйекті жұмысты тиімді ұйымдастыруды қамтамасыз етеді, бұл оған тілдік қабілетті қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Қазіргі логопедияда жалпы сөйлеу қабілеті дамымаған балалардағы тіл қабілетінің жетіспеушілігі жалпы оқу қабілетінің бұзылуының және сөйлеу кемістігін өтеу тетіктерін қалыптастырудағы қиындықтардың жетекші себептерінің бірі ретінде танылады. Мұны отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеу нәтижелері дәлелдейді. Мысалы, А. К. Маркова ауыр сөйлеу патологиясы бар балаларды зерттей отырып, «сөйлемейтін баланың қалыпты даму жағдайында сөйлеуді меңгерудегі белгілі бір кемшіліктерді өтей алатын үлкен сөйлеу мүмкіндіктері (кең көлемду сөздік қоры, «тіл сезімі») жоқ», - деп атап өтті. Қалыпты сөйлеу қабілеті бар балаларда бұл мүмкін, өйткені бала бір сөзді түсінбес бұрын, «бүкіл тіл толығымен және барлық қарым-қатынастарында оған енуі керек», - дейді В. Гумбольдт. Сөйлеу қабілеті бұзылған мектеп жасына дейінгі балаларда, керісінше, тіл жүйесі қалыптаспайды, оған қатысты Б.М. Гринспун: «сондықтан алаликтер өздерінің даму процесінде сөйлеудің дамымауының бір деңгейінен екіншісіне ауысады, іс жүзінде сөйлемейтін (немесе нашар сөйлейтін) балалар болып қалады».

Жалпы сөйлеу қабілеті дамымаған балаларда тілдік қабілеттің бұзылуы келесі түрде көрінеді:

- сөйлеу белсенділігінің төмендеуі (Б.М. Гриншпун, Г.И. Жаренкова, Р.Е. Левина, Г.В. Чиркина, J. Eisenson, M. Ogilvie, K. Wood және т.б.) және сөйлеу ортасына назар аудару, белсенді бақылау жеткіліксіз (Э.С. Бейн, Т.Г. Визель, Ж.М. Глозман, С.Ф. Иваненко, А.К. Маркова, E. Boller, H. Goodglass, W. Timberlake және т.б.);
- үйренген морфологиялық модельді, грамматикалық форманы, синтаксистік құрылымды, мәтіндік бағдарламаны басқа сөздерге, сөйлемдерге, мәтіндерге (Н.С. Жукова, А.С. Завгородняя, Н.Н. Трауготт, Т.Б. Филичева, С.Н. Шаховская, А.В. Ястребова, M. Bowerman, S. Ervin, W. Miller және т. б.);
- сөйлеу және тақырыптық әрекеттерді корреляциялаудағы қиындықтар және сөйлеу үлгісіне ұқсастық бойынша әрекеттердің пайда болуы (Т.Д. Барменкова, Ю.Ф. Гаркуша); орындалатын іс-әрекеттер тәсілдерін жалпылаудың жеткіліксіздігі (И.Д. Емельянова, И.С. Кривовяз, Л.Э. Царгуш және т.б.); алмастыру, символизация және визуалды модельдеу әрекеттерін игерудің кешігуі В.И. Алексеева, В.К. Воробьева, Т.А. Ткаченко, О.Н. Усанова және т.б.);
- сөздер мен тілдің бейнелі құралдары арасындағы ассоциативті-туынды қатынастардың қалыптасуының бұзылуы (Е.В. Белобородова, Л.Р. Давидович, Л.Н. Ефименкова, Н.В. Серебрякова, Т.И. Синякова және т.б.); парадигматикалық (моторлық немесе апраксиялық артикуляциялық қиындықтар есебінен) және синтагматикалық (фонемалық және семантикалық жүйенің ақауларына байланысты) тіл Жүйесінің бірліктері арасындағы қатынастар (Е.Н. Винарская, О.Е. Грибова, О.С. Орлова, Е.Ф. Соботович және т.б.) [5, 45-60 бб.].

Түзету педагогикасы саласындағы көптеген басылымдар тілдік және коммуникативтік қабілеттердің дамуы арасындағы өзара байланыс фактісін мойындайды (С.В. Артамонова, Б.М. Гриншпун, О.В. Дзюба, Р.Е. Левина, С.А. Миронова, О.С. Павлова, В.И. Селиверстов, M. Berry, J. Eisenson, M. Ogilvie, K. Wood және т.б.). Балалардың осы контингентінің сөйлеу дамуының ерекшеліктері толыққанды қарым-қатынасты жүзеге асыруға кедергі келтіреді, бұл қарым-қатынасқа деген қажеттіліктің төмендеуінен, қарым-қатынас формаларының қалыптаспауынан және мінез-құлық ерекшеліктерінен көрінеді. Сонымен, зерттеуде с. Ю. Би жалпы сөйлеу қабілеті дамымаған (I деңгей) жас балалар арасында бірінші топқа (коммуникативтік құзыреттілік деңгейі төмен) балалардың 46%, екінші топқа (қанағаттанарлық деңгейі бар) – 40%, үшінші топқа (оң деңгей) 14% кіргені анықталды.

Бұл балалар ересектермен қарым-қатынаста пассивті және құрдастарымен қарым-қатынаста бастаманың жоқтығын көрсетті. Олардың кейбіреулерінде негативизм және қарым-қатынас мотивациясының бұзылуы байқалды.

Мотивацияның бұзылуы немесе мағыналық мотивтердің иерархиясы ретінде кейбір зерттеушілер Дж. М. Глозман, А.С. Завгородня, И. Б. Козина, М. А. Лаврентева, Н. Н. Трауготт, Л.М.Чудинова, М.Е. және т.б. сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың жеке ерекшеліктерін қарастырады (негативизм, қарым-қатынастан бас тарту, оқшаулану, невротикалық реакциялар және т.б.). Г.А. Волкова, А.Е. Гончарук, Л.А. Зайцева, О.С. Орлова, В.И. Селиверстов, О.Н. Усанова оларды ақыл-ойы сақталған балаларды психологиялық қорғаудың бір түрі деп санайды. Бұл жағдайда ақауды бағалау немесе оған бекітілу дәрежесі әрқашан оның ауырлық дәрежесімен байланысты емес. Сонымен, сөйлеу қабілеті нашар балалар, Елеулі тәжірибені бастан кешіре отырып, олардың ақауларын оның ауырлығына сәйкес емес деп бағалай алады, керісінше, сөйлеу қабілеті нашар балалар кейде оларды байқамайды. Көптеген факторлар, мысалы, экстраверттеу – адамның интроверттелуі, баланың отбасылық және тұрмыстық жағдайлары, айналасындағы адамдардың сөйлеу бұзылыстарын бағалау және т.б. олардың ақауларына бекітілу дәрежесіне әсер етеді. Оның ақауына ауыр бекіту оқшауланудың, негативизмнің, өзіне деген сенімсіздіктің пайда болуына әкеледі, бұл, әрине, басқалармен және, ең алдымен, құрдастарымен қарым-қатынасқа әсер етеді [6, 37 б.].

Л. Г. Соловьева жалпы сөйлеу қабілеті дамымаған мектеп жасына дейінгі балалардың тілдік және коммуникативті қабілеттерінің даму ерекшеліктерін зерттей отырып, олардың көпшілігінде тілдік және коммуникативті құзыреттіліктердің жетіспеушілігі бар екенін атап өтті; қалғандарында – қарастырылып отырған қабілеттердің бірі негізінен бұзылады. Сөйлеу және қарым-қатынас қиындықтары ойын барысында құрдастарымен байланыс орнатуға және сақтауға, ойынның әрекет ретінде қалыптасуына кедергі келтіреді. Ойын кезіндегі диалогтық мінез-құлықтың ерекшеліктері сөздікте, әңгімелесушіні тоқтатуға бейімділікте және оны соңына дейін тыңдай алмауда көрінеді. Балалар құрдастарының сөйлеу реакциясын қажет етпейтін мәлімдеме түрлерін қолданады (мәлімдеме). Демек, оларда шынайы диалогтық байланыс қалыптаспайды.

Зерттеудің осы түрін қорытындылай келе, О. В. Джуба тілдік қабілеттің коммуникативті қабілетке әсерін тұжырымдай отырып, мынадай қорытынды жасайды: «...сөйлеудің жалпы дамымауы бар мектеп жасына дейінгі балалардың коммуникативті құзыреттілігі – бұл мотивациялық салаға әсер етуді қамтитын сөйлеу бұзылыстарының ерекшелігін ескере отырып, коммуникативті процестердің тиімділігін (сөйлеу дағдыларын игеру, коммуникативті әрекеттерді қабылдау, бағалау және түсіндіру, қарым-қатынас жағдайын жоспарлау) қамтамасыз ететін білім, дағдылар жиынтығы (тұлғаның құндылық бағдарлары мен көзқарастарын өзгерту, коммуникативті мәдениетті қалыптастыру), сондай-ақ, мектеп жасына дейінгі баланың коммуникативті мінез-құлқын және оны түзету құралдарын реттеу ережелері қажет», деп түсіндіреді.

Е.Ф. Архипова дизартриялық бұзылулары бар мектеп жасына дейінгі балаларда сөз байланысының жүйесі көптеген компоненттерін қалыптастыру үшін жеткілікті сенсомоторлық база жоқ деп мәлімдейді. Сонымен қатар, американдық сарапшылар жетекші бұзушылық «жеке бұлшық еттердің әлсіздігі емес, сөйлеу үлгілерінің бұзылуы» екенін атап көрсетеді [7, 52 б.]. Өз кезегінде, Н.А. Ухина жалпы сөйлеу қабілеті дамымаған балаларда сөйлеу ырғағын қабылдау мен жаңғыртуды зерттеуге ғана емес, сонымен қатар сөйлеу кезінде дыбыстардың ырғағын жаңғыртуға да айтарлықтай қиындықтар туғызатынын анықтады: зерттелген балалардың 50%-ы баяу қарқынмен қабылдап аса құлақ аспады; мектеп жасына дейінгі балалардың 83,3%-ы қарапайым ырғақтарды қайталай алмады; ересек топтардағы балалардың 56,6% екпіндерді қабылдаулары қол жетімді болмады.

Жоғарыда айтылғандар тілдік қабілеттің қалыптасуының төмен деңгейі мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеу құзыреттілігінің дамымауымен тікелей байланысты деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Бұл тілдік қабілеттің төмен деңгейі баланың құрдастарымен немесе ересектермен тәуелсіз қарым-қатынаста СЖД бар баланың тікелей сөйлеу әрекетіндегі тілдік бірліктердің үйлесуі процесінде себеп болады. Сонымен қатар, сөзжасамның тілдік қабілеті үшін маңызды кезеңі СЖД бар балаларда мүлдем болмауы мүмкін, бұл баланың сөйлеу құзыреттілігінің дамуына орны толмас зиян келтіреді. Ерекше себептер белсенді лексиканың табиғи кеңею процесін және оны одан әрі жетілдіруді қиындатады. Болашақта тілдік қабілеті төмен бала ана тілінің орфографиялық жүйесімен танысуда қиындықтарға тап болады.

Шын мәнінде, жоғарыда аталған салдар тілдік қабілеттің оңтайлы жұмыс істеу құрылымында СЖД бар балала-рдағы негізгі тілдік ақауды жоюға септігін тигізеді. Қазіргі кезеңдегі іргелі зерттеулер СЖД бар балалардың тілдік қабілетін уақтылы қалпына келтіру тетіктерін анықтауға бағытталған.

Пайдаланылған көздердің тізімі

1.Возрастная и педагогическая психология: учебник для студ. пед. Институтов / В.В. Давыдов, Т.В. Драгунова, Л.Б. Ительсон и др. / под ред. А.В. Петровского- 2-е изд., испр. и доп. -М., Просвещение, 2009 -288

2. Леоньтев А.А. Психофизиологические механизмы речи, в кн.: Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка -М., 2010 -123 с.

3. Гвоздев, А.Н. Вопросы изучения детской речи - М., 2011 -262

4. Как развить речь ребенка. Режим доступа: http: // www.sad7.trg.ru/p45aa1.htm

5. Иванкова, Р.А. Планирование педагогической работы по формированию сюжетно-ролевой игры у детей раннего и дошкольного возраста / Р.А. Иванкова // Дошкольное воспитание: Традиции и современность - М., 2012 - С. 45-60

6.Аносова Л.Р. Психолингвистическая интерпретация семантико-синтаксических отношений в речи: (теорет. эксперим. исследование на материале детской речи): Дис.. канд. филол. наук. - Саратов, 2007 -180

7. Архипова Е.Ф. Стертая дизартрия у детей -М., АСТ: Астрель, 2007 -331.

Әкімжанова Ж.М.
Математика пәнінің мұғалімі, магистр, Нұртас Оңдасынов атындағы
Түркістан мамандандырылған мектеп-интернаты, Қазақстан, Түркістан қ.
E-mail: angel-jaina-94@mail.ru

ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация.Мақалада оқушылардың математикалық сауаттылығын қалыптастырудың негізгі шарттары мен міндеттері, пәнге негізделген математикалық сауаттылықты арттырудағы жоспарлы тақырыптар тізімі, математикалық сауаттылықты арттыруда оқытушыға қойылатын негізгі талаптары көрсетілген.

Түйінді сөздер: сауаттылық, математикалық сауттылық, логикалық ойлау, дәстүрлі оқыту, стандартты білім беру, инновациялық оқыту, оқыту стратегиясы, т.б.

Математикалық сауаттылықты - адамның өзі өмір сүріп жатқан әлеміндегі математиканың рөлін анықтау және түсіну, математикалық пайымдауларды білу, математиканы қазіргі және болашақта өзіне тән қажеттіліктерді қанағаттандыратындай етіп қолдану қабілеті ретінде қарастыруға болады. Математикалық сауаттылық адамдарға математиканың өмірдегі рөлін түсінуге, санмен негізделген оң пікірлер айтуға, жеке және кәсіби міндеттерді шешу үшін алған білімдерін пайдалануға көмектеседі [1].

Осылайша, математикалық сауаттылықты қалыптастыру деңгейінің кескіндемесін төмендегіше ұсынуға болады (1-сурет).

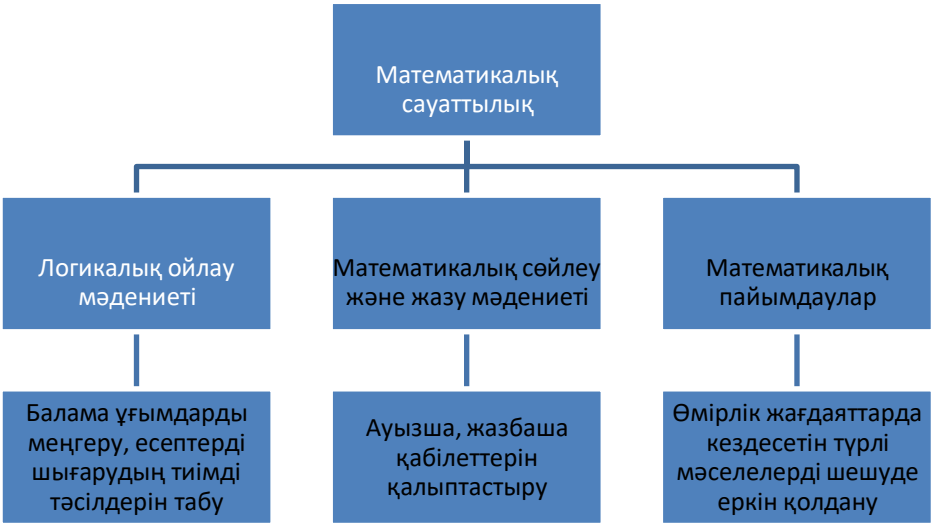

1-сурет

Оқушылардың математикалық сауаттылығы білім алуда ең негізгілердің бірі болып табылады. Математикалық сауаттылық негізінде, есептеу дағдысы болмаса, бөлшекпен амалдарды орындауды білмесе, санның пайызын таппаса, есіне түсірмесе, оқушы практикалық мазмұндағы есептерді де шығара алмайды. Геометриялық формулаларын меңгеруде, «оқиға», «оқиғаның ықтималдығы» терминдерінің мағынасын түсінбейді [2].

Сондықтан, барлық оқушылардың бойында негізгі математикалық сауаттылықты қалыптастыру өзекті міндет болып табылады.

Орта және жоғары сыныптарда сабақ өту кезінде оқушылардың математикалық сауаттылықтарын қалыптастырудың математикалық тақырыптар аясында бірнеше амал тәсілдерін қарастырып, жүйелеп ұсынуға болады. Оларды мысалыға, орта және жоғары сыныптар бойынша жоспарлы тақырыптар аясында төмендегіше топтастыруға болады:

– натурал сандармен, жай бөлшектермен амалдарды орындау, бөлшектерді ретке келтіру, жай сандарды қосу және азайту бөлшек санды өрнектермен әрекеттерді орындау;

– сандық өрнек құрастыру; қалдықпен бөлуді орындау, бөлгіштер мен көбейткіштер туралы түсініктері болуы;

– шамамен есептеулер жүргізу, есептеулер нәтижесін бағалау және бағалау, көрсетілген цифрлық бірлікке дейін дөңгелектеу және сонымен қатар жетіспеушілік немесе артық сипатталған жағдайдың шарттарын ескере отырып екі шама арасындағы байланысты тану және қорытынды жасау (тікелей/кері); ұлғайту/азайту мәселелерін шешу;

– ұзындық пен уақыт өлшем бірліктерін үлкеннен кішіге және керісінше түрлендіру;

– нұсқаларды санау арқылы есептерді шешу;

– кестелердің, бағаналы және дөңгелек диаграммалардың мәліметтерін оқу, толтыру және түсіндіру;

– таразылар туралы түсініктері болуы;

– геометриялық пішіндерді танып, геометрия тілі арқылы қоршаған дүние объектілерін сипаттау;

– объектіні сипаттау, сызба, көрсетілген сипаттамалар бойынша көрсету;

– үш өлшемді фигураны (нақты затты) екі өлшемдіге және керісінше ойша түрлендіру, текшенің, параллелепипедтің дамуын тану;

– шаршылардан, тіктөртбұрыштардан, үшбұрыштардан, кесінділерден фигураларды қосу, оларды көрсетілген фигураларға бөлу;

– есептерді шығару үшін шаршының қарапайым қасиеттерін қолдану және төртбұрыш;

– ауданы мен периметрі туралы түсінікке ие болу, шаршы мен тіктөртбұрыштың периметрі мен ауданын табу формулаларын қолдану;

– тұжырымдардың растығын тексеру, қорытындыны, мәлімдемені, нәтижені негіздеу;

– рационал сандарды салыстыру, рационал сандармен есептеулер, нақты есептеулер жүргізу;

– пайыздарды (пайыздық азаю/өсу), пропорциялар мен арақатынастарды, масштабты есептеу, пропорцияның негізгі қасиетін, пропорционалды өсу/азайтуды қолдану;

– үлгілерді түсіну, тізбектерді құрастыру;

– тәуелділік графиктерін оқу (сызықтық және сызықтық емес);

– ұсынылған тәуелділіктің математикалық сипаттамасын жалпы мағынада құрастыру (өрнек/формула түрінде);

– статистикалық сипаттамалар – мәліметтер жиынының арифметикалық ортасы, медианасы, режимі, диапазоны, ең үлкен және ең кіші мәні туралы түсініктері болуы;

– кестелер мен диаграммаларда, графиктерде берілген мәліметтерді түсіндіру;

– мәлімдеме жасау, мәлімдемелердің растығын тексеру [3].

Математикалық сауаттылықты қалыптастыру бағыттарының бірі мәтіндік міндеттерді шешу болып табылады. Әдетте, оқу құралдарындағы мәтіндік тапсырмалардың көпшілігі сабақ өту барысында түсінікті болады. Ал шынайы өмірде олай болмайды. Тәжірибеге бағдарланған міндеттер пайда болды. Осындай міндеттерді шешу кезінде туындайтын басты проблемалар:

– дәстүрлі емес тапсырмамен жұмыс істей алмау (қорқу);

– әртүрлі жағдайларда ұсынылған ақпаратпен жұмыс істей алмау, нысандар (мәтін, кесте, диаграмма, сызба, сурет, сызба);

– тапсырманың математикалық үлгісін жасай алмау;

– ақыл-ойды пайдалану, ақпаратты сыни тұрғыдан бағалау, ықтимал нұсқаларды таңдау, сынамалар мен қателіктер әдісін пайдалану, шешімнің негіздемесін ұсыну қажеттілігі [4].

Осылайша, математикалық сабақтарда стандартты емес тапсырмаларды шешу арқылы, оқушылармен бірге нақты өмірде міндеттердің тұжырымын табу керек.

Жоғарыда көрсетілген мысалдарды ескере отырып, оқушылардың математикалық сауаттылығын арттыру үшін сабақ барысында келесідей жұмыстарды жүргізуіміз керек:

1. Жаңа тарау, жаңа тақырыпты өтуде, «білу – түсіну – қолдану – тұжырымдау» деңгейлік оқыту жүйесін қолдану арқылы меңгерту;

2. Сабақ өту барысында, тәжірибелі мазмұнды есептерді, ойлау қабілеттерін арттыратын математикалық тест сұрақтарымен қатар логикалық ойлауға бейімделген қызықты есептерді ұйымдастырып шығару;

3. Оқушыларының математикалық сауаттылығын дамытуға бағытталған белсенді оқыту стратегияларын пайдаланып, меңгертуді үйрету.

Оқушылардың математикалық сауаттылығын бағалауда, математикалық сауаттылыған қалыптастыруға арналған тапсырмаларды жасаудың негізгі критерийлері:

1. Міндет жағдайында өмірлік жағдайдың болуы;

2. Кәдімгі тілдің көмегімен тұжырымдалған міндеттің шарттарын математика тіліне аудару мүмкіндігі;

3. Тапсырманы тұжырымдаудың жаңалығы, шешу тәсілдеріндегі белгісіздік [5].

Осы бағыт бойынша педагогтардың жұмыс тәжірибесіне өзгеріс енгізе отырып, оқушылардың математикалық сауаттылығын қалыптастырудың бірнеше шарттарын ұсынуға болады.

Ғылым мен техниканың қарыштап дамыған заманында, білім беру саласының алдына орасан зор мақсаттар мен міндеттер қойылып отырғаны жасырын емес. Мақсатты жетістікке жету үшаін, ең алдымен, мамандардың ойлауы, талдауы, жүйелеу қабілеттері жоғары керек. Ғылымда математиканы жетік меңгермеген маманға техника саласының жетістіктерін түсініп, жаңа ғылыми жаңалықтар ашу мүмкін еместігін ескеру керек. Білім алушылардың логикалық ойлау қабілетін тереңдетуде, пәнге деген қызығушылықтарын арттыруға бағытылған білім берудің жаңа технологиялары негізінде математиканы сапалы оқытудың негізгі міндеттерін білген жөн. Кез-келген білім алушының математикалық логиканы меңгермейінше, жалпы логиканы ойдағыдай меңгеру мүмкін еместігін ескеруі керек.

Пайдаланылған көздердің тізімі

1. Бекболат Қ., Сердалы А. Математикалық сауаттылық. – Астана, 2017. – 115 б.

2. Альсейтов А.Г. Математикалық сауаттылық. – Орал, «Полиграфсервис», 2018. – 124 б.

3. Конасова, Н.Ю. Ситуационные задачи по оценке функциональной грамотности учащихся: методическое пособие / Н.Ю. Конасова. – СПб., 2012. – 138 с.

4. Ырысбек Д және басқалар. Математикалық сауаттылық. – Алматы, 2017. – 80 б.

5. Ганичева Е.М. Формирование математической грамотности обучающихся: методическое пособие – (Серия «На пути к эффективной школе»)– Вологда: ВИРО, 2021. – 84 с.

UDC: 303.7.032.1

Balgabayeva A.E.
Master of Pedagogical Sciences, Karaganda University named after Academician E.A.Buketov, Department of preschool and psychological and pedagogical training Kazakhstan, Karaganda
E-mail : Aliya7_97@mail.ru

Aitzhanova Roza Mukantaevna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Karaganda University named after Academician E.A.Buketov, Department of preschool and psychological and pedagogical training Kazakhstan, Karaganda
E-mail : rozaaitzhanova@mail.ru

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF DIGITAL LITERACY OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Abstract: This article describes in detail the psychological and pedagogical conditions for the formation of digital literacy of schoolchildren.The priorities of modern education will be announced, and the importance of supporting students will be emphasized.

Keywords: digital literacy; innovation; student, education; school; technology; teacher.

Аннотация: В данной статье подробно описываются психолого-педагогические условия формирования цифровой грамотности школьников.Будут объявлены приоритеты современного образования, и будет подчеркнута важность поддержки студентов.

Ключевые слова: цифровая грамотность; инновации; ученик; образование; школа; технология; учитель.

Methodological problems of pedagogy have always concerned the most urgent, acute issues of the development of pedagogical thought. The study of psychological and pedagogical phenomena from the point of view of dialectics, that is, the science of the general laws of the development of nature, society and thinking, allows us to identify their qualitative specificity, connection with other social phenomena and processes. In accordance with the principles of this theory, the training, education and development of future teachers are studied in close connection with the real state of public life and professional activity. All pedagogical phenomena are studied in their constant change and development, in identifying contradictions and ways to resolve them.

It is known from the course of philosophy that methodology is the science of the most general principles of cognition and transformation of objective reality, about the ways and methods of this process. The effective solution of the problem that we take on the object of research directly depends on the correct definition of its methodological positions. The analysis of common research positions allows us to talk about deep internal unity, interconnection, complementarity, identity, feasibility of the problem under study.

Therefore, analyzing the theoretical and methodological foundations available in science, it was decided that for our work, guided by the unity of competence, activity, axiological and semiotic grounds - improving efficiency. Since their individual elements are reflected throughout the history of human cognition of the game, we believed that they would be the main condition of the problem we are studying.

Analysis of scientific literature in the field of digital literacy, pays special attention to the competence approach of methodology. The concept of the foundation of digital literacy is aimed at the formation of a personality that is characterized by a holistic ideological and cognitive basis, as well as the ability to adapt to life situations. The idea of a competence basis arose due to the inability of the modern content of education to meet the requirements of modern economics and civilization. It is aimed at forming a new content of education, creating innovative methods of presenting content in accordance with it, meeting the needs of society in open demand.

The considered basis contributes to the formation of students' ability to evaluate any information, making productive in the formation of digital literacy, reliance on curiosity, creativity of the student in the analysis of information, the organization of regular examinations and reflections.

Summing up, we believe that in solving the problem of the formation of digital literacy in schools, it is necessary:

- contributes to the formation of the student's ability to comprehend the essence, the game, through reflection, research, evaluation, and not awareness of information;

- promotes the development of methods of independent digital literacy based on experience;

Currently, in the world, objective information about the national value and competitiveness of the state is determined by the intellectual measure of human capital. To achieve high competitive abilities, it is necessary to use a modern and effective education system.

The "Law on Education "of the Republic of Kazakhstan states:" one of the main tasks of the education system is the introduction of new learning technologies, informatization of education, access to international and global communication networks." In the course of implementing these tasks, educational institutions and pedagogical science are now developing new approaches to the philosophical foundations of education, strategic directions, goals and content of the education system, methods and techniques for its implementation.

The task of the teacher is to form and develop the necessary abilities of the individual to himself, society and create favorable conditions for self-education and self-development. Every teacher should look for effective ways of high-quality education and conscious upbringing, because the XXI century is the age of informatization of the education system. Therefore, it is necessary that the teacher be not only a deep expert in his subject, but also a specialist with theoretical, regulatory, psychological, pedagogical, didactic, methodological competence and information competence in mastering the capabilities of information and computer technology tools [4].

A digital educational resource cannot replace the teacher, but it provides additional materials to the teacher, i.e. it allows you to fully study the content of the lessonusing multimediaand information and communication technology capabilities, draw students 'attention to the most important educational topics, if necessary, focus students' attention on the features of the studied manifestations, visually present it, present the lesson content taking into account changes taking place in society, allows you to provide a link with the experience, interests of students in the subject, etc. phenomena. [5, p. 27].

The fruitfulness of educational work is, first of all, the result of the child's interest in knowledge. It is impossible to raise a child by force if he does not try to learn by himself. To generate interest, students need to explain the purpose and necessity of the transferred knowledge and teach them specific learning tasks.

Psychodiagnostic principles in the education system have specific features. Because many studies emphasize the need to distinguish between research-based psychodiagnostics and scientific-practical diagnostics. [4].

Scientific and practical diagnostics is focused on various tasks of social practice, the development of cognitive processes of students and the study of the humanistic orientation of the personality of teachers. In this context, the diagnosis of causes is the task of developing students 'abilities and identifying teachers' creative abilities and will be aimed at studying the humane orientation of teachers ' personalities.

Age features:

- further physical and psychophysiological development of the child, ensuring the possibility of systematic learning at school;
- improving the functioning of the brain and nervous system;
- instability of mental performance, high fatigue;
- neuropsychiatric trauma of the child;
- inability to concentrate for a long time, excitability, emotionality;
- development of cognitive needs;
- development of vocabulary, logic, and thinking skills;
- change in the ability to freely regulate behavior.

An important factor is the commitment of specialists and teachers to a common path of values, which is the basis of respect for the student and high enthusiasm in helping any child.

Properly organized consiluim, of course, plays an important role not only in the system of psychological and pedagogical support for students, but also in solving issues of improving the quality of the educational process at school.

The XXI century is the era of knowledge and skills. Everyone can increase their competitiveness only by constantly improving themselves, mastering new professions and constantly adapting to the passage of time. Education and technology, high labor productivity should become the main driving force of the country's development [2]. At present, which nation has clear eyes, it is awake, and this country is moving forward. And in order for the future to be strong, today we must strengthen the course of education and attach importance to the most universal rational methods and techniques.

As modernity develops, significant changes are also being made to the educational process, and the requirement to master new educational skills is deeply on the agenda. A teacher should not constantly

improve his skills, supplement knowledge and improve his skills. Only an advanced specialist will be able to train and hone students.

In modern education, we must use information technology as widely as possible. To date, all educational institutions are provided with special equipment. Nevertheless, the creation of favorable conditions and the development of comprehensive competence of future specialists is a big task for teachers.

Today, in the new century, there are more and more new programs and mechanisms of additional education. They help to save time and effort, allow for more systematic work. We were able to use most of these programs in the process of distance learning, creating conditions for further rapid and comfortable learning of students.

A teacher should understand that innovative education is a way of educating a harmonious personality. The dictionary of S. I. Ozhegov gives the following definition of the new. A new world is a world that was created for the first time or appeared recently, in the same place, rediscovered, related to the immediate past or present, insufficiently familiar, little—known [6].

The introduction of information technologies into the education system significantly diversifies the process of receiving and processing information. Thanks to the computer, the Internet and multimedia, students have a unique opportunity to sort and assimilate large amounts of information with its subsequent analysis. The motivational basis of educational activity is also significantly expanded. In the context of using multimedia, students receive information from newspapers, television, conduct interviews and teleconferences.

Advantages of innovative education-the sea. This will strengthen competition on the world stage and will help to find yourself among the best specialists in the country. In the Republic of Kazakhstan, the modern education system is significantly influenced not only by pedagogical and philosophical ideals, but also by social and political ideas and updates. One of them is the growing relevance of the issues of educating a spiritual and moral, multicultural personality, considering the organization of independent research work as a problem. The activity of a teacher in educating a person capable of taking his place in society, instilling noble values in a person.

New organization of school lessons using information technologies, creation of conditions for increasing the role and activity of teachers, formation of students 'competencies based on theoretical, scientific, pedagogical and psychological research, education of students' virtue, patriotism, consciousness, morality, hard work through information technologies and innovative teaching methods. The use of innovative methods in the educational process, depending on the level of knowledge and age characteristics of the child, is the main task of research [3, p. 75]

References

1. Бурменская Г. В., Карабанов О. А., Лидеров А. Г. Возрастное психологическое консультирование. - МГУ, 1990.

2. Касым-Жомарт Токаев, Президент Республики Казахстан, газета "Егемен Казахстан", 05 января 2021 г.

3. Кудайбергенова К. С. Центр инновационной практики - источник педагогической техналогии. Алматы, 2001.

4. Методические рекомендации по использованию цифровых образовательных ресурсов в образовательном процессе, Е. Алтынсарин РК, 2015. - 63 с.

5. Материалы I Международной научно-методической конференции "Современное образование: методология, технологии, качество", посвященной 85-летию У.А. Жолдасбекова, Академия экономики и права им. У. А. Жолдасбекова. Образование Алматинской области. - Талдыкорган: [б. ж.], 2016. - 445 с.

6. Ожегов С. И., Шведова Н.Ю.Толковый словарь русского языка. Издательство "Аз", 1992. - 994 с.

ӘОЖ 376.112.4

Бегежанова Р.К.
педагогика ғылымдарының магистрі, аға оқытушы
А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Арнайы білім беру кафедрасы
Қазақстан, Қостанай қ.
E-mail: raikhan_begezhanova@mail.ru

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ПЕДАГОГ-АССИСТЕНТ ПРОФЕССИОГРАММАСЫ

Аннотация: Мақалада жалпы білім беру ұйымдарындағы педагог-ассистент профессиограммасы, инклюзивті білім беруді іске асыруға педагог-ассистенттің кәсіби дайындығының мазмұнын айқындау тәсілдері, педагог-ассистенттің кәсіби-тұлғалық қасиеттері қарастырылады.

Кілт сөздер: инклюзивті білім беру; ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар; педагог-ассистент; профессиограмма; психологиялық-педагогикалық қолдау.

Аннотация:В статье рассматриваются профессиограмма педагога-ассистента в общеобразовательных организациях, способы определения содержания профессиональной подготовки педагога-ассистента к реализации инклюзивного образования, профессионально-личностные качества педагога-ассистента.

Ключевые слова: инклюзивное образование; дети с особыми образовательными потребностями; педагог-ассистент; профессиограмма; психолого-педагогическое сопровождение.

Annotation:The article discusses the professionogram of the teacher-assistant in general education organizations, approaches to determining the content of the professional training of the teacher-assistant for the implementation of inclusive education, professional and personal qualities of the teacher-assistant.

Keywords: inclusive education; children with special educational needs; teacher-assistant; professionogram; psychological and pedagogical support.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында интеграцияланған білім алуда мемлекет ерекше білім беру қажеттіліктері бар әрбір баланы ерте жастан бастап оның дамуы үшін қол жетімді және пайдалы интеграция формасымен қамтамасыз етуде. Осыған байланысты Қазақстанның мектептерінде педагог-ассистент лауазымы енгізілді. Педагог-ассистент – психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның (ПМПК) ұсынымы негізінде оқу-тәрбие процесінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланы сүйемелдейтін тұлға. Педагог-асистент ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған жеке білім беру бағдарламаларын әзірлеуге қатысады. Мұндай қызметкерлер оқушыларға өтілген материалды меңгеруге көмектесіп қана қоймайды, сонымен қатар ерекше баланың дағдыларының даму динамикасын және балалардың қауіпсіздігі мен денсаулығын сақтау үшін қажетті жағдайлардың сақталуын бақылайды. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрінің Педагог лауазымдарының үлгілік біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы №338 Бұйрығына сәйкес білім беру ұйымының педагог-ассистентінің келесідей лауазымдық міндеттері бекітілген: психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның ұсынымы бойынша ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар баланы психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асыру; балалардың ерекше білім алу қажеттіліктерін бағалау мақсатында мамандар мен педагогтердің командалық бағалауына, сондай-ақ жеке білім беру және дамыту бағдарламаларын құрастыруға қатысу; білім беру ұйымдарында ұйымдастырылған оқу және өзге де қызмет кезінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларға, олардың өзіндік қызметі денсаулық жағдайы мен мінез-құлық ерекшеліктеріне байланысты шектелген жағдайда, көмек көрсетеді, психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету; оқыту, тәрбиелеу және дамыту жұмыстары процесінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар бала туралы деректерді бақылауды жүзеге асыружәне жинақтау, білім беру бағдарламасын меңгеру нәтижелерін, білім беру, әлеуметтік-бейімдеу (мінез-құлық) дағдыларын қалыптастыру серпінін хаттамалауды жүргізу және баланы оқыту және әлеуметтендіру процесін мониторингтеу үшін тәрбиешілер мен мамандарға ақпарат беру; ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың өмір сүру қауіпсіздігі мен денсаулығының қажетті жағдайларын сақтау; белгіленген нысан бойынша есептік құжаттаманы жүргізу [1].

Кәсіби іс-әрекетке дайындық кезінде профессиографиялық әдіс қолданылады – адамда бар білім, білік және дағдыларды идеалды үлгімен салыстыру жүргізіледі. Бұл әдіс жеке және кәсіби өсуді

жобалауға мүмкіндік береді. Профессиограмма – білім беру саласында қызмет атқаратын маманның идеалды үлгісі, эталоны. Профессиограмманың келесі көрсеткштері бар: педагогтың бойында болуға тиіс басты тұлғалық қасиеттер; педагог қызметін атқару үшін білім, білік, дағды. Педагогтың жалпы тұлғалық қасиеттеріне мысал келтіретін болсақ, оған әдептілік, өзін-өзі бақылау, шынайылық, тапқырлық, сөз бен іс-әрекеттегі біріздiлік, дәлдік және сыртқы тазалық жатқызуға болады. Ал енді педагог-ассистентің кәсіби қасиеттерін қарастырайық. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс жасайтын педагог-ассистентке қойылатын кәсіби талаптарды үш негізгі топқа біріктіруге болады:

1) «адам-адам» типіндегі кәсіптердің барлық өкілдеріне тән жалпы азаматтық қасиеттер;

2) инклюзивті білім беру жүйесіндегі педагог жұмысының ерекшелігін айқындайтын қасиеттер (жалпы педагогикалық және жалпы психологиялық қасиеттер);

3) баланың дамуындағы бұзылыстардың күрделі құрылымымен шартталған даму, тәрбиелеу, оқыту процестерінің түзету бағытын қамтамасыз ететін арнайы білімдер, іскерліктер мен дағдылар.

И.В. Вачков, И.Б. Гришпун, Н.С. Пряжников, психологтар мен психотерапевттердің зерттеулерінде ерекше балалармен жұмыс істейтін маманның жеке басына қойылатын келесі талаптарды ажыратады: балаға шоғырлану, өз көзқарастары мен пайымдауларынан ерекшеленетін ашықтық; икемділік пен төзімділік; эмпатия, сезімталдық, эмоционалды жайлылық атмосферасын құру қабілеті; мінез-құлықтың шынайылығы; ынта мен оптимизм, баланың өзгеру және даму қабілетіне деген сенім; тепе-теңдік, көңілсіздік пен белгісіздікке төзімділік; өзін-өзі реттеудің жоғары деңгейі; өзіне деген сенімділік; позитивті көзқарас, өзін-өзі бағалау, өзінің қайшылықты салаларын, қажеттіліктерін, мотивтерін білу; бай қиял, түйсігі, интеллекттің жоғары деңгейі [2]. Қазақстандық ғалым Оралканова И.А. мұғалімдердің инклюзивті білім беруге психологиялық даярлығының құрылымына келесі білімдерді енгізеді: тұлғаның құндылықтық бағдары; тұлғаның уәждемесі; толеранттылық; эмпатия және педагогикалық оптимизм. Осыған сәйкес, осы талаптар жүйесінде жетекші болып педагог-ассистент тұлғасының кәсіби маңызды қасиеттерінің негізгілері деп үйлесімді эмпатия, толеранттылық және эмоционалды тұрақтылықты көрсетуге болады.

Педагог-ассистент белгілі бір ауытқулары бар балаларды диагностикалау, оқыту және дамыту әдістерін сауатты меңгеруі, әр түрлі жастағы оқушыларымен тілдесе білуі, жауапты, мақсатты және мейірімді болуы керек. Ол педагогика мен психология, медицина негіздері туралы білімге ие болуы, белгілі бір ауытқулардың жалпы дамуға әсер ету механизмдерін жақсы түсініп, олардың орнын толтыру мүмкіндіктерін көруі керек. Жақсы маман болу үшін жоғары интеллект, байқағыштық, қарым-қатынас қабілеті, эмоционалды тұрақтылық қажет. Ол мұқият, жанашыр, әдепті, көпшіл, шыдамды, балалармен жұмыс істеуге бейім болуы керек. Сауатты және түсінікті сөйлеу, жақсы қойылған дауыс, стресске төзімділік, күшті жүйке жүйесі қажет.

Осылайша, педагог-асситенттің профессиограммасы бірыңғай инклюзивті білім беру кеңістігінде әртүрлі физиологиялық, психологиялық, әлеуметтік мәртебесі бар балалармен тиімді өзара әрекеттесуді ұйымдастыруға қабілетті маманның жеке басына қойылатын бірқатар талаптарды көрсетеді. Жаңа қоғам білім алуда ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыс жасайтын педагогтың кәсіби қасиеттеріне жаңа талаптар қояды, бірақ қай заманда болсын педагог үшін өзгермейтін қасиеттер бар, олар: балаларды жақсы көру, мейірімділік, шынайылық, тілдесе алу икемділігі.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі

1.https://adilet.zan.kz/ - Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі

2.Слюсарева Е.С. Психологическая готовность специального психолога к психокоррекционной работе с детьми / Е.С. Слюсарева. – Ставрополь, 2010. – 152 б.

3.Ә. Мұханбетжанова Педагогиканы оқыту әдістемесі. Оқулық. – Алматы: ЖШС РПИК «Дәуір», 2011 ж. – 368 б.

ӘОЖ 378. 378.2

Бейсенбекова Г.Б.
пед.ғ.к., Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
мектепке дейінгі және психологиялық – педагогикалық даярлық кафедрасының
қауымдастырылған профессоры.
Қазақстан, Қарағанды қ.
E-mail: gulmira.beysenbekova@mail.ru

Салиева И.Е.
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, "Педагогика және психология "
мамандығының магистранты. Қазақстан, Қарағанды қ.
E-mail: ilya.sali@bk.ru

ПЕДАГОГ – ПСИХОЛОГТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘДЕНИЕТІ

Аннотация. Мақалада педагог психологтардың құқықтық мәдениеті қарастырылады. Құқықтық мәдениет және құқықтық мәдениеттің элементтері ретінде құқық, құқықтық сана, құқықтық қатынастар, тәртіп және заңдылықтарына талдау жасалады. Сонымен қатар білім беру жүйесіндегі педагог-психологтің міндеттері мен құқықтары, өзінің кәсіби іс-әрекеттіндегі педагог-психологтің міндеттері сипатталады. Құқықтық мәдениет - бұл еңбек процесінде, тұлғааралық қарым-қатынаста, мінез-құлықта жүзеге асырылатын құқықтық білімдердің, көзқарастар мен жеке сенімдердің жиынтығын, сондай-ақ адамның рухани және материалдық құндылықтарға қатынасын қамтиды.

Кілт сөздер: құқықтық мәдениет, заңды тәртіп, жеке тұлғаның құқықтық мәдениеті.

Аннотация. В статье рассматривается правовая культура педагогов-психологов. Правовая культура и анализ права, правосознания, правоотношений, порядка и закономерностей как элементов правовой культуры. Также описываются обязанности и права педагога-психолога в системе образования, обязанности педагога-психолога в его профессиональной деятельности. Правовая культура-это совокупность правовых знаний, установок и личных убеждений, реализуемых в процессе труда, межличностного общения, поведения, а также отношения человека к духовным и материальным ценностям.

Ключевые слова: правовая культура, правовая дисциплина, правовая культура личности.

Annotation. The article examines the legal culture of teachers-psychologists. Legal culture and analysis of law, legal awareness, legal relations, order and laws as elements of legal culture. It also describes the duties and rights of a teacher-psychologist in the education system, the duties of a teacher-psychologist in his professional activity. Legal culture is a set of legal knowledge, attitudes and personal beliefs implemented in the work process, interpersonal communication, behavior, as well as a person's attitude to spiritual and material values.

Keywords: legal culture, legal discipline, legal culture of the individual.

Қазақстан Республикасының Үкіметі қоғамды демократияландыруға ерекше көңіл бөледі, заңдылықты нығайту, азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын сақтау. Бүгінгі күнгі талаптың бірі қоғам мен өскелең ұрпақтың білім алуын қамтамасыз ету болып табылады. Осыған орай, мемлекеттің саяси және әлеуметтік құрылымы, заңдар, рәміздер, құқықтар және адамның бостандығы, заңмен белгіленген міндеттер білім берудің ажырамас бөлігі десек, онда педагог-психолог осы институттардағы оқушыларға бағыт - бағдар беретін субъект.

Құқықтық мәдениет - бұл еңбек процесінде, тұлғааралық қарым-қатынаста, мінез-құлықта жүзеге асырылатын құқықтық білімдердің, көзқарастар мен жеке сенімдердің жиынтығын, сондай-ақ адамның рухани және материалдық құндылықтарға қатынасын қамтитын ұғым.

Педагог-психолог оқушыларды құқықтық тәрбиелеуге дайындығын қалыптастыру үшін оларға білім беру процесі арқылы оқушыларды құқықтық тәрбиелеудің мақсаты мен мазмұнын нақты түсіндіру қажет. Ол оқушыларды құқықтық тәрбиелеу бойынша зерттеулер жүргізу қажет. Қазақстан Республикасының "Білім туралы" Заңында белгіленген педагогтің негізгі міндеттері мен орта білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызметтің жұмыс істеу қағидаларына сәйкес қызмет етеді [1].

Заңды тәртіп адамның қолданыстағы және жаңадан қабылданған құқықтық актілерге қатынасын, сондай-ақ құқықтық нормаларға құрметпен қарауды білдіретін құқықтық сананың даму деңгейімен анықталады. Құқықтық мәдениеттілік ұғымы кез-келген өркениетті мемлекеттің құқықтық білімін, сондай-ақ құқықтық прогресті анықтайды. Кез-келген мемлекет азаматтарының құқықтық мәдениеті тарихи құқықтық жүйенің жетілу дәрежесінің және халықтың тарихи дамуының көрсеткіші болып табылады. Сондықтан әр мемлекеттің құқықтық мәдениеттің өзіндік даму деңгейі бар.

Құқықтық мәдениеттің элементтері - құқық, құқықтық сана, құқықтық қатынастар, тәртіп және заңдылық. Құқықтық мәдениетте әлеуметтік институттар жүйесі бар, олар: сот, прокуратура, полиция, түрлі заң шығарушы органдар. Қазіргі құқықтық мәдениеттің принциптері - теңдік, бостандық және әділеттілік [2]. Осылайша, бізде портреттің белгілі бір әлеуметтік стандарты бар мәдени адамның құқығы, оның көмегімен адамдарды "өлшеуге" және құқықтар мен міндеттерді теңгерімді түрде үйлестіруге болады.

Мәселен: білім беру жүйесіндегі педагог-психологтің міндеттері мен құқықтары. Өзінің кәсіби іс-әрекеттіндегі педагог-психологтің міндеттері:

- ҚР білім беру туралы заңы ҚР заңдылықтарын баланың дамуын, рухын қамтамасыз ететін ҚР және халықаралық актілерді. ҚР министрінің нормативті құжатын білім беру психологиялық қызметі туралы құжаттарды басшылыққа алу;
- кез-келген мәселені өзінің кәсіптік деңгейі мен шеңбері негізінде қарастырады. Қатаң шешім, қабылдау психологиялық ғылыми практика тұрғысынан алғанда өзінің мүмкіндігі келмейтін әрекеттерді немесе мәселелерді шешуден бас тарту;
- психология ғылымдарында ашылған, әсіресе, балалар психологиясы, педагогикалық психология салаларындағы ғылыми жетістіктерді, жаңалықтарды білу. Қазіргі негізделген психодиагностикалық, дамытушы, психокоррекциялық, психология-лық алдын-алу жұмысы әдістерін қолданып, өзінің кәсіби деңгейін үнемі көтеріп отыру;
- белгілі бір кәсіби дайындығы жоқ адамдарға психологиялық алдын-алу, түзету және басқа да жұмыстарды жүргізуіне қарсы тұру;
- кез-келген мәселені балалардың мүддесі мен оның дұрыс психикалық даму тұрғысынан шешу;
- баланың психикалық даму мәселесін шешуді қамтамасыз ететін жергілікті психологиялық орындарға, әкімшілікке, педагогикалық ұжымға қолдау көрсету;
- психодиагностикалық, кеңестік, коррекциялық және алдын-алу жұмысы барысында алынған мәліметтерді құпияда сақтау;
- алдыңғы пункте көрсетілген құпиялықты сақтау туралы міндетті әкімшілікпен, ата-анамен, педагогикалық ұжыммен жұмыс барысында ұстанып отыру;
- белгіленген форма бойынша барлық жұмыстар құжаттарын тіркеп отыру.

Өзінің кәсіби іс -әрекетінде педагог-психолог құқылы [3]:

- ауданның оқу-тәрбие мекемесінің нақты жағдайын ескере отырып, жұмыс бағытын анықтауға;
- балалармен және ересектермен атқаратын жұмыста өз бетінше нақты міндеттер қоюға жұмыс формалары мен әдіс-тәсілдерін таңдауға.
- өзінің кәсіптік міндеттерін сәтті орындауға қажетті жағ-дайларды әкімшіліктен немесе одан да жоғары инстанциядан талап етуге;
- педагог-психологтың кәсіби-этикалық принциптеріне жұмыс міндеттеріне қарсы келетін білім беру әкімшілігінің, аудан әкімшілігінің оқу-тәрбие мекемесінің басшыларының бұйрықтарын орындауына бас тартуға құқылы;
- қажетті құжаттармен танысуға;
- өзіне қажетті сұраныстармен медициналық және құқықтық т.б. мекемелерге өтініш жасауға;
- балалардың құқығын, тағдырын талқылайтын түрлі органдары мен комиссияның жұмысына қатысып, дауыс беруге;
- психодиагностикалық, психокоррекциялық, психологиялық кеңес беру, психологиялық алдын-алу жұмыстары барысында жаңа әдістемелер жасауға қатысу және оның тиімділігіне баға беруге;
- зерттеу мақсатында топтық және психологиялық зерттеулер мен эксперименттер жүргізуге;
- өзінің іс-тәжірбиесі туралы ғылыми баспаларға жариялануға;
- психологиялық және педагогикалық білімді лекция және басқа да шаралар арқылы насихаттауға;
- базалық білімі мен психологиялық мамандығына сәйкес оқу және факультативтік жүктеме алуға;
- балаға көмек көрсетуге үшін тиісті мекемелерге өтінішті тапсыру. Мысалы: ата-ананың жұмыс тәртібін өзгерту, санаториймен қамтамасыз ету т.б.;

- баланың құқығы мен мүддесін қорғау мәселесі бойынша тиісті мекемелер мен орындарға жүгінуге.

Өзінің кәсіби іс-әрекетіндепедагог-психологтың жауапкершілігі:

- психологиялық қорытындысының дұрыстығына, барлық пайдаланылған диагностика және түзету әдістерінің дәйектілігіне, берілетін ұсыныстарға педагог-психолог, психолог дербес жауапты;
- арнайы тексеру қорытындыларының хаттамаларын сақтауға жауапты;
- педагог-психолог кәсіби құпияны сақтауға жауапты: консультациялық жұмыстың нәтижесін және диагностикадан алынған мәліметтерді таратпайды, егер нәтижелер тәрбиеленушілерге немесе олардың айналасындағыларға зиян келтірмейтіне, сонымен бірге сыналушыларға анонимдік зерттеу, тексеру нәтижелеріне сәйкес алынған ұсыныс құжаттарын ашық жарияламауға кепілдік береді.
- педагог-психолог басшылыққа алған ғылыми негізделген диагностикалық әдістемелерге, психологиялық түзету мен дамыту, ағарту мен алдын-алу, консультативтік жұмыстарға, ұсыныстар мен қорытындылардың нақтылығын қамтамасыз етуге жауапты.

Жалпы педагог-психологтың құқықтық мәдениетінің құрылымы құқықтық мәдениеттің негіздерін білу, құқықтық сенімдер, заңға құрмет, яғни заңға деген көзқарасты қалыптастыру, заңды әлеуметтік - белсенді мінез-құлық, сондай-ақ оның оқушыларда құқықтық мәдениетті тәрбиелеу [4]. Әр азаматтың құқықтық мәдениеті мыналарға байланысты деп айтуға болады, педагог-психологтың құқықтық сана деңгейі қандай. Педагог-психологтың құқықтық мәдениеті болашақ ұрпаққа адам құқықтарын құрметтеуге және құқықтық мәдениетке демократиялық көзқарас қалыптастыруға мүмкіндік беретін орталық элементтердің бірі болып табылады. Сонымен қатар, арнайы зерттеулер көрсеткендей, мектепте "жоғары заң мәдениеті жоқ, бірақ болашақ құқықтық мемлекет азаматтарын тәрбиелейтін педагог-психологтар толықтырылғанша, осылайша басқаларға мұны өз бетінше жасай алмай үйрету басқаларды мойынсұнбай басқарады" Бұл мәлімдеме кездейсоқ қалыптасқан жоқ, өйткені заңды басылымдарды қарастыра отырып, құқықтық мәдениет мәселесі салыстырмалы түрде жақында теориялық талдаудың объектісіне айналғанын көре аламыз, сондықтан бұл туралы айтуға болады бұл термин тек педагогикалық зерттеулердің пәндік өрісінде пайда болады.

Құқықтық мәдениет ұғымына көптеген шектеулер берілмейді. Н.М.Кейзеров пікірінше құқықтық мәдениеттің белгісі идеологиялық қатынастарға жататындығын атайды. Өз кезегінде В.И.Каминская мен А.Р.Ратинов құқықтық мәдениет туралы "реактивтік жүйе" ретінде айтады және құқық саласына жататын және олардың адамдардың мінез-құлқы мен санасында көрініс табатын идеалды элементтер". Осылайша, құқықтық мәдениетті философиялық және педагогикалық тәсілдермен зерттеуге болады.

Жеке тұлғаның құқықтық мәдениетін қалыптастырмас бұрын, педагог-психологтың өзі құқық саласындағы білімге ие болуы және олардың әлеуметтік маңыздылығын білуі керек. Мәдениетті болашақ ұрпаққа тарату педагог-психологты жауапты ғана емес, мәдениетті де етеді. Педагог-психолог әр адамның жеке басының бағдарын қалыптастыруға жауап береді. Қоғам педагогикалық процестің қалай жүретініне үлкен әсер етеді, педагог-психологтың құқықтық мәдениеті әлеуметтік бағдар деп айтуға болады. Осыған сүйене отырып, құқықтық мәдениет жалпыға бірдей мәдениеттің элементі бола отырып, моральдық, эстетикалық, саяси және т.б. сияқты басқа ішкі жүйелермен тығыз байланысты.

Қорыта келе, болашақ педагог-психологтың құқықтық мәдениеті жеке тұлғаның жалпы мәдениеті мен педагогикалық мәдениеттің бөлігі болып табылады. Бұл белгілі бір (жоғары) деңгейде дамыған кәсіби қажетті құқықтық көзқарастар, идеялар мен сезімдер жүйесі формаларға бағытталған, оның (тұлғаның) құқықтық мінез-құлқын және оқушыларды құқықтық тәрбиелеу бойынша тиімді іс-әрекетін қамтамасыз ететін білімді, іскерлікті және дағдыларды қалыптастыру.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1.Темиров К.У., СагынбаеваА.Ш. Правовая культура будущих педагогов-психологов. [Электронный ресурс] – 2021, - Режим доступа:ttps: //pedagogy-vestnik.ksu.kz/

2. Шайдуров А.А. Педагогические условия развития правовой культуры будущих учителей / А.А. Шайдуров. - Екатеринбург, 2018. - 123 с.

3. Бейсенбекова Г.Б., Карманова Ж.А. Жалпы орта білім беру жүйесіндегі психологиялық қызмет. - Қарағанды: Medet Group, 2021.- 194 б.

4. Балғымбаева З.,Ахтаева Н. Білім берудегі практикалық психология: Оқу құралы. - Алматы: Қазақ университеті, 2013. -232 б.

UDK 37 373.24

Beisenbekova G.B.
Associate Professor of the Department of Preschool and Psychological and Pedagogical Training of the Karaganda University named after Academician E. A. Buketov
Kazakhstan, Karaganda
E-mail: gulmira.beysenbekova@mail.ru

Alimbekova A.A.
Doctor of Philosophy (PhD) Associate Professor of the Department of Preschool Education and Social Pedagogy of the Abai Kazakh National Pedagogical University, Institute of Pedagogy and Psychology, Kazakhstan, Almaty
E-mail:aaalimbekova@mail.ru

Burakhanova A.A.
Master's student of the 1st year of the specialty Preschool education and upbringing, Karaganda University named after Academician E. A. Buketov
Kazakhstan, Karaganda
E-mail: arai2001b@mail.ru

FORMATION OF AESTHETIC CULTURE OF PRESCHOOL TEACHERS

Annotation. The article discusses the ways of forming the aesthetic culture of preschool teachers. The concepts of aesthetic education and aesthetic culture are analyzed. The structure of the aesthetic culture of the individual is given. The necessary conditions for the formation of the aesthetic culture of the teacher are described. When the aesthetic culture of a person as a whole is an indicator of the development of the inner spiritual forces of a person, then its creation and preservation interests both the person himself and society as a whole, realizing their need for beauty.

Keywords: aesthetic education, aesthetic culture, aesthetic culture of the individual, aesthetic culture of the teacher.

Аннотация. Мақалада мектепке дейінгі ұйым тәрбиешілерінің эстетикалық мәдениетін қалыптастыру жолдары қарастырылады. Эстетикалық тәрбие мен эстетикалық мәдениет туралы түсініктер талданады. Тұлғаның эстетикалық мәдениетінің құрылымы берілген. Тәрбиешінің эстетикалық мәдениетін қалыптастырудың қажетті шарттары сипатталады. Жалпы тұлғаның эстетикалық мәдениеті адамның ішкі рухани күштерінің дамуының көрсеткіші десек, онда оны құруға және сақтауға өзінің сұлулыққа деген қажеттілігін жүзеге асыратын адамның өзі де, жалпы қоғам да қызығушылық танытады.

Кілт сөздер: эстетикалық тәрбие, эстетикалық мәдениет, тұлғаның эстетикалық мәдениеті, тәрбиешінің эстетикалық мәдениеті.

Аннотация. В статье рассматриваются пути формирования эстетической культуры воспитателей дошкольных организаций. Анализируются понятия эстетического воспитания и эстетической культуры. Дана структура эстетической культуры личности. Описываются необходимые условия формирования эстетической культуры воспитателя. Когда эстетическая культура личности в целом является показателем развития внутренних духовных сил человека, то ее создание и сохранение интересует как самого человека, так и общества в целом, реализующего свою потребность в красоте.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, эстетическая культура, эстетическая культура личности, эстетическая культура воспитателя.

The modern education system of the Republic of Kazakhstan is focused on entering the world educational space, which serves as the basis for finding effective ways, methods, technologies of teaching and upbringing in pedagogical science and practice. The issues of teacher training are reflected in the regulatory documents of the Republic of Kazakhstan. So: a specialist teacher who provides methodological approaches to the organization of the educational process in preschool organizations, the development and upbringing of children in accordance with the requirements of the standard.

Aesthetic culture permeates all spheres of human life – artistic, scientific, design and technical, social and organizational, from production to everyday life, as well as forms of personal education.

The problems of the formation of aesthetic education and aesthetic culture of the individual are considered in the works of S. A. Gerasimov, S. M. Herman and V. K. Tabletop, I. F. Goncharov, G. I. Korolev, G. A. Petrova, V. A. Kudin, G. V. Mukhametzyanova, B. M.Nemensky, O. N.Organova, V. A., V. M. Petrova, S. A. Anichkin, N.I.Babich and others. The problems of aesthetics and aesthetic education in Kazakhstan include Abenbayev S. Sh., Ayymbetova E., Kazykhanova B. R., Akhmetova Z. R., Mambetaliev T. A., Khamidov A. A., Kozybayev E. Sh., Zhaksipaeva A. S., Aubakirova L. R., Mirzalieva E. and etc.).

Consequently, aesthetic education occupies an important place in the structure of an integral personality. The problem of the formation of the aesthetic educational personality of the teacher is an integral part of the theory of vocational pedagogical education [1].

Aesthetic education of a person begins in infancy and continues until old age, that is, it continues as a continuous process.

Y. K. Babansky argues that aesthetic education is the education of the ability to fully perceive and correctly understand beauty in art and reality.

Aesthetic education is aimed at the formation of a holistic creative personality, including its intellectual, emotional, volitional, value-oriented sides. It permeates all spheres of a person's life: the depth of his thinking, the subtlety of feelings, the nature of selectivity and attitudes. Aesthetic education provides aesthetic education. Aesthetic education determines not only knowledge, but also the character of a person. In the process of aesthetic education, aesthetics is not only assimilated by a person as a certain knowledge, but also becomes a part of it. In addition, personality is formed by a cumulative effect: aesthetic theory, the natural and social world, works of art and aesthetic activity, which includes the adoption of aesthetic and artistic values and creativity in accordance with the laws of beauty and other aesthetic laws [2].

Researchers N.I.Kiyashchenko and N.L. Lazerov suggest that aesthetic culture consists of aesthetic activity and consciousness, therefore aesthetic culture is inherent in all types of human life, and they suggest that this concept of "beauty" is a whole area of materialization of a person's ability to master and change nature and social life. Well, the same certificate is offered by L. P. Pechko. Aesthetic culture, in his opinion, is "a way and means of spiritual and practical self-determination of a person in the world".

"Aesthetic culture develops and functions according to the general laws of spiritual culture: ultimately determined by the development of social existence, has relative independence, actively affects the material consciousness. But aesthetic culture has its own internal identity".

The aesthetic culture of a person is an indicator of the development of a person's inner spiritual forces. Therefore, its creation and preservation interests both the person himself, realizing his need for beauty, and society as a whole. The aesthetic culture of a person presupposes the presence of a developed aesthetic taste, needs and aesthetic creative abilities. The structure of the aesthetic culture of the individual is shown in pic.1.

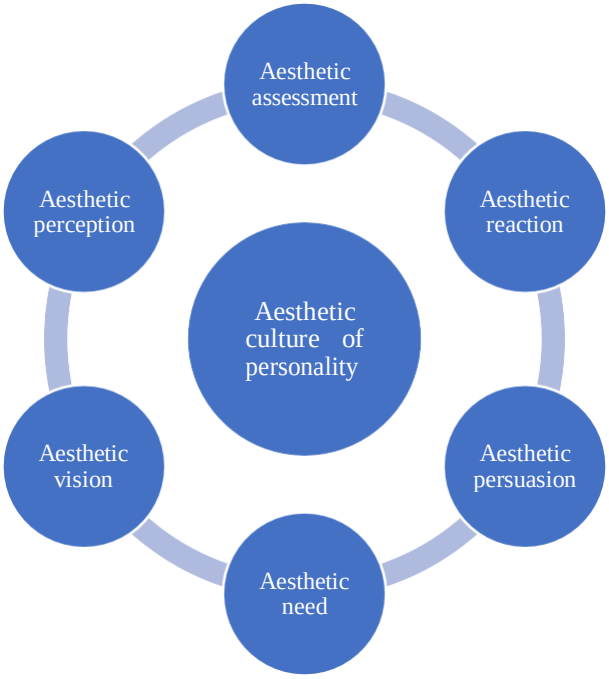

Picture 1 -. The structure of the aesthetic culture of personality

Thus, the aesthetic culture of a person is a complex trait that manifests itself in the ability and ability to emotionally perceive, understand and evaluate the phenomena of life and art, beautiful or ugly, high or low, sad or funny, as well as the change of nature around a person "according to the laws of beauty" [3].

It is formed in the process of interaction between the teacher and the child. Aesthetic spiritual activity is an activity aimed at fulfilling or creating any aesthetic values, such as a work of art.

According to A.Baitursynov: "Any business is done well and quickly if it is done by an educated person who relates not only to physical, but also to mental work. People involved in teaching children should be well versed in the issues of methodology. Those who want to be well versed in learning issues first need to learn everything that children are taught on their own. They should know the nature well and feel the mood of the child. To do this, it is necessary that children know about their physical and mental development from birth. It is necessary to be able to distinguish the internal state of the child with his actions. The education of children among educated peoples is carried out by people specially trained in pedagogical science. This is true, because if a judge learns in his judicial affairs, and a doctor learns in medicine, then a teacher (educator) should be trained in even more pedagogy" [4].

The aesthetic culture of a teacher is a complex structure that exists in the space of the external and internal world and includes its professional, general cultural and personal aspects, in the personal development of which a qualitative combination of moral, ethical and artistic and aesthetic formation is very important on the principle of full and free realization of the most important human forces and abilities. This manifests itself in activity as a system of artistic and aesthetic attitude, individually differentiated to reality. According to Kipling, a teacher is able to think without turning thought into his goal, linking true knowledge with will and the ability to self-actualize in creative activity [5].

The aesthetic culture of the teacher is a leading factor in the spiritual, general cultural and aesthetic development of both children and their parents. The teacher forms children's aesthetic feelings, needs, the basics of healthy taste, develops their emotional responsiveness, etc. These are the characteristics of the emotional and sensory sphere of a person, which further determines the content of his social actions, the direction of his personal and general cultural development, forms his creativity for all future actions.

Necessary conditions for the formation of the aesthetic culture of the educator:

- observance of moral principles and norms;
- development of independent moral orientation skills;
- formation of socially valuable moral and aesthetic beliefs and behavior;
- mastering the theoretical problems of pedagogical ethics and pedagogical technique;
- development of pedagogical communication skills.

Summarizing the above, the teacher is an active subject in his professional activity, realizing his culture, understanding of life, aesthetic taste, ideals, cultural values and meanings. The teacher as a subject of aesthetic culture is able to form cultural meanings, consolidate aesthetic values, teach to solve vital tasks in non-standard creative ways. The preservation and transfer of aesthetic norms and values accumulated over many years of experience is one of the priority strategic directions of the educator's activity. A modern aesthetically developed teacher can teach a child scientific and artistic thinking, their interrelationships on concrete examples of artistic works of the art world, its types and genres, different peoples.

List of sources used:

1. Aesthetic culture and aesthetic perception / Kiyashchenko N. I., Leyserov N. L. and Dr. - M.: Prosveshchenie, 1989. – 303p.

2. Doshkolnaya pedagogy. Aesthetic perception and development. Teacher and practice for academic Baccalaureate / Ed. Dubrovskaya E. A., Kozlova S. A. - M.: Yurayt, 2019. – 180p.

3. Radugin A. A. Shaping aesthetic and healthy culture. Educational post for vuzov.- M.: Center, 2000.- 240p.

4. Abiyev Zh. History of Pedagogy: a manual. - Almaty: Daryn, - 2006. - 480p.

5.https: //kopilkaurokov.ru/ doshkolnoe Obrazovanie/prochee/ estietichieskaiakulturavospitatieli akakusloviiekhudozhiestviennotvorchieskoghorazvitiiadietieidoshkolnikov.

UDC: 303.01

Belgibayeva G. K.
Candidate of Pedagogical Sciences, associate Professor of the Karaganda University named after Academician E.A.Buketov, Department of preschool and psychological and pedagogical training Kazakhstan, Karaganda, E-mail: Belgibaeva64@bk.ru

Baimakhan A. S.
Master of Pedagogical Sciences, Karaganda University named after Academician E.A.Buketov, Department of preschool and psychological and pedagogical training Kazakhstan, Karaganda

Jan Danek
PhD, Professor of the Department of Pedagogy, Comenius University, Slovakia, Bratislava
E-mail: danek@fedu.uniba.sk

FORMING THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS AT USING THE COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES IN THE ENGLISH LESSONS

Abstract: The article reveals the meaning of information and communication technologies, defines its role in teaching English in the context of modernization of education, and presents the classification of new information technology tools used in teaching English.

Keywords: information and communication technology; modernization of education; ICT tools; English language teaching; modern pedagogical technologies; English language teaching.

Аннотация: В статье раскрывается значение информационных и коммуникационных технологий, определяется их роль в обучении английскому языку в условиях модернизации образования, а также представлена классификация новых средств информационных технологий, используемых в обучении английскому языку.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии; модернизация образования; средства ИКТ; обучение английскому языку; современные педагогические технологии; обучение английскому языку.

In today's world, learning a foreign language is one of the most important elements of a modern and successful human life. Knowing a foreign language is not only desirable but also necessary knowledge. Today, more and more people want to learn a foreign language, and with that comes the need for quality foreign language training.

The modern information society in which we live is characterized, first of all, by the leading position of information and the extremely fast development rate of information and communication technologies (ICT), the tools for processing this information. Important achievements in the field of computer science have led to the introduction of computer technology into various areas of human life. Today, the prerequisites for the effective use of ICT in the educational system are in place [1, p. 55].

Teaching a foreign language means that the teacher teaches the student to communicate, and in speech the communicative function of the language is implemented. The approximation of the foreign language learning process to modern needs is largely related to the constant inclusion of students in such teaching and conversational situations, when they are forced to speak as the subject of the proposed activity and as the organizer of the interaction of the process with its initiators and other participants. In life, language is used in the context of communicative situations that influence the language strategies of the students. The units of communication are certain actions or speech acts, such as approving, requesting, questioning, apologizing, thanking, etc. The communicative significance of the structural elements of the speech act (words, phrases, sentences) is revealed in the connected text. The production of speech acts is preceded by the formation of the speaker's speech intention, which takes into account prior knowledge about the communication partner, purpose, subject matter, and the place and time of utterance. The most natural type of communication is the oral type, which appears most frequently in listening and speaking. Dialogic type. The development of pronunciation skills is facilitated by the use of song materials on a variety of topics. Songs help students improve their pronunciation skills, expand their vocabulary, introduce them to the national culture of the language they are learning, and demonstrate the application of grammatical knowledge in oral language.

Scientists believe that any educational method can be enriched by incorporating information technology into it. However, if in the process of teaching informatics, ICT tools function as both learning objects and learning tools, in the process of teaching foreign languages, they are only learning tools; ICT tools are

software, hardware, technical tools and devices, and should also be understood as modern tools and systems that provide information distribution, exchange, collection, production, and storage operations. Information storage, processing, transmission, and access to information resources of local and global computer networks provide many opportunities during foreign language learning. The most widely used ICT tools in the educational process are:

- electronic textbooks and teaching aids shown with the help of a computer and a multimedia projector;
- electronic encyclopedias and directories,
- simulators and testing programs,
- Internet educational resources,
- DVDs and CDs with pictures and illustrations,
- video and audio equipment,
- research works and projects.

The practical application of ICT offers new types of students' cognitive activities, which allow the discovery of new knowledge, the development of students' cognitive independence, and the formation of skills for self-improvement, research, and orientation of knowledge [2, p. 112]. ICT tools enable students to activate their cognitive activities. Provide positive motivation for learning with the help of interactive and interactive hypertexts. Ensure a high degree of differentiation of education. Improve the management of knowledge, skills and competencies. To provide rational organization of the teaching process, efficiency of teaching, formation of real research activity skills, access to various reference systems, electronic libraries and other information resources. The use of computer programs in the teaching of foreign languages makes it possible to convey the material in a way that is easily understood and accessible, rather than orally. It is very important that students are able to work independently in a lesson, to progress at their own pace in their understanding of new material, and to return to unclear material or move forward as needed [3, p. 46].

The main objective of foreign language (FL) teaching is to form and develop the students' communicative culture and to teach them to learn a foreign language in a practical way. Developing the same communicative competence in English is a very difficult problem that does not exist in the country of the language being taught [4, p. 64]. The use of information technology in foreign language teaching is the most optimal way to achieve this goal. The main objectives of using ICT in English language teaching are:

1. Increase enthusiasm for language learning;
2. Develop speaking skills
3. Increase the amount of language knowledge; and
4. Expand your knowledge of the country of the language you are learning; and
5. Develop the ability to learn a foreign language independently.

Computer-assisted learning programs have many advantages over traditional learning methods, including:

Helping to understand linguistic phenomena and form linguistic competence; and

Creates the situations necessary for communication;

automates language and speech acts;

It also provides instructors with the opportunity to consider representative systems, implement individual approaches, and activate students' own work; use new information technologies in the teaching of English;

It changes the organization of the process of teaching children and forms systematic thinking.

It helps to diversify language and forms of work, and to select methodological tools and methods that will make teaching interesting and memorable for students. It also provides basic opportunities for Computer training and has great potential for motivation.

I often use a variety of electronic resources in my work, including multimedia programs, teaching materials found on the Internet, and interactive tests. I often use a variety of electronic resources, such as multimedia programs, teaching materials found on the Internet, and interactive tests, to bring variety and interest to my classes and to teach children how to use a variety of new technologies.The use of ICT in English classes can motivate students, activate speech and thinking activities, enable effective assimilation of the material, form a comprehensive body of knowledge, enable rational use of learning time, increase the pace of work in class without compromising the assimilation of knowledge by the students, introduce an element of novelty, foreign language helps to enable students to a radically new level of mastery.Modern life requires flexibility in one's thinking and creative approaches to problem solving. The extent to which human society will progress in the future will be determined by the creative potential, or cognitive activity, of the younger generation; the use of ICT creates an atmosphere of creative exploration and significantly increases

students' knowledge levels and cognitive activity.The use of ICT and the Internet leads to an increase in the cognitive activity of students, the effectiveness of education due to changes in the level of individualization and differentiation, and the use of additional motivational levers. In many cases, the use of modern means of ICT and IT technology makes it possible to differentiate the educational process of students by means and techniques for selecting assignments at different levels, organizing unique progress on course topics for successful students and returning to material that has not been sufficiently learned for those who are behind, etc. Considering the possibilities of individualization and differentiation of education, ICT tools used rationally in students' curricular and extracurricular activities can contribute to the organization of an individual-oriented education and thus to the expansion of cognitive interests.

On the Internet, students can find information about museums, tourist attractions, current events and environmental issues in different countries, holidays, and other information they need for their projects. And these materials serve as "authentic" cultural carriers in the process of cross-cultural communication. But my job as an English teacher is to adapt them to the course, the topics I teach, and the language level of my students, which is made possible by the use of ICT:

— from learning as a function of memory to learning as a process of mental development;

— from a static model of knowledge to a dynamic system of mental activities;

— to work with selected materials from focusing on the average student to differentiated and individualized training programs;

— from external motivation of learning to internal moral and voluntary regulation.

Computer-based English classes can increase students' cognitive interest and create the conditions for a thorough education. The following computer training programs can be used in English classes. They are: Self-English, Hangman, English Practice, Meritz, Active Studio, Holiday English, Bridge to English, and Triple Play Plus English. These programs help develop memory, vocabulary, correct reading, competent writing, and translation skills.

The use of "electronic textbooks" in education not only enhances students' cognitive activities, but also creates conditions for the formation of logical thinking systems and creative work. Theoretical topics are widely presented and explained in electronic textbooks. The theoretical topics are presented in the form of graphic illustrations with various pictures and drawings - plates. The textbook is unique in that each topic is illustrated and decorated with the necessary pictures. A textbook is not simply a text on a display screen, but a complex, multi-level system for self-study of the required material. The use of electronic textbooks develops the scientific and methodological potential of teachers and facilitates their work during lessons.

Games develop intelligence and attention, enrich language, strengthen students' vocabulary, and focus on shading and meaning. Games can help students remember what they have learned, replenish their knowledge, and introduce children to the real context of the most complex relationships. Games are purely a communicative activity, although they are based on the rules of the game and have a specific character. The game society is a team that functions as an organized and communicative beginning for each player, with a vast number of communicative connections.

A characteristic feature of all educational games used in English lessons is their communicative orientation and conditionality. And this corresponds to the main goal of any foreign language learning: the development of communicative competence, the ability to communicate. In games everyone is equal. Everyone can play, even those who do not have a strong knowledge of the language. The sense of equality, the atmosphere of excitement and joy, the sense of power of the task - all these give students the opportunity to overcome the shyness and fear that prevent them from freely using foreign language words in their speech. It reduces mistakes and has a positive effect on learning outcomes.

Role-playing games are the foundation of communication skill development. Role-playing games are a game pedagogy characterized by the presence of a task (problem) and the division of roles among participants to solve it. For example, the game is called "In a Restaurant." There are various dishes on the menu that can be ordered. Students go to the restaurant and order the dish of their choice.

In this way, we believe that games are situational exercises that create the possibility to repeat speech patterns over and over again under conditions that are as close as possible to real communication with its inherent features that influence speech, such as emotion and sense of purpose.

During class, teachers can save up to 40% of class time compared to working at the blackboard. They don't have to worry about not having enough space on the blackboard, poor quality chalk, or unclear writing. Teachers can increase the intensity of their lessons and enrich them with new content while saving time. When explaining new content in a lesson, teachers can show thematic collections (illustrations, photographs, portraits, reproductions of paintings by the artists being studied, video tours, video clips), dynamic tables and diagrams, and interactive models on the big screen. At the same time, the technology of interpretation has

changed dramatically. Teachers explain the information projected on the screen, accompanied by supplementary explanations and examples where necessary.

We can confidently say that the correct use of ICT in education contributes to the qualitative improvement of students' intercultural communication skills.

References

1 L.M. Luzina. Pskov. Dictionary of using pedagogical words, 2003.- 430 p
2 Musyrmanova O. Youth spirituality, values and education // T.: "Ukitshi", 2000. - 215 p.
3 Musyrmanova A. Spiritual culture of youth in the system of continuous education, 2016. -335 p.
4 Saikov B.P. Organization of the information space of the educational institution// a practical guide. M., 2005. -152 p.

Баулина В.С., Орлова И.К.
Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Московский государственный университет технологий и управления имени К.Г. Разумовского (ПКУ)», Москва, Россия

ПОСТРОЕНИЕ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ ТРАЕКТОРИИ РАЗВИТИЯ ШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности влияния цифровизации на личностное развитие подрастающего поколения. Делается попытка выявления потенциала цифровогоконтента при построении индивидуальной траектории развития школьников.

Ключевые слова: цифровизация, личность, образование, самообразование, индивидуальная траектория развития.

BUILDING AN INDIVIDUAL TRAJECTORY FOR THE DEVELOPMENT OF SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF GLOBAL DIGITALIZATION

Baulina V. S.,Orlova I. K
Federal State Budgetary Educational Institution of Higher Education "Moscow State University of Technology and Management named after K.G. Razumovsky (PKU)", Moscow, Russia

Annotation. This article discusses the features of the impact of digitalization on the personal development of the younger generation. An attempt is made to identify the potential of digital content when building an individual trajectory of development of schoolchildren.

Keywords: digitalization, personality, education, self-education, individual development trajectory.

Введение. Современные школьники максимально адаптированы к цифровой среде в целом и образовательной в частности. Большая часть использует цифровой контент в развлекательных целях, однако актуальные возможности современного цифрового пространства недостаточно изучены и следует отметить его значительный потенциал для выстраивания индивидуальной траектории развития учащихся.

Исследования проведенные А.А. Шабуновой, А.В. Короленко показывают существенный процент вовлеченности школьников в цифровое пространство. Учащиеся от 14 лет используют интернет каждый день в целях самообразования – 70%, учащиеся от 17 лет – 103,5%. [8]

В рамках нашего исследования важно рассмотреть понимание таких терминов как образовательная среда и самообразование в ракурсе процесса цифровизации.

«Цифровизация – это процесс, включающий создание, внедрение и применение цифровых систем и технологий и (или) трансформацию инструментов (объектов, систем технологий) взаимодействия государства, общества и человека» [3].

Исходя из определения можно понять, что цифровизация является неотъемлемой частью как системы образования, так и других сфер жизни человека, тем самым помогая людям быстрее и качественнее выполнять определённые задачи или действия.

Стоит отметить, что цифровизация сыграла большую роль в образовании. Те же возможности дистанционного обучения или же использование социальных сетей для самообразования школьников.

Все мы помним период коронавируса, на карантин ушли все школы и ВУЗы, нужно было продумать как вести занятия. И тогда на помощь пришла цифровизация, которая обеспечила нас возможностями дистанционного образования. Не выходя из дома, ученики могли продолжать получать знания. Электронные дневники показали совою пользу и практичность, можно было посмотреть домашнее задние, посещаемость дистанционных уроков и связаться с преподавателем. Если рассматривать очное обучение, то благодаря цифровизации у учеников есть возможность уменьшить количество учебников в рюкзаке. Многие книги и необходимые материалы есть в гаджетах. Так же есть возможности быстрого тестирования в специальных приложения. Отвечая на вопрос, преподаватель видит ответы учеников и с помощью этого может определить ту часть темы, которая была непонятна. Цифровизация давно проникла в образовательный процесс и благодаря ей у учеников и преподавателей появились новые возможности.

В рассмотрении понятия самообразование мы опираемся на определение, которое подразумевает образование, получаемое самостоятельно, вне стен какого - либо учебного заведения, без помощи обучающего. Оно может быть представлено как самостоятельно организованная субъектом деятельность учения, удовлетворяющая потребность в познании и личностном росте. [1]

Практические наблюдения показывают, что новые технологии все глубже и глубже проникают в образовательное пространство. Мы можем увидеть это в учебных вебинарах, электронных досках и в использовании современных социальных сетей для трансляции уроков или определенных курсов для школьников.

Вопрос использования цифровизации в целях построения траектории личностного развития школьников имеет высокую степень актуальности в наши дни.

Чаше всего школьников интересует подготовка к экзамену с помощью онлайн курсов или же курсы по определенным направлениям (творчество, различные проекты, блоггерство и другие). Если говорить о подготовке к экзаменам (ОГЭ, ЕГЭ), то многие школьники выбирают для подготовки к экзаменам различные онлайн школы, например, «Умскул» или «Парта». Это самые популярные онлайн школы. Чаще всего их выбирают из-за ускоренной программы, дистанционного формата и дружеской атмосферы. Успешно сданные экзамены помогут поступить в лучшие ВУЗы и благодаря этому школьники смогут получить хорошее образование для дальнейшего развития. Если же рассматривать самообразование в других сферах, то самые популярные направления по исследованиям «EdMarket Research» те, что касаются ИТ и маркетинга. В наше время это самое популярное направление, которое стремительно развивается. Это направление выбирают 14% учащихся. Многие заинтересованы в получении прибыли и развитии своих навыков с помощью социальных сетей. Учащиеся чаще всего выбирают курсы по SMM, пиара и продаж. Те, кто хорошо ладят с детьми выбирают курсы в сфере образования – 12%, например, репетиторство. Достаточно большое количество школьников занимаются репетиторством, так как это популярная профессия и через нее они развивают свои навыки. На третьем месте — спорт и здоровье - 10%. Тема здорового образа жизни (ЗОЖ) так же является популярной и это не может не радовать. Как говорил Децим Юний Ювенал «В здоровом теле здоровый дух». Школьники поддерживают ЗОЖ и пользуются различными курсами по данному направлению, некоторые даже создают свои собственные курсы. [7]

Так же особенно популярны различные курсы от блоггеров, например, по психологии — 14%. На данный момент школьники заинтересованы в прорабатывании своих детских травм, понимании других людей и использовании психологии в обыденной жизни помогая себе жить без конфликтов и негатива. По продвижению своего бизнеса — 13%. В наше время у многих учащихся (старших классов) есть свои бизнес-проекты или блоги. Чаше всего они заинтересованы в прохождении курсов для того, чтобы улучшить свой блог или научиться привлекать людей к их продуктам. Образовательные курсы и марафоны по исполнению желаний, блоггингу, кулинарии и астрологии - 10% голосов. Самое популярное направление курсов на данный момент — это обучение эзотерики (карты торо, астрология, нумерология и натальные кары). Благодаря полученным знаниям ребята лучше разбираются в себе, выстраивают свою карьеру и учебу, понимают, чем хотят заниматься в будущем. В варианте «Другое» 7% респондентов чаще всего указывали курсы рукоделия, маркетинга и др. Я думаю, многие замечали, что сейчас в моде украшения из бисера или же кастомизация одежды. Школьники активно учатся всему этому, некоторые коммерциализируют свой труд. Более 70% остались довольны блоггерскими курсами или марафонами. В целом каждый десятый опрошенный отметил, что несколько раз проходил образовательные курсы от блогеров в

этом году. Только платные курсы проходили 30% респондентов, 47% оплачивали только некоторые образовательные программы, а 23% прошли только бесплатное обучение.[6]

Все перечисленные выше курсы и их направления имеют место быть в построении траектории развития. При прохождении курсов ученики приобретают опыт, необходимые навыки, умения и знания. Они позволяют реализовать умственный и творческий потенциал личности.

Механизмы развития личности обучающегося посредством цифровых образовательных ресурсов подразумевает определенную организацию образовательной деятельности, а также определенные условия, направленные на приобретение знаний и умений, обеспечивающих полноценное развитие обучающегося. Любая модель разрабатывается с определенной целью, по достижению которой есть конечный результат. [5]. Следовательно, целью является развитие учащихся с помощью цифровых образовательных ресурсов. Если же говорить о независимом образовательном контенте, то цель совпадает. Любой курс нацелен на то, чтобы научить чему-то новому, закрепить то, что уже знали и научить пользоваться знаниями в практике.

В независимом образовательном контенте есть задачи для достижения цели. Во-первых, это создание условий для развития личности учащихся и ее навыков для достижения определенных результатов, во-вторых, предоставление реальных возможностей развития учащихся, в-третьих, тьютерство на протяжении всего прохождения определенного курса.

Какие онлайн-ресурсы дополнительного образования наиболее популярны среди школьников: респонденты могли выбрать несколько вариантов ответа. На первом месте с большим отрывом — онлайн-платформы и сборники задач, такие как «01Math», «ЯКласс», «Яндекс.Учебник» и «Учи.ру». Это связано с активным использованием подобных платформ школами во время дистанта. Далее следуют электронные библиотеки и сервисы для подготовки к ОГЭ/ЕГЭ и олимпиадам (их выбрали по 14% респондентов). Ещё 12% указали онлайн-курсы и лекции — «Фоксфорд», «Универсариум», «Лекторий МФТИ», «Arzamas», «ПостНаука» и другие. [2].

1. Каким образом происходит обучения на образовательных платформах. Так, например курсы по подготовке к ЕГЭ в онлайн школу «УМСКУЛ». Одно из преимуществ таких курсов это огромный опыт в общении с другими людьми и приобретение навыка работы в команде единомышленников. Курс включает программу интенсива по подготовке к экзамену за достаточно короткий срок. Ежедневно проходят вебинары по определённой теме, с подробным разъяснением и домашним заданием. Для эффективности необходимо выполнять задания в срок или прослушать вебинар заново. При возникновении вопросов возможно обращение к тьютеру, который так же проверяет домашнее задание. На курсе создана благоприятная. Преподаватели подробно объясняют материал, находясь на одной волне с учениками. Как показывает практика несмотря на короткий срок курса вся информация усваивается достаточно эффекктивно.

2. Индивидуальный образовательный маршрут – это программа образовательный деятельности обучающегося, составленная на основе его интересов и образовательного запроса, обеспечивающая условия для раскрытия и развития всех способностей и дарований ребенка.

Основными принципами организации обучения по индивидуальному образовательному маршруту являются:

- принцип интерактивности, выражающийся в возможности постоянных контактов всех участников учебного процесса с помощью специализированной информационно-образовательной среды (в том числе, форумы, электронная почта, Интернет-конференции, онлайн уроки);
- принцип адаптивности, позволяющий легко использовать учебные материалы нового поколения, содержащие цифровые образовательные ресурсы, в конкретных условиях учебного процесса, что способствует сочетанию разных дидактических моделей проведения уроков с применением дистанционных образовательных технологий и сетевых средств обучения: интерактивных тестов, тренажеров и др.;
- принцип гибкости, дающий возможность участникам учебного процесса работать в необходимом для них темпе и в удобное для себя время;
- принцип модульности, позволяющий использовать ученику и учителю необходимые им сетевые учебные курсы (или отдельные составляющие учебного курса) для реализации индивидуальных учебных планов.

Использование в процессе информационно-коммуникационных технологий обеспечивает создание собственного информационно коммуникационного пространства каждого ребенка. [4]

Индивидуальный образовательный маршрут содержит определенные компоненты:

1. целевой (постановка целей получения образования);

2. содержательный (обоснование структуры и отбор содержания учебных предметов, их систематизация и группировка);

3. технологический (определение используемых педагогических технологий);

4. диагностический (определение системы диагностического сопровождения);

5. организационно-педагогический (условия и пути достижения педагогических целей). [4]

Как возможно выстраивать индивидуальный маршрут ориентируясь в таком количестве разнообразных цифровых предложений. Во-первых, подростку необходимо понять, что он хочет поучить от курсов и зачем они ему нужны. Если он в поисках курсов, связанных с успешной сдачей экзаменов, то это могут быть курсы о которых говорилось выше. Если он хочет помогать ребятам понимать какие-то темы, он может найти курсы по репетиторству, пройти обучение и помогать. Если подросток заинтересован в раскрытии личных способностей или талантов, например, творческих, он может закончить курсы по рекламе, продаже и рукоделию. Все эти курсы помогут ему научиться продавать свои изделия, рекламировать их и прочее [9], [10], [11].

Во-вторых, необходимо выбрать полезные, информативные и грамотно составленные курсы. Это не так сложно, как кажется. Можно спросить совета у друзей, возможно кто-то уже проходил курс и может помочь выбрать полезный. Так же можно использовать специальные сайты, например, отзывы.ру, где можно наглядно увидеть стоит проходить данный курс или нет.

Когда подросток определился с какой целью ему нужен курс и выбрал подходящий, остается только пройти обучение и получить все желаемые знания, умения и навыки.

В заключение хочется отметить, что модель развития личности обучающегося посредством цифровых образовательных ресурсов способствует более масштабному развитию личности и приобретению новых навыков. С помощью различных курсов можно развивать внутренние качества человека: творчество, инициативность, самостоятельность, ответственность, целеустремленность, рациональность и т.д.

Список литературы:

1. Бухарцева Н. Г. «Самообразование как актуальный вид деятельности».//2013 год. url: samoobrazovanie-kak-aktualnyy-vid-deyatelnosti.pdf (дата обращения 04.03.2023).

2. Исследование: какие типы интернет-ресурсов для допобразования детей наиболее популярно.// url: исследование: какие типы интернет-ресурсов для допобразования детей наиболее популярны / skillbox media (дата обращения 08.03.23).

3. Катрин Е.В. «Цифровизация: научные подходы к определению термина».//2022 год. url: tsifrovizatsiya-nauchnye-podhody-k-opredeleniyu-termina.pdf (дата обращения 07.03.23).

4. Мосюкова И. В., учитель математики, информатики моу романовская сош саратовской области «Построение индивидуального образовательного маршрута с использованием дистанционных образовательных технологий при изучении информатики». url: Построение индивидуального образовательного маршрута с использованием дистанционных образовательных технологий при изучении информатики.(дата обращения 12.03.23).

5. Савелова Е.В. «Цифровые образовательные ресурсы в школе: методика».//2008 год. url: [savelova_e.v.]_cifrovuee_obrazovatelnuee_resursue(libcats.org).pdf (дата обращения 07.03.23).

6. Самые популярные курсы от блогеров.//2022 год. url: самыми популярными курсами от блогеров стали марафоны по получению онлайн-профессий | исследования | новости | adindex.ru (дата обращения 04.03.2023).

7. Статистика по онлайн-образованию в россии.//2021год. url: статистика по онлайн-образованию в россии: сколько россиян учатся онлайн, на каких курсах и сколько за это платят (tinkoff.ru) (дата обращения 04.03.2023).

8. Шабунова А.А., Короленко А.В. «Вовлеченность детей в цифровое пространство: тенденции гаджетизации и угрозы развитию человеческого потенциала».//2019 год. url: vovlechennost-detey-v-tsifrovoe-prostranstvo-tendentsii-gadzhetizatsii-i-ugrozy-razvitiyu-chelovecheskogo-potentsiala.pdf (дата обращения 11.03.23).

9. Пономарев, В. Г. Создание интерактивных моделей объектов историко-культурного наследия и их использование в педагогической деятельности / В. Г. Пономарев // Научные исследования и разработки. Социально-гуманитарные исследования и технологии. – 2022. – Т. 11. – № 4. – С. 3-5. – DOI 10.12737/2306-1731-2022-11-4-3-5. – EDN PHZNVL.

10.Рабаданова, Р. С. К проблеме использования информационно-коммуникационных технологий в эстетическом воспитании обучающихся / Р. С. Рабаданова, С. И. Артемьева, Н. Д. Котовчихина //

Научные исследования и разработки. Социально-гуманитарные исследования и технологии. – 2022. – Т. 11. – № 3. – С. 58-64. – DOI 10.12737/2306-1731-2022-11-3-58-64. – EDN FNMEWU.

11.Рабаданова, Р.С. Роль педагога в развитии творческих способностей детей / Р. С. Рабаданова, Ф. М. Сулейманова, А. Л. Фатыхова // Научные исследования и разработки. Социально-гуманитарные исследования и технологии. – 2021. – Т. 10. – № 4. – С. 44-49. – DOI 10.12737/2306-1731-2021-10-4-44-49. – EDN FWGGBZ.

УДК 377.1

Бахтыбаева А.Т.
преподаватель информационных технологии, Карагандинский технико-строительный колледж
Казахстан, г.Караганда, E-mail: goldenai09@mail.ru

CANVA.COM– ИНСТРУМЕНТ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГА

Аннотация. Встатьерассматриваютсяподходыкпроблемеорганизации образовательного процесса, получение новых умений и навыков для работы в цифровом образовательном пространстве как одна из основного направления успешной профессиональнойкомпетентностипедагога, которая требует умения целенаправленно работать с информацией, умение определять необходимые инструменты для эффективного внедрения цифровых технологий в образовательный процесс.

Ключевые слова: профессиональная компетентность; цифровые технологии; дидактические материалы; демонстрационное обучение; практические навыки.

Abstract. The article discusses approaches to the problem of organizing the educational process, obtaining new skills and abilities to work in the digital educational space as one of the main directions of successful professional competence of a teacher, which requires the ability to work purposefully with information, the ability to determine the necessary tools for effective implementation of digital technologies in the educational process.

Keywords: professional competence; digital technologies; didactic materials; demonstration training; practical skills.

Современный мир сегодня требует от каждого педагога высокого профессионализма, умения быстро перестраиваться и мобилизовать весь свой потенциал, реагируя на социальные изменения в обществе. Для достижения современного качества образования педагог должен не только знать свой предмет и владеть методикой его преподавания, но и ориентироваться в различных сферах общественной жизни, быть «профессионально компетентным» в широком смысле этого слова.Суммируя представленные толкования известных педагогов Д.Г.Толмачева под профессиональной компетентностью педагога подразумевает:

- владение на теоретическом и практическом уровне предметными знаниями, умениями, навыками;
- владение способами, методами реализации данных знаний, умений, навыков;
- обладание необходимыми свойствами, качествами личности, позволяющими осуществлять педагогическую деятельность;
- обладание чувствительностью к пространству реализации своей профессиональной деятельности, подразумевающей открытость к новому опыту, потребность и способность к личностному развитию и профессиональному росту. [4, с. 119].

Одной из важной составляющей в условиях развития современного образования сформированности профессиональной компетентности педагога – есть качественное использование средств цифровых технологий в профессиональной деятельности. Практическое применение цифровых технологий современным педагогом в образовательном процессе является необходимым и незаменимым инструментом в профессиональной деятельности.Различные цифровые инструменты в сети Интернет дает множество рекомендаций и образовательных материалов, возможность проводить образовательные занятия непосредственно в сети, тратить при этом минимум сил на подготовку и проведение уроков, быстро и объективно проверять знания учащихся, делать изучение нового материала максимально понятным.

Одним из таких для решении педагогических задач является бесплатный онлайн-сервис Canva.com.В декабре по результатам 2018 года пользователи Google Play со всего мира признали приложение Canva одним из пяти победителей в номинации «Лучшие помощники на каждый день» [1]. По состоянию на октябрь 2020 года Canva используют в работе более 90 тысяч образовательных учреждений и миллионы педагогов по всему миру [3].Это универсальная платформа, на которой учителя и ученики могут воплощать в жизнь свои методические, творческие, исследовательские задумки самостоятельно или совместно, разрабатывать и обсуждать темы, делать проекты в режиме реального времени в классе, дома, по дороге на работу.

Инструмент “Canva для образования” специально разработанный бесплатный сервис для педагогов, студентов и школьников в образовательных целях, можно пользоваться им безвозмездно в любое время и любом объеме, где любые изменения вашей работы автоматически сохраняются в облачном хранилище, для этого необходимо создать личный кабинет на сайте «Canva.com».Создание личного кабинета не составляет много времени, достаточно иметь аккаунт и выбрать при регистрации версию Freet.е. бесплатный. Приложение имеет огромную встроенную библиотеку шаблонов, фото, рисунков, чертежей, графиков и других элементов для быстрого создания профессиональной графики с учетом современных трендов. Canva для образования дает возможность без особых усилий создавать, применяя различные шаблоны начиная от планов уроков до отчетов и плакатов. Примерный план урока создан на основе готового шаблона (рис.1) по информатике на тему «Кодирование информации» (рис.2). Приложение позволяет получить доступ педагогам к тысячам высококачественным шаблонам для образования такие как: благодарственное письмо, выпускной альбом, грамоты, сертификаты, еженедельники, закладки для книг, карточки для детей, карточки для запоминания, портфолио школьника, рабочие листы, расписание занятий, табели успеваемости и т.д. Педагоги имеют возможность готовить интересные дидактические материалы на разную тематику, по разным дисциплинам создавая визуальные обучающие видео, анимации, статистические данные в формате презентаций, инфографики, интеллект-карт, схем, диаграмм, карточек для запоминания и т.д. с использованием встроенных библиотек иллюстраций, фотографий, шрифтов и графических элементовне тратя много времени на их верстку и оформление.Также могут создавать собственные визуальные материалы за считанные минуты и можно загружать собственные фотографии с компьютера, телефона или планшета, или снимки из других разрешенных источников.

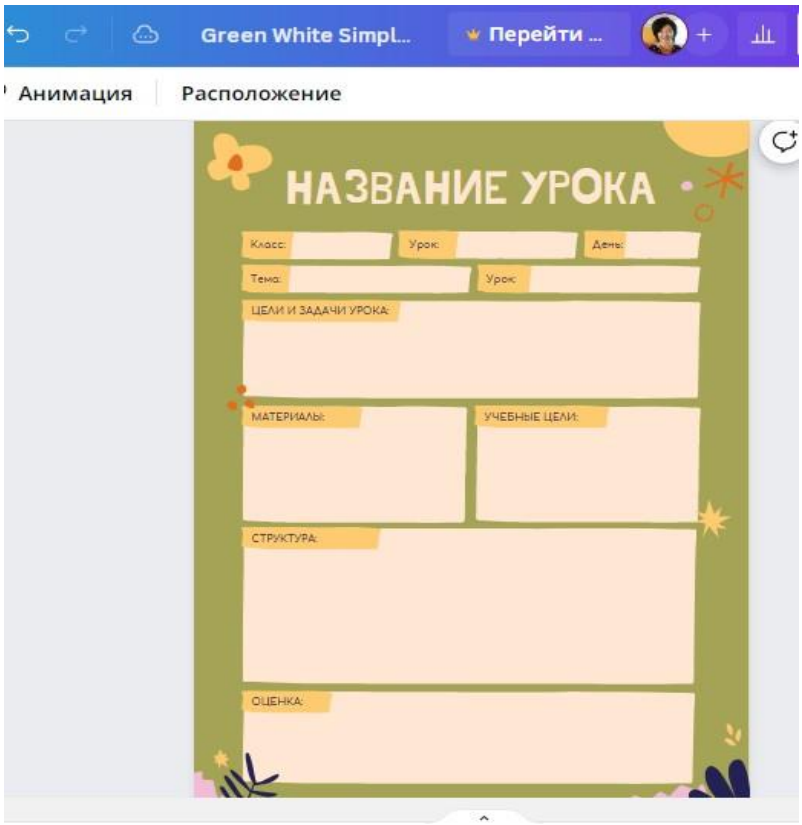

Рис.1 Шаблон для поурочного плана

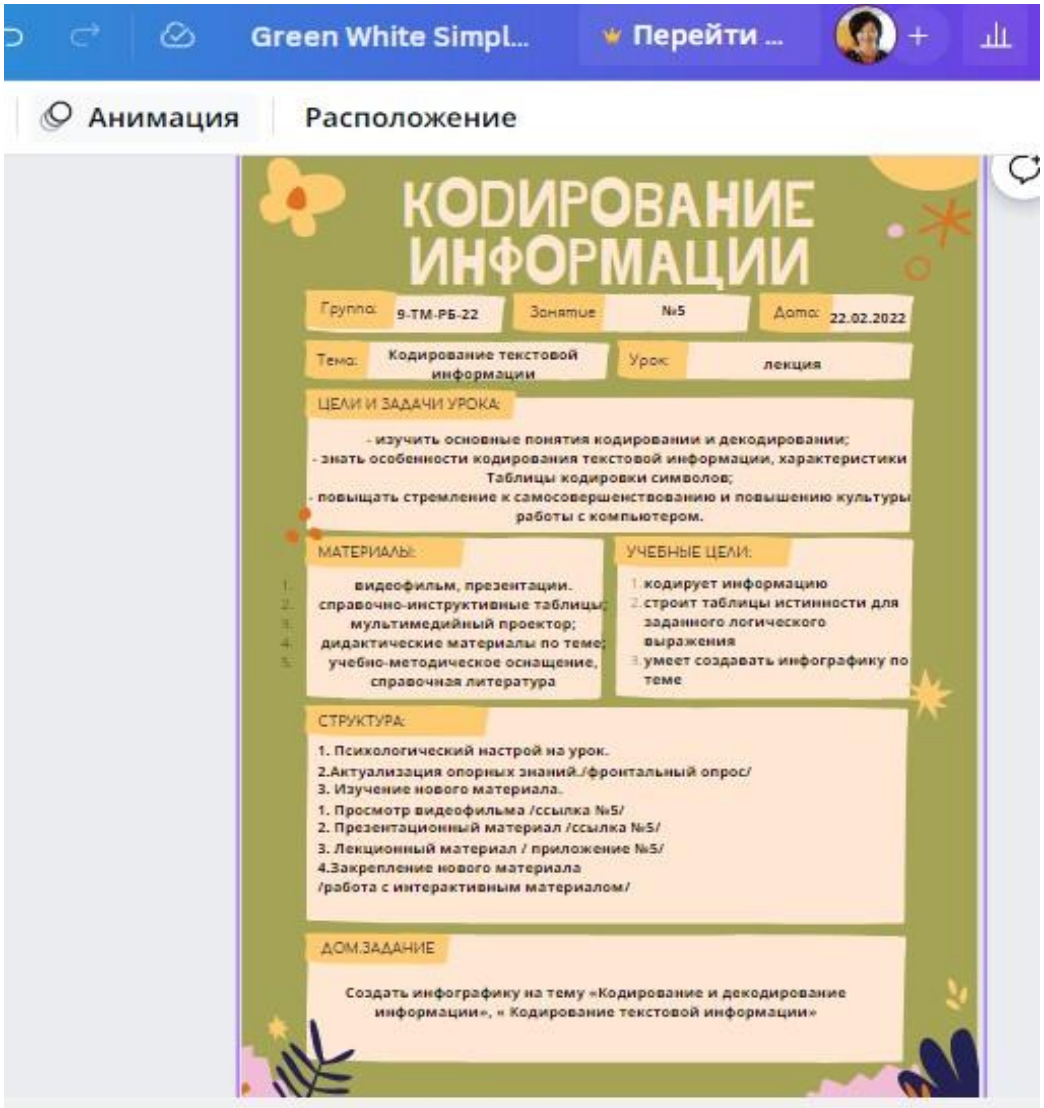

Рис.2 План урока на тему:
«Кодирование информации»

Учащиеся и студенты могут использовать Canva в качестве демонстрационного обучения в различных форматах: в групповых проектах, видеороликах, плакатах по изучаемым темам, увлекательные презентации к празднику или сделать инфографики по проектной работе в командах по несколько человек, а преподаватель — в режиме реального времени следить за тем, как продвигается процесс участников командной работы. Студенты как и все пользователи приложения могут создавать современные иллюстрации, увлекательное видео, захватывающие анимации, уникальные презентации, собственные познавательные журналы, потрясающую инфографику, комиксы – рассказы собственного сочинения, поздравительные открытки. Основная задача студентов — не создание дизайна с нуля, а правильное использование имеющихся образцов для презентабельного оформления выполненных заданий индивидуальных и командных, исследовательских и творческих проектов по изучаемым темам.Примером служит командная работа из трех студентов группы 9-АР-22 на тему «Кодирование информации» (рис.3) по готовому шаблону инфографики, также индивидуальная работа на эту же тему Н. Наскеновой (рис.4) созданный собственным дизайном с нуля.

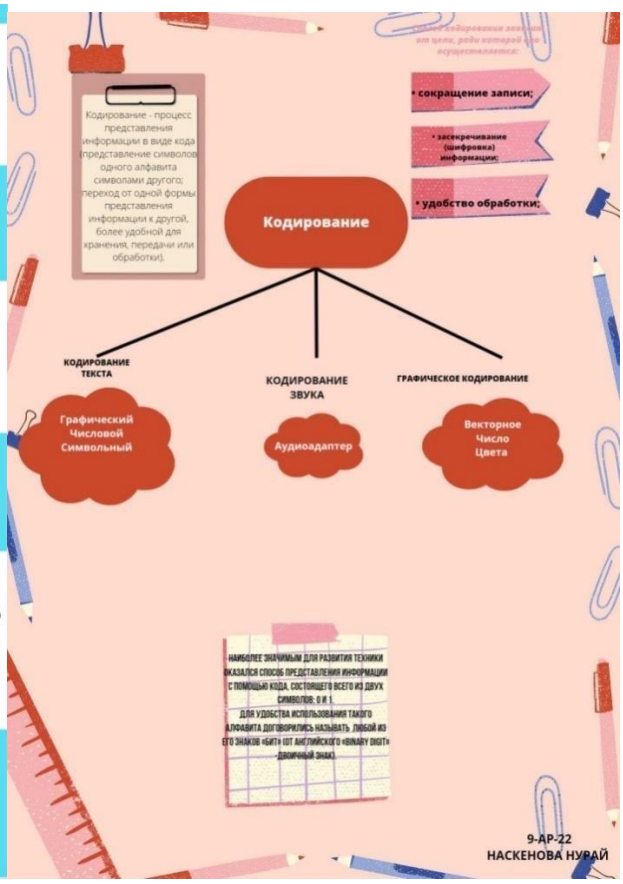

Рис.3 Командная работа студентов с применением шаблоновготового шаблона

Рис.4 Индивидуальная работа без применения

Таким образом Canva дает возможность студентам сконцентрироваться непосредственно на изучении темы, а не на том, как правильно оформить материал, но при этом всегда презентовать работу в лучшем виде. Это служит хорошей школой для развития практических навыков для подачи информации с содержательным изложением изучаемой темы и доступным для восприятия в графическом виде документом.

В условиях цифровизации сферы образования профессиональная деятельность педагога радикально меняется. Цифровые технологии уверенно проникают в процесс образования, постоянно обновляется и расширяется список цифровых технологий для осуществления образовательного процесса. В этих условиях современный педагог должен обладать способностью и готовностью к овладению базовыми и специальными знаниями, умениями и навыками в области цифровых технологий для эффективного построения педагогического процесса с применением цифровых средств обучения, в том числе навыки построения процесса цифровой коммуникации между участниками образовательного процесса, применение индивидуального педагогического стиля при решении профессиональных задач, знание особенностей «цифрового поколения» и подходов к их обучению и воспитанию. Это одна из центральных проблем современного образования [2].

Список использованных источников

1. BestDailyHelpersof 2018 – (https://play.google.com/store/apps/topic?id=campaign_editorial_bestof2018_best_daily_helper)

2. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы. – (https://primeminister.kz/ru/gosprogrammy/gosudarstvennaya-programma-razvitiya-obrazovaniya-i-nauki-respubliki-kazahstan-na-2020-2025-gody-9114129)

3. Образцов Э. Учителя государственных школ получат безвозмездный доступ к Canva – (https://pedsovet.org/article/ucitela-gosudarstvennyh-skol-polucat-bezvozmezdnyj-dostup-k-canva-pro)

4. Толмачёва, Д. Г. Методическая компетентность педагога. - (https://centeryf.ru/data/Kadroviku/metodicheskaya-kompetentnost-pedagoga.php.)

УДК 37.01

Боброва В. В.
к.п.н., Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
кафедра специального и инклюзивного образования, асс.профессор
Казахстан, г.Караганда, E-mail: Valya_Nina@mail.ru

Сакаева А. Н.
к.п.н., Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
кафедра специального иинклюзивного образования, асс.профессор
Казахстан, г.Караганда, E-mail: sakayeva_a@mail.ru

РАЗРАБОТКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ ПО ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ: ВЗГЛЯД ЭКСПЕРТА

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы разработки образовательных программ в вузе как сложного, многоэтапного, требующего многопланового анализа и подготовки процесса, для реализации которого необходима консолидация всех участников образовательного процесса. В статье даются рекомендации для разработчиков с позиции эксперта.

Ключевые слова: образовательная программа; компетенции; результаты обучения, рекомендации.

Annotation. The article deals with the development of educational programs at the university as a complex, multi-stage process that requires a multifaceted analysis and preparation process, the implementation of which requires the consolidation of all participants in the educational process. The article provides recommendations for developers from the position of an expert.

Keywords: educational program; competencies; learning outcomes, recommendations.

Модульная образовательная программа (далее - МОП), основанная на компетенциях, разрабатывается в соответствии с требованиями Государственного общеобязательного стандарта образования Республики Казахстан (далее - ГОСО РК), Национальной рамки квалификаций (далее – НРК) с учетом отраслевых, профессиональных стандартов, потребностей работодателей и выпускников.

Процесс разработки и утверждения МОП включает следующие этапы [1]:

– разработка образовательной программы;
– осуществление рецензирования образовательной программы;
– пересмотр образовательной программы для учета предложений и замечаний, сформулированных работодателями и другими стейкхолдерами;
– обсуждение образовательной программы;
– рекомендация к утверждению;
– процедура утверждения.

Процесс разработки МОП осуществляется университетами, регламентируется внутренними документами академической политики. В целом процесс проектирования МОП включает в себя следующие этапы:

1. Подготовка к разработке МОП(определение текущих и будущих потребностей рынка труда и перспективы трудоустройства выпускников в соответствии с Атласом новых профессий, проведение анализа конкурентной среды образовательных услуг в регионе и стране, проведение анализа возможностей университета для реализации МОП).

2. Проектирование МОП (разработка модели выпускника, формулировка результатов обучения на основе компетенций Softskills, Digital skills, Hardskills, определение модулей дисциплин в соответствии с результатами обучения, составление матрицы достижимости результатов обучения, согласование результатов обучения с методами обучения и оценивания, определение критериев оценивания достижимости результатов обучения, составление паспорта МОП).

Рассмотрим содержание представленных выше этапов на примере проектирования 7М01901 Специальная педагогика: логопедия в Карагандинском университете им. Е.А. Букетова.

На подготовительном этапе при разработке МОП по специальности 7М01901 Специальная педагогика: логопедия было определено следующее. Актуальность рассматриваемой МОП

предопределена многочисленными запросами работодателей в выпускниках данной специальности. Согласно данным enbek.kz по Республике Казахстан на 2022-2023 годы представлены вакансии логопедов в количестве 212, в том числе по Карагандинской области - 32. В 2021-2022учебном году профессорско-преподавательским составом кафедры специального и инклюзивного образования проведен социологический опрос среди 71 специальных педагогов по актуальности и необходимости инновационной образовательной программы. По результатам анкетирования из 70 человек желают приобрести новые инновационные, практико-ориентированные, профессиональные компетенции, теоретические знания и практические навыки, позволяющие работать логопедами, также освоить современные методики по диагностике и коррекции, нейрореабилитации патологий речи и психических дисфункций.

Был проведен анализ по определению конкурентной среды образовательных услуг по образовательным программам пяти университетов Республики Казахстан: Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Восточно-Казахстанский университет имени Сарсена Аманжолова, Северо-Казахстанский университет имени М. Козыбаева, Казахский национальный женский педагогический университет, Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова. Проанализированы 22 образовательные программы по направлениям «Специальная педагогика» и «Дефектология», из них 12 действующих и 10 новых образовательных программ. Установлено, что ни в одном университете из указанных в образовательных программах по направлениям «Специальная педагогика» и «Дефектология» не отражены профилирующие дисциплины, такие как «Система логопедической помощи в здравоохранении», «Лингвистика в профессиональной деятельности логопеда», «Афазия. Логопедическая работа по восстановлению речевых и неречевых функций», «Методика восстановительного обучения после органических поражений головного мозга».

Для наглядного представления этапа проектирования приведем выдержки из содержания МОП 7М01901 Специальная педагогика: логопедия.

Компетенции:

1) Softskills (Поведенческие навыки и личностные качества) включают:

– способность совершенствовать и развивать свой интеллектуальный и общекультурный уровень, добиваться нравственного совершенствования своей личности;

– готовность к самостоятельному обучению новым методам исследования, к изменению научного профиля своей профессиональной деятельности, к изменению социокультурных и социальных условий деятельности;

– умение свободно использовать родной и иностранный языки как средства делового общения.

2) Digital skills (Цифровые компетенции) включают:

– способность самостоятельно приобретать с помощью информационных технологий и использовать в практической деятельности новые знания и умения, в том числе в новых областях знаний, непосредственно не связанных со сферой деятельности, расширять и углублять своё научное мировоззрение;

– умение разрабатывать информационные технологии с целью оптимизации коррекционно-образовательного процесса.

3) Hardskills (Профессиональные компетенции) позволяют специалисту грамотно действовать в любых условиях профессиональной деятельности.

– готовность к разработке и реализации индивидуальных медико-педагогических программ речевой терапии на разных этапах возрастного развития;

– умение осуществлять углублённую диагностику речевых нарушений с работниками здравоохранения

– способность исследовать, проектировать, реализовывать процессы образования, абилитации, реабилитации, социальной адаптации и интеграции лиц с речевыми нарушениями использованием инновационных технологий.

Результаты обучения к модулю «Технологии реализации коррекционно-логопедического процесса»:

1) Учитывает специфические особенности организации и управления научными исследованиями по диагностике, коррекции и профилактике речевых нарушений у лиц с комплексной патологией развития в организациях образования, здравоохранения и социальной защиты.

2) Демонстрирует методы проведения коррекционных занятий, направленных на восстановление речевых и неречевых функций у людей разного возраста; разрабатывает комплекс различного рода

мероприятий по социальной адаптации.

3) Реализует методику восстановительного обучения после органических поражений головного мозга и приемы коррекционно-педагогической деятельности при комплексном взаимодействии специалистов.

4) Внедряет технологии проектирования в разных институциональных условиях.

5) Оказывает логопедическую помощь (под контролем и при участии врача).

6) Применяет методику обучения культуре профессионально-речевого общения на занятиях по родному языку с позиции коммуникативной лингвистики.

Перечень дисциплин модуля «Технологии реализации коррекционно-логопедического процесса»:

– Афазия. Логопедическая работа по восстановлению речевых и неречевых функций,
– Методика восстановительного обучения после органических поражений головного мозг,
– Логопедическая работа в различных организационных условиях,
– Система логопедической помощи в здравоохранении,
– Лингвистика в профессиональной деятельности логопеда.

В описании дисциплины отражается цель и содержание как индикаторы достижения результатов обучения. Например: описание дисциплины «Методика восстановительного обучения после органических поражений головного мозг» выглядит следующим образом: «Курс изучается с целью формирования умения применять методику восстановления устной экспрессивной речи, работать по преодолению нарушений понимания речи, нарушений письма и восстановления функции чтения в структуре афатических нарушений, восстановлению счета при акалькулии, планировать клинико-психологическую реабилитацию пациентов с апраксией».

Таким образом, наглядно видна логика и взаимосвязь в формулировке названия МОП, компетенций, результатов обучения, модулей, дисциплин, цели и описания дисциплин.

В течение 2021-2023 годов нами была проведена внешняя экспертиза 24 модульных образовательных программ по направлению «Специальная педагогика». Обобщение результатов работы в данном направлении позволяет выделить типичные ошибки разработчиков при проектировании МОП [2]:

1. Несоответствие описания модели выпускника НОК (независимая оценка квалификаций), отраслевым рамкам квалификаций, профессиональным стандартам, квалификационным требованиям к должностям и др.

2. В формулировке наименования и цели МОП используются названия должностей педагогических работников, не соответствующих Типовым квалификационным характеристикам должностей педагогов РК. Например, в наименовании МОП «Социальная педагогика и тьюторство», в формулировке цели используются термины «тьюторство», «педагог-тьютор», «тьютор в специальном образовании» вместо «педагог-ассистент».

3. Наименование модулей не в полной мере связано с наименованием входящих в него дисциплин.

4. Названия дисциплин не соответствуют профилю образовательной программы.

5. Описание дисциплин не соответствует их названию, не включает точное описание цели изучения дисциплины и основные рассматриваемые вопросы.

В заключение настоящей статьи сформулируем рекомендации для разработчиков с позиции эксперта:

– при формулировке результатов обучения МОП следует ориентироваться на компетенции Softskills, Digital skills, Hardskills;

– терминология, используемая в МОП, должна соответствовать актуальным терминам и определениям в нормативно-правовых актах РК;

– при формулировке наименования модулей следует ориентироваться на результаты обучения; название модуля должно носить обобщающий характер, обусловленный содержанием входящих в него дисциплин;

– названия дисциплин должны отражать профиль МОП и предмет изучения дисциплин;

– в описании дисциплины отражается цель и содержание как индикаторов достижения результатов обучения. Описывая дисциплину, следует использовать обязательную синтаксическую конструкцию типа: «Изучается с целью формирования знаний/представлений о или навыков...; при необходимости продолжить описание можно использовать такие фразу, как «Рассматриваются

вопросы...»; «Курс предназначен для изучения ...» и т.п. В описании не должны присутствовать термины, выдержки из лекций, учебников и т.д.

Список использованных источников

1 Руководство по проектированию и оформлению образовательной программы https: //cabinet.ksu.kz/ru/

2. ЦентрБолонского процесса и академической мобильности https://www.gov.kz/ memleket/entities/sci/documents/1?lang=ru

ОӘЖ 74

Karoğlu A. (Түркия)
Гази университеті Өнер факультетінің профессоры Gazi Universitesi Guzel Sanatlar Fakultesi

Бодиков С. Ж.
Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің аға оқытушысы

Ахметжанова Г.А.
Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің аға оқытушысы

ИНТЕРЬЕРГЕ ҚОЙЫЛАТЫН ЭРГОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР

Эргономика – Ergonomics (грек. Ergon – жұмыс, Nomos – заң). Эргономика орта, зат, адам жүйесінде адамның қызметтік мүмкіндіктерін және ерекшеліктерін зерттеу. Эргономика – жүйелер туралы ғылым. Ол антропометрия биомеханика, еңбек гигиенасы, еңбек физиологиясы, еңбек психологиясы, инженерлік психология деген ұғымдарды қамтиды. Сонымен қатар, адамның белгілі бір еңбек үстіндегі өнімділік және энергия жұмсау, жұмыс үстіндегі адамның қозғалысын зерттеуші ғылым саласы. Эргономиканың қолданылу ауданы өте кең: ол өндірістік және тұрмыстық жұмыс орындарын ұйымдастыру, өнеркәсіпті дизайн.

Эргономика – адаммен басқарылатын, қолайлы жүйелерді жасаумен және оларды зерттеумен айналысатын қолданбалы-ғылым саласы. Эргономика адамның қозғалысын белгілі бір жұмыс түрлері үстінде қарқындылығын және өнімділігін, оның жұмсау энергиясын, өнімді жұмыс барысында зарттейді. Эргономика миниэргономика, мидиэргономика және макро-эргономикаларға бөлінеді. Эргономиканың негізінеде көптеген ғылымдар жатыр, анатомиядан психологияға дейін, ал оның басты міндеті адамның жұмысына, оның денсаулығына қауып төнбейтін, еңбектін өнімділігі артатын, шаршауды азайтатын, сонымен қатар жай ғана бүкіл жұмыс уақытында көңіл-күйдін көтерінкі болуына жағдай туғызу [1].

Антропометрия (грек. anthropos – адам және metron – өлшем) сот зерттеуінді практикалық қолданылатын, адамның денесінің және оның бөлшектерінің өлшемдерімен айналысатын ғылым саласы. Комплексті автоматтандыруға өткен сайын адамның рөлі еңбек және басқару субъект реті жоғарылап барады. Адам барлық техникалық жүйенің жұмысының өнімділігі үшін жауапты және онын жіберген қателігі кей жағдайларда өте күрделі нәтижелерге әкеліп соғуы мүмкін.

Психофизикалық мән және еңбек қызметінің құрылымы.

Эргономика тұрғысынан еңбек қызметі «адам – еңбек құралы – еңбек заты – қоршаған орта» жүйесінде болатын ақпарат пен энергияның түрлену процесін қарастырады. Сондықтанда, эргономикалық зертту нұсқаулары еңбек қызметі, еңбек заты және қоршаған физикалық-химиялық және психологиялық орта негізіндег психикалық және физиологиялық процестердің заңдылықтарын түсіндіруге негізделуі керек [2].

Соңғы жылдарда көптеген жаңа идеялар еңбек қызметін адамның машинамен және өте күрделі басқару жүйесімен өзара байланыс процесі ретінде қарастыру арқылы туындап отыр. Бұл идеялардың кейбіреулері сапалы құрылымдық-сандық ұсыныстарды қызмет теориясын жасауға ауысуға бағытталған. Еңбек қызметінің психофизиологиялық мазмұнын түсінуге маңызды үлесті еңбек физиологиясы жөнінде зерттеулер енгізді. Бұл қасиет эеке тұлға теориясында қарастырылатын белгілі бір құрылымға ие. Қоршаған орта және еңбектің өзі адам жағдайын өзгертуге әкелуі мүмкін. Еңбек қызметі тек ішкі емес, сонымен қатар сыртқы факторлармен реттеледі, оларға өзара байланысатын субъект (немесе ұжым) және еңбек затының өзі жатады. Еңбектің өзара байланысатын компонент ретінде автоматты құрылғылар класына жататын ебек құралы қолданылады.

Заңды түрде еңбек қызметін ақпарат пен энергияның түрленуін іске асыратын динамикалық құрылғы ретінде қарастыруға болады.

Еңбек ететін адам еңбек мақсатына ие болады, яғни затты бастапқы қалпынан еңбек – ақпараттық және энергетикалық әрекеттер арқылы субъективті модельді еңбек затына түрлендіру. Бұл әрекеттерді адам тікелей еңбек затына немес аралық құрылғы – еңбек заты арқылы атқара алады. Бұл кезде адам ақпараттарды еңбек заты, аралық қондырғылардан және ортадан сигналдар арқылы алады. Адамдағы еңбек мақсаты мотивтер, қажеттіліктер, қондырғылар (өздерінің немсе сырттан алатын) негізінде қалыптасады [3].

1. Тиімді құралдар. Бұл кластың психофизикалық ерекшелігі адамның қозғалыс табиғи двигательдерімен салыстырғанда еңбек затына әсер ету сипатынынң өзгерісімен ерекшеленеді.

2. Аферентті құралдар. Осындай құралдар көмегімен еңбек затының шынайы образы заттың қарапайым ақпараттық моделі ретінде қарастыуға болатын өзгерген образға айналады. Бұл модель объектіге гомофорфты. Бұл жерде жасанды код болмайды, керісінше масштабтың, ракурстың өзгеруі, жеке белгілердің түсіп қалуы және жаңалардың (мысалы, микроскоппен жұмыс істеу барысында) пайда болуы бар. Нәтижесінде адам оқу процесінде қабылдауға қажет энграмм-эталондардың арнайы жинағына ие болуы керек.

3. Жад құралдары (мысалы, сызба, фотосурет, жазба). Бұл жағдайда жасанды код қолданылады. Қайтадан кодтау өзгеше психикалық процесс сияқты адам қызметінінң маңызды компоненті болып табылады.

4. Ақпаратты түрлендіру құралдары (шоттар, логарифмдік сызғыштар). Мұндай құралдарды қолдану нәтижесінде шешім қабылдаудың психологиялық құрылымы өзгереді. Өнімді ойлау операциялардың бір қатарын адам қарапайым тікелей тұйықталу операциясына айналдыруы мүмкін, бұл кезде ол өз миын шығармашылық ойлауға босата түседі [4].

Жүйенің немесе «адам-машина» жүйесіннің екінші түрі үш класқа бөлінеді:

1. Қарапайым машина, мұнда ақпарат қарапайым сызықтық бағдарлама бойынша түрленеді. Кері ақпарат еңбек затынан адамға толықтай келіп түседі, және оның өзі де машина бағдарламасына өзгерістер енгізеді.

2. Репродуктивті – түрлендіргіш машина (қарапайым ЭЕМ). Бұл класқа адамның еңбек затынан және оның түрленуінен толықтай бас тарту қасиеті тән. Егер адамға жұмыс процесіне қосылу қажет болса, онда ол жасанды код бойынша еңбек затын, соынмен қатар машина басқаратын процестерді қайтадан құрастыру қажет.

3. Өнімді-түрлендіргіш машина (өзі ұйымдастырылатын кибернетикалық құрылғы). Адамның мұндай машинамен өзара байланысы ақпараттың тұйықталған жүйесі арасында ақпаратпен алмасу сипатын білдіреді.

Машинаның көмегімен жұмыс істейтін адамды оператор деп атаймыз. Қызметтің бұл түрі эргономикалық зерттеудің негізгі мәні болып табылады, оның психофизиологилық мәнін тереңірек қарастырамыз.

Оператор қызметініне тән сипаттама болып мыналар табылады, ол басқарылатын объектілерді тікелей бақылау мүмкіндігінен айырылған және өзіне байланыс каналдары арқылы келіп түсетін ақпараттарды қолдануға мәжбүр. Нақты объектілермен емес, олардың орнын басқарушыларды немесе олардың образын кескіндейтін объектілермен жұмыс істейтін адамның қызметін нақты объектілердің ақпараттық модельдер қызметі деп атайды.

Ақпараттық модель – басқару объектісінің және сыртқы ортаның жағдайы мен қызметі туралы ақпараттар жинағы. Ол оператордың өзіне тән нақты объектілер қасиетін басқару үшін барлық маңыздылығын кескіндейтін, яғни нақты жағдай образын қалыптастыратын, қалыптасқан жағдайды талдап, бағалайтын, басқару әрекеттерін жоспарлайтын, жүйенсің дұрыс жұмыс істеуін және өзіне бекітілген тапсырмалардың орындалуын қамтамасыз ететін, сонымен қатар оларды іске асыру басырында қадағалап және бағалайтын имитатор болып табылады [5].

Модельге енгізілген ақпарат көлемі мен оларды ұйымдастыру ережелері басқару міндеттері мен тәсілдеріне сәйкес келуі қажет. Физикалық ақпараттық модель ақпаратты кескіндеу құрылғысымен іске асырылады. Адамның ақпараттық модельмен қызметінің маңызды ерекшелігі болып приборлар, экрандар, таблолар, сонымен қатар нақты басқарылатын объектілер көмегімен алынатын мәліметтердің ара қатынасын бекіту табылады. Осы мәліметтердің ара қатынасын бекіту негізінде оператордың барлық қызмтеі құралады. Белгілі техлогиялық тапсырмаларды немесе СЧМ операцияларын орындау барысындағы опеаторлардың негізгі кезеңдерін қарастырайық.

Бірінші кезең – ақпаратарды қабылдау – келесі сапалы әртүрлі операиялардан тұратын процесс: қабылдау объектісін табу; оператордың алдында жауап беретін тапсырмада объектінің жеке белгілерді бөліп алу; бөлінген белгілермен танысу және қабылдау объектісін тану.

Ақпараттық белгілерді бөліп алу жән байқау операцияларының арасындағы айырмашылық келесі түрде анықталады, қабылдау объектісін байқаумен байланысқан құбылыстар қабылдаушы жүйенің рецепторлы өріс деңгейінде өтеді, ол кезде ақпараттық мазмұнды анықтауға икемделу өткен тәжірибе негізінде қалыптасады және арнайы үйретуді талап етеді.

Факторлардың бұл тобына факторларды өзі экстремалды болып табылмасада, өте жоғары маңыздылығымен сипатталады. Эмоционалдық реакцияның пайда болу белгісі мен оның даму күш бұл жағдайда адамға факторлардың ішкі қатынасы бойынша үйлесуі арқылы анықталады.

Еңбек етудің денсаулық үшін тиімді және қауыпсыз факторы болып жұмыс орнын конструкциялау табылады. Әрине, адам кез-келген жағдайда еңбек етуі мүмкін, мысалы, тізесіне ноутбукты қойып, орындықта жұмыс істеу. Бірақ ол мұндай экстремалды жағдайда қанша уақыт жұмыс істей алады? Қаншалықты өгімді және оның денсаулығына қандай зардаптар тиеді? Адам ұзақ уақыт бойы жұмыс істеген кезде өзінің міндеттерін дұрыс атқара алмайды. «Эргономикалық жұмыс орнының эталоны жоқ. Барлық адамдар әртүрлі. Әркім өзінің, тек өзінің міндетін атқарады. Әркімнің істі жүргізу стилі, өзінің қылықтары, өзінің ұнамы бар. Соныктан да офис сіз үшін арнайы жасақталған болса, өте жақсы, ал офистік мебель жұмысшының бойы мен тұлғасына қарай баптауға мүмкіндік берсе, өте жақсы болады. Тек осындай жағдайда ғана офистік мебель өзінің мәселелрін анағұрлым көп шешуге үмкіндік береді, жұмыс істеу қабылеттілігін арттыра түседі, шаршаудан қорғап, алатын ауданды үнемдеуге мүмкіндік береді» - деп санайды Orgspace Consulting компаниясының директоры Борис Шахт.

Стол бетінің эргономикасы нақты цифрлар мен нормативтерге бағынбайды, форманы таңдау барысында әрбір қызметкер жұмысының өзгешелігі мен оның физиологиялық ерекшеліктерніне баса назар аудару керек. «Көптеген адамдар үшін, әсіресе толық адамдар үшін тік төртбұрышты столда жұмыс істеу мүмкін емес – мониторға жақындау тіреу-қозғалыс аппаратына күш түсіруді шапшаң арттырады, осының салдарынан омыртқа сүйегі қисайып, иық белінің ұюына әкеледі. Жұмыс орнында қызметкрелер денсаулығы жағдайына дұрыс және ыңғайлы жағдаймен қамтамасыз ету үшін арнайы жартылай шеңбер қиығы бар үстел беттерін қолдануға болады» - дейді Борис Шахт.

Келешегі бар бағыт – алмалы-салмалы конструкциялар. Олардың жұмыс қабаты бірнеше бөліктерден құралады, оларды алда тұрған мәселелр бойынша құрастыруға болады. Стационарлы стол мобильді тумбалармен және көптеген брифинг-қыстырмалармен кеңейтіледі. Кейбіреулері отырып жұмыс істеуді қаласа, ал кейбіреулері тұрып жұмыс істеуді қалайды. Эргономикалық көзқарас бойынша бұл жағдайды жұмыс күнінде кезектестіріп отыру қажет. Технологиялық шешімдерді қалайтындар үшін өндірушілер электркөтергіші бар және жад блогы бар столдарды ұсынады. Үстел бетін тұрып жұмыс істеу үшін көтеруге болады, ал ішіне салынған электроника барлық жағдайды есіне сақтап, бекітіп алады. Қажет кезінде белгілі бір режимді программалап қоюға болады. Биіктігі өзгеріп отыратын стол дәстүрлі реттелмейтін модельдерге қарағанда қымбаттырақ тұрады. Офистерде шыныдан жасалған үстел бетінің ыңғайлылығы көп даулар туғызады. Бұл материалдардың қарсылыстары мен жақтастықтары арасында өздерінің дәлелдері бар. Бір жағынан, бұл суық қабат және бұнда саусақ іздері қалып қояды; басқа жағынан – шыны сызылмайды, майыспайды, оның бетіндегі кез-келген дақты оңай кетіруге болады. Шынылар боялған, ашық, болуы мүмкін. Оның төзімділігі қалыңдыққа байланысты (8-10 мм, ол 30 кг салмаққа дейін көтере алады), ал шкаф есіктері үшін қалыңдығы 4 мм болатын шынылар да жеткілікті [6].

Қажуды тудыратын қызмет факторлары.

Қажуды болдыратын негізгі фактор ретінде қызметтің интегралды экстенсивті шиеленсілушілігі (жүктеме) табылады. Жүктеменің абсолюттік шамасынан басқа қажудың даму дәрежесіне бірнеше факторлар әсер етеді, оларды атап өтетін болсақ:

- жүктеменің статикалық немесе динамикалық сипаты;
- интенситвті жүктеме, яғни оны уақыт бойынша тарату;
- жүктеменің тұрақты және ритмдік сипаты.

Статикалық физикалық жүктеме басқа да әртүрлі жағдайлар кезінде динамикалыққа қарағанда орасан қажудың дамуына әкеліп соқтырады. Қажудың келу уақыты және оның қалыптасуы жүктеменің өсімталдық дәрежесіне келесі түрде тәуелді болып келеді: жүктемемнің өсімталдығы арту кезінде қажу ерте басталады, жүктеме өсімталдығын азайту барысында қажу уақыты өзгермейді. Қажу баяу дамуы үшін жүктеменің белгілі бір оңтайлы түрі бар.

Жүктеменің шамасынан басқа да қажудың дамуына әкеліп соқтыратын қосымша факторлар бар. Олардың өздері қажудың дамуына әкеліп соқтырмайды, бірақ негізгі фактордың әрекетімен үйлесе отырып, қажудың ерте және айқын келуіне әсер етеді. Бұл факторларды үлкен үш топқа жіктеуге болады: 1) микроклимат; 2) техниканы қолдану; 3) еңбек және демалыс режимін бұзу.

Динамикалық келісу жағдайы. Динамикалық келісу кезінде алдыңғы стадияның негізгі заңдылығы бұзылады – ақпаратты қабылдау бойынша жұмыс деңгейі тосып отырған физиологиялық жағдайға сәйкес келмейді. Мұндай жағдайға өсіп-өну реакциясының қозғалысы куә болады. Қосымша реакциялардың пайда болуы, көбінесе терінің бөлінуі, тері тамырларының кеңеюі, бұлшық ет балансының бұзылуы және т.б. Бұл жағдайлар маман жұмысын бағалау үшін өте маңызды, себебі олар жұмыс қабылеттілігіні бұзылуымен, көп қателердің пайда болуымен, артық әрекеттердің жасалуымен, жұмыс уақытының артуымен, жұмыстан бас тарту және оны тоқтатумен сипатталады.

Динамикалық келісудің жалпыландырылған сипаттамасы оператор өзіне қиынға түспейтін әрекеттерді орындау барысында қателіктер мен дұрыс емес әрекеттерді жіберуге әкеліп соқтырады. Операторға жұмыс барысында күрделілігі арта түсетін сынақтарды орындау ұсынылған кезде, осының негізінде келісуді бағалаудың бір тәсілі қолданылады. Оңай сынақ кезінде қиындық пен қателіктер пайда болған сайын, динамикалық келісуде тереңдей түседі.

Операторлар адекваттық жағдайда болған кезде динамикалық келісу өте тұрақты болып келеді, олармен алты цифр шығарылды. Динамикалық келісу кезінде олардың біреуі тек төрт санды есте сақтаса, ал басқасы – тек екеуін ғана.

Динамикалық келісу адекватты жұмылдыруға қарағада өте төзімді болып келеді; жүктеме қарқындылығын төмендету осы жағдайды жоюға және адекватты жұмылдырудың пайда болуына әкелмейді. Келісу белгілері жойылу үшін белгілі бір уақыт өту қажет.

Интерьерде түс климатын жобалау.

Тұрғын үй интерьерінде түс климаты адамға қатты психологиялық әсерді туғызады. Адамның жүйке жүйесіне ашық, жұмсақ, тұншықтырылған гаммалар жағымды әсер етеді.

Қанықпаған тондар: алтын-сары, жасыл-көк, күміс-сұр түстер тыныш, гармониялық көңілді жасайды.

Ашық және қарқынды тондар интерьерге қозғалыс, айқын сипаттамаларды береді, көтерілу, белсенділік сезімдерін оятады. Сонымен қатар қызыл, көк, күлгін түстер жүйке жүйесін қоздырып, көздің талуына әкеледі. Түсті қабылдау және оны психологиялық қабылдау жас ұлғайған сайын өзгеріп отырады. Балалар қаныққан жылы түстерді қалайды; жасөспірімдер – қосымша түстердің үйлесімін; үлкен, жасы жеткен адамдар – тұншықтырылған тондардың тыныш гаммасын.

Түстің қарқындылығы мен тонын таңдау барысында бөлменің міндетін ескеру қажет. Жалпы бөлмеде қаныққан түстерді қолдану өте тиімді. Жатын бөлмеде – тыныштық пен тыным атмосферасы жағдайы үшін тыныш және бейтарап тондар үйлесімін қолдану қажет.

Түс кеңістікті, бөлменің биіктік пропорциясын, өлшемдерді сезіну үшін бізде маңызды әсерді тудырады.

Ілгері және артқы түстер. Түстер құралдары арқылы бөлме кеңістігін бөлшектеуге болады, онда функционалды зоналарға бөлуге болады.

Орта – жүйе – адам – машина.

Сандық ақпаратты қабылдау дәлдігі бойынша есту каналы көру каналымен тек сандық ақпаратты сөздік хабарлама түрінде бәсекеге түсе алады. Дыбыс сигналының күшейткіші немесе жиілігі көмегі арқылы кодталған сандық ақпаратты қабылдау дәлдігі салыстыру эталонын қолдану кезінде арта түседі. Адам дауыс қаттылығы немесе жоғарлығы бойынша ажыратылатын үндестік сигналдарды 16-25 градацияға дейін қабылдауға бейімделген.

Объектілердің кеңістікте орналасуы туралы ақпараттарды беру.

1. Көру каналы кеңістікте байқалатын объектілердің орналасуы туралы (үш координат бойынша) ең толық ақпарат береді. Кеңістікті және кеңістік қатынастарын бағалаудағы үлкен дәлділік көру анализаторының талдау қабылеттілігі, қабылдау тұрақтылығы, көруді көзбен шалу, кеңістіктегі көру шамасына сүйенудің кең мүмкіншілігі арқылы беріледі.

2. Тері каналын бұл ақпаратты беру кезінде екінші орынға қоюға болады. Ол кеңістікте объектің орналасуын екі координат бойынша анықтай алады, яғни объектіге тікелей жанасу және жасанды код белгілері арқылы кеңістіктегі орналасуын арақашықтықтан анықтау. Мұндай код белгілері ретінде вибротактильді жиіліктер мен электр тері сигналдары және оларды шектеу қолданылады. Бұл үшін амплитуда, шамалар, және такт сигналдарының қысым ауданының өзгерісі тактілі анализаторда бейімделудің тез дамуымен шектеледі.

3. Бинауралы қабылдау кезінде есту каналы дыбыс көзіне бағытты үлкен дәлдікпен анықтауды қамтамасыз етеді. Жасанды код қолданған кезде (әдетте, акустикалық сигнал жиілігінің, тонының өзгеруі) дәл шектеу көру және тері анализаторына қарғанда төмен. Негізінде, бұл жағдайда есту анализаторының көмегімен кеңістіктегі объектің орналасуының өзгерісін тек бір ғана координат бойынша анықтауға болады [7].

Апатты жағдайлар туралы ақпараттарды таситын сигналдарды ескертетін және апат жайын куәландыратын, сонымен қатар адамды жаңа алгоритм әрекетіне ауыстыратындар деп бөлуге болады. Ескертетін сигналдар берілген жұмыс әрекетінінң режимін бұзбау керек. Апатты сигналдарың салдарынан апатты жағдайлардың дамуын болдырмау үшін жұмыс алгоритмі өзгертілуі қажет жән жүйенің дұрыс жұмыс істеуін қалпына келтіру керек. Ескерту сигналын беру үшін байланыстың кез-келген каналын қолдануға болады (көру, есту, тактілі). Оны таңдау әрекет құрамына, анализатордың жұмыс бастылығына, оператор ауысуы қажет алгоритм түріне байланысты. Апатты сигналды беру кезінде байланыс каналын таңдау мынаған негізделеді, яғни сигнал жұмыс сипатына қарамастан, кез-келген жағдайда мәндетті түрде және жедел қабылдануы керек.

1. Апатты жағдай туралы ақпаратты беру кезінде қабылдаудың есту каналы төтенше жұмылдыруға бейімдейтін есту анализаторы сияқты барлық ерекшеліктерге ие. Дыбыс сигналы оператордың қайда отырғанына қарамастан жақсы қабылданады. Дыбыс сигналының ұзақ уақыт бойы берілуі кезінде оның теріс қасиеті жүйке қызметіне тежеу әсерін береді.

2. Апатты ақпаратты беру кезінде қабылдаудың көру каналыда тиімді болып келеді. Оның кемшілігі: ақпарт көз міндетті түрде көру аймағында болуы шарт. Канал қарқынды шу жағдайында маңызды орынға ие болады.

3. Қабылдаудың тері каналы да апатты сигналдарды беру кезінде қолдануы мүмкін. Кейбір жағдайларда апатты сигналдарды беру кезінде ауырсыну сезімдері қолданылуы мүмкін, бірақ бұл мәселе қосымша зерттеуді талап етеді.

Пайдаланылған көздердің тізімі

1.Мунипов В.М., Зинченко В.П. Эргономика. М., 2001

2.Мунипов В.М. Эргономика:человекоориентированное проектирование техники, программных средств и среды. Учебник. М., Логос, 2001

3. Практикум по инженерной психологии и эргономике. Учебное пособие. М., Академия, 2003

4. Геслер В.М. Основы технической эстетики и эргономики. Учебное пособие. Калинин, 1974

5. Пятибратов А.П. Человеко-машинные системы: эффект эргономического обеспечения. М., Экономика, 1987

6. Зинченко В.П. Основы эргономики: учебник. М., МГУ 1979

7. Введение в эргономику. Под ред. Зинченко В.П. М., Сов. Радио, 1974

8. Эргономика: проблемы приспособления условий труда к человеку. Сборник статей. Перевод с польского. М., Мир, 1971

УДК 371:351.851

Бузаубакова К.Д.

п.ғ.д., профессор, М.Х. Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті «Педагогика» кафедрасы, Тараз қ., Қазақстан e-mail: klara_1101@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН РЕФОРМАЛАУ: ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЙЫНДАУДЫҢ 3+2 МОДЕЛІ

Аннотация: В статье обосновывается необходимость реформирования системы образования Республики Казахстан. Рекомендуется «модель 3+2» подготовки педагогических кадров: бакалавриат – 3 года, магистратура – 2 года; квалифицированный специалист – 5 лет.Если 3 года бакалавриата отводятся на получение теоретических профессиональных знаний, то 2 года магистратуры посвящены практике: будущий специалист приобретает необходимые компетенции по своему предмету непосредственно в ходе практики.А также в статье раскрыты содержание и форма государственного экзамена предложенной системы.

Ключевые слова: реформа; модель; бакалавриат; магистратура; квалифицированный специалист.

Abstract:The article substantiates the need to reform the education system of the Republic of Kazakhstan. The «3+2 model» of teacher training is proposed: bachelor's degree - 3 years, master's degree - 2 years; qualified specialist - 5 years. If 3 years in the bachelor's degree will be devoted to the development of theoretical professional knowledge, then 2 years in the master's degree will be devoted to practice: the future specialist learns the necessary competencies in his discipline directly during practice.The article also reveals the content and form of the state exam in the new system.

Keywords: reform; model; bachelor's degree; master's degree; qualified specialist.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың VIII сайланған Парламенттің бірінші сессиясының ашылуында сөйлеген сөзінде: «Адам капиталының сапасын барынша арттыру керек. Қазақстанның басты байлығы – адам. Қарым-қабілеті зор, білімді азаматтар елімізді алға бастайды. Сол үшін білім беру жүйесін жан-жақты дамыту қажет.

Білім беру саласында ұстаз – ең басты тұлға. Оның қоғамдағы абырой-беделін арттыра беруіміз керек. Мұғалім тапшылығын желеу етіп, мектепке кез келген адамды жұмысқа ала беруге болмайды. Мұндай әрекет ұстаздардың біліктілік деңгейін күрт төмендетеді. Сол себепті мұғалім даярлау ісін жетілдіру үшін нақты шаралар қабылдау қажет. Бұл – өскелең ұрпақтың болашағына байланысты өте маңызды міндет» – деп атап көрсеткендей, Қазақстан Республикасында жоғары білім беру жүйесін реформалау қажеттілігі туындауда [1].

Қазақстан Республикасында болашақ педагогтерді дайындау жүйесін жаңғырту үшін, сапаны арттыратындай реформа жасау үшін дамыған елдердің іс-тәжірибесін зерделеп көрелік.

3. Бүгінгі таңда Германияда мұғалімдерді даярлау екі кезеңді қамтиды: университеттік оқу (бірінші мемлекеттік емтиханға дейін) және екі жылдық педагогикалық тәжірибе (екінші, қорытынды мемлекеттік емтиханға дейін). Студенттер жұмыс жасағысы келетін мектептердің деңгейлері мен түрлеріне сәйкес университетті бітіргеннен кейін олар әртүрлі педагогикалық лауазымдарға ие бола алады:

1) I деңгейлі мұғалімнің лауазымы (бастауыш сынып мұғалімі);

2) II деңгейлі мұғалімнің лауазымы (негізгі мектептің, гимназияның және біріктірілген мектептің 5-10 сыныптарының мұғалімі);

3) II деңгейлі мұғалімнің лауазымы (гимназия мен біріккен мектептің 11-13 сыныптарының мұғалімі).

4. Тәжірибеде көптеген студенттер екі мұғалімдік қызмет жасауға құқық алады. Әсіресе, II деңгейлі және екінші II деңгейлі мұғалім лауазымының үйлесуі жиі кездеседі.

5. Оқытудың ұзақтығы бірінші кезеңнің I және екінші I кезеңінің мұғалімі лауазымын алу ережелерімен белгіленген 6 семестр (3 жыл), екінші кезеңнің оқытушысы – 8 семестр (4 жыл). Тағы бір қосымша семестр емтихандарға арналған. Одан кейін 2 жылға созылатын педагогикалық практика бар [2].

6. Болашақ мұғалімнің университеттік даярлығы үш құрамдас бөліктен тұрады: мектепте оқытатын 2-3 пәнді оқу; педагогикалық ғылымдарды зерттеу; мектеп тәжірибесі.

7. Оқытылатын пәндерді таңдау студенттің болашақ педагогикалық қызметіне және таңдайтын мектеп деңгейіндегі оқу бағдарламасына байланысты. Бірінші кезеңде барлық студенттер үшін міндетті пәндер неміс тілі, математика және тағы бір таңдау пәні болып табылады. Екінші I және II кезең үшін өте кең ауқымнан кез келген екі пән таңдалуы мүмкін. Практикада келесі комбинациялар басым: неміс тілі және тарих, неміс тілі және ағылшын тілі, неміс тілі және француз тілі, математика және физика пәнінің мұғалімі. Бірақ сирек комбинациялар да бар: математика және спорт, биология және неміс және т.б.

8. Болашақ мұғалімнің кез келген дайындығына тек екі-үш оқу пәні ғана емес, сонымен қатар оқуы бірінші және екінші кезең мұғалімдері үшін оқу жоспарының 25%-ын, мұғалімдер үшін 20%-ын құрайтын педагогикалық ғылымдар саласындағы пәндерді де қамтиды.

9. Мектеп тәжірибесі оқушыларды мектепте жұмыс істеуге бағыттайды, сонымен қатар практикалық тәжірибе жинақтауға және мұғалім мамандығына жеке жарамдылығын бағалауға көмектеседі. Практика, яғни мектептердегі сабақтарға қатысу педагогика немесе әдістеме бойынша оқу сабақтарымен тығыз байланысты.

10. Мектептік-тәжірибелік оқыту – педагогикалық практика келесі формаларда өтеді:

11. 1) Tadespraktika: педагогика және әдістеме бойынша сабақтарды дайындау және сабақты талқылау аудиторияда, ал сабаққа қатысу – семестр ішінде (мектептерде) өтуін білдіреді.

12. 2) Blockpraktika: педагогика немесе әдістеме бойынша сабақтарды дайындау және оларды кейінгі талқылау аудиторияда да өтеді, ал сабақтарға бару сабақтардан бос кезеңде жүзеге асырылады және төрт аптаға созылады [3].

13. Университетте оқуды аяқтаған кезде студенттер екі-үш оқу пәні мен педагогикалық ғылымдар бойынша бірінші мемлекеттік емтиханды – жазбаша және ауызша түрде тапсырады. Бұған дейін студент бір үй жазба жұмысын (бір оқу пәні бойынша) жазған болуы керек. Емтихан талаптары бітірушінің алғысы келетін оқытушылық лауазымына байланысты біршама ерекшеленеді.

14. Бірінші мемлекеттік емтиханды сәтті тапсырған болашақ мұғалім екі жылдық педагогикалық практикадан – референдумнан өтеді. Бұл мектептегі және семинар-тренинг деп аталатын кәсіби тәжірибелік сабақтар. Сабақтарға қатысу, сынақ сабақтарын өткізу және өз бетінше оқыту мұғалімдердің кәсіби дайындығында маңызды рөл атқарады.

15. Практика аяқталғаннан кейін екінші мемлекеттік емтихан тапсырылады; ол үй тапсырмасынан, екі сынақ сабағынан және ауызша емтиханнан тұрады. Екінші мемлекеттік емтиханды ойдағыдай тапсыру мұғалімдердің біліктілігін арттырудың аяқталуын білдіреді. Түлектер мектептерде бос орындар табуға тырысады және жұмысқа орналасады.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесіне де осындай реформа қажет, себебі:

1) Жалпы орта білім беретін мектеп оқушыларының білім сапасы өте төмен: 15 жасқа дейінгі оқушылардың дағдысын – білім беру жетістіктерін бағалайтын PISA Халықаралық зерттеуінің 2018 жылғы қорытындысына сәйкес зерттеуге қатысқан 79 мемлекеттің арасында Қазақстан оқу сауаттылығы бойынша – 69 орында, ғылыми-жаратылыстану сауаттылығы бойынша – 72 орында, математикалық сауаттылық бойынша –76 орында; PISA Халықаралық зерттеуінің 2020 жылғы қорытындысына сәйкес Қазақстан соңғы 73 орынды иеленді! [4].

2) Қазақстан Республикасының «Педагог мәртебесі туралы» және «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне педагог мәртебесі, мұғалім мен оқушыға жүктемені төмендету мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заңдарын іске асыру шеңберінде педагогтің әлеуметтік пакетін кеңейту бойынша жалпы орта білім беретін мектеп мұғалімдеріне айтарлықтай жағдай жасалып жатқанына қарамастан (мектеп мұғалімдерінің еңбек жалақысы ЖОО-ның ғалым оқытушыларымен салыстырғанда 1,8-2,0 есе жоғары!) және арнайы 3 деңгейлік біліктілік курстарынан тегін өтіп, еңбек жалақыларына үстемақы қосылғанымен мектеп мұғалімдерінің жартысынан көбісі аттестация кезеңіндегі біліктілік тестінен өте алмауы (қажетті шекті балды жинай алмауы) – мектеп мұғалімдерінің кәсіби біліктілігінің күрт төмендеп кетуінің көрсеткіші.

3) Соңғы кезеңде педагогикалық кадрларды дайындау жүйесіне айтарлықтай жаңалықтарды ендіруге қарамастан – дуалды оқыту элементтерін ендіру, ЖОО-на өндіріс орындарынан практик-мамандарды тарту, келер жаңа оқу жылында республикада жаңа 30 білім беру бағдарламасын пилоттық жоба ретінде енгізу және т.б. ЖОО-да педагог кадрларды дайындау сапасы да сын көтермейді: 2021 жылдан бастап педагогикалық мамандықтардың түлектері кәсіби шеберлікке сертификаттаудан өте бастады, нәтижесі өте төмен: болашақ педагогтердің тек 2/3 бөлігі (жартысынан көбі) шекті балды жинай алмады.

НЕ ІСТЕУ КЕРЕК?

1) Білім сапасын арттыру үшін болашақ педагогтерді сапалы дайындау қажет.

2) Болашақ педагогтерді сапалы дайындау үшін қазіргі жаңа талаптарға сәйкес білім беру бағдарламаларын (ББББ) жаңарту қажет.

3) Білім беру бағдарламаларын жаңарту үшін жұмыс берушілермен – өндіріспен-білім беретін ұйымдармен ынтымақтастық байланысты нығайту қажет, жұмыс берушілерді тікелей маман дайындауға қатыстыру қажет.

4) ЖОО-дағы ББББ практикалық білім беруге бағыттау – практикалық сабақтардың үлес салмағын арттыру, педагогикалық практикаға бөлінетін сағат санын арттыру – дуалды оқыту элементтерін ендіру.

5) Болашақ педагогтердің кәсіби құзыреттіліктеріне қойылатын талаптарды күшейту қажет.

ҚР-да педагогикалық кадрларды дайындау жүйесі жыл сайын модернизациялауға ұшыраса да, ЖОО-ның қабырғасында болашақ педагогтер өздеріне қажетті кәсіби құзыреттіліктерді, тіпті кейбіреулері өз пәндері бойынша теориялық білімді де жете меңгере алмауда .

НЕНІ ӨЗГЕРТУ КЕРЕК?

Педагогикалық кадрларды дайындау жүйесіне РЕФОРМА керек!

1) Педагогикалық кадрларды дайындау жүйесі 3 + 2 = 5 (жыл) болып өзеруге тиіс (1-сурет).

Сурет-1. Білікті маман формуласы

2) Бакалавриатта оқу мерзімі 1 жылға қысқарады және осы қысқартылған 1 жыл магистратура беріледі: 3 жылда бакалавриатты тамамдаған маман бакалаврдың дипломын алады және мектепке дейінгі мекемелерде, дамыту орталықтарында жұмысқа орналаса алады (Финляндия мемлекетіндегідей) [5].

Ал жалпы орта білім беретін мектептерде жұмыс жасағылары келсе тағы 2 жыл магистратурада оқуды міндеттеу (дамыған мемлекеттердің барлығында мектепке жұмыс жасауға магистр академиялық дәрежесі бар мұғалімдерді ғана жұмысқа қабылдайды (Германия, Финляндия және т.б.).

3) Магистратураға қабылдау және аяқтау талаптарын қайта қарастыру керек:

3.1 Магистратураға жеке қабылдау жүргізілмейді: 3 жыл бакалавриат деңгейіндегі білім беру бағдарламасын аяқтағаннан кейін болашақ маман бакалавр дипломын алады (2-сурет):

1) мектепке дейінгі мекемелерде, дамыту орталықтарында жұмысқа орналаса алады;

2) шетелде магистратураға түсуге және оқуға мүмкіндік бар (дарынды студенттер үшін);

3) бакалаврды бітірген дипломы бар маман ешқандай түсу емтиханын тапсырмастан келесі жылдан бастап магистрлік білім беру бағдарламасымен оқуын жалғастырады!

4) мұғалімдерге магистратураға түсу бойынша тағы да тестке дайындалу, тест тапсыру, нәтижесін күту, қобалжу сияқты артық физикалық салмақ түсірмеу (қазіргі кезеңде жалпы орта білім беретін мектептерде көптеген мұғалімдердің денсаулығы сын көтермейді).

Сурет-2. Білікті маман құрылымы

БҰЛ РЕФОРМА НЕ БЕРЕДІ?

1) Қазіргі кезеңде ҚР-да магистратураға түсу талаптары өте жоғары: магистратураға түсу үшін (ғылыми педагогикалық бағыт), біріншіден, шет тілінен (талапкерлердің басым көпшілігі ағылшын тілін таңдайды) міндетті емтихан тапсырады және екіншіден, шет тілінен шектік балл кем дегенде 25 балл болуы қажет (болашақта әрбір маман өз пәнін шет тілінде беретіндей!) және екіншіден, бейіні бойынша әр пәннен – кемінде 7 балл жинауы керек!

Парадокс: Керісінше болуы керек емес пе?! Бейіні бойынша 2 пәннен кемінде 25 балл алуы керек еді! Сонда тілді емес, өз таңдаған мамандығы бойынша бейінді пәндерді терең меңгерген талапкер әрі қарай да білімін тереңдетуге, шыңдауға мүмкіндік алады емес пе? Осы кезге дейін қаншама талантты талапкерлер бейіндік пәндерден өте жоғары балл жинаса да шетел тілінен 25 балл жинай алмағаны үшін магистратураға түсе алмай жатыр!

Ал қазіргі кезеңде магистрлік академиялық дәрежесі бар мұғалімдерге 10 АЕК үстем ақысы қосылатындығын ескерсек, бұл өз пәнін жетік білетін және жыл сайын шетел тілінен 25 балл жинай алмайтын дарынды мұғалімдер үшін – үлкен қиянат!

Және бұл ЖОО-да білім сапасының көтерілмеуіне әсер еткен басты фактор емес пе?

2) ЖОО-да сапалы кадр дайындалады – бұрынғыдай 4-жыл емес, 5-жыл оқиды. Өз пәнін жетік меңгереді.

3) Магистратурадағы 2 жыл түгелдей практика арналады: болашақ маман өз пәні бойынша қажетті құзыреттілікті тікелей практика барысында меңгереді; тәжірибелі мұғалімдердің сабақтарына қатысады, мектептегі сыныптан және мектептен тыс іс-шаралардың (әдістемелік кеңес, сынып сағаттары, ашық сабақтар, ата-аналар жиналысы, әртүрлі мерекелік іс-шаралар) үлгі-жоспарын жасайды және кейбірін жасап көреді; озық іс-тәжірибемен танысады, оны зерттейді, диагностика жүргізеді, ғылыми тұжырым жасайды. Жүргізілген ғылыми- зерттеу жұмыстары бойынша ғылыми мақала, баяндама, рефлексивті есеп дайындайды (3-сурет).

Сурет-3. Магистратураның құрылымы

2 жылды – практиканы аяқтаған кейін болашақ маман қорытынды мемлекеттік емтихан тапсырады. Мемлекеттік емтиханның формасы: жазбаша және ауызша.

Мемлекеттік емтихан 2 блоктан тұрады:

1-блок: әдістемелік портфолиоға жасақтаған сабақтардан 1-2 инновациялық сабақты панорамалық сабақ түрінде өткізіп көрсету;

2 блок: «Мен таңдаған технология»/ «Үздік әдістеме» тақырыбына шағын ғылыми жоба жасап ұсыну (4-сурет).

Нәтижесінде әр мектептің іс-тәжірибесі зерделенеді. Ең бастысы болашақ маман шынайы зерттеу жүргізуді үйренеді; ізденіске, шығармашылыққа жол ашылады!

4) Магистратураға жеке білім беру бағдарламасын дайындау, оны реестрге ендіру, тіпті магистратураға талапкерлерді тарту – кәсіби бағдар жұмысын жүргізу қажет болмайды. Ал, бұл

ЖОО-ның маман шығарушы кафедраның және оқытушылардың жұмысын әлдеқайда жеңілдетеді. Сапаға көңіл бөлуге мүмкіндік болады.

5) Экономикалық сипаты: Бакалаврды ақылы негізде оқып жатқан болашақ маман 4-5 курста магистрлік бағдарламаны да ақылы оқиды. Бұл не береді? 5- жылға оқытуға қажетті оқу қаражатын ақылы негізде оқитын болашақ маман өзі төлейді – оған мемлекет тарапынан көп қаржы қарастыру керек емес!

Сурет - 4. Магистратураның мазұндық құрылымы

Ал қазіргідей 4 жыл бакалавриат және 2 жыл магистатурада мемлекеттік грант негізінде біліп алып жатқан болашақ мамандар – мен ұсынған 3 жыл + 2 жыл жаңа моделіне көшсе, онда мемлекеттік тапсырыспен білім алып жатқан болашақ маманның оқу төлемақысы 1 жыл көлеміндегі төлемаақыға кемиді. Ал бұл – мемлекеттің қаражатын үнемдеуге, яғни мемлекеттік гранттар санын арттыруға мүмкіндік береді.

Алдағы уақытта Қазақстан Республикасында педагогикалық кадрларды дайындаудың 3+2 моделіне өту үшін жетекші ғалымдардан, экономистерден жасақталған жұмысшы тобы құрылып, жаңа модельдің концепциясын, стандартын жасалуы тиіс.

Пайдаланған әдебиеттер

1.Мемлекет басшысы Қ.Тоқаевтың VIII сайланған Парламенттің бірінші сессиясының ашылуында сөйлеген сөзі.-Астана, 2023.https://akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-viii-saylangan-parlamenttin-birinshi-sessiyasynyn-ashyluynda-soylegen-sozi-2922539

2.http://vestnik.yspu.org/releases/materialy_mejdunarodnogo_seminara/14_1/

3.https://www.rsu.edu.ru/wp-content/uploads/e-learning/ZUMK-razvitie-vishego-pedagogicheskogo-obrazovaniya-za-rubezhom-i-v-rossii/04.htm

4.https://pedform.kz/news/novosti-obrazovanija/1327-kazahstan-zanjal-pozlednee-mesto-v-rejtinqe-qramotnosti-detej.html

5. Ширшова И.А. Подготовка современного учителя: опыт Финляндии в сфере педагогического образования //Ученые записи Таврического национальногоуниверситетаимени В.И.Вернадского. Серия «Проблемыпедагогики средней и высшей школы».Том 27(66).-2014г.- №4.- С.26-35.

ӘОЖ

Буртибаева А. К.
Пед.ғ.м., аға оқытушы Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Бейнелеу өнері және дизайн кафедрасы. Қазақстан, Қарағанды қ. E-mail: aiman.di@mail.ru

Манабаева А.Х.,
6В02101 - Дизайн» білім беру бағдарламасының студенті, Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ КӨРМЕ ҚЫЗМЕТІ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ШАРТЫ РЕТІНДЕ

Аңдатпа. Мақалада көрме қызметі балалардың шығармашылық өзін-өзі көрсетуге қалай ықпал ететіні сипатталған; білім алушылардың әртүрлі деңгейдегі көрмелерге қатысуы және көрме қызметінің нәтижелілігі туралы айтылады.

Оқыту мен тәрбиелеу тәсілдеріне байланысты өзгерістерді ескере отырып, оқушылардың шығармашылық көрінісін дамытуға бағытталған көрме қызметін дайындау процесін қалай ұйымдастыруға болатындығы туралы мәселе туындайды.

Кілт сөздер: шығармашылық, көркемдік образ, шығармашылық ойлау, танымдық қызығушылық, көрме

Бүгінгі динамикалық әлемде қоғамның әртүрлі салаларындағы қызметке жоғары талаптар қойылады. Әр бір маман қоғамды реформалау жағдайында мәселелерді сәтті шешу үшін жоғары шығармашылық әлеуетке ие болуы тиіс. Осыған байланысты қосымша білім беруде білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруда және оның әлеуетті мүмкіндіктерін іске асырудағы рөлі мен маңызы артады. Білім берудің жаңа мазмұнында білім алушылардың шығармашылығын анықтау қажет етеді.

Қазіргі балалар жаңа ақпараттық технологиялар әлемінде өсуде. Өмір салты ғана емес, өмір ырғағы да өзгерді: көбірек мүмкіндіктер, бұқаралық ақпарат құралдарындағы оқушыларға көбірек ақпарат, компьютерлік жаңалықтардың жыл сайынғы жаңаруы бар заманауи гаджеттер, әр оқушыға, және жасөспірімге арналған соңғы интернет мүмкіндіктері қоршаған әлемді, қоғамды басқаша білуге мүмкіндік береді. Бұл жаңа әлем баланың шығармашылығын, қиялын дамытпай, дайын модельдерді (үлгілерді) ұсынады. Бірақ осы кезде табысты оқу, даму – заманауи шығармашылық тұлғаны дамыту үшін шығармашылық тәсілді талап етеді.

Соған орай, сәндік-қолданбалы шығармашылық заманауи өмірге органикалық түрде еніп, қолөнердің барлық жаңа түрлерін қоса алғанда, дамуын жалғастыруда. Сәндік-қолданбалы шығармашылықтың ерекше құндылығы - бұл дизайнды жүзеге асыруға ең қолайлы әр түрлі материалдар қолданылады. Сәндік-қолданбалы өнер түрлері мен техникасының алуан түрлілігімен ерекшеленеді: гуашьпен сурет салу; аппликация мен басып шығарудың әртүрлі түрлері, түрлі-түсті қағаздан жасалған мозаика, шыны сынықтары, фарфор, керамика, қиыршық тастар; қағаздан, матадан, табиғи және импровизацияланған материалдан құрылыс; кескіндемемен сәндік мүсіндеу және басқалар. Мұның бәрі білім алушылардың бастамасын ынталандырады, тәуелсіз әрекеттерге итермелейді, оларға іздеу сипатын береді.

Білім алушының әлемі - әртүрлі визуалды, есту, тактильді сезімдердің күрделі кешені. Әлемді сезімдік қабылдау оны баурап алады, ізденіске итермелейді, туғаннан бастап әр балаға тән шығармашылық қабілеттерін ашады. Сәндік-қолданбалы шығармашылықтың сұлулығын біле отырып, білім алушы жағымды эмоцияларды сезінеді, соның негізінде сезімдер пайда болады: қуаныш, таңдану, қуаныш. Бейнелі идеяларды, ойлауды, қиялды дамыту үшін жағдайлар жасалады. Мұның бәрі білім алушының қабылданған сұлулықты жеткізуге, өздеріне ұнайтын заттарды түсіруге, шығармашылық белсенділікті оятуға және дамытуға, эстетикалық сезімдер мен көркемдік талғамды қалыптастыруға деген ұмтылысын тудырады.

Сәндік-қолданбалы шығармашылық сабақтары білім алушының байқау, бейнелі және кеңістіктік ойлауды дамытады, сурет салу, мүсіндеу, тігу дағдыларын дамытады.

Сәндік-қолданбалы шығармашылықтың көптеген түрлері қажырлы еңбекті қамтитындықтан, бұл білім алушының ұсақ моторикасы мен танымдық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Сәндік-қолданбалы шығармашылықтың арқасында білім алушының есте сақтау қабілеті мен ақыл-ой белсенділігі жақсарады, табандылық дамиды, назар аударылады. Сәндік-қолданбалы

шығармашылықты игере отырып, білім алушылар бірінші кезекте өзін-өзі көрсетуді үйренеді. Олар өз әсерлері мен тәжірибелері туралы шығармашылықта сөйлей отырып, әлеммен диалог жүргізеді. Тұлғаның дамуында бұл адамды қоршаған әлеммен дұрыс қарым-қатынас жасауға үйретуде үлкен рөл атқарады.

Білім алушылар заттардың эстетикалық қасиеттерін, пішіннің әртүрлілігі мен сұлулығын, түстер мен реңктердің үйлесімін көруді үйренеді, қоршаған әлемді түсінуді, сезінуді және сүюді үйренеді.

Оның жеке басын тәрбиелеу мәселелерін шешудің жаңа тәсілдерін табу қажет. Тәрбие әдістері мен бағдарламаларын қолданумен қатар, шығармашылық процестерге, шығармашылық тұлғаны қалыптастыруға және дамытуға бағытталған шығармашылық әдісі де ұсынылуы керек.

Білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін қолайлы жағдайлар тәрбие жұмысы, атап айтқанда көрме қызметі болып табылады. Ол білім алушының мүдделері мен педагогикалық ықпалының көрінісі болып табылатын көрме қызметі.

Мұғалімнің жетекшілігімен орындалған білім алушылардың жұмыстарында жас суретшінің өзіндік ерекшелігі мен даралығы көрінеді. Бейнелеу өнері бойынша білім беру қызметінің нәтижесі сурет болып табылады.

Мұғалімнің міндеті - білім алушыны бейнелеу іс-әрекетінің жаңа тәсілдеріне үйрету және оның даралығын сақтау. Шығармашылық жұмыстарды көрсету керек. Көрмелер - білім алушының жетістіктерін көрсету тәсілі.

Оқыту мен тәрбиелеу тәсілдеріне байланысты өзгерістерді ескере отырып, шығармашылық көрініс ті, білім алушылардың әлеуетін дамытуға бағытталған көрме қызметін дайындау процесін қалай ұйымдастыруға болатындығы туралы мәселе туындайды.

Шығармашылық - бұл шығармашылық қызметте көрінетін ішкі жеке мүмкіндіктер, олар мыналарды қамтиды:

- көркем-бейнелі шығармашылық ойлаудың даму деңгейі;
- көркемдік-шығармашылық бағыт;
- жаңа білім мен дағдыларды игеруге деген ұмтылыста көрінетін шығармашылық мотивация;
- Шығармашылық іске асыру қабілеті.

Көрме қызметі - бұл белгілі бір әлеуметтік мақсаттармен көпшілікке көрсетуге арналған арнайы жасалған және көркем түрде өзгертілген пәндік-кеңістіктік орта.

Шығармашылық өзін-өзі көрсету – өнердегі өзін-өзі көрсету - бұл даралықты көрсету туралы ойлайтын көптеген шығармашылық адамдар үшін қажет. Ішкі әлем бейнелерді, адамды эмоциясыз қалдыра алмайтын бірлестіктерді, эмоцияларды көрсетуге деген ұмтылыстарды толтырады. Ішкі әлем элементтерімен алмасу адамдар арасындағы эмоционалды байланысқа, бейсаналық көрініске және ішкі үйлесімділікті табуға ықпал етеді. Шығармашылық жұмыстар қоршаған әлем, болып жатқан жағдайлар туралы пікірдің көрінісі ретінде қызмет етеді, ал ішкі әлемнің тікелей көрінісі көрермендердің жан дүниесінде жауап береді. Осы себепті өнердегі өзін-өзі көрсету – бұл қалыптасқан әлеуетті дамытатын шығармашылық адамдардың міндеті.

Шығармашылық - (лат.creatio-құру) - адамның жаңа ұғымдар жасау және жаңа дағдыларды қалыптастыру қасиетін көрсететін қабілет яғни, шығармашылық қабілеті, бұл тұжырымдама интеллектке тәуелсіз зерттеледі және тұлғаның шығармашылық жетістіктерімен байланысты.

Дарындылық-адамның қабілеттерін дамытуға бейімділігінің болуы.

Көркем образ - бұл кез-келген идеяның сезімтал көрінісі. Бұндай термин рефлексиясы белгілі бір өмірлік құбылыс түрінде болатын шындықты анықтайды. Көркем образ өнермен айналысатын адамның қиялында туады. Кез-келген идеяның сезімтал көрінісі - тек өзінің өмірлік тәжірибесіне негізделген қажырлы еңбектің, шығармашылық қиялдың және ойлаудың жемісі. Суретші белгілі бір бейнені жасайды, оның санасында нақты объектінің ізі болып табылады және бәрін өнер туындысында бейнелейді.

Шығармашылық ойлау - бұл жаңа нәрсені жасауға немесе ашуға байланысты ойлау түрі.

Шығармашылыққа деген құштарлық, кез-келген таза адам қажеттілігі сияқты, туа біткен сапа емес, табиғи сыйлық емес, оқыту, тәрбиелеу нәтижесі (стихиялық, байқалмайтын және ұйымдасқан, айқын), шығармашылыққа деген құштарлық білім алушылардың танымдық қызығушылықтарын қалыптастыру құралына, білім алу, білім алу қажеттілігін қалыптастыру құралына айналуы мүмкін.

Қоршаған орта мен қоғам - білім алушы сезімдерін, толқуларын, шығармашылық импульстарына үлкен әсер ететін эмоционалды күш болып табылады. Бірақ адамның әлеммен эмоционалды-құндылық қатынастары пайда болатын және көрінетін эстетикалық орта ғана оларды құндылық мазмұнымен толтыра алады. Шығармашылық тұлғаны сәтті қалыптастыру мүмкін болатын педагогикалық жағдайларды іздеу маңызды болмақ.

Әлемнің көркемдік дамуы барлық уақытта адамның өмірі мен іс-әрекетінің ажырамас бөлігі болды, ал бейнелеу өнері білім алушылардың сезімдерін ғана емес, сонымен қатар шартты белгілер мен абстрактілі ұғымдарды қолдана отырып игерілмеген мектеп пәндерін (сурет, кескіндеме, станоктық композиция, қолданбалы шығармашылық, мүсін, пленэр) игеру арқылы қоршаған әлемді ойлау, қабылдау және жаңғырту.

Шығармашылық өзін-өзі көрсету шығармашылық көркемдік процестің ажырамас бөлігі болып табылады.

Шығармашылық процесте мақсатқа ұмтылу әрдайым қызығушылықпен қозғалады, ал оған жету мектеп білім алушыларының қуанышы мен қанағаттануын тудырады. Әлемнің көркемдік көзқарасы, эстетикалық ойлау, заттардың сұлулығын, бірегейлігі мен сезімдік бейнесінің мәнерлілігін бағалау қабілеті көркем шығармашылықтың барлық түрлерінің негізінде жатыр, бірақ олар тек бейнелеу өнері сабақтарында үлкен жарықтықпен дамиды. Білім алушылардың өсуімен шығармашылық қабілетіне деген қызығушылық азаяды және көбінесе мүлдем жоғалады. Көркемдік пәндердің негізгі міндеттеріне қол жеткізу үшін барлық оқу кезеңінде білім алушылардың танымдық қызығушылығын тұрақты дамыту керек.

Танымдық қызығушылық индикаторларының деңгейі төмен білім алушылардың белсенділігін ынталандыру әдеттен тыс, ойын-сауық, қызықты фактілер мен оқытудың мазмұнды формалары бар жаңа ақпараттың үнемі ағынын талап етеді. Сондықтан мұғалімнен шығармашылық шиеленіс, қызығушылық пен шығармашылық процеске мағыналы қосылу жағдайларын жасау талап етіледі. Оқу процесінде мұғалім кәсіби құзыреттілігін көрсете отырып, білім алушыларды сапалы оқытуға деген қызығушылығын көрсетуі керек.

Жасөспірімдік шақтағы білім алушылардың бейнелеу іс-әрекетіне деген қызығушылық – бұл белгілі бір қасиеттері бар осы пәндік аймақтың мазмұнына ғана емес, сонымен бірге білім алу процесіне, оқытудың бұрыннан алынған әдістерімен жұмыс жасайтын, жаңаларын игеретін және жетілдіретін іс-әрекеттерді жүзеге асыру процесіне бағытталған интеллектуалды және эмоционалды-ерікті процестердің органикалық қорытпасының болуы.

Көркемдік және шығармашылық қызмет оның шығармашылық мәнін анықтайтын тиімді шығармашылық ойлаудың маңызды шарты ретінде қарастырылады. Эвристикалық оқытудың тұжырымдамалық негіздері шығармашылық теориясымен, интеллектуалды қабілеттер теориясымен, шығармашылық даму мен өзін-өзі дамытумен, шығармашылық әлеуетімен, жеке қабілеттерімен, шығармашылығымен және дарындылық тұжырымдамаларымен байланысты.

Білім алушылардың шығармашылық әлеуеті - шығармашылық қызметте көрінетін ішкі жеке мүмкіндіктер, олар мыналарды қамтиды: көркемдік-бейнелі шығармашылық ойлаудың даму деңгейі, көркемдік – шығармашылық бағыт және шығармашылық мотивация, шығармашылық қызметтің белгілі бір түрінде жаңа білім мен дағдыларды игеруге деген ұмтылыста көрінеді, шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыру қабілеті. Олар мен ересектер үшін шығармашылық кездесулер мен шеберханалар, балалар мерекелері, әңгімелер, дөңгелек үстелдер, шеберлік сыныптары, презентациялар, экспозиция бойынша экскурсиялар, педагогикалық семинарлар мен конференциялар өткізіледі.

Көрмеге келушілер - білім беру мекемелерінің білім алушылары мен педагогтары, көркемсурет мектептерінің оқытушылары мен тәрбиеленушілері, сондай-ақ олардың ата-аналары. Ересектерге қазіргі білім алушының проблемалары мен мүдделері туралы білуге, оларды шынымен не қызықтыратынын білуге, өздерін оның көзімен көруге мүмкіндік беріледі. Көрме экспозициясында бірге болу, мастер - класта жұмыс істеу немесе шығармашылық кездесуге қатысу ата-аналарға балаларын жақсы түсінуге, олардың жасырын мүмкіндіктерін көруге, көркемдік қабілеттерін бағалауға және болашақта баласының шығармашылығын қолдауға көмектеседі.

Жоғарыдағыларды талдай келе, көрме қызметі білім алушылардың көркем шығармашылығы арқылы бейнелеу өнеріне тұрақты қызығушылықты қалыптастыра отырып, мұғалімдерді, білім алушылар мен ата-аналарды біріктіреді. Көрмелерде білім алушылардың үздік оқу жұмыстары ұсынылады. Оларды басқалармен салыстырғанда көру, тек көрермендердің реакциясын сезіну және жолдастардың, кәсіпқойлардың, басқа көрермендердің пікірін есту арқылы ғана олардың шығармашылық жетістіктерін жеткілікті түрде бағалауға болады.

Көрмелер білім алушылардың шығармашылық белсенділігін ынталандырады. Білім алушылардың шығармашылық белсенділігінің шығармалар жасауға және көрмелерге дайындалуға бағытталуы олардың жеке шығармашылық әлеуеті мен жалпы мәдениет пен өнерге қатысуы туралы хабардар етеді.

Пайдаланылған дерек көздердің тізімі

1. Бердышев, С. Н. Организация выставочной деятельности : учеб. пособие / С. Н. Бердышев. – 2-е изд. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2011. – 228 с.
2. Юренева, Т. Ю. Музееведение : учеб. для студентов гуманит. спец. вузов / Т. Ю. Юренева. – М. : Академический Проект, 2007 ; М. : Альма Матер, 2007. – 559 с : ил. – (Учебник для высшей школы. "Gaudeamus").
3. Веретенникова Л.К. Подготовка будущих педагогов к развитию творческого потенциала обучающихся – М: «МПГУ», 2018.
4. Казакова И.В. Инновационный проект «Выставочная деятельность обучающихся как условие формирования творческого самовыражения. 2017г.

УДК 374
ББК 74.2

Волкова Э.Р.,
студент, направление подготовки 44.03.01, Московский государственный университет технологий, и управления им. К.Г. Разумовского, e-mail: elmira280603@gmail.com
Орлова И.К.
Московский государственный университет технологий и управления им. К.Г. Разумовского
Орлова И.К. – научный руководитель, кандидат педагогических наук

ВИДЕОКАМЕРЫ В КЛАССАХ ШКОЛЫ

Аннотация: Данная статья рассматривает возможности смешенного формата освоения школьной программы. Рассматриваются технические возможности образовательных организаций и способы их внедрения в школьную практику в процессе реализации учебной деятельности.

Ключевые слова: Смешанный формат обучения; индивидуальная траектория обучения; цифровые, технические средства обучения.

Volkova E. R.,
student, direction of training 44.03.01, Moscow State University of Technology and Management K.G. Razumovsky, e-mail: elmira280603@gmail.com
Orlova I.K., scientific supervisor, Candidate of Pedagogical Sciences

VIDEO CAMERAS IN SCHOOL CLASSROOMS

Abstract: This article examines the possibilities of a mixed format of mastering the school curriculum. The technical capabilities of educational organizations and ways of their introduction into school practice in the process of implementing educational activities are considered.

Keywords: Mixed learning format; individual learning trajectory; digital, technical learning tools.

“Технологии не заменят учителей.
Но учителя, которые используют технологии,
возможно, заменят тех, кто их не использует.”
Рэй Клиффорд

Введение. Обучение в школах за последние несколько лет очень изменилось, появились интерактивные доски, компьютеры и другая техника. Ещё больше обучение изменилось после пандемии, которая стала серьёзным вызовом для системы образования. Этот кризис затронул более миллиарда школьников во всём мире. Чтобы не отставать от программы, все они должны были продолжать обучение даже после закрытия школ, быстро переключившись с традиционного офлайн на новые форматы. Так, для дистанционного обучения появились специальные программы для проведения уроков, специальные платформы для выполнения домашних заданий и так далее. Однако после выхода на очную форму обучения кое-что осталось неизменным. Многие дети, которые часто болеют или находятся на длительном лечении от тяжёлой болезни, не могут присутствовать на очных занятиях и по этой причине очень отстают от своих одноклассников. Решение данной проблемы возможно с помощью применения технических средств, которые позволят выстроить

индивидуальную траекторию обучения. Так видеокамеры в классах школы, помогут учащимся, которые не присутствуют на занятиях в режиме реального времени или в записи, изучать пройденный на уроке материал и не отставать от программы. [6]

Методы. Идеи реализации такого вида смешенного обучения рассматриваются рядом авторов, а также присутствуют попытки внедрения таких технологий в образовательный процесс. Так, например в педагогической практике разработана и внедряется в тестовом режиме система, которая позволит ученику не просто присутствовать на уроке, но и отвечать, задавать вопросы и выходить к доске. [8]

Также хочется упомянуть проект «Перевернутый класс», когда процесс обучения переделан нестандартным образом, где учащиеся изучают теорию дома, а упражняются и отрабатывают материал на уроках в школе. То есть если ребенок не приходит на урок, он может самостоятельно в качестве домашнего задания изучать всю теорию смотря и конспектируя лекции, которые записаны ранее учителями. Следует отметить, что модель урока не получила широкого распространения, поскольку она достаточна нестандартная для традиционной практики, реализуемой в современной системе образования. [5]

Результаты. Анализ данной проблемы, позволяет предположить, что использование камер позволит повысить эффективность учебного процесса в части построения индивидуальной траектории развития личности учащегося. Отсутствующий ученик мог бы видеть всё, что сейчас происходит в классе. Конечно же атмосфера будет другая ведь ученик находится в домашних условиях, но тем не менее это лучше, чем ничего. Также ученики, которые плохо усвоили материал на очном уроке могли бы пересмотреть этот урок дома. Данное введение не будет таким резким, и ученики смогут привыкнуть к этому довольно быстро.

Дискуссия. В мире произошли глобальные изменения, дети, которые сейчас вырастают, это совсем другие дети, у каждого в руках смартфоны, все ученики имеют собственную учетную запись в Электронной Школе и личный аккаунт в электронном дневнике. Персональный вход по логину и паролю в электронный дневник полностью исключает доступ посторонних лиц к онлайн-урокам.

Законно ли установление камер в классах? Да, законодательно размещать в школах системы видеонаблюдения разрешено, так как школа является публичным местом. Законодательство напрямую не запрещает монтаж и эксплуатацию систем видеонаблюдения в общественных местах. Оно регулирует использование отснятого материала. Так, не является нарушением сбор, хранение, распространение и использование информации о частной жизни гражданина в государственных, общественных или иных публичных интересах (статья 152.2 Гражданского кодекса Российской Федерации, часть первая). [1]

Директор школы может принять решение установить видеокамеры в кабинетах, даже не спрашивая на то согласие учителей. Такое право объясняется тем, что обучение учеников в классе не относится к частной жизни учителя. Но видеонаблюдение не должно быть тайным.[4] На видном месте должны быть размещены знаки, предупреждающие об этом. Также из анализа Федерального закона от 29.12.2012 г. № 273-ФЗ "Об образовании в Российской Федерации" в статье 28 «Компетенция, права, обязанности и ответственность образовательной организации» говорится, что отсутствие системы видеонаблюдения в образовательном учреждении отрицательно сказывается на комплексной безопасности лиц, пребывающих в учреждении, поскольку не обеспечивается надлежащая антитеррористическая устойчивость объекта, постоянный контроль и возможность своевременного предупреждения террористических актов, чрезвычайных ситуаций на территории образовательного учреждения, может способствовать совершению противоправных действий в отношении лиц, находящихся в учреждении.[3] А также по Федеральному закону от 06.03.2006 г. № 35-ФЗ "О противодействии терроризму" следует, что исполнение требований нормативно-правовых актов по обеспечению комплексной безопасности и антитеррористической защищенности является обязанностью образовательных учреждений. [2]

Но комфортно ли учащимся будет находиться почти полдня под камерой? Первое время, конечно, нет, однако к камерам дети привыкают быстрее, чем взрослые. И поэтому спустя время они возможно про неё даже забудут и начнут вести себя естественным образом.[7] Можно даже и не направлять камеру на учащихся, а только на доску и учителя, который рассказывает новый материал, читает лекцию. Записи уроков хранились бы определенное время, а потом автоматически удалялись. Ученику были бы доступны видеозаписи только тех предметов, которые есть у него в расписании, поэтому зайти и посмотреть запись могли бы только учащиеся.

Заключение. Таким образом, считаю, что данное введение будет очень полезным, правильным и востребованным, хотя и не является совершенным.

Список литературы

1. Гражданский кодекс Российской Федерации часть первая от 30.11.1994 г. № 51-ФЗ (в редакции от 26.10.2021 N 45-П) // Собрание законодательства Российской Федерации от 5 декабря 1994 г. N 32 ст. 3301;

2. Федеральный закон от 06.03.2006 г. № 35-ФЗ "О противодействии терроризму" (от 26.05.2021 N 155-ФЗ) // СПС КонсультантПлюс;

3. Федеральный закон от 29.12.2012 г. № 273-ФЗ "Об образовании в Российской Федерации" (в ред.от 30.12.2021 N 472-ФЗ) // СПС КонсультантПлюс;

4. Бондарев М. «Безопасность детей - приоритет». - [Электронный ресурс]. // Калужские губернские ведомости.- 2021. №37. - URL: https://kgvinfo.ru/novosti/sotsialnaya-sfera/bezopasnost-detey-prioritet/ (Дата обращения: 01.04.2022).

5. Гальченко М. “Перевернутый класс”- окно в обучение 21 века!. - [Электронный ресурс]. // 24.07.2019 URL: https://etutorium.ru/blog/perevernutyj-klass (дата обращения: 01.04.2022).

6. Иванова Е. «Как разные страны справились с дистанционным обучением школьников во время пандемии». - [Электронный ресурс]. // 05.07.2020. - URL: https://luckyea77.livejournal.com/3408056 (Дата обращения: 02.04.2022).

7. Стравец М. «Камеры в классе: аргументы «за» и «против». - [Электронный ресурс]. // Мел. - 02.09.2021. - URL:https://mel.fm/blog/marina-stravets/90127-kamery-v-klasse-argumenty-za-iprotiv (дата обращения: 03.04.2022)

8. Федотов А., Мальцева А. «Заболевшие школьники смогут присутствовать на уроках по Skype». - [Электронный ресурс]. // Москва24. - 30.08.2016. - URL: https://www.m24.ru/articles/obrazovanie/30082016/114678 (дата обращения: 02.03.2022).

9. Пономарев, В. Г. Создание интерактивных моделей объектов историко-культурного наследия и их использование в педагогической деятельности / В. Г. Пономарев // Научные исследования и разработки. Социально-гуманитарные исследования и технологии. – 2022. – Т. 11. – № 4. – С. 3-5. – DOI 10.12737/2306-1731-2022-11-4-3-5. – EDN PHZNVL.

10.Иммернет как естественная среда развития иммерсивного технологического и профессионального обучения / С. Е. Шишов, В. А. Кальней, С. К. Попей-Оол, Е. Г. Ряхимова // Научные исследования и разработки. Социально-гуманитарные исследования и технологии. – 2022. – Т. 11. – № 3. – С. 3-13. – DOI 10.12737/2306-1731-2022-11-3-3-13. – EDN IXDOKI.

УДК 378.027.7

Воронин А.В.
д. и. н., проф., Мурманский государственный технический университет,
кафедра социально-гуманитарных дисциплин, проф., РФ, г. Мурманск. E-mail: crowss57@yandex.ru

Гайнутдинов Р.К.
д. ю. н., доцент., Мурманский государственный технический университет,
кафедра социально-гуманитарныхдисциплин, проф., РФ, г. Мурманск .E-mail: pohjola@mail.ru

Самородов В.Н
к. философ. н., доцент., Мурманский государственный технический университет,кафедра
социальногуманитарных дисциплин, доцент., РФ, г. Мурманск. E-mail: v_samorodov@mail.ru

Денисова И.А.
к. пед. н., ассоц.проф, Казахский национальный женский педагогический университет,
кафедра специальной педагогики, Казахстан, г. Алматы, E-mail: irenadenisova@mail.ru

МЕСТО И РОЛЬ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИ В ВУЗЕ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В РОССИИ

Аннотация. Ожидающие российскую систему образования перемены, связанные с отказом от участия в Болонском процессе, по-новому ставят вопросы места и роли социально-гуманитарного знания в высшей школе. Некоторые шаги уже делаются, как например, в отношении «истории», но необходимкомплексный подход к решению проблемы преподавания всего блока в целом. Это позволит готовить не просто специалиста, а человека, личностно зрелого, эффективно действующего

в своей профессиональной сфере. Однако это станет возможно, если будут созданы благоприятные условия не только для обучающихся, но и обучающих.
Ключевые слова: Высшая школа; Болонский процесс; Социально-гуманитарные дисциплины.

Abstract. The changes awaiting the Russian education system, associated with the refusal to participate in the Bologna process, raise the questions of the place and role of social and humanitarian knowledge in higher education in a new way. Some steps are already being taken, such as in relation to "history", but an integrated approach is needed to solve the problem of teaching the entire block as a whole. This will make it possible to prepare not just a specialist, but a person who is personally mature, effectively acting in his professional field. However, this will become possible if favorable conditions are created not only for students, but also for teachers.
Keywords: Higher school; Bologna process; Social and humanitarian disciplines.

В настоящее время система высшего образования в очередной раз стоит на пороге преобразований. Контуры новой модели пока еще не определены, но направление выглядит вполне очевидным. Независимо от причин предполагаемого перехода, оно связано с отказом от участия в болонском процессе. Как заявил министр науки и высшего образования РФ Фальков В.Н., «К Болонской системе надо относиться как к прожитому этапу. Будущее за нашей собственной уникальной системой образования, в основе которой должны лежать интересы национальной экономики и максимальное пространство возможностей для каждого студента» [1].

Соглашаясь с необходимостью перемен, авторы вовсе не склонны утверждать, что эта система неработоспособна в принципе: на постсоветском пространстве есть примеры вполне удачного ее применения, как, например, в Республике Казахстан. Однако в России реформы, связанные с внедрением этой системы, оказались, по словам того же министра, «мягко говоря, недостаточно эффективными», что, впрочем, всегда являлось секретом Полишинеля для немалой части российского педагогического сообщества, постоянно и правомерно критиковавшего как их замысел, так и реализацию.

Во многом, по-видимому, это связано с тем, что многие «болонские» принципы в России реализовывались поспешно, без достаточного обсуждения, часто формально-бюрократически, сведясь, по сути дела, к введению двухуровневой системы образования – бакалавриата и магистратуры и различных технологических элементов, в частности, в оценивании работы преподавателей. А вот академическая мобильность и вариативность в высшем образовании РФ совершенно не прижились.

Отсюда, с неизбежностью вытекает необходимость широкого обсуждения сложившейся ситуации в системе высшего образования с целью выявления существующих узких мест и поиска путей их разрешения.

И одной из таких сложных проблем сегодняшнего вузовского образования является, на наш взгляд, недостаточная проясненность места социально-гуманитарных дисциплин в процессе обучения студентов.

Дело в том, что в условиях быстрого прогресса в области технологий нередко складывается представление о первостепенном значении технических и технологических сфер человеческой деятельности. Посмотрите, скажем «Приоритетные направления развития науки, технологий и техники Российской Федерации»: из 9-ти указанных в документе направлений нет ни одного, который содержал бы задачи социально-гуманитарного характера [4]. Та же ситуация в отношении вузовской науки: так из 27-ми тематик по 5-ти приоритетным направлениям исследований Мурманского государственного технического университета ни одна не имеет хоть скоько-нибудь социально-гуманитарной направленности. Соответственно, это отражается и на отношении к социально-гуманитарному блоку дисциплин в образовательных программах, что внешне выражается, прежде всего, в сокращении числа таких дисциплин и уменьшении выделяемых на них аудиторных часов.

На самом деле, как представляется, развитие процесса должно идти по прямо противоположному сценарию. В условиях быстрого прогресса науки, техники и технологий, все более важным становится не столько обучение деталям той или иной профессии, сколько подготовка профессионала с широким набором универсальных умений и навыков, способного самостоятельно получить необходимые знания в течение всей жизни, умеющего работать, в первую очередь, не с механизмами, а с людьми.

Именно эту задачу и призваны решать социально-гуманитарные дисциплины, связанные не только (а, может быть даже не столько) с формированием пресловутых компетенций и позитивным знанием, сколько с осмыслением происходящих в мире процессов, как ретроспективных, так и перспективных. Но осмысление (наделение смыслом) невозможно в отрыве от системы личностно значимых ценностей, закладывающих, по словам И. Канта, основы самостоятельного, свободного, ответственного мышления.

В этом, по-видимому, и заключается сама суть образования – основополагающего, по мысли Гадамера, гуманистического явления, в основе которого лежит уникальный и неповторимый образ, присущий каждому человеку – «нечто одновременно высокое и, скорее, внутреннее». [2, 51]. Система образования может быть ориентирована либо на нивелирование этого образа, его универсализацию и подчинение единому канону (такой, во многом, была советская система образования) либо на его раскрытие, предполагающее свободу мышления, сомнение как фундаментальный методологический принцип, критичность как основание познавательного процесса. Перефразируя Канта, социально-гуманитарные дисциплины призваны обеспечивать возможность делать суждения свободно, подчиняясь только законодательству разума, а не законодательству правительства.

Кстати, именно Кантом, пусть и в иных условиях, был поставлен вопрос о соотношении различных групп дисциплин, преподаваемых в университете. В своей работе «Спор факультетов», обсуждая соответствующие его времени формы организации университетского образования, он, фактически, вывел его на уровень философского осмысления проблемы взаимоотношений эмпирических и теоретических наук. Именно последние, считал он, должны быть основой университетского образования, составляя не только его базис, но и направляя его, открывая новые горизонты как для вновь рождающихся наук, так и для традиционных областей практического знания [3, 325].

Да и отечественная система высшего образования, как досоветского, так и советского, имеет немалый опыт включения социально-гуманитарных дисциплин в процесс обучения. Опираясь на него в 90-е годы XX века, совершенно справедливо, на наш взгляд, был поставлен вопрос о необходимости существенной гуманитаризации высшей школы. В учебные планы по всем направлениям подготовки были введены такие дисциплины, как культурология, политология, социология, этика, увеличено время на изучение истории, философии, права и других.

К сожалению, с началом реформ по внедрению Болонской системы в России, процесс пошел в прямо противоположном направлении.

И это при том, что в ситуации формирования «кликового» мышления, связанного как с объективными обстоятельствами технологического развития, так и внедрением тестовых приемов организации итогового контроля в средней школе, все более падает способность обучающихся к таким формам мыслительной деятельности как анализ, синтез, сопоставление точек зрения, обоснование собственной позиции, – т. е. именно тех умений, которые вырабатываются, именно социально-гуманитарными дисциплинами.

Поэтому при формировании новых подходов к развитию системы высшей школы в России необходимо, на наш взгляд, в противоположность нынешним тенденциям, существенно увеличить роль и место социально-гуманитарных дисциплин в процессе обучения. И такое понимание сегодня начинает складываться, правда, пока лишь по отдельным направлениям, без осознания необходимости общего пересмотра подходов к вузовскому образованию.

Так, заметным шагом в этом отношении стало принятие по инициативе Российского исторического общества решения Министерства науки и высшего образования РФ о реализации «дисциплины (модуля) «История России» в объеме не менее 4 з. е., при этом объем контактной работы обучающихся с педагогическими работниками Организации должен составлять в очной форме обучения не менее 80 процентов, в очно-заочной и заочной формах обучения не менее 40 процентов объема, отводимого на реализацию указанной дисциплины (модуля)» [5]. Правда, нельзя не отметить, что это совершенно верное, ломающее сложившуюся практику, изменение означает весьма существенное увеличение нагрузки и, соответственно, необходимость выделения дополнительных преподавательских ставок, которые, однако, зависят не от учебных планов, а от контингента студентов. Поэтому учебные части вузов могут пойти по пути увеличения числа студентов на потоковых лекциях и семинарах. И уж совсем в противоположном направлении станет действовать это решение, если оно приведет к сокращения количества часов, а то и полного исключения из учебных планов других гуманитарных и социальных дисциплин, у которых нет столь значительных лоббистских возможностей, как у «истории».

Полагаем, что более правильным было бы подойти комплексно к решению проблемы, определив минимальное соотношение контактной и самостоятельной работы для всех дисциплин социально-гуманитарного блока (а возможно – и для всех дисциплин, в принципе).

Уже само увеличение времени на общение со студенческой аудиторией создало бы предпосылки для более эффективной работы, но это только первый и отнюдь не единственный шаг, который необходимо сделать.

Главный вопрос, конечно, не количественный, а качественный: кто и как будет учить студентов. Если мы ставим перед собой задачу подготовки не просто специалиста, а человека, личностно зрелого, эффективно и компетентно действующего в своей профессиональной сфере, то достичь этого мы сможем лишь в тогда, когда обучающий сам является личностью.

Понятно, что «личность» – категория весьма субъективная. Но, по-видимому, можно создать условия, которые способствуют ее раскрытию и которые могут быть созданы для ее развития. Мысль, в общем-то, банальная, но, к сожалению, не слишком реализуемая на практике. Но если все-таки оттолкнуться от этого, пусть, идеалистического, тезиса, то качество и эффективность обучения зависит именно от того, насколько благоприятны условия работы преподавателя.

Надо сказать, что условий этих не так уж много: во-первых, это возможность полноценного, участия в процессе обучения, иными словами, достаточное время для контактной, очной работы со студентами; во-вторых, то же время, но для подготовки к занятиям со студентами, для научной работы в целях самосовершенствования, а, значит, обеспечение рационального баланса между учебной нагрузкой и «второй половиной дня», а также освобождение от бюрократически-рутинной бумажной деятельности; в-третьих, возможность постоянного профессионального роста путем повышения квалификации в ведущих научных и учебных центрах страны; в-четвертых, это ощущение стабильности и прочности своего положения, т. е знание перспектив своей дальнейшей работы в вузе; в-пятых, доверие со стороны вуза к экспертному мнению его и его коллег как специалистов; в-шестых, уважительное отношение к его труду, его заслугам со стороны вуза и достойная заработная плата. Конечно, есть и другие условия, но эти представляются наиболее существенными.

К сожалению, в современной ситуации мы чаще видим прямо противоположное: жесткий контроль и диктат, засилье бюрократии, постоянную корректировку курса в отсутствии рационально обоснованных принципов как в рамках целеполагания, так и конечного результата. Это, в свою очередь, держит преподавательский состав в состоянии постоянного напряжения по причине нескончаемой чехарды ГОСВО, рабочих программ и прочих атрибутов «деловой рутины». Причем, как правило, меняются исключительно формы учебно-методических документов, а не содержание учебного процесса. Напряжение возникает и в связи с сокращением сроков трудовых контрактов, все чаще заключающихся на 1 год, что формирует очевидную апатию и нежелание создавать перспективные проекты.

Стимулирование же работы преподавателей (в действительности – дестимулирование) со стороны вузов сводится в основном к введению эффективных контрактов с некими формальными показателями успеваемости или количества полученных «Скопусов» и «РИНЦев». Кстати, последнее характерно для многих стран постсоветского пространства, вызывая справедливую критику за формальный подход к критериям оценки деятельности преподавателей. Так директор НИИ частного права Каспийского университета, академик Национальной академии наук Республики Казахстан, профессор М.К. Сулейменов вынужден был опубликовать открытое письмо, в котором, в том числе, поставил вопрос о том, не является ли требование публикации в журналах Скопус для общественных наук «искусственным препятствием в развитии новых идей».

Во всем этом проявляется одна из главных проблем взаимоотношений администраций вузов и преподавательского сообщества: явное недоверие к преподавателям, причем не только к ним, но и их объединениям – кафедрам. Так, если раньше решение о конкурсном отборе преподавателей принималось Учеными советами на основе рекомендации кафедр, то теперь во многих вузах создаются и действуют кадровые административные комиссии, порой, определяющие избрание того или иного преподавателя, нередко на основании исключительно формальных параметров.

Конечно, эти проблемы, касаются не только преподавателей социально-гуманитарных дисциплин, – они носят всеобъемлющий характер; однако именно в их отношении сегодняшняя вузовская политика проявляется наиболее ярко, что объясняется тем, что этот блок предметов рассматривается как второстепенный, необязательный и первым, как правило, идет под нож ограничений и сокращений.

Иными словами, ситуация в системе отношений «вуз – кафедра – преподаватель» выглядит крайне неблагополучной и нуждается в переменах.

Они, как нам представляется, должны идти в следующих направлениях:

1. увеличения объема контактной работы преподавателя со студентами (возможно на уровне установления твердой пропорции соотношения аудиторной и самостоятельной работы);
2. обеспечения рационального баланса между учебной нагрузкой и «второй половиной дня» путем сокращения учебной нагрузки преподавателей;
3. освобождения от бюрократически-рутинной деятельности с помощью, в частности, внедрения соответствующего программного обеспечения;
4. расширения возможности реального (а не формального, как сегодня) повышения квалификации в ведущих научных и учебных центрах страны с отрывом от производства за счет средств бюджта;
5. изменения системы оценки работы преподавателей, предполагающей учет не только количественных, но качественных показателей, основанных на экспертной кафедральной оценке;
6. Повышения роли кафедр вуза как важнейшего кадрового и экспертного звена, как начального этапа укрепления внутривузовской демократии.

Понятно, что это лишь первые практические шаги, которые следует предпринять для оздоровления высшего образования в целом и преподавания социально-гуманитарного блока, в частности. В то же время, они довольно просты, легко реализуемы и не требуют больших материальных и финансовых ресурсов. А вот эффект от предлагаемого элементарного изменения политики может быть достигнут достаточно быстрый и значительный.

Список использованных источников

1. Васильева А. Минобрнауки подтвердило «Ъ» намерение отказаться от Болонской системы / Васильева А. // Коммерсантъ. – 24.05.2022. https://www.kommersant.ru/doc/5367629 Дата обращения 6 декабря 2022
2. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы филос. Герменевтики: Пер. с нем. / Общ. ред. и вступ. ст. Б.Н. Бессонова. / Гадамер Х.-Г. – М.: Прогресс, 1988. – 704 с. – С. 50 – 61.
3. Кант И. Сочинения в шести томах / Под общ. ред. В.М. Асмуса и др. / Кант И. – М.: Мысль, 1966. Т. 6 / Ред. Т.И. Ойзерман – М.: Мысль, 1966. – 743 с.
4. Об утверждении приоритетных направлений развития науки, технологий и техники в Российской Федерации и перечня критических технологий Российской Федерации. Указ Президента Российской Федерации. В редакции от 16.12.2015 № 623 http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102149065 Дата обращения 6 декабря 2022
5. Приказ Министерства науки и высшего образования Российской Федерации от 19 июля 2022 г. № 662 (http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202210070025?index=2&rangeSize=1) Дата обращения 6 декабря 2022

УДК 37.8

Гаркуша К.Г.
к.п.н., Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,
директор Дворца студентов, кафедра социальной работы и социальной педагогики, асс. проф.,
Республика Казахстан, Караганда
E-mail: kira.garkusha@mail.ru

СТУДЕНЧЕСКОЕ САМОУПРАВЛЕНИЕ В ВУЗЕ: ОПЫТ ОРГАНИЗАЦИИ

Аннотация: В статье обобщается опыт организации студенческого самоуправления на примере Карагандинского университета им. академика Е.А. Букетова. Рассматриваются организационные основы студенческого самоуправления как формы демократизации академической среды и социального партнерства в университете. Сформулированы цель, задачи студенческого самоуправления в вузе. Определены принципы организации студенческого самоуправления в вузе, в числе которых принципы системности, педагогической синергетики, признания приоритетности интересов и потребностей студенческой молодежи, самостоятельности, активности и другие.

Ключевые слова: студенческое самоуправление; органы студенческого самоуправления; образовательная среда вуза; воспитательная работа.

Summary: The article summarizes the experience of organizing student self-government on the example of Karaganda academician E.A. Buketov University. The organizational foundations of student self-government as a form of democratization of the academic environment and social partnership at the university are considered. The purpose and objectives of student self-government at the university are formulated. The principles of the organization of student self-government at the university are defined, including the principles of consistency, pedagogical synergy, recognition of the priority of interests and needs of students, independence, activity and others.

Keywords: student self-government; forms of student self-government; educational environment of the university; educational work.

Сегодня, когда Казахстан вступил в новый этап своего развития, характеризующийся значительными социально-экономическими и структурными преобразованиями, инновационным развитием всех сфер жизни общества, особое внимание уделяется проблемам образования и профессиональной подготовки молодежи – компетентной, конкурентоспособной, социально активной, амбициозной, мотивированной на проявление своего личностного потенциала в деле повышения качества своей жизни и жизни своих сограждан, готовой к непосредственному личному участию в общественно-политической, экономической и культурной жизни страны.

Определяемые государством и социальным заказом долгосрочные и устойчивые к изменениям ценности и приоритеты молодежи, а также намечающиеся тренды в общественно-политическом поведении молодых людей в значительной степени определяют характер и направленность активного участия молодежи в реализации государственной молодежной политики, в расширении участия студенческой молодежи в управлении университетской жизнью.

Одной из эффективных форм воспитательной работы Карагандинского университета им. Е.А. Букетова, ориентированной на всестороннее развитие личности, создание условий для самореализации студентов, активного вовлечения их в решение задач повышения качества университетской жизни, реализацию государственной молодежной политики в вузе, является студенческое самоуправление – особая форма инициативной, самостоятельной, ответственной общественной деятельности студентов, направленной на решение важных вопросов студенческой жизни, развитие социальной и гражданской активности молодежи.

Студенческое самоуправление в Карагандинском университете им. Е.А. Букетова, как форма сотрудничества, соуправления, соучастия молодежи в формировании и реализации образовательной политики своей alma mater, имеет прочные корни и традиции, и сегодня оно получает новый импульс своего дальнейшего развития, обусловленный тенденциями, происходящими в социальной жизни, демократизацией жизни академического сообщества, требованиями времени к конкурентной личности молодого человека, способного к организации своей деятельности, имеющей социальную значимость, ответственного за ее результаты.

Концептуальной и нормативной основой функционирования студенческого самоуправления в Карагандинском университете им. Е.А. Букетова является Закон «О государственной молодежной политике» (Ст. 30) [1], новая Концепция государственной молодежной политики Республики Казахстан на 2023-2029 годы [2], рассматривающими молодежное самоуправление как форму организации деятельности молодежи по созданию условий для личностного и профессионального роста, успешной социализации в обществе, реализации ее интеллектуального и творческого потенциала, и регламентирующего создание органов молодежного самоуправления в организациях среднего, высшего и послевузовского образования.

Специфика студенческого самоуправления заключается в таком взаимодействии общности людей – студенческого коллектива, – при котором ее члены совместно определяют цель, содержание своей деятельности, договариваются о формах и способах ее реализации. Результатом студенческого самоуправления должна стать взаимная ответственность, когда каждый его участник добросовестно выполняет свои обязанности и отвечает за общие итоги деятельности, а все – за работу каждого.

Реализуя принципы классического университетского образования, Карагандинский университет им. Е.А. Букетова строит свою образовательную деятельность в единстве учебного и воспитательного компонентов, профессиональной подготовки студентов и активной работы по формированию личности, обладающей широким взглядом на мир, активностью и готовностью к реализации социальных задач.

Студенческое самоуправление как одна и сложившихся форм работы в университете реализует принципы признания приоритетности интересов и потребностей студенческой молодежи, демократизации вузовской жизни, непосредственного и добровольного участия студенческой

молодежи в жизни вуза. Сформировавшееся в Карагандинском университете им. Е.А. Букетова студенческое самоуправление характеризуется следующими признаками:

– системностью, означающей, что студенческое самоуправление есть упорядоченная, внутренне согласованная система, целостное образование, состоящее из совокупности элементов, находящихся в определенных отношениях и связях между собой. Основными элементами студенческого самоуправления являются студенческие объединения и их лидеры, находящиеся во взаимосвязи между собой и представителями всего университетского сообщества;

– автономностью, представляющей собой относительную независимость студенческого самоуправления в постановке целей и задач деятельности студенческого коллектива, разработке ее основных направлений и организационных форм реализации;

– иерархичностью, отражающейся в упорядоченности и соподчиненности деятельности представителей студенческого самоуправления на разных его уровнях – университета в целом, факультета, студенческой группы и др.;

– наличием горизонтальных связей – взаимодействия представителей студенческого самоуправления на одном или близких уровнях (университетском, факультетском и др.);

– наличием органов самоуправления, что выражается в создании органов студенческого самоуправления на каждом уровне иерархии: советов учебных групп и факультетов, студенческих деканатов, комитетов по делам молодежи факультетов, клубов по интересам, студенческих общественных объединений, штабов студенческих отрядов, советов общежитий и т.д.;

– связями с внешней средой, в качестве которой выступает внутриуниверситетское окружение – органы управления университета, профессорско-преподавательский состав, административные подразделения, хозяйственные службы, а также внеуниверситетская среда, с которой взаимодействуют органы студенческого самоуправления, представляя студенчество университета – другие образовательные учреждения, общественные объединения, органы государственной власти и местного самоуправления;

– самодеятельностью, представляющей собой самостоятельную деятельность, основанную на собственном почине и личной инициативе студентов, предполагающую творческую активность студентов в осуществлении управленческих функций – планировании деятельности, организации, мотивировании участников, руководства и контроля;

– целенаправленностью, которая предполагает способность органов студенческого самоуправления ставить цели собственной деятельности и развития, соотносить их с целями деятельности университета, умение видеть и разработать оптимальные пути достижения целей;

– выборностью органов студенческого самоуправления, формируемых из числа студентов всех факультетов на основе избирания наиболее достойных;

– партнерством и сотрудничеством как основой взаимодействия органов студенческого самоуправления с администрацией университета, закрепленными политикой вуза.

Целью студенческого самоуправления в Карагандинском университете им. Е.А. Букетова является создание условий и гарантий для самореализации, духовного, культурного, творческого развития, раскрытия личностного и лидерского потенциала студентов.

Цель реализуется в комплексе задач, в числе которых: вовлечение студенческой молодежи университета в социальную практику; развитие реальной формы студенческой демократии соответствующими правами, возможностями и ответственностью; развитие социальной активности студенческой молодежи; повышение правовой культуры и формирование уважения к основополагающим ценностям государственности; защита прав и законных интересов студенческой молодежи; стимулирование студенческих инициатив; развитие лидерских качеств и умений работать в команде; обеспечение преемственности поколений академического сообщества.

Студенческое самоуправление в Карагандинском университете им. академика Е.А. Букетова как одна из форм работы по реализации государственной молодежной политики осуществляется на основе следующих принципов:

– системности, который предполагает скоординированную работу студенческих объединений, направленную на реализацию задач формирования профессионально подготовленной и социально активной молодежи;

– педагогической синергетики, синтезирующего многофакторные взаимодействия в учебно-воспитательном процессе вуза, стимулирующего процессы самообразования, самовоспитания, самоорганизации, саморазвития обучающихся;

– признания приоритетности интересов и потребностей студенческой молодежи как особой социально-демографической группы, предполагающий учет и целенаправленное развитие разнообразных интересов и потребностей студентов, их способностей и талантов;

– самостоятельности и активности в организации студенческой жизни, реализации государственной молодежной политики Республики Казахстан;

– демократизации, предполагающий систему отношений между всеми участниками учебно-воспитательного процесса, основанной на постоянном расширении прав и полномочий, а также обязанностей и ответственности всех его субъектов (администрации, педагогического и студенческого коллективов);

– самоуправления и непосредственного участия студенческой молодежи в реализации молодежной политики, в общественной, культурной, спортивной жизни университета;

– добровольности участия в различных видах внеучебной деятельности, предусматривающий свободу выбора вида деятельности, участия в общественной и культурной жизни университета в соответствии со своими интересами и способностями;

– объединения, реализующийся в создании добровольных студенческих объединениях для совместного решения вопросов по повышению качества студенческой жизни;

– формализации, заключающийся в регламентации деятельности студенческих объединений, формализованной в соответствующих документах;

– выборности, на основе которого органы студенческого самоуправления формируются на альтернативной основе;

– представительства, предусматривающий, с одной стороны, представительство всех факультетов в органах студенческого самоуправления; с другой – выполнение органами студенческого самоуправления своих функций от имени, по поручению и в интересах студентов вуза;

– автономности, согласно которому студенческое самоуправление самостоятельно определяет порядок своего функционирования, расширяя при этом не только свои права, полномочия и компетенции, но также и ответственность;

– корпоративности, согласно которому студенческое самоуправление, являясь частью корпоративной культуры университета, его академических традиций, не может существовать вне него.

Данные принципы, реализуемые в единстве, взаимосвязи и взаимообусловленности, определяют характерные черты студенческого самоуправления в Карагандинском университете им. академика Е.А. Букетова и отличают его от других форм воспитательной работы.

Действующими каналами и доступными формами консолидации студенческого сообщества, активного и непосредственного вовлечения студенческой молодежи в участие в общественной жизни, наиболее полного использования ее потенциала в социально-экономических преобразованиях, решении студенческих проблем в вузе являются разнообразные виды самостоятельной общественной деятельности, осуществляемой на добровольной основе – участие в органах студенческого самоуправления, волонтерских организациях, других объединениях.

Студенческое самоуправление в Карагандинском университете им. Е.А. Букетова предусматривает взаимодействие его субъектов, реализующих свои функции на уровне студенческой группы, курса, факультета, университета. Субъектами студенческого самоуправления в университете являются:

- Комитеты по делам молодежи факультетов;
- Студенческий парламент;
- Советы Дома студентов;
- Молодежный центр «Жастар орталығы»;
- Волонтерский центр «Біз бармыз»;
- Клубы по интересам;
- Творческие коллективы;
- Газета «Жастар әлемі» – «Мир молодежи»;
- Студенческое телевидение;
- Студенческое Buketov Radio;

– органы студенческого самоуправления, созданные в форме студенческого объединения, как представительство областных, региональных, республиканских студенческих объединений – Альянс студентов; Молодежное крыло «Жастар рухы».

Так, на каждом факультете созданы и функционируют Комитеты по делам молодежи – коллегиальный орган студенческого самоуправления, объединяющий наиболее активных студентов факультета, возглавляемый председателем, представляющий интересы студентов факультета и участвующий в организации различных мероприятий. Комитет по делам молодежи как субъект студенческого самоуправления: взаимодействует с деканатом, студенческими группами и объединениями на факультете; несет ответственность перед администрацией факультета за порученную ему сферу деятельности и эффективность работы; представляет факультет на общеуниверситетском уровне; организует участие студентов факультета в общеуниверситетских мероприятиях.

Студенческий Парламент – субъект студенческого самоуправления на уровне университета; представительный орган студенческого самоуправления, в задачи и содержание деятельности которого входит оказание содействия в проведении образовательной, воспитательной и социальной политики в студенческой среде. Деятельность Студенческого Парламента основывается на принципах самоуправления, законности и гласности. Участие студентов в работе Студенческого Парламента способствует развитию управленческих и законотворческих навыков. Студенческий Парламент ставит перед собой следующие задачи: содействие в реализации государственной молодежной политики Республики Казахстан; обеспечение взаимодействия Студенческого Парламента с другими общественными молодежными объединениями университета по формированию патриотического и духовно-нравственного воспитания студенческой молодежи; реализация студенческих инициатив, научного и творческого потенциала; формирование у студенческой молодежи активной жизненной позиции, готовности к участию в общественно-политической жизни университета, города, области, республики; поддержка студенческих инициатив в разработке программ, стратегий, планов работы, затрагивающих интересы студентов; инициирование и организация слушаний, круглых столов, конференций по молодежной проблематике с привлечением различных общественных организаций и представителей органов государственной власти и местного самоуправления; освоение депутатами Студенческого Парламента основами политической культуры.

Совет Дома студентов – орган студенческого самоуправления, создаваемый по инициативе студентов на основе общности интересов для реализации общих целей, направленных на решение важных вопросов их жизни в вузе. Студенческие советы решают задачи улучшения жизни и быта студентов, проживающих в общежитиях. Студенческий совет дома студентов как субъект самоуправления взаимодействует с другими органами студенческого самоуправления университета, факультетами, подразделениями. Членами студенческого совета организуются собрания, субботники, музыкальные и танцевальные вечера, вечера кино, соревнования по шашкам, теннису и другие мероприятия различных форматов.

Молодежный центр «Жастар орталығы» – как говорят сами студенты, это теплая студенческая резиденция. «Жастар орталығы» – отличное место для досуга студентов. Здесь еженедельно проводятся собрания активистов, членов студенческого совета, волонтерского центра «Біз бармыз», организуются презентации и просмотры фильмов в рамках проекта «Kino-time», проводятся мероприятия различных форматов, организуемые факультетами.

Волонтерский центр «Біз бармыз» – своеобразный ресурсный и консолидирующий центр всего волонтерского движения университета, который курирует работу волонтерских клубов при факультетах. Центр объединяет студентов, на инициативной и безвозмездной основе занимающихся социально-полезной, социально-значимой деятельностью в свободное от учебы время.

В университете действуют Клубы по интересам, объединяющие их участников на основе совместных научных, художественных и других увлечений. Как субъекты студенческого самоуправления Клубы по интересам функционируют как на уровне факультета, так и на межфакультетском и общеуниверситетском уровнях. В университете созданы клубы интеллектуальной, общественно-политической, научной, творческой, спортивной и другой направленности: Дебатный клуб, Интеллектуальный клуб «Что? Где? Когда?», Клубы молодых ученых, Клуб КВН и др.

Творческие коллективы – субъект студенческого самоуправления, могущий действовать как на уровне факультета (творческие коллективы, создаваемые на факультетах), так и на межфакультетском и общеуниверситетском (сборные команды, творческие коллективы) уровне. Это

добровольные объединения студентов, любителей различных видов художественного творчества, основанные на общности интересов и совместной творческой деятельности, способствующие развитию дарований его участников, освоению и созданию культурных ценностей. Студенческое самоуправление в творческих коллективах реализуется через самостоятельное руководство, выбор жанров и содержания художественной деятельности, репертуара, путем организации участия в межвузовских творческих состязаниях и пр. Деятельность творческих коллективов осуществляется в свободное от учебы время и представляет собой одну из форм активной общественной и культурно-досуговой деятельности студентов. Помимо художественных коллективов, действующих на базе Дворца студентов университета, творчески одаренные и инициативные студенты объединяются в группы, самостоятельно организуют мероприятия, тем самым реализуя возможность развития собственных талантов, организаторских способностей, лидерских качеств, умения работать в команде.

Информационную поддержку студенческим инициативам и органам студенческого самоуправления оказывают: газета «Жастар әлемі» – «Мир молодежи», Студенческое телевидение – Buketov life, всесторонне освещающие вопросы студенческой жизни, являющиеся примером самостоятельной студенческой журналистики.

В 2021 году в университете было открыто Buketov Radio – проект, инициированный с целью создания уникальной молодежной атмосферы через открытие и запуск собственного средства вещания, имеющего специально оборудованное помещение, оснащенное по всем требованиям и ведущее трансляции в следующих рубриках: «Новости университета»; «Поздравления»; «Интервью»; «ТОП-5» (рекомендация фильмов, книг, мест отдыха); «Та самая мелодия...»; «День в истории»; «Минуты поэзии». Первым гостем проекта стал молодой, но уже известный певец Ержан Максим. Радио вещает во всех корпусах, руководство работой радио осуществляют сами студенты.

В рамках информационной деятельности обучающиеся имеют возможность размещать свои материалы – статьи, видео- и радио-сюжеты на общественно-политические, научно-просветительские темы, на темы жизни студентов – во всех университетских СМИ. Все органы студенческого самоуправления имеют свои странички в социальных сетях.

В университете действуют органы студенческого самоуправления, функционирующие как представительство областных, региональных, республиканских студенческих объединений – Альянс студентов, Молодежное крыло «Жастар рухы», активно сотрудничающие с областным филиалом молодежного крыла партии «Аманат», участвующие в общественных и политических мероприятиях на уровне университета и области.

Студенческие инициативы и деятельность института студенческого самоуправления находят всемерную поддержку со стороны профессорско-преподавательского состава университета, его руководства, что в значительной степени способствует реализации государственной молодежной политики, демократизации университетской среды, возможности реального участия студенческой молодежи в многогранной жизни вуза, активного общения с представителями местной власти, общественных организаций.

С целью выявления степени удовлетворенности обучающихся деятельностью органов студенческого самоуправления, определения качества работы, «плюсов» и «минусов», постановки принципиальных вопросов для его развития соответствующими службами университета организуются социологические опросы и анкетирования.

Таким образом, вышеизложенное позволяет констатировать, что в университете создано и функционирует студенческое самоуправление как площадка для реализации и системного продвижения молодежной политики в университете. В интересах повышения уровня участия студентов в управлении университетской жизнью действуют органы студенческого самоуправления, представляющие интересы студенчества перед администрацией университета, взаимодействующие с руководителями структурных подразделений университета, осуществляющих работу со студентами по различным аспектам их жизнедеятельности, участвующие в формировании нормативно-правой базы, активном вовлечении обучающихся в общественную, культурную деятельность, формирующие студенческий актив из числа новых представителей факультетов университета.

Развитие студенческого самоуправления в университете видится в контексте концептуальных положений, сформулированных государственной молодежной политикой, в контексте дальнейшей демократизации и широкого представительства социально активной студенческой молодежи на всех уровнях университетского управления, в перспективе развития интеллектуального, духовного, творческого потенциала студенческой молодежи, навыков предпринимательской деятельности, волонтерского движения, интеграции молодежи в процессы управления университетской жизнью.

Список использованных источников

1 О государственной молодежной политике. Закон Республики Казахстан от 9 февраля 2015 года № 285-V ЗРК (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.05.2023 г.) – Әділет. Информационно-правовая система нормативных правовых актов РК. – URL: http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000285 (дата обращения: 10.05.2023)

2 Об утверждении Концепции государственной молодежной политики Республики Казахстан на 2023 - 2029 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 247. – Әділет. Информационно-правовая система нормативных правовых актов РК. – URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2300000247 (дата обращения: 102.05.2023)

УДК 376

Давлетбаева Н.И.
Магистрант педагогических наук, учитель начальных коррекционных классов, дефектолог-сурдопедагог ШГ№65, Казахстан, г. Астана, Mail: Nurligul2004@bk.ru

Тебенова К.С.
Доктор медицинских наук, профессор кафедры специального и инклюзивного образования, КарУ имени Е.А.Букетова Казахстан, г. Караганда Mail: tebenova@mail.ru

КОРРЕКЦИОННО – ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОМОЩЬ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЭЛЕКТРОННОЙ ПРОГРАММЫ ДЛЯ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ С КОХЛЕАРНЫМ ИМПЛАНТОМ

Аннотация. В данной статье рассмотрены основные моменты слухопротезирования. Этапы до и после операционного периода. Как проводится коррекционно - педагогическая помощь с использованием электронной программы для развития коммуникативных навыков у детей с кохлеарными имплантами. Надеюсь, что эта статья поможет родителям детей с КИ понять, что самую главную и значимую роль в развитии слухового восприятия играют родители и семья. И в этом им поможет электронная программа, специально разработанная для детей с кохлеарными имплантами.

Ключевые слова: кохлеарная имплантация; слуховое восприятие; слуховой резерв; словарный запас; коммуникация; нейросенсорная (сенсоневральная) тугоухость; процессор КИ; реабилитация; коррекционно-педагогическое мероприятие; электронная программа; семья.

Abstract. This article discusses the main points of hearing prosthetics. Stages before and after the operational period. How correctional and pedagogical assistance is carried out using an electronic program for the development of communication skills in children with cochlear implants. I hope that this article will help parents of children with CI to understand that the most important and significant role in the development of auditory perception is played by parents and family. And an electronic program specially designed for children with cochlear implants will help them in this.

Key words: Cochlear implantation; auditory perception; auditory reserve; vocabulary; communication; sensorineural hearing loss; CI processor, rehabilitation; correctional and pedagogical event; electronic program; family.

Снижение слуха у младших школьников зачастую приводит к нарушениям в речевом развитии ребенка и ограничивает его в возможности познания окружающего мира. Слуховое восприятия необходимо для развития устной речи, так как слуховое восприятие развивается, прежде всего, как средство обеспечения общения и коммуникации между людьми. Овладение самостоятельной устной речью у детей с нормальным слухом происходит самопроизвольно, так как дети с нормальным слухом с самого рождения начинают слышать звуки окружающего мира. Ну а если взять детей с нарушениями слуха, то 2% глухих детей страдают тотальной глухотой, т.е. вообще не имеют никаких слуховых ощущений. А у оставшихся большинства глухих есть слуховой резерв, слуховой резерв глухих детей неоднороден. Было установлено, что возможность различать элементы речи зависит от диапазона воспринимаемых частот. Дети начинают воспринимать на слух в результате специального обучения, т. к. они не способны самостоятельно использовать остаточный слух для накопления словарного запаса при овладении устной речью. Развитие слухового восприятия является источником накопления словарного запаса, что расширяет возможности речевого общения. А речевое общение, в

свою очередь, способствует накоплению словарного запаса, речевому и общему развитию детей. Таким образом, базой для формирования и развития устной речи у глухих детей является остаточный слух, благодаря слухопротезированию возможно развитие слухового восприятия и речи глухих детей.

Кохлеарная имплантация (КИ) на данный момент является единственным эффективным методом восстановления слуховой функции у лиц, страдающих тяжёлой степенью нейросенсорной (сенсоневральной) тугоухостью. Кохлеарная имплантация — это новый подход в преодолении глухоты. Раньше, лет 30 тому назад, даже не могли подумать о том, что люди с тяжёлой степенью нейросенсорной (сенсоневральной) тугоухостью смогут слушать звуки окружающего мира [3; 15; 17]. Сейчас благодаря тому, что медицина не стоит на месте, а развивается с каждым днем, был разработан новый способ оказания помощи глухим детям – метод многоканальной кохлеарной имплантации. КИ позволяет стимулировать непосредственно слуховой нерв при нейросенсорной (сенсоневральной) тугоухости, которая сопровождается отмиранием волосковых клеток улитки. Они отвечают за преобразование звука в электросигналы, поступающие на слуховой нерв. Их гибель приводит к невозможности обработки и передачи звука [1; 3; 8].

Кохлеарная имплантация – состоит из нескольких мероприятий, в которую включены: диагностическое обследование; отбор пациентов; дооперационную реабилитацию. хирургическую операцию; послеоперационную реабилитацию.

Послеоперационная реабилитация - это система помощи пациентам после кохлеарной имплантации. Такая помощь оказывается командой специалистов: аудиологи, сурдопедагоги, логопеды и психологи. Первое подключение речевого процессора проводиться через 4-6 недель после операции – это очень ответственный этап, в котором принимают участие как аудиолог, так и сурдопедагог. Длительность первой настройки составляет 2-3 недели, в течение которых аудиологом совместно с сурдопедагогом осуществляются 5-6 настроек. Одновременно проводятся занятия с сурдопедагогом. Длительность и содержание послеоперационноых коррекционно-педагогических мероприятий зависят от: возраста ребенка, возраста потери слуха, интервала времени между потерей слуха и КИ, от индивидуальных особенностей ребенка. В течение первого года после КИ проводятся 4 настроечные сессии. Длительность сессий программирования составляет в среднем 7 дней. В течение второго года проводятся 2 сессии программирования речевого процессора. В целом она включает следующие компоненты: точная настройка процессора КИ; развитие слухового восприятия окружающих звуков и речи с помощью КИ; развитие языковой способности; развитие коммуникативных навыков; психологическая работа со школьником после КИ и его близкими.

Например, при школе – гимназии № 65 города Астана, функционируют коррекционные классы для детей с нарушенным слухом, главная цель дефектолога-сурдопедагога является развитие восприятия звуковых сигналов с помощью импланта, а также развитие устной самостоятельной речи. Чтоб в дальнейшем включить этих детей в нормальную говорящую детскую среду. Если у нормально слышащего ребенка система родного языка начинает формироваться с первых месяцев жизни, благодаря чему уже в возрасте 6 мес. малыш начинает связывать отдельные слова с определенными предметами. В возрасте 8-12 месяцев, он уже понимает простые просьбы-вопросы: «где мама?», «дай мячик», «покачай лялю». После 1, 5 лет - начинается формирование понимания грамматических конструкций родного языка. К 3 – м годам начинает формироваться фонематический слух и продолжает формироваться до 5 лет. Особенности восприятия речи и звуков ребенком с КИ такие, что даже после того, когда достигнута оптимальная настройка процессора импланта, то пороги слуха ребенка составляют 25-40 Дб, что соответствуют 1 степени тугоухости. Это все затрудняет восприятие наиболее высокочастотных не речевых и речевых звучаний – окончаний, предлогов, приставок, некоторых согласных. Наши сурдопедагоги работают по методикам главных специалистов РФ И. В. Королевой и О. В. Зонтовой. Сурдопедагоги обучают ребенка пользоваться своим появившимся слухом. Работа ведется на основе «слухового метода», автором которого является Королева Инна Васильевна. Эта методика состоит из 4 этапов слухоречевой реабилитации детей после КИ: 1 этап – начальный этап развития слухового и слухоречевого восприятия, длительность 3 -12 недель; 2 этап – основной этап развития слухового и слухоречевого восприятия с КИ, длительность 6 – 18 месяцев; 3 этап – языковой этап развития восприятия речи и собственной речи, длительность - более 5 лет; 4 этап – период развития связной речи и понимания сложных текстов [1; 3; 11; 15]. Коррекционная работа по развитию слухового восприятия включает следующие этапы: первоначально детей учат реагировать на различные речевые и неречевые звуки. На данном этапе формируется условно-двигательная реакция на звук, голос. Затем детей учат различать звучащие инструменты из 2-3-4, а также определять громкость, длительность, высоту, слитность, темп, ритм звучания. Обучение опознаванию на слух речевого материала. Распознавание – самый

высокий уровень. Для того, чтобы эта работа была более эффективнее, была разработана электронная программа для развития коммуникативных умений и навыков у младших школьников с кохлеарными имплантами

В данной электронной программе рассматриваются возможности развития коммуникативных умений у младших школьников, обучающихся в школе для детей с нарушениями слуха [18]. Предлагаемая программа включает 3 блока, эти блоки направлены на развитие коммуникативных умений у младших школьников. Актуальность разработки данной электронной программы связана с тем, что в последнее время растет количество детей с нарушениями слуха - слабослышащие и дети с КИ. Дети с нарушениями слуха нуждаются в специально-организованной помощи различных специалистов, но так же в данной помощи нуждаются и родители этих детей, которые, столкнувшись с проблемой, остаются с ней «один на один» и зачастую не имеют представления, куда и к кому обратиться за разрешением имеющихся проблем. Одной из решений к данной проблеме является эта программа, разработанная специально в помощь родителям и специалистам которые вносят свой вклад в развитие ребенка. Программа состоит из 3 разделов:

1 Методики для диагностики коммуникативных навыков.

2. Методики для развития коммуникативных навыков.

3. Методики для развития фонематического слуха.

Об электронной программе (Рис.1). В данной программе рассматривается актуальность исследования особенности игровой деятельности школьников с нарушениями слуха. Дети с нарушением слуха имеют ряд особенностей в психофизическом развитии, общении, порожденных первичным недостатком - нарушением слуха. Эти особенности не позволяют детям с нарушением слуха эффективно развиваться, овладевать знаниями, приобретать жизненно-необходимые умения и навыки и поэтому педагогический процесс должен быть ориентирован на преобразование всех сторон личности слабослышащего учащегося, т. е. развивая коммуникативные умения параллельно идет развитие и других познавательных сторон личности ребенка. Благодаря специальному обучению формируется речь и отвлеченное мышление, словесная память, создаются условия для компенсации дефекта, как за счет развития и расширения слуховых возможностей, так и за счет использования других сохранных анализаторов.

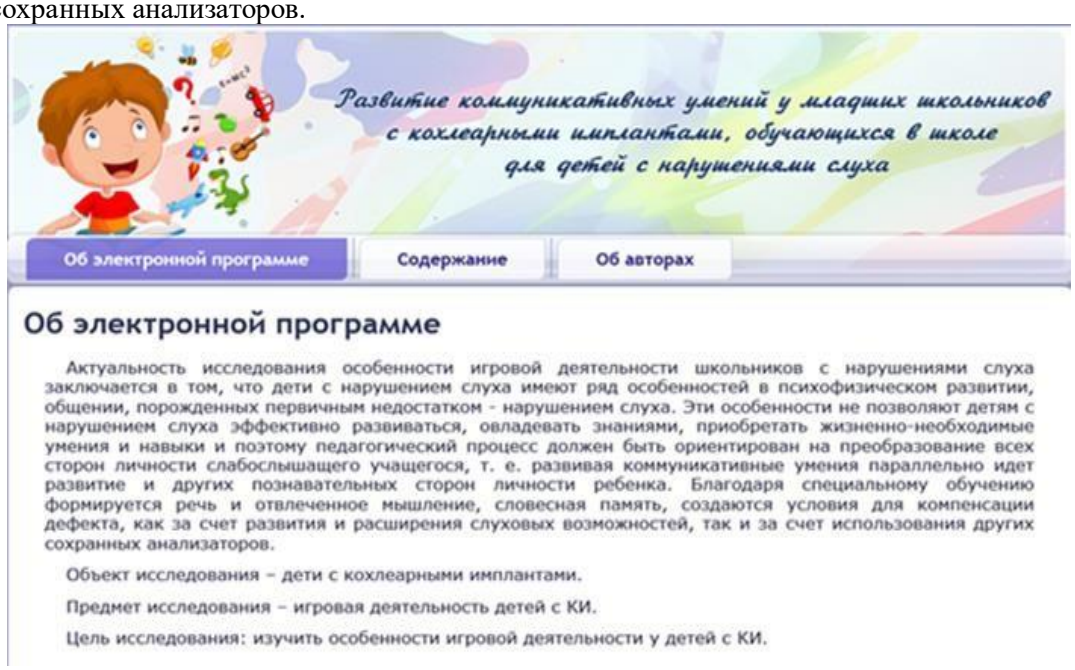

Рис. 1. Об электронной программе

В данном разделе рассматривается актуальность исследования особенности игровой деятельности школьников с нарушениями слуха. Дети с нарушением слуха имеют ряд особенностей в психофизическом развитии, общении, порожденных первичным недостатком - нарушением слуха. Этиособенности не позволяют детям с нарушением слуха эффективно развиваться, овладевать знаниями, приобретать жизненно-необходимые умения и навыки и поэтому педагогический процесс должен быть ориентирован на преобразование всех сторон личности слабослышащего учащегося, т. е. развивая коммуникативные умения параллельно идет развитие и других познавательных сторон личности ребенка. Благодаря специальному обучению формируется речь и отвлеченное мышление,

словесная память, создаются условия для компенсации дефекта, как за счет развития и расширения слуховых возможностей, так и за счет использования других сохранных анализаторов.

Задачи данной программы:

- Установить контакт с ребенком;
- Отвлечь ребенка от болезненных событий и переживаний;
- Способствовать адаптации ребенка в новых условиях обучения и развития;
- Снятие стресса, агрессии, тревожного состояния;
- Развивать коммуникативные умения у ребенка с КИ.

И стоит отметить, что самую главную и значимую роль в развитии слухового восприятия и коммуникативных навыков у детей с КИ играют родители [3; 4; 7]. Основной процесс реабилитации должен обеспечиваться родителями в домашних условиях. Родители должны понимать, что ребенок не сможет сразу слышать и разговаривать, для этого нужно время и огромный труд команды специалистов и конечно же родителей (семьи). Близкие должны активно заниматься развитием слуха с КИ и над развитием коммуникативных навыков, для этого сурдопедагог дает рекомендации родителям для самостоятельных занятий с ребенком в домашних условиях, т.к. ребенок большинство времени проводит дома. Они должны знать, как пользоваться КИ, как регулировать режимы его работы, особенно это важно, если ребенок еще не самостоятельный. Все родители нуждаются в определённом изменении стиля поведения с ребёнком. Излишняя опека, как и излишняя критичность, неумение похвалить ребёнка за его достижение, порадоваться успеху мешают не только развитию слухового восприятия, но и развитию коммуникативных навыков.

Подводя итог, следует отметить, что конечная цель развития слухового восприятия и развития коммуникативных навыков у детей с КИ - научить слышать, слушать, понимать речь окружающих, говорить, использовать речь для общения и познания мира. Чтоб в дальнейшем эти дети могли быть переведены из коррекционных классов в инклюзивные классы.

Список использованных источников

1. Зонтова О.В. Коррекционно-педагогическая помощь детям после кохлеарной имплантации [Текст]: Методические рекомендации / О.В. Зонтова — СПб.: Российский государственный Педагогический Университет им. А.И. Герцена, 2007. – 43 С.

2. Карпова Г.А. Основы сурдопедагогики [Текст]: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений / Г.А. Карпова. — Екатеринбург: Калинина Г.П., 2008. – 354 с.

3. Королева, И.В. Кохлеарная имплантация глухих детей и взрослых [Текст]: электродное протезирование слуха / И.В.Королева. – СПб.: КАРО, 2008. -752 с.

4. Корсунская Б.Д. Воспитание глухого ребенка в семье / Б.Д. Корсунская – М.: Педагогика, 1970.

5. Ломов, Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б.Ф. Ломов. - М.: Наука, 1984. - 448 с.

6. Лосева, С.М. Формирование коммуникативно-речевых умений у младших школьников с задержкой психического развития в процессе овладения устной текстовой деятельностью: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.03 / Лосева Снежана Михайловна. - СПб., 2014. — 24 с.

7. Лурия, А.Р. Основные проблемы нейролингвистики / А.Р. Лурия. - М.: ЛИБРОКОМ, 2009. - 256 с.

8. Лурия, А.Р. Речь и развитие психических процессов у ребенка / А.Р. Лурия, Ф.Я. Юдович. - М.: АПН РСФСР, 1956. – 176 с.

9. Люкина, А.С. Необходимость овладения коммуникативными умениями для развития детей с нарушособый ребенок: система ценнй мир детства» / А.С. Люкина, СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2013. - С. 156-159.

10. Львов М.Р. Методика развития речи младших школьников. - М.: Просвещение, 1985.

11. Мухамадиева Г.А. Физиология, строение уха [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https:// yandex.kz/images/физиология/строения/уха.

12. Назарова Л. П. Методика развития слухового восприятия у детей с нарушениями слуха / Л. П. Назарова. – М.:2001.

13. Педагогика, учебное пособие для студентов педаг. учеб. заведений / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. - М.: Школа-Пресс, 2005. - 512 с.

14. Пелымская Т.В. Формирование устной речи дошкольников с нарушенным слухом [Текст]: Пособие для учителя - дефектолога / Т. В. Пелымская, Н. Д. Шматко. – М .: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2003.

15. Психолого-педагогическая помощь после кохлеарной имплантации. Реализация новых возможностей ребенка [Текст]: монография / Е.Л. Гончарова, О.И. Кукушкина, О.С. Никольская, Н.Д. Шматко и др. - М.: Полиграфсервис, 2014. - 192 с.

16. Рау Ф.Ф., Слезина Н.Ф. Методика обучения произношению в школе глухих: Пособие для учителей / Ф.Ф. Рау, Н.Ф.Слезина — М.: Просвещение, 1981.

17. Соловьева, Т.А. Включение детей с нарушением слуха в образовательную среду массовой школы: автореф. дис канд. пед. наук: 13.00.03 / Соловьева Татьяна Александровна. - М., 2009. - 28 с.

18. Сурдопедагогика: учеб. пособие для студентов дефектологических факультетов пед. институтов / Л.В. Андреева, К.А. Волкова, Т.А. Григорьева и др.; под. ред. М.И. Никитиной. - М.: Просвещение, 1989. - 384 с.

19. Ссылка на электронную программу для развития коммуникативных умений у младших школьников с кохлеарными имплантами, обучающихся в школе для детей с нарушениями слуха. Давлетбаева Н.И.; Тебенова К.С. Караганда 2022г file:///C:/Users/7272~1/AppData/Local/Temp/Rar$EXa9604.25452/index.html

УДК 37 (376)

Дауыпбаева У. Т.
Учебно - методический центр развития образования Карагандинской области,
методист по инклюзивному образованию, Казахстан, г.Караганда, ymitd@mail.ru

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ ПЕДАГОГОВ К РАБОТЕ В ИНКЛЮЗИВНОЙ СРЕДЕ

Аннотация. Статья посвящена проблеме готовности педагогов общеобразовательных школ Карагандинской области к реализации инклюзивного образования в условиях обновления содержания образования в Республике Казахстан.

Ключевые слова: Республика Казахстан, инклюзивное образование, особые образовательные потребности, готовность педагогов, профессиональная компетентность, специальные условия.

Abstract. The article deals with the problem of teachers` readiness in comprehensive schools of Karaganda region to the implementation of inclusive educationin terms of updated content of education.

Key words: Republic of Kazakhstan, inclusive education,special educational needs, readiness of teachers, the professional competence, special conditions.

Современные тенденции в сфере образования Республики Казахстан в условиях динамических социально - экономических изменений в обществе требуют поиска новых подходов к существующей системе образования и разработки эффективных форм организации образовательного процесса. Это нашло отображение в Национальном плане развития Республики Казахстан до 2025 года, Концепции развития дошкольного, среднего, технического и профессионального образования Республики Казахстан на 2023 - 2029 годы, Законе Республики Казахстан «Об образовании»,Государственных общеобязательных стандартах образования всех уровней образования и других основополагающих нормативных документах.

Введение инклюзивного образования в условиях обновления содержания образования закономерно обусловило появление новых требований к профессиональной компетентности педагогов. Требуются педагоги, ориентированные на работу с детьми с особыми образовательными потребностями с учетом многочисленных социальных факторов, специфики ближайшего окружения и особенностей социализации.

Готовность организаций в целом и педагогов к принятию идеи инклюзивного образования - главное условие его успешного внедрения.

На сегодняшний день актуальна проблема недостатка профессиональных компетенций педагогов к работе в инклюзивной среде, наличие психологических барьеров и профессиональных стереотипов [1].

Одним из приоритетных направлений развития инклюзивной практики в Карагандинской области является создание специальных условий в организациях образования, обеспечивающих доступность и равные права детей с особыми образовательными потребностями на качественное

образование [2].

На сегодня по данным областных психолого - медико - педагогических консультаций (ПМПК) в Карагандинской области выявлено 14870 детей с особыми образовательными потребностями в возрасте от 0 до 18 лет, из них 2275 детей с инвалидностью.

Модель системы медико - социального и психолого - педагогического сопровождения родителей и детей включает в себя взаимосвязанные и взаимообусловленные компоненты: 5психолого - медико-педагогические консультации, 8 кабинетов психолого-педагогической коррекции, 2 реабилитационных центра, 1 центр поддержки детей с аутизмом, а такжеслужбы психолого - педагогического сопровождения организаций образования.Специалисты ПМПК определяют общую стратегию образования ребенка с особыми потребностями, а задачами служб психолого-педагогического сопровождения является создание социально - психологических и педагогических условий для детей на основе оценки особых образовательных потребностей.

В текущем учебном году в 252 или 62% школ обучается 2836 детей с особыми образовательными потребностями, из них 321 в специальных классах. Также 653 учащихся обучаются на дому.В инклюзивной практике задействовано 6712 или 41,6% от общего количества педагогов школ.

В настоящее время можно говорить о расширении и усложнении категорий учащихся, охваченных инклюзивным обучением, что дает им возможность получения качественного образования по месту жительства и создает условия для соблюдения прав родителей при выборе организации образования и формы включения ребенка в школьную жизнь.

В связи с этим перед педагогами и специалистамистоят задачи освоитьтехнологии проектирования программ психолого - педагогического сопровождения, индивидуальных программ обучения, изучить содержание специальных программ, учебно - методических комплексов,ознакомиться с методами и приемами обучения детей с нарушением интеллекта. При этом, педагог должен соблюдать единствобазовогообразования, которое обеспечивает возможность учащимся с особымиобразовательными потребностями (за исключением детей с умственнойотсталостью) получения школьного образования, соответствующеготребованиям Государственного общеобязательного стандартаобразования(начального, основного среднего, общего среднего), гарантирующего им равные права на продолжениеобразования и получение профессии. Не менее актуален вопрос создания специальныхобразовательных условий для развития потенциальных возможностей детейданной категории с учетом их индивидуально - типологическихособенностей, а также социокультурных факторов, влияющих на качество ихобучения и воспитания.

Соответственно образование детей с особыми образовательными потребностями имеетединую с общим образованием конечную цель - социализацию исамореализацию, умение жить в быстроменяющемся мире, учиться в течениежизни.

Исходя из всего этого, определены актуальные направления развития инклюзивного образования в Карагандинской области:обеспечение системности и непрерывности инклюзивной практики на всех уровнях образования, адаптация образовательной среды и создание системы поддержки учащихся, включающей индивидуальные программы, учебные планы и гибкую систему оценки учебных достижений учащихся в условиях обновленного содержания образования, улучшение кадрового потенциала, обеспечение материально - технических условий для удовлетворения особых потребностей детей.

Таким образом, важной задачей в области инклюзивного образования является формирование культуры образовательной организации, соответствующей целям инклюзии. Это задает требование к образовательной среде, которая должна быть подготовлена для включения в образовательные отношения взрослых и детей с разными возможностями.

Список использованных источников

1. Алёхина С.В., Алексеева М.А., Агафонова Е.Л. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании.Психологическая наука и образование. №1. 2011 г.

2. Дорожная карта развития инклюзивного образования в Карагандинской области до 2025 года. Утверждена Управлением образования Карагандинской области 18. 10. 2021 г.

УДК 37.02

Yelshina M.K.
Master of Pedagogical Sciences Karaganda University named after Academician E.A.Buketov Department ofpreschool and psychological and pedagogical training Senior Lecturer, Kazakhstan, Karaganda
E-mail: m.yelshina@mail.ru

THE TEACHER'S ROLE IN DEVELOPING LEARNER AUTONOMY

Abstract. The author of the article analyzes the concept of "learning autonomy" based on the works of foreign experts, provides different views on the interpretation of this concept. The article discusses the role and functions of the teacher in the development of learner autonomy. The components of learning autonomy are also described.

Keywords: learning autonomy; learner autonomy; self-education; self-organization.

Аннотация. Автор статьи анализирует понятие «учебная автономия» на основании трудов зарубежных специалистов, приводятся различные взгляды на толкование этого понятия. В статье рассматривается роль и функции преподавателя в развитии автономии учащихся. Также описаны компоненты учебной автономии.

Ключевые слова: автономное обучение; автономия обучающегося; самообразование; самоорганизация.

It is safe to say that the idea of continuing education is key for modern education around the world. Among the requirements for specialists in various fields are the willingness to improve their skills through self-education, the ability to think critically independently, make independent decisions and take responsibility for them. It is these requirements that justify the importance of learner autonomy in education.

Learner autonomy is a new trend in education which emphasizes students' engagement in their own learning. The word «autonomy» comes from Greek «αὐτονομία» which literally means «setting law for oneself». The idea of a student taking the responsibility over his studying, hailed by learner autonomy ideologists, is not new. Galileo Galilei said: «A person cannot be taught. One can only help a person reveal everything in oneself» [1].

Despite the fact that the concept of "learning autonomy" is currently widely used in linguodidactics, it does not have a single interpretation. The term "learner autonomy" appeared before the start of the Bologna process. The initial definition of learner autonomy was proposed by by Henri Holec, the "father" of learner autonomy. Learner autonomy is understood as «the ability to take responsibility for their learning activities in relation to all aspects of this learning activity: setting goals, determining content and consistency, choosing the methods and techniques used, managing the learning process, evaluating the result» [3].

In the theoretical works of foreign researchers, the term learner autonomy is defined both in the affirmative form – what is autonomy, and in the negative form – what is not autonomy. The approach of L. Dickinson deserves special attention, where autonomy is considered in comparison with such concepts as self-direction, individualized instruction andself-access instruction.

The main key to understanding this terminology, according to L. Dickinson, is the concept of student responsibility for learning new things and determining the scope of distribution of this responsibility in the educational process [2]. In other words, the essence of understanding this terminology lies in determining the degree of student involvement in the learning management process and the degree of its distribution responsibility for aspects of learning.

One of the characteristic points concerning the ideology of learner autonomy is the role of the teacher in autonomous learning. In traditional teaching, it is the teacher who translates knowledge, sets learning goals and objectives, organizes reflection on the work performed by students, while the concept of educational autonomy provides for the implementation of these actions by students themselves. However, this does not mean that learning in the conditions of learner autonomy can successfully proceed without the participation of a teacher. The role of the teacher, according to E.N. Solovova, consists not only in broadcasting knowledge to students, but also in performing the roles of consultant, strategist and partner in foreign language communication. At the same time, the teacher should share responsibility with the students for the results obtained during the educational process [4].

As the concept of learner autonomy was gaining its theoretical justification, certain attention was paid to the teacher role in the context of this concept. For example, P. Voller marks three stages of teacher-student interaction:

1) the transition of educational process control from the teacher to the student;

2) partnership relations with students;

3) observing applied learning strategies and the ways of interacting with students from the teacher side [5].

The concept of «learning autonomy» is often criticized due to the fact that it does not adequately reflect the role of the teacher in independent learning. However, learning autonomy does not involve giving up the teaching position, defining a role different from traditional teaching. In addition, in the process of developing learner autonomy, students need the support of a teacher to achieve the highest results. We support the majority of modern foreign researchers (M.A. Airiyan, E.N. Solovova, N.F. Koryakovtseva, T.Y. Tambovkina, I.D. Trofimov, M.V. Plekhanov, I.N. Khmelidze, L. Dickinson, P. Bommel, etc.), who emphasize that currently the teacher in the educational process receives the moderator function when he informs, advises, encourages the student to do something. The Chinese specialist S. Yan ascribes the teacher place in the context of learner autonomy to the following roles:

1) Organizer – the teacher takes the responsibility for organizing classroom activities, offering appropriate and effective tasks that will best meet students' needs and expectations. The teacher should be aware of the importance of giving clear instructions to what it is to be done.

2) Facilitator – the teacher lends students psycho-social and technical assistance. Psycho-social assistance implies the ability to motivate students which helps them overcome difficulties. In addition, psychological and social support from the teacher helps students to get rid of insecurity and endure increasing work capacity. Technical assistance includes helping students plan and carry out learning activities, evaluate progress and acquire knowledge and skills. In the classroom learning environment, the teacher encourages students and corrects their mistakes.

3) Counselor – the teacher must show the example of effective communication with an attempt to mesh speaker intention and hearer interpretation [6].

The teacher needs to realize that her main task is no longer that of knowledge transmission, but more in the area of task setter, counsellor and resource person. As the learners take on more responsibility for establishing their learning needs, for choosing their methods, for looking up information themselves, they will seek the teacher, above all, for guidance and for feedback on the way they choose to proceed.

The teacher aware of her own personal influence on the learning process. She is aware of her own beliefs, attitudes, skills, and practices relating to autonomy; she is conscious of her own learning experience and her level of autonomy as learner; she knows her students' affective and cognitive characteristics and their attitudes and skills relating to autonomy.

The analysis of the essence of the concept under study allowed us to identify the structural components of learning autonomy: psychological, methodological, social and cognitive.

The psychological component presupposes the presence of stable motivation and self-confidence.

The methodological component includes the identification of their own educational needs, setting educational tasks for students, managing their own educational process (planning, choosing means and methods of educational activities, self-organization), self-assessment, analysis of educational results and achievements. The social component involves communication with native speakers and cooperation with other students (pair work, group work).

The cognitive component includes awareness of one's own learning style and mastery of learning strategies.

The activity of the teacher on the formation of learner autonomy in the learning process should be to help students solve the following tasks:

• to form certain skills necessary for the implementation of educational and cognitive activities;

• develop the necessary skills by applying them in practice; learn how to apply them in real educational and professional activities;

• check the effectiveness of these skills (already formed) in real educational and practical situations;

• learn to reflect on their own educational and cognitive activities;

• learn to apply the formed skills in professional activity.

Based on the presented arguments and based on the interpretation of the concept of "autonomy" proposed above, we formulate the functions of the teacher:

• direction and regulation of students' work on familiarization and development of new educational strategies and tactics,

• formation of students' ability to set goals, self-esteem, self-reflection and correction of their own educational and cognitive activity;

• rational organization of students' self-study;

• formation of students' ability to transfer the obtained results to other educational and life contexts.

In autonomous learning, learner and teacher are partners in the learning process. The teacher is the learning expert, and the learner is the expert on him/herself. The teacher promotes the formation of students' learning competence, the accumulation of procedural knowledge, the organization of their own methods of educational actions to achieve the goal, forms the ability to actively and consciously manage their own educational and cognitive activities.

References

1. Benson, Ph. Teaching and Researching: Autonomy in Language Learning (2nd edition). – 2001. – 272 p.

2. Dickinson, L. Self-instruction in language learning / L. Dickinson. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 200 p.

3. Holec, H. Autonomy in Foreign Language Learning / H. Holec. – Oxford: Pergamon, 1981. – 87 p.

4. Соловова, Е.Н. Методическая подготовка и переподготовка учителей иностранного языка [Текст] / Е.Н. Соловова. – М., 2004. – С. 83.

5. Voller, P. Autonomy and interdependence in language learning, Does the teacher have a role in autonomous learning. – 1997. – 105 p.

6. Yan, S. Journal of Sociological Research, Teachers' roles in autonomous learning. – 2012. – 559 p.

ӘОЖ 37.048

Готтинг В.В.
П.ғ.к., доцент, Әбілқас Сағынов атындағы Қарағанды техникалық университеті, кафедра ҚХА және ӘГП, Қазақстан, Қарағанды қ., gottingv@mail.ru
Магистрант Ербол А.,
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, aigerim.erbol.99@mail.ru

ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ КӘСІПТІК БАҒДАР БЕРУ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аннотация. Мақаланың мақсаты - кәсіптік бағдар беруді үздіксіз процесс ретінде қарастыру, кәсіптік бағдар беру жұмысындағы білім берудің барлық сатыларының сабақтастығының қажеттілігін дәлелдеу. Кәсіптік бағдар беру жұмысының болашағы оның негізгі кемшілігін – жүйенің болмауын жеңумен байланысты екендігі дәлелденген, сондықтан оны педагогикалық университеттердің ерекше құрылымына енгізу керек. Кәсіптік бағдар беру жұмысын ұйымдастыруда білім берудің барлық сатыларының сабақтастығына негізделген жүйелі-қызметтік тәсіл қолданылуы тиіс. Мақалада жасына байланысты кәсіптік бағдарлау позициясын қалыптастыру қажеттілігі негізделеді. Авторлар кәсіптік бағдар беру жүйесі кәсіби дағдыларды дамытып, жеке тұлғаға бағдарланып, адамды үнемі өзгеріп отыратын жүйе ретінде қарастырып, құзыретті мамандар жүзеге асыруы керек екенін атап көрсетеді. Ғылыми жаңалық: мақалада дәстүрлі және постмодерндік элементтерді біріктіретін орыс қоғамының өтпелілігін ескеретін кәсіптік бағдар беру жұмысын ұйымдастыруға жаңа көзқарас ұсынылған. Практикалық маңыздылығы: мақаланың негізгі ережелері кәсіби бағдар беру қызметімен айналысатын мамандардың құзыреттерін анықтауға көмектеседі.

Кілт сөздер: кәсіптік бағдар беру; кәсіптік бағдар беру жөніндегі кеңесшілер; кәсіптер палитрасы; ерте кәсіптік бағдар беру; жоғары-кәсіптік дағдылар; кәсіптік бағдар берудегі жүйелі-қызметтік тәсіл.

Аннотация. Цель статьи-рассмотреть профориентацию как непрерывный процесс, доказать необходимость преемственности всех ступеней образования в профориентационной работе. Доказано, что перспективы профориентационной работы связаны с преодолением ее основного недостатка – отсутствия системы, поэтому ее необходимо включить в особую структуру педагогических вузов. В организации профориентационной работы должен применяться системно-служебный подход, основанный на преемственности всех ступеней образования. В статье обосновывается необходимость формирования позиции профориентации в зависимости от возраста.

Авторы подчеркивают, что система профориентации должна развивать профессиональные навыки, ориентироваться на личность, рассматривать человека как постоянно меняющуюся систему и реализовываться компетентными специалистами. Научная новизна: в статье представлен новый подход к организации профориентационной работы, учитывающий проходимость российского общества, сочетающий традиционные и постмодернистские элементы. Практическая значимость: основные положения статьи помогают определить компетенции специалистов, занимающихся профориентационной деятельностью.

Ключевые слова: профориентация; консультанты по профориентации; палитра профессий; ранняя профориентация; высшее-профессиональные навыки; системно-служебный подход к профориентации.

Annotation. The purpose of the article is to consider career guidance as a continuous process, to prove the need for continuity of all stages of education in Career Guidance work. It has been proven that the prospects for Career Guidance work are associated with overcoming its main drawback – the lack of a system, so it should be included in the special structure of pedagogical universities. The organization of Career Guidance work should use a systematic and functional approach based on the continuity of all stages of Education. The article substantiates the need to form a career guidance position depending on age. The authors emphasize that the career guidance system should be implemented by competent specialists, developing professional skills, personality-oriented, considering a person as a constantly changing system. Scientific novelty: the article presents a new approach to the organization of Career Guidance work, which takes into account the transience of Russian society, combining traditional and postmodern elements. Practical significance: the main provisions of the article will help determine the competencies of specialists engaged in career guidance activities.

Keywords: career guidance; career guidance consultants; palette of professions; early career guidance; higher-professional skills; systematic-service approach to Career Guidance.

Дәстүрлі және постмодерндік элементтерді біріктіретін Қазақ қоғамының транзитивтілігі кәсіптік бағдарлау жұмысын ұйымдастырудың жаңа тәсілдерін іздеуді талап етеді. Еңбек кітапшасындағы жалғыз жазбаны бүгінде кеңестік кезеңдегідей табысты мансап құрудың сөзсіз дәлелі ретінде қарастыруға болмайды. Сонымен қатар, Батыс психологиялары кеңес бергендей, әр бес–алты жыл сайын мамандықтың түбегейлі өзгеруін көпшілік біздің елімізде жаңа қызмет саласына бейімделу кезеңінің күрделілігімен байланысты айқын күйзеліске байланысты кәсіби өсу траекториясындағы жағымды өзгеріс ретінде қабылдамайды. Кәсіби бағдарлау бойынша жұмысты ұйымдастыруды шешудегі қиындықтар осы салада жүргізілген зерттеулерге жүгінуге итермелейді. Айта кету керек, біздің елімізде кәсіптік бағдар беру қызметін талдауда айтарлықтай тәжірибе жинақталды, онда кәсіптік бағдар жеке тұлға Мамандық таңдау кезеңінде кіретін әлеуметтік-экономикалық және психологиялық-педагогикалық қатынастар контекстінде қарастырылады.

Мақаланың мақсаты - кәсіптік бағдар беруді үздіксіз процесс ретінде қарастыру, кәсіптік бағдар беру жұмысындағы білім берудің барлық сатыларының сабақтастығының қажеттілігін дәлелдеу. Мақалада дәстүрлі және постмодерндік элементтерді біріктіретін ресейлік қоғамның өтпелілігін ескеретін кәсіптік бағдар беру жұмысын ұйымдастыруға жаңа көзқарас ұсынылған. Практикалық маңыздылығы – мақаланың негізгі ережелері кәсіби бағдар беру қызметімен айналысатын мамандардың құзыреттерін анықтауға көмектеседі. Мақала аналитикалық сипатта болады, кәсіптік бағдар беру жұмысын ұйымдастыру бойынша білімді жүйелейді және кеңейтеді. Негізгі әдіс-монографиялық, оқу-әдістемелік, диссертациялық зерттеулерді, ғылыми мақалаларды, сондай-ақ әлеуметтік сауалнамалар деректерін теориялық талдау әдісі. Білім беру сатысына байланысты кәсіптік бағдар беру қызметінің ерекшелігін негіздейтін зерттеулер өздеріне назар аударады. Жарияланымдардың ең көп саны екі жас кезеңіндегі балалармен кәсіби бағдарлау жұмысының әдістемесін ашады: жоғары мектеп жасы және біртүрлі көрінбейтіндей, үлкен мектепке дейінгі жас. Н. А. Балакирева, Л. А. Голубь, А. И. Каптерев, П. С. Лернер, А. О. Лучинина, С. Ю. Манухина, Д. А. Парнов, А. Э. Попович, П. Н. Пряжников, Л. В. Пряжкина, Г. В. Резапкина, З. К. Селиванова, В. О. Суворова, О. Ю. Чаптыкова және т. б. жоғары сынып оқушыларымен кәсіптік бағдар беру жұмысының ерекшеліктерін талдайды. Сонымен қатар Н.Ю. Андреева, Н.И. Казарина, В. И. Малакеева, Е. А. Морозова саналы кәсіптік бағдарлау таңдауын қалыптастыру үшін пәндік пәндер мен элективті курстар мазмұнының әлеуетіне назар аударады, М. И. Старовтың еңбектерінде ауылдық, шағын жинақталған мектептерден келген жоғары сынып оқушыларының кәсіптік бағдарлау ерекшеліктері анықталады. Дамуында қиындықтары бар оқушыларды кәсіби бағдарлауға арналған

зерттеулердің маңызы зор: девиантты мінез-құлықпен (А. Ю. Попов, А.Ю. Депещик және т. б.); мүгедектермен (Ю. Е. Криводонова, Т. Ф. Суслова және т. б.); жетім балалар (Н. В. Лебедева, Т. В. Косинец, В. Д. Федорова және т. б.).

Біз келісе алмайтын зерттеушілердің тұжырымдарында кәсіптік бағдарлау жүйесіне қайта оралу мүмкін еместігіне, қазіргі таңдағы қолға алынып жатқан (Болашақ) жобаларын жатқызуға болатын инновациялық тәсілдерді іздеу, бірыңғай мемлекеттік емтиханды қолдану практикасындағы өзгерістер, кәсіптік бағдарлау тестілеуі, қысқа мерзімді тестілеу қажет екендігіне назар аударылады. қайта даярлау курстары. Алайда кәсіптік бағдар беру қызметін нәтижелі деп тануға болмайды.

Мамандық таңдауға дайындық мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасынан бастап қалыптасуы керек деп санаймыз. Бұл аспектіні Т.П. Заруцкая, Т.А. Колганова, Н. Г. Федовова, Я. А. Чернышев және басқалары көрсетеді, жасына байланысты мансап құруда жеке тұлғаның кәсіби позициясын қалыптастыру ерекшеліктерін негіздейді [1]. Мектеп жасына дейінгі балалар үшін бұл ойындар болуы мүмкін, оның барысында жүйелік ойлау, коммуникативті дағдылар дамиды, әртүрлі мамандықтарға құрмет, еңбекке деген сүйіспеншілік тәрбиеленеді. Бастауыш мектеп жасындағы кезеңдегі кәсіптік бағдар баланың бейімділігін талдау, оқу қабілетін дамыту, белгісіздік жағдайында әрекет етуге дайын болу, кәсіпте өзін таппаған адам өзін бақытты сезінбейді деген кәсіби емес құзыреттер мен сенімдерді қалыптастыру мүмкіндіктерін құру болуы мүмкін [2]. Орта мектеп жасында кәсіптік бағдар мазмұнын практикалық қызметте алғашқы кәсіби сынамаларды жүргізу арқылы қиындатуға болады, адамгершілік қасиеттерді, ойлаудың дербестігін, талаптардың шынайылығын, өзін-өзі жүзеге асыруға деген ұмтылысты дамытуды жалғастыра береді, еңбек туралы идеяны адами құндылық ретінде бекітеді [3]. Орта мектеп жасында болашақ мамандықты таңдау бойынша мақсатты жұмыс қажет, ол оқушының жеке кәсіптік-білім беру траекториясын жобалауды, оның ерекшеліктерін және өмір бойы үздіксіз оқу, өзін-өзі оқыту процесінде перспективалық ілгерілеудің нақты мүмкіндіктерін ескеруді қамтуы керек.

П.С.Лернер кәсіптік бағдарлау қызметін жүзеге асыруда кәсіп өкілдерінің қатысуының рөлін атап көрсетеді, «жоғары техникалық білім, практикалық білім және өндірістік тәжірибе» [4] тиімді кәсіптік бағдарлау үшін жеткілікті екенін дәлелдейді. Біздің ойымызша, бұл қате пікір, кәсіптегі сәттілік кәсіптік бағдар беру қызметіндегі сәттілікке кепілдік бере алмайды (мұны оқу-өндірістік комбинаттардың қанағаттанарлықсыз тәжірибесі дәлелдеді). Педагогтар мен психологиялардың да мұндай қызметті орындау үшін қажетті құзыреттері жоқ. Жоғары сынып оқушыларына сауалнама жүргізу барысында біз мектеп мұғалімдерінің кәсіптік бағдарлау таңдауына минималды әсер ететіндігін анықтадық. Нәтижесінде, бір жағынан, мұғалім мен мектеп психологы қазіргі заманғы өндірістің ерекшеліктеріне, экономикалық жағдайдың өзгеруіне, жұмыс берушілердің талаптарына жеткіліксіз бағдарланған, екінші жағынан, өндірістік маман балалардың қажеттіліктеріне, жас психологиясына бағдарланбайды. Бұл қайшылық құзыретті мамандардың (кәсіптік бағдарлау жөніндегі кеңесшілердің) кәсіптік бағдарлау қызметіне қатысу қажеттілігі туралы идеяға итермелейді. Мұндай мамандардың негізгі міндеті - жеке тұлғаның субъективті қажеттіліктерін және еңбек нарығының белгілі бір кәсіптерді ұсынудағы объективті қажеттіліктерін үйлестіру. Мұндай мамандарды даярлау олардың бірқатар өзекті құзыреттерді игеруін көздейді, кәсіптік бағдар беру қызметіне жүйелі көзқарасты талап етеді, педагогикалық жоғары оқу орындарының базасында жүзеге асырылуы мүмкін.

Педагогикалық жоғары оқу орындарының жағдайында «кәсіпорын – кәсіптік білім – жалпы білім – отбасы» желілік өзара іс-қимыл шеңберінде кәсіптік бағдарлау жұмысының кешенділігін қамтамасыз етуге болады. Бұл жұмыс бірқатар кәсіптік бағдарлау міндеттерін шешуге мүмкіндік береді, олардың ішінде мыналарды бөліп көрсету керек:

- заманауи ғылыми психологиялық-педагогикалық талаптарға негізделген мектептердің кәсіптік бағдарлау қызметіне кәсіби қолдау көрсету [5];
- оқушылардың тұлғалық-бағдарланған кәсіби қызығушылығын қалыптастыру процесін басқару;
- диагностикалық рәсімдерді қадағалау, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу әдістемелерін әзірлеу және сараптау, кәсіптік бағдарлау консультациясы мен ағартуды ұйымдастыру;
- оқушылардың нақты қажеттіліктеріне, бейімділіктеріне және кәсіп талаптарына сәйкес келетін, олардың өзін-өзі жүзеге асырудағы мүмкіндіктерін ескеретін дәлелді кәсіби ниеттерді қалыптастыру [6];
- оқушылардың кәсіби болашағына оң көзқарас пен сенімділікті дамытатын вариативті жеке-білім беру маршруттарын жобалау, мамандықтардың жеке палитрасын құру;

- тәжірибелі тәлімгерлермен сындарлы өзара әрекеттесуді қамтамасыз ету және еңбек қызметінің ерекшелігіне ену жағдайларын жасау;
- оқушылардың оқытушылармен белсенді ынтымақтастығын орнату (олимпиадаларға, конференцияларға, мастер-кластарға, ашық дәрістерге, болашақ жұмыс берушілермен дөңгелек үстелдерге қатысу), бұл болашақта ЖОО-да оқуға бейімделу кезеңін азайтуға және кәсіптік оқуға және болашақ кәсіптік қызметке қызығушылықты арттыруға мүмкіндік береді.

Егер мансап құрудың сәттілігінің сенімді көрсеткіші еңбек кітапшасындағы жалғыз жазба болып саналса, қазір бұл көрсеткіш сөзсіз емес. Мамандық таңдауды өмір бойы бағдарлау, постмодерндік қоғамның тенденцияларына қайшы келеді, адамды аз еркін және осал етеді, оны бәсекеге қабілеттілігінен айырады. Адамнан жоғары кәсіби дағдыларды неғұрлым жақсы меңгерсе, соғұрлым ол мамандықтар палитрасында мамандандырудан мамандандыруға оңай ауыса алады. Оны құруға, жеке кәсіби траекторияны құруға кәсіби бағдар беру жөніндегі кеңесшілер көмектесе алады.

Кәсіптік бағдар беруге дайындық білім берудің барлық сатыларын қамтуы тиіс. Кәсіптік білім берудің негізі әмбебап дағдылар, жоғары мамандандырылған дағдыларды толықтыратын негізгі құзыреттер болуы керек. Әлбетте, біз өмір бойы оқу үлгісіне біртіндеп келеміз. Барлық қолда бар ресурстарды пайдалана отырып, әр адам балалық шақтан кәрілікке дейін өзінің жеке білім беру траекториясын құра алады.

Осылайша, кәсіптік бағдарлау жүйесі тұлғаға бағдарланған және икемді болуы керек. Кәсіптік бағдарлау жұмысын ұйымдастыруда кәсіп туралы ақпараттық-репродуктивті білімнен өзінің кәсіби қызығушылығын қалыптастыруға байланысты дербес іс-әрекетке көшуді көздейтін жүйелі-белсенділік тәсіл қолданылуы тиіс. Елде кәсіптік бағдарлауды ұйымдастыруда мектепке дейінгі, бастауыш, орта білім беру және кәсіптік білім беру бағдарламаларын қамтитын көп деңгейлі кәсіптік бағдарлау жұмысы құрылатын жүйе, өзек болуға тиіс. Педагогикалық ЖОО кәсіптік бағдарлау қызметінің мақсаттарын іске асыру үшін жоғары кадрлық әлеуетке ие Кәсіптік бағдар берумен айналысатын мамандар мұғалімнің, психологтың және тьютордың функцияларын біріктіре отырып, кәсіптік бағдар беру таңдауының әрбір жеке субъектісінің пәндік, жеке және мансаптық дамуын тек мектепте ғана емес, өмірдің кейінгі кезеңдерінде де жоспарлау және сүйемелдеу арқылы мамандықтар тоғысында жұмыс істеуі керек.

Пайдаланылған көздердің тізімі

1. Чернышев Я.А. Профессиональная позиция личности в карьере. Результаты системно-психологического исследования // Мир психологии. 2015. № 1 (81). С. 261–271.

2. Курбатова А.С., Пухова А.Г., Беляева Т.К. Изучение самооценки как актуальное направление психолого-педагогических исследований // Перспективы науки и образования. 2019. № 1 (37). С. 251–261. DOI: 10.32744/pse.2019.1.18.

3. Мухина Т.Г., Сорокоумова С.Н., Егорова П.А., Яркова Д.Д. Профессиональное самоопределение и профессиональная карьера обучающейся молодежи в условиях интегративного комплекса «школа – вуз» // Вестник Мининского университета. 2019. Т. 7, №4. С. 14.

4. Лернер П.С. Профориентация школьников как фактор подготовки кадров для перспективной экономики России // Мир образования – образование в мире. 2009. № 3. С. 3–13.

5. Селиванова З.К. О жизненных целях и профессиональных предпочтениях старших подростков // Социологические исследования. 2017. № 5 (397). С. 51–56.

6. Robertson P.J. Positive psychology: A movement to reintegrate career counselling within counselling psychology // Counselling Psychology Review, 2015, 30 (3), 26–35.

ӘОЖ 376 (47)

Есекешова М.Д.
п.ғ.к., доцент Джарыева Камшат Айтбайқызы магистрант, 2 курс К.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті (Қазақстан, Ақтөбе қ.) E-mail: k.aytbay@mail.ru

ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМЫТУДА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Аннотация: Мақалада біз психикалық дамуы тежелген балалардың ерекшеліктеріне, әсіресе олардың сөйлеу ерекшеліктеріне тоқталдық. Өйткені, сөздік қорын қалыптастыру және дамыту мәселесі мақаланың өзекті тақырыбы болып табылады. Сөзжасам-бұл сөздердің сандық жинақталуының ұзақ процесі, олардың әлеуметтік маңызды мағынасын игеру, оларды қарым-қатынаста қолдану дағдыларын дамыту. Жан-жақты үйлесімді дамыған тұлғаның қалыптасуы-бұл біздің зайырлы қоғамымыздың дамуындағы педагогикалық теория мен практиканың маңызды мақсаттарының бірі. Біз олардың біртұтас сөйлеуін дамыту үшін ойын технологиясын ұсындық (мнемотехникада). Осылайша, біз балалардың тілін дамытып қана қоймай, олардың ойлауын, қиялын, жалпы қоршаған ортаны түсінуін кеңейте аламыз. Бүгінгі таңда ең алаңдатарлық және алаңдатарлық өзекті мәселелердің бірі-дамуында қандай да бір ауытқулары бар балалар санының көбеюі, яғни арнайы білім алуға мұқтаж балалар санының өсуі қоғамда ерекше алаңдаушылық туғызады.

Кілттік сөздер: психика, даму, психикалық бұзылыс, сөздік, ауытқу.

Аннотация:В статье мы остановились на особенностях детей с задержкой психического развития, особенно на особенностях их речи. Ведь проблема формирования и развития словарного запаса является актуальной темой статьи. Словообразование-это длительный процесс количественного накопления слов, овладение их социально значимым значением, развитие навыков их использования в общении. Становление всесторонне гармонично развитой личности само по себе является одной из важнейших целей педагогической теории и практики в развитии нашего светского общества сегодня. Мы предложили игровые технологии для развития их связной речи (на мнемокесте). Таким образом, мы можем не только развивать язык детей, но и расширять их мышление, воображение, понимание окружающей среды в целом. Одной из самых тревожных и тревожных текущих проблем на сегодняшний день является увеличение числа детей с какими-либо отклонениями в развитии, то есть рост числа детей, нуждающихся в особом образовании, вызывает особую тревогу в обществе.

Ключевые слова: психика, развитие, психическое расстройство, словарный запас, девиация.

Abstact: In the article we focused on the features of children with mental retardation, especially on the features of their speech. After all, the problem of vocabulary formation and development is an actual topic of the article. Word formation is a long process of quantitative accumulation of words, mastering their socially significant meaning, developing skills of their use in communication. The formation of a comprehensively harmoniously developed personality in itself is one of the most important goals of pedagogical theory and practice in the development of our secular society today. We offered game technologies for the development of their coherent speech (on mnemokest). Thus, we can not only develop the language of children, but also expand their thinking, imagination, understanding of the environment as a whole. One of the most disturbing and alarming current problems today is the increase in the number of children with any developmental disabilities, that is, the increase in the number of children in need of special education causes particular concern in society.

Key words:psyche, development, mental disorder, vocabulary, deviation.

Статистика көрсеткендей, балабақшада психикалық дамуы тежелген балалардың өсуі байқалады. Психикалық дамуы тежелген балалардың әлеуметтік интеграциясын, балабақшаларда, мектептерде көрсетілетін қызметтерге құрдастарының тең қолжетімділігін қамтамасыз ету ата-аналарға мектепке дейінгі, сондай-ақ мектеп деңгейіндегі жалпы білім беретін мекемені таңдау құқығын береді.

Осыған байланысты балабақшалардың жаппай топтарында психикалық дамуы тежелген балаларды мектепте оқытуға дайындау өзекті мәселе болып табылады.

ПДТ балаларының негізгі сипаттамалары:

- танымдық белсенділіктің төмен деңгейі;
- оқу іс-әрекетіне мотивацияның жетілмегендігі;
- ақпаратты өңдеу және қабылдау қабілетінің төмендігі;
- қоршаған орта туралы шектеулі және фрагменттік білім мен түсініктер;
- ақыл-ой идеяларының толық қалыптаспауы;
- сөйлеуді дамытуда компанияда қалу.

Е.В.Мальцеваның айтуынша, тіл дыбыстарының айтылуының бұзылуы психикалық дамуы тежелген бастауыш сынып оқушыларының 30% байқалады, бұл сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың 76% құрайды. Артикуляция бойынша күрделі дыбыстар жиі бұзылады: ысқырық, жылдау, сонор (р, л).

Дыбысты айтудың бұзылуының ішінде дыбыстарды ауыстыру ерекше орын алады. Ысқырық пен жылдау өте жиі кездеседі дыбыстарды ауыстыру. Бір дыбысты екіншісімен алмастырудың тұрақтылығы байқалады, оның себебі нақты дыбыстық есту бейнесі емес, сөйлеу, есту, талдау және жинақтаудың толық қалыптаспауы болып табылады.

Балалардың осы санатындағы сөйлеу бұзылыстары жүйелі, сөйлеу жүйесінің көптеген аспектілеріне әсер етеді. Л.С.Выготский ойлау дамуының сөйлеуге, ойлау құралдарына және баланың әлеуметтік-мәдени тәжірибесіне тәуелділігін атап өтті [1].

Біртұтас сөйлеу – сөйлеудің ең күрделі түрі. Ол онтогенезде диалогтық сөйлеуге қарағанда кеш қалыптасады және баланың танымдық белсенділігінің дамуының жоғары деңгейін талап етеді. Біртұтас сөйлеуді қалыптастыру процесі иерархиялық, көп деңгейлі сөйлеу әрекеті болып табылады. Бұған мыналар жатады: бір уақытта қабылданған жағдай компоненттерін бөлу, негізгі және екінші, негізгі және фондық бөліктерді бөлу, компоненттердің өзара байланысын түсіну (симуляциялық талдау және синтез), бір уақытта қабылданған компоненттерді құрылымы бір мезгілде талдау мен синтез нәтижелеріне тәуелді, бірақ сонымен бірге оның белгілі бір заңдылықтарына бағынатын дәйекті қатарға өзгерту.

Осылайша, сюжеттік, тақырыптық суреттер сериясы немесе жеке тәжірибе туралы әңгіме тек көрген жағдайды көшіріп қана қоймайды, сонымен қатар жағдайлардың объективті сипаттамаларының мәндерін жеке жүйеге айналдырудың шығармашылық процесі, содан кейін тілдік мағыналардың синтезі болады. Көрнекі жағдайды сипаттай отырып, бала жағдайды, бастапқы модельді белгілі бір түсінуге негізделген. Бұл бастапқы модель оны талдау және синтездеу арқылы ойлау процесінің нәтижесі болып табылады.

Біртұтас сөйлеуді зерттеу (Н.Ю.Борякова, Е.С.Слепович, Р.И.Лалаева, Д.И.Бойков) психикалық дамуы тежелген балаларда мәтіннің семантикалық құрылымы мен оның тілдік бұзылыстары бар екенін көрсетеді. Сонымен қатар, мәтіннің семантикалық құрылымы, оның ішкі бағдарламалануы тілге қарағанда көбірек зардап шегеді. Олар сондай-ақ шектеулі лексикалық-грамматикалық, фонетикалық-фонематикалық жетілмегендігі бар фразаның грамматикалық тұрғыдан дұрыс қалыптаспағанын көрсетеді.

Біртұтас мәтінді ішкі бағдарламалаудың арнайы зерттеуі (Р.И.Лалаева, Д.И.Бойков) ПДТ бар балалардағы мәтін құрылымының семантикалық компоненті нормамен салыстырғанда қалыптасу деңгейінің төмендігімен сипатталатынын, бірақ ақыл-есі кем балалардың деңгейімен салыстырғанда жоғары екенін көрсетті [2].

Жоғарыда айтылғандардан, ПДТ бар балаларда үйлесімді сөйлеуді дамыту бойынша жұмыс көп уақытты қажет етеді.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік стандартында ерекше білім беру қажеттіліктері бар, оның ішінде психикалық дамуы тежелген балаларды тәрбиелеуге және оқытуға ерекше көңіл бөлінеді.

Мектеп жасына дейінгі жетекші іс-әрекетке-ойынға сүйене отырып, мен өз жұмысымда балалардың үйлесімді сөйлеуін дамыту үшін ойын технологиясын қолдана аламын. Ойын технологиясын қолдану-бұл психикалық дамуы тежелген балаларда когерентті сөйлеуді дамытудың жаңа жолы. Осындай технологиялардың бірі – мнемотехника.

Мнемотехника – ақпаратты тиімді есте сақтауды, көбейтуді қамтамасыз ететін әдістер жүйесі.

Бір қарағанда, байланыссыз суреттер сюжетке қосылады, ал сигналдық схемалық кескіндер балаға қысқа уақыт ішінде естіген мәтінді есте сақтауға және көбейтуге, суретті сипаттауға, сөйлемді дұрыс құруға, негізгі қасиеттері мен белгілерін өз бетінше анықтауға, презентация тізбегін құруға, есте сақтауға мүмкіндік беретін ойлау процестерін белсендіруге көмектеседі [3].

Сабақтарда балаларға тақырып немесе сюжеттік сурет бойынша сипаттамалық әңгімелер жазуға дайын Мнемотехника ұсынылады. Бірінші сабақта балаларды әр шаршыны, әр үлгіні бейнелейтін

сызбалармен таныстыруға болады. Бұдан кейін қорытынды ақпарат, түрлендіруге арналған дерексіз таңбалар, сурет сөздері. Ақыр соңында, оқиға өздігінен жасалады, егер бала өздігінен жаза алмаса, ол ересек адамның көмегіне жүгінеді. Кіші топтағы балалар үшін Сіз түрлі-түсті суреттерді, үлкен балалар үшін – ақ-қара түстерді пайдалана аласыз.

Әңгімелерді жазу кезінде бала мұғалім ұсынған көрнекі жоспарға немесе тірек сөздерге (тақырыптық суреттер түрінде) сүйенеді. Сюжеттік сурет немесе сериялық сурет бойынша баяндау келесі негізгі дағдыларды дамытуға бағытталған:

- суреттің немесе суреттер сериясының атын ойлап табыңыз;
- суретте көрсетілген уақыт пен орынды анықтаңыз (қоңыр күз, ерте көктем; кеш, таңертең, түстен кейін; қашықтықта, жақын, алыс емес, алда, арасында, байланысты және т. б.);
- себеп-салдарлық байланыстар орнату, пайымдау, қорытынды;
- суреттің мазмұнын белгілі бір ретпен жеткізу (жансыз және жабайы табиғат құбылыстарын сипаттау, кейіпкерлердің әрекеттері туралы айту, қорытынды жасау);
- сюжеттік суреттер сериясындағы оқиғалар тізбегін қалпына келтіріңіз;
- жолдастардың жауаптары мен әңгімелерін мұқият тыңдау, оларды логикалық және дәйектілік тұрғысынан бағалау және тілдің экспрессивті құралдарын қолдану.

Заттарды және олармен әрекеттерді көрнекі түрде қолдана отырып, оқиғаны қайталау кезінде ПДТ балаларға арналған дәйектілік мнемотехникада сөйлеу жоспары ретінде қызмет етеді. Логопедтің әңгімесінің мысалы балаларға қажетті сөйлеу құралдарын береді [4].

Мнемотехника топта, ал тәрбиешілер логопедтің тапсырмасы бойынша жеке жұмыста әңгімелер құрастыруды, өлеңдерді қайта жазуды және жаттауды бекітеді.

Ойын технологияларының көмегімен сабақтар қызықты ойындарға айналады және баланың назарын ұзақ уақыт сақтауға, ойлау процестерін, есте сақтау қабілетін және үйлесімді сөйлеуді дамытуға көмектеседі.

Мнемотехника сонымен қатар балалардың ой-өрісін кеңейту, олардың танымдық белсенділігін арттыру және баланың психикалық дамуын, әлеуметтік және адамгершілік тәрбиесін түзетудің маңызды шарттарының бірі болып табылады.

Ойын технологиясын қолдана отырып, бастапқыда егжей-тегжейлі мәлімдемелері жоқ балаларда біртұтас сөйлеуді қалыптастыруға болады, оларды заттардың, әрекеттердің атауларымен немесе грамматикалық форматталмаған тіркестермен алмастыруға болады.

Ойын технологиясынан басқа балаларға арналған жаттығулар:

«Анаграмманы шеш» жаттығуы.

Сөздегі әріптер ауыстырылады. Сіз оңай бастауға болады. Әсіресе балалар үшін тапсырма жеңілдікпен беріледі. Мысалы, жемістер, көкөністер және т.б. тақырыппен бірге беріледі.

«Қолдану» жаттығуы.

Балаларға таныс нәрсе көрсетіледі. Олар бұл затты әртүрлі тәсілдермен қолдануға болатын жерді табады. Мысалы: «кірпіш тас», «газет» және т. б.

«Белгіні тап» жаттығуы.

Балаларға үш-төрт сөз беріледі. Мысалы: алма, сиыр, түн. Осы сөздердің бір белгісін табу тапсырмасы беріледі.

(Алма-тәтті, сиыр-сүтті, түн-қараңғы). Оқушылар жаттығудан кейін екі, үш белгіні табуға болады.

«Артықты алып тастаңыз» жаттығуы.

Суреттерді қарау кезінде, мағынасы бойынша, топтастырылған және артық бөлектелген. Бұл жаттығуды сөзбен беруге болады.

Осылайша, жүргізілген жұмыстың нәтижелері үлкен мектеп жасына дейінгі психикалық дамуы тежелген балаларда үйлесімді сөйлеуді қалыптастыруға жүйелі, жан-жақты көзқарас болған кезде оң динамикаға қол жеткізуге болатындығын айтуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізім

1.Подготовка к школе детей с задержкой психического развития. Книга 2: Тематическое планирование занятий/Под общей ред. С.Г. Шевченко. — М.: Школьная Пресса, 2005.

2.Р.И. Лалаева, Н.В. Серебрякова, СВ. Зорина. Нарушения речи и их коррекция у детей с задержкой психического развития : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений /— М.: Гуманитар, изд. центр ВЛА-ДОС, 2004.

3.Венгер Л. А. Развитие способности к наглядному пространственному моделированию // Дошкольное воспитание, 1982, №3.
4.Слепович Е.С. Формирование речи у дошкольников с задержкой психического развития: Кн. для учителя.-Мн.: Нар.асвета, 1989.

ӘӨЖ:159.1

Жарылқап А.Ж.
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы магистранты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, педагогикалық-психологиялық білім беру және оқыту әдістемесі кафедрасы
Қазақстан, Қызылорда қ. E-mail: aknura2050@mail.ru

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚНЕГІЗДЕРІ

Аннотация: В статье рассмотрены вопросы формирования коммуникативных отношений будущих педагогов-психологов в учебно-воспитательном процессе, проанализированы определения раскрывающие проблему коммуникативных отношений и приведены психолого-педагогические и научные мысли в исследовательских работах. Учитывая, что коммуникативная общение занимает очень важное место в общении человека с окружающей средой с рождения на протяжений всей жизни, что несомненно влияет на их активность и познание внешней среды.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникативность и коммуникабельность, коммуникативные отношения.

Annotation: The article deals with the formation of communicative relations of future teachers-psychologists in the educational process, analyzes the definitions that reveal the problem of communicative relations and presents psychological, pedagogical and scientific thoughts in research papers. Given that communicative communication occupies a very important place in human communication with the environment from birth throughout life, which undoubtedly affects their activity and knowledge of the external environment.

Key words: communication, sociability and sociability, communicative relations.

Заманауи білім беру жағдайында, болашақ маманға университет қабырғасында білімділік және кәсіптік бәсекелестікке төтеп бере алатын өз мамандығына ыңғайлы, қабілетті ерекше педагогикалық қасиеттерді қалыптастыру қажет. Мысалы, педагогикалық мамандыққа бейімділік көрінетін және мұғалім мамандығын таңдай алудағы айқындаушы нәрсе оның өз ортасында қарым-қатынас орната алуы. Сондықтан да, педагогикалық білім беруде, оқыту мен тәрбиелеу технологиясына руханилық қосылмаса, онда білім беру күйреуге ұшырауы мүмкін. Ал педагогтың рухани дүниесіне - оның оқушылармен қарым-қатынасқа түсе алуы, түсіне алуы, оларға деген сүйіспеншілік, сыйластық, жан-жақты әрі дамыған қоғамның бір мүшесі ретінде қалыптастыру, әріптестерін түсінуі мен өз ісін терең талдау барысында төмендегі қағидаларды әрқашан басшылыққа алып отыру жатады.

Біздің ғылыми жұмысымызда қарастырып отырған, қарым-қатынастың коммуникативті қыры, тұлғалар арасындағы ақпарат алмасудан тұрады. Қарым-қатынастың интерактивті жағы білім, идея, әрекет алмасып қана қоймай, өзара әрекетті ұйымдастырумен ерекшеленеді. Қарым-қатынастың перцептивті қыры серіктестердің бірін-бірі қабылдау және тану үдерісінде, осының негізінде өзара түсіністік орната білуінен көрінеді. Осы бөліп көрсеткен үш қырдың шарттары қарым-қатынас үдерісінде, жалпы және педагогикалық қарым-қатынас болып табылады (Г.Андреева, А.А.Леонтьева, Б.Ф.Ломов және т.б.) [1, Б. 49-50].

Қарым-қатынас бұл тұлғаның өзара байланыстар мен өзара әсер ету жүйесі, мүмкіндіктер мен жағдайлар жүйесі, іс-қимылды, ортақ мүдделерді іске асыруға бағыттауға мүмкіндік беретін қандай да бір психикалық аура; қоғамның оның ұжымдарының, нақты өкілдерінің мүдделері. Қарым-қатынас – бұл әлеуметтік өмірдің нысаны.

Бірақ, солай бола тұра қарым-қатынастың инструменталды жағымен ғана әуестену адамдардың рухани мәнін жоюы және бұл қарым-қатынас түсінігін коммуникативтік әрекет сияқты қарапайымдануға әкелуі мүмкін. Пайдалы ақпарат алу немесе беру, серіктестердің белсенділігінің артуы, жүктемені түсіру немесе ортақ әрекетпен басқару, көмек көрсету және өзге адамдарға ықпал жасау қарым-қатынастың негізгі мақсаты болып табылады. Жоғарыдағы ғылыми зерттеу

жұмыстарды талдаудан коммуникативтік құзыреттілік – бұл өзара байланыс, пікірлесу, сөйлесуге қатысты коммуниканттардың жинақталған білім, білік, дағдылармен қаруланыу, тілдік қатысымды терең меңгеруі деп тұжырымдаймыз. Сондықтан біз өз зерттеуімізде аталған коммуникативтік құзыреттіліктердің оқушылардың іс-әрекетінде алатын орнын ерекшелей отырып, коммуникативтік құзыреттілік ұғымын және оның құрамын белгілеуді жөн көрдік.

Көптеген әлеуметтанушылар С.Ю.Головин, А.В.Петровский коммуникативтік қарым-қатынас кодтарын меңгеру ғана емес, индивидтің тұлғалық ерекшелігі, оның сезімі, ойы және әрекетінің үштік бірлігі деген [6, С.30-31]. Ал болашақ педагог-психологтардың коммуникативтік қарым-қатынасының бастауы – өмір тәжірибесін меңгеруі болып табылады.

Коммуникативтік қарым-қатынас алғаш рет әлеуметтік психологияда қолданылып, ішкі қоры (білім, білік) негізінде басқа адамдармен байланысты құру және қолдау қабілеті ретінде қолданылған. Күні бүгін психологиялық, педагогикалық әдебиеттерде коммуникативтік дайындық, қарым-қатынас құзыреті, коммуникативтік қабілет, тұлғаның коммуникативтік әрекеті, мәдениет және біліктілік деген сияқты терминдер көптеп қолданылып келеді. Бір қарағанда бұл терминдер белгілі бір жағдайда ғана қолданылатын синонимдес сөздер сияқты болып көрінуі мүмкін. Ал ғылыми тұрғыдан олардың мағыналық ара-жігін анықтап, ашуға болады. Сөйлеу әрекетін жүзеге асыратын – тіл болса, оның іске асуына жағдай жасайтын – коммуникация. «Коммуникативтік» терминіне қатысты зерттеу еңбектерінің қай-қайсысында да оның қарым-қатынас құралы, сөйлесуге байланысты қасиеті баса айтылады. Сонымен «коммуникативтік қарым-қатынас» ұғымына талдау жасауды жөн көрдік.

Қарым-қатынас – бұл бірыңғай іс-әрекет қажеттіліктерінен туындайтын адамдар арасындағы байланыстың дамуының жан-жақты процесі. Б.Г. Ананьев өзара әрекет, қарым-қатынас мағыналарын психологиялық жағынан ашқанда да міндетті түрде компоненттері – еңбек, оқу, ойын және іс-әрекеттің басқа да түрлері екендігін бірнеше рет жазып көрсетті. Сондай-ақ ғалым, қарым-қатынас және таным – тұлға өмірінің ішкі экстериоризациясы және сыртқы әрекеттің интериоризациясы арқылы іске асырылады деген ой-пікірін білдірген. Л.С. Выготскийдің қарым-қатынас мәселесі талдауынша, баланың психикалық дамуы туғаннан бастап әлеуметтік заңдылықтармен анықталады [5, Б.345-347].

Адамның өзін қоршаған ортамен қарым-қатынас жасауында, яғни туғаннан бастап, бүкіл өмірінде қарым-қатынас өте маңызды орынға ие. Табиғатында адамның бір-бірімен қарым-қатынас жасауы белсенділікке алып келеді. Яғни оның сыртқы ортамен араласуы, қарым-қатынас арқылы жүзеге асады.

Ломовтың пікірінше [3, С.91], қарым-қатынасты адамдық іс-әрекет ретінде анықтауымыз керек, іс-әрекетте ол принципті түрде бар, ол субъектіні объектпен байланыстырмайды, субъект басқа субъектімен байланысады.

Ал, коммуникация – латын тілінен аударғанда – біреумен кеңесу деген мағынаны білдіреді. Яғни адамның «Мен»-нін өзін басқадан табуына көмектесетін қарым-қатынасты білдіретін категория. Коммуникация – бұл берілген ақпарат үлкен мәнге және өзіндік тұлғалық, мағынаға ие болатын қарым-қатынас [2, С.57]. Жоғарыдағы зерттеулердегі ғылыми тұжырымдар мен көзқарастардан, тұлғаның коммуникативтік қарым-қатынасы өзін-өзі көрсете білуі және адамның дербес коммуникативтік ерекшеліктерінің кешені болып табылатындығы түсінікті болды.

Ғалым Р.С.Немов коммуникативтік қарым-қатынас «өзінің табысқа жетуіне қатысты адамдармен қарым-қатынас жасай білу іскерлігі мен дағдысы» деген нақты анықтама береді [4, С.72-73]. Психологиялық көзқараста коммуникативтік қарым-қатынас – бұл тұлғаның шынайы қарым-қатынасқа сәйкес жағдайда сөйлесім, оқу, аудиттік және жазуда өзінің сөйлеу әрекетін ұйымдастыра, басқара білу мүмкіндігі деп тұжырымдалған.

Сондықтан коммуникативтік құзыреттілік тілдің дамуымен тікелей байланысты болып, тіл туралы білімімен анықталады. Сонымен қатар тұлғаның қарым-қатынастың вербалды емес құралдары туралы білімі мен түсінігіне, оны өзінің құрдастырымен, ересектермен қарым-қатынасында қолдана алуымен анықталады. Болашақ педагог-психологтардың коммуникативтік қарым-қатынасы оқу іс-әрекетінде және одан тыс уақыттарда қалыптасады.

Педагогикада «қалыптастыру» ұғымы тұлғаны тәрбиенің сыртқы ықпалы, оқу, әлеуметтік орта әсерімен дамыту және қалыптастыру деп түсіндіріледі. Қалыптастыру деп адамның тұлғалық жағынан толыққандығын, белгілі бір ересектік деңгейіне жеткендігін, орныққандығын айтуға болады. Сондықтан болашақ мамандардың коммуникативтік қарым-қатынасын қалыптастыру диалогтық сөйлеу, көпшілік алдында сөз сөйлеуі, жазбаша қарым-қатынас және топтық қарым-қатынасқа түсе алу білімі, білігі, дағдысы және тұлғалық сапалар жиынтығы деп тұжырымдаймыз.

Сонымен, коммуникативтік қарым-қатынас тыңдай және сөйлей білуді мақсатына қарай әлеуметтік, ақпараттық, экспресивті, ой қозғайтын қарым-қатынас техникасы ретінде қолдана білуді қажет етеді. Қорытындылай келе, коммуникативтік қарым-қатынас туралы психологиялық, педагогикалық ғылыми - зерттеу жұмыстарындағы ой-тұжырымдарды жүйелей келе коммуникативтік қарым-қатынас ұғымының мәнін былай жіктеп көрсетуге болады:

- топта жұмыс жасау қабілеті, топтық рух, жауапкершілік сезімі және жеке тәртібі, жалпы іске қызмет ету сезімі;
- өзгенің пікірін тыңдай білу, топта жұмыс жасау қабілеті, жазбаша және ауызша коммуникация;
- бірлесіп шешім қабылдауға қатысу, бірін-бірі сыйлау, басқа мәдениет тілдері және діндегі адамдармен бірге өмір сүру қабілеті, қарым-қатынастың ауызша және жазбаша формаларын меңгеру;
- коммуникативтік тәртіп аймағындағы білімі, коммуникативтілік және ұйымдастырушылық қабілеті, эмпатияға қабілетті болу, өзіндік бақылауға қабілеттілігі, вербалды және вербалды емес қарым-қатынас мәдениеті.

Қарым-қатынас кез келген іс-әрекетпен бірге жүреді. Адамның іс-әрекетінің барлық түрлерінде ол катализатор рөлін атқарады. Сондықтан біз өз зерттеуімізде, ең алдымен, аталған коммуникативтік қарым-қатынастың студенттердің іс-әрекетінде алатын орнын ерекшелей отырып, қарым-қатынастың өзара байланысты үш құрамын белгіледік.

Коммуникативтік қарым-қатынастың негізінде тек тілді меңгеру ғана емес, индивидтің тұлғалық ерекшеліктері тұтастықта, нақты әлеуметтік контексте ашылатын оның сезімдері, ойлары мен іс-әрекетінің бірлігі.

Көтеріп отырған мәселе төңірегінде көптеген әдебиеттерді, ғылыми мақалаларды талдау нәтижесі, қазіргі таңда педагог-психолог мамандығының дәрежесі айшықталып, беделі де көтеріліп келе жатқандығын көрсетті.

Жыл сайынғы мемлекет тарапнан болашақ мамандарға жасалып жатқан қамқорлық пен мұғалім беделін көтеру жолындағы игі істер көңіл қуантады. Педагог мамандар ұрпақ жолында бойындағы барша күш-қуатын сарқиды. Болмысы бөлек, қыран іспетті ерекше жаратылыс иелерінің өмірдегі алар орны қай заманда да жоғары болған. Білгеніңді басқаға үйретіп, одан қуат алып, өзің сүйген ісіңді жасағанға не жетсін?! Ал осы жолда болашақ педагог-психологтарға көмекке келетін әрине ол коммуникативтік қарым-қатынас. Себебі жаңа ғасыр, жаңа заман талабына сай болашақ мамандар үнемі даму үстінде болғандықтан ақпараттармен, рухани құндылықтармен алмасады. Ал бұл өз кезегінде жаңғыру, жаңа технологияларды меңгеру, жаңашіл, білімді, педагогикалық өзгерістерге бейім, жан-жақты болады деген сөз. Болашақ мамандар қарым-қатынасқа түсе отырып, тобымен, ортасымен сабақтаса жұмыс жасайды, өзінің қызығушылығын оятады, топпен, ұжыммен бірлескен орта құрады демекпіз.

Пайдаланылған көздердің тізімі

1. Айкинбаева Г.К. Жоғары мектеп психологиясы. Оқу құралы. – Алматы: «Эверо» баспасы, 2014. – 49-50.

2. Головин С.Ю. Словарь практического психолога. - Изд. Харвест, 2001. – С.57.

3.Жүнісова Ж.А. Педагогикалық шеберлік. – Алматы, 2011. – Б. 91.

4. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. – 4-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – Кн.1.- С. 72-73.

5. Тоқсанбаева Н.Қ. Психологиядағы қарым-қатынас мәселесі // Білім беру жүйесінде адам ресурстарын басқарудың қазіргі тенденциялары: Халықаралық ғылыми-практикалық конф. материалдары. – Алматы, 2005. – Б. 345-347.

6. Хуторской А.В. Современная дидактика: Учебник для вузов. – СПб.: Изд-во «Питер», 2001. – 30 с.

УДК 37.01

Жекибаева Б.А.
к. пед. н., ассоц. проф., Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
кафедра педагогики и методики начального обучения,проф., Казахстан, г. Караганда
E-mail: bzhekibaeva@mail.ru

Юзликаев Ф.Р.
д.пед. н, проф.,Ташкентский государственный университет имени Низами
кафедра начального образования, проф.Узбекистан, г. Ташкент E-mail: rashid010203@bk.ru

Колумбаева Ш.Ж.
к.пед. н, проф., Казахский Национальный педагогический университет им. Абая, кафедра педагогики,
проф.Казахстан, г. Алматы, E-mail: kolumb09@mail.ru

ВЗАИМОСВЯЗЬ НРАВСТВЕННОГО И ЭСТЕТИЧЕСКОГО В КОНТЕКСТЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КОНЦЕПЦИЙ

Аннотация. В статье представлены результаты изученияодного из самых полемичных вопросов, не имеющих на данный момент точных ответов, несмотря на достаточно высокую степень разработанности в философии, социологии, психологии и педагогике. На основе анализа многочисленных исследований по данному вопросу, рассматриваются соотношение и взаимосвязи категорий «нравственное» и «эстетическое» и выявляется их сущность через призму общих с ними понятий: нравственное сознание, нравственная деятельность, нравственные отношения, а также эстетическое сознание, эстетическая деятельность и эстетические отношения.

Ключевые слова: взаимосвязь нравственного и эстетического; нравственное сознание; нравственная деятельность; нравственные отношения; эстетическое сознание; эстетическая деятельность; эстетические отношения.

Abstract. The article presents the results of the study of one of the most polemical issues that currently haven’t any exact answers, despite a fairly high degree of elaboration in philosophy, sociology, psychology and pedagogy. Based on the analysis of numerous studies on this issue, the correlation and interrelation of the categories «moral» and «aesthetic» are considered and their essence is revealed through the prism of concepts common to them: moral consciousness, moral activity, moral relations, as well as aesthetic consciousness, aesthetic activity and aesthetic relations.

Keywords: interrelation of moral and aesthetic; moral consciousness; moral activity; moral relations; aesthetic consciousness; aesthetic activity; aesthetic relations.

Анализ научной литературы показывает, что проблема взаимосвязи нравственного и эстетического исследовалась с различных позиций: аксиологических, социологических, функциональных.

Так, группа ученых под руководством М.С.Кагана в своей монографии «Философия культуры» прослеживает развитие соотношения этих понятий в истории европейской философии [3]. Отдельно проблемы нравственного и эстетического рассматривались в трудах Э.С.Маркаряна, О.А.Праздниковой, С.Х.Рапопорта, О.В.Лармина, М.Ф.Овсянникова и других (анализ эстетического), И.С.Кона, В.М.Соковнина, А.А.Гусейнова (анализ нравственности и морали) [7;5;11].

С самого начала следует подчеркнуть, что исследуемая проблема сложна из-за объемности и емкости понятий «нравственное» и «эстетическое». Это один из полемичных вопросов, не имеющих на данный момент общепризнанных ответов, несмотря на достаточно высокую степень разработанности в философии, социологии, психологии, педагогике. Тем не менее, есть необходимость анализа взаимосвязи «нравственного» и «эстетического», так как трактовка их сущности во многом определяет исходные позиции изучения многих процессов и явлений действительности. В этом смысле развивающаяся педагогическая наука не составляет исключения, поэтому, для выявления теоретических основ формирования готовности будущих учителей к нравственно-эстетическому взаимодействию с учащимися мы попытались выяснить сущность категорий «нравственное» и «эстетическое», а также их взаимосвязи и соотношение в контексте педагогических концепций.

Согласно научным концепциям основными общими категориями, позволяющими выявить их сущность, являются «нравственные отношения» «нравственное сознание», «нравственная деятельность», а также «эстетические отношения» «эстетическое сознание», «эстетическая

деятельность». В педагогическом аспекте все вышеназванные категории целокупно представлены в идеях нравственного и, соответственно, эстетического воспитания [6].

Предметом эстетического воспитания является формирование в человеке эстетического отношения к действительности, эстетической потребности, как ценности, к которой стремиться человек. Последняя выделяется потому, что содержит в себе эстетическую активность, деятельно-творческое начало, определяется как исторически возникшее стремление человека к красоте и к деятельности по законам красоты.

Нравственное воспитание – есть целенаправленное формирование сознания и деятельности людей в духе гуманистических нравственных норм, принципов и идеалов, воплощенных в моральном кодексе современного человека [6, С.112].

Таким образом, нравственное и эстетическое воспитание есть определенное целенаправленное формирование нравственного и эстетического сознания, а также нравственной и эстетической деятельности общественного субъекта. Их особенность заключается в том, что они и в совокупности, и в отдельно взятом виде касаются всей действительности и всех форм деятельности человека. Поэтому оба направления - не самоцель, они являются лишь одним из средств всестороннего, гармонического развития личности, так как чисто эстетического, также как и чисто нравственного воспитания, нет и быть не может. То же самое можно отнести и к понятиям эстетического и нравственного сознания, эстетической и нравственной деятельности.

В области эстетического воспитания фундаментальным исследованием является теория, разработанная Б.Т.Лихачевым. Ученый определяет эстетическое воспитание как всеобъемлющее понятие, так как эстетическое воздействие свойственно не только искусству, но и труду, природе, окружающей общественной среде и предметной бытовой среде [6, С.231].

Специфику психологических образований в отношении эстетического воспитания изучали А.И.Буров, М.А.Верб, Л.С.Выготский, О.В.Лармин и др. [5]. В структуре эстетического сознания они выделяют следующие элементы: эстетическое восприятие, эстетические чувства, эстетические потребности, эстетические идеалы, эстетические вкусы и т.д.

Таким образом, проблема эстетического воспитания, равно как и нравственного, по сути, одна из ставших уже «классических» проблем науки. Тем не менее, в силу своей сложности и многогранности этот вопрос продолжает оставаться актуальным и находится в поиске своего решения в научных изысканиях современности. В исследованиях отечественных ученых за последнее десятилетие данная проблематика, разрабатываясь в рамках классических педагогических теорий, приобретает новое звучание. Происходит это под воздействием такого мощного фактора, как социально-экономические преобразования, коснувшиеся всех сфер жизнедеятельности современного общества.

Так, Карибжанова В.П., исследуя концептуальные подходы к управлению нравственно-экологического воспитания младших школьников, утверждает, что формирование достаточно устойчивых нравственных качеств личности удается при правильной организации воспитания. При этом важно и напоминание ученого о том, что любое личностное качество в психологическом отношении включает в себя следующие структурные компоненты: 1) потребности, 2) сознание, мотивы и убеждения, обуславливающие понимание нравственного значения той или иной деятельности или поведения, 3) закрепленные умения, навыки и привычки поведения, 4) волевая стойкость [4,С.37]. Особо важно для нас понимание поведения, которое всегда обусловлено характером отношений и деятельности, уровнем сформированности сознания, как показателя воспитанности личности, в том числе и нравственно-эстетической. Вышесказанное в полной мере относится и к организации нравственно-эстетического взаимодействия учителя с учащимися как основного условия воспитательной деятельности.

Развивая управленческий аспект воспитания, М.В.Новожилова в своем исследовании приходит к выводу, что не всякое целенаправленное взаимодействие можно считать управлением в нравственном воспитании. Кроме того, наше внимание привлекает озвученная ею мысль по поводу взаимодействия внешних и внутренних факторов нравственного становления личности, когда к первым она относит внешнее воздействие, а ко вторым – активность самой личности. Эта мысль сопряжена с идеей педагогического взаимодействия, в том числе и нравственно-эстетического, одним из основных признаков которого является не просто наличие двусторонней связи, а именно активное начало обеих взаимодействующих сторон. В системе методологических категорий нравственного особое место занимает мораль. В этом плане удачным, на наш взгляд, является вывод автора относительно того, что одна из причин недостаточной эффективности существующей системы нравственного воспитания «кроется в отставании моральной программы … от нравственного опыта детей», когда принять за идеал педагогический образец возможно лишь на основе учета динамичности субъекта

воспитания, что позволяет воспринимать нравственные нормы как личностно-значимые ценности. Автор исследования решение этой проблемы видит во включении в процесс нравственного воспитания «перспективного минимума» (ряд благоприятных условий по М.В. Новожиловой), теоретически обосновывая свое предположение раскрытием сущности такой категории современного менеджмента, как перспектива управления [8].

Особый интерес в исследовании А.Ш. Стыбаевой вызывает анализ проблемы педагогической этики в современной науке, в результате которого автор полагает, что педагогическая этика представляет собой «науку о нравственных ценностях в поведении педагога в сфере всей его деятельности» [10]. В педагогической этике следует различать выработанные обществом нравственные предписания, касающиеся нравственного облика учителя, и моральные традиции, нормы, рожденные в сфере профессиональной деятельности. Относительно темы нашего исследования эта сторона вопроса важна тем, что учитель для установления нравственно-эстетического взаимодействия с учащимися должен обладать, прежде всего, нравственными качествами, нравственным авторитетом. Последнее в контексте педагогической деятельности рассматривается как вид взаимодействия, от которого во многом зависит формирование нравственного идеала у учащихся. Это в полной мере относится и к формированию эстетического идеала у воспитанников.

Для нашего исследования теоретическую значимость приобретает идея, заложенная З.Р.Ахметовой в основу разработки гипотетической модели эстетической воспитанности личности [1]. Согласно этой идее, по содержанию эстетическая воспитанность личности характеризуется интегративным характером взаимодействия различных видов искусств, а по психологическим параметрам – развитием познавательной, эмоционально-мотивационной и поведенческой сфер личности. Следует отметить, что данные системообразующие компоненты соответствуют структурному строению человеческого сознания. Методологическая разработанность данного положения в современных психологических концепциях персонологии позволяет обеспечить высокую степень обоснованности многих теоретических идей, касающихся различных аспектов формирования личности, в том числе и ее профессионального становления.

Необходимо подчеркнуть, что нравственное и эстетическое развитие личности во многом обусловлено силой воспитательного воздействия социальных отношений, стержневым моментом которых является опыт общения, так как он, даже если и недостаточно осознается, глубоко переживается человеком. Это переживание «себя среди людей», стремление занять желаемое положение среди них является мощным внутренним стимулом формирования личности.

В Казахстане большой вклад в изучение нравственных, эстетических идеалов осуществлен Т.К. Айтказиным. Им проанализированы в историко-философском плане идеалы акынов и жырау XV-XVIII веков, основные философские идеи казахских мыслителей XV-XX веков. Одной из серьезных исследователей в этом плане является Канат Нурланова, которая изучала проблему эстетического наследия казахского народа, своеобразие эстетического наследия казахских акынов и жырау, мировосприятие традиционных казахов [9].

В плане выявления соотношения нравственного и эстетического особый интерес вызывает исследование Г.Г.Ахметовой, в котором взаимосвязь этического (в нашем случае – нравственного) и эстетического прослежена в творчестве казахских мыслителей М.Ж. Копеева, С.М.Торайгырова и Ж.Аймаутова [2].

По мнению ученого, категория нравственности в совокупности с моралью определяют сущность этического как более древнего. Относительно категории эстетического автор, ссылаясь на К. Нурланову, которая эстетическую особенность казахской кочевой культуры видит «в активном восприятии и воздействии возвышающего множества, в полифонической гармонии разнообразного множества, объединенного в единое целое временем протекания духовного события», эстетическое трактует как «чувственное отношение к миру, включающего в себя не только созерцательное, но духовно-активное восприятие природы и другого человека». При этом эстетическое как чувственное она не сводит «к прекрасному, хотя долгое время эти два понятия отождествлялись. На наш взгляд, эстетическое более широкое понятие, не имеющее «однозначного положительного значения». Определяя соотношение эстетического и этического, Г.Г.Ахметова приходит к выводу, что их взаимосвязь следует понимать «не просто как ценностную ориентацию на высшие духовные ценности, но как особенные смыслы человеческого бытия» [2,С.128].

Интерпретацию философских воззрений М.Ж.Копеева, С.Торайгырова и Ж.Аймаутова автор проводит на основе анализа:

– концепции тождества нравственного и эстетического в синкретической традиции кочевников;

– идеи божественного совершенства в средневековой мусульманской культуре, которая в своей основе представлена единством этического и эстетического с приоритетом этического начала;

– теоретических разработок противоречия этического и эстетического в философских воззрениях русских, западных и казахских мыслителей [2, С.95].

Для нас важно понимать, что М.Ж.Копеев, С.Торайгыров и Ж.Аймаутов не разрабатывали теорию этического и эстетического, а «их интерес к данному вопросу связан со стремлением разрешить проблему целостности, гармонии духовного бытия человека». Как полагает ученый, обусловлено это одной из определяющих доктрин казахской мысли - представлением о гармонии. В миросозерцании казахов нравственное и эстетическое отождествлены, когда их взаимопроникновение ориентировано на сохранение гармонии мира: эстетическое есть созерцание, созерцание есть этическое. Далее в названном научном труде раскрывается взаимосвязь этического и эстетического, представленная как содержание и форма, духовность и телесность, соответственно. При этом отмечается фактор совпадения отрицательных и положительных ценностных направленностей. В размышлениях Ибн Сины, Аль-Фараби и других мыслителей автор указывает на момент противоречия формы и содержания, в котором приоритетное значение имеет внутренняя духовная красота человека.

Таким образом, в человеке, взятом в его многообразных связях с конкретно-исторической социальной действительностью, нравственное и эстетическое выступают сторонами единого целого. Именно в самом человеке и следует искать реальную основу как «согласия», так и «разногласия» в отношениях этического и эстетического. Преодоление противоречий, искажающих смысл этического и эстетического, возможно лишь на основе практической реализации педагогической идеи всестороннего, целостного, гармонического развития личности.

Список использованных источников

1. Ахметова З.Р. Формирование профессиональной готовности будущих учителей к эстетическому воспитанию школьников. Автореф. дисс... канд. пед. наук - Алматы, 1995.- 21с.

2. Ахметова Г.Г. Взаимосвязь этического и эстетического в творчестве казахских мыслителей М.Ж.Копеева, С.Торайгырова и Ж.Аймаутова. Дисс. … канд. филос. наук. – Алматы, 2013. – 163 с.

3. Каган М.С. Философия культуры. – СПб: Петрополис, 1996. – 416 с.

4. Карибжанова В.П. Педагогические основы взаимосвязи нравственного и экологического воспитания младших школьников. Автореф. дисс... канд. пед. наук. - Алматы, 2001. - 43с.

5. Лармин О.В. Эстетическое развитие и воспитание молодежи. – М., 1978. –109 с.

6. Лихачев Б.Т. Педагогика. – М.: Прометей, 1998. – 464 с.

7. Маркарян Э.С. Очерки теории культуры. – М.: Мысль, 1983. – 284 с.

8. Новожилова М.В. Управление процессом нравственного воспитания учащихся. Дисс... канд. пед. наук. - Тараз, 1987. - 126 с.

9. Нурланова К. Эстетика художественной культуры казахского народа. – А-А.: Наука, 1987. – 176 с.

10.Стыбаева А.Ш. Формирование нравственно-профессиональных качеств будущего учителя. Дисс... канд. пед. наук. - Алматы, 1999.-152 с.

11.Праздникова О.А. Единство нравственного и эстетического в искусстве // Искусство в системе культуре / Под ред. М.С. Кагана. – Л.: Наука, 1987. – с.71-75.

УДК37 373.24

Айтжанова Р. М., Жетписбаева Г. Ж.
Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова
Казахстан, г. Караганда E-mail: gulzira.zhetpisbaeva@mail.ru

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ ОЙЫННЫҢ РӨЛІ

Аннотация. Баланың дамуы мен тәрбиесінде үлкен рөл ойынға жатады. Бұл мектеп жасына дейінгі баланың жеке басын, оның моральдық-еріктік қасиеттерін қалыптастырудың тиімді құралы, яғни ойын қоғаммен әсер ету қажеттілігін жүзеге асырады. Дұрыс таңдалған ойындар баланың жеке басының маңызды қасиеттерін дамытуға ықпал етеді. Көп жағдайда ойынға қатысу баланың өз қалауы бойынша, оның ойын процесіне деген қызығушылығының, қуануының нәтижесінде пайда болады, сондықтан оларға қатысу «еріктілік принципіне» негізделген. Осылайша, бұл мақаланың

мақсаты - мектеп жасына дейінгі балалардың дамуындағы ойындардың рөлін зерттеу. Мақала нысаны - ойындардың мектеп жасына дейінгі балалардың дамуына әсер ету процесі.
Кілт сөздер: мектеп жасына дейінгі балалар;ойындар;рөл; даму; технология; сана.

Аннотация. Игра играет важную роль в развитии и воспитании ребенка. Это эффективное средство формирования личности дошкольника, его нравственно-волевых качеств, то есть игра реализует потребность во взаимодействии с социумом. Правильно подобранные игры способствуют развитию важных качеств личности ребенка. В большинстве случаев участие в играх происходит по собственному желанию ребенка, в результате его заинтересованности и получения удовольствия от игрового процесса, поэтому участие в них строится на «принципе добровольности». Таким образом, целью данной статьи является изучение роли игр в развитии детей дошкольного возраста. Предметом статьи является процесс влияния игр на развитие детей дошкольного возраста
Ключевые слова: дошкольники; игры; роль; развитие; технология; сознание.

Annotation. Play an important role in the development and upbringing of a child. This is an effective means of shaping the personality of a preschooler, his moral and volitional qualities, that is, the game realizes the need for interaction with society. Properly selected games contribute to the development of important personality traits of the child.In most cases, participation in games occurs at the child's own will, as a result of his interest and enjoyment of the gaming process, so participation in them is based on the "principle of voluntariness".Thus, the purpose of this article is to study the role of games in the development of preschool children. The subject of the article is the process of influence of games on the development of preschool children
Key words: preschool children games; role; development; technology; consciousness.

Бүгінгі таңда қазіргі тәрибешілердің және мұғалімдерінің алдында балалардың әлеуметтік, шығармашылық, эмоционалдық салаларын қалыптастыру мәселесі тұр. Осы мәселелерді шешудің негізгі әдістерінің бірі - ойын. Сондықтан мектеп жасына дейінгі балалардың санасының дамуына жағдай жасау қажет. Ойындар мектеп жасына дейінгі балаларда шыдамдылық, ептілік, төзімділік сияқты қасиеттерді қалыптастыруға мүмкіндік береді. Ойын барысында проблемалық жағдайлардың шешімін табу қабілеті, шығармашылық іс-әрекет дағдыларыда дамиды.

Ойын арқылы адамның психикалық өмірінің барлық аспектілері баланың өзіне алатын рөлдерінде пайда болады және сол арқылы қалыптасады. Мектеп жасына дейінгі балаларда мектепте оқуға қажетті қасиеттер белгілі бір дәрежеде қалыптасады, яғни бұл оқуға дайындықты анықтайды. Н.М. Мейрамовтың зерттеулеріне сәйкес, баланың келесі табиғи қажеттіліктері ерте жаста көрінеді:

- танымдық (жаңа нәрселерді білуге деген ұмтылыс);
- көркемдік (сурет салу немесе бояу);
- музыкалық (музыка тыңдау, ән айту, билеу) және т. б. [1]

Осы қажеттіліктердің барлығы ойын әрекеттері арқылы қанағаттандырылуы қажет. Дұрыс мінез-құлықтың мәнін, адамдар арасындағы қарым-қатынастың толерантты принциптерін, жоғары моральдық әрекеттерді ойын жағдайында дәл түсіндіруге болады. Бұл балалардың бір рет басынан өткерген оқиғаларды бірнеше рет бастан кешіре алатындығына байланысты. Осылайша, баланың дамуында ойын жағдайлары ерекше орын алады. Мысалы, серуеннен оралғанда, мектепке жасына дейінгі балаларға тәрбиеші: «саусақтарымызды санап көрейік, олардың бәрі орнында ма?» - деп сұрай алады. Балалар тәрбиешіге қарап, оған еліктей отырып, қолдарын жұдырықтарына қысады, содан кейін саусақтарын кезекпен соза бастайды, тәрбиешіден кейін қайталайды – «бір, екі, үш.. он». Балалар үшін бұл ойын, өйткені олар құмарлықпен санайды, сондай-ақ бұл оқыту, өйткені қысқа уақыттан кейін олар онға дейін санауды үйренеді. Сонымен қатар, моториканы дамыту, өйткені қозғалыстар өте күрделі және бастапқыда қиын, содан кейін жеңілірек және оңайлау болады [2].

Ойында баланың болашақ іс-әрекеті көрінеді, ол біраз уақыттан кейін нақты мінез-құлыққа қабілетті болатын әрекеттер жүзеге асыра бастайды. Ойын әрекеті нәтижесінде ойдан шығарылған жағдай туындайтын етіп құрылады. Ойынның қарапайым функциялары пәндік әрекеттерде дайындалады. Ойынның алғы сөзі - қабілет, тақырыптың кейбір функцияларын басқаларға беру. Ойдан шығарылған жағдайда ойнау балаларды ситуациялық байланыстан босатады. Ойында бала тікелей тәжірибе ғана емес, танымды қажет ететін жағдайда әрекет етуге үйренеді. Ойлап тапқан жағдайдағы әрекет - баланың затты немесе нақты мәндерді қабылдауды ғана емес, жағдайдың мағынасын, оның әрекетін басқаруды үйренуіне әкеледі.

Ойын кезінде бала қиял көмегімен кез-келген затты, жағдайды ойлай алады, бұл сана дамуының алғашқы материалы. Мектеп жасына дейінгі балаға өз ойын заттан ажырату өте қиын, сондықтан ол басқа нәрсеге қолдау көрсетуі керек, мысалы, жылқыны елестету үшін оған тірек нүктесі сияқты таяқ табу керек. Дегенмен, ойын әрекетінің мотивациясы объективті нәтижеге мүлдем тәуелсіз. Классикалық ойынның негізгі мотиві іс-әрекеттің нәтижесінде емес, процестің өзінде, балаға рахат әкелетін әрекетте жатыр. Балалардың қиялы осы шығармашылық жолды, өзіндік ерекше шындықты, өмір әлемін құруды ынталандыратын ойында туады.

Дамудың алғашқы кезеңдерінде ойын практикалық іс-әрекетке өте жақын. Бала қуыршақты бос қасықпен тамақтандырып жатқанын түсінген кезде, қоршаған заттармен іс-әрекеттің практикалық негізіне қиял қазірдің өзінде қатысады. Ойында балалар бір уақытта драматургтер, декораторлар, актерлер ретінде өнер көрсетеді. Алайда, олар өз дизайнын жасамайды, актер ретінде рөлді орындауға ұзақ уақыт дайындалмайды. Олар қазіргі уақытта өз армандары мен ұмтылыстарын, ойлары мен сезімдерін білдіру арқылы өздері үшін ойнайды. Көбінесе балалар ойынды өздері таңдайды, оны өздері ұйымдастырады. Сондықтан ойын балаларды өз іс-әрекеттері мен ойларын белгілі бір мақсатқа бағындыруға үйретеді, зейінді тәрбиелеуге көмектеседі.

Ойында бала өзін ұжымның мүшесі ретінде сезіне бастайды, жолдастарының әрекеттерін және өзін әділ бағалайды. Тәрбиешінің міндеті - балалардың назарын сезімдер мен іс-әрекеттердің ортақтығын тудыратын мақсаттарға аудару, ойыншылар арасындағы достыққа, әділеттілікке және өзара жауапкершілікке негізделген қатынастарды орнатуға ықпал ету. Мектеп жасына дейінгі баланың іс-әрекетінде келесі ойын түрлері ерекше орын алады:

- шығармашылық ойындар;
- рөлдік ойындар [3].

Осылайша, шығармашылық және рөлдік ойындардың келесі негізгі ерекшеліктері бар:

1. Ережелерді сақтау. Ережелер бала мен тәрбиешінің әрекеттерін реттейді, яғни ережеге бағыну ойынның мәнінен туындайды. Ойында рөлдік мінез-құлық ережелерін игере отырып, бала рөлде жасалған моральдық нормаларды да игереді. Шығармашалық ойын арқылы балалар ересектердің іс-әрекетінің себептері мен мақсаттарын, олардың жұмысына, қоғамдық өмірдегі оқиғаларға, адамдарға, заттарға қатынасын игереді: ойында адамдардың өмір салтына, іс-әрекеттеріне, қоғамдағы мінез-құлық нормалары мен ережелеріне оң көзқарас қалыптасады.

2. Ойындардың әлеуметтік мотиві. Әлеуметтік мотив рөлдік, шығармашалық ойындарға негізделген. Ойын - бұл баланың ересектер әлемінде болу, ересектер арасындағы қарым-қатынас жүйесін түсіну мүмкіндігі. Ойын шыңына жеткенде, баланың көзқарасын ойынмен алмастыру жеткіліксіз болады, нәтижесінде оның мәртебесін өзгерту мотиві пайда болады. Ал оны істей алатын жалғыз мүмкіндік - мектепке бару.

3. Ойын эмоционалды дамуды қамтиды. Баланың ойыны эмоцияларға өте бай. О.А. Саввонова ойынның генезисінің тереңдігінде, оның пайда болуында эмоционалды негіз бар деп санайды [4]. Бала ойынды шындықтан ажыратады, мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеуінде «сияқты», «ойнап істедім» және «шын мәнінде» деген сөздер жиі кездеседі. Бірақ соған қарамастан, ойын тәжірибесі әрқашан шынайы. Сондықтан ойын мен ойын «дизайнының» күрделенуімен балалардың сезімдері саналы және күрделі бола бастайды. Ойын баланың тәжірибесін анықтайды және оның сезімдерін қалыптастырады.

4. Ойын барысында баланың интеллектісі дамиды. Шығармашалық ойын идеясының дамуы баланың жалпы психикалық дамуымен, оның қызығушылықтарының қалыптасуымен байланысты. Мектеп жасына дейінгі балалар өмірдің әртүрлі оқиғаларына, ересектердің әртүрлі жұмыстарына қызығушылық танытады. Олар еліктеуге тырысатын сүйікті кітап кейіпкерлерін дамытады. Кейбір ойындар («теңізшілерге», «ұшқыштарға», «ғарышкерлерге») бірнеше апта бойы жалғасып, біртіндеп дамып келеді. Бұл жағдайда бір тақырыптың қайталануы емес, біртіндеп дамуы, ойластырылған сюжетті байыту байқалады. Осының арқасында балалардың ойлауы мен қиялы мақсатты дамиды. Сонымен қатар, мысалы, рөлдік ойын идеясын жүзеге асыру үшін балаға өзіне алынған кейіпкерге сәйкес әрекет етуге көмектесетін белгі мен әртүрлі заттар қажет. Егер қолында қажетті ойыншықтар болмаса, онда балалар бір затты екіншісіне ауыстырып, оған ойдан шығарылған белгілер береді. Балалар неғұрлым үлкен және дамыған болса, соғұрлым олар шындыққа көбірек ұқсастық іздейді.

4. Сөйлеуді дамыту. Бейнені жасауда сөздің рөлі ерекше. Сөз балаға өз ойлары мен сезімдерін ашуға, серіктестердің тәжірибесін түсінуге, олармен өз іс-әрекеттерін үйлестіруге көмектеседі. Фокустың пайда болуы, біріктіру қабілеті сөйлеудің дамуымен, сөздік қолдың артуымен байланысты. Сондықтан сөйлеу мен ойын арасында екі жақты байланыс бар. Бір жағынан, сөйлеу ойында дамиды және белсендіріледі, ал екінші жағынан, ойынның өзі сөйлеу дамуының әсерінен дамиды.

Осылайша, ойын мектеп жасына дейінгі баланың жан-жақты дамуына ықпал ететінін есте ұстаған жөн. 4-5 жастағы балаға ересектермен бірлескен ойын қажет, бұл жастағы балалар өздеріне ұнайтын ертегілер мен мультфильмдердің сюжеттерін ойнай алады. Балалардың ойынын бұзбай бағыттау, ойынның көркемөнерпаздық және шығармашылық сипатын, тәжірибенің жеделдігін, ойынның ақиқатына деген сенімді сақтау маңызды [5]. 4-5 жастағы балалармен ойынау кезінде өзгерістерді еңгізу үшін жанама әдістерді қолдану маңызды, мысалы, жетекші сұрақтар, кеңестер, қосымша кейіпкерлер мен рөлдерді қосу.

Мектеп жасына дейінгі баланың назарына тән қасиет оның байқаусыздығы болып саналады, сондықтан зейінді орнықтыру үшін – дидактикалық ойындар қолданылады. Дидактикалық ойын – оқу әрекетінің ерекше түрі болып саналады. Дидактикалық ойында бала жаңа білім алып қана қоймай, оларды қорытындылайды және бекітеді. Дидактикалық ойын - көпжақты, қиын педагогикалық құбылыс, яғни ол:

- ойын әдісі;
- оқыту нысаны;
- тәуелсіз ойын әрекеті;
- баланың жеке басын көпжақты оқытудың құралы.

Әлеуметтік-мәдени факт ретінде дидактикалық ойынның өзіндік тарихы. Дидактикалық ойындарды ересектер баланың қажеттіліктерін, хоббиі мен қабілеттерін ескере отырып дамыту мақсатында қалыптастырды. Балалар ойынның мәнін дайын нұсқада қабылдайды және оны мәдениеттің бір бөлігі ретінде игереді. Дидактикалық ойындарда балалардың алдына белгілі бір міндеттер қойылады, олардың шешімі зейінді, ақыл-ой күшін, ережелерді, әрекеттер тізбегін түсіну және қиындықтарды жеңу қабілетін талап етеді. Осылайша мектепке дейінгі педагогика саласындағы дидактикалық ойындарды үш негізгі түрге бөлуге болады:

- заттармен (ойыншықтармен, табиғи материалдармен) ойындар;
- баспа ойыны;
- сөздік ойындар.

Сонымен, заттармен ойындарда, балалар объектілердің ұқсастығы мен айырмашылығын салыстыруға, анықтауға үйренеді. Бұл ойындардың маңыздылығы - олардың көмегімен балалар объектілердің қасиеттерімен, яғни: түсімен, өлшемімен, формасымен, сапасымен танысады. Баспа ойыны әр түрлі: жұптасқан суреттер, лото, домино және т.б. Оларды пайдалану кезінде шешім табатын әртүрлі және дамытушы тапсырмалар қолданылады. Мұндай ойындағы ең қарапайым тапсырма – әр түрлі суреттердің арасында ең жақын екеуін табу. Сөздік ойындар балалардың сөздері мен іс-әрекеттеріне негізделген. Мұндай ойындарда балалар объектілер туралы қолда бар идеяларға сүйене отырып, олар туралы мәліметтерді тереңдетуге үйренеді, өйткені бұл ойындарда бұрын алған білімдерін жаңа байланыстарда, жаңа жағдайларда қолдану қажет. Балалар басқалардың көмегінсіз әртүрлі ойлау міндеттерін шешеді, объектілерді олардың айрықша қасиеттеріне баса назар аудара отырып көрсетеді, сипаттамаға сәйкес шешеді, ұқсастықтар мен айырмашылықтардың қасиеттерін табады, объектілерді әртүрлі қасиеттерге, белгілерге сәйкес топтастырады және т.б.

Қорытындылай келе, ойын - бұл балалар құрдастарымен алғаш рет қарым-қатынас жасайтын тәуелсіз әрекет, оларды біртұтас мақсат, оған жету үшін бірлескен күш-жігер, ортақ мүдделер мен тәжірибелер біріктіреді.Ойынның педагогикалық мүмкіндіктері, егер ол басқа әрекеттермен органикалық түрде байланысқан болса - артады. Сондықтан ойынды еңбекпен, бейнелеу және сындарлы әрекеттермен байланыстырған жөн. Мұғалім балалардың өмірі мен іс-әрекетін ойын түрінде ұйымдастыра отырып, белсенділік пен бастаманы дәйекті түрде дамытады. Педагогикалық процесте ойынды жан-жақты қолдану оны мектепке дейінгі кезеңдегі тұлғаның дамуының объективті заңдылықтарына сәйкес келтіреді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1.Мейрамов Н.М. Балалардың санасын ойын арқылы дамыту. – Алматы: Талап, 2015. – 213 б.

2 Орынбеков Б.А. Ойын – балалардың өмірінде // Бастапқы педагогика. – 2017. – 2(6). – 80-88.

3. Дильшода Х.У. Роль подвижных игр в развитии мозговой деятельности дошкольников // Academic research in educational sciences. - 2022. - 6. – 79-93.

4. Саввонова О.А. Роль дидактической игры в развитии дошкольников // Приоритетные научные направления: от теории к практике. - 2016. - 25-1. – 242-250.

5. Пуйлова М.А., Овсянникова Ю.С. Роль театрализованных игр в речевом развитии дошкольников // Концепт. - 2017. - 7. – 341-349.

Жуасхан Б.
С.Сейфуллин атындағы Қазақ Агротехникалық зерттеу университеті,
Компьютерлік жүйелер және кәсіптік білім беру факультетінің магистранты

М.Д. Есекешова
ғылыми жетекші - п.ғ.к., доцент, Астана қ., Қазақстан, juaskhanbota@gmail.com

БОЛАШАҚ БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ

Аннотация. Мақалада <инклюзив>, <инклюзивті білім беру> ұғымдары қарастырылады. Болашақ білім алушыларға инклюзивті білім берудің маңызы, туындайтын проблемалар мен шешу жолдары қарастырылады.

Тірек сөздер: инклюзив, инклюзивті оқыту, инклюзивті білім беру, білім алушы, даму мүмкіндігі шектеулі білім алушылар, арнайы мамандар, проблемалар, шешу жолдары.

Аннотация. В статье рассматриваются понятия <инклюзив>, <инклюзивное образование>. Рассматриваются значение инклюзивного образования для будущих обучающихся, возникающие проблемы и пути их решения.

Ключевые слова: инклюзив, инклюзивное обучение, инклюзивное образование, обучающийся, обучающиеся с ограниченными возможностями в развитии, специальные специалисты, проблемы, пути решения.

Annotation. The article discusses the concepts of <inclusive>, <inclusive education>. The importance of inclusive education for future students, emerging problems and solutions are considered.

Key words: inclusive, inclusive education, inclusive education, student, students with developmental disabilities, special specialists, problems, solutions.

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің дамуында барлық білім алушылардың қажеттілік, мұқтаждықтарын ескере отырып соның ішінде ерекше қажеттіліктері бар студенттердің білім алуын қамтамасыз ету ерекше маңызға ие болып отыр. Әлем бойынша білім саласында даму мүмкіндігі шектеулі және мүгедек тұлғалардың өзге тұлғалармен бір деңгейде оқып, тәрбие алуы инклюзивті білім беру болып табылады. Болашақ білім алушыларды арнайы инклюзивті білім беруге даярлау мүгедек жандардың біртіндеп қоғамның толыққанды мүшесі ретінде, өзін-өзі жетілдіруге мүмкіндік алуына негіз бола алады.

Сондықтан қазіргі білім беру жүйесінде өзекті мәселелердің бірі болашақ студенттерді инклюзивті білім беру жүйесіне даярлауға тиімді білім беру бағдарламасын даярлау, педагогтардың барлығына бірдей оқу ортасын қалыптсастыру және оқыту әдістемесін даярлау мүмкіндіктері болып табылады. Жәнеде мәселелерді шешу үшін бірқатар міндеттер қарастырылуы қажет: “инклюзивті білім” және “инклюзивті білім беру” ұғымдарын нақтылау жәнеде туындайтын қиындықтар мен шешімдерін қарастыру. Бұл міндеттерді толығымен қарастырмай болашақ білім алушыларды инклюзивті білім беруге даярлау мүмкін еместігі көрсетілді.

Әлемдік педагогиканың алдында тұрған маңызды талап жалпы білім алушыларды да инклюзивті білім беруге даярлаудың маңыздылығын арттырып отыр.

<Инклюзивті білім беру> ұғымының бастауы алғаш ағылшын тіліндегі <inclusion> деген терминге негізделген, біздің ана тілімізге аударғанда ол <енгізу, қосу> дегенді білдіреді. Ал француз тілінен аударғанда <inclusif> сөзі <құрамына кіреді, өзімді қосамын> дегенді, ал латын тілінен аударғанда <include><қосамын, біріктіремін> немесе <жасаймын, кіремін> деген мағынада аударылады.

Бұл білім беру жүйесін әлем ғалымдары <Инклюзивті білім беру дегеніміз – барлық балаларды соның ішінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды жалпы білім алу үдерісіне толық енгізу және әлеуметтік бейімдеуге, жынысына, шығу тегіне, дініне, жағдайына қарамай, балаларды айыратын кедергілерді жоюға, ата-аналарын белсенділікке шақыруға, баланың түзету-педагогикалық және әлеуметтік мұқтаждықтарына арнайы қолдау, яғни, жалпы білім беру сапасы сақталған тиімді оқытуға бағытталған мемлекеттік саясат>, - деп анықтама береді [1].

Инклюзивті білім - бұл ерекше оқытуды қажет ететін тұлғалардың жалпы білім беру үдерісіне қосылуы мен кедергілердің жойылуына және олардың сапалы білім алуына тең қолжетімділігін

қамтамасыз ету мақсатында әлеуметтік бейімделуіне бағытталған біздің елімізде жаңадан қолдау тауып жатқан білім беру бағытының бірі [2].

Инклюзивті білім берудің ең маңызды мақсаттарының бірі – кез-келген білім беру ұйымының (балабақша-мектеп-колледж-ЖОО) болашақта мүгедектер мен даму мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды қабылдауға дайын болуын қамтамасыз ету болып табылады. Инклюзивті білім беру жағдайына ие білім беру ұйымдарында біріншіден, мүгедектер мен даму мүмкіндігі шектеулі тұлғаларға деген қарым-қатынас өзгереді, екіншіден, білім беру идеологиясы оқу процесінің гуманизацияланына және оқытудың тәрбиелік бағытының артуына қарай күш сала отырып, өзгеруімен ерекшеленеді.

Жалпы бұл бағытты дамытуда, білім алушыларды оқыту барысында бірқатар қиындықтар туындайды

Біріншіден инклюзивті білім беру барысында стандарттық процедуралардың әзірленбегендігі, мүмкіндігі шектеулі білім алушылардың оқу дәрежесін үнемі қадағалау мақсатында білімді мониторинг жүргізу үшін индикаторлардың жоқтығы және ана тілімізде оқу-әдістемелік құралдардың аздығы. Оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруда тәрбиеші педагогтардың арнайы білімдерінің болмауы және мамандар тарапынан тұрақты әдістемелік кеңестің аздығы. Сонымен қатар шектеулі білім алушылардың жеке проблемаларының болуы, яғни олардың ауырып қалуы, мектепке дейінгі ұйымға қатыспауы.

Екіншіден материалдық-техникалық базаның төмен болуы. Мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды оқыту процесінде жеке дара тіл табудың қиындығы. Мамандарға арналған кабинеттердің жетіспеушілігі. Мқмкіндігі шектеулі білім алушылармен жұмыс істейтін тәрбиешілерге біліктілігін арттыру курстарының ұдайы жүргізілмеуі. Қазақ тілінде оқытатын педагог-дефектологтардың жетіспеушілігі, ауылдық аймақтарда арнайы мекемелер үшін тифлопедагогтар мен сурдопедагогтардың, логопедтер санының жетіспеушілігі күрделі мәселе болып отыр.[3]

Жоғарыда атап өткендей инклюзивті оқыту Қазақстанда енді қолдау алған білім беру бағыты және де атап айтқан бұл мәселелердің шешімі ұзақ әрі күрделі уақыт процесі және тұрақты қаралуы керек маңызға ие мәселе болып табылады.

Жәнеде болашақ білім алушыларға инклюзивті білім беруде кездесіп отырған бұл қиындықтарды бірнеше шешу жолдары төмендегідей:

– мүгедектер мәселесін қоғамның түсінуі және оларды қабылдауы;
– қатарластарымен қарым-қатынас;
– толыққанды білім беру;
– мүгедек емес тұлғаларды түсінуге, пікірлесуге тәрбиелеу;
– даму мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды ерте тексеру және түзету-педагогикалық қолдау көрсету мекемелерінің көптеп ашылуы;
– балаға міндетті психологтық-педагогикалық жетелеу жүргізіп, жалпы білім беру үрдісімен кіріктіру;
– әр білім алушы үшін кіріктірудің мүмкін және қажетті түрін анықтау;
– даму мүмкіндігі шектеулі балаларды мектепке даярлау;
– даму мүмкіндігі шектеулі жандарды ерте анықтап, кешенді көмек көрсету;
– ерекше сұранысқа ие балаларды қанағаттандыру мақсатында жалпы типте білім беру мекемелерін техникалық құрал-жабдықтармен толықтыру;
– инклюзивті білім беруді дамыту үрдісінде қоғамдық мекемелерде ата-аналарды қатыстыру [1].

Аталған шешу жолдарынан нәтиже шығару көп жақты талпынысты, қолдауды, жұмыс жасауды талап етеді. Жәнеде бұл білім алушыларды инклюзивті білім берудің маңыздылығын айқындай түседі.

Қорытындылай келе, инклюзивті білім беру жүйесі әлем талабы, қоғам талабы ретінде қарастыра отырып, болашақ білім алушыларға инклюзивті білім беру барысында туындайтын қиындықтар мен оның шешімдері үздіксіз қадағалауда болып, көздеген нәтижеге жету қажет деп есептейміз.

Пайдаланылған көздердің тізімі

1. Г.Р. Бахтияров, К.М. Кеншілікова Инклюзивті білім беру: мәні және мәселелері: Оқу құралы. - Ақтөбе, 2019. – 159 б.

2. Мектепке дейінгі ұйымда инклюзивтік білім беру; әдістемелік ұсыным. – Астана, 2014. – 25 б.

3. Искакова А.Т., Монкебаева З.А., Закаева Г., Айтбаева А.Б., Байтұрсынова А.А., Основы инклюзивного образования. Учебное пособие. – Алматы: L-Pride, 2013. – 280 с

УДК_379.8

Жукенова Г.Б.
к. пед. н., Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева,
доцент кафедры педагогики, Казахстан, г. Астана E-mail: gulpara69@mail.ru

Курманбекова М.Б.
Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
магистр педагогики, ст. преподаватель кафедры обшей и прикладной психологии E-mail:
m_k_ice@bk.ru

Бушуева З.Ж.
Магистрант 2 года обучения Карагандинский университет им. академика Е.А. Букетова Казахстан,
г. Караганда, E-mail: zulfiya.bushueva.77@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ МЕТОДИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Аннотация.Статья посвящена одной из актуальных проблем в деятельности социального педагога – особенностям методической работы. В данной статье авторы рассматривают цель, задачи, функции деятельности социального педагога, также актуализируют значимость приоритетных направлений социально-педагогической деятельности социального педагога в построении методической деятельности и ее особенностей. Также рассматриваются различные классификации форм деятельности, выделяются традиционные иактивные методы работы социального педагога. Авторы статьи также отмечают, что методическая деятельность является системообразующим компонентом реализации всех функций социального педагога.

Ключевые слова: социальный педагог, методическая деятельность, методическая работа, методическое сопровождение, методическое обеспечение.

Abstract. The article is devoted to one of the urgent problems in the activity of a social pedagogue - the peculiarities of methodological work. In this article, the authors consider the goal, objectives, functions of the activity of a social teacher, and also update the importance of the priority areas of social and pedagogical activity of a social teacher in the construction of methodological activity and its features. The authors also consider various classifications of forms of activity, highlighting the traditional and active methods of work of a social teacher. The authors of the article also note that methodological activity is a system-forming component of the implementation of all the functions of a social teacher.

Key words: social pedagogue, methodical activity, methodical work, methodological support, methodological support.

В настоящее время деятельность социального педагога приобретает особую роль и важное значение, поскольку целью его деятельности является создание условий для психологического комфорта и безопасности детей и подростков, удовлетворение их потребностей на основе использования социальных, правовых, психологических, медицинских, педагогических механизмов предупреждения и преодоления негативных явлений в семье, школе и ближайшем окружении.

Миссия социального педагога состоит в обеспечении интеграции ребенка, находящегося в процессе социализации, в динамично развивающееся общество. По мнению В.А. Сластенина, назначением профессиональной деятельности социального педагога является повышение эффективности процесса социализации, воспитания и развития детей и подростков.

Предметом деятельности социального педагога является проблемная ситуация развития ребенка, сутью которой является ослабление необходимых социальных связей и нарушение некоторых социальных пропорций, травмирующие его личность. Включаясь в проблемную ситуацию, социальный педагог берет часть проблем ребенка на себя, актуализирует личностный потенциал ребенка, активно создает целесообразные социальные отношения, формируя тем самым ситуацию преодоления проблемы.

Важность деятельности социального педагога усиливается тем, что в настоящее время особую тревогу вызывает физическое и психическое нездоровье обучающихся, агрессивность их поведения, инфантилизм, а также использование современными детьми различных психотропных веществ, рост случаев суицидов, детской проституции, отсутствие патриотизма в подростковой среде, беспризорность, безнадзорность детей со стороны родителей. Социальный педагог работает в

общеобразовательных школах, внешкольных и дошкольных учреждениях, детских домах, школах-интернатах, детских домах, школах-интернатах, школах реабилитации и других образовательных учреждениях. Он осуществляет координацию усилий всего педагогического коллектива по реализации социально-педагогической функции в деятельности современного образовательного учреждения, являясь специалистом по воспитанию детей и подростков, имеющих те или иные проблемы социальной жизни.

Учитывая реалии современной жизни, социальный педагог выделяет в своей работе приоритетные направления социально-педагогической деятельности, среди которых выявление и работа с малообеспеченными семьями; работа с детьми из многодетных семей, работа с многодетными семьями, опекунство, попечительство, усыновление; педагогически запущенными детьми; выявление и работа с социально неблагополучными семьями; сотрудничество с школьным психологом, заместителем директора по воспитательной работе, учебной работе и директором школы; работа с инспектором и Комиссией по делам несовершеннолетних, инспектором по охране прав детства; работа Совета по профилактике правонарушений несовершеннолетних; взаимосвязь с внешкольными детскими учреждениями, медицинскими учреждениями; воспитание уважения к окружающим; помощь в достижении взаимопонимания между сверстниками, между взрослыми и детьми (направление толерантности) и другие.

Решение любой из перечисленных задач обуславливает необходимость создания здорового микроклимата в коллективе, гуманизации межличностных отношений, которые способствуют: защите интересов личности, реализации способностей каждого ребенка, активному их включению в социально полезную деятельность, изучению психологических, социальных проблем школьников и учителей.

Социальный педагог выступает для своих воспитанников в различных, профессиональных ролях, в качестве: посредника между растущей личностью и различными службами, организациями и учреждениями; защитника интересов и прав ребенка; организатора совместной деятельности взрослых и детей по педагогизации среды; наставника, осуществляющего социальную поддержку социального становления детей и подростков, находящихся в сложных жизненных обстоятельствах; исследователя проблем социального развития детей.

Следовательно, деятельность социального педагога является важным компонентом воспитательной системы образовательных учреждений, и одним из основных средств организации индивидуального подхода в воспитании детей и подростков, имеющих те или иные проблемы в социальном развитии. Общепризнанно, что социальный педагог — это субъект социально-педагогической деятельности, объектом которой является двусторонний социально-педагогический процесс: процесс социального становления личности ребенка и процесс создания педагогически целесообразной среды. [7]

Особое внимание социальный педагог уделяет проблемам защиты ребенка от родительской жестокости, эгоизма, вседозволенности. В современных условиях в области социальной защиты детей определились следующие виды социальной работы, которой занимается социальный педагог (оказание материальной помощи: денежная, пособия и льготы, помощь в быту; организация социальной заботы: работа с людьми, подбор сотрудников, проверка, пропаганда лучшего педагогического опыта).

Социальный педагог, оказывая социально-педагогическую помощь детям, подросткам, взрослому населению, выполняет следующие функции: аналитико-диагностическую, прогностическую, организационно-коммуникативную, коррекционную, координационно-организаторскую, функцию социально-педагогической поддержки и помощи воспитанникам, охранно-защитную, психотерапевтическую, социально-профилактическую, реабилитационную.

Рассмотрим каждую функцию социально-педагогической деятельности социального педагога. Реализуя аналитико-диагностическую функцию, социальный педагог: изучает и оценивает особенности социальной микросреды образовательного учреждения, прогнозирует возможные влияния среды на школьников; выявляет личностные особенности и достоинства обучающегося, его «проблемное поле»; изучает и оценивает особенности деятельности и обучения школьника.

Прогностическая функция социального педагога заключается в том, что он: на основе анализа социальной и педагогической ситуации прогнозирует процесс воспитания и развития личности школьника, оказывает помощь в саморазвитии и самовоспитании его личности, определяет перспективы развития обучающегося в процессе социализации; планирует собственную социально-педагогическую деятельность на основе анализа результатов предыдущей работы.

Коррекционная функция социального педагога заключается в том, что он: старается оградить обучающихся (воспитанников) от негативных влияний социальной среды; осуществляет коррекцию самооценки школьников и помогает им избавиться от вредных привычек.

Реализуя координационно-организаторскую функцию, социальный педагог: организует социально значимую деятельность детей и подростков в открытой микросреде; включает обучающихся в различные виды продуктивной деятельности с учетом психолого-педагогических требований к ней; организует коллективную творческую деятельность детей с участием взрослых; координирует деятельность всех субъектов социального воспитания; взаимодействует с органами социальной защиты и помощи.

Выполнение функций социально-педагогической поддержки и помощи воспитанникам побуждает социального педагога: оказывать квалифицированную психолого-педагогическую помощь обучающемуся (воспитаннику) в саморазвитии, самопознании, самооценке, самоутверждении, самоорганизации и самореализации; устанавливать доверительные отношения с клиентом.

Охранно-защитная функция социального педагога заключается в том, что он: использует весь комплекс правовых норм, направленных на защиту прав и интересов обучающихся (воспитанников) и их объединений; содействует применению мер государственного принуждения и реализации юридической ответственности лиц, допускающих прямые или опосредованные противоправные воздействия на детей; взаимодействует с органами социальной защиты и помощи.

Реализуя психотерапевтическую функцию, социальный педагог: заботится об обеспечении положительного эмоционального состояния школьников; оказывает им помощь в разрешении межличностных конфликтов, снятии депрессивного состояния; содействует в создании ситуаций успеха школьников.

Выполнение социально-профилактической функции предполагает, что социальный педагог: организует систему профилактических мер по предупреждению отклоняющегося (девиантного) поведения и преступного (делинквентного) поведения детей и подростков; влияет на формирование их нравственно-правовой устойчивости; организует систему мер социального оздоровления детей из семей группы социального «риска».

Реабилитационная функция социального педагога заключается в том, что он организует систему мер по социально-педагогической реабилитации и поддержке лиц (прежде всего несовершеннолетних), вернувшихся из мест лишения свободы, спецучреждений, по разнообразным причинам (болезнь, инвалидность, стресс, употребление наркотиков, сексуальная агрессия, лишение свободы, и др.) испытывающих различные затруднения, которые приводят к социальной дезадаптации.

Все эти функции предполагают наличие у социальных педагогов профессиональных компетенций глубоко анализировать содержание педагогических систем, технологий, методик, содержание нормативно-правовых документов, действующих в образовательных учреждениях, чтобы их использовать для конструирования педагогического пространства развития детей и подростков, имеющих определенные проблемы.

Системообразующим компонентом реализации всех функций социального педагога становится его методическая деятельность. Все вышеперечисленное актуализирует необходимость научного обоснования методической деятельности социального педагога.

Определено, что успешный результат методической деятельности непосредственно зависит от мотивации, знаний, умений и навыков социального педагога в этой области. На первый взгляд методическая деятельность не соотносится с основной целью деятельности социального педагога, заключающейся создании условий для психологического комфорта и безопасности ребенка, удовлетворения его потребностей с помощью правовых, психологических, социальных, медицинских, педагогических механизмов предупреждения и преодоления негативных явлений в семье, школе, в ближайшем окружении и других социумах, как было отмечено в начале статьи. Однако именно методическая деятельность социального педагога является одной из составляющих его профессиональной компетентности в осуществлении всех его функции и реализации профессиональных задач.

Авторская позиция состоит в утверждении, что методическая деятельность социального педагога позволит повысить уровень его профессиональную компетентность в социально-педагогической деятельности в образовательном учреждении и обеспечит эффективное взаимодействие семьи, образовательного учреждения, различных социальных институтов в воспитании детей и подростков, поможет им адаптироваться в сложных современных условиях, что

в конечном счете, методическая деятельность способствует повышению профессиональных компетенций социальных педагогов.

Анализ научной литературы позволяет сделать вывод, что методическая деятельность педагога, ее содержание, сущностная характеристика, особенности рассматриваются с разных позиций. Однако в педагогической литературе нет ее единого понимания и, тем более, методическая деятельность социального педагога не рассматривается и не описывается как самостоятельный вид профессиональной деятельности. Деятельность социального педагога достаточно специфична как в ее содержании, так и в ее функциях и задачах.

В педагогической литературе существует три точки зрения на методическую деятельность.

1. Методическая деятельность сводится к методической работе, связанной с самообразованием педагога, работе с дидактическими средствами, повышению квалификации в предметной области.

2. Методическая деятельность — это деятельность, связанная с обучением конкретному предмету. В этом случае авторы не усматривают специфику методической и обучающей деятельности по предмету, а термины «методическая деятельность» и «обучающая деятельность» используются как синонимы.

3. Методическая деятельность — это совокупность относительно самостоятельных умений с четко выраженной спецификой в общей педагогической деятельности. [7]

Современная социальная ситуация обязывает социальных педагогов искать способы повышения эффективности собственной профессиональной деятельности. Решение данной задачи невозможно без постоянной работы по повышению социально-психолого-педагогической квалификации, изучения, обобщения и внедрения передового отечественного и зарубежного социально-педагогического опыта. Перечисленные выше направления деятельности социального педагога являются предметом методической работы социальных педагогов. В тоже время от уровня развития профессионализма социальных педагогов зависит результат процесса социализации, воспитания и развития детей и подростков, предупреждения и преодоления негативных явлений в семье, школе, ближайшем окружении и других социумах.

Включение специалистов данной сферы деятельности в научно-исследовательскую и опытно-экспериментальную работу в рамках методической работы способствует не только развитию профессионального мастерства, развитию его личности, но и повышению эффективности предоставления социальных услуг в образовательных учреждениях. Поэтому работа, направленная на организацию и совершенствование методической работы социальных педагогов, приобретает особую значимость в современных условиях. [3, С.19]

Руководствуясь содержанием деятельности социального педагога, следует отметить, что основнаяцельметодическойработы социального педагога – это всестороннее развитие и повышение уровня профессиональногомастерства. Прежде, чем выстраивать методическую деятельность, эффективно организовывать методическую работу в образовательных организациях необходимо четко понимать значение понятий: «методическая деятельность», «методическая работа», «методическое обеспечение», «методическое сопровождение» . Несмотря на многообразие в педагогической науке определений «методическая деятельность» рассматривается как совокупность действий, направленных на получение, систематизацию и распространение методических знаний.

Методическая деятельность – целостная система мер, основанная на достижениях науки и практики, направленная на всестороннее развитие творческого потенциала педагога, и, в конечном итоге, на повышение качества и эффективности учебно-воспитательного процесса, на рост уровня образованности, воспитанности и развитости обучающихся. Методическое сопровождение – это процесс, направленный на разрешение индивидуальных образовательных маршрутов актуальных для педагога проблем профессиональной деятельности, включающей актуализацию и диагностику существующих проблем, информационный поиск возможного пути решения проблемы, консультации на этапе формирования.

Понятие «методическое обеспечение» представляет собой в более узком понимании необходимую информацию, учебно-методические комплексы (т.е. разнообразные методические средства , оснащающие и способствующие более эффективной реализации профессиональной педагогической деятельности), а в более широком смысле – процесс, направленный на создание разнообразных видов методической продукции(программы, методические разработки, дидактические пособия), включающий совместную продуктивную работу коллектива, апробацию и внедрение в практику более эффективных методик и технологий, информирование, повышение квалификации педагогических кадров. [4, С.76]

В связи с тем, что методическая работа представляет собой систему взаимосвязанных мер,

действий, мероприятий, то методическая работа социального педагога - это система взаимосвязанных мер, действий, мероприятий, направленных на всестороннее повышение квалификации и профессионального мастерства социального педагога, на развитие и повышение творческого потенциала профессиональной деятельности. Ее основа – достижения социально-педагогической науки, передовой педагогический опыт и анализ происходящих социальных и педагогических процессов.

Методическая работасоциального педагога направлена на систематическоеизучение, обобщение и передача передового опыта специалистами; изучение новых форм, методов и технологий социально-педагогической деятельности; изучение нормативно-правовых документов, обеспечивающих на защиту детей и семьи со стороны общества и государства; оказаниеметодической помощи педагогам, специалистам образовательных учреждений при затруднениях в практической работе; организация консультационной помощи по самообразованию; апробация и внедрение нового методического обеспечения в рамках социально-педагогической деятельности;разработканаучно-методическихматериалов.

Существуют различные формы методической работы, которые могут использовать социальный педагог. Какправило, их можно разделить на традиционные и активные формы работы. Современной практике известны традиционные формыработы социального педагога по охвату количества детей и подростков, педагогов, родителей: коллективные (групповые) и индивидуальные.К коллективным формам работы традиционно относятся: методические часы; методические объединения; конференции; тренинги; семинары; школы передового опыта ведущих специалистов социальной работы, активно реализующих на практике свою педагогическую подготовку. К индивидуальным формам работы социальных педагогов относятся: индивидуальные консультации; наставничество; индивидуальное самообразование специалиста [2, С.48]. Несомненно, данные формы должны пересекаться идополнять друг друга в практикесоциальной работы.

Следующая классификация форм представляет собой деление на: формы методической работы,направленные непосредственно на повышение квалификации и профессионального мастерства социальных педагогов, работающих в образовательных учреждениях; формы методической работы, направленные на получение, анализ, обобщение и распространение опыта инновационной деятельности в социальной сфере.

Первая группа форм включает в себя: обучающие семинары; научно-методические конференции;мастер-классы; круглые столы; самообразование; деловые игры; консультации; разработка (программы, проекты, методические пособия, буклеты, статьи и т. д.).

Ко второй группеотносят: разработку инноваций; научно-практические конференции; мастер-классы; конкурсы методическихматериалов;публикациистатей,тезисовдокладов,авторскихразработок.Сегоднявсёбольше появляется активных форм работы в социальной службе: методические дискуссии; методический диалог; деловые игры; тренинг; мозговой штурм; методический КВН; методические «мосты» идр.[2,С. 48].

Изучение опыта организации методической деятельности при разработке проектов, программ и внедрения новых форм и методы работы, без сомнения, будет способствовать повышению взаимодействию с детьми, родителями, педагогами и эффективности оказания необходимой помощи. Особенностью методической деятельности социального педагога является методическая поддержка социального педагога, которая направлена на эффективное взаимодействия с педагогами, с обучающимися, родителями. [6, С.30]

Социальный педагог как «комплексный специалист по воспитанию, образованию, развитию и социальной защите обучающихся» призван помочь педагогам в освоении инновационных способов взаимодействия с обучающимися по предупреждению негативных поведенческих девиаций, поскольку в профессиональный круг ключевых компетенций данного специалиста входит: исследование особенностей личности обучающихся, условий их жизни и образовательной микросреды; выявление потребностей, интересов, трудностей и проблем развития детей; взаимодействие с родителями школьников; посредничество между участниками образовательного процесса в интересах обучающихся; создание обстановки социально-психологического комфорта внутри школы [1, с. 403].

Современная практика мелодической деятельности социального педагога связана с решением следующих задач: проведение исследований профессионально-личностных характеристику чителей школы, влияющих на качество взаимодействия педагогов с обучающимися;

1) оказание педагогам школы консультативных услуг по проблемам воспитания, работы с различными категориями обучающихся, а так же относительно профессионального и личностного развития;

2) обучение педагогического коллектива инновационным методам, способам, приемам и формам организации воспитательной работы, помощь в развитии важных профессиональныхи личностных качеств; обобщение и распространение опыта эффективного взаимодействия педагогов с обучающимися, формирование библиотеки рекомендуемой литературы по вопросам воспитания, работы с разными категориями детей, профессиональному и личностному саморазвитию;

3) стимулирование самообразования и саморазвития педагогов школы, их педагогического творчества в воспитательном процессе, стремления активно решать профессиональные затруднения и личные проблемы [6, С. 32].

Следовательно, содержание методической работы социального педагогав школе неисчерпывается традиционными консультациями, составлением социальных паспортов класса и школы, индивидуальных паспортов учащихся, относимых к особым категориям, определением индивидуального маршрута их обучения, а также посещением семей, в которых живут обучающиеся. Что делает схожей деятельность социальных педагогов с психологами, однако специфика компетенции и функций социального педагога делают специфичной деятельность социального педагога от других специалистов.

Таким образом, деятельность социального педагога в современной школе характеризуется необходимостью значительного методического обеспечения, его методическая работа приобретает ключевую роль в контексте повышения качества взаимодействия педагогов с «трудными» обучающимися и создания благоприятного климата внутри учебного заведения. Кроме этого, методическая деятельность социального педагога предполагает подготовку и реализацию комплекса специальных взаимосвязанных мероприятий, направленных на профессиональное и личностное развитие педагогов, пополнение их социального и коммуникативного опыта. Взаимодействие всех основныхсубъектовобразовательногопроцесса, осуществляемое в интересах детей и подростков, регламентирует осуществление методической деятельности социального педагоганетольков оказании реальной помощи в процессе их социализации и личностного роста,нои призвана обеспечить эффективность организации и помощи различным субъектам в преодолении проблем в приобретении позитивного опыта в социально-педагогическом взаимодействии в форме сотрудничества, партнерства, посредничества.

Список использованных источников

1. Белкова Н.В., Буланова Н.Б. Особенности взаимодействия социального педагога с учителями на примере общеобразовательной школы и гимназии // Вестник Тюмен. ин-та развития регионального образования. 2015. № 1. С. 403-405.

2. ИвлевС. А.Методическаяработавобразовательномучреждении.Москва. 2014.48с.

3. Олейник Е.В., Испулова С.Н. Организация методической работы в социальной службе. // Гуманитарно-педагогические исследования. – 2021, Т.5., № 1, С.19-26.

4. Пфейфер Н.Э., Тайболатов К.М. Методическое сопровождение педагогов-психологов в развитии эмоционального интеллекта обучающихся .// Мат.научно-практической конференции «Актуальные проблемы и перспективы современного педагогического образования»

5. Савин Ю.В. Деятельность социального педагога в сфере управления социальными системами // Научное обозрение. Серия 2: Гуманитарные науки. 2013. № 5. С. 39-44.

6. Третьякова Е.А. Методическая деятельность социального педагога как условие повышения качества взаимодействия педагогов и обучающихся в образовательной организации// Международный научный журнал «Вестник науки» 2021, Т.4, № 1(34), С.28-35. [Элект.ресурс] URL:https://cyberleninka.ru/article/n/metodicheskaya-deyatelnost-sotsialnogo-pedagoga-kak-uslovie-povysheniya-kachestva-vzaimodeystviya-pedagogov-i-obuchayuschihsya-v

7. Ямбург Е.А. Методическая деятельность педагога профессионального обучения // [Электронныйресурс] URL:https://infourok.ru/lekciya-metodicheskaya-deyatelnost-pedagoga-professionalnogo-obucheniya-4203393.html

8. Шерайзина Р.М.,Алексеева П.М. Методическая деятельность учителя: сущностные характеристики и категории // Вестник Новгородского государственного ун-та., 2016., № 93., С.112-115.

УДК 740

Жуманбаева З.К.
м. пед. н., Медицинский университет Караганды
кафедра Истории Казахстана и социально-политических дисциплин,
ассистент- профессора Казахстан, г. Караганда, E-mail: sara_8@mail.ru

Шкутина Л.А.
Доктор педагогических наук, профессор
Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
кафедра дошкольной и психолого-педагогической подготовки
Казахстан, г. Караганда, E-mail: arlarisa@yandex.ru

Соловова Н.В.
Доктор педагогических наук, профессор
Самарский национальный исследовательский университет им.академика С.П. Королева,
кафедра теории и методики профессионального образования, профессор
Россия , г. Самара, E-mail:solovova.nv@ssau.ru

NEUROPSYCHOLOGICAL RESEARCH FEATURES OF THE ORGANIZATION OF ATTENTION IN YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Annotation. The presented article describes the features of the neuropsychological approach, which involves active work in overcoming retardations in mental development, prevention and solving emerging difficulties in teaching children of primary school age. The article also discusses the features of the state of attention in junior schoolchildren of a mass school. A description is given of a study conducted among second-grade students aimed at assessing such properties of attention as work efficiency, degree of development and mental stability using the "Schulte Table" technique. A detailed comparative analysis of the characteristics of voluntary attention in 25 elementary school students is described. The importance of timely neuropsychological diagnostics of second-graders and the subsequent organization of correctional and developmental assistance to younger students experiencing learning difficulties is being updated.

Keywords: junior school age; neuropsychological approach; voluntary attention, learning.

Аннотация. В представленной статье описываются особенности нейропсихологического подхода, который предполагает активную работу в преодолении отставаний в психическом развитии, профилактики и решении возникающих трудностей в обучении детей младшего школьного возраста. Также в статье рассматриваются особенности состояния внимания у младших школьников массовой школы. Приводится описание проведенного исследования среди учащихся вторых классов, направленного на оценку таких свойств внимания, как эффективность работы, степень врабатываемости и психическая устойчивость при помощи методики "Таблицы Шульте". Описан подробный сравнительный анализ особенностей произвольного внимания у 17 школьников начального звена. Актуализируется значимость своевременной нейропсихологической диагностики второклассников и последующей организации коррекционно-развивающей помощи младшим школьникам испытывающим трудности в обучении.

Ключевые слова: младший школьный возраст; нейропсихологический подход; произвольное внимание, обучение.

The study of neuropsychology is highly relevant because it provides a deeper understanding of how the brain functions and how it influences behavior, emotions, and cognitive processes. Neuropsychological research helps to identify patterns of brain activity and to understand how different brain regions and neural networks contribute to various mental processes, including attention, memory, language, and decision-making.

By applying a neuropsychological approach, researchers and clinicians can identify and treat neurological disorders. Neuropsychological assessments can also be used to evaluate cognitive function and identify areas of weakness or impairment in individuals with brain injuries, developmental disorders, or other neurological conditions.

Furthermore, the neuropsychological approach is useful in education and rehabilitation settings. It can inform instructional strategies and interventions that take into account individual differences in cognitive processing and attentional abilities. In rehabilitation, neuropsychological interventions can be used to improve cognitive function and help individuals with brain injuries or neurological conditions regain independence and quality of life [1].

Overall, the study of neuropsychology is relevant for understanding the underlying mechanisms of brain function, improving diagnosis and treatment of neurological and psychiatric disorders, and informing educational and rehabilitation practices.

The study of attention in younger students is important for several reasons. Attention is a critical cognitive skill that is essential for learning and academic success. Students who struggle with attention may have difficulty focusing in class, retaining information, and completing tasks. Understanding the factors that influence attention in younger students can help teachers and educators develop effective strategies to support their learning and academic performance [2].

One area of focus in the study of attention in younger students is the development of executive function. Executive function is a set of cognitive processes that enable individuals to plan, organize, and execute tasks. It includes attentional control, working memory, and inhibitory control. These processes are critical for academic success, and deficits in executive function are often associated with learning and behavior problems [3].

Another important area of study is the impact of environmental and social factors on attention in younger students. Factors such as stress, sleep deprivation, and poor nutrition can all affect attention and cognitive performance. Understanding the impact of these factors can help teachers and educators create a supportive learning environment that promotes attention and academic success.

Finally, the study of attention in younger students can also inform the development of interventions and strategies to improve attention and academic performance. For example, cognitive-behavioral interventions that target executive function and attentional control have been shown to be effective in improving academic performance in younger students. Similarly, classroom-based interventions that promote physical activity, mindfulness, and relaxation can also improve attention and academic performance in younger students.

Overall, the study of attention in younger students is critical for understanding the factors that influence attention and academic success, and for developing effective interventions and strategies to support their learning and development [4].

Research on the organization of attention in younger schoolchildren has yielded several key findings:

1.Development of selective attention: Younger schoolchildren are still in the process of developing selective attention, which is the ability to focus on relevant information while ignoring irrelevant distractions. This skill improves as children grow older and gain more experience in filtering out irrelevant stimuli.

2. Switching attention: Another aspect of attention that develops during early childhood is the ability to switch attention from one task to another. This is an important skill for academic success, as students need to be able to shift their focus from one subject to another throughout the day.

3. Sustained attention: Sustained attention is the ability to maintain focus on a task over an extended period of time. Younger schoolchildren often struggle with this, as their attention span is still developing. Teachers can help by structuring lessons to include breaks and opportunities for movement to help children maintain attention.

4. Executive function: Attention is closely tied to executive function, which involves higher-level cognitive processes such as planning, problem-solving, and working memory. Improvements in executive function can lead to better attention and academic performance. Neurological development: Brain development plays a crucial role in the organization of attention in younger schoolchildren. As the prefrontal cortex matures, children become better able to regulate their attention and ignore distractions [5].

We conducted a study of 3 criteria for the work of attention of 17 primary school students. These criteria included such components as: Efficiency of work, degree of workability and general mental stability. To conduct the study, we used the sample "Schulte Tables". The results for each criterion are presented in the table below (table 1).

Table 1

№	Efficiency (min.)	Workability (min.)	Mental stability (min.)
1	2,032	1,038386	0,639764
2	0,598	0,652174	0,90301
3	0,72	0,583333	1,458333
4	0,608	0,607237	0,638816
5	0,71	1,450704	1,492958
6	1,04	1	1,048077
7	2,02	1,054455	2,028846
8	1,274	1,020408	1,240385
9	0,378	0,678836	0,298077
10	0,38	0,694737	0,346154
11	2,7	0,696296	2,980769
12	0,542	0,645756	0,961538
13	1,106	0,640325	1,153846
14	0,328	1,006098	0,240385
15	2,112	0,699053	2,067308
16	0,408	0,657843	0,432692
17	0,752	1,449468	0,480769

The worst results were scored by 4 guys, with performance indicators of approximately 2 minutes. Most of the guys spent on average on all tables from 0.54 - 1.3 minutes and the best results were with the least time spent 32-37 seconds. Overall, understanding the organization of attention in younger schoolchildren is critical for educators, as it can inform instructional practices and interventions to support academic success.

Список использованных источников

1. Bodrova, E., Leong, D., Akhutina, T. When everything new is well-forgotten old: Vygotsky/Luria insights in the development of executive functions / E. Bodrova, D. Leong, T. Akhutina // New Directions For Child And Adolescent Development. - 2011. - No 133. - P. 11-28.

2. Глозман, Ж.М. Нейропсихология детского возраста[Текст] / Ж.М. Глозман. - Москва: "Академия", 2009. - 272 с.

3. Пережигина, Н.В. Онтогенез внимания [Текст]: Текст лекций по курсу нейропсихологии детского возраста / Н.В. Пережигина. - Ярославль:ЯрГУ, 2002. - 100 с.

4. Хомская, Е.Д. Нейропсихология [Текст]: Хрестоматия / Е.Д. Хомская. - СПб.: Питер, 2011. - 992 с.

5. Цветков, А.В. Нейропедагогика для учителей: как обучать по законам работы мозга[Текст] / А.В. Цветков. - Москва: Издательство «Спорт и Культура – 2000», 2017. - 128 с.

УДК 37:316.61 (378)

Золотарева Л. Р.
к. пед. наук., профессор,Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,
кафедра изобразительного искусства и дизайна, засл. профессор Казахстан, г. Караганда
E-mail: zolotareva-larisa@yandex.ru

«ПСИХОЛОГИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТВОРЧЕСТВА» В КОНТЕКСТЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье рассматриваютсясодержание и структура курса «Психология художественного творчества». Анализируются понятие «художественное творчество», его сущность и виды, предмет и объект; условия формирования творческой личности; природа, структура и типы художественного восприятия. Научная новизна проблематики заключается в систематизации научно-педагогического и психолого-эстетического материала, отражающего развитие основных проблем психологии художественного творчества; разработаны принципы воплощения в образовательный

процесс. Предложены основные творческие задания, исследовательские проекты и анализ в области исследования по изучаемому курсу.

Ключевые слова: психология художественного творчества; факторы и условия формирования творческой личности; психология художественного восприятия; психология детства художника; исследовательские проекты.

Abstract. The article discusses the content and structure of the course «Psychology of Artistic Creativity». The concept of «artistic creativity», its essence and types, subject and object are analyzed; conditions for the formation of a creative personality; nature, structure and types of artistic perception. The scientific novelty of the problem lies in the systematization of scientific and pedagogical and psychological and aesthetic material, reflecting the development of the main problems of the psychology of artistic creativity; principles of implementation in the educational process have been developed. The main creative tasks, research projects and analysis in the field of research for the course being studied are proposed.

Keywords: psychology of artistic creativity; factors and conditions for the formation of a creative personality; psychology of artistic perception; psychology of an artist's childhood; research projects.

Актуальность научной статьи обусловлена настоятельной необходимостью: студенты, обучающиеся по образовательным программам 5В010700 – «Изобразительное искусство и черчение», 6В01406 – «Визуальное искусство, художественный труд, графика и проектирование», будущие педагоги в школе, бакалавры образования, должны свободно ориентироваться в теории и практике психологии художественного творчества и внедрять ее достижения в современный педагогический процесс. Кроме того, данный курс введен на специальности 6В02101 – «Дизайн» для того, чтобы будущие дизайнеры могли применять основные методы психологии творчества в архитектурно-дизайнерской деятельности.

Цель статьи: аргументировать теоретические основы и психолого-педагогические практики авторского курса «Психология художественного творчества».

Методы исследования: при анализе источниковой базы были использованы общенаучные методы, метод историзма, проблемно-логический, типологически-системный, метод эстетического анализа.

Авторская модель преподавания курса «Психология художественного творчества» внедрена в учебно-образовательном процессе КарУ им. Е.А. Букетова.

Структура и содержание курса обусловлены логикой изучения предмета [2;3;4].

Введение к изучению курса «Психология художественного творчества»: предмет, подходы, принципы и методы психологии художественного творчества. Художественное творчество как философско-эстетическая и психологическая проблема: творчество, его сущность и виды;художественное творчество как объект исследования: история подходов и концепций; художественное творчество в теории психоанализа; психология искусства в трудах Л.С.Выготского. Субъект художественного творчества: уровни творческих предрасположений: дарование, талант, гений; структура таланта; факторы и условия формирования таланта. Личностные основания художественного творчества: психологические механизмы художественного творчества; единство сознательного и бессознательного в творчестве; эмпатическая способность. Процесс художественного творчества: стадии и моделирование художественного процесса; творческий метод и мастерство; «творческая лаборатория» художника: своеобразие метода и мастерства. Психология художественного восприятия:природа, структура и типы восприятия; художественное восприятие как процесс; творческий характер восприятия. Педагогические аспекты художественного творчества: условия формирования творческой личности; хрестоматия «Психология детства художника». Визуальная проблематика восприятия: постановка визуального восприятия в психологии, искусствознании и эстетике;структура процесса визуального восприятия в книге Р. Арнхейма «Искусство и визуальное восприятие». Творчество как тема истории художественной культуры: художник и творчество в зарубежной новелле; проблема творчества в поэзии; концепт «творчество» в истории искусства; психология романтического автопортрета в визуальном искусстве. Исследования в области психологии художественного творчества: методы исследования: информационный метод; анализ, синтез; объективный метод; метод объективного наблюдения; метод самонаблюдения; метод эксперимента; метод оценки (оценочный метод); ассоциативный эксперимент; психологическое моделирование; метод проб и ошибок (Э. Торндайк); метод мозгового штурма; синектика – метод свободного действия; метод критического мышления Э. де Боно.

В качестве методологической основы избран синергетический подход, так как он наиболее адекватно отражает социокультурную ситуацию времени (В.Г Буданов, М.С. Каган, И. А. Климов, Е. Н. Князева, С.В. Кульневич, В.С. Лутайи др.). Синергетика – постнеклассическая парадигма научного знания. Принципы синергетического подхода: нелинейность и открытость систем, самоорганизация; методы и приемы: диалог, методики сценарного мышления, мозговой штурм, обсуждение сложной проблемы, поиск различных вариантов разрешения проблем.

Остановимся на ключевых темах. Прежде всего, следует определить каков предмет психологии творчества, благодаря специфики которого она получает право самостоятельной дисциплины. Сошлемся на концепцию Б.С. Мейлаха: «Центральным, исходным является здесь понятие творчества как процесса…» [5,С.16]. Предметом психологии художественного творчества в плане педагогическом является исследование условий, способов и методов формирования творческого начала. Творчество осуществляется лишь в культуре и через культуру, творчество специфично для человека (в природе происходит процесс развития, а не творчества); именно в творчестве человек утверждает, то есть формирует, воспроизводит и развивает себя как человек. Творчество – такой вид деятельности, который не существует вне человеческой индивидуальности; оно выступает как сфера свободы человек, как способ культурной самореализации. Творчество есть деятельность по созданию новых ценностей; творческая деятельность всегда выступает как единство виртуальной и действительной компонент. Л.С. Выготский по этому поводу писал, что «творчество… существует везде, где человек воображает, комбинирует, изменяет и создает что-либо новое» [1,С.6]. Одной из ключевых тем является «психология художественного восприятия». Восприятие произведения искусства возможно лишь при наличии искусства восприятия. Рассмотрим структуру художественного восприятия в педогагическом аспекте по Б.П. Юсову (схема 1).

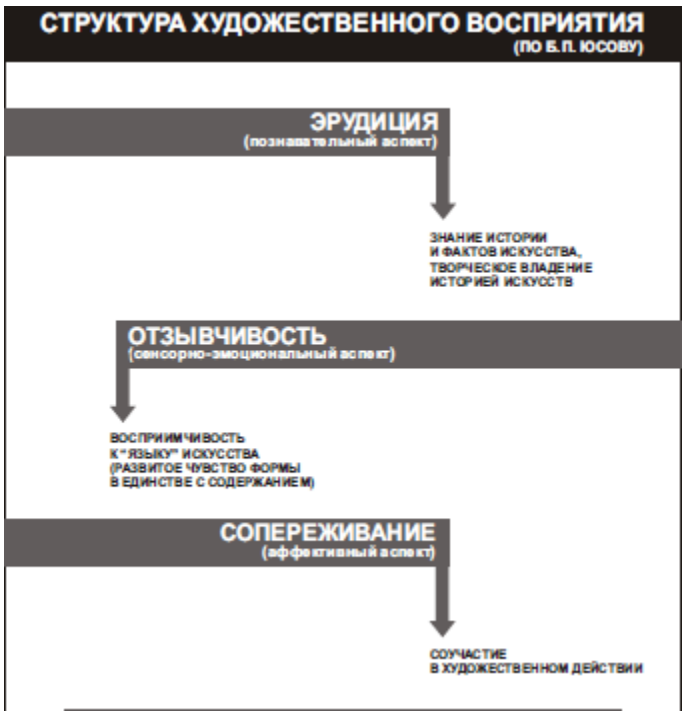

Схема 1. Структура художественного восприятия (по Б.П.Юсову)

Теоретическое освещение вопросов художественного творчества и восприятия подводит к размышлению о возможности «научить» творчеству, формировать личностные качества будущих специалистов педагогических и творческих профессий. Для успешного развития способностей к конкретной деятельности необходимы соответствующие задатки; именно задатки (дарование) являются той основой, без которой немыслимо развитие способностей. Художественные способности могут формироваться только при наличии благоприятных условий: среда – психология детства, семейные традиции, впечатления детства; знакомство с искусством, с языком художественных форм – это незаменимый ресурс для дальнейшей деятельности; общение с профессиональным, в частности, музейным искусством – необходимо видеть хорошие произведения, собственная практическая деятельность, которая начинается с подражания образцам. Результат такого влияния – обогащение, рост, развитие будущего педагога-художника (схема 2).

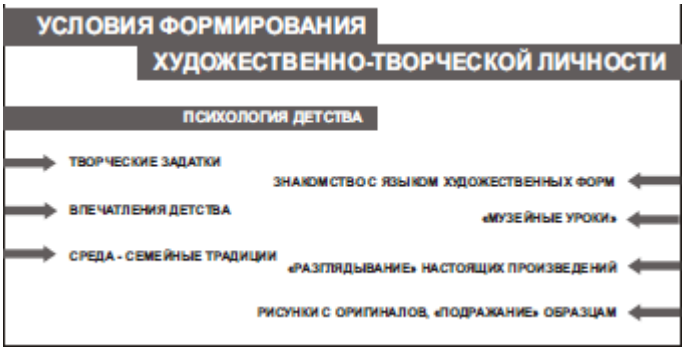

Схема 2. Условия формирования художественно-творческой личности

Однако вопрос о том, какое место в воспитании творческой личности принадлежит процессам обучения, школе, в широком смысле слова является сложным и дискуссионным. Необходимо построить систему обучения, школу так, чтобы она не только не мешала развитию творческой личности, но всячески способствовала этому. Опираясь на систему П.П. Чистякова, систематизируем механизмы педагогического процесса в любом виде художественного творчества (схема 3).

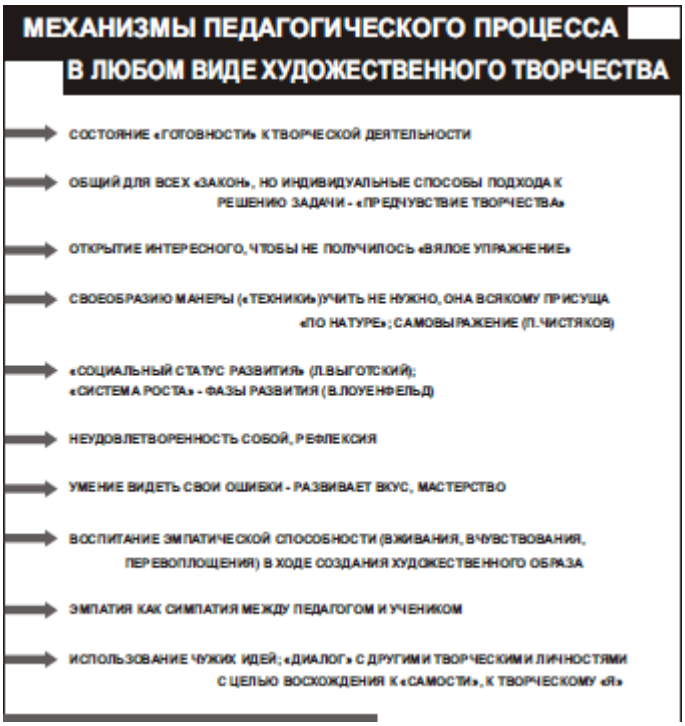

Схема 3. Механизмы педагогического процесса в любом виде художественного творчества

Укажем (по Й. Рензулли) факторы окружения, а также черты, которые способствуют развитию творческой личности. Факторы окружения: социоэкономический, личность и образование родителей, их ценностные ориентации, стимулирование детских интересов, положение семьи, формальное образование, роль примера для подражания, физическое здоровье или нездоровье, факторы удачи – денежное наследство, жизнь вблизи художественных музеев и т.д. Личностные факторы: самосознание, смелость, характер, интуиция, потребность в успехе, вера в свои силы, продуктивная энергия, чувство предназначения, личное обаяние, сознательная ориентация на самосовершенствование.

В процессе изучения данного курса студенты выполняют пять основных заданий.

Задание 1. Эссе: Роль сознательного и бессознательного в творчестве; Сущность понятия «талант»; Талант и женщина; Гениальность – это безумие или одержимость?; Рудольф Арнхейм. Искусство и визуальное восприятие; Креативная личность, ее основные характеристики; Осмысление гештальтпсихологии; Сущность понятия «рефлексия»; Эмпатическая способность.

Задание 2. Дискуссионное обсуждение: С.Дали «50 магических секретов мастерства»; А. Блок. Памяти Врубеля.

Задание 3. Психологический анализ картины. Анализ картин-«метафор», «ассоциаций»: Эль Греко. Толедо в грозу; Тициан. Святой Себастьян; Винсент ван Гог. Красные виноградники в Арле,

Ночное кафе в Арле; А.Беклин. Остров мертвых; Д.Г.Россетти. Дама печали, Грезы; К.Д.Фридрих. Пейзажи; А.Модильяни. Женские портреты; С.Дали. Рождение человека и др.; М.Врубель. Жемчужина. Портрет С.И.Мамонова; М.Шагал. Я и деревня; Н.Рерих. Жемчуг исканий; В.Борисов-Мусатов. Водоем; К.Петров-Водкин. Сон; Н.Гончарова. Лучистые лилии; Д.Жилинский. Под старой яблоней; Т.Назаренко. Танец; А.Матисс. Мастерская художника.

Задание 4. Психология детства художника.

Когда-то Антуан де Сент-Экзюпери произнес неожиданные слова: «Откуда Я родом? Я из моего детства…». Страницы биографий художников подтверждают эту сокровенную мысль:Ч.Валиханов, А.Кастеев, С.Калмаханов, Леонардо да Винчи, Рафаэль Санти, А.Иванов, К.Брюллов, А.Саврасов, И.Репин, В.Серов, М.Врубель, Н.Рерих, М.Шагал, З.Серебрякова, К.Петров-Водкин, М.Нестеров, П.Корин, К.Моне, А.Модильяни, Э.Мунк, П.Гоген, Тулуз де Лотрек, П.Пикассо, С.Дали. Психология детства скульптора: Микеланджело Буонарроти, Лоренцо Бернини, Сергей Коненков, Генри Мур и др.

Задание 5. Исследовательский проект.

Важное значение имеет тема «Исследования в области психологии художественного творчества».

А. Э. де Боно. Шесть шляп мышления: формирование критического мышления.

Основные вопросы: О личности Э. де Боно; Основные труды и их концепции; «6 шляп мышления»: Белая, Красная, Черная, Желтая, Зеленая, Синяя.

Практическое задание: разработка ситуации с применением 6-и шляп мышления (по профилю специальности).

В. Исследование в области психологии художественного творчества (интервью, анкета, тесты, творческий проект и др.).

С. Диалоговое общение на тему: «Необходимость введения курса «Психология художественного творчества» на педагогических и творческих специальностях» (в частности, «Изобразительное искусство», «Визуальное искусство», «Дизайн»).

Исследования по «Психологии художественного творчества».

В эксперименте участвовали 42 студента – выпускника специальности «Изобразительное искусство и черчение», бакалавров изобразительного искусства (2020 – 2021 учебный год). В анкету было включено 25 вопросов: Необходимо ли изучать курс «Психология художественного творчества» будущему бакалавру-преподавателю изобразительного искусства; Что дает изучение курса «Психология художественного творчества» (может быть два-три ответа); Ваша оценка лекций, прочитанных по «Психологии художественного творчества» (далее ПХТ); Удовлетворены ли Вы прочитанными лекциями; Какая тема курса «ПХТ» оказала на Вас самое сильное воздействие (может быть два-три ответа); Какие темы Вы хотели бы прослушать, не включенные в программу изучения курса «ПХТ»; Какие проблемы Вы хотели бы обсудить на творческих семинарах; Удовлетворяет ли Вас уровень и разнообразие творческих заданий для студентов; Устраивает ли Вас уровень составления тестов по курсу «ПХТ»; Ваша оценка содержания учебника «Психология художественного творчества» (может быть два – три ответа); Какая(ие) глава(ы) учебника произвели на Вас особое впечатление; Какая(ие) глава(ы) учебника, на Ваш взгляд, написаны менее удачно; Устраивает ли Вас содержание приложений к учебнику «ПХТ»; В чем самая сильная сторона учебника «ПХТ» (может быть два ответа); Чего, по Вашему мнению, недостает в содержании учебника, обоснуйте свою позицию; Что Вы прочитали дополнительно, помимо учебника «Психология художественного творчества»; Какие функции выполняет учебник «ПХТ»; Удовлетворены ли Вы учебником «ПХТ» в эстетическом плане; Каким Вы представляете учебник «ПХТ» нового поколения; В какой форме Вы хотели бы провести студенческую научную конференцию (возможно два ответа); На каком курсе следует читать курс «ПХТ»; Считаете ли Вы оптимальным комплексный подход в изучении курса «Психология художественного творчества»; Какой подход в изучении курса «ПХТ» Вам импонирует как доминантный (наиболее главный); Какого типа работу Вы предложили бы для итогового отчета (может быть два ответа); Укажите свои данные: вуз, факультет, курс, специальность.

На вопрос «Необходимо ли изучать курс «Психология художественного творчества» будущему учителю искусства». 100 % (все 42 студента) ответили «да»; если да, то обоснуйте, почему». Были получены следующие ответы «дает интеграцию знаний» (25%), «для расширения общего кругозора и получения дополнительных специальных знаний» (15,5%), «узнаешь о структуре таланта, своеобразии личности художника» (23%), «для умения выразить свою мысль, понять творческий метод художника» (17%), «как процесс обучения, психология художественного творчества позволяет

воспринять картину» (7%), «помогает узнать и понять творческую личность и процесс создания произведения искусства» (32%).

На вопрос «Что дает изучение курса «Психология художественного творчества» (может быть два-три ответа) студенты ответили: «формирует творческое мышление, психологию художественного восприятия» (77%); «формирует эмпатию» (22%); «что еще, укажите»: изучение методов художника – 5%; понимание и интерпретацию художественных произведений (5%); способствует более глубокому пониманию творческой личности и как следствие – результатов и деятельности (5%).

Среди тем курса, которые оказали самое сильное воздействие на реципиентов, были названы «Своеобразие личности художника» (15%); «Уровни творческих предрасположений: дарование, талантливость, гениальность» (13%); «Факторы и условия формирования таланта» (20%); «Психология художественного восприятия» (10%); «Художественное творчество в теории психоанализа» (5%); «Педагогические аспекты художественного творчества» (10%); «Творческий метод и мастерство» (10%); «Психологические механизмы художественного творчества» (10%). На вопрос «Какие темы Вы хотели бы прослушать, не включенные в программу изучения курса «ПХТ», студенты ответить затруднились или назвали темы, изложенные в авторском учебнике преподавателя курса; единичными были ответы: «этнопсихология и художественное творчество», «учебника и лекций достаточно». Практически всех студентов устраивает уровень составления тестов по курсу: «охватывают все области учебного предмета», «комплексны, интересны, инновационны»; «различный уровень сложности»; «дают полный анализ знаний»; «немаловажно то, что основная мысль выделена шрифтом». На творческих семинарах студенты хотели бы обсудить следующие проблемы: «Творческие личности казахстанских художников, мало известных»; «Психология художников разных поколений», «Творческие мастерские художников Сарыарки»; «Психология романтического автопортрета в изобразительном творчестве»; не ответили – 5%, «затрудняюсь ответить» – 10%. Большинство студентов не ответили на вопрос «Какие лекции хотели бы Вы послушать дополнительно», ограничились ответом «Прочитанных лекции было вполне достаточно» (95%). 75% студентов считают оптимальным комплексный подход в изучении художественного творчества. 10% студентов затруднились ответить. Ответы на вопрос «Какой подход в изучении психологии художественного творчества Вы считаете доминантным» распределились следующим образом: «психолого-педагогический подход» – 50%; «синергетический» – 20%; «философско-эстетический» – 20%; «социологический» – 10%. Таким образом, в качестве доминантного будущие бакалавры-преподаватели изобразительного искусства указали «психолого-педагогический подход». «На каком курсе следует изучать курс «Психология художественного творчества», выпускники ответили, что на 4-м курсе, дав обоснование: «Изучен курс «История искусства», в связи с этим повышается профессиональный интерес к психологии художественного творчества», «У студентов к этому курсу становится достаточно знаний для усвоения ПХТ» – 70%; другие считают – на 3-м курсе – так как лучшему усвоению материала по ПХТ способствует «Истории искусства», можно привести примеры – 30%. Следовательно, большинство студентов считают, что психологию художественного творчества следует изучать на 4-м курсе, так как к этому периоду изучена «История искусства», на фактический материал которой опирается дисциплина ПХТ. Коэффициент удовлетворенности прочитанными лекциями и проведенными семинарами достаточно высок.

Нас интересовало, какого типа работу студенты предпочитают для итогового отчета (могло быть два ответа); предпочтения следующие: «анкетирование» (21%); «исследовательские» (32%), «интервьюирование» (22%); «творческие проекты» (25%). При этом три ответа аргументированы: «исследовательские, индивидуальные поиски для каждого студента» (15%); другие предложения: «Художественные династии в искусстве», «Художественное древо (той или иной эпохи) в виде графического изображения».

Вторая часть анкеты была посвящена оценке и анализу содержания учебника «Психология художественного творчества». Студентами были отмечены следующие позиции: «читается с интересом» (66%), «не нашел подобной в библиотеке» (66%), однако определенная часть студентов указывает на сложность языка, «написан сложно, сложный язык», «интересно, но сложно читать» «некоторые главы трудно понять без объяснения преподавателя» (13%); «каждый творческий человек найдет для себя много интересного в этой книге»; «за счет философских идей учебник несет глубокий смысл». Среди глав (тем), оказавших особое воздействие, реципиентами были названы (допускалось два-три ответа): «Процесс художественного творчества (на примере «тетралогии» М.Врубеля)» (45%); «Условия формирования творческой личности», «Структура таланта» (35%); «Личностные основания художественного творчества» (20%); «Психология художественного восприятия» (20%), «Творческая лаборатория» (20%), «50 магических секретов С.Дали» (25%).

Практически не были получены ответы на вопрос «Какие главы учебника, на Ваш взгляд, написаны менее удачно»; студенты затруднились ответить на этот вопрос. Обращает на себя внимание один ответ выпускника специальности «Изобразительное искусство и черчение»: «С трудом поняла главу «Творчество в архитектурно-дизайнерской деятельности», так как слабо знаю область архитектуры и дизайна». Все 100% студентов отмечают целесообразность «приложений»: графических таблиц, редких иллюстраций, особенно по «Демониане» М.А.Врубеля; четкость визуального материала, скомпонованность информации, разнообразие предлагаемых творческих заданий и проектов, предоставляющих выбор каждому студенту. Полный список литературы (288 источников по разделам и темам) дает возможность для самостоятельной работы.

На вопрос, «Какие функции выполняет учебник «Психология художественного творчества», студенты отметили следующее: «познавательно-образовательные» – 55%; «развивающие» – 45%, «творческие» – 45%. Интересно было узнать мнения выпускников, в чем сильная сторона учебника «Психология художественного творчества», а также каким им представляется учебник нового поколения. Были отмечены такие сильные стороны учебника: «принцип интеграции знаний» (85%); «интересные редкие примеры, подтверждающие теоретические положения» (70%); «компетентность», «этого учебника хватит на много поколений, это – ценность» (25%). Выпускники хотели бы видеть учебник нового поколения как в словесном, так и в электронном вариантах с качественными цветными иллюстрациями.

Итогом изучения теоретических дисциплин является участие студентов в деятельности студенческого научного общества, в научной студенческой конференции, в данном случае – по психологии художественного творчества. В связи с этим, небезинтересно было узнать «в какой форме студенты хотели бы проводить студенческую научную конференцию» (возможны были два ответа): «традиционно, в форме студенческих научных докладов» (35%), «слайд-презентация» (91%), «дебаты» (45%); «расширенный круглый стол» (25%). Как видим, большее число студентов предпочитают современную форму выступления на конференции – слайд-презентацию. Тем не менее, в рамках студенческого научного общества охотно осваиваются и другие формы: творческие встречи, диалоги, «мастерские».

В целом исследование интересов и предпочтений студентов-выпускников, будущих бакалавров, позволяет проанализировать «плюсы» и «минусы» учебно-образовательного процесса по «Психологии художественного творчества» и повысить качество научно- исследовательской деятельности.

Исследовалась творческая индивидуальность; использовался метод «Интервью с самим собой» («Нарисуй свой творческий портрет», «Образ – Я»): Я – будущий педагог-художник (дизайнер). Почему я выбрал(а) эту профессию. Психология детства; Условия формирования любви к профессии художника (дизайнера); Ступени творческих предрасположений. Способность – одаренность – талант; Работоспособность; Влияет ли профессиональная школа на формирование таланта; Отношение к педагогам, их педагогической системе; Мировоззрение и мироощущение – «моя картина мира»; Мои индивидуальные различия: тип личности, экстраверт – интроверт, темперамент, умственное развитие, эмоционально-волевая сфера; Мои психофизические свойства: художественная (архитектурная) память, художественное (архитектурное) мышление, интуиции, фантазия, воображение, сознательное, бессознательное, эмоции и чувства, эмпатическая способность; Мои личностные качества: характер, лидерство, чувство предназначения, вера в свои силы и успех, любовь к избранному делу и т.д.; Как вы оцениваете свои профессиональные возможности, своё мастерство (на данный момент).

Уровни художественно-творческой подготовленности изучались на основе опросных листов «Исследование мотивации интереса к курсу «Психология художественного творчества», «Оценка содержания учебника по психологии художественного творчества», тестирования, творческих заданий, участия в деятельности научного студенческого общества «Мир искусства».

Сфера профессионального самоопределения является одной из основных составляющих образованности, общей культуры, компетентности, показателем функциональной грамотности, самостоятельности, умения ориентироваться в любой нестандартной учебной, социальной ситуации, в выборе форм и средств саморазвития в культуре. И здесь определяющую роль играет личностные характеристики индивида: способности, интересы, знания, жизненный опыт, пригодность той или иной профессии.

Проанализированный эмпирический материал позволяет нам совершенствовать авторскую концепцию преподавания курса «Психология художественного творчества» на педагогических и творческих специальностях.

Список использованных источников

1. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. – Санкт-Петербург Изд-во «Союз», 1997. – 96 с.
2. Золотарева Л. Р. Психология художественного творчества: учеб. пособие для вузов. – 2-е изд. переработ., доп. – Алматы: Изд-во Эверо, 2015. – 365 с., табл., ил.
3. Золотарева Л. Р. Психология художественного творчества: Электрон. учеб. – Караганда: Изд-во КарГУ, 2016., ил. Договор №428 от 08.11.2016.
4. Золотарева Л.Р. Психология художественного творчества: Курс лекций на электрон. носителе для спец. 5В010700 – Изобразительное искусство и черчение – Караганда: КарГУ, 2016. Авт. договор 6721 от 22.10.2016 г.
5. Мейлах Б.С., Хренов Н.А. Психология процессов художественного творчества. – Москва: Изд-во «Наука», 1980. – 286 с.

УДК 37:013.2

Золотарева Л. Р.
к. пед. наук., профессор, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,
кафедра изобразительного искусства и дизайна, засл. профессор
Казахстан, г. Караганда, E-mail: zolotareva-larisa@yandex.ru

Золотарева Я. А.
член АПН Казахстана, МОБУ «СОШ «Муринский центр образования №2», Россия, Санкт-Петербург

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ НАРОДНОГО ПЕДАГОГА К.Д. УШИНСКОГО И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Статья посвящена 200-летию со дня рождения Константина Дмитриевича Ушинского, народного педагога, ученого, просветителя. Рассматривается педагогическое наследие К.Д. Ушинского и его значение для современного образования и воспитания. Прослеживаются основные этапы его деятельности, дается краткий анализ наиболее важных педагогических трудов «Человек как предмет воспитания», «О пользе педагогической литературы», «О народности в общественном воспитании». Его книги «Родное слово» и «Детский мир» – источники и средства эстетического воспитания детей.

Ключевые слова: основатель народной педагогики; народная школа и язык; детский писатель; чтение; труд – воспитатель человека; наставничество.

Abstract. The article is devoted to the 200th anniversary of the birth of Konstantin Dmitrievich Ushinsky, a national teacher, scientist, educator. The pedagogical heritage of K.D. Ushinsky and its significance for modern education and upbringing are considered. The main stages of his activity are traced, a brief analysis of the most important pedagogical works «Man as an object of education», «On the benefits of pedagogical literature», «On nationality in public education» is given. His books «Native Word» and «Children's World» are sources and means of aesthetic education of children.

Keywords: founder of folk pedagogy; folk school and language; children's writer; reading; work – educator of a person; mentoring.

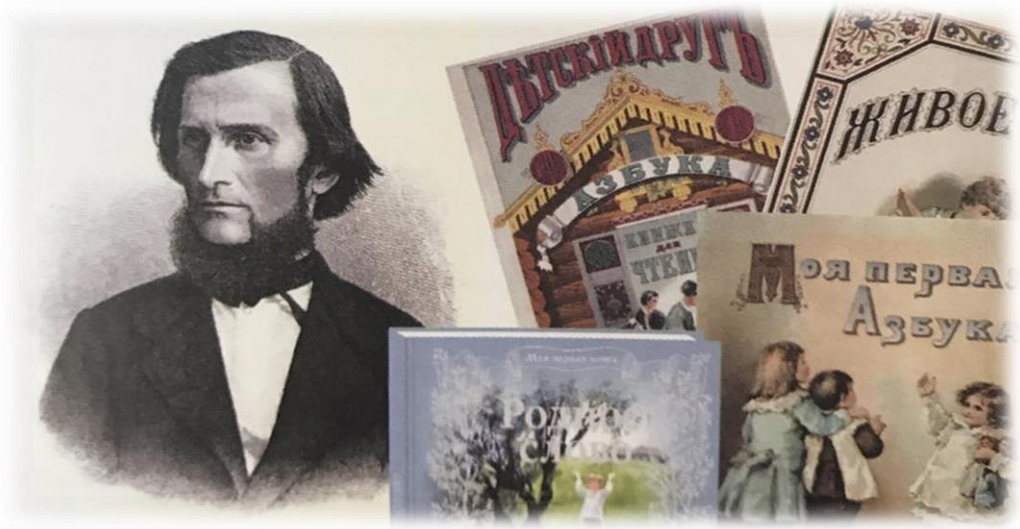

Актуальность научной статьи обусловлена необходимостью обобщения педагогического наследия народного педагога Константина Дмитриевича Ушинского в контексте современного образования.

Цель статьи: проследить основные этапы педагогической деятельности К.Д. Ушинского, дать краткий анализ наиболее важных педагогических идей.

Методы исследования: при анализе источниковой базы были использованы общенаучные методы, метод историзма, проблемно-логический, типологически-системный, метод педагогического анализа.

В блестящей плеяде русских педагогов XIX века Константин Дмитриевич Ушинский занимает исключительное место. Его заслуженно называют основоположником российской педагогики, народным педагогом, одним из создателей детской учебной литературы, переводчиком и журналистом, чьи идеи актуализируются в современном образовании и воспитании.

Следует акцентировать, что дата 200-летия великого педагога К.Д. Ушинского (1823-1871) совпадает с объявленным в России Годом педагога и наставника.

Жизнетворчество К.Д. Ушинского связано с разными городами, учебными заведениями. Родился в Туле; первоначальное образование получил дома под руководством матери Любови Степановны, которая привила любовь к учебе; это позволило ему в двенадцать лет поступить сразу в третий класс гимназии Новгород-Северского. Главным увлечением стала домашняя библиотека, располагавшая к чтению и к рефлексии. Другим фактором явилась природа. Неслучайно, одна из идей воспитания К. Ушинского – лучший из воспитателей – природа, которую не могут заменить никакие уроки [2, С.23].

Гимназия привила К. Ушинскому пристрастие к знаниям и науке; в шестнадцать лет он поступил на юридический факультет Московского университета, блестяще пройдя вступительные испытания. С глубочайшей заинтересованностью обучающиеся слушали лекции известных профессоров: историка Т.Н. Грановского, юриста П.Г. Редкина, который оказал немалое влияние на последующий выбор К.Д. Ушинского заняться педагогикой. В дневнике этого времени К. Ушинский сообщает о постоянной работе в университетской библиотеке, так как он готовился к профессорской работе. В июне 1844 года ученый совет Московского университета присудил Константину Ушинскому степень кандидата юриспруденции, что побудило его к постоянному совершенствованию.

Через год он был назначен в Ярославский Демидовский юридический лицей на кафедру энциклопедии законоведения, государственного права и науки финансов исполняющим обязанности профессора камеральных наук. Важно заметить, что К. Ушинский связал эти науки с практикой российской жизни. Блестящие лекции и совершенно иное общение с обучающимися привели к суждению, что само знание не является целью; знание только через понимание [5, С.8].

Следующий этап в жизни К. Ушинского – Петербург:

И снова цель видна

В безбрежном море.

В Петербурге К. Ушинский усиленно занимался журналистской, сотрудничал в «Современнике», «Библиотеке для чтения», «Вестнике Русского Географического общества» и других журналах. Писал рецензии, литературно-критические обзоры; пригодилось ему и знание английского языка: он был одним из первых русских переводчиков романов Чарльза Диккенса и Уильяма Теккерея.

В ноябре 1854 года, благодаря помощи директора Гатчинского сиротского института П.В. Голохвастова, Константин Дмитриевич Ушинский получил назначение в этот институт старшим учителем русской словесности и юридических дисциплин. Гатчинский сиротский институт – закрытое среднее профессионально-юридическое учебное заведение, которое находилось под покровительством императрицы Марии Александровны, супруги Александра II. Задачей института было воспитание людей, верных «царю и отечеству», поэтому применяемые методы отличались своей строгостью.

За пять лет своей преподавательской работы в институте К.Д. Ушинскому удалось изменить прежние и внедрить новые порядки и традиции, которые сохранялись в нем вплоть до 1917 года. В частности, ему удалось искоренить доносительство, изжить кражи, поскольку самым суровым наказанием стало презрение товарищей. Чувство настоящего товарищества К.Д. Ушинский считал основой воспитания. Вскоре он был назначен инспектором классов.

На формирование его педагогических интересов повлияла коллекция книг по педагогике, которую собрал прежний инспектор, заведующий учебной частью института Егор Гугель. Находка вдохновила К. Ушинского на создание первой серьезной научной статьи «О пользе педагогической литературы», напечатанной в «Журнале для воспитания». Затем были написаны «Три элемента школы», «О народности в общественном воспитании» и другие [6, С.9].

В 1859 году К.Д. Ушинского пригласили на должность инспектора классов Смольного института благородных девиц, где ему также удалось провести значительные прогрессивные изменения: было ликвидировано разделение обучающихся по принципу происхождения девушек из дворянского и из мещанского сословий («благородных» и «неблагородных»). Введено в практику преподавание учебных предметов на русском языке, знакомство с классиками русской литературы и открыт специальный педагогический класс, в котором осуществлялась подготовка учениц для работы в качестве воспитательниц. Именно мать воспитает ребенка, окажет значительное влияние на него, поэтому важно подготовить женщин-воспитательниц. Инспектор выступил за равное обучение мальчиков и девочек. К. Д. Ушинский ввёл в практику педагогической работы совещания и конференции педагогов, а воспитанницам было предоставлено право проводить каникулы и праздники в семье [1, С.203].

Работа в Смольном институте привлекала К. Ушинского тем, что на это учебное заведение равнялись другие женские школы России. В этот период, что он был назначен главным редактором официального печатного органа министерства – «Журнала Министерства народного просвещения».

К.Д. Ушинский уделял большое внимание чтению, которое развивает у детей «дар слова»; через чтение – к воспитанию и развитию. В 1861 году тиражом 3600 экземпляров вышла его книга «Детский мир. Хрестоматия». Само название указывало, что она включала в себя два раздела: статьи на естественнонаучные и гуманитарные темы и хрестоматийный материал из художественной литературы. Многие тексты книги являются любимыми рассказами детей на протяжении более полутора веков: «Как рубашка в поле выросла», «Четыре желания» и другие. В последующем количество изданий «Детского мира...» исчислялось сотнями. Эта книга, а также вышедшее спустя несколько лет «Родное слово» положили начало изданию в России научно-популярных, красочно оформленных хрестоматий для детей [6, С.9].

В 1862 году К.Д. Ушинский был направлен на пять лет за границу для лечения и изучения школьного дела. За время своей заграничной командировки он посетил Швейцарию, Германию, Францию, Бельгию и Италию, где изучал учебные заведения – женские школы, детские сады, приюты и общественные школы, особенно в Германии и Швейцарии, которые в тот период считались самыми передовыми в педагогике. Возвращается в Россию только в 1867 году.

Главный труд его жизни – «Человек как предмет воспитания, опыт педагогической антропологии»: «Если педагогика хочет воспитывать человека во всех отношениях, то она должна прежде узнать его тоже во всех отношениях» [3].

В последующие годы жизни К. Д. Ушинский выступал как видный общественный деятель, принял участие в учительском съезде в Крыму (1870 году). Здоровье его было подорвано и 21 декабря 1870 года он ушел из жизни. Похоронен в Киеве, на берегу Днепра, на территории Выдубицкого монастыря, под огромным каштаном. На памятнике написано: «Константин Дмитриевич Ушинский – автор «Детского мира», «Родного слова» и «Педагогической антропологии». В память о К. Д. Ушинском в 1945 году была учреждена специальная медаль его имени как высшая награда для ученых-педагогов, внесших крупный вклад в науку об образовании и воспитании.

В 1961 году в Санкт-Петербурге на набережной Мойки перед зданием Российского государственного педагогического университета имени А.И. Герцена установлен памятник педагогу и писателю К.Д. Ушинскому. К 200 летнему юбилею открыт монумент народному педагогу во внутреннем дворе Московского педагогического государственного университета. 30 сентября 2022 года появился памятник в Гатчине.

«Сделать как можно больше пользы моему отечеству – вот единственная цель моей жизни; к ней-то я должен направить все свои способности», – говорил молодой Ушинский [4, С.136], и этому он остался верен на протяжении всей своей научной и творческой деятельности. Именно К.Д. Ушинский одним из первых высказал мысль о роли воспитания и наставничества в профессии учителя.

Предоставим слово самому К.Д. Ушинскому. «В светлых, праздничных глубинах народного языка отражается не одна природа родной страны, но и вся история духовной жизни народа»; «Читать – это еще ничего не значит; что читать и как понимать читаемое – вот в чем главное дело»; «В деле обучения и воспитания, во всем школьном деле ничего нельзя улучшить, минуя голову учителя. Учитель живет до тех пор, пока он учится. Как только он перестает учиться, в нем умирает учитель» [5, С.8].

Список использованных источников

1. Бельский В.Ю. Константин Дмитриевич Ушинский о национальном характере воспитания. // Социально-гуманитарные знания. – 2003. – №6. – С.203-213.

2. Богуславский М.В. Константин Дмитриевич Ушинский // Подвижники и реформаторы российского образования: историко-биографические очерки. – М.: Просвещение, 2005. – С. 23-27.

3. Константин Ушинский: кратко о его педагогических идеях, реформах и судьбе [Электронный источник] – режим доступа: https://skillbox.ru/media/education/konstantin-ushinskiy-kratko-o-ego-pedagogicheskikh-ideyakh-reformakh-i-sudbe/

4. Константинов Н. А., Медынский Е.Н., Шабаева М.Ф. История педагогики. – М.: Просвещение, 2002. – 447 с.

5. Паладьев С.Л. Феномен педагогического наследия К.Д. Ушинского // Ярославский педагогический вестник. – 2016. – №1. – С.8-13.

6. Педагогическое наследие К.Д. Ушинского в его современном научном осмыслении // Языковое образование в начальной школе: историческая традиция и современное состояние: коллект. моногр. / под науч. ред. С.Г. Макеевой. – Ярославль: РИО ЯГПУ, 2021. – С. 9-38.

ӘОЖ 002.6:37.016

Ибашова А.Б.
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті,
“Информатика” кафедрасының доцент м.а., п.ғ.к.
almira_i@mail.ru

Белесова Д.Т.
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті,
“Информатика” кафедрасының докторанты
damira_belesova@mail.ru

SMART БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА «SCRATCH» ЖӘНЕ «РОБОТОТЕХНИКА» КУРСТАРЫ БОЙЫНША БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ АҚПАРАТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН ДАМЫТУ ЖӘНЕ ҚОЛДАНУ

Аннотация. Мақала «Scratch» және «Робототехника» курстары бойынша бастауыш мектепте ақпараттық білім беру ортасын дамыту және қолдану мәселелеріне арналған. Smart білім берудің негізгі мақсаттарының бірі – білім беру саясатын электрондық ортаға көшіру, білім беру саясатының негізгі тезисін жүзеге асыруды қамтамасыз ететін ақпараттық білім беру ортасы арқылы оқытудың тиімділігін арттыру. Мақалада бастауыш мектептегі “Цифрлық сауаттылық” пәніндегі программалау бөлімі және онда қолданылатын ақпараттық білім беру ортасы компоненттеріне шолу жасалады..

Бұл жұмыс Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің грантының (АП09260464 Smart-білім беру жағдайында "Scratch" және "Робототехника" курстары бойынша бастауыш мектепте ақпараттық білім ортасын әзірлеу») қолдауымен жүзеге асырылады.

Түйін сөздер: SMART білім беру; бастауыш мектеп; оқыту әдістері; ақпараттық білім беру ортасы; Scratch; робототехника.

AbstractThe article is devoted to the development and application of the information and educational environment in elementary school for the courses "Scratch" and "Robotics" in the conditions of Smart-education". One of the main goals of Smart Education is outlined - increasing the effectiveness of learning by transferring the educational process to an electronic environment, researching the information and educational environment that ensures the implementation of the main thesis of educational policy. In the article, we will focus on the programming chapter in the subject "Digital Literacy" in elementary school and the components of the information educational environment used in it.

This work is carried out with the support of a grant from the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan (grant AP09260464 "Development of an information and educational environment in elementary school on the courses "Scratch" and "Robotics" in the conditions of Smart-education").

Keywords: SMART–learning; elementary school; teaching methods; information and educational environment; Scratch; robotics.

Білім - алға қойған мақсатқа жетудің ең маңызды факторы. Заманауи динамикалық даму мен жаһандық бәсекелестік жағдайында білімнің өмір бойына жоғары сапалы және үздіксіз болуы талап етіледі. Қазақстандық білім беру жүйесіне қазіргі заманғы әдістемелер мен оқыту бағдарламаларын меңгеру, оқыту деңгейін көтеру, өскелең ұрпаққа белгілі бір білім, білік, дағдыларды (жоспарлау, модельдеу, іздеу, коммуникация, құрал-жабдықтау, компьютерді игерудің техникалық дағдылары) меңгеру міндеті қойылды.

Қазіргі жағдайда мектеп түлегі ғылым мен техниканың соңғы жылдары ғылыми пәндер түрінде қалыптасқан салаларында білімі болуы керек. Сондықтан қазіргі қоғамның даму процесінің негізгі бағыттарының бірі – оқыту үдерісін интенсификациялауға, дамыта оқыту идеяларын жүзеге асыруға, фактілік білімді механикалық меңгеруден жаңа білімді өз бетінше меңгеру қабілетіне көшуді қамтамасыз ететін психологиялық-педагогикалық әзірлемелерді тәжірибеге кеңінен енгізуді қамтамасыз ететін білім беруді ақпараттандыру болып табылады [5].

Мектеп қазіргі ұрпақта қалыптастыруға тиіс қасиеттердің ішінде мыналарды атаған жөн: өз іс-әрекетінің құрылымын жоспарлау (жоспарлау); зерттелетін объектінің немесе процестің ақпараттық моделін құру (модельдеу) мүмкіндігі; ақпаратты іздеуді (іздеу) ұйымдастыру мүмкіндігі; қарым-қатынас тәртібі және хабарламаларыңызды құрылымдау мүмкіндігі (коммуникация); әрбір өмірлік

жағдайда жаңа техника мен жаңа технологияларға уақтылы жүгіну дағдылары (іс-әрекетті құралдар); ақпараттық қоғамның кең таралған құралдары – компьютерлерді еркін игерудің техникалық дағдылары.

Білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты білім беруді дамытудың жаңа межелерін белгілейді [11]. Ол білім берудің мақсаттарын жаңаша тұжырымдап, білім мазмұнын жаңаша ашып, оқушылар мен мұғалімдердің алдына жаңа мақсат қояды. Заманауи жағдайда стандартты енгізу жаңа оқу құралдарынсыз мүмкін емес, оқытудың жаңа технологиялары қажет және осының барлығы мұғалімнің біліктілігін арттыруға қойылатын жаңа талаптарды айқындайды.

Жаңа технологиялар білім беруге мүлде жаңа талаптар қояды. Олар білім беруді дамытатын жаңа жағдайларды қалыптастырады [8, 2].

Ғаламдық білім беру кеңістігінде Интернеттің үнемі өсіп келе жатқан рөлі оқу үдерісінің тәжірибесіне Smart технологияларды белсенді енгізуге айтарлықтай әсер етеді: Smart технологиялар негізіндегі компьютерлік программалар мен ақпараттық технологиялар, интеллектуалды білім беру қосымшалары, мультимедиялық, мобильді смарт технологияларға негізделген технологиялар.

Білім беру мазмұнына қойылатын талаптар кеңейіп келеді. Егер біз бұрын білім берудің пәндік мазмұнына тоқталсақ, енді мазмұн әлеуметтенудің барлық негізгі құрамдас бөліктерін қамтуы керек: рухани-адамгершілік құндылықтар жүйесі, табиғат, қоғам, адам, пәні бойынша ғылыми идеялар жүйесі және білім беру жүйесіндегі әмбебап тәрбиелік іс-әрекеттер [9, 14].

Осы мақсаттардың барлығына қалай жетуге болады? Мұғалімнің қолындағы негізгі құрал қандай болуы керек? Оқушыны не баурап алады және стандарттың оқушыға қоятын жаңа талаптарын жүзеге асыруға не мүмкіндік береді?

Жаңа мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарды енгізу кезінде жаңа білім беру жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі мыналарды қамтамасыз ететін заманауи ақпараттық технологияларға негізделген ақпараттық білім беру ортасы болып табылады:

• ақпараттық-ресурстық базаның жылдам өсуі;
• әртүрлі ақпараттық ресурстарға еркін қол жеткізу,
• қашықтық,
• ұтқырлық,
• әлеуметтік білім беру желілері мен білім беру қоғамдастықтарын құру мүмкіндігі;
• интерактивтілік,
• әртүрлі процестер мен құбылыстарды модельдеу және анимациялау мүмкіндігі.

Оқыту процесіндегі ақпараттық білім беру ортасы бір мезгілде заманауи оқыту үдерісінің шарты ретінде және сонымен бірге жаңа білім беру жүйесін қалыптастыру құралы ретінде де әрекет етеді [10].

Білім беру үдерісі тұрғысынан алғанда қазіргі ақпараттық білім беру ортасы шығармашылық, интеллектуалды және әлеуметтік дамыған жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған ашық педагогикалық жүйе (кіші жүйе) болып табылады. Ол өзара әрекеттесетін компоненттердің жиынтығы – ақпараттық және білім беру ресурстарының, компьютерлік оқыту құралдарының, қазіргі заманғы байланыс құралдарының (Интернет), педагогикалық технологиялардың банкі [14].

Осылайша, жаңа мемлекеттік жалпыға міндетті стандартты енгізу нәтижелерінің бірі Smart білім беру контекстінде негізгі білім беру бағдарламаларын іске асыру үшін мектепте оңтайлы ақпараттық-әдістемелік жағдайлар – ақпараттық білім беру ортасын құру болып табылады.

Қазақстан Республикасының білім мен ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында: «Қазіргі заманғы білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі дамыған цифрлық инфрақұрылым болып табылады. Білім беру ұйымдарында IT инфрақұрылымын, цифрлық білім беру ресурстарын, жаппай ашық онлайн курстар үшін желілер мен платформаларды дамыту, мемлекеттік қызметтерді автоматтандыру қажет» делінген [12].

Сондықтан қазақстандық білім беруді жаңғыртудың стратегиялық маңызды бағыттарының бірі – электронды оқытудан (e-learning) Smart білім беру (smart education) жүйесіне көшу. Білім беру ортасын өзгерту қажет, білім беру мазмұнының өзі, оның әдістері, құралдары мен орталары сапалы түрде өзгеруі керек, яғни, SMART білім беруге көшу қажет [2, 3].

SMART білім берудің негізгі мақсаты – қазіргі ақпараттық қоғамда сұранысқа ие білім алушылардың білімі мен дағдыларын дамыту арқылы бәсекеге қабілетті білім берудің ең жоғары деңгейін, бүкіл білім беру саясатының негізгі тезисін жүзеге асыруды қамтамасыз ететін ортаны құру.

SMART технологияларды қолдану мүмкіндігі негізінен SMART білім беруде қарастырылған білім беру үдерісіне бейімделу арқылы білім беру парадигмасын жүзеге асыруды көздейді.

SMART оқыту барлық білім беру процестерін, сондай-ақ осы процестерде қолданылатын әдістер мен технологияларды кешенді жаңғыртуды көздейтін тұжырымдама ретінде қарастырылады. Білім берудегі Smart концепциясы «ақылды тақта», «ақылды экран», кез келген жерден интернетке шығу сияқты технологиялардың пайда болуына әкелді. Осы технологиялардың әрқайсысы мазмұнды әзірлеу, жеткізу және жаңарту процесін жаңа жолмен құруға мүмкіндік береді. Оқыту тек сыныпта ғана емес, сонымен қатар үйде, кез келген жерде: мұражайларда және т.б. қоғамдық орындарда қолжетімді болуы керек. Білім беру процесін байланыстыратын негізгі элемент белсенді білім беру мазмұны болып табылады, оның негізінде уақытша және кеңістіктік шекараларды жоюға мүмкіндік беретін бірыңғай репозиторийлер құрылады [4].

Мектептің ақпараттық білім беру ортасы жаңа деңгейдегі педагогикалық жүйе ретінде түсініледі және оған технологиялық құралдардың (компьютерлер, мәліметтер базасы, байланыс арналары, программалық өнімдер және т.б.), ақпараттық өзара әрекеттестіктің мәдени-ұйымдастырушылық нысандары, оқу-әдістемелік кешен, білім беру жүйесі, мәдени-ұйымдастырушылық білім беру процесіне қатысушылардың ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану арқылы танымдық және кәсіби білім беру мәселелерін шешудегі құзыреттілігі нысандары кіреді.

Соңғы уақытта мектептердің педагогикалық ұжымы электронды оқыту құралдарының мүмкіндіктерін пайдаланып, оларды оқу үдерісіне кіріктіруде. Бұл бастапқыда стихиялық ақпараттандыру процесі қазіргі кезеңде оқушыға бағдарланған оқыту қағидаттарына, құзіреттілікке негізделген тәсілге сәйкес келетін педагогикалық технологияларды дамытудың инновациялық факторларының біріне айналды.

Осылайша,

- ақпараттық қоғам талаптары, құқықтық құжаттар педагогикалық технологияларды ақпараттандырудың оқу-тәрбие процесіндегі өзектілігін, негізділігін анықтады;
- ақпараттандыру білім беру процесінде әртүрлі нысандарда жүзеге асырылады: стихиялық фрагментарлық пайдаланудан қашықтан білім берудің инновациялық шешімдеріне дейін;
- білім беру процесіндегі ақпараттандыру педагогикалық тұрғыдан негізделмеген және білім беру үдерісі субъектілерінің және білім беру ортасының өзінің үнемі және тез өзгеретін сипаттамалары жағдайында рефлексияны талап етеді.

Білім беру жүйесінің алдына қойылған міндеттерді шешу дәстүрлі білім беру жүйесі аясында қол жетімсіз. Сондықтан педагогикалық технологияларды таңдауға, оқытудың түрлі әдістерін, білім беру үлгілері мен стильдерін біріктіруге жаңа көзқарас қажет.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы зерттеу жұмысын жүргізуге негіз болды, оның мақсаты бастауыш мектепте Scratch және робототехника курстары үшін ақпараттық білім беру ортасын (АББО) құруды зерттеу болып табылады.

Қазіргі уақытта бастауыш сынып оқушыларына арналған ақпараттық білім беру ортасын, атап айтқанда, мәтіндік контентті, анимациялық бейнероликтерді әзірлеу, Scratch және Robotics курстары бойынша оқу-әдістемелік құралдарын әзірлеу және енгізу қолға алынуда.

АББО бастауыш мектепте «Цифрлық сауаттылық» пәнін оқығанда, электронды ресурстар – сыныптан тыс жұмыстарды өткізу кезінде, әдістемелік әзірлемелер – мектепте программалау тілін оқытуда балалардың дамуы үшін қолданылады.

АББО оқушы тұлғасының дамуының әртүрлі кезеңдерінде оқуға мотивация жасайды. Ол оқушыларға өз бетінше белсенді ізденіс пен ақпаратпен жұмыс істеуге көмектеседі, тұлға дамуының әртүрлі кезеңдерінде оқуға мотивация [15].

Scratch – балаларға өздерінің анимациялық интерактивті әңгімелерін, ойындарды, жобаларды жасауға мүмкіндік беретін программалау ортасы. Scratch программасында түрлі нысандармен «ойнауға», олардың сыртқы түрін өзгертуге, оларды экранда жылжытуға және нысандар арасындағы өзара әрекеттесу формаларын орнатуға болады.

Робототехника – өндіріс процестерін кешенді автоматтандырудың принципті жаңа техникалық құралдарын – роботтық жүйелерді зерттеумен, жасаумен және қолданумен байланысты ғылым мен техника саласы.

Соңғы уақытқа дейін робототехника негізінен сабақтан тыс жұмыс түрі ретінде дамыды. Басылымдардың көпшілігі осы жұмыс тәжірибесін талдауға арналды. Қазіргі уақытта робототехниканы оқу процесінде қолдану бойынша арнайы зерттеулер жүргізілген жоқ. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының жалпыға міндетті стандартының талаптарына байланысты роботтық жинақтарды қолдану арқылы оқытуды жаңғырту мүмкіндіктері бар.

Программаның практикалық бағыты - бастауыш сынып оқушылары үшін негізгі білім беру курсынан алынған білімді тереңдету және жүйелеу мүмкіндігіне ие. Мультимедиялық курспен жұмыс

бастауыш сынып оқушыларына оқу ойын түрінде көптеген маңызды идеяларды меңгеруге және кейінгі өмірге қажетті дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді. Ол баланың ақыл-ойының дамуына ғана емес, өз бетінше жұмыс істеу, ұжымдық жұмыс сияқты қасиеттерді қалыптастыруға, оқушының зерттеушілік қабілетін дамытуға ықпал етеді.

Қазіргі уақытта бастауыш сынып оқушыларына арналған «Scratch» және «Робототехника» бойынша мультимедиялық курстар әзірленді. Smart білім беру контекстінде осы курстар бойынша ақпараттық білім беру ортасы құрылды және оның тиімділігін тексеру мақсатында зерттеу жұмыстары жүргізілуде.

Әзірленген бейнероликтер мен тренажерлар ақпараттық білім беру ортасы ретінде «Балдырған» сайтында орналастырылған (1-сурет): https://baldyrgan.pythonanywhere.com/.

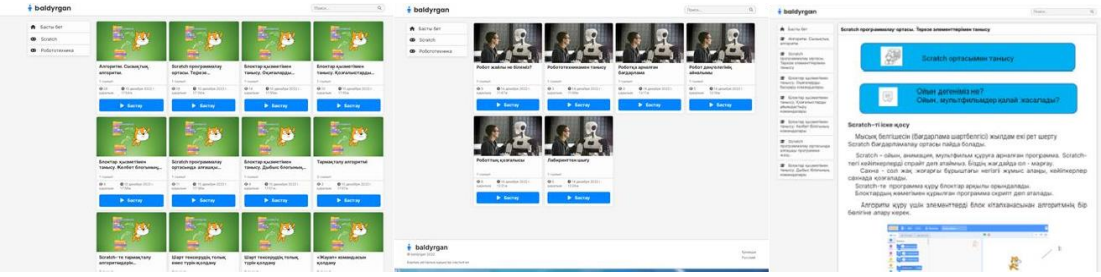

1-сурет. «Балдырған» сайты

Алгоритмге және оның түрлеріне қатысты теориялық материалды түсіндіру үшін диалогтық симулятор қолданылды, ол баланы диалог арқылы негізгі анықтамаларды зерттеуге тартуға бағытталған және Scratch программалау ортасында жұмыс кезеңдерін түсіндіру кезінде оқушылар программа интерфейсін, негізгі командалық блоктарды және программаны құру кезеңдерін кезең-кезеңімен зерттей алатын интерактивтілік сияқты симуляторлар пайдаланылды (2-сурет).

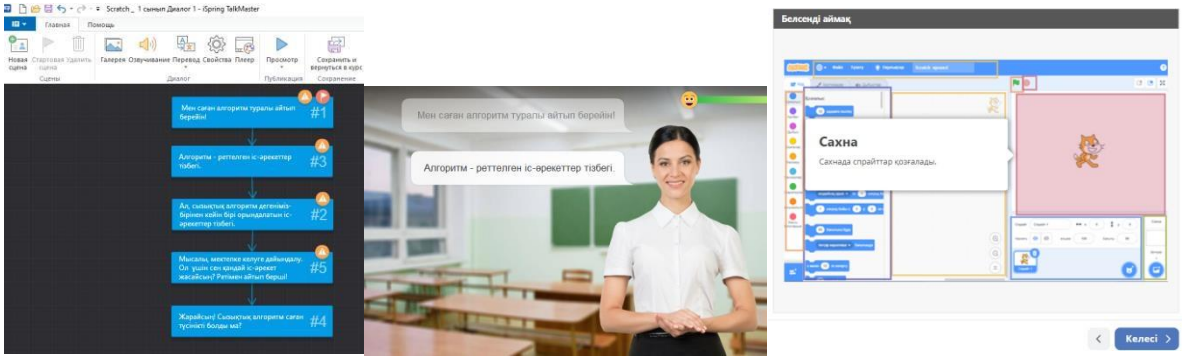

2-сурет. Диалогтық тренажер және интерактивті симуляторды пайдалану

Әрбір интерактивті әрекеттен кейін оқушылардың білімін бекіту және тексеру үшін оларға мәндерді салыстыруға арналған тест тапсырмалары, процедуралар, бір немесе бірнеше дұрыс жауаптары бар тесттер, викториналар және т.б. беріледі (3-сурет).

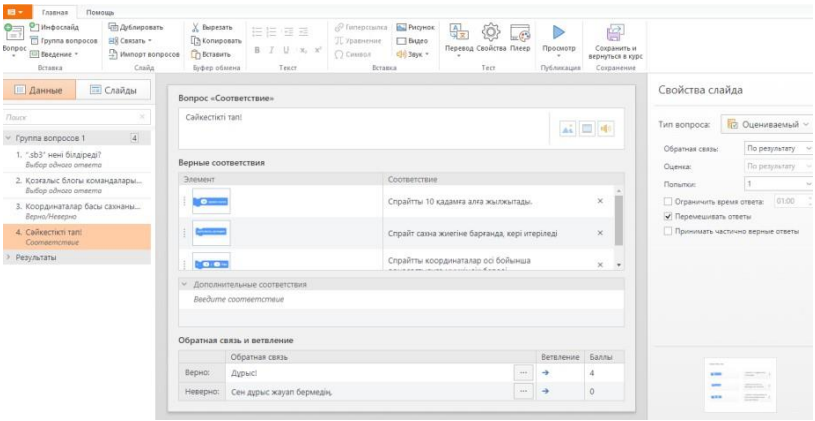

3-сурет. «Қозғалыс блоктары. Scratch» сынағы

Осылайша, курс бір сценарий бойынша жұмыс істейді.

Есептік ойлауын дамытуға арналған көмекші ресурс ретінде арнайы Wordwall, оқыту қолданбалары, LiveWorksheets және Umaigra платформалары арқылы Scratch ортасында интерактивті бағдарламалау тапсырмалары да әзірленді.

Wordwall, оқыту қолданбалары, LiveWorksheets және Umaigra платформалары қашықтан және бетпе-бет жұмыс істеуге арналған тапсырмаларды жасауға мүмкіндік беретін, сонымен қатар сөздер мен кескіндерді пайдаланып тек тесттерді ғана емес, толыққанды викториналар мен ойындарды жасауға мүмкіндік беретін онлайн қызметтер болып табылады. Мұнда түрлі-түсті анимациясы бар дайын үлгілерді пайдалануға болады.

Интерактивті тапсырмалар Padlet виртуалды тақталарын құруға арналған желілік қызметте сілтемелер ретінде орналастырылған (4-сурет).

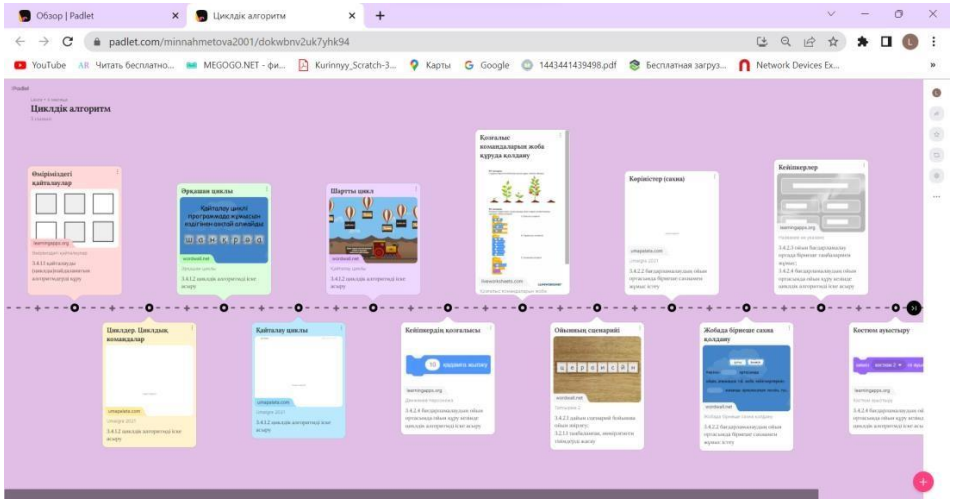

4- сурет. Scratch программасы бойынша интерактивті тапсырмалар жинағы

«Scratch» курсының мазмұнына сәйкес келесі ойын тренажерлары әзірленді:

Бастауыш 1-4 сыныптарға арналған типтік оқу бағдарламасының білім беру мақсаттарына сәйкес интерактивті Padlet тақтасына арналған 46 тапсырмадан тұратын ойын тренажерлары әзірленді. Ойын симуляторлары Umaigra, WordWall, LearningApps, Liveworkscheets және т.б. онлайн білім беру платформалары арқылы жасалған. Симулятор ойындары бұлттарда сақталады және олардың мекенжайлары төменде берілген.

1-сынып үшін: https://padlet.com/minnahmetova2001/bz9boud6xrqducxo

2-сынып үшін: https://padlet.com/minnahmetova2001/quokl2vow3nxfl4u

3-сынып үшін: https://padlet.com/minnahmetova2001/uszkjkrq1h9oz1rx

4-сынып үшін: https://padlet.com/minnahmetova2001/dokwbnv2uk7yhk94

Мұнда Scratch және Robotics бағдарламасын толығымен қамтитын ақпараттық анимация сабақтары және оны біріктіруге көмектесетін ойын тапсырмалары берілген. Мультимедиялық курстар көмекші оқу құралдары болып табылады, оқушыға да, мұғалімге де, ата-анаға да пайдалы.

Қорытындылай келе, АКТ-ның қарқынды дамуы жағдайында қоғам бірте-бірте өзінің дамуының жаңа, ақпараттық кезеңіне жақындап келе жатқанын атап өтуге болады, бұл кезеңде АКТ құралдарымен жұмыс істеу және оларды күнделікті қызметте пайдалану қабілеті ерекше маңызды. Қоғамдық өмірдің барлық салаларына соңғы үлгідегі АКТ-ны енгізу және ақпараттық қоғамды дамыту мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі болып табылады және заманауи білім беру деңгейі қалыптасқан әлеуметтік тапсырысқа сәйкес болуы керек.

Бастауыш сынып оқушылары үшін «Scratch» және «Робототехника» курстары бойынша жасалған ақпараттық білім беру ортасы:

• құралдар;
• ақпараттық өзара әрекеттесудің мәдени және ұйымдастырушылық формалары;
• оқу процесінің барысы мен нәтижелерін бақылау;
• ақпарат көздеріне қол жеткізу;
• оқу процесін жоспарлау;
• оқу процесінің барысын белгілеу, оқу материалдарын орналастыру, сондай-ақ мұндай іс-шараларды талдау және бағалау;

• оқу процесінің бастауыш сыныптарының барлық қатысушылары үшін орналастырылған ақпаратқа қолжетімділікке мүмкіндік береді.

Ақпараттық білім беру ортасы – сыныптан тыс іс-шараларды, әдістемелік әзірлемелерді – мектепте программалау тілін оқыту кезінде, балаларды дамыту үшін, сондай-ақ жоғары оқу орнында информатиканы оқыту әдістемесі бойынша сабақтарды өткізу кезінде және мұғалімдерге біліктілігін арттыру үшін де тиімді. Сондай-ақ оқушы тұлғасының дамуының әртүрлі кезеңдерінде оқуға мотивация тудыратын болады. Ол оқушыға оқу процесінің шығармашылық құрамдас бөлігі болуға көмектеседі, олардың өз бетінше белсенді ізденіс пен ақпаратпен жұмыс істеуіне мүмкіндік береді, тұлға дамуының әртүрлі кезеңдерінде оқуға мотивация жасайды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Атанасян С. Л., Григорьев С. Г., Гришкун В. В. Теоретические основы формирования информационной образовательной среды педагогического вуза //Информационная образовательная среда. Теория и практика: Бюллетень Центра информатики и информационных технологий в образовании ИСМО РАО. М. : ИСМО РАО, 2007. Вып. 2. С. 5—14.
2. AlmiraIbashova, ElmiraOrazbayeva, AltynayKalzhanova, LyazzatBuletova, AselYesnazar. Formation of information Culture of primary school students. Astra Salvensis. Turkey, Vol. 97, January (2017).-229-241 p (Scopus).
3. Беляев Г. Ю. Педагогическая характеристика образовательной среды в различных типах образовательных учреждений. М. : ИЦКПС, 2000.
4. Бидайбеков Е.Ы., Лапчик М.П., Нұрбекова Ж.К., Сағымбаева А.Е. Жарасова Г.С., Оспанова Н.Н., Исабаева Д.Н.Информатиканы оқыту әдістемесі: Оқулық. – Алматы, 2014, 230- бет.
5. Бондаревская А.И. Культурно-образовательное пространство вуза как среда профессонально-личностного саморазвития студентов: автореф. дис... канд.пед.наук. Р/на Дону, 2004. 24с.
6. Давлеткиреева Л.З. Информационно-предметная среда в процессе профессиональной подготовки будущих специалистов в университете: монография. Магнитогорск: МаГУ, 2008. – 142с.
7. DirkIfenthaler. Designing Effective Digital Learning Environments: Toward Learning Analytics Design// Technology, Knowledge and Learning.-P.1–
8. https://link.springer.com/article/10.1007/s10758-017-9333-0.
9. Ibashova A.,Orazbayeva E., Baimisheva A., Alimbetova S The role of information technologies in the program of preparing children for schools.//Қазақстанның ғылымы мен Өмірі, Наука и жизнь Казахстана Science and life of Kazakhstan. №5 2019.- С. 100-107
10. Mary Webb. Pedagogy with information and communications technologies in transition. // Education and Information Technologies, June 2014, Volume 19, Issue 2, pp 275–11.https://link.springer.com/article/10.1007/s10639-012-9216-x
12. Конопатова Н.К., Информационно-образовательная среда как важнейшее условие достижения нового качества образования. Электронный ресурс:–URL:http://www.admedu.spb.ru/sites/default/files/sovremennaya_obrazovatelnaya_sreda.pdf
13. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. Негізгі ережелер. Госо РК 5.03.011-2006.
14. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасының Білім және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.
15. Роберт И.В. Основные тенденции развития информационно-коммуникационной предметоной среды.//Электронное периодическое издание информационная среда образования и науки. -2012, С.1-26.
16. С.Д.Дерябо, образовательная среда. Электронный ресурс: –URL: https://poisk-ru.ru/s32202t11.html
17. Sandy Britain, Oleg Liber A Framework for Pedagogical Evaluation of Virtual Learning Environments. University of Wales — Bangor, October 1999.

УДК 377.6

Искакова Д. Ж.
магистрант,Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, педагогический факультет, e-mail: bimmmer999@yandex.kz, Казахстан, Караганда.

Шрайманова Г.С.
к.п.н., профессор, Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,e-mail: gulken69@mail.ru, Казахстан, Караганда.

Есмагамбетова Л.О.
преподаватель кафедры изобразительного искусства и дизайна, Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, педагогический факультет

РАЗВИТИЕ МЕДИАКОМПЕТЕНЦИЙ ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ-ДИЗАЙНЕРОВ

Аннотация. В статье приведены особенности использования мультимедийных средств при формировании компетенций проектной деятельности у будущих специалистов в области дизайна. Авторы предложили классифицировать медиакомпетенции студентов и разработать методику их развития на основе реализации проектов в предметной подготовке.

Ключевые слова: медиакомпетенции, медиакомпетентность, система профессионального образования; педагогические условия; мультимедийные средства; проектная деятельность, практико-ориентированность.

В современном мире, где информационные технологии стали неотъемлемой частью жизни общества, медиакомпетенции становятся все более важными. Они позволяют эффективно использовать медийные ресурсы и инструменты для получения, анализа и передачи информации. Развитие медиакомпетенций является актуальной задачей для различных профессиональных сфер, включая дизайн.

В данной статье мы рассмотрим значимость развития медиакомпетенций проектной деятельности для студентов-дизайнеров. Проектная деятельность — это способ организации учебного процесса, который направлен на формирование комплекса знаний и навыков необходимых для решения конкретных задач. Учитывая быстрое развитие информационных технологий и социальных медиа, расширение представлений о эстетических категориях и изменение требований к визуальным образам, особое значение приобретает развитие медиакомпетенций в рамках проектной деятельности студентов-дизайнеров.

В настоящее время понятие медиапространства современной молодежи и в целом общества актуальна. В контексте классификации медиакомпетенций студентов следует определить результаты обучения дизайнерских специальностей для реализации современного востребованного специалиста.

Развитие медиакомпетенций в проектной деятельности студентов-дизайнеров является важным аспектом их обучения. Медиакомпетенции позволяют студентам управлять информацией, осуществлять выбор и анализ данных, а также разрабатывать проекты, используя современные методы и технологии. Чтобы развивать медиакомпетенции студентов-дизайнеров, необходимо обеспечить им доступ к современным технологиям и программным средствам, проводить мастер-классы и тренинги, а также активно использовать средства массовой информации в обучении. Следовательно, для развития медиакомпетенций студентов, необходимо развивать медиаобразование, которое ЮНЕСКО определяет как овладение теоретическим преподаванием и практическими навыками использовать современные средства массовой коммуникации [2,3].

На ряду с понятием «медиакомпетентность» используется также понятие «медиаграмотность» — это комплекс навыков для критической оценки, верного поиска, ответственного размещения информации и медиаконтента, знания о взаимодействии со средствами массовой информации и информационно-коммуникационными технологиями для содействия равенству, свободе выражения мнений, межкультурному и межрелигиозному диалогу и миру [1].

В медиаобразовательной литературе понятия медиакультуры и медиакомпетенции используются в равной степени. Понятие медиакомпетентности является синонимом медиаграмотности; эти два

понимания определяют способность к использованию, аналитической оценке и передаче информации в различных медиаформах [4].

Студенты-дизайнеры должны уметь адаптироваться к различным медиаформатам, уметь создавать и анализировать тексты, изображения, видео и звуковые материалы, а также эффективно использовать социальные сети и платформы для распространения своих проектов.

Развитие медиакомпетенций студентов-дизайнеров позволяет им быть конкурентоспособными на рынке труда и успешно реализовывать свои проекты в различных сферах и медиаформатах.

Современная дизайн-индустрия требует не только креативных идей и навыков, но и отличного владения медиа-технологиями. В связи с этим, развитие медиакомпетенций студентов-дизайнеров является одним из важнейших аспектов их проектной деятельности.

Медиакомпетенции представляют собой набор знаний, умений и навыков, необходимых для работы с медиа-технологиями и инструментами. Включают в себя такие элементы, как умение создавать и редактировать цифровые изображения, графику, видео, звук, а также умение работать с различными программами и приложениями. Кроме того, важным аспектом медиакомпетенций является умение эффективно общаться с помощью медиа-средств и понимания цифровой культуры.

Одним из самых эффективных способов развития медиакомпетенций студентов-дизайнеров является проектная деятельность. Участие в различных проектах позволяет студентам не только применять свои знания и навыки, но и приобретать новый опыт, овладевать новыми технологиями и взаимодействовать в командах.

Кроме того, важно учитывать индивидуальные потребности и интересы студентов при организации работы. Например, для тех, кто увлекается созданием анимации, может быть предложен проект, связанный с разработкой мультфильма или игры. А для тех, кто хочет развивать навыки в области фотографии, можно организовать проект, связанный с созданием фотосессии или тематической выставки.

Таким образом, развитие медиакомпетенций через проектную деятельность является важным шагом в профессиональном росте студентов. Это помогает не только расширить свой кругозор, но и увеличить шансы на успешную карьеру в дизайн-индустрии.

Медиакомпетенции имеют решающее значение, когда речь идет о дизайн-проектах. Эти компетенции относятся к способности ориентироваться и работать на различных медиаплатформах, включая цифровые носители. Одним из примеров медиакомпетентности является развитие цифровых компетенций. Это включает в себя возможность использовать программное обеспечение, работать с цифровыми инструментами и создавать цифровой контент. Медиакомпетенции особенно актуальны в дизайн-проектах, где цифровые инструменты и технологии часто используются для создания и передачи концепций дизайна. Без этих компетенций становится сложно эффективно передавать дизайнерские идеи и создавать качественные дизайн-проекты. Поэтому дизайнеры должны хорошо разбираться в медиакомпетенциях, чтобы быть успешными в своей области.

Развитие компетенций в области цифровых медиа имеет решающее значение для профессионального развития студентов [5]. Цифровые медиапроекты и мультимедийные материалы помогают студентам-проектировщикам работать с медиадидактическими моделями и предметным содержанием [5]. Более того, разработка проектов обучения и развития на основе цифровых медиа расширяет практический опыт преподавания с использованием медиа и разработки учебных вложений [5]. Важность компетенций в области цифровых медиа также подчеркивается в учебных программах педагогического образования. Студенты, изучающие дизайн, должны развивать компетенции, связанные с цифровыми медиа, в дополнение к образовательным программам [5]. В современном мире технологии являются неотъемлемым аспектом дизайна, и для будущих дизайнеров важно развивать компетенции в области цифровых медиа. Кроме того, цифровые медиа можно использовать для создания интерактивных дизайнов и мультимедийных презентаций, которые являются более привлекательными и информативными, поэтому для студентов важно овладеть компетенциями в области цифровых медиа. Таким образом, развитие компетенций в области цифровых медиа имеет решающее значение для успеха в профессиональной карьере. [5].

Для развития медийных компетенций у студентов-дизайнеров важно предоставить им дидактические, технические и связанные с контентом инструменты для создания высококачественных учебных материалов с открытым контентом или пояснительных видеороликов [5]. Один из подходов, который оказался эффективным, заключается в объединении семинара по смешанному обучению с материалами для самообучения, поддерживаемыми средствами массовой информации. Такой подход может помочь студентам развить как медиакомпетентность, так и медиапедагогическую компетентность [5]. Кроме того, учащиеся должны определить свои цели

обучения и углубить области своих интересов, чтобы помочь им практиковать и закреплять полученные знания [5]. Для дальнейшего повышения своих компетенций учащимся следует предоставить предложения и материалы для самостоятельного обучения, чтобы они могли самостоятельно разрабатывать цифровые учебные материалы [5]. Предоставляя студентам эти возможности и ресурсы, они могут развивать медиакомпетенции, которые пригодятся им в их профессиональной жизни в качестве дизайнеров.

Для развития медиакомпетенций проектной деятельности студентов-дизайнеров необходимо уделять особое внимание не только техническим аспектам работы с медиаинструментами, но и их контекстуальному использованию в рамках проектного подхода к решению задач.

Основными направлениями развития медиакомпетенций студентов-дизайнеров в проектной деятельности могут быть:

1. Работа с медиаинструментами. Студенты должны уметь эффективно использовать различные медиаинструменты (графические редакторы, видео- и аудиопрограммы, веб-технологии и т.д.) для создания качественных проектов.

2. Понимание контекста использования медиа. Важно, чтобы студенты умели учитывать контекст использования медиа (для какой аудитории, в какой среде, в какой форме и т.д.), чтобы их проекты не только выглядели эстетично, но и были эффективны в достижении поставленных целей.

3. Креативность и инновационность. В проектной деятельности креативность и инновационность являются ключевыми факторами успеха. Студенты должны уметь преодолевать стандартные подходы и находить новые идеи, которые помогут им выйти за рамки обычных решений.

4. Работа в команде. Проектная деятельность требует командной работы. Студенты должны научиться работать в команде, уметь общаться и конструктивно решать проблемы, возникающие в процессе работы.

5. Аналитические и оценочные умения. Студенты должны уметь анализировать и оценивать свои проекты, чтобы выявлять и исправлять ошибки и совершенствовать свои навыки.

Для развития медиакомпетенций будущих дизайнеров в проектной деятельности можно использовать различные методы и формы обучения, такие как мастер-классы, семинары, практические занятия, кейс-стади и т.д. Важно также обеспечить студентам доступ к необходимому оборудованию и программному обеспечению, а также дать возможность для практической работы над проектами.

Современные тенденции в медиа-сфере играют большую роль в развитии дизайн-образования и формировании медиакомпетенций студентов-дизайнеров. Сегодня на первом месте - цифровые технологии, которые меняют не только способы производства и распространения информации, но и само ее содержание. Важным особенностью современных медий является универсальность: контент должен быть доступным для любого пользователя, независимо от возраста, культурного бэкграунда или уровня образования.

Именно поэтому при обучении необходимо учитывать эти тенденции и формировать соответствующие компетенции. Среди них можно выделить: - Умение работать с различными социальными платформами - Умение создавать контент для разных типов медиа (от текста до видео) - Понимание принципов организации информации - Навыки анализа данных и статистической информации.

Объективной сложностью является то, что новые технологии появляются очень быстро, поэтому для успешного развития медиакомпетенций необходимо постоянное обновление знаний и навыков.

Для развития медиакомпетенций студентов-дизайнеров используются различные методы и технологии. Одним из наиболее эффективных способов является проведение практических занятий, в ходе которых студенты могут применять свои знания и навыки в реальных ситуациях.

Важным элементом развития медиакомпетенций является использование современных технологий. Это может быть работа с графическими редакторами, аудио- и видеоредакторами, создание сайтов и приложений, управление социальными сетями и т.д.

Также важно обучать студентов критическому мышлению при работе с информацией из СМИ. Например, проводить анализ новостных материалов на достоверность информации, оценивать качество контента в социальных сетях или блогах.

Другой эффективный метод – коллаборативная работа над проектами. Студентам предоставляется возможность работать в команде над конкретным проектом, что помогает им не только развивать медиакомпетенции, но и улучшать коммуникативные навыки.

Наконец, важно обеспечить студентов необходимыми ресурсами для развития медиакомпетенций.

Одним из основных принципов развития медиакомпетенций у студентов-дизайнеров является их практическое применение в проектной деятельности. Ниже представлены несколько примеров такого применения:

1. Создание проекта визуализации интерьера с помощью 3D-моделирования и рендеринга. Для этого студентам необходимо использовать программное обеспечение для создания трехмерных моделей, настройки освещения и текстурирования объектов, а также для получения фотореалистичных изображений.

2. Разработка корпоративного стиля для компании. Студенты должны использовать навыки графического дизайна, чтобы создать логотип, цветовую схему, типографику и другие элементы брендинга компании.

3. Организация мероприятия с использованием технических средств (звуковая система, световые эффекты, видеопроекция). Студентам нужно будет знать, как правильно настроить оборудование и работать со звуком и видео.

Практическое применение медиакомпетенций в проектной деятельности помогает студентам улучшить свои навыки и готовится к будущей профессиональной деятельности.

В целом, развитие медиакомпетенций студентов-дизайнеров является важным аспектом их профессиональной подготовки. В современном мире дизайнеры должны уметь работать с различными медийными форматами, чтобы создавать успешные проекты.

Для достижения этой цели необходимо обеспечить студентам доступ к соответствующим техническим ресурсам и обучающим материалам, которые помогут им освоить не только базовые навыки работы с мультимедийными инструментами, но и продвинутые методы работы.

Более того, важно также стимулировать самостоятельную работу студентов в области мультимедийного дизайна. Для этого можно организовывать конкурсы и выставки, где они смогут продемонстрировать свои проекты коллегам и экспертам из отрасли.

Наконец, на практике важно продолжать развиваться в области мультимедийного дизайна, чтобы сохранять связь с новейшими технологиями и требованиями рынка. Это может быть достигнуто через участие в профессиональных сообществах, учебных курсах и мероприятиях.

В целом, развитие медиакомпетенций студентов-дизайнеров является необходимым условием для успешной работы в современном мире.

Список использованной литературы

1. Чубса К.В. Развитие медиакомпетенции студентов педагогического вуза в теории и практике профессионального образования / К.В. Чубса. — Текст: непосредственный // Молодой ученый: [Электронный ресурс]. — 2020.— № 47 (337).—С. 515–517

2. Григорьева И.В. Альтернативный взгляд на сущность и содержание понятия «медиакомпетентность личности будущего педагога» в условиях ФГОС-3 // MagisterDixit: электронный научно-педагогический журнал — Восточной Сибири: [Электронный ресурс].

3. Челышева И.В. Развитие медиакомпетентности студентов педагогического вуза: традиции и инновации // Электронный научный архив УрФУ»: [Электронный ресурс].

4. Белан Е.П. Формирование медиакомпетентности студентов педагогических вузов: [Электронный ресурс].

5. Fostering Digital Media-Realted Competences of Student Teachers.https://link.springer.com/article/10.1007/s42979-022-01135-8 Доступ 2023-04-16

УДК 378.14

Исхакбаева Т.Г.
докторант 2 курса Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова
кафедра ДиППП, преподаватель,
Казахстан, г. Караганда, e-mail: tolganai-2008@mail.ru

Шкутина Л.А.
д. пед. н., профессор, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова
кафедра ДиППП, профессор,
Казахстан, г. Караганда, e-mail: arlarisa@yandex.ru

Житиневич Д.Г.
канд. юр.н., доцент Балтийский федеральный университет им. И.Канта
Институт управления и территориального развития, руководитель
Российская Федерация, г. Калининград, e-mail: DZHitinevich@kantiana.ru

ФОРМИРОВАНИЕ SOFT SKILLS У СТУДЕНТОВ КАК ТЕНДЕНЦИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Аннотация. В связи с меняющимися тенденциями в образовании, разнообразием образовательных курсов, наличием большого количества квалифицированных кадров конкуренция за получение работы и ее устойчивость становится все более жесткой. Чтобы получить преимущество перед конкурентами, студентам необходимо дополнить свои жесткие навыки soft skills, чтобы раскрыть свой истинный потенциал. В статье авторы описывают важность формирования soft skills у студентов. Описывается разработка спецкурса, целью которого является формирование soft skills у студентов.

Ключевые слова: навык; softskills; hardskills; цифровизация; образование; тенденция; рынок труда; профессиональные компетенции.

Abstract. Due to the changing trends in education, the variety of educational courses, the availability of a large number of qualified personnel, the competition for getting a job and its sustainability is becoming increasingly fierce. To gain an advantage over the competition, students need to supplement their hard soft skills to unlock their true potential. In the article, the authors describe the importance of the formation of soft skills among students. The development of a special course is described, the purpose of which is the formation of soft skills among students.

Keywords: skill; soft skills; hard skills; digitalization; education; trend; labor market; professional competencies.

Современные тенденции рынка труда диктуют новые правила подготовки будущих специалистов, обуславливая это тем, что необходимо разрабатывать учебные программы, направленные на формирование и развитие soft skills. На сегодняшний день одной из самых важных задач современного высшего образования является воспитание профессиональных специалистов, которые смогут быть конкурентоспособными на мировом рынке труда. Воспитание, развитие и становление профессиональных специалистов напрямую зависит от деятельности вузов. В условиях массовой цифровизации работодатели акцентируют внимание не только на профессиональных умениях и знаниях, но и на личных качествах своих сотрудников, считая, что большая часть успеха организации или компании зависит от сформированности гибких навыков специалистов.

Казахстанское правительство еще в 2017 году определило важность адаптации деятельности всей страны под изменяющиеся условия современного общества. Так, создание в Казахстане современной эффективной системы образования является одним из важных условий для достижения стратегической цели, поставленной экс-президентом Н.А. Назарбаевым для вхождения в тридцатку развитых стран мира. Поэтому, как отмечает сам Н.А. Назарбаев в своей статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» [3] необходимо сконцентрироваться, изменить себя и через адаптацию к меняющимся условиям взять лучшее из того, что несет в себе новая эпоха.

Не только правительство необходимо адаптироваться под новые условия, но и современная система образования, т.к. педагогическая профессия, будучи одной из древнейших профессий по сей день является популярной на рынке труда. Основными целями и задачами образовательных

учреждений являются обеспечение качественной подготовки студентов как будущих специалистов в современном мире цифровизации. Сейчас основной задачей высших учебных заведений является подготовка универсальных выпускников, которые владеют не только теоретическими знаниями и применяют на практике, но специалистами с развитым уровнем следующих навыков: тайм-менеджмент, критическое мышление, гибкость и подвижность ума, коллаборация, эмпатия, командная работа и мн. др. все эти навыки в целом создают и определяют softskills как тенденцию современного образования в условиях цифровизации.

Вопрос об ориентации на потребности рынка поднимается в Послании Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество» от 1 сентября 2022 года [4], где указывается о необходимости ориентации на реальные потребности рынка труда и соответствии задачам нового экономического курса страны.

Вузы должны ориентироваться не только на профессиональные знания, но и давать свободу студентам в построении своей образовательной траектории. С момента поступления студента в вуз необходимо обучать его самостоятельности, развивая его личные качества, которые будут способствовать конкуренции на рынке труда.

Лауреат Нобелевской премии Джеймс Дж. Хекман считает, что мягкие навыки предсказывают успех в жизни [2]. Действительно, в последние годы мягкие навыки привлекают все большее внимание – будь то в области подбора персонала, общего управления и образовательной среды.

Термин «мягкие навыки» впервые появился в армейском учебном пособии 1972 года [5]. В том же году была проведена конференция CONARC по soft skills. Выступая на этой конференции, доктор Пол Уитмор определил soft skills как важные навыки, связанные с работой, которые практически не предполагают взаимодействия с машинами и применение которых на работе носит довольно обобщенный характер [1].

Впоследствии понятие мягких навыков постепенно распространилось за пределы сферы вооруженных сил и сегодня широко распространено в обществе. Сегодня, спустя 50 лет мягкие навыки являются очень актуальной темой практически в каждой сфере жизни, в том числе, и в образовании.

До недавнего времени успех на рабочем месте зависел только от профессиональных способностей, например, будучи учителем истории Казахстана, педагог мог знать лишь свой предмет и не обладать определенными мягкими навыками. Но в связи с изменениями на сегодняшний учитель предметник помимо глубоких знаний своего предмета, должен обладать softskills. В данном случае последние играют огромную роль в становлении личности обучающихся. Если педагог помимо hardskills обладает и высоко развитым уровнем softskills, то обучение в этом классе или академической группе будет эффективнее, чем при традиционном обучении.

Исследовательская активность в изучении нашего вопроса стала пиковой в 2018 году, о чем свидетельствуют преобладающее количество статей российских ученых в базе данных Scopus и Web of Science. Причем статьи посвящены не только бизнесу, управлению, но и образованию [6].

Литература предполагает, что жесткие навыки способствуют лишь 15% успеха человека, в то время как остальные 85% составляют мягкие навыки. Большинство работодателей в наши дни хотят нанимать, удерживать и продвигать по службе надежных, находчивых, этичных, целеустремленных, обладающих эффективным общением, желающих работать и учиться и обладающих позитивным настроем.

В связи с меняющимися тенденциям-и в образовании, разнообразием образовательных курсов, наличием большого количества квалифицированных кадров конкуренция за получение работы и ее устойчивость становится все более жесткой. Чтобы получить преимущество перед конкурентами, студентам не остается иного выбора, кроме как дополнить свои жесткие навыки soft skills, чтобы раскрыть свой истинный потенциал. Жесткие навыки — это академические навыки, опыт и уровень компетентности, в то время как мягкие навыки — это саморазвивающиеся, интерактивные, коммуникативные навыки.

В рамках формирования softskills у студентов необходимо предлагать студентам условия, так, например, использовать на занятиях стратегии критического мышления, навыки коллаборативного обучения, обучение тайм-менеджменту. То есть от личности педагога зависит будущее молодых специалистов, которые будут составлять экономическое пространство нашей страны.

Мировая пандемия стала вектором формирования мягких навыков у студентов и преподавателей. И те, и другие столкнулись с трудностями, связанными с цифровыми образовательными технологиями. Многие из них обучались по принципу «здесь и сейчас», что привело к огромным трудностям перехода от традиционного обучения к дистанционному обучению. Данный опыт показал

нам необходимость формирования мягких навыков у студентов, которые пригодятся им не только в студенческой жизни, но и в будущей профессиональной деятельности. Стоит отметить, что именно soft skills являются неотъемлемой частью успеха в карьере.

Исследовательский подход в изучении softskills был направлен на создание спецкурса по теме нашего исследования и подготовки учебно-методического кейса. Спецкурс был введен в рабочие учебные планы образовательной программы 6В01101 – Педагогика и психология Карагандинского университета имени Е.А. Букетова. Название курса: «Технологии развития soft skills и hard skills у студентов». Курс направлен на изучение как твердых, так и мягких навыков, это необходимо для того, чтобы студенты могли различать два вида навыков и использовать их в своей профессиональной деятельности поровну.

Курс рассматривает понятия soft skills и hard skills как фактор успешной профессиональной деятельности. В результате освоения курса обучающиеся должны уметь использовать концепцию soft skills для решения профессиональных задач, применять технологии развития soft skills в профессиональном развитии педагога.

Целью курса является формирование у студентов общих понятий о hard skills и soft skills в условиях цифровизации образования. Результаты обучения в рамках освоения разработанного нами спецкурса заключаются в следующем:

1) знание и понимание содержания и основных принципов hard skills и soft skills;

2) применение знаний и пониманий: оценивать и применять навыки в профессиональной деятельности;

3) формирование суждений об особенностях формирования hard skills и soft skills в профессиональной деятельности;

4) коммуникативные способности: развитие умения устанавливать эффективные взаимоотношения, выражать свои мысли, слушать собеседника, признавать право другого человека на иное мнение; формирование умений взаимодействовать с окружающими;

5) навыки обучения: организация эффективных взаимоотношения при работе в команде, владение hard skills и soft skills при организации эффективных взаимоотношений между всеми заинтересованными лицами образовательного процесса.

В рамках спецкурса для более успешного освоения программы было разработано электронное учебное пособие «Основы формирования hard skills и soft skills у будущих педагогов-психологов». Разработанное пособие состоит из состоит из двух частей – теоретической и практической. В теоретической части представлен анализ психолого-педагогической литературы по исследуемой проблеме, конкретизированы и даны определения понятиям: hard skills и soft skills. Также проведен анализ исследуемых понятий с экономической точки зрения для определения связующего звена между современной системой образования и экономикой. Практическая часть электронного учебного пособия представлена в виде коррекционно-развивающей программы и рекомендаций по формированию hard skills и soft skills у будущих педагогов-психологов в условиях цифровизации образования. На данное электронное учебное пособие было получено авторское свидетельство.

Также во время подготовки спецкурса нами были составлены анкеты и разработаны вопросы в соответствии с тематикой нашего исследования. Анкетирование проводилось среди студентов вышеупомянутой образовательной программы, студенты давали ответы, используя Google форму, что облегчило анализ и подсчет результатов. Результаты исследования представлены в виде статьи в журнале, рекомендованным комитетом по обеспечению качества в сфере образования Министерства просвещения Республики Казахстан [7].

На данный момент разрабатывается учебно-методический кейс, а именно разрабатывается учебно-методический комплекс по дисциплине, варианты промежуточного и итогового контролей и методические рекомендации по организации учебно-воспитательного процесса, направленного на формирование у студентов soft skills.

В целях определения слабых и сильных сторон предлагаемого спецкурса, направленного на формирование soft skills у студентов как тенденции современного образования в условиях цифровизации, нами был произведен SWOT-анализ, который представлен ниже (табл. 1).

Таблица 1

SWOT-анализ

Сильные стороны	Слабые стороны
1. Прохождение спецкурса в индивидуальном режиме, возможность построения индивидуальной образовательной траектории каждого студента. 2. Успешный опыт создания качественных электронных ресурсов создателями курса. 3. Наличие выстроенной системы воспитательной работы, организации научно-исследовательской деятельности студентов, позволяющий направить ресурсы на формирование soft skills. 4. Комфортный режим освоения спецкурса студентами с поддержкой преподавателя (традиционная и дистанционная поддержка). 5. Универсальность навыков soft skills, формируемых в рамках освоения спецкурса.	1. Дефицит временных ресурсов студентов. 2. Ограниченное количество формируемых навыков softskills. 3. Ограниченное количество ППС, желающих внедрить инновации в свою профессиональную деятельность.
Возможности	**Угрозы**
1. Удовлетворение потребностей студентов в дополнительных направлениях воспитательной работы. 2. Повышение личной эффективности студентов. 3. Выявление и поддержка талантливых студентов. 4. Активное привлечение студентов к участию в конкурсных и общественных мероприятиях различного уровня.	1. Низкая заинтересованность отдельных студентов в освоении спецкурса. 2. Незаинтересованность ППС в активном взаимодействии. 3. Безопасность информации студента, получаемой в процессе выполнения заданий и участия в мероприятиях спецкурса, безопасность разрабатываемого электронного сайта (цифровой образовательной площадки спецкурса).

Подводя итоги проделанной работы на пути формирования soft skills у студентов как тенденции современного образования в условиях цифровизации мы считаем необходимым освоение студентами разрабатываемого спецкурса. В рамках его освоения студенты станут не только разносторонними личностями, но и профессионалами в своей будущей профессии. Мы считаем, что softskills на сегодняшний день являются важным критерием оценки профессиональной пригодности в любой из профессий. В процессе освоения спецкурса у студентов будут формироваться навыки, которые будут развивать их конкурентоспособность на рынке труда.

Модернизация роли softskills предполагает установление степени их понимания и освоения студентами, а также определения основных направлений формирования как в учебном процессе, включая изменение структуры учебных планов, так и во внеучебной деятельности. Быть конкурентоспособным специалистом значит соответствовать актуальным профессиональным требованиям, быть востребованным для соискателей, соответствовать ценностям и мотивам работодателя. Требования современных работодателей не ограничиваются наличием большого количества теоретических знаний. Рынок труда требует универсальных педагогов с развитыми softskills, к которым относятся: критическое мышление, тайм-менеджмент, гибкость и подвижность ума, коллаборация, эмпатия, командная работа, универсальность, ответственность, коммуникативность, управленческие способности и т.д.

Список использованных источников

1. Краснова Ю. В. Влияние воспитывающей среды на развитие soft skills на уроках иностранного языка / Ю.В. Краснова // Шамовские педагогические чтения:сб. ст. XIV Международной научно-практической конференции. – М.: МГПУ, 2022. – Вып. 1. – С. 200-203.

2. Микушева А. Е. Джеймс Джозеф Хекман / А.Е. Микушева // Прикладная эконометрика. – 2013. – №. 31. – С. 3.

3. Назарбаев Н.А. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания [Электронный ресурс]/ Н.А. Назарбаев. — Режим доступа: https://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya. – (Дата обращения: 27.02.2023).

4. Послание Главы государства К-Ж. Токаева народу Казахстана от 1 сентября 2020 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g. – Официальный сайт Президента РК. - (Дата обращения: 27.02.2023).

5. Сорокопуд Ю. В. Soft skills («мягкие навыки») и их роль в подготовке современных специалистов / Е.Ю. Амчиславская, А.В. Ярославцева // Мир науки, культуры, образования. – 2021. – №. 1 (86). – С. 194-196.

6. Цаликова И. К. Научные исследования по вопросам формирования soft skills (обзор данных в международных базах Scopus, Web of Science) [Текст] / И.К, Цаликова, С.В. Пахотина // Образование и наука. – 2019. – Т. 21. – №. 8. – С. 187-207.

7. Шкутина Л.А. Необходимость формирования «жестких навыков» и «мягких навыков» у будущих педагогов в условиях цифровизации образования / Л.А. Шкутина, Т.Г. Исхакбаева, Ж.А. Карманова, // Вестник Карагандинского университета: педагогическая серия. – 2022. - №4. – С. 7-13.

УДК: 378

Ишанов П.З.
к.п.н., ассоц. профессор, Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
кафедра педагогики иметодики начального обучения, профессор.
Казахстан, г.Караганда. ishanov65@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Аннотация. В данной статье автор рассматривает проблемы формирования и совершенствования содержания образования в профессиональной подготовке будущих специалистов в соответствии с требованиями разработанной и научно обоснованной системой непрерывного образования в Республике Казахстан. Указывается на то, что сегодня особую значимость приобретают новые подходы к организации педагогического образования и подготовки преподавателя высшей школы и определены условия формирования содержания образования.

Ключевые слова: формирование; совершенствование; содержание; система образования; непрерывное образование; процесс; профессиональная подготовка; преподаватель; будущий специалист; высшее профессиональное образование.

Abstract. In this article, the author considers the problems of formation and improvement of the content of education in the professional training of future specialists in accordance with the requirements of the developed and scientifically based system of continuous education in the Republic of Kazakhstan. It is pointed out that today new approaches to the organization of pedagogical education and the training of a teacher of higher education are of particular importance, and the conditions for the formation of the content of education are determined.

Key words: formation; improvement; content; education system; continuous education; process; professional training; teacher; future specialist; higher professional education.

Процессы совершенствования системы образования Республики Казахстан тесно связаны с высокими достижениями науки, технологии и производства. В этих условиях, разработанная и

научно обоснованная система непрерывного образования в Республике Казахстан выдвигает новые требования к совершенствованию содержания профессиональной подготовки будущих специалистов.

Особое внимание совершенствованию содержания профессиональной подготовки будущих специалистов уделено в Законе РК «Об образовании», где наряду с главной задачей системы образования, выделены ее приоритетные задачи, в частности: «внедрение новых технологий обучения, информатизация образования, выход на международные коммуникационные сети; подготовка квалифицированных рабочих и специалистов, конкурентоспособных на рынке труда, переподготовка и повышение их квалификации» [1].

Подготовка высококвалифицированных специалистов актуализируется также в содержании Концепции развития образования Республики Казахстан на 2022 – 2026 годы, где подчеркивается, что «Процессы реформирования системы образования Казахстана делают приоритетным направление непрерывного профессионального развития педагогов, которое должно быть встроено в курсовую подготовку по затруднениям и потребностям самих педагогов. Более того, требуемое профессиональное развитие требует постоянных мониторинговых исследований его результативности. Такая интеграция позволит выполнять научно-методическую работу с целью непрерывного профессионального развития педагогов, но с ожидаемым результатом повышения качества образования» [2].

Изменение целей, содержания, методов обучения и воспитания будущих специалистов в системе высшего образования оказывает непосредственное влияние на научно-педагогическую деятельность преподавателя вуза. Следовательно, возрастает необходимость совершенствования процесса подготовки преподавателя высшей школы в условиях непрерывного образования.

Система высшего профессионального образования нуждается сегодня в преподавателе с инновационным, творческим, научно-педагогическим мышлением. Основу формирования личности преподавателя нового типа составляет знание методологических основ и категорий педагогики, закономерностей социализации и развития личности студента, сущности и целей технологии воспитания и обучения будущих специалистов, законов возрастного и психического развития студенчества.

В этой связи особую значимость приобретают новые подходы к организации педагогического образования и подготовки преподавателя высшей школы:

- культурологический подход, обуславливающий формирование содержания высшего педагогического образования через приоритетное развитие «человекознания»;
- личностно-деятельностный подход, связанный с новыми технологиями процесса обучения, которые призваны обеспечить переход от абстрактного формирования личности к педагогике развития личности;
- полисубъектный (диалогический) подход, обеспечивающий субъектную позицию будущего учителя, отношение к нему в вузе как уникальной личности, персонализацию профессиональной подготовки;
- индивидуально-творческий подход, определяющий структуру взаимодействия преподавателя и студента.

Таким образом, профессиональная подготовка современного преподавателя в настоящее время рассматривается не только как производство и присвоение новых знаний, целей, ценностей, личностных смыслов, но и как раскрытие сущностных сил, деятельностных способностей человека, его возможностей, компетентного и ответственного выполнения социальных и профессиональных ролей.

Социокультурной нормой деятельности современных специалистов является интеграция трех интеллектуальных функций – мышления, коммуникации и деятельности: образ (мысль, онтологическая картина), слово и образец деятельности должны быть адекватными. Концепция их подготовки, на наш взгляд, включает развитие способности к методологическому мышлению, освоение норм культуры, обретение новых ценностных ориентаций, воспитание инновационного поведения.

Современное динамично развивающееся общество выдвигает новые требования к подготовке специалистов:

- переход от информативных форм к интерактивным формам и методам обучения;
- включение элементов проблемности, поиска в познавательную деятельность;
- использование резервов самостоятельной работы студентов в обучении;
- обеспечение межличностного взаимодействия и общения в системах «преподаватель - студент», «студент - студенты»;

- реализация принципа активности личности в профессиональном самоопределении;
- профессионализация обучения.

Следовательно, возрастает необходимость обеспечить опережающий характер подготовки преподавателя по отношению к подготовке обучаемых им будущих специалистов. Именно такой подход способствует решению задачи педагогической деятельности преподавателя высшего учебного заведения – перевести студента из одного типа деятельности (учебно-познавательной) в другой (профессиональный) и соответственно сменой целей, средств и результатов деятельности.

Преподаватель вуза – личность, которая по содержанию профессиональной деятельности должна обладать совокупностью качеств, доступной не многим: он должен уметь проектировать учебный процесс, сочетать различные подходы к технологии обучения, использовать инновационные системы обучения, осуществлять педагогическую рефлексию, т.е. решать творческие, проблемные задачи профессионально-педагогической деятельности. Эти качества и свойства выявляются через систему взаимодействия со студентами.

В связи с этим, особую значимость в настоящее время приобретают вопросы, связанные с формированием и совершенствованием содержания и технологии профессиональной подготовки, которые заставляют педагогов-ученых и практиков обратиться к одной из актуальных проблем дидактики высшей школы - повышению качества содержания образования.

В определении содержания высшего образования дидактика исходит из единства задач обучения и воспитания, установления путей подготовки всесторонне развитых, диалектически мыслящих специалистов. Они должны иметь не только научный кругозор, но и уметь творчески, рационально применять знания на практике, непрерывно совершенствуя их.

Под содержанием образования современная дидактика понимает специально отобранную и признанную государством и обществом систему элементов объективного опыта человечества, усвоение которой необходимо для успешной деятельности в определенной сфере – конечный результат, к которому стремится учебное заведение, уровень и достижения, выражаемые в категориях знаний, умений, навыков, личностных качеств. Методологическими основами целеопределения содержания образования выступают социальные и государственные заказы, образовательные стандарты, результаты маркетинговых исследований потребностей в специалистах с высшим образованием.

Ю. К. Бабанский считает, что содержание образования – это система научных знаний, умений и навыков, овладение которыми обеспечивает всестороннее развитие умственных и физических способностей обучающихся, формирование их мировоззрения, морали и поведения, подготовку к общественной жизни и труду [3].

Таким образом, содержание образования – это содержание процесса прогрессивных изменений свойств и качеств личности, необходимым условием чего является особым образом организованная деятельность [4].

В такой модели цели, содержание и результаты подготовки выпускника формулируются в комплексном и интегрированном виде с учетом изменений в профессиональной деятельности и не ограничиваются узкопрофессиональной сферой их применения.

Отсюда можно определить условия формирования содержания образования:

1) установление некоторого объема достаточно стабильных фундаментальных и инструментальных знаний, необходимых для понимания и усвоения развивающихся областей науки, а также для приобретения соответствующих навыков и умений;

2) выявление основных направлений идей и тенденций развития соответствующих областей науки и техники;

3) предъявление определенных требований к уровню общего и научного развития студентов, к их мировоззрениюи кругозору.

Содержание образования в высшей школе объединяет научное и учебное начало. Научное начало в содержании обучения – основа формирования специалиста, отражает процесс развития науки и еѐ приложимость. Учебное начало обусловливает все то, что формирует систему знаний, пути и методы их усвоения [5].

Сегодня большая роль отводится гуманитарным наукам. Интеграция в науке выражает создание новой, более современной картины мира. Содержание общего профессионального образования базируется на концепции системно-деятельностного подхода. Система высвечивает деятельность объекта, структура – дискретность, собранность их частей, которые находятся во взаимосвязях и взаимоотношениях, благодаря чему они образуют целостность.

Деятельностный подход заключается в выявлении специфических особенностей процесса приобретения индивидом культуры, накопленной человечеством, передачи ему общеисторического опыта, выработанного социальной практикой: знаний, навыков, способностей, видов и способов деятельности, а также в психологическом развитии индивидов.

Одним из критериев отбора образовательного материала является полнота и системность видов деятельности, нужных для развития интеллектуальных способностей личности и привития квалификационных умений, необходимых для выполнения главных видов деятельности на различном уровне еѐ сложности. Учить нужно не предмету, а специальности.

Содержание образования высшей школы должно обеспечивать здравый смысл; способность предвидеть последствия поступков, отличать существенное от случайного или неважного; выбирать наиболее эффективное решение. Реализация этих подходов требует разработки новой образовательной парадигмы, направленной на развитие духовности и творческой сущности человека.

Содержание профессионального образования представляет совокупность знаний, практических умений и навыков, дающих возможность заниматься определенной 86 профессиональной деятельностью в различных отраслях производства, науки, техники, культуры [6].

Требования к отбору содержания профессионального образования предложены Е. П. Белозерцевым:

1. Содержание образования – один из факторов экономического и социального прогресса, оно должно быть ориентировано на обеспечение самоопределения личности, создание условий для ее самореализации.;

2. Содержание образования призвано обеспечивать: соответствующий мировому уровень общей и профессиональной культуры общества; формирование у обучающихся картины мира, адекватной современному уровню знаний и уровню образовательной программы, интеграции личности в национальную и мировую культуру.

3. Профессиональное образование любого уровня направлено на получение молодыми людьми профессии и соответствующей квалификации. Для успешного усвоения содержания образования требуется большая самостоятельная работа учащихся и поиск интенсивных методов обучения со стороны педагога

Содержание образования в высшей школе в настоящее время претерпевает целый ряд изменений, связанных с такими образовательными тенденциями, как:

– фундаментализация, нацеливающая на предоставление научных, основательных и универсальных знаний из основополагающих и специальных научных областей; формирование общей культуры и развитие абстрактного мышления студентов на основе привлечения целостных, глобальных, объективных данных из научных исследований;

– теоретизация, которая связана с определением структуры образовательного содержания высшей школы, теоретико методологическим статусом компонентов преподаваемых знаний и отдельных учебных дисциплин;

– гуманитаризация, направленная на приоритетное развитие общекультурных компонентов содержания образования и формирование личностной зрелости студентов;

– аксиологизация, нацеливающая на формирование у студентов ценностной ориентации на приобретаемую профессию, осознанного отношения к специфике будущей профессиональной деятельности, поскольку каждая специальность характеризуется общими и частными ценностными установками;

– профессионализация, проецирующая современный уровень развития научно-технического прогресса на подготовку высококвалифицированного профессионала соответствующего профиля;

– целостность и интеграция, ориентирующие на восприятие системноструктурированного знания на основе интеграции материалов различных научных сфер, наличие междисциплинарных связей и зависимостей;

– многоуровневость и непрерывность, т. е. организация подготовки будущих специалистов на различных ступенях базового (бакалавриат), полного (магистратура) высшего образования, продолжения научноисследовательской деятельности в рамках аспирантуры, соискательства и докторантуры;

– стандартизация, регламентирующая объем, уровень и характеристику осваиваемого содержания различных учебных предметов в соответствии с государственной нормативной документацией, выполняя функцию защиты от некачественных образовательных услуг. В связи с этим возникает возможность сделать основное содержание обучения единым для студентов

однопрофильных вузов посредством создания единых учебных планов и программ с учетом возможности вариативных изменений в соответствии с инновационными технологиями [7].

Необходимо отметить, что усиление направленности обучения в высшей школе на формирование творческой личности специалиста требует ориентировать содержание знаний вузовских дисциплин и деятельность преподавателя на самобытность, самоценность, способности, интересы и потребности будущих специалистов.

Список использованных источников

1. Закон РК «Об Образовании». Астана, 2007 г.

2. Концепция развития образования Республики Казахстан на 2022 – 2026 годы. Астана,2022 г.

3. Бабанский Ю. К. Педагогика и психология высшей школы. – Ростов-наДону, 2002. – С.72-73.

4. Леднев В. С. Научное образование: развитие способностей к научному творчеству. Издание второе, исправленное. – М.: МГАУ, 2002 – 120 с.

5. ЧеркасоваИ. И, Яркова Т. А. Педагогика высшей школы: учебное пособие для аспирантов / – Тобольск: ТГСПА им. Д. И. Менделеева, 2012. – 171 с

6. В. А. Кручинин, А. Н. Анисимов, В. Н. Бобылев [и др.] Психологические проблемы уровневого высшего профессионального образования: монография / под общ. ред. В. А. Кручинина, В. Н. Бобылева. – Нижний Новгород: ННГАСУ, 2011. – 267 с

7. Белых А.С. Педагогика высшей школы: учебное пособие. – Луганск: Изд-во ЛНУ им. В. Даля, 2018 – 248 с.

УДК-37.1174

Кадырова Р.М.
к. пед. н., проф.,Ташкентский государственный педагогический университет им. Низами,
Узбекистан, г. Ташкент, rano.kadyrova.1949@gmail.com

Бичурина С.У.
к. пед. н., доц.,Казанский (Приволжский) Федеральный университет,
Россия, г. КазаньBichurina@yandex.ru

Якубова Н.А.
к. мед. н., ст. преп.,Ташкентский государственный стоматологический институт,
Узбекистан, г. Ташкент, nigorayakubova9@ gmail.com

ОСОБЕННОСТИ ОБЩЕНИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ СО СТУДЕНТАМИ

Аннотация. Актуальность статьи обусловлена возникающими разнообразными конфликтами между преподавателями и студентами. Конфликтогенные проявления отмечаются как у преподавателей, так и у студентов. Со стороны преподавателей это может быть грубость, навешивание ярлыков, публичная компрометация студента, непринятие критики в свой адрес и пр. Со стороны студентов конфликтогенное поведение проявляется в вызывающих, провокационных действиях и поступках, незаинтересованном отношении к его мнению, уклонении от контактов, пассивном протесте. Статья предназначена для преподавателей вуза, студентов, магистрантов, педагогов, интересующихся вопросами организации продуктивного общения.

Ключевые слова: стили педагогического общения; его типы, конфликты в деятельности педагога; конфликтогенные действия преподавателей и студентов; коммуникативная компетентность.

Abstract. The relevance of the article is due to the various conflicts that arise between teachers and students. Conflictogenic manifestations are noted both among teachers and students. On the part of teachers, this can be rudeness, labeling, publicly compromising a student, not accepting criticism, etc. On the part of students, conflict-prone behavior manifests itself in defiant, provocative actions and deeds, a disinterested attitude towards his opinion, avoidance of contacts, passive protest. The article is intended for university teachers, students, undergraduates, teachers who are interested in organizing productive communication.

Key words: styles of pedagogical communication; its types; conflicts in the activity of a teacher; conflictogenic actions of teachers and students; communicative competence.

Введение. Социально-экономические преобразования в жизни общества определили ряд новых требований к качеству подготовки высококвалифицированных специалистов в области образования. Данные преобразования ставят современного педагога перед необходимостью понять значимость освоения новых технологий, нового содержания своей деятельности, поиска и внедрения прогрессивных технологий и организационных форм, владения коммуникативной компетентностью [7]. Цель исследования – раскрыть причины возникновения трудностей в общении преподавателя со студентами и пути их устранения. Методы: теоретические (теоретический анализ педагогической, психологической, научно-методической литературы по проблеме исследования); эмпирические (анализ, сравнение, обобщение, выбор содержания, наблюдение, анкетирование); педагогический эксперимент (констатирующий, формирующий, контрольный этапы эксперимента). Результаты исследования в академических группах третьего курса: обучаются студенты разноуровневой интеллектуальной, знаниевой и профессионально-ориентированной подготовки. В результате проведённого эксперимента (2021-2022 учебный год) нами была разработана Модель работы по предотвращению трудность педагогического общения и программно-методическое обеспечение её реализации в практике образовательных учреждений. Применялись следующие методы профессиональной подготовки: сравнительно-сопоставительный, проблемно-поисковый, метод вдумчивого отношения к профессиональной коммуникативной деятельности, метод активизации, самоанализа, мотивационный, метод стимулирования.

Теоретический анализ литературы. Актуальность проблемы общения преподавателей со студентами обусловлена государственной политикой в области образования, которая ориентируется на дальнейшее разностороннее развитие личности гражданина через систему непрерывного образования, неразрывно связанную с интеллектуальным, духовно-нравственным воспитанием человека. Реализация задач, обеспечивающих высокую эффективность обучаемых, возможна лишь при продуктивном общении преподавателей и учащихся. Вопросы общения преподавателей со студентами изучаются психологами, культурологами, русистами, методистами, социологами. Особенности общения в системе «преподаватель-студент» рассмотрены Дубовой М.Ю., Шваб В.А., Петровой А.А., Кортузовой Е.В. (2019); особенности общения преподавателя со студентами в социальных сетях: этический аспект освещен Гуторовой Н.А. (2019); взаимодействие преподавателя и студента как условие эффективной профессиональной подготовки будущих специалистов рассмотрен Николаевой Л.В., Савиновой Р.В. (2015); вопросы взаимодействия преподавателя и студентов в условиях дистанционного обучения охарактеризованы Гребенюк Т.Б. (2015). В Узбекистане учёные, педагоги, психологи особое внимание уделяют вопросам дидактической подготовки учителей (Азизходжаева Н.Н., Бичурина С.У., Юзликаев Ф.Р., Шодиев Р.Д. и др.); педагогическому мастерству (Баубекова Г.Д., Ишмухамедов Р.Д., Зарипов Я.К., Насриддинова Д.Х.); психологии общения (Давлетшин М.Г., Суннатова Р.И., Сафаев Н.С., Камилова Н.Г.); культуре речевого общения, лекторскому и ораторскому мастерству, технологии профессионально-педагогического общения и др. (Тохтаходжаева М.Х., Андриянова В.И., Стыркас И.Н., Далимов А.К., Кадырова Р.М. и др.).

Но, несмотря на то, что проблема общения обучающихся и преподавателей, трудности, причины их возникновения и пути преодоления исследуются по разным аспектам социологами, педагогами, психологами, изучение её на практике свидетельствует о том, что за последние 10-15 лет в образовательных учреждениях (школах, колледжах, вузах) возросло количество конфликтных ситуаций между учащимися и преподавателями. Это свидетельствует о том, что определённая часть преподавателей не подготовлена к общению с учащимися с учётом современных требований, социума, науки. Всё это в совокупности создаёт трудности в педагогическом процессе, в общении между педагогом и учащимися, негативно влияет на качество обучения и воспитания молодёжи.

Современные условия предъявляют новые требования и к педагогу. Он должен быть нацелен на развитие известных и поиск новых идей, уметь быстро адаптироваться к меняющимся условиям профессиональной деятельности, быть готовым к риску, принятию решения в условиях неопределённости. Кроме того, уметь продуктивно общаться с людьми и коллегами, выполнять коллективную работу, учитывать индивидуальные особенности каждого, обеспечивать мотивацию членов группы для достижения цели, а также быть готовым к возможным конфликтным ситуациям в коллективе, их устранению путём преобразования энергии межличностных или групповых противодействий в энергию действия в интересах решения стоящих задач [4].

В образовательных учреждениях, как и для любого социального института, характерны разнообразные конфликты. К основным формам конфликтного поведения обучающихся можно отнести вызывающие действия и поступки: игнорирование педагогических требований,

незаинтересованное отношение к мнению педагога, уклонение от контактов, пропуск занятий и др., пассивный протест, молчаливое отчуждение, обида, слёзы; провокационные действия и поступки: «каверзные» вопросы, безобидные шалости и жестокие проделки с целью досадить педагогу.

Инициатором педагогических конфликтов может быть не только обучающийся, но и педагог. Его конфликтогенные проявления также отличаются разнообразием: грубость, попрание достоинства, наклеивание ярлыков («тупица», «бездельник» и др.), публичная компрометация учащегося, неприятие критики в свой адрес, пристрастное отношение, выделение «любимчиков» и «козлов отпущения» и многое другое [3].

Вышеизложенное показывает необходимость пересмотра форм обучения в педагогическом процессе между обучаемым и педагогом, использование новых технологий преподавания, что даёт возможность учителям достичь следующих целей: формировать навыки продуктивного общения в условиях учебного процесса в той или иной мере приближённых к реальным условиям; развивать у обучаемых умение аргументировать свою точку зрения, чётко формулировать и ясно излагать свои мысли; развивать способность анализировать сложные ситуации; выделять главные и второстепенные причины их возникновения, находить средства и способы их разрешения; совершенствовать процессы развития внимания, памяти, мышления, речи и т.п. В подобных ситуациях общение играет очень важную роль, так как является цементирующей основой всего педагогического процесса.

Результаты исследования. Исходя из теоретического осмысления психолого-педагогической, методической, социальной литературы, практики и гипотезы исследования, нами была предпринята попытка экспериментальной проверки модели предотвращения трудностей в педагогическом общении. Экспериментальная работа проведена со студентами II–III курсов факультета «Педагогики и психологии» ТГПУ им. Низами в течение 2021–2022 учебного года. Данная работа предусматривала ознакомление студентов с теоретическими знаниями о трудностях в общении педагогов и обучающихся, а также причинами их возникновения и путей их преодоления.

Нами были определены: экспериментальная группа (13 студентов II курса и контрольная группа (10 студентов III курса) факультета «Педагогики и психологии» (дошкольное направление).

Для формирующего эксперимента был разработан следующий материал: экспериментальная программа по преодолению трудностей в общении обучающихся и преподавателей; текст лекции на тему: «Причины возникновения трудностей в педагогической деятельности»; сценарии 5 тренингов, двух практических занятий; психолого-педагогические ситуации [5]. Цель формирующего эксперимента – ознакомить обучающихся с теоретическими знаниями о трудностях в общении педагогов и студентов, причинами их возникновения и путями их устранения. Задачи эксперимента: ознакомить студентов с причинами возникновения трудностей в общении преподавателя и студентов; на основе различных методов и приёмов научить их преодолевать трудности, возникающие в педагогическом процессе. В процессе проведения экспериментальной работы создавались различные ситуации, в которых студенты были поставлены перед необходимостью самостоятельно принять решения по преодолению трудностей между педагогом и студентом, студентом и студентом и др. После разрешения ситуации участники должны были объяснить, почему ими было принято то или иное решение. После завершения формирующего эксперимента со студентами экспериментальной группы и контрольной группе был проведён письменный итоговый опрос, в котором им следовало: назвать трудности (конфликты), возникающие в педагогическом общении в ВУЗе; указать причины их возникновения; охарактеризовать пути их преодоления. Анализ результатов письменного опроса осуществлялся на основе критериев, содержание которых представлено ниже.

Трудности (конфликты) в педагогическом общении: недоброжелательность педагога; несоответствие речи педагога литературным и языковым нормам (неправильное произношение звуков, звукосочетаний, громкий голос, пренебрежительный тон, использование слов паразитов и др.); неэтичное поведение педагога по отношению к студентам; завышенные требования и беспричинная придирчивость к студентам; необъективность педагога при оценивании знаний студентов; ущемление достоинств личности студента в присутствии других; недифференцированный подход при распределении учебных заданий для студентов; требования педагога к выполнению заданий без объяснения и примеров; использование педагогом в своей речи непонятной и иностранной терминологии; использование педагогом своих проблем за счёт времени, отведённого на перемену. Причины возникновения трудностей и конфликтов в педагогическом общении: психологическая несовместимость; несправедливость преподавателей при оценивании знаний студентов; возрастные различия между педагогом и студентом; педагог подвергает насмешкам неправильный ответ обучаемого, ставит студентов перед необходимостью приобретать что-либо для

кафедры, факультета, университета за свой счёт; неуверенность педагога в своих знаниях; отношение к студентам в зависимости от социального статуса их родителей; использование власти с целью запугивания студентов (получит низкий рейтинг и др.); чрезмерное количество самостоятельных работ по читаемому им предмету, в котором он сам недостаточно разбирается; несправедливое осуждение студента за поступок, который он не совершал. Пути преодоления трудностей в педагогическом общении: психолого-педагогическая грамотность педагога; профессиональная компетентность; владение педагогической этикой и тактом; доброжелательность; умение не разглашать доверенную студентом информацию; умение вникать в суть межличностных (студентов, коллег и др.) конфликтов и разрешать их; владение различными стилями общения и уместность их употребления. Каждый правильный ответ оценивался в 1 балл: к высокому уровню были отнесены респонденты, набравшие от 18 до 26 баллов; к среднему, набравшие от 9 до 17 баллов; к низкому – 8 баллов. Содержание уровней: высокий уровень – студент примерно знает от 7 до 10 названий трудностей в педагогическом общении; называет 6-9 причин их возникновения; 5-7 путей их преодоления; средний уровень – студент примерно знает от 4 до 7 названий трудностей в педагогическом общении; называет 3-6 причин их возникновения; 2-4 пути их преодоления; низкий уровень – студент примерно знает от 2 до 3 названий трудностей в педагогическом общении; называет 2-3 причины их возникновения; 1-2 пути их преодоления. Количественный анализ результатов письменного опроса респондентов экспериментальной и контрольной групп согласно набранным баллам представлен в таблице 1.

Таблица 1
Анализ результатов письменного опроса респондентов
экспериментальной и контрольной групп после эксперимента

№ п/п	Наименование вопросов	Экспериментальная группа	Контрольная группа
1.	Трудности (конфликты) в педагогическом общении в ВУЗе (8)	5 (38,45%)	2 (20%)
2.	Причины возникновения трудностей и конфликты в педагогическом общении (7)	3 (23,07%)	3 (30%)
3.	Пути преодоления трудностей в педагогическом общении (5)	5 (38,45%)	5 (50%)

Анализ результатов письменных работ показал следующее: в ЭГ трудности в педагогическом общении до 8 наименований назвали 38,45% опрошенных (5 студентов – 38,45%. В КГ – 2 студента – 20%); причины их возникновения в ЭГ до 7 назвали 3 студента (23,07%) и в КГ – 3 студента (30%); пути их преодоления до 5 наименований назвали в ЭГ 5 студентов (38,45%) и в КГ – 5 студентов (50%). В ЭГ от 18 до 26 баллов набрали 3 студентов (23,07%), в КГ – 1 (10%); от 9 до 17 баллов: в ЭГ 8 студентов (61,52%), в КГ – 5 (50%); от 5 до 8 баллов: в ЭГ – 2 студента (15,38%), в КГ – 4 (40%). Согласно набранным баллам, студенты условно были распределены на уровни (табл. 2).

Таблица 2
Уровни овладения студентами знаниями о причинах возникновения
трудностей и путей их преодоления

Уровни	ЭГ	КГ
Высокий	3 (23,07%)	1 (10%)
Средний	8 (61,52%)	5 (50%)
Низкий	2 (15,38%)	4 (40%)

Вышеизложенное показывает, что в экспериментальной группе уровень овладения студентами знаниями о причинах возникновения трудностей и путей их преодоления выше, чем в контрольной группе.

Таким образом, результаты экспериментальной работы подтвердили гипотезу исследования о том, что трудности в общении между педагогом и обучающимися будут преодолены в том случае, если педагог: будет владеть знаниями о формах взаимодействия, смысловых барьерах, типах и стилях общения между преподавателем и студентом, применять их в своей профессиональной деятельности; личным примером показывать образцы правильного общения как с коллегами, так и со студентами; будут систематически проводиться тренинги, диспуты, деловые игры с целью приобретения студентами навыков преодоления трудностей в процессе общения.

Для этого в педагогическом процессе необходимо давать знания студентам о различных видах трудностей и путей их преодоления, а также организовывать различные тренинги как со студентами, так и с преподавателями по овладению ими педагогической этикой и тактом. Результаты формирующего эксперимента подтвердили его эффективность, что было подтверждено как в количественном, так и в качественном плане. На основе анализа результатов исследования нами были выявлены трудности в педагогическом общении, причины их возникновения, определены наиболее эффективные методы и пути их преодоления. На наш взгляд, наиболее эффективными методами и путями преодоления трудностей в педагогическом общении являются: психолого-педагогическая грамотность педагога; профессиональная компетентность; владение педагогической этикой и тактом, технологией профессионально-педагогического общения; доброжелательность; умение не разглашать доверенную студентом информацию; умение вникать в суть межличностных (студентов, коллег и др.) конфликтов и разрешать их; владение различными стилями общения и уместность их употребления; наиболее эффективными методами являются: личный пример педагога, тренинги, деловые игры, диспуты и др.

Заключение. Одним из показателей профессионализма педагога является его умение организовывать педагогическое общение, осуществлять руководство им. В случае возникновения конфликтных ситуаций или трудностей в педагогическом общении, уметь устранять их, не унижая личности обучаемых. Несмотря на то, что проблема подготовки кадров рассматривается учёными на всех исторических этапах развития общества, в образовательных учреждениях в педагогическом общении возникают трудности, которые негативно влияют на качество обучения, воспитания и развитие подрастающего поколения. Для устранения отмеченных трудностей в педагогическом процессе нами был разработан и экспериментально апробирован программно-методический материал по предотвращению трудностей в общении обучающихся и преподавателей.

Результаты формирующего эксперимента и их анализ подтвердили гипотезу исследования о том, что трудности в педагогическом общении будут преодолены в том случае, если педагог владеет знаниями о формах взаимодействия, смысловых барьерах, типах и стилях общения между преподавателем и студентом, применять эти знания в своей профессиональной деятельности, а также личным примером показывать образцы правильного общения с коллегами и студентами. С целью приобретения студентами навыков преодоления трудностей в процессе общения с ними систематически будут проводиться тренинги, диспуты и деловые игры. Таким образом, эффективность предлагаемых методов и форм преодоления трудностей в педагогическом процессе доказана как в теоретическом, так и в практическом аспектах. На основе результатов исследования разработана система работы по преодолению трудностей в педагогическом процессе, которая включает в себя: цель, формы, методы, условия, технологии, этапы, типы и стили общения. Наиболее эффективными методами предотвращения трудностей в педагогическом общении являются: убеждение, внушение, объяснение; формами: тренинги, деловые игры диспуты и др. На наш взгляд, использование данной системы в практике образовательных учреждений позволит совершенствовать педагогическое общение и избегать конфликтов в нём, а также преодолевать трудности. В процессе проведения исследования были выявлены вопросы, требующие своего исследования. К ним относятся: различные виды агрессии со стороны преподавателей (эмоциональная, речевая, предметная, физическая), не владение отдельными педагогами педагогической этикой и тактом, технологией профессионально-педагогического общения.

С целью совершенствования процесса педагогического общения в образовательных учреждениях рекомендуем: систематически организовывать тренинги, направленные на формирование и совершенствование у педагогов умений предотвращать и преодолевать трудности в процессе педагогического общения; при чтении спецдисциплин (педагогика, психология, педагогическое мастерство, культура речи педагога и др.) в процессе обучения будущих учителей особое внимание уделять формированию у обучаемых навыков и умений выявлять причины возникновения трудностей и грамотно с психолого-педагогической точки зрения преодолевать их; в СМИ шире

освещать опыт педагогов-новаторов, владеющих технологией эффективного взаимодействия с обучающимися.

Список использованных источников

1. Анисимов О. С. Педагогическая деятельность: игротехническая парадигма. В двух томах. Серия: Энциклопедия управленческих знаний М. Авторское издание 2009г. 486 с.
2. Анцупов А.Я., Шипилов А. И. Словарь конфликтолога. – - 2-е изд. - Москва [и др.]: Питер, 2006. - - 527.
3. Гришина Н. В. Г85 Психология конфликта. 2-е изд. — СПб.: Питер, 2008. — 544 с: ил. — (Серия «Мастера психологии»).
4. Леонов, Н. И. Психология конфликта: методы изучения конфликтов и конфликтного поведения: учебник для вузов / Н. И. Леонов. — 3-е изд., перераб. и доп. — Москва: Издательство Юрайт, 2023. — 264 с.
5. Лурия А. Р. Л. Природа человеческих конфликтов: Объективное изучение дезорганизации поведения человека / Под общей ред. В. И. Белопольского. — М.: «Когито-Центр», 2002. — 527 с.
6. Сергеев И. С. Основы педагогической деятельности: Учебное пособие. — СПб.: Питер. – 2004. — 316 с.
7. Сластенин В.А., Подымова Л. С. Педагогика: Инновационная деятельность. Издательство: Магистр, Москва 1997. - 224 с.

УДК 373.31

Калимова А.Д.
Павлодарский педагогический университет им. Ә. Марғұлан,
ОП «Педагогика и методика начального обучения», педагог-эксперт
Казахстан, г.Павлодар, E-mail: kargu_asem@mail.ru

Сагадиева К.К.
м.пед.н., Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
Кафедра дошкольной и психолого-педагогичекой подготовки, преп., докт.,
Казахстан, г.Караганда, E-mail: kamatay@mail.ru

Нуржанова Г.Б.
Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
кафедра педагогики и методики начального обучения, магистр.,
Казахстан, г. Караганда, E-mail:gnurzanova09@gmail.com

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДИКИ «ПЕРЕВЕРНУТЫЙ КЛАСС» В ИНТЕГРИРОВАННОМ ОБУЧЕНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. Статья посвящена применению методики «Перевернутый класс» в интегрированном обучении младших школьников. Актуальность темы заключается в исследовании одной из важных педагогических проблем методического обеспечения образовательного процесса начальной школы. Цель данной статьи заключается в обосновании применения методики «перевернутый класс» как одного из методов реализации интегрированного обучения в начальной школе. Методологической основой исследования является системно-деятельностный подход. В процессе исследования использованы следующие методы: анализ научной литературы, систематизация и обобщение исследовательских материалов, изучение деятельности субъектов педагогического процесса начальной школы. В заключении делаются выводы о преимуществе использования методики «перевернутого класса» в интегрированном обучении младших школьников.

Ключевые слова: методика «Перевернутый класс»; интегрированное обучение; начальная школа; урок; цифровые технологии.

Abstract. The article presents the features of the application of the «Flipped classroom» methodology in the integrated learning of primary school students. The relevance of the topic lies in the study of one of the important pedagogical problems of methodological support of the educational process of primary school. The purpose of this article is to justify the application of the «Flipped classroom» methodology as one of the methods of implementation of integrated learning in primary school. The methodological basis of the study

is a system-activity approach. The following methods were used in the research process: analysis of scientific literature, systematization and generalization of research materials, study of the activities of subjects of the pedagogical process of primary school. In conclusion, conclusions are drawn on the advantage of using the «Flipped classroom» methodology in the integrated learning of primary school students.

Keywords: «Flipped classroom» methodology; integrated learning; primary school; lesson; digital technologies.

В системе казахстанского образования происходят значительные изменения, направленные на интегрирование научных знаний в процессе обучения и всесторонним внедрением цифрового обучения. Вместе с тем обновленная система образования требует от учителя начальных классов сформированной потребности в непрерывном профессиональном самообразовании и саморазвитии; умении работать с учебной информацией и интегрировать новое знание. По нашему мнению, одной из успешных методик, способствующих интеграции научных знаний является инновационная методика обучения - «Перевернутый класс». Ее отличие от традиционного обучения заключается в том, что теоретический материал изучается самостоятельно до начала урока, посредством информационных и коммуникационных технологий: видеолекции, аудиолекции, интерактивные материалы, а высвобожденное время на уроке направлено на интегрирование полученных ранее знаний и на создание учениками нового учебного продукта.

Согласно материалам энциклопедии Википедия, «Перевёрнутый класс (англ. flipped classroom) – представляет собой методику обучения, по которой основное усвоение нового материала обучающимися происходит дома, а время аудиторной работы выделяется на выполнение заданий, упражнений, проведение лабораторных и практических исследований, индивидуальные консультации учителя» [7].

Концепция «перевернутого класса» зародилась в 2007 году разработчиками стали американские учителя Джонатан Бергман (Jonathan Bergmann) и Аарон Самс (Aaron Sams), которые записывали видеоматериалы по учебным предметам для учеников, которые были вынуждены пропускать занятия. Однако Дж.Бергман и А.Самс заметили, что ученикам было сложно выделить самую важную информацию из лекций и применить ее для выполнения домашнего задания. Данная проблема подтолкнула исследователей «перевернуть» образовательный процесс. Со временем методика «перевернутого класса» набрала популярность во всем мире, в том числе и в Казахстане. На сегодняшний день данная методика применяется на всех уровнях образования, в том числе начального [8].

Анализ научных трудов по исследуемой проблеме, показывает, что на первый взгляд может показаться, что структура перевернутого обучения довольно проста – давать учащимся задание просмотреть видео-лекции дома, а время на уроке потратить на отработку полученных знаний и дискуссию. Однако, глянув повнимательнее, становится ясно, что у перевернутого класса есть множество уникальных и интересных форм.

Например, Education Dive.com выделил их целых ряд - для обучения всех: от самых младших школьников до кандидатов в докторантуру, что самое удивительное во всех этих примерах, так это огромное количество разнообразия - от стилей обучения до информационных ресурсов и способов взаимодействия между учащимися.

Мы остановимся на нескольких видах методики «Перевернутого обучения», среди которых:

– стандартный, суть которого заключается в том, младшие школьники получают работу на дом - просмотр видео-лекций и чтение учебных материалов, относящихся к теме следующего урока. На уроке же они практикуют то, чему научились, а у их учителей появляется больше времени для закрепления темы;

– дискуссионно-ориентированный, в рамках которого учитель начальных классов предоставляет видеоролики, посвященное теме урока (например, TED Talks, видео YouTube и др.). А время на уроке тогда посвящено обсуждению и проектной деятельности. Это может быть особенно полезным подходом на таких учебных предметах, как познание мира, естествознание или литературное чтение;

– демонстрационно-ориентированный, который используется на тех предметах, которые требуют от младших школьников точного запоминания и повторения действий - например, на математике, русском языке, цифровой грамотности. В этой модели учитель использует программное обеспечение для записи с последующей демонстрации своей деятельности;

– фальшивый, подходит для тех обучающихся, которым фактическая любая домашняя работа может оказаться неприемлемой. Эта модель позволяет учащимся смотреть тематическое видео в классе - в своем собственном темпе, а учитель может переходить от ученика к ученику, чтобы предлагать любую индивидуальную помощь;

– групповой, добавляет новый элемент, помогающий младшим школьникам учиться друг у друга. Работа над новой темой начинается стандартно: с видео и применением других ресурсов дома, а изучение нового материала начинается, когда учащиеся объединяются в группы и работают над заданиями вместе. Данный формат побуждает младших школьников учиться друг у друга, работать в коллективе;

– перевернутый учитель, в рамкахэтой модели все видео, созданные для перевернутого класса, взяты не из интернет-ресурсов и созданы не учителем, а младшими школьниками, тем самым демонстрируя свои знания и навыки [1].

В настоящее время интерес к применению методики «Перевернутый класс» в интегрированном обучении младших школьников значительно вырос. Например, в научном исследовании авторов Al Qasmi, A.M.B., Al Barwani, T., &Al Seyabi, F. отмечается, что при применении методики «Перевернутый класс» учитель перестает быть центральной фигурой в учебном процессе. Обучающиеся, в свою очередь, за многие школьные годы привыкли к пассивной роли в учебном процессе, вследствие этого отношение к самостоятельной деятельности постепенно становится прагматичным и формальным [2].

Необходимо отметить, что в работе Гизатулиной О.И. показано, что обучение на основе методики «перевернутый класс» основано на взаимодействии между обучающимися, информацией и окружающей средой. Общение как форма взаимодействия главный инструмент научения (приобретения опыта, интегрированных знаний, умений и навыков). Эффективная коммуникация во время интегрированного урока и активное сотрудничество повышают его результативность. Автор отмечает, что для того, чтобы переворот класса произошел успешно, он должен пройти три стадии: смещение фокусов; выбор сценария интегрированного урока; разработка интегрированных заданий, упражнений [5].

Несмотря на то, что методика «перевернутый класс» набирает обороты в начальном образовании, очень мало исследований посвящено оценке этого педагогического подхода. Тем не менее, в области исследований перевернутого класса большинство исследований сообщают о положительном влиянии на интегрированное обучение учащихся начальной школы [3].

По мнению Kneen J.et al., применение методики «Перевернутый класс» в интегриро-ванном обучении младших школьников являются хорошей возможностью систематизации полученных знаний в обучении и нестандартного подхода к решению образовательных проблем. Автором отмечено, что интеграция является самым необходимым условием для раскрытия сущности синтеза, целостности научных знаний [4].

Обзор научных исследований показывает, что общей точкой соприкосновения является не противоречия, а наоборот их взаимосвязь и дополнение друг друга. Акцентирование различных подходов методики «перевернутый класс» в интегрированном обучении младших школьников свидетельствует о многообразии спектра явлений, описываемых данным понятием. Следовательно, применение данной методикина уроках позволяет:

– создать ситуацию успеха и открытого общения обучающихся;
– проявлять активность, избирательность в систематизировании учебного материала;
– создавать условия для целостного, осмысленного изучения сквозного раздела, темы урока;
– формировать навыки синтеза, анализа и оценивания;
– совмещать цифровое обучение с интегрированным.

Таким образом, суть методики перевернутого класса можно свести к трём основным компонентам:

1) подготовка (подбор или создание) учителем виртуальной образовательной среды: видеоуроков, презентаций, иных материалов и заданий к ним, а также выбор электронного сервиса для обратной связи с учениками;

2) организация учебной деятельности: определение учителем ключевых компетенций по разделу, теме, форм работы с учениками на уроке, подготовка интегрированных заданий для работы учеников в классе. В то же время ученики в процессе совместной работы с учителем решают дополнительные задачи: углубление, систематизация, закрепление, повторение пройденного материала;

3) текущая и итоговая оценка знаний и компетенций учеников: учитель начальных классов может выбрать совместно с обучающимися несколько форм итоговой работы, например, в виде теста или проекта.

На наш взгляд, применение методики «перевернутый класс» положительно влияет на процесс обучения благодаря тому, что заранее предоставляется домашнее задание в виде: видеозаписей, презентаций, скринкастов, водкастов. Тем самым уроки на следующий день проходят эффективнее и интереснее так как налаживается интерактивное взаимодействие, происходит осмысление и интеграция научных знаний, приобретение навыков самостоятельного обучения, систематизация информации, сотрудничество и самообучение. На рисунке 1 представлена схема при традиционном и «перевернутом» подходах обучения.

Рис. 1. Схема при традиционном и «перевернутом» подходах обучения

В целом, применение методики «Перевернутый класс» в интегрированном обучении младших школьников имеет следующие преимущества:

1) Домашняя работа, включающая в себя применение технологий водкаста: просмотр видео (5-7 минут); чтение учебных текстов, рассмотрение поясняющих рисунков; прохождение тестов на начальное усвоение темы. Большим преимуществом на данном этапе является доступность ресурсов для изучения новой темы в удобное время, в удобном месте и даже с помощью мобильных устройств. На практическую работу, решение сложных задач, исследовательских заданий необходимо отводить более 70% учебного времени, и проводятся они под непосредственным наблюдением учителя.

2) Высвобождение времени для практических работ, интегрированных упражнений, заданий и материала. На данном этапе подход направлен на организацию проектных групп, интерактивное взаимодействие. Создаются комфортные условия, чтобы делиться идеями и находить решения через сервисы облачных технологий для совместного редактирования, комментирования, решения задач.

3) Распределение времени на уроке. На этом этапе при оценке прогресса обучения, учитель просматривает результаты учеников, выявляет темы, которые вызывают затруднения, и уделяет им больше внимания [6].

Таким образом, на сегодняшний день в системе начального образования проблема отбора наиболее эффективных инновационных методов и технологий остается актуальной. Современный цифровой мир диктует свои условия, что заставляет учителей начальных классов постоянно менять содержание, формы и методы обучения.

На наш взгляд, основное преимущество использования методики «перевернутого класса» в интегрированном обучении заключается в такой организации учебной работы, при которой поддерживается развитие качеств и умений 21 века, таких как сотрудничество, творческий подход, способность решать проблемы, самостоятельность, грамотность в области цифровых компетенций.

Данная методика позволяет постепенно наращивать объем и сложность заданий с учетом уровня младших школьников и благодаря цифровым технологиям организовать контроль на каждом этапе внеаудиторной работы, обеспечивая закрепление информации естественным способом.

Статья является одним из результатов научно-исследовательской деятельности в рамках проекта

AP15473233 «Научно-теоретическое обоснование и методическое сопровождение обеспечения подготовки будущих учителей к интегрированному обучению младших школьников» МНВО РК.

Список использованных источников

1. 7 форм перевернутого обучения - какая из них подходит вам?https://novator.team/post/109
2. Al Qasmi, A.M.B., Al Barwani, T.,&Al Seyabi, F. (2022). Flipped classrooms and their effect on Omani students' vocabulary achievement and motivation towards learning English. Journal of Education and Learning, 16(2), 152–163. https://doi.org/10.11591/edulearn.v16i2.20324
3. Christian Stöhr, Christophe Demazière, Tom Adawi The polarizing effect of the online flipped classroom, Computers & Education, Volume 147, 2020, 103789, https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.103789.
4. Kneen, J., Breeze, T., Davies-Barnes, S., John, V., & Thayer, E. (2020). Curriculum integration: the challenges for primary and secondary schools in developing a new curriculum in the expressive arts. The Curriculum Journal. https://doi:10.1002/curj.34
5. Гизатулина, О.И. «Перевернутый» класс - инновационная модель обучения / О.И. Гизатулина. - Текст: непосредственный // Инновационные педагогические технологии: материалы VI Междунар. науч. конф. (г. Казань, май 2017 г.). - Казань: Бук, 2017. - С. 116-118.
6. Осадчая, О.В., Кучерявенко А.В. Реализация технологии «Перевернутый класс» для обучения английскому языку для профессиональных целей в инженерно-техническом вузе. – Элиста, 2014. – 256 с.
7. Перевернутый класс https://ru.wikipedia.org
8. Путистина, О.В. Использование технологии перевернутого класса вгибридном курсе по методике обучения иностранным языкам в вузе /О.В. Путистина // Инновации в образовании. – 2022. – № 3. – С. 41-50.

УДК 37.032:373.5

Карманова Ж.А.
доктор пед.наук, профессор, КарУ им. Е.А. Букетова,
кафедра дошкольной и психолого-педагогической подготовки, профессор,
Республика Казахстан, г. Караганда E-mail: karmanovazh@mail.ru

Гау К.
Руководитель группы учебно- терапевтической помощи ученикам начальной школы;
социальный педагог на службе по контракту с ювенальной юстицией
Германия, г. Вильхелмсхафен E-mail:katharina.gau@gmail.com

Лукьянова М.А.
докторант, КарУ им. Е.А. Букетова, кафедра дошкольной и психолого-педагогической подготовки,
Республика Казахстан, г. Караганда E-mail: Mlukyanova0505@gmail.com

ЭМПИРИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ ПЕДАГОГОВ

Аннотация. В данной статье представлены результаты эмпирического исследований профессионального выгорания педагогов. Кроме того, рассматриваются психолого-педагогические основы преодоления педагогом синдрома профессионального выгорания.

Ключевые слова: Основы; формирование; условия; педагог; синдром; деятельность; профессиональное выгорание.

Abstract. This article presents the results of empirical studies of professional burnout of teachers. In addition, the psychological and pedagogical foundations for overcoming the syndrome of professional burnout by the teacher are considered.

Keywords: Fundamentals; formation; conditions; teacher; syndrome; activity; professional burnout.

Впервые описание данного явления было дано американским психоаналитиком Гербертом Дж. Фрейденбергом, который изучал особенности психического состояния здоровых сотрудников

службы медицинской помощи, погруженных в эмоционально окрашенную атмосферу в ходе общении с пациентами [1].

Формирование этого синдрома связано с тем, что в современных условиях деятельность преподавателя буквально насыщена факторами, вызывающими профессиональное выгорание: большое количество социальных контактов за рабочий день, высокая ответственность, необходимость быть все время в форме. По причине хронического переутомления преподаватель становиться не готовым к позитивному принятию нововведений, повышению собственной профессиональной компетентности [1].

Профессиональное эмоциональное выгорание является актуальной темой для обсуждений в педагогической сфере, в связи с тем, что педагоги, являются одной из подверженных риску профессий. Формирование этого синдрома связано с тем, что в современных условиях деятельность педагога буквально насыщена факторами, вызывающими профессиональное выгорание: большое количество социальных контактов за рабочий день, высокая ответственность, необходимость быть все время в форме. По причине хронического переутомления педагог становиться не готовым к позитивному принятию нововведений, повышению собственной профессиональной компетентности [3].

Для диагностирования и определения уровня эмоционального и профессионального выгорания ученые выделяют свои разработанные методики. Такие методики разработали В.В. Бойко, А.А. Рукавишников и др.

По мнению В.В. Бойко, эмоциональное выгорание - это выработанный личностью механизм психологической защиты в форме полного или частичного исключения эмоций в ответ на избранные психотравмирующие воздействия. «Выгорание» отчасти функциональный стереотип, поскольку позволяет человеку дозировать и экономно расходовать энергетические ресурсы. В то же время, могут возникать его дисфункциональные следствия, когда «выгорание» отрицательно сказывается на исполнении профессиональной деятельности и отношениях с партнерами.

Стимульный материал теста состоит из 84 утверждений, к которым испытуемый должен выразить свое отношение в виде однозначных ответов «да» или «нет». Методика позволяет выделить следующие 3 фазы развития стресса: «напряжение», «резистенция», «истощение».

Для каждой из указанных фаз определены ведущие симптомы «выгорания», разработана методика количественного определения степени их выраженности.

Цель исследования: выявление степени распространённости «эмоционального выгорания» у педагогов.

Задачи исследования: проведение диагностики педагогов на "Уровень эмоционального выгорания", проведение контрольной диагностики, разработка психолого-педагогических рекомендаций для педагогов.

Предмет исследования: особенности синдрома эмоционального выгорания у педагогических работников.

Объект исследования: синдром эмоционального выгорания.

Экспериментальная база исследования: учителя школы.

Методологическая основа исследования: использовалась «Диагностика эмоционального выгорания» В. Бойко, теоретический анализ научной литературы, практические исследования.

Исследование было проведено на 45 молодых педагогах школ. Первая выборка состояла из педагогов со стажем до 5 лет, вторая выборка со стажем от 5 до 10 лет и третья выборка от 10 до 15 лет. Условия деятельности у испытуемых сопоставимы.

В качестве гипотезы исследования мы предполагаем, что на формирование синдрома эмоционального выгорания влияет педагогический стаж.

Предложенная В.В. Бойко методика даёт подробную картину синдрома «эмоционального выгорания» как динамического процесса, возникающего поэтапно в полном соответствии с механизмом развития стресса, когда присутствуют три фазы. Уровень «эмоционального выгорания» оценивается по 12 шкалам-симптомам, которые группируются в соответствии с тремя фазами: напряжения, резистенции, истощения.

По результатам методики В.В. Бойко был составлен график, на котором можно увидеть закономерность, повторяющуюся по всем трём фазам, во всех периодах стажа работы у педагогов (рис.1).

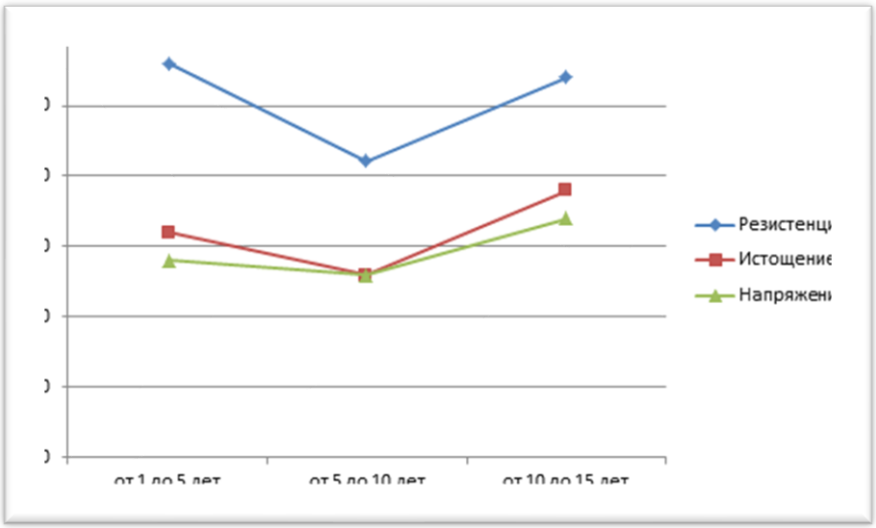

Рис.1. Эмпирические показатели по результатам диагностики профессионального выгорания В. Бойко

В результате исследования синдрома «эмоционального выгорания» по методике В. В. Бойко получены следующие результаты: у 70% обследуемых находятся в стадии формирования одна или более фаз синдрома эмоционального выгорания, у 100% обследуемых сложились или складываются симптомы «эмоционального выгорания». Независимо от стажа работы в стадии формирования доминирует фаза резистенции и её симптомы. Анализируя график, утвердительно можно сказать, что на формирование и развитие синдрома «эмоционального выгорания» не влияет возраст и стаж работы педагога.

Педагоги - та категория профессионалов, которая наиболее подвержена «выгоранию» вследствие специфики деятельности, причём вероятность формирования этого синдрома не зависит от возраста и стажа педагога.

В связи с высоким риском «выгорания» учителей и представителей других социономических профессий и значительными негативными последствиями данного синдрома особую актуальность приобретают дальнейшие исследования этой проблемы [2].

Перспективными также являются исследования и разработки в области профилактики синдрома «эмоционального выгорания» и реабилитации лиц, пострадавших от данной профессиональной деформации. Проведение коррекционной работы в виде психотренинга улучшает результаты диагностики синдрома «эмоционального выгорания» и развивает навыки эмоциональной саморегуляции, изменяя данные факторов индивидуально-психологических особенностей личности педагогов. Практические рекомендации педагогам по преодолению и профилактике «выгорания» могут служить рабочим инструментом в профессиональной деятельности.

В целях профилактики синдрома эмоционального выгорания педагогам рекомендуется проходить коррекционную психологическую работу и групповые психотренинги, которые развивают эмпатию, навыки саморегуляции, самовыражения.

Список использованных источников

1. Безносов, С.П. Профессиональная деформация личности. — СПб.: Речь, 2004. — С.113–124.

2. Зеер, Э.Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. – 2-е изд., перераб., доп. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 336 с.

3. Иванова, Л.А. Профессиональное выгорание педагога / Л. А. Иванова. — [Текст]: непосредственный // Молодой ученый. — 2016. — № 1 (105). — С. 709-711.

УДК 371.78

Karmanova Zh.A.
Professor of Department of preschool and psychological-pedagogical preparation, Karaganda Buketov University, Kazakhstan, Karaganda E-mail: karmanovazh@mail.ru

Autayeva I.
Doctoral student of the Department of preschool and psychological and pedagogical preparation, Karaganda Buketov University Kazakhstan, Karaganda E-mail: i19021930@gmail.com

Kasymova L.S.
Psychometrist, Toronto Psychological Services and Research Centre Canada, Toronto
E-mail: aura_psi@mail.ru

ANTI-STRESS TECHNOLOGIES IN THE PREVENTION AND CORRECTION OF PSYCHOSOMATIC DISORDERS OF SCHOOLCHILDREN

Abstract: This article discusses the current problem of the increase in the number of psychosomatic diseases in school-age children, representing a group of painful conditions that appear as a result of the interaction of mental and physiological factors. Drawing a parallel between a sharp increase in stress effects on school-age children with a simultaneous decrease in their adaptive capabilities and the development of psychosomatic disorders, the authors consider the problem of stress as an important component of the educational process of the school. The authors attempt to reveal the main methods of reducing stress levels in adolescents. As a result of the study, it is concluded that it is necessary for teachers to acquire skills in applying knowledge and skills to create methods of work of specialists of educational institutions aimed at stress-free teaching of schoolchildren taking into account the psychosomatic factor.

Keywords: psychosomatic disorder; stress; emotional stress; prevention of psychosomatic disorders; correction of psychosomatic disorders; educational process of the school.

Аннотация: В данной статье рассматривается актуальная на сегодняшний день проблема роста числа психосоматических заболеваний у детей школьного возраста, представляющих группу болезненных состояний, появляющихся в результате взаимодействия психических и физиологических факторов. Проводя параллель между резким увеличение стрессовых воздействий на детей школьного возраста с одновременным снижением их адаптационных возможностей и развитием психосоматических нарушении, авторы рассматривают проблему стресса как важную составляющую часть образовательного процесса школы. Авторами предпринята попытка раскрыть основные методы снижения уровня стресса у подростков. В результате исследования делается вывод о необходимости обретение для преподавателей навыков в применении знаний и умений по созданию методики работы специалистов образовательных учреждений, направленной на бесстрессовое обучение школьников с учетом психосоматического фактора.

Ключевые слова: психосоматическое нарушение; эмоциональное напряжение; стресс; профилактика психосоматических нарушений; коррекция психосоматических нарушений; образовательный процесс школы

Nowadays it is difficult to imagine a person who would not be exposed to factors that provoke the occurrence of stress. Moreover, people face a stressful situation all the time. At the same time, on the one hand, stress stimulates human activity, allows you to use your potential more intensively, on the other hand, it can have a huge destructive force, lead to serious internal experiences and neurotic states. It is a well-known opinion that situations that create emotional tension should be classified as stressful. External factors of stress can be a variety of phenomena: the danger associated with the work performed; acute overload that has arisen in conditions of time shortage; increased responsibility and others. A wide variety of situations are called stressful: extreme, problematic, crisis, catastrophic, difficult, complex, new, dangerous, emergency, extreme and others.

The problem of stress was first considered in the works of the Canadian physiologist Hans Selye, who in 1936 published his first work on the general adaptation syndrome. He showed that human existence is associated with constant stress and if stress depletes a person's resources, then illness or even death occurs. To date, a rich empirical research base has been accumulated in psychology and it has been shown that stress

is a multifaceted, multilevel psychological phenomenon characterized by dynamism, duration and intensity [8].

Psychological stress is one of the most complex interdisciplinary problems at the intersection of psychology, psychophysiology and physiology. However, in our opinion, stress problems take place in pedagogy too. In this regard, we consider it necessary to consider measures to overcome stress as one of the most important aspects of a teacher's activity.

In recent years, there has been a significant increase in the number of psychosomatic diseases in school-age children, representing a group of painful conditions that appear as a result of the interaction of mental and physiological factors. The high sensitivity of the child's body to the influence of external environmental factors, a sharp increase in stress effects on school-age children with a simultaneous decrease in their adaptive capabilities, the changing system of general secondary education, the widespread introduction of information computer technologies lead to widespread and constant growth of psychosomatic disorders [2; 6; 8], which in the future can lead to serious consequences in adult life: difficulties of social adaptation, antisocial behavior and crime, propensity to alcoholism [9; 7; 5].

In his research, S.S. Chshmarityan suggested that the age and status of a person are closely related to their socio-psychological competence. The younger a person is, and the lower the level of his cognitive socio-psychological competence, the less likely his stress resistance is (with other variables being equal). This means that the mental protection of the individual in childhood, adolescence and adolescence is less stress-resistant than in adulthood [4]. That is why we believe that the development of wellness programs for the prevention and correction of psychosomatic disorders of adolescents in a modern educational environment, under the influence of intense information (computer) loads should be based on accurate knowledge of the state of each child's body.

To date, there are many different methods and technologies in psychology to solve the problem of stress relief. The analysis of modern literature has helped to identify the main methods of reducing stress levels in adolescents, the so-called "anti-stress technologies". Let's look at some of them:

1. Methods of psycho-self-regulation (muscle psychorelaxation, meditation, auto-training, self-hypnosis, etc.) and physical activity (physical exercises reduce anxiety, depression, strengthen a sense of self-esteem).

2. Communication with pets. The beneficial effect of communication with animals – dogs, cats, as well as fish, parrots, etc., is to reduce blood pressure, normalize heartbeat, irritation and nervous tension go away.

3. Adaptogens (plants that contain substances that have an anti-stress effect at the level of cellular metabolism. Adaptogens act quite effectively, they should be taken according to the attached recommendations or doctor's advice: rhodiola rosea (golden root); tincture of ginseng; leuzea safrolovidnaya (morali root); eleutherococcus; St. John's wort).

4. Ecological situation (air purification, clean water, proper nutrition, healthy lifestyle, cleansing of the body; if you live in the city, go out into nature as often as possible).

5. Humor (laughter has an amazing therapeutic effect. Healing sometimes begins with a simple smile. Laughter turns off the production of stressful substances).

6. Bringing the habitat closer to natural (at home and at work there should be indoor plants, an aquarium; calm colors of furniture and walls; good, non-irritating lighting; avoid exposure to loud, irritating sounds). In addition, it is believed that the method of walking barefoot on the ground is also one of the ways to reduce the level of emotional tension.

7. Sleep (shortening or lengthening of sleep indicates a malfunction in the body. Reduce your caffeine intake, try to take a walk before going to bed. Regular exercises soften and improve the quality of sleep)

8. Communication (do not neglect communication, friendly relations with friends, with neighbors, in a friendly company or work team).

9. Hobbies (interests that help you feel happy at least sometimes prolong your life, find a form of leisure that brings you the most satisfaction).

10. "Anti-stress" toys. The term "anti-stress toy" came into use relatively recently, but anti-stress activities themselves have existed for centuries. Sorting rosaries, clay modeling, knitting, embroidery, folding origami — all these are ways to deal with stress. The task of any such process is to give occupation to the hands and relieve the accumulated tension [3]. To date, there are a huge number of different models of toys. The accessory will not eradicate the root causes of stress, will not become a personal psychologist and will not replace a vacation, but it will completely help to distract and relieve tension. It has been scientifically proven that even a simple "sticking" to some interesting thing gives our brain a reboot. And if you connect pleasant tactile and sound sensations to the visual component, you can relax quite effectively. Some of the popular anti-stress toys today were developed not just for fun, but for people suffering from anxiety, impaired concentration and other problems. Nevertheless, specialized subjects have become

widespread, people from young to old play in them with pleasure (and benefit to the brain). For children, the development of fine motor skills is especially important: neuroscientists have long found out that the better the fine hand movements are developed, the more actively the brain parts associated with speech work. The most popular and widespread models of anti-stress toys these days include:

- "Pop-it";
- "Simple dimple";
- "Snappers";
- "Pop tubes";
- "Fidget cube";
- "Squidopops";
- "Squish";
- Slime;
- Kinetic ring;
- Neocube.

Summing up the above, we would like to say that the research works of medical scientists, psychologists and teachers prove a direct link between emotional stress and psychosomatic disorders in adolescents. That is why the analysis and search for various methods, principles and technologies to reduce stress levels should become the main function of teachers-psychologists on a par with educational and educational activities. Taking into account all possible risks associated with psychosomatic disorders, we consider it necessary to develop psychological and pedagogical conditions and a pedagogical system for the prevention and correction of this problem. In solving the above-described problem, it is important for teachers to acquire skills in applying knowledge and skills to create methods of work of specialists of educational institutions aimed at stress-free teaching of schoolchildren taking into account the psychosomatic factor; development of professional skills of teachers in the field of application of advanced approaches for the organization of educational, educational and developmental activities in educational institutions, the formation of interactive data sources, the development of educational resources in electronic form, improving the motivation of teachers of educational institutions, students and their parents.

References:

1. Brill S.R., Patel D.R., MacDonald E. Psychosomatic disorders in pediatrics // Indian J. Pediatr. – 2001. – № 68 (7). – P. 597-603

2. Bryazgunov, I.P. Psihosomatika u detej. – M.: Psihoterapiya, 2009.

3. Bystrova, A. 10 luchshih antistress-igrushek na vse sluchai zhizni [Electronic resource] Access mode: https://www.ozon.ru/club/article/10-luchshih-antistress-igrushek-na-vse-sluchai-zhizni-16303940 – (Accessed: 01.04.2023).

4. Chshmarityan, S.C. Stress i frustraciya: vozrastnye aspekty [Electronic resource] Access mode: https://www.dissercat.com/content/stress-i-frustratsiya-vozrastnye-aspekty – (Accessed: 11.04.2023).

5. Evert, L.S., Potupchik, T.V., Zajceva, O.I., Panicheva, E.S., Solov'eva, A.A., Grishkevich, N.YU., Bahshieva, S.A. Social'no-psihologicheskaya adaptaciya podrostkov v sovremennoj obrazovatel'noj srede // Rossijskij pediatricheskij zhurnal. – 2015. – T. 18, № 6. – P. 16-19

6. Isaev, D.N. Psihosomaticheskie rasstrojstva u detej/ – SPb.: Special'naya literatura, 2000.

7. Makarov, I.V. Klinicheskaya psihiatriya detskogo i podrostkovogo vozrasta / – SPb.: Nauka i Tekhnika, 2013. – P. 84-134

8. Mel'nikova, M.L. Psihologiya stressa: teoriya i praktika / uchebno-metodicheskoe posobie / M. L. Mel'nikova Ural. gos. ped. un-t // nauch. red. L. A. Maksimova. – Ekaterinburg, 2018. – 112 p.

9. Vinokurov, L.N. Klinicheskie aspekty psihologo-pedagogicheskih problem shkol'noj praktiki / [Electronic resource] Access mode: depositfiles.com/files/7bigjv16b . – (Accessed: 03/21/2023).

УДК373.5

Карстина С.Г.
д.ф.-м. н, доцент, Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
Кафедра физики и нанотехнологий, профессор, Казахстан, г. Караганда, E-mail: skarstina@mail.ru

Касымбаева Б. А.
учитель физики, Назарбаев Интеллектуальная школа,
Казахстан, г. Караганда E-mail: kasymbayeva_b@krg.nis.edu.kz

Мамбеталина А. Т.
студентка 4 курс, Карагандинский университет имени академика Е. А. Букетова,
Казахстан, г. Караганда, E-mail: mambetalina02@bk.ru

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДОВ АКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ УЧЕНИКОВ НА УРОКАХ ФИЗИКИ

Аннотация. В работе представлены результаты педагогического эксперимента, направленного на выбор логической схемы построения урока физики в средней школе для повышения эффективности обучения. В рамках проведенного исследования разработаны и апробированы методические и дидактические материалы на уроках физики, определены пути повышения познавательной активности обучающихся и их навыков самостоятельной работы через изменение содержания образования, применение методов активного обучения, современных форм коммуникации с учениками и эффективной обратной связи.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии; методы активного обучения; образовательные платформы; познавательная активность

Abstract. The work presents the results of the pedagogical experiment aimed at choosing a logical scheme of physics lesson construction in the secondary school in order to increase the effectiveness of teaching. Within the limits of the carried out research the methodical and didactic materials at physics lessons are developed and tested, ways of increase of cognitive activity of students and their skills of independent work through change of the maintenance of education, application of methods of active training, modern forms of communication with students and effective feedback are defined.

Keywords: information and communication technologies; active learning methods; educational platforms; cognitive activity.

К числу важнейших задач современного школьного образования относятся обучение и воспитание школьников, развитие их способностей к быстрой адаптации в меняющемся мире, умения ориентироваться в различных социальных ситуациях и отношениях, подготовка к многофункциональной профессиональной деятельности [2]. Решение этих задач зависит от содержания и актуальности программы обучения, приоритетности профильных предметов, квалификации учителя и мотивации учеников [4]. В процессе обучения ученик выступает ключевой фигурой в образовательном процессе. Каждый ученик имеет свои потребности и интересы, а, следовательно, образовательный процесс должен обеспечить их удовлетворение и развитие. Важным качеством современных школьников стало ощущение своего «Я» в мире, которое определяет их более свободное и независимое поведение. Современные школьники имеют высокие амбиции и самооценку, но, вместе с этим, они способны к самоанализу, рефлексии. Отличительными чертами современного школьника являются его гиперактивностьи особенности мышления, система взглядов, оценок, убеждений, принципов, ценностей. Он легко и быстро самообучается работе с информационными и коммуникационными технологиями, быстро адаптируется к современным техническим новинкам и активно их использует, лучше воспринимает визуальную информацию, способен к самостоятельному принятию решений. В число важных ценностных приоритетов современных школьников и студентов попадают профессионализм, коммуникабельность, критическое мышление, креативность, умение применять знания и навыки в реальных условиях

(повседневная жизнь, работа, практические общественные, волонтерские и исследовательские проекты, стажировки, практики и летние программы в очном формате и другое), умение решать проблемыи работать в команде, применять инженерный инструментарий, программное обеспечение и другие инновации, направлять свои идеи на улучшение общества. Вместе с этим интенсивный

информационный поток приводит к формированию у молодых людей «клипового мышления». К числу недостатков «клипового мышления» можно отнести неспособность человека системно воспринимать и усваивать информацию, системно мыслить и излагать свои мысли, строить логические цепочки, проводить анализ, концентрировать свое внимание на конкретной задаче. Однако, "клиповое мышление" имеет и свои плюсы. В их числе - быстрота реакции, переключения и распределения внимания, способность к восприятию разнообразной информации и одновременному продуктивному выполнению различных видов деятельности. У современной молодежи лучше развита кратковременная память, чем долговременная. В результате этого, полученная информация будет передаваться из кратковременной памяти в долговременную в том случае, если ученик поймет важность этой информации для себя. С учетом особенностей и приоритетов современных школьников, перед учителем средней школы стоит сложная задача правильно организовать процесс обучения, применяя современные образовательные технологии и цифровые возможности, оптимизируя процесс обучения и добиваясь максимально возможной вовлеченности учеников в учебный процесс и высокой достижимости результатов обучения. Рассмотрим решение этой задачи на примере организации обучения физике в средней школе.

При обучении физике выбор правильной формы организации учебного процесса позволяет учителю решать такие важные задачи, как личностное и профессиональное развитие ученика, его мировоззрение и интеллект, формирование адекватных представлений об окружающем мире, умений выявлять фундаментальные, качественные и количественные аспекты анализируемого явления. В процессе изучения физики ученики должны научиться вести наблюдения, проводить анализ, выявлять классификационные признаки изучаемого физического процесса и явления, применять различные информационные источники для понимания и объяснения наблюдаемых явлений с научной и практической точек зрения. Деятельность учителя физики должна быть направлена 1) на создание эффективной персонализированной образовательной среды, учитывающей индивидуальные качества, склонности и запросы учащихся, 2) на развитие мышления и творческих способностей учащихся, 3) на обеспечение доступности восприятия учебного материала, 4) на развитие у учеников навыков самообразования и саморазвития. Повышению качества и эффективности физического образования должна способствовать постоянная демонстрация практической направленности содержания физического образования. Модернизация процесса обучения физике должна привести к тому, что исследования учеников станут частью программы обучения и обеспечат не только усвоение теоретического материала по физике, но и приобретение ими универсальных умений и навыков исследовательской деятельности. В этой связи, модель школьного предмета "Физика" можно представить в виде двух взаимосвязанных блоков: содержательный и процессуальный [5]. Первый блок в такой модели должен включать теоретические знания по предмету, второй - способы применения полученных теоретических знаний в практической деятельности, включающей решение физических задач, выполнение лабораторных работ, анализ контекстных проблемных ситуаций. Такая модель позволяет организовать системную продуктивную учебно-познавательную деятельность, при которой ученик занимает активную позицию и мотивирован к изучению предмета [1;3].

При проведении исследований в настоящей работе проведен теоретический анализ литературы по проблеме обучения физике в школе, изучен и обобщен передовой отечественный и зарубежный педагогический опыт обучения физики в школе; смоделирован процесс обучения физике на основе анализа индивидуальных способностей и потребностей учеников, проведены анкетирование с множественным и единственным выбором вариантов ответов, экспертная оценка учебных достижений учеников при использовании авторской технологии обучения, деловых игр, методов групповой и индивидуальной работы, проблемно-ориентированного обучения, образовательных платформ и виртуальных физических практикумов.

Исследование проводилось на базе АОО «Назарбаев Интеллектуальная школы» (НИШ). В НИШ имеется хорошо оборудованный кабинет физики, что позволяет учителю применять комплекты оборудования по всем изучаемым темам, мультимедийное и компьютерное оборудование, печатные, электронные экранные, звуковые и экранно-звуковые пособия и учебники, демонстрационный и раздаточный материал,виртуальные лабораторные работы по физике, обучающие компьютерные презентации, справочную литературу и другое. Обучение физике в НИШ осуществляется в соответствии с учебной программой АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» (НИШ), разработанной совместно с Советом оценивания Кембриджа по вопросам международного образования. Цели данной учебной программы по предмету «Физика» направлены на обеспечение условий для проблемного обучения и научных исследований школьников, раскрытие их творческого

потенциала, обеспечение учащихся совокупностью знаний, методов и приемов, характерных для науки и техники, и возможностями для их практического применения, развитие умений анализировать, оценивать и синтезировать научную информацию, формирование понимания роли сотрудничества и общения в процессе научной деятельности. Продолжительность учебного года в НИШ составляет 34 недели. Продолжительность урока – 40 минут. Количество часов в программе по предмету «Физика»: в 7 классах - 68 академических часов в год; в 8, 9 классах - 136 академическихчасов в год; в 10 классах - 128 академических часов в год. Основной принцип обучения в АОО «Назарбаев Интеллектуальная школа» - привить ученикам желание учиться, быть самостоятельными, мотивированными, заинтересованными, уверенными, ответственными и анализирующими личностями. Для реализации этого принципа учителями школы применяется стимулирующее и развивающее обучение, моделирование проблем и алгоритмов их решения, индивидуальная и групповая деятельность. При обучении физике используются междисциплинарные подходы, информационно-коммуникативные технологии. Уроки физики тесно связаны с математикой, также в содержание изучаемых тем учителя включают вопросы об истории открытия физических законов, о химических и биологических свойствах вещества, информацию астрономического характера и возможности ее применения в различных науках. Межпредметная связь дает ученикам возможность понять, как изучаемые в физике законы и явления могут быть применены в повседневной жизни, в различных сферах деятельности. Для оценки результатов обучения учеников в НИШ используется критериальное оценивание, включающее формативное и суммативное оценивание. Результаты суммативного оценивания служат основанием для выставления четвертных, годовых и итоговых оценок учащихся по предмету. Ученики получают различные формы поддержки со стороны учителя, поощряются за их активность, имеют возможность получить дополнительные консультации. Все это способствует развитию лидерских качеств у учеников, их критического и аналитического мышления, индивидуальных навыков, исследовательских компетенций, развивает здоровую конкуренцию между учениками.

С учетом вышеизложенного в работе была проведена серия педагогических экспериментов с применением методов активного обучения на уроках физики и сделана оценка факторов, влияющих на повышение познавательной активности учеников. На первом этапе эксперимента было проведено анкетирование учеников 9-х классов с целью выяснения их отношения к физике. В анкетировании приняли участие 30 человек. Из числа участвовавших в анкетировании учеников 50% учеников считают, что имеют склонности к изучению физики, 43,3% - к изучению языков, по 36,7% - к изучению математики и литературы, по 26,7% - к изучению географии и биологии, 13,3% - к изучению истории,10% - к изучению химии (рис. 1).

На рисунке 2 представлены результаты анкетирования по оценке отношения учеников к предмету «Физика. Как показали результаты анкетирования, большинство учеников (56,7%) с интересом относятся к физике, но не всегда понимают содержание предмета. Только 20% учеников нравится физика, они хорошо ее понимают и могу решать физические задачи. Остальные ученики, участвовавшие в анкетировании, регулярно испытывают трудности по предмету. С целью выяснения причин наблюдаемого отношения учеников к физике было проведено анкетирование, позволившее выяснить предпочтения учеников к различным видам подачи информации, видам работ с использованием интерактивных технологий обучения.

Рис 1. Распредление интересов учеников к изучению школьных предметов

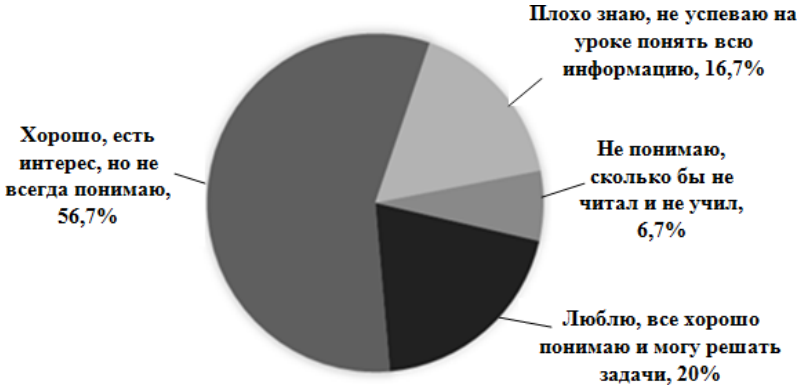

Рис.2. Оценка отношения учеников 9-х классов к физике

Также были проанализированы пожелания учеников с целью повышения их интереса к физике. При проведении анкетирования использовались вопросы с множественным выбором. Результаты проведенного нами исследования показали, что ученики лучше всего воспринимают визуализированную информацию (56,7% опрошенных учеников), на слух лучше всего усваивают информацию 40% опрошенных учеников и только 23,3% опрошенных учеников лучше воспринимают информацию через устное объяснение учителем.Кроме того, проведенное нами анкетирование позволило выяснить, что ученикам нравятся интерактивные формы проведения уроков. Это подтвердили 66,7% опрошенных учеников. 33,3% опрошенных учеников хотели бы иметь больше возможностей для самооценки своих достижений и прогресса. 20% учеников указали на необходимость применять на уроках больше видеоматериала. В дополнение к этому ученики отмечают, что используемые на уроках презентации не всегда достаточно информативны (36,7%). 43,3% опрошенных учеников предложили использовать на уроках больше заданий для самостоятельной работы, 53,3% учеников считают, что более продуктивно проходят уроки при использовании методов групповой работы, 26,7% учеников отмечают необходимость в увеличении объема практических занятий и лабораторных работ.

На основании результатов проведенного анкетирования, а также учитывая пожелания учеников при проведении уроков физики нами были разработаны формы проведения уроков с использованием методов активного обучения. Основная идея применения методов активного обучения заключалась в том, чтобы обеспечить на уроке разнообразную мыслительную и практическую деятельность учеников. Активные методы обучения использовались нами при объяснении нового материала, для закрепления и контроля знаний при выполнении практических заданий. Применение активных методов на уроке физики позволило создать комфортную эмоциональную обстановку, расширить формы самостоятельной работы учеников, разнообразить практические задания и методы их решения, включить компоненты исследования и информационного поиска при решении проблемных задач. Для проведения уроков с применением активных методов обучения были выбраны семь образовательных платформ, обеспечивающих возможность организации различной учебной деятельности учеников. В их числе:

1. Stopwatch (https://www.online-stopwatch.com/) - позволяет случайным образом разделить класс на необходимое количество групп, организовать суммативное оценивание.

2. Tarsia (https://www.tarsiamaker.co.uk/) - позволяет организовать проверку знаний учеников, используя различные формы индивидуальных, групповых и парных заданий.

3. Wordwall (https://wordwall.net/ru/myactivities) - содержит множество различных развивающих интерактивных игр, сопровождаемых яркой анимацией. Применение данной платформы не требует подключения к Интернету. Контроль за выполнением заданий можно организовать с помощью интерактивной доски.

4. Flippity (https://www.flippity.net/) - имеет различные возможности для использования на уроке. Учитель может самостоятельно разработать и загрузить различные тематические кроссворды, анаграммы, создать карточки для повторения пройденного материала, организовать викторины, использовать рандомный (случайный) способ выбора отвечающего ученика.

5. Coreapp.ai (https://coreapp.ai/) - программа позволяет разрабатывать и загружать полноценные учебные курсы, создавать тесты и отдельные уроки, использовать таймер при выполнении контрольно-проверочных заданий, устанавливать дату открытия ссылки с конкретным заданием,

следить за статистическими показателями учеников (посещение платформы, результативность выполнения заданий и другое).

6. Zipgrade (https://www.zipgrade.com/) - позволяет учителю быстро проверить знания учеников, используя собственные тестовые задания.

7. Jamboard (https://jamboard.google.com/) - может быть использована при оценке рефлексии, а также для проведения онлайн уроков. Данные, используемые при работе с платформой, сохраняются на GoogleDrive.

Все перечисленные образовательные платформы были оценены учениками после их применения на уроках физики. Наиболее высокую оценку получила платформа Tarsia. 93,3% учеников оценили работу с данной платформой на "отлично". Полученная оценка указывает на то, что ученики заинтересованы в быстрой самостоятельной проверке полученных ими знаний. Это делает их более уверенными в себе при прохождении различных форм оценивания. Платформу Wordwall оценили на "отлично" 86,7% учеников. Данная оценка указывает на то, что ученикам нравится яркая анимация, эффекты неожиданности при выборе заданий, для выполнения которых необходимо регулярно повторять изученный материал, находить и изучать новые источники информации. 83,3% учеников оценили на "отлично" платформы Flippity и Zipgrade и 80% учеников оценили на "отлично" платформу Stopwatch. Данная учениками оценка объясняется тем, что ученикам нравится выполнять задания на своем рабочем месте, не выступая перед всем классом, выполнять групповые задания. Использование этих платформ также позволяет ученикам оценивать себя и выявлять наиболее слабые места в усвоении материала урока. Более низкие оценки, данные ученикам платформам Coreapp.ai (69% учеников оценили на "отлично") и Jamboard (16,7% учеников оценили на "отлично") можно объяснить тем, что работу с данными платформами ученики выполняли во внеурочное время, в рамках домашних задания. Не все ученики смогли самостоятельно выполнить предложенные задания и им потребовалась дополнительная консультация. Завершающим этапом эксперимента стала оценка учениками видов деятельности, организуемых учителем при проведении уроков с использованием методов активного обучения. С этой целью было проведено анкетирование, результаты которого представлены на рисунке 3. Как видно из рисунка 3, при использовании интерактивных образовательных платформ на уроках физики ученики отдают предпочтение тем, которые позволяют организовать обучение с помощью викторин, кроссвордов, конкурсов и другого, выполнять задания по самоконтролю (например, выполнять тестовые задания). Это отмечают 34% и 30% учеников соответственно. Менее интересны для учеников задания, направленные на выполнение виртуальных лабораторных работ, анализ видео и текстового материала. Эти виды работ оказались интересными лишь для 14% и 22% соответственно. Важным результатом проведенного нами эксперимента является то, что применение методов активного обучения позволило повысить успеваемость учеников в среднем на 4,7% (рис. 4). На рисунке 4 показаны средние результаты успеваемости учеников 9-х классов во второй и третьей четвертях учебного года. При этом, во второй четверти занятия проводились без регулярного применения методов активного обучения, в третьей четверти - занятия проводились с регулярным применением методов активного обучения и разработанных авторских дидактических и методических материалов.

Рис.3. Оценка учениками видов деятельности на уроках физики при использовании интерактивных образовательных платформ

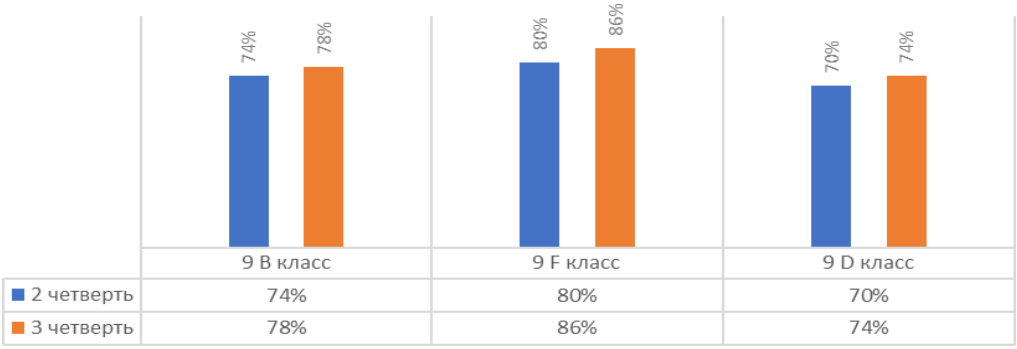

Рис.4. Сравнение успеваемости учеников 9-х классов при нерегулярном (2-ая четверть) и регулярном (3-я четверть) применении методов активного обучения

Подводя итоги проведенного эксперимента, можно отметить, что,как правило, учителя школ недостаточно используют методы активного обучения на уроках физики, недостаточно информированы о возможностях интерактивных образовательных платформ, и, как следствие, недостаточно применяют интерактивные образовательные технологии. Традиционные формы проведения уроков физики недостаточно эффективны и не всегда позволяют поддерживать интерес учеников к изучаемом материалу. Ученики в большей степени предпочитают работу в группах, интерактивные задания, им нравится выполнять задания на самопроверку полученных знаний. Вместе с тем результаты анкетирования показали, что ученики слабо мотивированы к выполнению заданий во внеурочное время, в домашних условиях. Им больше нравится выполнять задания в группах со своими одноклассниками.

Заключение

Проведенные исследования позволили выявить объективные возможности для повышения эффективности обучения физике на основе изменения содержания образования, применения методов активного обучения, медиа заданий, компьютерных и информационных технологий и др. В рамках проведенного исследования разработаны и апробированы методические и дидактические материалы на уроках физики, выяснено их влияние на повышение познавательной активности обучающихся, развитие навыков самостоятельной работы. В работе проведен анализ некоторых образовательных платформ по физике и доказано, что применение интерактивных платформ при выполнении групповых, парных и индивидуальных заданий повышает познавательный интерес учеников. По итогам проведенного исследования можно сделать следующую рекомендацию: для повышения эффективности уроков физики учителям необходимо использовать современные механизмы, позволяющие обеспечить комплексный подход к изучению предмета, применять методы логических схем построения урока и реализации его целей, выбирать наиболее эффективные каналы коммуникации с учениками, использовать современные дидактические, методические и информационные ресурсы, использовать различные индикаторы и критерии оценки и самооценки результатов, достигнутых учениками, и их прогресса, совершенствовать содержание образования и методы обучения на основе обратной связи со всеми заинтересованными сторонами.

Список использованных источников

1. Esquembre, F. (2016). Computers in physics education // Computer Physics Communications, p.1-6.

2. Jimoyiannis, A., Komis, V. (2016). Computer simulations in physics teaching and learning: A case study on students' understanding of trajectory motion // Computers&Education, 36(2), 183–204.

3. Лукьянова, А. В. Особенности формирования информационной компетентности на этапе школьного образования [Текст] / А. В. Лукьянова // Ярославский педагогический вестник. – 2014. – № 2. – С. 7–10.

4. Лысиченкова, С. А. Влияние особенностей современных школьников на их познавательную мотивацию / С. А. Лысиченкова. — [Текст]: непосредственный // Молодой ученый. — 2012. — № 4 (39). — С. 428–431. — URL: https://moluch.ru/archive/39/4654/ (дата обращения: 05.04.2023).

5. Рахматуллин М.Т. Содержательный и процессуальный аспекты синергетических знаний при обучении школьному курсу физики // Сибирский педагогический журнал. 2011. №3. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/soderzhatelnyy-i-protsessualnyy-aspekty-sinergeticheskih-znaniy-pri-obuchenii-shkolnomu-kursu-fiziki (дата обращения: 05.04.2023).

УДК 373.5

Карстина С.Г.
д.ф.-м.н, доцент, Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
Кафедра физики и нанотехнологий, профессор, Республика Казахстан, г. Караганда
E-mail:skarstina@mail.ru

Столярская Ю.И.
Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, магистрант кафедры физики и нанотехнологий, Республика Казахстан, г. Караганда
E-mail: julkamaxi551@gmail.com

РАЗРАБОТКА ИНСТРУМЕНТОВ АКТИВИЗАЦИИ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ РАЗДЕЛА «МОЛЕКУЛЯРНАЯ ФИЗИКА»

Аннотация. В работе рассмотрены основные тенденции развития современного физического образования, выявлены некоторые проблемы в обучении физике на примере раздела «Молекулярная физика» и предложен инструментарий, позволяющий активизировать учебно-познавательную деятельность школьников и повысить качество знаний, создать условия для включения в образовательный процесс исследовательской деятельности учеников. В ходе проведения педагогического эксперимента разработаны и апробированы методические и дидактические материалы, направленные на применение различных интерактивных подходов при обучении физике и форм оценивания.

Ключевые слова: методика обучения физике; оценка результатов; интерактивные технологии; школьное образование.

Abstract. The article presents the main tendencies of modern physics education development; some problems in teaching physics on the example of "Molecular physics" chapter are revealed; the tools which allow activating teaching and cognitive activity of schoolchildren, increasing the quality of knowledge and creating conditions for including research activity of schoolchildren into the educational process are proposed. In the process of the pedagogical experiment methodological and didactic materials were developed and tested aimed at using different interactive approaches in teaching physics and forms of assessment.

Key words: methods of teaching physics; evaluation of results; interactive technology; school education.

Современное образование должно обеспечивать развитие личностных, профессиональных, междисциплинарных компетенций обучающихся в рамках учебных дисциплин, основываться на актуальных подходах, методах и технологиях обучения, обновленном содержании и формах организации процесса обучения, соответствовать современным требования к ключевым компетенциям специалистов и ценностным ориентациям общества. Для того, чтобы успешно выполнять задачи современного образования учитель должен быть готов к постоянному профессиональному совершенствованию, поиску новых форм взаимодействия и коммуникации с учениками, применению современных подходов к организации и проведению уроков, оценке достигнутых результатов учениками [3].

Говоря об обновлении содержания физического образования важно понимать, что физика является базовой основой инженерного образования, подготовки специалистов в области точных и естественных наук, а также в других областях знаний. Физика определяет уровень и стиль научного мышления. Развитие физики способствует созданию условий для перехода к информационному обществу, совершенствованию и расширению сферы применения информационных и коммуникационных технологий. В процессе изучения физики обучающиеся должны получить не только базовые знания по предмету, но и освоить информационную культуру. В связи с этим, существенно возрастает роль информационно-коммуникационных технологий при обучении физики. Так, например, изучая физический объект в средней школе, ученики должны иметь возможность ознакомиться с его компьютерной моделью, иметь возможность для самостоятельного выполнения лабораторных и практических заданий, решения проблемных задач с применением элементов научного исследования и информационного поиска, уметь применять различный инструментарий для оценки своих учебных достижений и собственного прогресса.[1] Таким образом, совершенствование

и обновление содержания физического образования должно проходить на основе системного обновления целей, задач, содержания, технологий, форм и методов обучения физике, интеграции содержательного и процессуального аспектов учебного процесса, создания системы методической поддержки учителя физики, развития и модернизации образовательной среды школы, в том числе путем обеспечения свободного доступа к информационным ресурсам для школьников и учителей, развития информационно-деятельностного подхода на основе сочетания информационных технологий с исследовательскими и проектными технологиями. Основными элементами системных изменений в обучении физике должны стать информатизация, практико-ориентированная направленность содержания физического образования и активные технологии обучения. С учетом вышеизложенного целью настоящей работы является разработка инструментария для активизации учебно-познавательной деятельности школьников в условиях модернизации школьного физического образования. Для достижения поставленной цели в работе были определены следующие задачи: 1) разработка методов повышения мотивации школьников к изучению физики, формирования их устойчивого интереса к предмету, развития навыков самообразования и саморазвития учеников средствами предмета, 2) создание условий для включения в образовательный процесс исследовательской деятельности обучающихся, 3) разработка критериев оценки учебно-познавательных навыков обучающихся.[2] Исследование проводилось на базе КГУ «Гимназии № 45» (г.Караганда). В кабинете физики гимназии имеются комплекты оборудования по всем изучаемым темам, мультимедийная доска, компьютер, интернет, печатные, учебные аудио- и видео-ресурсы, демонстрационный и раздаточный материал, электронные пособия, учебники, справочная литература. В дополнение к основной программе обучения в гимназии проводятся факультативные занятия по решению прикладных физических задач и задач повышенного уровня сложности «Практикум по физике» (1 час в неделю).

В рамках настоящего исследования проведен анализ психолого-педагогической, методической, научной литературы по проблеме активизации учебно-познавательной деятельности школьников, основных концептуальных, нормативных документов, регламентирующих образовательную деятельность в современной школе, выяснены объективные возможности для повышения эффективности обучения физике на основе изменения содержания образования, применения интерактивных методов обучения и информационно-коммуникационных технологий, предложена модель активизации учебно-познавательной деятельности школьников на основе анализа индивидуальных потребностей обучающихся и проведена ее апробация при изучении раздела "Молекулярная физика". При проведении исследования использовались технологии педагогических измерений (беседы, наблюдение, анкетирование) и экспертных оценок. В работе было проведено анкетирование и интервьюирование учителей физики школ и гимназий различных регионов Казахстана, сделан сопоставительный анализ успеваемости учеников по физике и смежным школьным предметам. Результатов проведенного педагогического эксперимента обрабатывались с применением статистических методов анализа. Проведенные исследования позволили разработать и апробировать методические и дидактические материалы на уроках физики при изучении раздела "Молекулярная физика", выяснить их влияние на повышение познавательной активности обучающихся, развитие навыков самостоятельной работы, повышение академических достижений обучающихся. При планировании содержания урока использовались два основных принципа: 1) исследования обучающихся является важным содержательным элементом урока; 2) изучение нового материала на уроке начинается с демонстрации его практической направленности.

На первом этапе проводимого исследования был сделан анализ изменений в содержании типовых учебных программах по общеобразовательным предметам, курсам по выбору и факультативам для общеобразовательных организаций 2017 и 2022 года. На основе проведенного анализа было выяснено, что в типовых программах по общеобразовательным предметам, курсам по выбору и факультативам для общеобразовательных организаций 2022 имеет место перераспределение учебного материала между классами в сторону увеличения нагрузки в старших классах (10-11 классы), и сокращения программы в 7-9 классах. В старших классах средней школы содержание предмета "Физика" соотносится с профилем обучения школьников. Так, например, в классах общественно-гуманитарного направления общий объем изучения физики в год составляет 32 часа (1 час в неделю), в классах естественно-математического направления - 96 часов (3 часа в неделю) [8;9]. Также были выявлены различия в тематическом содержании предмета "Физика". Так, например, при изучении раздела "Молекулярная физика" в классах общественно-гуманитарного направления исключены вопросы, связанные с определением коэффициента поверхностного натяжения жидкости различными способами; анализом различий в структуре кристаллических и

аморфных тел на примере различных твердых тел; определением модуля Юнга при упругой деформации» и другие. Также, для классов общественно-гуманитарного направления сокращено количество лабораторных и практических занятий. Существенные различия в тематическом содержании предмета "Физика" для обучающихся в классах различного профиля приводят к тому, что ученики не всегда получают необходимый уровень подготовки и базовые знания по физике для продолжения обучения в вузе по техническим и естественнонаучным направлениям.

При проведении теоретического анализа учебно-методической литературы основное внимание уделялось таким проблемам, как 1) соответствие содержания школьного физического образования типовым программам, 2) соответствие содержания школьного физического образования современному развитию физической науки, 3) реализация межпредметных связей при обучении физики, 4) преемственность содержания школьного предмета "Физика", 5) соответствие содержания школьного курса физики возрастным особенностям, познавательным интересам и возможностям обучающихся [5]. В Казахстане учебные заведения самостоятельны в выборке учебников. Так, например, в КГУ «Гимназии № 45» (г.Караганда) при изучении физики используются 1) для классов общественно-гуманитарного направления - учебник «Физика» (авторы: Д.М. Казахсбаева, Б.А. Кронгарт), издательство «Мектеп», 2019 г., 2) для классов естественно математического направления - учебник «Физика» (авторы: Н.А.Закирова Р.Р. Аширова), издательство «Арман-ПВ», 2019 г. Данные учебники полностью соответствуют содержанию школьного физического образования, современному развитию физической науки, демонстрируют межпредметные связи, обеспечивают преемственность содержания школьного курса физики.

При разработке инструментов активизации учебно-познавательной деятельности школьников были использованы методы и технологии организации обучения, основанные на исследовательской, групповой, проблемной, проектной, поисковой работе. Информационно-коммуникационные технологии при изучении раздела "Молекулярная физика" применялись для демонстрации физических моделей, организации лабораторных занятий и практикумов по решению проблемных задач, выполнения самостоятельных заданий, информационного поиска и самооценки учеников. В содержании уроков учитывались межпредметные связи физики с математикой, химией, биологией, историей и другими предметами школьной программы.[5]

На следующем этапе педагогического эксперимента были разработаны задания для проведения входной диагностики остаточных знаний учеников перед изучением новых тем. Так, например, для учеников 10-х классов использовались здания, состоящие из тестовых вопросов и практических задач по материалу аналогичной тематики, изученному в 8 классе (например, по разделу "Молекулярная физика"). Входная диагностика проводилась с помощью интерактивных образовательных платформ, позволяющих охватить одновременно несколько тем, выбрать оптимальное время для выполнения заданий, автоматизировать проверку, обеспечить обратную связь с учениками. Результаты входной диагностики были использованы для корректировки планов учебных занятий. Проведенная нами входная диагностика по разделу "Молекулярная физика" позволила выявить следующие проблемы: 1) более половины обучающихся (55%) смогли правильно выполнить только 65% заданий, 2) у учеников выявлены проблемы в использовании математического аппарата при решении задач. В большинстве своем, ученики допускают ошибки при работе с дробями, при решении задач с использованием формул комбинаторики, при выполнении операций со степенями. Аналогичные проблемы применения математического аппарата были отмечены в аналитическом отчете «Комплексный анализ результатов мониторинга образовательных достижений обучающихся организаций среднего образования» (г. Астана, Национальная академия образования имени Ы.Алтынсарина, 2022 год). В частности, в отчете указано, что по математической грамотности учеников 9-х классов зафиксирован наименьший процент выполнения тестовых заданий (53,8%). С целью выяснения общих тенденций, связанных с качеством математической подготовки обучающихся и их умением правильно использовать математический аппарат при решении физических задач, был проведен опрос учителей физике средних школ и гимназий различных регионов Казахстана. В опросе приняли участие 53 учителя физики. Результаты опроса представлены на рисунке 1.

Рис.1. Результаты опроса учителей физики школ и гимназий о качестве математической подготовки обучающихся и их умении правильно использовать математический аппарат при решении физических задач: 1) оценка уровня применения математического аппарата обучающимися при решении физических задач, 2) оценка необходимости объяснения ученикам правил математических вычислений при решении физических задач

Как видно из представленных на рисунке 1 результатов опроса только 48% учителей считают достаточным уровень применения математического аппарата обучающимися при решении физических задач. При этом 41% опрошенных учителей физики вынуждены часто объяснять ученикам правила математических вычислений при решении физических задач, 22% - почти всегда. Также, в ходе опроса было выяснено, что 51,9% учителей физики тратят в среднем на уроке 5-10 минут на объяснение правил математических вычислений, 25% - 10-15 минут, 9,6% - больше 15 минут. Одним из путей решения сложившейся проблемы должно стать применение форм комбинированного урока учителями физики и математики. Также, важной остается проблема синхронизации программ обучения по математике и физике. Решение выявленных проблем позволит снять барьеры с учеников, испытывающих трудности при выполнении математических вычислений, и, тем самым, повысить их учебно-познавательную активность.

Другим важным элементом предлагаемого инструментария по активизации учебно-познавательной деятельности школьников при изучении физики является выбор эффективных форм оценивания учебных достижений школьников и их прогресса. В качестве промежуточных средств контроля эффективно использовать формативное оценивание, совмещающее в себе оценку теоретических знаний и практических навыков учеников. Формативное оценивание следует проводить на каждом уроке и по итогам оценивания своевременно давать обратную связь ученикам, вносить изменения в содержание урока, формы и методы его организации.[6] Кроме формативного оценивания в учебных заведениях Казахстана применяются методы суммативного оценивания после прохождения отдельного раздела по предмету, а также в конце каждого академического периода (четверти). Основываясь на результатах проведенного анкетирования учителей физики в рамках данного исследования, был сделан анализ форм оценивания и особенностей их применения. Результаты анализа представлены в таблице 1. Из данных, представленных в таблице 1, видно, что наиболее оперативным является применение тестовых форм контроля и физического диктанта.

Таблица 1

Формы оценивания и особенности их применения на уроках физики

№	Форма контроля	Количество заданий	Форма проведения	Время на проведение	Время на проверку
1	Тест	10	Онлайн	3 минуты	Автоматически
2	Формативное оценивание	2	Офлайн/ онлайн	15 минут	1 час
3	Физический диктант	10	Офлайн/ онлайн	10 минут	20 минут
4	Суммативное оценивание за раздел	5-8	Офлайн	20 минут	1 час
5	Суммативное оценивание за четверть	8-12	Офлайн	45 минут	1,5 часа

Используемые в педагогическом эксперименте задания для формативного оценивания при изучении раздела "Молекулярная физика" позволили выявить ряд проблем у учеников. Например, было установлено, что ученики испытывают трудности при изучении темы «Газовые теплоемкости. Показатель адиабаты», связанные со сложностью применения математического аппарата и пониманием связи изучаемой темы с первым законом термодинамики.

На завершающем этапе эксперимента был проведен анализ основных подходов при обучении физике и выявлены основные принципы их применения и реализации. Результаты анализа представлены в таблице 2. Применяя представленные в таблице 2 подходы и принципы их реализации при изучении раздела "Молекулярная физика" были внесены изменения в содержание, формы и методы проведения урока, расширено применение информационно-коммуникационных технологий при выполнении заданий в классе, а также во вне урочное время, разработаны и апробированы формы комбинированных и междисциплинарных уроков, контрольно-проверочные материалы, дифференцированные по уровням сложности.

Таблица 2

Анализ основных подходов при обучении физики, основные их принципы обучения и реализации

Используемые подходы и виды деятельности	Основные принципы обучения	Реализация
Личностно-ориентированный подход	Актуальное развитие, продвижение в зону ближайшего развития, учет индивидуальных способностей и особенностей учеников, создание комфортной обстановки для обучения	Творческие задания, домашний эксперимент, вариативность и выборность заданий, пояснение порядка организации учебной деятельности, форм, критериев и периодичности оценивания, применение различных видов рефлексии и обратной связи
Познавательные учебные действия	Познание окружающего мира через исследование, обработка, систематизация, обобщение учебной информации	Эксперименты, наблюдения, построение обобщений из личного опыта
Самостоятельная творческая деятельность	Самостоятельная работа учеников без рамок и ограничений, саморазвитие ученика, развитие навыков самостоятельного выбора, обобщения, анализа и синтеза.	Вариативные творческие задания, различные формы обратной связи
Исследовательская деятельность	Обучение через исследование	Проблемные задачи, детализированные алгоритмы исследовательской работы, регулярное оценивание и обратная связь, консультации на каждом этапе работы
Проектная деятельность	Обучение с заранее определенным результатом	Создание условий для реализации проектных идей учеников, непрерывный контроль и обратная связь[7]

Для проведения лабораторных и практических занятий, групповых проектов и самостоятельных исследований были использованы такие образовательные платформы открытого доступа, как PhET (UniversityofColoradoBoulder); MERLOT; LabXchange (виртуальные лабораторные работы, презентации, видеоматериалы, симуляции и др. материалы); EduWebLabs (виртуальные лабораторные работы); e-LABORATORY PROJECT (виртуальные лабораторные работы). Обновленное содержание уроков, форм и методов их проведения позволило повысить заинтересованность учеников в изучении физики на 16%, качество знаний - на 22%. Сравнительный анализ показателей заинтересованности учеников к изучению физики и качества знаний при проведении урока в традиционном формате и с использованием инструментов активизации учебно-познавательной деятельности школьников в 10-х классах представлен на рисунке 2.

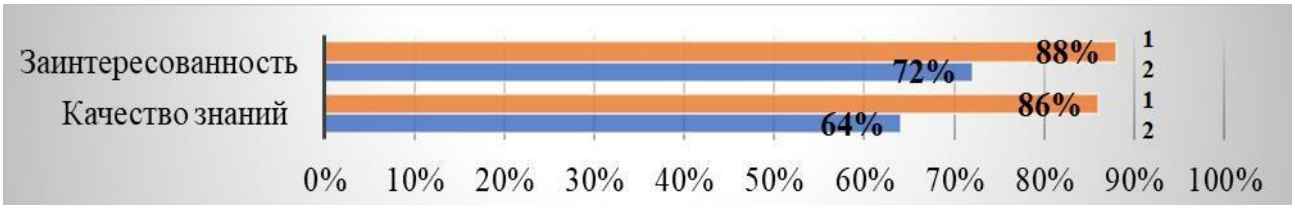

Рис.2. Сравнительный анализ показателей заинтересованности учеников к изучению физики и качества знаний при проведении урока в традиционном формате (2) и с использованием инструментов активизации учебно-познавательной деятельности школьников (1) в 10-х классах

Заключение

В работе теоретически и экспериментально обоснована необходимость применения современных подходов в обучении физике в условиях модернизации образования, предложены инструменты для активизации учебно-познавательной деятельности школьников при обучении физики, включающие совокупность целевого, операционного, содержательного, результативно-оценочного компонентов. Применение предложенного инструментария при изучении раздела "Молекулярная физика" позволило повысить заинтересованность учеников в изучении физики и качество знаний, создать условия для включения в образовательный процесс исследовательской деятельности обучающихся. В работе разработаны и апробированы методические и дидактические материалы, направленные на применение различных подходов при обучении физике и форм оценивания. Показано, что демонстрация практической направленности содержания физического образования способствует повышению качества и эффективности физического образования. Для решения проблемы, связанной с трудностями учеников по применению правил математических вычислений при решении физических задач предложено проведение уроков физики в комбинированном формате.

Список использованных источников

1. Браверманн Э.М. Развитие самостоятельности учащихся - требование нашего времени Текст. / Э.М. Браверманн //Физика в школе. - 2006. - №2. - 15-19.

2. Браверманн Э.М. Как повысить эффективность учебных занятий: некоторые современные пути Текст. / Э.М. Браверманн // Физика в школе. - 2005. - №7. -С.23-25.

3. Ганин Е.А. Педагогические условия использования современных информационных и коммуникационных технологий для самообразования будущих учителей (Электронный ресурс) / Е.А.Ганин. - http://ito.edu.ru/2003/VII/VII-0-1673.html.

4. Гончарова Т.Д. Обучение на основе технологии «полного усвоения» Текст. / Т.Д. Гончарова. - М. : Дрофа,2004. - 256 с.

5.Гомулина Н.Н. Применение новых электронных образовательных средств для интерактивных досок // Физика в школе. – 2018. - №7. С.16-20.

6. Кронгарт Б. А., Кем В. И., Койшыбаев Н. Физика. Учебник для 10 класса естественно-математического направления общеобразовательных школ. Алматы: Мектеп, 2019. 352 с.

7. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю., Моисеева М.В., Петров А.Е. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. М.: Просвещение, 2015.350 с.

8. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан "Об утверждении типовых учебных программ по общеобразовательным предметам, курсам по выбору и факультативам для общеобразовательных организаций" от 3 апреля 2013 года № 115. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 10 апреля 2013 года № 8424.https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1300008424#z1

9 Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан "Об утверждении типовых учебных программ по общеобразовательным предметам, курсам по выбору и факультативам для общеобразовательных организаций" от 27 ноября 2020 года № 496. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 30 ноября 2022 года № 21688.
https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000021688#z7

УДК 372.853

Карстина С.Г.
д.ф.-м. н, доцент, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,
Кафедра физики и нанотехнологий, профессор, Республика Казахстан, г. Караганда
E-mail: skarstina@mail.ru

Горшкова Е.О.
Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,
магистрант физико-технического факультета, КГУ "Опорная школа
(ресурсный центр) имени Бауыржана Момышулы, учитель физики-информатики,
Республика Казахстан, Караганда
E-mail: 1katerishka1@gmail.com

МЕТОДИЧЕСКИЕ И ДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ НА УРОКАХ ФИЗИКИ.

Аннотация: Применение современных интерактивных технологий в образовательном процессе позволяет качественно изменить содержание, формы и методы обучения, повысить познавательную активность обучающихся, обеспечить повышение качества обучения. С учетом этого в работе были поставлены задачи проанализировать возможности различных интерактивных образовательных платформ и выявить методические и дидактически особенности их применения на уроках физики в средней школе. В работе предложена схема организации урока физики с применением интерактивных образовательных платформ и представлены результаты ее практического применения.
Ключевые слова: методы обучения физике; интерактивные методы обучения; инновационные методы обучения; интерактивная образовательная платформа; виртуальные лабораторные работы.

Abstract: The use of modern interactive technologies in the educational process allows you to qualitatively change the content, forms and methods of learning, increase cognitive activity of students, to ensure an increase in the quality of learning. In view of this, the work set the task to analyze the possibilities of various interactive educational platforms and to reveal methodological and didactic features of their application at physics lessons in secondary schools. The work offers a scheme of organizing a physics lesson using interactive educational platforms and presents the results of its practical implementation.
Keywords: methods of teaching physics; interactive methods of teaching; innovative methods of teaching; interactive educational platform; virtual laboratory works.

Современные образовательные технологии позволяют организовать процесс обучения как индивидуально, так и в группах с различным числом участников, обеспечить эффективную коммуникацию между обучающимися и преподавателем, вовлечь ученика в процесс обучения как активного участника, а не слушателя или наблюдателя, организовать работу с различными информационными ресурсами [1;2]. Применение в учебном процессе интерактивных образовательных платформ, методов модерации и кейсов (Casestudy), проблемно-ориентированных и других интерактивных методов обучения существенно меняет формат урока, распределение ролей и схем взаимодействия «учитель-ученик» и «ученик-ученик», способы достижения результатов обучения, повышает мотивацию учеников к изучению предмета и создает условия для реализации различных инициатив учеников. Уроки с применением интерактивных методов обучения позволяют научить школьника навыкам самостоятельного поиска и анализа информации, критически оценивать ситуацию и выбирать оптимальное решение, работать в команде. Так, например, при проведении уроков физики можно организовать урок с применением интерактивных образовательных платформ, виртуальных лабораторных работ, аудио- и видеоматериалов, работу с электронными учебниками, обучающими программами, тестирование в режиме онлайн и другое [3;4]. При этом, ученики могут выполнять индивидуальные групповые практические и лабораторные задания и проекты, структурируя и анализируя информацию, составлять интеллект-карты, моделировать ситуации, опираясь на свой жизненный опыт, решать проблемные задачи на основе анализа обстоятельств. Групповые формы работы также удобно применять для выполнения учениками домашнего задания, на уроках-семинарах, где ученики представляют свои сообщения или презентации, при подготовке к различным контрольно-проверочным мероприятиям, для

организации коллективных обсуждений и взаимных консультаций. Применение групповых форм обучения способствует формированию у учеников навыков и умений, выработке ценностей, созданию атмосферы сотрудничества, эмоциональной и интеллектуальной поддержки, позволяют менее подготовленным ученикам чувствовать себя увереннее и свободнее. Обобщая перечисленные особенности урока, проводимого с применение интерактивных образовательных технологий, сопоставим его с традиционным уроком (рисунок 1).

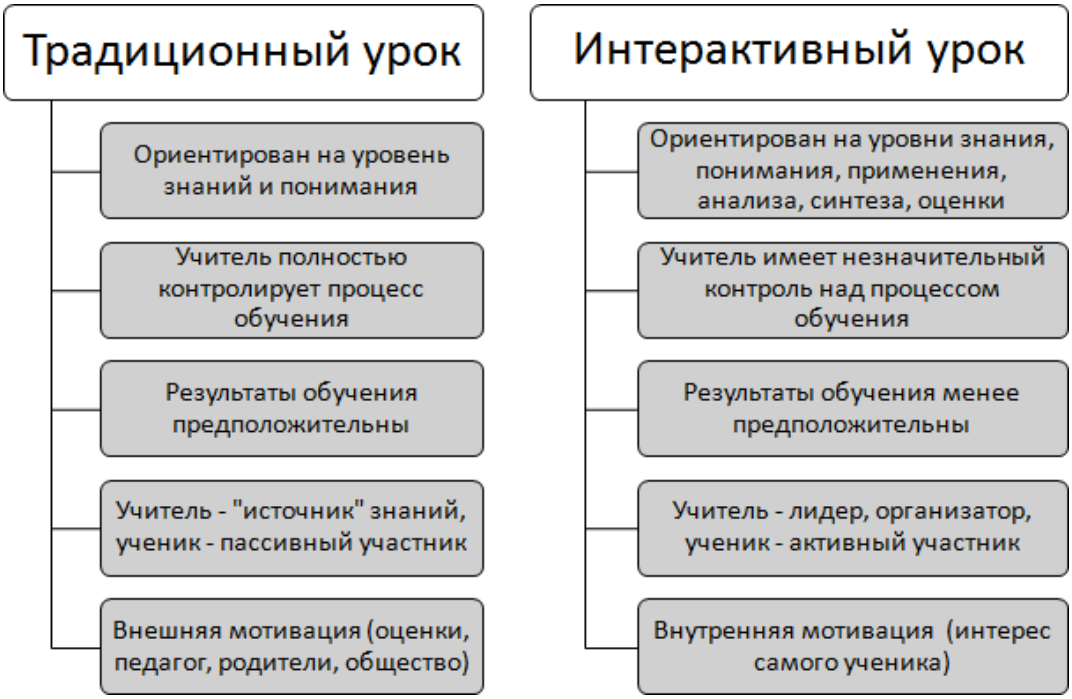

Рис. 1. Сопоставление особенностей традиционного урока и урока, проводимого с применением интерактивных образовательных технологий

С учетом вышесказанного в настоящей работе был проведен педагогический эксперимент, направленный на исследование дидактических и методических особенностей проведения уроков физики в средней школе с применением интерактивных образовательных платформ. В задачи исследования входило выяснение факторов, влияющих на повышение интереса и мотивацию учащихся, активизацию их познавательной активности на уроках физики, и определение путей для оптимизации и повышение эффективности учебного процесса. Исследование проводилось на базе КГУ "Опорная школа (ресурсный центр) имени Бауыржана Момышулы" (КГУ «ОШ (РЦ) Б.Момышулып. Топар»). В исследовании принимали участие ученики 10-хклассов. Общее количество участников эксперимента - 26 человек. Апробация разработанных методических и дидактических материалов по применению интерактивных образовательных платформ проводилась при изучении раздела «Кинематика». Цели обучения определялись в соответствии с Типовой учебной программой по учебному предмету «Физика» для 10-11-классов естественно-математического направления уровня общего среднего образования, утвержденной Министерством образования и науки Республики Казахстан.

1. В соответствии с задачами исследования при проведении уроков физики были использованы различные интерактивные образовательные платформы [5], в том числе 1) интернет платформа www.labxchange.org, на которой представлены интерактивные модули с самостоятельных платформ, предназначенных для интерактивных занятий, в том числе ConcordConcortium и PhetColorado, 2) площадка Googleplay, которая содержит интерактивные приложения для демонстрации физического эксперимента через персональный компьютер, планшет или мобильное устройство, 3) интерактивное приложение PhysicsApp, позволяющее проводить виртуальные физические эксперименты, 4) приложение PhysicsVirtualLab, позволяющее проводить моделирование физических процесс, 5) платформа VirtrLab, позволяющая проводить виртуальные лабораторные работы, 6) платформа "Кирилл и Мефодий. Физика 7-11", содержащая интерактивные физические тренажеры, и другие. Также, при проведении педагогического эксперимента на уроках физики применялись программы интерактивных анимаций и прилагаемое к ним цифровое интерактивное методическое пособие для

изучения физики с помощью технологий дополненной/виртуальной реальности, трехмерной графики и 3D-стереоскопии. Применение перечисленных ресурсов на уроке физики повысило результативность освоения обучающимися знаний о фундаментальных физических законах и явлениях, понимания принципов и применения методов научного познания, способствовало развитию у обучающихся интеллектуальной, информационной, коммуникативной и рефлексивной культуры, навыков выполнения физического эксперимента, научного проекта или исследования, повысило уровень доступности учебной информации по предмету. Вместе с этим, для лучшего понимания физики, развития у учеников прикладных знаний и навыков важно сочетать в учебном процессе виртуальный эксперимент с реальным лабораторным физическим экспериментом, демонстрировать на уроках реальные физические явления и работу лабораторного оборудования. При проведении педагогического эксперимента организация урока физики с применением интерактивных образовательных платформ осуществлялось в соответствии со схемой, представленной на рисунке 2.

Рис.2. Схема организации урока физики с применением интерактивных образовательных платформ

Согласно данной схемы процесс организации урока включает пять основных этапов: 1) подготовка, 2) анализ и оценка, 3) планирование урока, 4) проведение урока, 5) мониторинг качества урока и оценка результатов. Рассмотрим более подробно каждый из этапов предложенной схемы. На подготовительном этапе учитель должен определить необходимость применения интерактивных образовательных платформ, опираясь на субъективные и объективные факторы, включающие собственный опыт и анализ передового опыта применения интерактивных образовательных платформ, знание методических и дидактических особенностей применения интерактивных образовательных платформ, особенность изучаемого материала, наличие демонстрационного и лабораторного оборудования, возрастные особенности учеников, готовность учеников к применению интерактивных образовательных платформ. На этом этапе учитель должен выяснить, на сколько эффективным будет применение интерактивных образовательных платформ в достижении результатов обучения.

На этапе анализа и оценки учитель должен определить цели и задачи урока, выбрать образовательные платформы и оценить возможности их практического использования при проведении урока, определить место и роль выбранных интерактивных образовательных платформ в достижении целей и задач урока, определить форму учебного занятия и виды деятельности, выполняемые учениками во время урока, выбрать каналы коммуникации и взаимодействия с учениками на различных этапах: подготовка урока, проведение урока, рефлексия после урока, выбрать инструменты и критерии оценивания.

На этапе планирования урока учитель разрабатывает содержание урока, готовит детализированный план урока, разрабатывает необходимые для проведения урока методические и дидактические материалы, продумывает варианты обеспечения доступа ученикам к учебным материалам, проводит тестирование выбранной образовательной платформы с целью выяснения возможных сбоев при работе, операционных возможностей.

На этапе проведения урока учитель должен четко следовать поставленным целям и задачам урока, обеспечить эффективное взаимодействие с учениками и максимальное вовлечение всех учеников в процесс обучения, помощь ученикам при выполнении заданий (при необходимости), информационную безопасность.

На этапе мониторинга качества урока с применением интерактивных образовательных платформ и оценки его результатов учитель должен сделать оценку реализации поставленной цели и решения поставленных задач урока, достигнутых учениками результатов, выяснить проблемы, с которыми столкнулся при проведении урока, сделать анализ обратной связи от учеников о проведенном уроке, выбрать пути для улучшения планирования, подготовки и проведения урока, повышения его эффективности и результативности [6].

Следуя предложенной схемы рассмотрим организацию урока по физике при изучении темы "Кинематика". При проведении урока применялись специально подготовленные задания, созданные с помощью интерфейса используемых образовательных платформ и поддерживающие диалог с учащимися во время выполнения. Задания выполнялись в группах. При выполнении заданий ученики должны были научиться применять кинематические уравнения при решении задач и анализировать графики движения. Достижение поставленной цели оценивалось по следующим критериям:

- ученик может различать равномерное, равноускоренное, равнозамедленное движение;
- ученик знает физические величины, характеризующие равномерное, равноускоренное, равнозамедленное движение;
- ученик понимает и описывает уравнения равномерного, равноускоренного, равнозамедленного движения;
- ученик может применять нужные формулы при решении задач;
- ученик может строить и анализировать графики движения.

Задания для выполнения с применением интерактивных образовательных платформ были разделены на три уровня А, В и С по принципу "от простого" к "сложному". Выполнение каждого задания на каждом уровне оценивалось от 1 до 3 баллов в зависимости от сложности. Пример работы с физической симуляцией показан на рисунке 3.

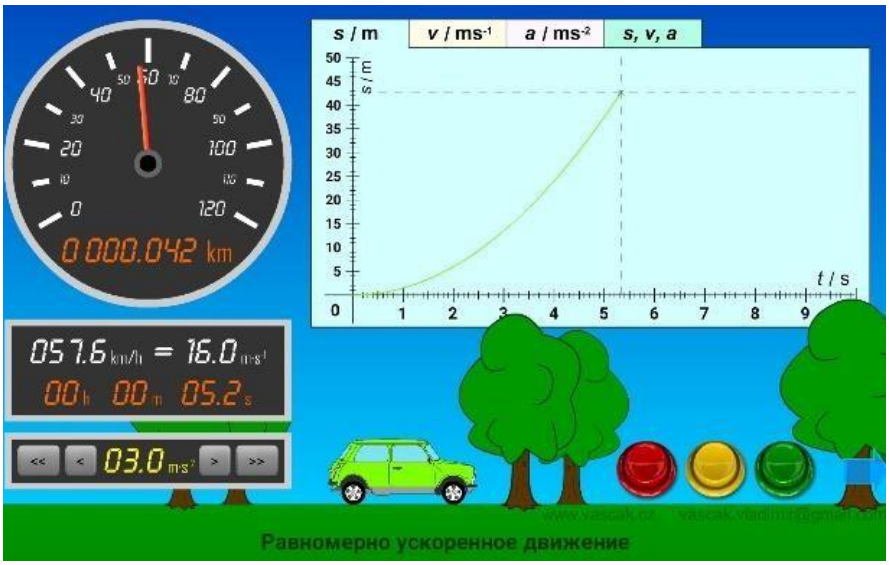

Рис. 3. Пример работы с физической симуляцией

На уровне А ученик должен:

1. Определить вид движения для каждой симуляции;
2. Записать значение начальной координаты, начальной скорости, скорости движения, ускорения для каждого вида движения.

На уровне В ученик должен:

1. Записать уравнения движения с известными величинами для равномерного движения;
2. Определите перемещение тела через заданный интервал времени;
3. Записать уравнения движения с известными величинами для равноускоренного движения;
4. Определить перемещение тела через заданный интервал времени;
5. Записать уравнение движения с известными величинами для равнозамедленного движения;
6. Определите перемещение тела через заданный интервал времени.

На уровне С ученик должен:

1. Использовать полученные уравнения движения, построить графики зависимости перемещения объекта от времени для каждого вида движения.
2. Выполнять самостоятельно проверку результатов с помощью симуляции.

Суммарная оценка учеников рассчитывалась с учетом следующих дескрипторов:

1. Ученик правильно определяет вид движения;
2. Ученик правильно находит начальную координату, начальную скорость, ускорение;
3. Ученик правильно записывает уравнения движения;
4. Ученик правильно находит искомую величину;
5. Ученик правильно строит графики.

Для проведения рефлексии, самоанализа деятельности учащихся и её результатов были использованы задания, позволяющие ученикам осознать содержание пройденного материала и его ценность, оценить эффективность собственной работы на уроке. Оценка рефлексии проводилась в конце урока или на этапе подведения итогов. Как пример задания, используемого для рефлексии, можно предложить следующее: выберите 1-2 предложения из списка и закончите его

- сегодня я узнал...
- было трудно…
- я понял, что…
- я научился…
- я смог…
- было интересно узнать, что…
- меня удивило…
- мне захотелось… и т.д.

Анализ результатов рефлексии указывает на то, что при проведении урока физики с использованием интерактивных образовательных платформ 26% учеников смогли дать самооценку выполненным заданиям, 21% учеников смогли оценить трудности, с которыми они столкнулись при выполнении заданий, 32% учеников смогли оценить новизну полученных ими знаний и соотнести их со сферой своих интересов, 21% учеников смогли определить возможности праткического применения полученных знаний и навыков. Качество усвоения материалов урока проводилось с использованием формативных интрактивных заданий, сумативного оценивания и рефлексии [7]. Результаты анализа усвоения материалов урока по разделу «Кинематика» с применении интерактивных образовательных платформ в 10-ых классах представлены в таблице 1.

Таблица 1

Анализ результатов усвоения материалов урока по разделу «Кинематика» с применении интерактивных образовательных платформ в 10-ых классах

	Всего учеников	«5»	«4»	«3»	«2»	Качество, %	Успеваемость, %
Рефлексия	26	9 (35%)	13 (50%)	4 (15%)	-	84,6	100
Формативное интерактивное задание	26	8 (31%)	13 (50%)	5 (19%)	-	80,7	100
Суммативное оценивание	26	4 (16%)	10 (38%)	12 (46%)	-	53,8	100

Анализ данных, представленных в таблице 1, указывает на то, что наиболее высокие оценки ученики получили за выполнение интерактивных заданий и рефлексию, основанных на знании теоретического материала. Наиболее низкими оказались результаты учеников при выполнении заданий на суммативное оценивание, основанных на решении задач. Вместе с этим, анализ усвоения учебного материала обучающимися показал, что базовый материал усвоен всеми учениками (успеваемость 100%) . Качество знаний учеников с учетом всех форм оценивания выше 50%. Таким образом, использование интерактивных методов обучения на уроке физике позволило ученикам лучше освоить сложный материал. При проведении урока с использованием традиционных технологий результаты успеваемости учеников и качества знаний были ниже и составляли соответственно 46,1% и 42,3%.

Заключение

В работе предложена схема организации урока физики с применением интерактивных образовательных платформ и определены методические и дидактические особенности каждого этапа. Применение предложенной схемы на уроках физики показало повышение успеваемости и качества

знаний учеников. Сочетание разнообразных методов активного обучения на уроке позволило повысить интерес учеников к предмету, создать условия для раскрытия творческого потенциала учеников, обеспечить более эффективное усвоение материала и понимание практического применения полученных знаний, включить в процесс обучения самоанализ и самооценку учеников.

Список использованных источников

1. Министерство образования и науки Республики Казахстан [Электронный ресурс]. https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30118747&pos=3;-108#pos=3;-108.

2. Шефер, Е. А. Использование цифровых технологий в образовательном процессе / Е. А. Шефер. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2021. — № 16 (358). — С. 22-25.

3. Ефимова, В. Г.Дидактическое обеспечение формирования познавательных универсальных учебных действий на уроках физики[Текст] /В.Г.Ефимова, А.В.Худякова // Физика вшколе.-2018.-№ 7.-С.25-33

4. Игнатенко, И. И. Современные подходы к созданию образовательной среды [Текст] / И.И.Игнатенко // Наука и школа.– 2018.– №2.–С.135-139

5. Информатизация образования и методика электронного обучения [Текст] : материалы II Международной научной конференции, Красноярск, 25-28 сентября 2018г.:в 2 частях / Сибирский федеральный университет; под общ. ред. М.В.Носкова. –Красноярск: СФУ, 2018. Ч.2.–, 2018.–334с.

6. Синенко,В.Я. Интеграционные процессы в образовании как инновация: методологические и технологические аспекты / В.Я.Синенко, Н.Е.Буланкина // Сибирский учитель. – 2017. – № 1. –С.34-39

7. Сорокина, Е. В. Цифровое образовательное пространство: от электронных образовательных ресурсов к электронному обучению [Текст] / Е.В.Сорокина // Информатика и образование.–2017.–№9.–С.10-14.

Көшербай Ш., Мукатова А.
Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРҒА БИ ТЕРАПИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Аннотация: Мақалада ерекше білім беруді қажет ететін балаларды дамытуда би және қозғалыс терапиясының маңызыдылығы қарастырылады.

Түйінді сөздер: Би терапиясы, қозғалыс, ерекше білім беруді қажет ететін балалар,ырғақ , өнер.

Аннотация: В статье рассматривается значение танцевальной и двигательной терапии в развитии детей с особыми образовательными потребностями

Ключевые слова: танцевальная терапия, движение,дети с особыми образовательными потребностями , ритм, искусство.

Abstract: The article discusses the importance of dance and movement therapy in the development of children with special educational needs

Keywords: dance therapy, movement,children with special educational needs, rhythm, art.

Жеке тұлғаның психикалық жағдайын түзетуде би терапиясы сияқты бағытты қолдану, ең алдымен, бидің көпфункционалды табиғатымен түсіндіріледі. Адамзат өркениетінің алғашқы күндерінде би сөзбен айтып жеткізуге қиындық тудыратын ойлар мен сезімдерді білдіру құралы, сондай-ақ өзін-өзі жүзеге асыру тәсілі ретінде қызмет етті. Мыңдаған жылдар бойы әртүрлі мәдениеттерде би өнері қолданып келе , қазіргі таңды тек өнер емес жан мен тәннің еміне айналып отыр. Бүгінгі күні би адамның эмоцияларын, ойлары мен көзқарастарын білдіру үшін қолданылады. Алайда, спектакль ретінде және психокоррекциялық әдіс ретінде би бір-бірінен айтарлықтай ерекшеленеді. Би-қойылымдық хореографияда сезімдердің жоғары құрылымды қозғалыс формаларының көмегімен әдейі жасалады. Ал би арнайы терапияда сезімдердің еркін қозғалысы мен импровизацияда көрсетіліп, белгілі бір стильдеу екінші роль атқарады. Сондықтан би терапиясында

стандартты формалар жоқ: жеке тұлғаның жеке ерекшеліктерін білдіру үшін бидің әртүрлі түрлері мен жанрларын қолдануға болады .

Қазіргі таңда би терапиясы адам жағдайын жақсарту, эмоционалды жағдайды оңтайландыру, шығармашылық белсенділікті ынталандыру, психикалық стрессті жеңілдету құралы ретінде қолданды [1].

Жалпы би терапиясы - бұл ең алдымен психотерапия, би терапиясындағы терапиялық әсер ету принциптері психотерапиядағы сияқты, атап айтқанда:

• жан-жақтылық – би терапиясы тобына қатысу балаларға вербалды емес деңгейде топтық өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді;

• акцентуация (қабылдау) – би терапиясында топтың эмоционалды қолдауы балаға өзінің дене мінез-құлқының ерекшеліктерін білуге мүмкіндік береді;

• альтруизм – би терапиясы тобында жүрген бала өмір барысында ол мұны жасамауы мүмкін болса да, тек қолдау ғана емес, басқаларды да қолдау мүмкіндігіне ие;

• өз проблемалары мен комплекстеріне би арқылы жауап беру өзгерістерге белгілі бір негіз жасайды;

• өзін-өзі ашу (өзін-өзі зерттеу): топтық және жеке би терапиясы ашықтықты, жасырын тілектердің, эмоциялардың, бидегі бейнелердің көрінісін ынталандырады, бұл вербалды емес деңгейде балалардың проблемалары мен кешендеріне жауап беруге мүмкіндік береді;

• кері байланыс, немесе конфронтация немесе өзара әрекеттесу – бұл реакциялар балаларға вербалды емес (кинестетикалық эмпатияның көмегімен) және вербальды күшейтуде (вербальды жауапта) басқа адамдардың оны қалай қабылдайтынын түсінуге мүмкіндік береді;

• инсайт (хабарлылық) және катарсис – пациенттің өзінің жеке басының ерекшеліктері мен мінез-құлықтың бейімделмейтін тәсілдері арасындағы бұрын танылмаған байланыстарды білуі, оны би терапиясында ауызша психотерапияға қарағанда әлдеқайда жылдам алуға болады, өйткені би процесінде когнитивті жауап арқылы психологиялық қорғау оңайырақ жойылады;

• түзетуші эмоционалдық тәжірибе – нақты қарым-қатынастар немесе жағдайлардың қарқынды тәжірибесі (бұрынғы ұмытылған мәселелер бидің көмегімен бетіне шыққанда), соның арқасында бидің көмегімен өткен қиын тәжірибелер негізінде жасалған қате жалпылауды түзету. эмоционалды жауап берудің вербалды емес тәсілі ретінде орын алады;

• жаңа мінез-құлықты тексеру (шындықты тексеру) - мінез-құлықтың жаңа тәсілдерін үйрету: мінез-құлықтың бейімделмеген ескі стереотиптерін білуге сәйкес, бірте-бірте би қимылдарын, би импровизациясын және стихиялық биді дамыту арқылы ауысу болып табылады. Жаңаларын алу үшін жасалған белгілі бір жағдайларда баланың мінез-құлқын кейіннен түзететін өзара әрекеттесу тәсілдері.

Би терапиясының теориялық және әдістемелік негіздерін құру 1940 жылдары Америка Құрама Штаттарында би терапиясының американдық қауымдастығының пайда болуымен байланысты.

Би терапиясы - эмоционалды және эмоционалды интеграцияға ықпал ететін процесс ретінде би мен қозғалысты психотерапевтік қолдану жеке адамның физикалық жағдайы. Бұл адамның әлеуметтік, когнитивті, эмоционалдық және физикалық салаларын дамыту үшін би мен қозғалысты қолданатын психотерапияның бір түрі. Би терапиясы әдісі әмбебап: ол топтық және жеке жұмыс түрлерінің мүмкіндіктерін пайдалана отырып барлық адамдармен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Би терапиясын қолдану дамуға ықпал етеді қарым-қатынас дағдылары, жағымды өзін-өзі имидж және эмоционалдық тұрақтылық. Бірақ би терапиясының әдісі жұмыста және өз ерекшеліктеріне ие би терапиясы мұғалімінің жеке және кәсіби қасиеттеріне қойылатын барлық талаптарға жауап беретін құзыретті маманды талап етеді.

Қазіргі уақытта ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту мәселесі өте өзекті. Мұндай балаларды түзете оқыту үшін жүйелі білім, жан –жақты даму, оларға белгілі бір білім беру ортасын құру, жеке көзқарасын қалыптыстыру және денеге ерекше жағдайдағы физикалық жүктеме қажет. Жоғарыда айтылғандардың барлық жағдайлар мына мәселелерді шешуге назар аударуды талап етті:

1. Кедергісіз қол жетімді ортаны құру.
2. Өз-өзіне қызмет етуге бейімдау
3.Өзінің физикалық жағадйын бағдарлай алу
4. Жүру және қозғалыс барысында үйлесімді тепе-теңдікті ұстау
5. Терапия арқылы түзетк ,орнын басу(коррекция, компенсация)

Көптеген ғалымдардың аталған пікірлері және

мақала авторларының өзіндік педагогикалық тәжірибесі негізінде ғылыми қоғамдастыққа мына терминді ұсынған :

"Мүмкіндігі шектеулі жандар

- бұл тек мүгедектер ғана емес, сонымен бірге

есту, көру, сөйлеу, қимылдарды үйлестіру дамуындағы бұзылулар және белгілі бір білім беру ортасы бар жеке тұлғалар.

[біздің анықтамамыз – н.Е. Попова, Г.П. Лемешенко].

Мүмкіндігі шектеулі балалардың даму жолдары әр түрлі болуы мүмкін. Тиімді әдістердің бірі-балаларды хореография арқылы дамыту. Хореография комбинацияға негізделген музыкалық есту, есте сақтау қабілеттерін дамытуға ықпал ететінырғақ, музыка, арнайы қозғалыстар, зейін, қиял, ырғақ, үйлесімді қозғалыстар және заманауи би терапиясына айналады.

Би терапиясында қолданылатын жаттығулар түзету және оңалту құралы болып табылады. Олар мотор функциясын қалпына келтіретін бұлшықет физиологиялық тонусын реттеуге ықпал етеді, гиподинамия мәселелерін шешеді, сонымен қатар психотерапиялық әсер етеді және психикалық процестердің бұзылуын жояды, коммуникативті, ерік-жігер саласы, психоэмоционалды шиеленісті жеңілдетеді. Биде сөйлеудің негізгі құралдары пантомимика мен жест ишара болып табылады, бұл адамның ішкі күйін білдіретін "ерекше тіл"деп те аталады. Би терапиясының жаттығулары-бұл тыныс алуды арнайы реттеуді, бақылауды қажет ететін еркін тербелістің әртүрлі түрлері денесімен, бұлшықеттердің біртіндеп босаңсуымен және кернеуімен, сондай-ақ бөлмеде қатаң белгіленген бағытта қозғалу үшін қажетті үйлестірумен сипатталатын терапияның түрі [6].

Музыкалық ырғақты қозғалыстарды қолдану тәжірибесі көрсеткендей, би терапиясы түзету жұмыстарында неғұрлым ерте қолданыла бастаса, даму нәтижелері соғұрлым жоғары болады. Баланың сөйлеу функциясы, ерікті қызметі, моторикасы, икемділігі, экспрессивтілігі қозғалыстар, вербалды емес қарым-қатынас, сондай-ақ музыкалық қабілеттердің жедел қалыптасуы байқалады.

Есту қабілеті нашар балалар үшін хореография фонетикалық ырғақ пен музыкалық-ырғақты қозғалыстардың негізіне айналатын маңызды түзету компоненті болып табылады.

Сонымен қатар, сөйлеудің дыбыстық және интонациялық құрылымына да үлкен әсер етеді. Би сабақтары музыкалық ырғақты қалыптастыруға және қарапайым қозғалыстары игеруге негізгі бағыт.

Көру қабілеті бұзылған балалар үшін мотор анализаторының дамуы негіз болып табылады.

Әр түрлі саладағы қозғалыстарды дәл, үйлесімді және дұрыс орындау қабілетін қалыптастыру іс-шаралар (ойын, оқу, еңбек), сондықтан би терапиясы осы санаттағы бұзушылықтары бар балалар үшін өте маңызды, өйткені олар қоршаған әлемде бағдарлаудың маңызды құралы болып табылатын музыкалық ырғақтық қозғалыстардың қалыптасуына ықпал етеді.

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалар үшін де би терапиясын қолдану көрсетілген. Олар үшін қозғалыс пен сөйлеудің, қарқын мен ырғақтың үйлесімі бар арнайы жаттығулар таңдалады, бұл сөйлеу негативизмі мен логофобияны жоюға ықпал етеді [2].

Психикалық дамуы тежелген балаларға арналған ақыл ойдың артта қалуы би терапиясын психологиялық тұрғыдан қарастыруға болатын түзету әдістемесі.

Ол жүйке жүйесінің қызметінде тепе-теңдікті орнатуға, қозу мен тежелу процестерін реттеуге, қалыптасуын қамтамасыз етуге қабілетті

қозғалыс және сөйлеу үйлесімділігі [3]. Би процесінде балалар қимылдарды мінезіне, қарқынына, формасына сәйкес орындауды үйренеді. Музыкалық ойындар, билер және жаттығулар ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін прогресс динамикасы ретінде қарастырылады.

Церебральды балалармен жұмыс көбінесе би, хореографиялық гимнастика қарапайым қимыл-қозғалыстық элементтер болып қолданылады. Бұл жағдайда балалар хореографиялық сүйеніште тұрып, қабырғаға тіреліп немесе кеңістіктік қозғалысты жүзеге асыруға көмектесетін арбада отырып билей алады.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалрды түзетуде туындайтын мәселені шешу үшін дене шынықтыру сабақтарында,білім беру ұйымдары мен мәдени-демалыс орталықтарында хореография моделін алға жылжыту оң нәтиже береді.

Білім беру процесінде түзету және оңалту моделі негізінде

іс-әрекеттің белгілі бір алгоритмін жасадық: ұйымның жоспары- - - > ұйымның мақсаты - - - >ұжымдық талдау және қоршаған ортаға бейімдеу- - - > хореографиялық қызметті жоспарлау - - - > хореография сабақтарына жағдай жасау - - - > білім алушыларды өзгермелі жағдайға бейімдеу - - - > модельдің тиімділігін бақылау .

Қорыта келе, ерекше білім беруді қажет ететін балалрды дамыту барысында үйлесімді қимыл-қозғалыс, тепе-теңдікті сақтау, ұсақ -ірі моторикаларын дамыту, кеңістікті бағдарлай білу, дене бұлшықеттерінің қарқынды жұмыс жасауына, белсенді, салауатты өмір салтын ұстануына басқа

терапияларға қарағанда эффективті нәтиже көрестіп, балаларға жағымды эмоциялық әсер қалдыратын би терапиясының маңыздылығын байқадық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Некрасова Ю.Б. Особенности диагностики при реабилитации людей с нарушением речевого общения // Вопросы психологии. 1991, №5, С. 123-129.
2. Vikzhanovich S.N. Opredelenie sistemnogo nedorazvitiya rechi pri umstvennoj otstalosti // Sovremennye tendencii v nauke, tekhnike, obrazovanii: sbornik nauchnyh trudov po materialam mezhdunarodnoj nauchnoprakticheskoj konferencii. Smolensk, 2016. ББ. 28-29
3. Dmitriev A.A. Korrekcionno-pedagogicheskaya rabota po razvitiyu dvigatel'noj sfery uchashchihsya s narusheniem intellektual'nogo razvitiya. M.: izd-vo Moskovskogo psihologo-social'nogo instituta, 2006.

УДК 37.012.3

Кумарев Я. А.
Докторант Карагандинский университет имени Е. А. Букетова
Казахстан, г. Караганда
email: kumariov@inbox.ru

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ОНЛАЙН ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация. В этой статье представлен и объяснен новый метод применения и продвижения критического мышления для онлайн-образования. Метод состоит из двух компонентов: индивидуального и командного. В каждом компоненте учащемуся предоставляется возможность практиковать высокоуровневое мышление и независимое рассуждение, а также возможность обсуждения с другими учащимися, что приведет к эффективной среде критического мышления. Метод прост в применении; и он помогает учащимся практиковать и применять критическое мышление для достижения качественного обучения и высокого уровня понимания определенной учебной задачи.

Ключевые слова — критическое мышление; критическое мышление в онлайн-образовании; применение критического мышления в онлайн-образовании.

Abstract. This article presents and explains a new method for applying and promoting critical thinking for online education. The method consists of two components: individual and team. In each component, the student is given the opportunity to practice high-level thinking and independent reasoning, as well as the opportunity to discuss with other students, leading to an effective critical thinking environment. The method is easy to apply; and it helps students practice and apply critical thinking to achieve quality learning and a high level of understanding of a particular learning task.

Keywords — critical thinking; critical thinking in online education; application of critical thinking in online education.

Процесс критического мышления — это сложный процесс, который включает в себя высокий уровень умственной активности и обширное мышление для достижения разумного решения или конвергенции, приемлемых для разума. Формальное определение определяет критическое мышление как умственный процесс активного и умелого осмысления, применения, анализа, синтеза и оценки информации для достижения ответа или заключения [1]. Процесс критического мышления — это процесс, ведущий к творчеству в мышлении, и его можно рассматривать как мышление и рассуждение в их полной силе. Обучение студентов тому, как глубоко мыслить во время онлайн-курса, является одной из целей этого исследования, главная цель которого — достичь высокого уровня качественного мышления.

Интерес к критическому мышлению начался несколько десятилетий назад и продолжал расти как часть исследований в области обучения и образования. Было обнаружено, что критическое мышление очень важно для обеспечения качественного обучения по любому предмету [1-5].

В этой статье представлены модель и метод применения и продвижения критического мышления для онлайн-образования. Этот метод прост и достаточно эффективен в обучении и использовании критического мышления как в классе, так и в онлайн-обучении. Предлагаемый метод состоит из двух компонентов: (1) Индивидуальный компонент: включает три этапа: список, оценка и

реструктуризация. (2) Командный компонент: состоит из трех шагов: Список, Обсуждение/Оценка и Интеграция/Реструктуризация. Первый шаг, список, в обоих компонентах подразумевает, что учащиеся должны разработать список фактов, концепций или возможных решений, которые ведут к решению проблем или принятию решений. Этот список зависит от области применения и области содержимого. В этой статье более подробно представлены примеры предлагаемой модели с использованием задач, требующих глубокого и качественного мышления, что приводит к развитию критического мышления.

Первый компонент проводится каждым студентом индивидуально в своем темпе и больше подходит для онлайн-обучения. Второй компонент, с другой стороны, включает в себя командную работу, когда команда встречается онлайн, чтобы перечислить, обсудить, оценить, интегрировать и реструктурировать свои выводы с использованием подхода критического мышления. В каждом компоненте учащемуся предоставляется существенная и неотъемлемая возможность практиковать мышление высокого уровня и независимое рассуждение. Кроме того, в этой модели учащийся будет практиковать высокоуровневую форму критического мышления и может вести дискуссии с другими учащимися в команде, что приведет к эффективной среде критического мышления. Обучение достигается в первом компоненте каждым учащимся при активном поиске, анализе и оценке информации. Обучение достигает успеха во втором компоненте коллективно командой за счет высокого уровня критического мышления, дискуссий, дебатов, интеграции членами команды.

Мы применяли и предлагаем применять этот метод в командных задачах, требующих глубокого мышления с присущим ему характером, способствующим критическому мышлению. Эта модель применялась и тестировалась как в обычных классах, так и в условиях онлайн-обучения, достигая удовлетворительного и высокого уровня критического мышления учащихся.

Продвижение и применение критического мышления в онлайн-образовании имеет особое значение в связи с высокими темпами и широким распространением онлайн-образования в связи с интернет-революцией. Концепция критического мышления очень старая.

Концепция и интерес к ней зародились давно. Однако в последние несколько десятилетий мы стали уделять больше внимания интеграции, расширению и применению критического мышления в образовании во многих предметных областях и в различных областях науки. Процесс критического мышления можно рассматривать как состоящий из двух компонентов: первый компонент представляет собой набор навыков формирования и обработки информации и убеждений. Второй компонент включает в себя привычку, основанную на интеллектуальной приверженности, использовать эти навыки для управления поведением [1]. В целом, для критического мышления необходимы три требования: - Учащийся глубоко понимает проблему (вопросы или концепцию), чтобы учащийся мог быть очень близок к очень разумному решению или ответу. - Преподаватель считает, что учащийся достиг полного понимания проблемы или концепции. – Обучаемый имеет достаточно информации, которую можно синтезировать, упорядочить и оценить, чтобы достичь высокого уровня умственного процесса рассуждения о данном понятии. В исследовании критического мышления, проведенном Полом, Элдером и Бартеллом [6], было показано, что подавляющее большинство (89%) преподавателей университетов утверждают, что развитие критического мышления является основной целью их обучения. Однако только 19% смогли дать определение критическому мышлению, а 77% имели слабое, ограниченное представление или вообще не имели представления о том, как согласовать охват контента с поощрением критического мышления [17]. Другое исследование Брунинга объясняет роль критического мышления в среде онлайн-обучения [6]. Некоторые из непосредственных и осязаемых целей учащегося включают: - получить глубокое понимание проблемы или концепции. – инициировать и участвовать в качественном обсуждении концепции среди студентов, и – иметь возможность разрабатывать различные подходы к решению. Борис и Холл представляют исследование с группой аспирантов в рамках магистерской программы по критическому мышлению [8]. Их исследование показало большое важное изменение в продемонстрированном критическом мышлении экспериментальной группы аспирантов после того, как они были ознакомлены с моделью практического исследования Гаррисона и др. (2000), известное как классовое вмешательство [9].

Одним из наиболее близких к предлагаемому методу проектов является работа Saade et al. (2012). Они представляют работу и результаты применения критического мышления в виртуальной среде обучения. В этом проекте Saade et al. представить и обсудить веб-курс для оценки критического мышления. Оценка проводится, чтобы определить, что является наиболее важной частью для достижения и развития критического мышления [10]. Их результаты показали важность

интерактивности в том, что студент воспринимал как ориентированное на критическое мышление, по сравнению с онлайн-материалом как ресурсом [10].

Метод применения и продвижения критического мышления, предложенный в этой статье, может применяться как в обычных классах, так и в условиях онлайн-обучения; однако это более практично в онлайн-образовании. Метод включает в себя большинство шагов, включенных в процесс критического мышления. осмысление, применение, анализ, синтез и оценка информации [8].

Этот метод довольно легко применять в любой образовательной среде, и он требует качественного обучения и развития критического мышления среди учащихся. Этот метод применим к командным заданиям, в которых учащимся дается задание, требующее обучения и размышлений.

Метод состоит из двух компонентов:

• Отдельный компонент.

• Командный компонент. Эти два компонента приводят к применению и проведению эффективного процесса критического мышления и достижению качественного обучения посредством командного проекта с участием нескольких студентов.

Отдельный компонент:

Индивидуальный компонент состоит из трех этапов:

–Перечислить, –Оценить и –Реструктурировать.

На первом шаге, составлении списка, учащийся должен составить список фактов, концепций, возможных решений, альтернатив или путей, ведущих к решению проблем или принятию решений. Список зависит от домена приложения и области содержимого. Этот шаг требует, чтобы каждый учащийся работал индивидуально в своем собственном темпе. Например, концепция клеточного деления (в биологии) используется в качестве учебного задания, в котором каждый учащийся составляет короткий список из трех-пяти пунктов для объяснения концепции клеточного деления. Другим примером из курса компьютерных сетей является концепция связи, ориентированной на соединение. Студентам, как командам, дается задание объяснить концепцию связи, ориентированной на соединение, в компьютерных сетях. Каждая команда должна построить и разработать всеобъемлющее и точное определение и объяснение этой концепции. Еще один пример — беспроводные сенсорные сети, где учащиеся должны объяснить и обсудить эту концепцию с критическим мышлением и глубоким обучением. В этих примерах учащийся должен будет собирать, анализировать, синтезировать информацию о целевом понятии, и этот процесс составляет важную часть критического мышления.

На втором этапе оценки каждый учащийся будет оценивать список понятий, разработанных на первом этапе. Это включает в себя ранжирование и подсчет баллов в списке, составленном на первом этапе. Это требует умственной деятельности более высокого уровня и более глубокого мышления для оценки и взвешивания пунктов в списке. Пункты в списке первого шага в основном представляют собой процесс концептуализации, применения и синтеза информации, в то время как этот второй шаг позволяет оценить эти элементы. Третий шаг — это улучшение второго шага за счет реструктуризации компонентов концепций, разработанных на первых двух шагах, что включает в себя пересмотр и улучшение понимания концепции. Этот третий шаг влечет за собой высокий интеллектуальный процесс.

Командный компонент:

Командный компонент включает в себя три этапа:

– Перечислить, – Обсудить/Оценить и – Интегрировать/Реструктурировать. Первый шаг аналогичен шагу индивидуальной композиции.

нет, за исключением того, что здесь это делается в группах. В команде-

основанный на компоненте, шаг списка требует, чтобы команда в целом разработала исчерпывающий список концепций, возможных решений, альтернатив или путей, которые ведут к решению проблемы или принятию решения по проблеме. В приведенном выше примере из биологии команда будет собирать и адаптировать свои индивидуальные списки и составить еще один, более точный и полный список.

Второй шаг: Обсудить/Оценить, члены команды оценивают эти возможные решения посредством информационных дискуссий, направленных на оценку пунктов предложенного списка на первом этапе. MacKnight (2000) показал, что вовлечение студентов в онлайн-дискуссии может способствовать их интеллектуальному росту [8].

На третьем этапе «Интеграция и реструктуризация» учащиеся коллективно интегрируют идеи и реструктурируют свои возможные решения на основе обсуждений и дебатов на втором этапе.

Первый компонент проводится каждым студентом индивидуально в своем темпе и больше подходит для онлайн-обучения. Второй компонент, с другой стороны, включает в себя командную работу, когда команда встречается онлайн, чтобы перечислить, обсудить, оценить, интегрировать и реструктурировать свои выводы с использованием подхода критического мышления. В каждом компоненте учащемуся предоставляется существенная и неотъемлемая возможность практиковать мышление высокого уровня и независимое рассуждение. Кроме того, в этой модели учащийся будет практиковать высокоуровневую форму обсуждения критического мышления и может вести дебаты с другими учащимися в команде, что приведет к среде критического мышления. Обучение достигается в первом компоненте каждым учащимся, активно ищущим, анализирующим и оценивающим информацию. Обучение достигается во втором компоненте коллективно командой за счет высокого уровня критического мышления, дискуссий, дебатов, интеграции членами команды.

Мы применяли и предлагаем применять этот метод в командных задачах, требующих глубокого мышления с присущим ему характером, способствующим критическому мышлению. Эта модель была применена и протестирована как в обычных классах, так и в условиях онлайн-обучения, достигнув удовлетворительного уровня развития критического мышления среди учащихся и преподавателей курсов.

Эта модель проста и достаточно эффективна для обучения и использования критического мышления как в классе, так и в условиях онлайн-обучения.

Применение критического мышления в любой учебной задаче приведет к эффективной умственной деятельности и высокому качеству обучения за счет соблюдения всех концепций концептуализации информации до синтеза и оценки. Представленная методология применялась в нескольких учебных классах в курсовых проектах и заданиях, требующих глубокого мышления и высоких кривых обучения. В этом разделе мы представляем и обсуждаем четыре случая применения предложенной методологии в различных классах и условиях обучения.

На курсе программирования студентам дали задание написать отчет, чтобы обсудить и объяснить концепцию использования процедур в программировании. Это было сделано в два этапа. На первом этапе каждый учащийся должен представить отчет объемом от одной до двух страниц с основной целью повышения уровня обучения и понимания этой концепции учащимися. На втором этапе студенты были разделены на команды по четыре-пять человек в каждой. Преподаватель объясняет метод студентам, как описано в разделе III выше, и ссылается на критическое мышление. Цель состоит в том, чтобы улучшить обучение и понимание посредством более глубокого осмысления, анализа и оценки информации. На выполнение первого компонента (индивидуального компонента) студентам дается одна неделя. Вторая неделя будет для командной составляющей. Члены каждой команды встречаются несколько раз, чтобы пройти три этапа этого компонента.

Преподаватель рассмотрел результаты первого и второго этапа. А студенты заполняют анонимный опрос о своем уровне обучения и понимания концепции после второго этапа.

Результаты этого исследования были очень обнадеживающими. Преподаватель заметил значительное улучшение в обучении студентов и понимании концепции на втором этапе по сравнению с первым этапом. Более того, результаты опроса показали, что учащиеся очень довольны своей высокой успеваемостью в результате второго этапа. Результаты реалистичны и предсказуемы, что учащийся добился улучшения на втором этапе, но вклад здесь заключается в том, что предложенный метод помог учащимся и направил их через достижение высокого уровня мышления и обширной умственной деятельности, что привело к высокому уровню качества обучения в этой конкретной области. изучать.

На курсе по компьютерным сетям студентов просили объяснить и обсудить концепцию связи, ориентированной на соединение, в контексте передачи данных и компьютерных сетей. Настройки в этом исследовании отличались от первого. Студентов попросили написать отчет объемом от 700 до 1000 слов, чтобы обсудить и объяснить концепцию связи, ориентированной на соединение, которая является важной концепцией для обучения передаче данных и компьютерным сетям. Студентов попросили следовать методу, описанному в разделе III выше, и они были разделены на команды. Для первого компонента этого метода каждый учащийся должен разработать две-три альтернативы. Каждая альтернатива является возможным решением проблемы. Поэтому каждый учащийся должен разработать от двух до трех различных возможных определений и объяснений концепции задания. Во втором компоненте каждая команда встречается и проводит три этапа командного компонента, как обсуждалось ранее.

Чтобы оценить уровень обучения и достигнутое критическое мышление, преподаватель просматривает результаты, а студенты заполняют анонимный опрос, в котором им задаются прямые

вопросы об их воспринимаемом уровне обучения, качестве обучения и уровне критического мышления, которого они достигли в результате этого задания. . Результаты снова очень обнадеживают. Все учащиеся очень довольны своим уровнем обучения в результате этого задания и полностью согласны с тем, что с помощью этого подхода они добились хороших результатов в критическом мышлении.

В третьей оценке предложенная модель критического мышления была применена к классному проекту по курсу компьютерных сетей. Задание состояло в том, чтобы объяснить и прояснить концепцию и работу протокола IP. Протокол IP является наиболее важным протоколом в Интернете. Фактически это унифицированный и стандартный способ связи между компьютерами в Интернете. Как и в предыдущих двух оценках, учащиеся должны выполнить это задание, используя подход критического мышления с двумя его компонентами: индивидуальным компонентом и командным компонентом. Студенты завершили этот проект и представили свои результаты с сильным обучением и более глубоким пониманием концепции. Опрос, проведенный после этой оценки, показал, что учащиеся полностью согласны с тем, что они учились более глубоко, а также применяли и практиковали критическое мышление, что привело к высокому уровню рассуждений и качественному обучению.

В других прикладных исследованиях по применению и развитию критического мышления мы использовали небольшие учебные задания, чтобы вовлечь учащихся в критическое мышление. Например, в одном из этих прикладных исследований студентов попросили резюмировать важную концепцию курса, которая рассматривается в учебнике, в одной главе. Студенты были разделены на команды, и каждая команда должна разработать слайды презентации, которые объясняют и резюмируют главу. Каждая презентация состоит из десяти слайдов, которые содержат наиболее важные моменты концепции. Студентам было предложено ответить на вопрос «Что такое концепт-х?» демонстрируя глубокие знания и глубокое понимание концепции-х, а не просто поверхностные объяснения. Каждый член команды должен резюмировать от трех до пяти наиболее важных моментов на трех-пяти слайдах для первого компонента. Во втором компоненте, командном компоненте, члены команды встречаются для обсуждения, дебатов и оценки своих выводов. Затем они должны реструктурировать и интегрировать свои слайды в окончательный список пунктов из десяти слайдов. Учащиеся подтвердили, что они достигли высокого качества обучения и более глубокого критического мышления, работая над этим заданием.

Во всех этих прикладных случаях учащиеся были вовлечены во все этапы высококачественного обучения и обширного умственного процесса, проявляя глубокое мышление, синтезируя, оценивая знания и информацию.

Заключение. За последние несколько лет с использованием предложенного метода для применения и развития критического мышления среди студентов был использован ряд учебных заданий, в том числе групповые проекты в классе и задания курсовой работы. Этот метод прост в применении и может помочь учащимся применять и практиковать критическое мышление для достижения высокого качества обучения и глубокого понимания концепций в данной учебной задаче. Мы объяснили метод, а также представили и обсудили ряд случаев применения, которые доказали успех метода в продвижении и усилении глубокого мышления и прочного обучения, ведущих к высокому уровню мышления, рассуждений и понимания.

Список использованных источников

1. Арсеньев А.С. Парадоксальная универсальность Человека и некоторые проблемы психологии и педагогики // перемены, 2002. - № 1. - С. 131-155.

2. Баранов П.А. Обществознание: полный справочник для подготовки к ЕГЭ / П.А. Баранов, А.В. Воронцов, С.В. Шевченко; под ред. П.А. Баранова. - М.: АСТ: Астрель, 2015. - 478 с.

3. Варданян Н.А. Развитие дистанционного образования в общеобразовательной школе URL: http://nauka-pedagogika.com/pedagogika-13-0001/dissertaciya-razvitie-distantsionnogo-obucheniya-v-obscheobrazovatelnoy-shkole#ixzz4zTsF6tRX (дата обращения: 03.02.2023)

4. Виневская А.В. Педагогические технологии: вопросы теории и практики внедрения. Справочник для студентов. - Ростов н/Д: Феникс, 2014.- 253 с.

5. Гершунский Б.С., Шейтерман Р. Общечеловеческие ценности в образовании // Советская педагогика. 1991. - №5-6. - С. 3-13

6. Климова Т.В. Способы формирования критического мышления студента URL: http://vestnik.osu.ru/2012_2/14.pdf (дата обращения: 18.03.2023)

7. Колганов Е.А. Дистанционное образование в системе высшего профессионального образования региона: автореф. к. соц. наук - Уфа, 2010. - 26 с.
8. Ломова С.Э. О роли дистанционного образования в современных условияхURL: http://www.edit.muh.ru/content/mag/trudy/08_2011/05.pdf(дата обращения: 21.03.2023)
9. Обществознание: учебно-практический справочник / Е.В. Домашек. – Ростов н/Д: Феникс, 2014. – 192 с.
10. Обществознание: учеб. пособие для школьников ст. кл. и поступающих в вузы / А.В. Клименко, В.В. Румынина. - 14-е изд., стереотип. - М.: Дрофа, 2013. - 507 с.

УДК 373.5

Купелдеева А.А.
м.п.н., старший преподаватель Международный Таразский инновационный институт им. Ш. Муртазы кафедра военной подготовки и творческих специальностей Казахстан, г.Тараз
E-mail: kupeldeeva@mail.ru

Кипшаков С.А.
к.п.н., ассоциированный профессор Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова, кафедра изобразительного искусства и дизайна Казахстан, г.Караганда
E-mail: kipshakov@mail.ru

УПРАВЛЕНИЕ МОТИВАЦИЕЙ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Аннотация. В статье рассматривается проблема мотивации будущих педагогов в процессе повышения квалификации в условиях введения современных образовательных стандартов. Автором осуществляется анализ динамики мотивации в процессе курсовой подготовки. Приводятся примеры методик и технологий, позволяющих усилить мотивацию на профессиональное развитие в процессе курсовой подготовки: проблемных лекций, проблемных бесед и кейс-стади тренингов. Автор описывает контекстную технологию обучения педагогов, включающую три стадии: академическую учебную деятельность, квазипрофессиональную деятельность и профессиональную деятельность.
Ключевые слова: мотивация; повышение квалификации; методика; Технологии; повышение квалификации; проблемные лекции; кейс-стади; тренинги.

Abstract. The article deals with the problem of motivation of future teachers in the process of professional development in the context of the introduction of modern educational standards. The author analyzes the dynamics of motivation in the course preparation process. Examples of techniques and technologies that allow to strengthen motivation for professional development in the course preparation process are given: problem lectures, problem conversations and case-study trainings. The author describes the contextual technology of teaching teachers, which includes three stages: academic educational activity, quasi-professional activity and professional activity.
Keywords: motivation; professional development; methodology; Technologies; professional development; problem lectures; case studies; trainings.

Одной из важных задач современного этапа развития образования становится ориентация педагогов на развитие компетентности и самосовершенствования как условия эффективной деятельности в пространстве реализации образовательных стандартов. Это обусловлено сменой образовательных парадигм, фиксирующих переход от массово-репродуктивных форм и методов преподавания к индивидуально-творческим, необходимостью подготовки специалистов с прочно сформированными потребностями в профессиональном самообразовании, способных к саморазвитию и полноценной самореализации в педагогической профессии. На первый план выходит признание важнейшей роли в образовании личности педагога с ярко выраженной индивидуальностью, с его правом на выбор и ответственностью.

Профессиональный рост педагога, его стремление к самореализации, самоактуализации, самосовершенствованию, освоению конструктивных стилей профессиональной деятельности поддерживаются посредством государственных программ, грантов, национальных конкурсов, материальным и моральным стимулированием в образовательных организациях. В системе повышения квалификации мотивация профессионального развития педагога также является важным

условием эффективного обучения на всех видах курсов и во всех семинарах независимо от форм их проведения, включая дистанционные. В педагогических исследованиях авторы, как правило, говорят о мотивации На повышение квалификации. Между тем не менее важным является повышение мотивации непосредственно В ПРОЦЕССЕ повышения квалификации. В нашем опыте это осуществляется, прежде всего, за счет приближения содержания образования к потребностям практического педагога.

На сегодняшней день для решения проблем в подготовке педагогов используется несколько форм проведения занятий:

1. Проблемная лекция. Преподаватель читает лекцию, в ходе которой акцентирует внимание слушателей на тех противоречиях, которые имеют место на современном этапе развития образования. Он просит аудиторию зафиксировать эти противоречия и сформулировать вопросы по их разрешению. Вот только некоторые примеры таких противоречий:

-между постоянно усложняющимися требованиями к результатам обучения и возможностями учащихся (уровнем их знаний, степенью развития их способности учиться, способами овладения знаниями и умениями и др.);

- между объемом гуманитарных и физико-математических знаний, которые осваивает будущий педагог в условиях профильного обучения, и объемом знаний, предъявляемых к студентам уже на начальном этапе обучения;

- между индивидуальной познавательной деятельностью будущего педагога, т. е. теми уровнем, формами, методами познания, которыми он владеет, и общественно-историческим познанием, теми уровнем, формами, методами познания, которыми должен овладеть в соответствии с требованиями для педагога;

-между мотивацией будущего педагога на изучение необходимых ему для будущей профессии учебных предметов и обязательностью сдачи квалификационного теста.

В конце проблемной лекции педагоги озвучивают возникшие у них вопросы, которые записываются на доске. Преподаватель обещает подготовить их к ответу на эти вопросы в ходе дальнейших занятий. По мере ответа на вопросы они стираются с доски.

2. Проблемная беседа. Преподаватель предлагает педагогам обсудить конкретную ситуацию, которая может встретиться в педагогической практике, и задать себе вопрос, касающийся ее разрешения. Например: «В вашей школе в рамках предоставления дополнительных образовательных услуг проводится платная подготовка школьников к сдаче ЕНТ. После сдачи экзамена в школу приходит родитель и требует вернуть деньги за предоставление этой услуги, поскольку его не устраивают результаты сдачи ЕНТ ребенком. Иначе он будет обращаться в суд». Слушатели формулируют вопросы, которые могут возникнуть при разрешении этой ситуации и классифицируют их как юридические, психологические и педагогические.

После обсуждения ситуации преподаватель предлагает будущим педагогам самим привести примеры сложных ситуаций и сформулировать к ним вопросы.

3. Кейс-стади тренинг. Это тренинг в небольших группах слушателей, в ходе которого разыгрываются и обсуждаются различные сложные ситуации, встречающиеся в педагогической практике. Преподаватель (ведущий тренинга) не должен доводить ни одну ситуацию до полного разрешения. Он предлагает только зафиксировать возникшее затруднение и сформулировать на его основе вопрос. Ответы на эти вопросы предлагается найти совместно в процессе обучения на курсах. Эта форма проведения занятий дает хорошие результаты при повышении квалификации психологов. Сформулированные в начале курсов вопросы создают устойчивую мотивацию будущих педагогов на профессиональное развитие в процессе обучения.

Одной из эффективных технологий повышения квалификации, позволяющей успешно решать задачи повышения мотивации профессионального развития педагога, является технология контекстного обучения,автором которой является А.А.Вербицкий [2]. Контекстное обучение ориентируется на то, что знания, умения, навыки даются не как предмет, на который должна быть направлена активность слушателя, а в качестве средства решения задач его деятельности как специалиста. Контекстное обучение рассматривает учение и труд не как разные виды деятельности, а как два этапа развития одной и той же деятельности.

Основной характеристикой учебного процесса контекстного типа, реализуемого с помощью системы новых и традиционных форм и методов обучения, является моделирование на языке знаковых средств предметного и социального содержания профессиональной деятельности. Для обучения педагога используются проблемные ситуации из его педагогической практики, как правило, подсказанные самим педагогом. Единицей работы преподавателя и слушателя курсов становится

ситуация во всей ее предметной и социальной неоднозначности и противоречивости. Именно в ходе анализа ситуаций, деловых и учебных игр (игры-коммуникации, игры-защиты от манипуляции, игры для развития педагогической интуиции, игры-рефлексии и пр.) педагог развивает у себя необходимые компетенции.

Технология контекстного обучения при повышении квалификации состоит из трех базовых форм деятельности: академическая учебная деятельность с ведущей ролью лекций и семинаров; квазипрофессиональная, воплощающаяся в играх и тренингах, и профессиональная, осуществляемая в межсессионный период на рабочем месте.

В ходе проблемной лекции можно выявить существующие в практике работы по стандартам противоречия. Среди этих противоречий были обозначены и зафиксированы:

- противоречие между экстенсивным подходом к построению базисного учебного плана и требованием устранения перегрузки учащихся;

- противоречие между вариативностью образования, заявленной в законе «Об образовании», и набором обязательных учебных дисциплин и примерных учебных программ.

На информационных лекциях будущие педагоги получают информацию о современных подходах к классификации уроков и дидактических требованиях к современному уроку. В процессе квазипрофессиональной деятельности моделируется урок, построенный в системно-деятельностной парадигме, проводится оценка видеозаписей уроков коллег, участвующих в деловые играх-уроках и тренингах.

Существенно повышает мотивацию повышения квалификации приобщение слушателей к рефлексии собственной деятельности. Одна из задач курсов состоит в том, чтобы научить педагогов ауторефлексии и обучению рефлексии школьников. К сожалению, часто используя понятие «рефлексия», большинство учителей так до конца и не понимают его смысла. Некоторые педагоги понимают под рефлексией обычную самооценку и в этом понимании используют рефлексию как заключительный этап урока, построенного в системно-деятельностной парадигме. Между тем такой подход к рефлексии чаще всего опирается на самооценку личностью самой себя, своих возможностей, качеств и места среди других людей, как представление человека о важности своей личности. Для человека с завышенной самооценкой любой результат собственной деятельности, как правило, будет оценен им самим высоко и, наоборот, с заниженной самооценкой − низко.

При обучении педагогов мы используем понятие рефлексии, данное методологом О. С. Анисимовым: «Рефлексия – это критериальный анализ» [1]. Межсессионное задание будущих педагогов состоит не только в том, чтобы подготовить урок, но и в том, чтобы провести его в своем классе, а затем отрефлексировать. Критериями для рефлексии урока должны служить некоторые понятия, данные в теоретических лекциях по построению урока в системно-деятельностной парадигме. На второй сессии будущие педагоги «защищают» свой урок перед аудиторией и участвуют в обсуждении уроков, разработанных коллегами.

В заключении нужно отметить, что после самостоятельного знакомства с информацией о классификации уроков, предложенной в дидактической системе деятельностного метода («Урок открытия нового знания», «Урок рефлексии», «Урок развивающего контроля», «Урок общеметодологической направленности»), у будущих педагогов пропадает мотивация для изучения системно-деятельностного подхода и его использования для проектирования уроков. Для педагога-практика структура таких уроков кажется слишком сложной, снижающей возможности для педагогического творчества.

Для повышения мотивации обучения будущему педагогу приходится решать сразу несколько задач:

-по возможности заменять сложные наукообразные формулировки, даваемые учеными-педагогами, на понятные для педагогов-практиков;

- демонстрировать примеры уроков, построенных в системно-деятельностной парадигме и сохраняющих ее ведущие идеи, но использующих творческий подход учителей к их проведению;

- четко выделять новые для педагогов понятия, такие как «универсальные учебные действия», «метапредметное содержание» и др., и соотносить их с уже известными учителям понятиями;

- выделять в содержании деятельностной парадигмы самые главные дидактические требования и обеспечивать сознательное освоение педагогами этих требований.

Дидактические требования – это скорее научно обоснованные рекомендации, выполнение которых может существенно повысить эффективность обучения и выполнение задач [3].

Общий принцип подготовки будущих педагогов состоит в том, чтобы учить проведению уроков на основе системно-деятельностного похода, проводя с ними занятия в русле этого же подхода.

Список использованных источников

1. Анисимов О. С. Методологическая парадигма (опыт ММПК). М., 2007.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход М.: Высш. шк., 1991. 207с.
3. Гормин А. С. Дидактический разбор урока, построенного в системно деятельностной парадигме, с использованием метода рефлексии профессиональной деятельности педагога: Научно-методические рекомендации для подготовки выпускной работы на курсах повышения квалификации по программе «Реализация Федеральных государственных стандартов общего образования в основной и средней школе». 3-е изд., доп. Великий Новгород, 2016.

ӘОЖ 514.114

Қошанова М.Д., Дүйсеева Г.О., Хабибуллаева У.А.
техн.ғ.к., доцент, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан
Phd, аға оқытушы, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан
магистрант, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан
e-mail: khabibullayevau@gmail.com

ГЕОМЕТРИЯДА КЕҢІСТІКТІК ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУ ТӘСІЛДЕРІ

Аннотация. Мектеп оқушыларының кеңістіктік ойлау қабілеттерін қалыптастыруда стереометриялық есептердің маңызы зор.

Бұл мақалада орта мектептегі жоғары сынып оқушыларына геометриялық есептердің шығару жодары келтірілді. Көпжақтар мен айналу денелеріне арналған есептер геометрия пәнінен жоғары сыныпта. Жаратылыстану-математика бағытындағы және бейіндік сыныптары оқушылары үшін аса маңызды, күрделі тақырыптардың бірі болып саналады.

Кілт сөздер: геометрия, стереометрия, бұрыш, үшбұрыш, кеңістіктік ойлау, кеңістіктік кескін.

Аннотация. В данной статье приводятся выпуски геометрических задач для старшеклассников средней школы. Задачи на многолучевые и вращательные тела в старших классах по геометрии. Одна из наиболее важных, сложных тем для учащихся естественно-математического направления и профильных классов.

Ключевые слова: геометрия, стереометрия, угол, треугольник, пространственное мышление, пространственное изображение.

Abstract

This article describes the methods of solving geometric problems for high school students in high school. Problems for polygons and bodies of rotation are in the highest class in geometry. It is one of the most important, complex topics for students of Science and mathematics and profile classes.

Keywords: geometry, stereometry, angle, triangle, spatial thinking, spatial image.

Геометрия пәнін оқытудың жалпы және жеке әдістемелерінің едәуір саны әзірленді, ал геометрия пәні бойынша оқулықтар мен оқу құралдарының көлемін санау мүмкін емес.

Жүргізілген статистикалық зерттеулердің мәліметтері, математикадан емтихан нәтижелері, мектеп мұғалімдерінің тәжірибесі және бірінші курс студенттері мен студенттерінің жұмысының өзіндік педагогикалық тәжірибесі бойынша қарасақ оқушылардың геометрия есептерін шешудегі дайындығының деңгейінің төмен екенін байқаймыз.

Геометрия оқу пәні ретінде басқа математикалық пәндерден "табиғи", "физикалық" сипатымен, нақты кеңістікпен үлкен байланыстылығымен ерекшеленеді.

Сонымен қатар, геометрия оқу пәні ретінде логиканы, бейнелі ойлауды дамытуға, кеңістіктегі түсініктерді қалыптастыруға, дүниетанымның қалыптасуына ықпал етуге, практикалық іс-әрекетке қажетті дағдылар мен дағдыларды қалыптастыруға, дамытуға арналған деп айтсақ болады.

Кеңістікте ойлау-бұл кеңістіктегі бағдарлауды қажет ететін мәселелерді шешуде қажет болатын және нақты объектілердің немесе олардың графикалық бейнелерінің кеңістіктік қасиеттері мен қатынастарын талдауға негізделген ақыл-ой әрекетінің ерекше түрі. Ойлаудың бұл түрінің негізгі мазмұны объектілердің кеңістіктік қасиеттері мен қатынастарын қабылдау (немесе ұсыну) арқылы осы бейнелерді құру негізінде есептерді шешу процесінде кеңістіктік бейнелермен жұмыс жасау

болып табылады. Кеңістіктік ойлаудың ерекшелігі оның негізінен бейнелі түрде жүретіндігінде (шешім стратегиясын табу, құралдарды таңдау, оларды салыстыру және т.б. бейнелер түрінде жүзеге асырылады) және оның мазмұны бойынша мәселені шешу процесіне енгізілген объектінің кеңістіктік қасиеттері мен қатынастарының жалпыланған және жанама көрінісі бар. Кеңістіктік ойлау қызметі негізінен кеңістіктік қатынастармен жұмыс істеуге және оларды нақты объектіден және оның бейнесінен бөліп көрсетуге бағытталған.

Жоғары сынып оқушыларының геометрия пәнінде кеңістікте берілген есептерді шығара білуі үшін, ұғымдарды біртіндеп енгізуден бастаймыз. Мысалы пирамида және пирамидаға іштей және сырттай сызылған сфера тақырыбына есептер шығаруды алайық. Бұл есептерді алдымен перпендикуляр және көлбеу тақырыбына есептер шығарудан бастаймыз. Есептердің қысқаша шығарылу жолын қарастырамыз. Келтірілген есептерді шығару барысында қадамдап есептеу немесе тікелей есептеу әдісі деп аталатын әдісті қолдандамыз. Бұл алгебралық әдістің бір түрі болып табылады. Есеп шешілгеннен кейін, шешімнің дұрыстығына көз жеткізіп, есептің шешудің қысқа жолын табуға тырысамыз.

1) AB-перпендикуляр, AC және AD көлбеулер берілген $\prec ACB = 30^0, AC = 16, BD = 6$, AD-ны табыңыз.(сурет. 1)

Шешуі.

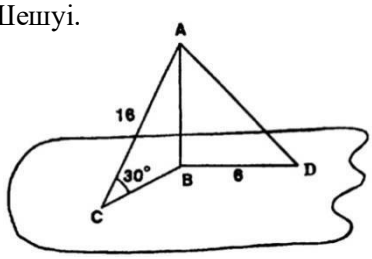

Сурет. 1

30^0-қа қарсы жатқан катет AB=8.

$$\Delta ABD \Rightarrow AD = \sqrt{36+64} = 10$$

Жауабы:10

2) AA_1-перпендикуляр. AC және AB көлбеулер берілген $\prec ACB = 90^0, \prec ACA_1 = 30^0, AA_1 = 2, BC = 3, CM \perp AB, CM -$ табыңыз. (сурет. 2)

Шешуі.

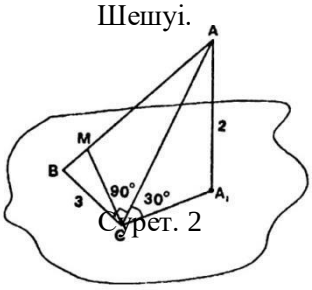

Сурет. 2

$$\Delta AA_1C \Rightarrow AC = 4, \Delta ACB \Rightarrow AB = 5;$$

$$S_{\Delta ABC} = \frac{1}{2}\cdot 3\cdot 4 = 6; 6 = \frac{1}{2}\cdot CM\cdot 5, CM = \frac{12}{5} = 2,4$$

Жауабы: $2,4$

3) ΔABC іштей сызылған шеңбердің центрі O нүктесі. $OD \perp (\Delta ABC)$ AC=BC=5,AB=6,DO=1,MA=MB. DM-табыңыз. (сурет. 3)

Шешуі.

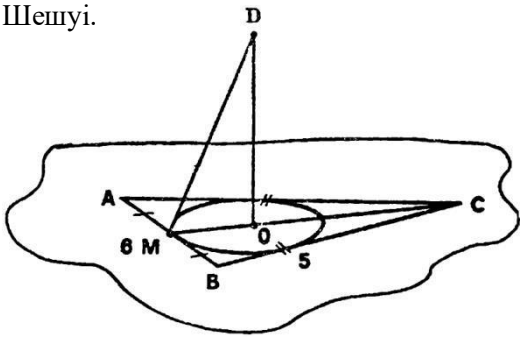

Сурет. 3

$$CM = \sqrt{25-9} = 4, r = \frac{S}{p},$$

$$S_{\Delta ABC} = \frac{1}{2}\cdot 6\cdot 4 = 12, p = 8, r = \frac{3}{2}$$

$$DM = \sqrt{1+\frac{9}{4}} = \frac{\sqrt{13}}{2}$$

Жауабы: $\frac{\sqrt{13}}{2}$

4) Дұрыс төртбұрышты пирамиданың биіктігі 6, ал апофемасы 6,5-ке тең. Осы пирамиданың табанының периметрін табыңыз.(сурет. 4)

Шешуі.

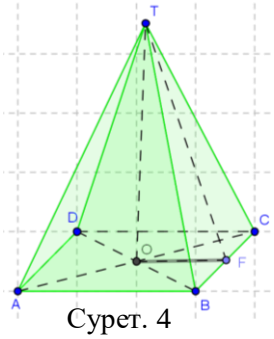

Сурет. 4

$$AB = BC = CD = AD$$
$$\Delta FOT \Rightarrow OF = \sqrt{42,25 - 36} = 2,5$$
$$AB = 2 \cdot OF = 5; P_{таб} = 5 \cdot 4 = 20;$$

Жауабы:20

Жоғарыда қарастырылған есептерде тікелей шығару әдісімен есептерді шығарсақ, келесі дәлелдеу есебінде векторлық әдісті қолдану арқылы шығарып көрейік.

5) Үшбұрышты дұрыс NABC пирамидасына центрі O нүктесіндегі сфера сырттай сызылған. Сонда $\alpha = \angle AON$ және $\beta = \angle AOB$ бұрыштары үшін мына теңсіздіктің $\cos\alpha + \cos\beta \geq -\frac{2}{3}$ орындалатындығын дәлелдендер.

ДӘЛЕЛДЕУІ. Айталық NABC үшбұрышты дұрыс пирамида болсын. Шарт бойынша $\angle AON = \alpha$ $\angle AOB = \beta$ және NABC – дұрыс пирамида сондықтан

$$\angle AON = \angle BON = \angle CON = \alpha$$

$$\angle AOB = \angle BOC = \angle AOC = \beta$$

болады (6-сурет).

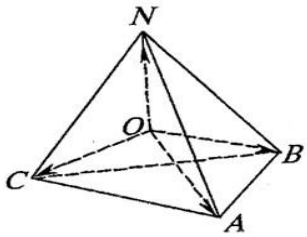

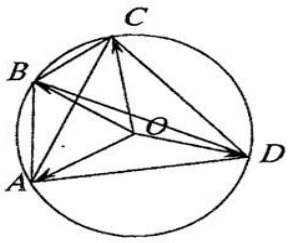

Сурет. 5 Сурет. 6

$\overline{p} = \overline{OA} + \overline{OB} + \overline{OC} + \overline{ON}$ векторы үшін $\overline{p} = \overline{0}$ шарты NABC – дұрыс тетраэдр болғанда тек сонда ғана орындалады, басқа жағдайда $\overline{p} \neq \overline{0}$ болады. Сондықтан (сурет. 5) қатысқа сәйкес $\overline{p}$ векторының скаляр квадраты теріс емес шама болады:

$$p^2 = (\overline{OA} + \overline{OB} + \overline{OC} + \overline{ON})^2 \geq 0 \Leftrightarrow \overline{OA}^2 + \overline{OB}^2 + \overline{OC}^2 + \overline{ON}^2 +$$

$$+ 2(\overline{OA} \cdot \overline{OB} + \overline{OC} \cdot \overline{ON} + \overline{OA} \cdot \overline{OC} + \overline{OA} \cdot \overline{ON} + \overline{OB} \cdot \overline{OC} + \overline{OB} \cdot \overline{ON}) \geq 0$$

Бірақ

$$OA^2 = OB^2 = OC^2 = ON^2 = R^2,$$

$$\overline{OA} \cdot \overline{OB} = R^2 \cos \angle AOB = R^2 \cos \beta,$$

$$\overline{OC} \cdot \overline{ON} = R^2 \cos \angle CON = R^2 \cos\alpha,$$

$$\overline{OA} \cdot \overline{OC} = R^2 \cos \angle AOC = R^2 \cos \beta,$$

$$\overline{OA} \cdot \overline{ON} = R^2 \cos \angle AON = R^2 \cos\alpha,$$

$$\overline{OB} \cdot \overline{OC} = R^2 \cos \angle BOC = R^2 \cos \beta,$$

$$\overline{OB} \cdot \overline{ON} = R^2 \cos \angle BON = R^2 \cos\alpha.$$

Осы теңдіктерді ескерсек, онда соңғы теңсіздіктен төмендегі қатыс келіп шығады: $4R^2 + 2R^2(3\cos\alpha + 3\cos\beta) \geq 0 \Leftrightarrow \cos\alpha + \cos\beta \geq -\frac{2}{3}$

Дәлелдемекшіміз де осы еді.

Қорытынды. Геометриялық есептерді шешуде тек бір алгоритммен шығару мүмкін емес, әр түрлілігімен ерекшеленеді, сондықтан барлық есептерді шешуге нұсқау беру мүмкін емес. Геометриялық есептерді шығару кеңістікте елестетуді, планиметрия, алгебра және тригонометриядан теориялық білімді талап етеді. Стереометриядан есептерді шығаруды үйретуде оқушыларға кеңістікте елестету қабілетін жетілдіруге және өзіндік білімін шыңдауға және есеп шығару дағдысын дамытуға сабақ үстінде көрнекі құралдардың, әр түрлі бағдарламаларды қолдануы сызбасын дұрыс салуына ықпал етеді.

Пайдаланылған көздердің тізімі

1. М.Д. Раманова. Геометриялық есептерді сызбасы бойынша жылдам шешудің тиімді жолдары. URL:https://infourok.ru/geometriyali-esepterdi-sizbasi-boyinsha-zhildam-sheshudi-tiimdi-zholdari666160.html.

2. В.А. Далингер. Есеп шығару арқылы стереометрияны оқыту әдістемесі: СПО-ға арналған оқу құралы. – 2 басылым, өзгерт. және толықт. – М.: Басылыс «Юрайт», 2017. - 9-13 беттер.

3. Э.Г. Готман. Стереометриялық есептер және оларды шешу әдістері. – М.: МЦНМО, 2006. – 7-11 бб.

4. А.А. Жалиева. Ұлттық бірыңғай тестілеудегі есептер. URL: https://bilimdiler.kz/matematika/ 18584- ulttyk-biryngay-testileudegi-stereometriya-esepteri.html.

ӘОЖ 37.032: 37.036: 008

Құдабаева С.
Қорқыт ата атындағы ҚУ магистранты, Қызылорда қ., Қазақстан
E-mail: lana.kudabayeva@mail.ru

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ҚҰНДЫЛЫҚ-СЕМАНТИКАЛЫҚ САЛАСЫНА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТРЕНИНГТЕРДІҢ ЫҚПАЛЫН ЗЕРТТЕУ

Аннотация.В данной статье дается характеристика понятия «ценностно-смысловая сфера» в психологической науке, на основе анализа особенностей подросткового возраста, который определяется как период интенсивного формирования системы ценностных ориентаций, влияющих на формирование характера и личности подростка. Описаны социально-психологические факторы, влияющие на формирование духовно-социального взаимодействия подростков со сверстниками, родителями и взрослыми. Характеризуется влияние социокультурной среды, средств массовой информации на формирование идеалов и ценностей подростков.

Выявлена необходимость коррекционной работы, направленной на формирование адекватной ценностно-смысловой сферы подростков, уделено внимание формированию социально значимых навыков, наиболее эффективной формой коррекции и профилактики которых являются групповые

тренинги. Также проведен сравнительный анализ ценностно-смысловой сферы подростков до и после проведения психологического тренинга.
Ключевые слова: подростки, подростковый возраст, ценностно-смысловая сфера, психологический тренинг.

Annotation. This article describes the concept of "value-semantic sphere" in psychological science, based on the analysis of the characteristics of adolescence, which is defined as a period of intensive formation of a system of value orientations that affect the formation of the character and personality of a teenager. Socio-psychological factors influencing the formation of spiritual and social interaction of adolescents with peers, parents and adults are described. The influence of the socio-cultural environment, mass media on the formation of ideals and values of adolescents is characterized.

The necessity of correctional work aimed at the formation of an adequate value-semantic sphere of adolescents is revealed, attention is paid to the formation of socially significant skills, the most effective form of correction and prevention of which are group trainings. A comparative analysis of the value-semantic sphere of adolescents before and after psychological training was also carried out.
Keywords: teenagers, adolescence, value-semantic sphere, psychological training,

Жасөспірімдік шақ мәселесіне сілтеме жасай отырып, ғалымдардың жасөспірімдік шақ туралы идеялары айтарлықтай ерекшеленетінін атап өткен жөн. Сонымен, заманауи халықаралық дәстүрде жасөспірімдер мен жастық шақ көбінесе бірлікте қарастырылады және «жасөспірім» деген жалпы терминмен белгіленеді. Әдетте, бұл кезең ерте (14-15 жасқа дейін) және үлкен (17-18 жасқа дейін) жасөспірімдерге бөлінеді. Психологиялық дәстүрдегі мұндай бөліну ішінара жасөспірімдер мен жасөспірімдер кезеңдеріне сәйкес келеді. Бұл жұмыста біз жасөспірімді 11 жастан 17 жасқа дейінгі кезең ретінде қарастырамыз.

Көптеген зерттеушілердің көзқарасы бойынша жалпы қабылданған ереже - бұл жасөспірімдік кезең тұлғаның құндылық-семантикалық саласын қалыптастыру тұрғысынан дамудың ерекше кезеңі екендігі. Жасөспірімдік кезеңде баланың өзін-өзі тануында сапалы өзгерістер орын алады, бұл жасөспірімнің құндылықтарын қалыптастырудың шешуші шарты болып табылады.

Жасөспірімдік шақ өтпелі кезең, сондықтан ол барлық жас кезеңдерінің ішіндегі ең қиыны және күрделісі болып саналатындығы баршамызға аян. Бұл кезеңнің негізгі мазмұны оның балалық шақтан ересектікке өтуі болып табылады [1, Б.240]. Жасөспірімдер психологиясының барлық жетекші зерттеушілері бұл жастың құндылық-семантикалық формацияларды қалыптастыруда сезімтал екенін айтады: яғни, өзінің дүниетанымдық ұстанымы, ересектік сезімі, ересек құндылықтарға бағдарлану, өзін-өзі тану және өзін-өзі анықтау жүретін кезең [2, Б.3].

Жасөспірімдік кезең - мінез бен жеке тұлғаның қалыптасуына әсер ететін құндылық бағдарлар жүйесінің қарқынды қалыптасу кезеңі. Бұл осы жас кезеңінде құндылық бағдарларын қалыптастыру үшін қажетті алғышарттардың пайда болуымен байланысты: қызмет аясы кеңейеді, сипаты сапалы өзгереді, саналы мінез-құлық негіздері қаланады, моральдық идеялар қалыптасады, жеткілікті моральдық тәжірибе жинақталады. Бұл адамның қоршаған шындықпен қарым-қатынасының ерекшеліктері мен сипатын анықтайтын және сол арқылы оның мінез-құлқын анықтайтын жасөспірім кезінде қалыптасқан құндылық бағдарлар.

Тұлғаның жасөспірімдік шақта әлеуметтенуі тек балалық шақтан дербес ересек өмірге өту ғана емес, жауапты әлеуметтік өмірге ену болып табылады. Жасөспірімдер ішінара бейсаналық, ішінара саналы түрде құндылық бағдарларды үнемі іздейді, өз өмірінің және басқа адамдардың өмірінің мәнін бірінші орынға қоюға және түсінуге тырысады.

Қазіргі жасөспірімдердің құрдастарымен, ата-аналарымен және маңызды ересектермен рухани және әлеуметтік қарым-қатынасқа түсетін уақыттары айтарлықтай қысқа. Оларда өзіне, басқаларға және ортақ іске жауапкершілікті қабылдаудың баға жетпес тәжірибесі бар, "іс жүзінде" жалпы мәдени құндылықтар мен мағыналардан тұратын сенімді қарым-қатынастарды қалыптастыру, бірлескен іс-әрекет жасау мүмкіндігінің жоқтығы байқалады Өзі үшін, басқалар үшін және ортақ іс үшін жауапкершілікті алудың баға жетпес тәжірибесі бар, жалпы мәдени құндылықтар мен мағыналардан тұратын сенімді қарым-қатынастарды қалыптастыру, бірлескен іс-шараларға қатысу үшін мүмкіндіктер жоқ.

Қазіргі жасөспірімдердің құндылықтарын зерттеуде олардың қалыптасуына әсер ететін әлеуметтік-психологиялық факторларға ерекше назар аудару керек. Жасөспірім кезінде құндылықтарды қалыптастыруда отбасы мен құрдастар тобы ерекше рөл атқарады. Өтпелі кезеңнің сыни кезеңінде, құндылықтарды жаһандық қайта бағалау орын алған кезде, ата-аналармен қарым-

қатынас, маңызды ересектермен қарым-қатынас стилі өзгереді, бұл жасөспірімнің құндылық бағдарларының жеке жүйесін дамыту мен құрудың маңызды факторына айналатын отбасы. Отбасы жасөспірімнің жеке қалыптасуының моральдық доминанттарын анықтайтын және оның құндылық бағдарларын дамытудың маңызды факторы болып табылатын ұрпақтар арасындағы мәдени білім беру байланысының негізгі арнасы ретінде әрекет етеді. Бұл жөнінде З.Ж.Жаназарова, Ж.А Нурбекова зерттеулерінде: «Отбасы қоғамның негізгі әлеуметтік ұяшығы, онда адамгершілік, рухани, мәдени, физикалық дамуының негізі қаланады. Отбасында өмірлік бағдары мен құндылықтары, өзіне, өзге адамға, Отанға қатынасы қалыптасады», - делінген [3, Б.67.].

Жасөспірімдер үшін көптеген достардың маңызы зор, бұл жалғыздықтан қорқуды, құрдастарына пайдасыз болуды көрсетеді. Әдетте, жасөспірімдер мұғалімдер тарапынан да, ата-аналар тарапынан да, сыныптағы құрдастар тарапынан қарым-қатынастағы қиындықтарға ұшырайды, соның салдарынан мінез-құлқында теріс өзгерістер болады. Жасөспірімдер белсенді өмір сүреді, бірақ ол белсенділік жағымсыз мінез-құлық арқылы жүзеге асырылады. Олар үшін «махаббаттың» құны өте төмен. Олардың махаббатқа деген қажеттілігі қанағаттандырылмаған. Отбасындағы, мектептегі түсініспеушілік жасөспірімді тығырыққа итермелейді.

Мәдениет қазіргі қазақстандық жасөспірімнің мұраттары мен құндылықтарының қалыптасуына үлкен әсер етеді. Соңғы онжылдықтарда әлеуметтік-мәдени ортаның жасөспірімнің құндылықтар жүйесін қалыптастыруға әсері бұқаралық ақпарат құралдарымен көбірек делдал болды. Бірқатар жұмыстар жеке тұлғаның құндылықтар жүйесін қалыптастыруға, ең алдымен электронды БАҚ-қа, теледидар, радио, сондай-ақ Интернетке әсер етуге байланысты мәселелерді қарастырады. Жеке тұлғаның "бұқаралық мәдениет" деп аталатын құндылықтарды енжар және сыни емес қабылдау мәселесіне ерекше назар аударылады. Экраннан келетін ақпаратты адам сыни тұрғыдан игере алмайтыны анықталды, бұл әсіресе жасөспірімдерге тән және олардың жас ерекшеліктеріне байланысты.

Тұрғынбаева Б.А., Таженова Г.С. пікірінше, қазіргі теледидардың құндылықтар жүйесі өзгертілген. Негізінен тұтыну құндылықтары, күмәнді моральдық және мәдени құндылықтар басым. Бұл, атап айтқанда, белгілі бір бағыттағы бағдарламалардың басым болуымен көрінеді (ойын-сауық, тек материалдық және анти-құндылықтарды насихаттау). Автор теледидармен байланыс нәтижесінде оның күшті әсеріне ұшыраған жасөспірімдердің құндылық жүйесі деформацияға ұшырайды деп мәлімдейді. Жалпы маңызды моральдық-адамгершілік құндылықтардың орнына жеке тәртіп пен тұтыну құндылықтары бірінші орынға шығады.

Көптеген жасөспірімдер өздерінің құндылықтар жүйесін теледидар ұсынатын үлгілерге сүйене отырып жасайды, бұл олардың құндылық бағдарларының жүйесін қалыптастыруға да, жалпы тұлғаға да кері әсер етеді [4].

Кейбір зерттеулерде басқаша пікір бар, оған сәйкес ақпараттық орта қатаң формациялар болып табылатын құндылық бағдарларына қарағанда мінез-құлықтың тұрақсыз сыртқы стереотиптеріне көбірек әсер етеді. Қазіргі заманғы БАҚ құндылық артықшылықтарын қалыптастырады, өйткені бүгінгі таңда ақпарат алу арнасын, формасы мен мазмұнын шектеусіз таңдау бұрыннан бар құндылықтарға байланысты. Дегенмен, автордың пікірінше, мұндай "бекіту" құндылық жүйесінің дамуының белгілі бір деңгейінде бекітуге ықпал етуі мүмкін.

Сондықтан қазіргі жасөспірімдердің құндылықтарын қалыптастыру үшін ең маңызды болып табылатын қазіргі қоғамның мәдени өмірінің салаларын (саясат, БАҚ, ғылым, өнер және т.б.) анықтау өте маңызды. Мұндай талдау жасөспірім өзінің жеке даму перспективаларын анықтайтын "мәдени көкжиекті" бағалауға мүмкіндік береді [5, Б.79].

Сонымен, қазіргі әлеуметтік-мәдени шындықтың идеалды үлгілері мен құндылықтары, бір жағынан, жасөспірімдердің құндылық саласының бағыты мен мазмұнын анықтайды, ал екінші жағынан, әртүрлі өмірлік жағдайлардағы мінез-құлықтың жалпы моральдық өлшемі болып табылады. Осыған сүйене отырып, біз жасөспірімдердің құндылық саласын идеалды үлгілерді талдау процесінде зерттеуге болады деп санаймыз. Бұл жасөспірім құндылықтар мен идеалды таңдауда бағдарланған қазіргі әлеуметтік-мәдени шындықтың маңызды саласын анықтауға мүмкіндік береді.

Жасөспірімдер көбінесе өз әрекеттерінде өздеріне сенімді болады, бұл осы жасөспірімдердің айналасында қалыптасқан көзқарасқа байланысты, өйткені олардың өздерінен басқа сүйенетін ешкімі жоқ. Сондықтан адекватты құндылық-семантикалық сфераны қалыптастыруға бағытталған түзету жұмыстары қажет [6, Б.210].

Түзету мен алдын алудың ең тиімді түрі – негізінен топтық тренингтер түрінде жүзеге асырылатын әлеуметтік маңызды дағдыларды қалыптастыру болып табылады. Ең перспективалы құралдардың бірі – әлеуметтік-психологиялық дайындық. Бұл тренинг барысында өзін-өзі

бағалаудың деңгейі артып, шешім қабылдау дағдыларыны қалыптасып, өзін-өзі анықтау және құндылықтарды дамыту процестерінің ынталандырылатына байланысты. Сондай-ақ тренинг барысында мақсат қою, өз мүддесін қорғау және өзін және айналадағы жағдайды өзгерту қабілеті қалыптасады [5].

Осыған орай біз «Менің өмір жолым» тренинг бағдарламасын әзірледік, оның мақсаты жасөспірімдердің құндылық-семантикалық саласын психологиялық-педагогикалық қолдау болып табылады. Курс 10 тренингтен тұрады. Курстың соңында зерттеудің соңғы кезеңі жүргізілді, содан кейін барлық нәтижелер салыстырылды. Эксперименттік зерттеу барысында алынған нәтижелерді математикалық өңдеу әдістері ретінде біз екі жасөспірім тобының арасындағы айырмашылықтарды екі жолмен анықтауға мүмкіндік беретін Стьюденттің t-тестін қолдандық [7].

№ 1 кесте Д.А. Леонтьев бойынша «Өмірлік бағдарлар туралы тест мәні» көрсеткіштері негізінде тренингке дейін және одан кейінгі өмірлік бағдарлар туралы мән көрсеткіштерінің жоғары деңгейі бар жасөспірімдер топтарындағы айырмашылықтарды анықтауға арналған Стьюденттің t-тест мәндерінің жиынтық кестесі.

Шәкілдер	Х	У	Тэмп
Мақсат	3,25	7,87824	1,650115
Процесс	3,375	6,469158	2,086825
(Үрдіс) нәтиже	0,5625	4,939214	0,455538
Мен-бақылау локусы	2,25	5,825232	1,545003
Өмір-бақылау локусы	3,75	4,86484	3,083349(p=0,01)
Өмірлік бағдар	9,6875	13,48935	2,872637 (p=0,05)

Х — тренингке дейінгі өмірлік бағдарларын сезіну көрсеткішінің жоғары деңгейі бар жасөспірімдер;

У – тренингтен кейінгі өмірлік бағдарлары туралы жоғары мағыналы жасөспірімдер

$$_t = \begin{cases} 2.1\ (p \leq 0{,}05\ \text{кезінде}) \\ 2{,}9\ (\ p \leq 0{,}0\ \text{кезінде} \end{cases}^{n=16}$$

Кестеден көрініп тұрғандай, «Өмір-бақылау» шкаласы (t=3,08) мен «Өмірлік бағдарларының жалпы көрсеткіші» (t=2,87) шкаласы бойынша зерттелушілер үлгілері арасында айтарлықтай статистикалық маңызды айырмашылықтар бар.

«Өмір-бақылау локусы» параметрінің орташа мәні (маңыздылық деңгейі 1%) тренингтен кейінгі өмірлік бағдары туралы мағынасы жоғары жасөспірімдер тренингке дейінгі көрсеткішке қарағанда жоғары. Бұл тренингтен кейін жасөспірімдерде адамның өмірі саналы түрде бақыланатынына және оған шешім қабылдауға және оны жүзеге асыруға еркіндік берілгеніне деген сенімнің жоғарылауымен байланысты. «Өмірлік бағдарлардың жалпы көрсеткіші» параметрі бойынша орташа мән (маңыздылық деңгейі 5%) тренингтен кейін өсті. Бұл жасөспірімдердің өз өмірінің үдерісін қызықты, эмоционалды және мағынаға толы деп қабылдай бастағанын көрсетеді. Тренинг жұмысынан кейін оң нәтиже беретін «Өмір процесі және өмірдің эмоционалдық байлығы» параметрі бойынша тенденция анықталды. Бұл көрсеткіш жасөспірім үшін өмір процесінің қаншалықты қызықты екенін, эмоцияға және мағынаға толы екенін көрсетеді. Алынған нәтижелерге сүйене отырып, психологиялық тренингтердің тиімділігі туралы айтуға болады.

Бұл оқыту барысында жасөспірімдерде адам өмірі бірінші орынға шығатын шешімді еркін қабылдау және оны жүзеге асыру қабілеті сынды сенімдері қалыптаса бастайтынын айтады. Құндылық бағдарлары бойынша даралық құндылық топтарында айырмашылықтар бар, сонымен қатар этикалық құндылықтар топтарында да даму байқалады. Салыстырмалы сипаттамаларда біз тренингтерден кейін жасөспірімдерге: дербестік, күшті ерік-жігер, көзқарастың кеңдігі, өзін-өзі ұстай білу, жауапкершілік, өз пікірін қорғаудағы батылдық сипатталатынын байқадық.

Пайдаланылған көздердің тізімі

1.Петровский А.В. Проблемы формирования личности: избранные психологические труды. - Москва, Воронеж: Институт практической психологии, 1995 г.

2.Авдулова Т.П.Психология подросткового возраста: учеб, пособие для студ. учреждений высш, образования / Т. П.Авдулова. — М.: Издательский центр «Академия», 2019.

3.Жаназарова З.Ж., Нурбекова Ж.А. Әлеуметтік жұмыстарға кіріспе. Оқу құралы. – Алматы, 2015. – Б. 62-75

4.Тұрғынбаева Б.А., Таженова Г.С. Бүгінгі таңда жастарды медиаақпараттардың жағымсыз әсерінен сақтандыру – заман талабы //«Білім әлемінде» Алматы, 2018. -№3 (6) – Б.9-12

5.Дәулет А.С. Жоғары сынып оқушыларының конформды мінез-құлықтарының мотивациялық факторлары. - Педагогика ғылымдарының магистрі академиялық дәрежесін алу үшін даярланған магистрлік диссертация. : 6М050300 - Психология . — Қазақ Ұлттық мемлекеттік педагогикалық қыздар университеті. — Алматы: 2020. — 101 б.

6.Камиева А.Г., Сапашева К. Х.Оқушылардың рухани-адамгершілік құндылықтарын дамытудағы сыныптан тыс жұмыстардың мүмкіндіктері // Батыс Қазақстан инновациялық-технологиялық университетінің хабаршысы. Ғылыми журнал. -№2, 2019. - Б.2008-2013

7.https://psycabi.net/testy/256-test-smyslozhiznennye-orientatsii-metodika-szho-d-aleontev Тест смысложизненные ориентации (методика СЖО), Д. А. Леонтьев.

УДК 37.04

Магауова А.С.
доктор педагогических наук, профессор, академик МАНПО КазНУ им. аль-Фараби,
кафедра педагогики и образовательного менеджмента
Республика Казахстан, г.Алматы, magauova@mail.ru

ОПЫТ КАЗНУ В ПОДГОТОВКЕ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ РЕАЛИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОЙ ПАРАДИГМЫ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИ

Аннотация. В данной статье освещаются основные стратегии государственной политики Республики Казахстан в области инклюзивного высшего образования. Обосновываются основные проблемы и пути подготовки социальных педагогов в условиях реализации современной парадигмы инклюзивного образования. Освещаются опыт КазНУ по внедрению новых Образовательных Программ подготовки специалистов для работы в условиях инклюзивного образования. Особенностью представленных программ является компетентностный и междисциплинарный подход. В статье излагаются основные направления реализации Проекта ИРН AP 14872130 «Формирование профессионального самоопределения студентов с особыми образовательными потребностями (ООП) как национальная стратегия в области инклюзивного образования в Республике Казахстан», выигравшего Грант МОН РК.

Ключевые слова: инклюзивное образование; лица с особыми образовательными потребностями (ООП); инклюзивная среда; психолого-педагогическое сопровождение.

Abstract. This article highlights the main strategies of the state policy of the Republic of Kazakhstan in the field of inclusive higher education. The main problems and ways of training social teachers in the context of the implementation of the modern paradigm of inclusive education are substantiated. The experience of KazNU on the introduction of new Educational Programs for training specialists to work in an inclusive education environment is highlighted. A feature of the presented programs is a competency-based and interdisciplinary approach. The article outlines the main directions for the implementation of the Project IRN AR 14872130 "Formation of professional self-determination of students with special educational needs (SEN) as a national strategy in the field of inclusive education in the Republic of Kazakhstan", which won the Grant of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan.

Key words: inclusive education; persons with special educational needs (SEN); inclusive environment; psychological and pedagogical support.

Одним из решающих факторов построения гражданского общества принятых ЮНЕСКО и ООН ряда международных документов является развитие системы инклюзивного(отанг.inclusion–включение)образования[2,4].

Наиболее актуальной в современных условиях психолого-педагогической науки является поиск путей понимания сущности инклюзии с учетом современной парадигмы инклюзивного образования. По мнению С.В.Алехиной инклюзия является «социальной концепцией, которая предполагает однозначность понимания цели – гуманизация общественных отношений и принятие права лиц с ограниченными возможностями на качественное совместное образование» [4,с. 65]. Разрабатываемые стратегии психолого-педагогического сопровождения детей с особымиобразовательными потребностями и технологии сопровождения позволяют выстраивать отношения всех участников образовательногопроцесса на основе уважения их прав и особенностей. Вышеуказанные тенденции вызывают необходимость формирования профессионального педагогического сообщества новоготипа.

В настоящее время в профессиональной подготовке педагогов приоритетными являются компетентностный, контекстный и личностно- деятельностный подходы (А.А.Вербицкий, О.Л.Жук, Э.Ф.Зеер, И.А.Зимняя, Д.А.Иванов, В.А.Козырев и др.). В рамках вышеназванных подходов в содержании и средствах формирования готовности педагогов к инклюзивному обучению детей важную роль играет рефлексивный подход, который связан с осознанием педагогом смысла своей деятельности. Данные подходы наиболее полно отвечают научно-методическим, организационно-педагогическим и психолого-педагогическим требованиям, обеспечивающим готовность педагогов к инклюзивной практике.

Центральным подходом выступает компетентностный подход, при котором главным элементом содержания обучения будущих и работающих педагогов становится опыт решения разнообразныхзадачивыполнениясоциальныхролейифункций,который «формируется не как традиционные умения на основе «готовых» знаний и навыков, передаваемых по образцам и отрабатываемых в упражнениях, а за счет активных форм и методов обучения, посредством включения обучающихся в созданные в образовательном процессе ситуации, имитирующие жизненные и профессиональные проблемы» [4, с.102].

Внедрение инклюзивной образовательной практики связано с решением проблемы профессиональной готовности педагогов к обучению детей с ОВЗ с нормально развивающимися сверстниками. Как отмечает О.С. Кузьмина, при организации инклюзивного образования «учитель не может ограничиваться знаниями специфики общеобразовательных стандартов, программ и традиционных методик обучения» [5, с. 54], что ведет к повышению требований к деятельности педагогов, расширению их функциональных обязанностей, изменению профессионально значимых качеств личности педагогов.

Профессиональные требования к педагогу в условиях инклюзии нормативно закреплены в новых профессиональных стандартах педагога, согласно которым профессиональная деятельность педагога наполнена новыми компетенциями, связанными с работой в условиях реализации инклюзивного образования. Новые профессиональные компетенции педагога связаны с его готовностью принимать разных детей, вне зависимости от их реальных учебных возможностей и особенностей психического и физического здоровья; с готовностью к взаимодействию с другими специалистами в рамках психолого-медико-педагогического консилиума; с умением составлять совместно с другими специалистами программы индивидуального развития ребенка, с владением специальными методиками, позволяющими проводить коррекционно-развивающую работу и др. Педагог инклюзивной практики должен обладать педагогическими умениями организовывать совместное обучение и взаимодействии детей с нормативным развитием и детей с ОВЗ, а также умениями работать в команде специалистов, осуществляющих психолого-медико-педагогическое сопровождение учебно-воспитательного процесса детей с различными образовательнымипотребностями.

Особый научный интерес исследователей направлен на анализ готовности педагога к инклюзивному обучению детей. Появляются такие понятия, как профессиональная и психологическая готовность педагогов к инклюзивному обучению детей, инклюзивная готовность и инклюзивная компетентность педагогов.

С позиции личностного подхода готовность педагога к инклюзивному образованию детей определяется как «совокупность знаний и представлений об особенностях учащихся с ограниченными возможностями здоровья, владение способами и приемами работы с этими учениками в условиях инклюзивного образования, а также сформированность определенных

личностных качеств, обеспечивающих устойчивую мотивацию к данной деятельности» [9, с. 9]; как профессионально- личностное образование, характеризующееся наличием установки и потребности на осуществление инклюзивного образования детей, проявляющееся в специальных знаниях, умениях и навыках реализации инклюзивного образования [6].В.В.Хитрюк, помимо указанных видов готовности, выделяет социальную готовность, которую трактует «как желание и умение общаться и взаимодействовать с детьми с ОВЗ в условиях включенного обучения» [8].

Ряд научных исследований рассматривает готовность педагога к инклюзивному образованию с позиции компетентностного подхода (Т.Г.Зубарева, И.Н.Хафизуллина, В.В.Хитрюк и др.). В.В.Хитрюк, Е.И.Пономарева в содержание инклюзивной готовности педагога включают систему академических, профессиональных и социально-личностных компетенций, определяющих способность и готовность к успешной реализации функций профессионально-педагогической деятельности и достижения образовательных результатов с учетом потребностей всех субъектов инклюзивного образовательного пространства [8]. В исследовании И.Н.Хафизуллиной вводится понятие «инклюзивная компетентность», которое определяется автором как интегративное личностное образование, позволяющее осуществлять в процессе инклюзивного обучения профессиональные педагогические функции с учетом разных образовательных потребностей детей [7]. Важными представляются компетенции, связанные с коррекционно-педагогической и диагностико - консультативной деятельностью педагога в отношении детей с ОВЗ.

Итак, готовность педагога к инклюзивному образованию детей следует рассматривать как интегральную, личностно-профессиональную характеристику, отражающую ценностно-смысловые ориентации, знания и опыт, позволяющие успешно осуществлять педагогическую деятельность в условиях инклюзивного образования.

В условиях реализации современной образовательной парадигмы подготовки педагогов инклюзивного образования следует обратиться к важнейшему документу Европейского Бюро Международной Ассоциации Социальных Педагогов: «Единая платформа социальных педагогов Европы» «Концептуальной основы профессиональных компетенций социальных педагогов МАСП (Международная Ассоциация социальных педагогов)», где были определены новые подходы к определению сущности социальной педагогике как профессии, содержание которой должна составлять забота, образование (обучение), терапия вмешательства, защита, развитие неисключительного жизненного пространства, полная социализация и включенность в жизнь общества [1].Согласно классификации, предложенной МАСП, кпервой группепрофессиональных компетенций социальных педагогов относятся компетенции, характеризующие различные ступени действий социальных педагогов: компетенции вмешательства; компетенции оценивания; рефлексивная компетенция. Вторая группа рассматривает центральные компетенции,вытекающие из перспектив и условий социально-педагогической работы: личностные компетенции и компетенции взаимодействия; социальные и коммуникативные компетенции; организационные компетенции; системные компетенции компетенции развития и обучения; компетенции, основанные на профессиональном опыте [1].

Следует отметить, что кафедрой педагогики и образовательного менеджмента Казахского Национального Университета имени аль-Фараби накоплен определенный опыт в подготовке будущих социальных педагогов, по формированию их профессиональных компетенций для социально-педагогической работы и в системе инклюзивного образования.

В образовательный процесс включены ряд дисциплин по инклюзивному образованию, направленных на формирование следующих компетенций:

- умение организовывать сотрудничество с лицами с ограниченными возможностями;
- толерантность к людям с ограниченными возможностями;
- ответственное отношение к профессиональной деятельности в области инклюзивного образования;
-профессиональная, социально-психологическая, педагогическая, поликультурная компетенция и компетенции саморазвития;
- умения использовать профессиональные знания в организации и осуществлении учебного процесса и других видов деятельности с лицами с ограниченными возможностями;
- умение устанавливать взаимодействие с семьями, где воспитываются дети с ограниченными возможностями.
- владение навыками диагностирования личностного развития детей с ограниченными возможностями.

С 2019-2020 учебного года на всех педагогических специальностях университета была введена дисциплина «Инклюзивное образование». Целью дисциплины является формирование способности специалистов применять современные стратегии и методы инклюзивного образования. В ходе изучения курса студент должен усвоить общие, специфические (при разных типах нарушений) закономерности и индивидуальные особенности психического и психофизиологического развития лиц с ограниченными возможностями здоровья; описывать существующие модели инклюзивного образования, социальную модель инвалидности в её связи с инклюзивным образованием, нормативно-правовую базу обучения и воспитания детей с ограниченными возможностями здоровья, особыми образовательными потребностями, детей группы «риска»; осуществлять сбор и первичную обработку информации об истории развития и заболевания детей с ограниченными возможностями здоровья разного типа; организовать совместную и индивидуальную деятельность детей с разными типами нарушенного развития в соответствии с их возрастными, сенсорными и интеллектуальными особенностями; применять стратегии и методы инклюзивного образования и т.д.

В 2019 г. на базе кафедры педагогики и образовательного менеджмента КазНУ им. аль-Фараби в магистратуре была открыта новая специальность «Современные технологии в условиях инклюзивного образования».

Реализация образовательной программы направлена на развитие специалиста, способного:

- интерпретировать и обобщать глубокие современные знания новейших концепций в области инклюзивного образования;
- самостоятельно осуществлять научные исследования, интегрировать знания смежных научных областей в контекст собственного научного исследования, интерпретировать результаты собственного научного исследования и способствовать их внедрению на практике;
- обеспечивать результативность образовательного процесса на основе классических и инновационных стратегий и методов обучения в условиях инклюзивного образования;
- оценивать и совершенствовать психолого-педагогическую и социально-педагогическую деятельность по диагностике, профилактике, консультированию личности в инклюзивном образовании, а также анализировать деятельность психологических, социальных, медико-профилактических служб в организациях образования;
- выстраивать собственную программу дальнейшего самообразования и научно-исследовательской деятельности.

С нового 2020/2021 учебного года в магистратуре КазНУ им. аль-Фараби началась подготовка научно-педагогических кадров по новой специальности 7М01106 «Медико-педагогическое сопровождение инклюзивного образования», котораяосуществляется совместно с Казахским Национальным медицинским университетом имени С.Д. Асфендиярова. Цель программы: подготовка специалистов, способных организовать психолого-педагогическое сопровождение лиц с особыми образовательными потребностями с учетом нарушений развития, проводить консультативно-реабилитационную, коррекционную и терапевтическую работу, вести научно-исследовательскую деятельность в условиях инклюзии

Таким образом, проблема реализация идей инклюзивного образования, предполагающих создание условий для права лиц с ограниченными возможностями на полноценную жизнь в обществе и получение качественного образования во многом зависит от профессиональной подготовки специалистов для этой сферы педагогической деятельности.

Список использованных источников

1. International Association of Social Educators. The professional competences of social educators a conceptual framework. (2008)https://www.thetcj.org/wp-content/uploads/2008/03/aieji.pdf20.09.2018

2. Всемирная конференция в Саламанке (1994) «Доступность и качество образования» (World Conferenceon Special Needs Education Accessand Quality)

3.Жук, О. Л. Педагогическая подготовка студентов : компетентностный подход / О. Л. Жук. – Минск : РИВШ, 2009. – 336с.

4. Инклюзивное образование: методология, практика, технология:материалы междунар. науч.-практ. конф. / редкол.: С. В. Алехина [и др.]. – Москва : МГППУ, 2011. – 244с.

5. Кузьмина, О.С. Подготовка педагогов к работе в условиях инклюзивного образования : дис. канд. пед. наук : 13.00.08 / О.С. Кузьмина. – Омск, 2015. – 318с.

6. Самарцева, Е.Г. Формирование профессиональной готовности будущих педагогов к инклюзивному образованию детей дошкольного возраста: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Е.Г. Самарцева. – Орѐл, 2012. – 24с.

7. Хафизуллина, И.Н. Формирование инклюзивной компетентности будущих учителей в процессе профессиональной подготовки: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / И.Н. Хафизуллина. – Астрахань, 2008. – 22с.

8. Хитрюк, В.В. Модель педагога инклюзивного образования: компетентностный подход / В.В. Хитрюк, Е.И.Пономарева // Адукацыя і выхаванне. – 2013. – № 11. – С.35–40.

9. Шумиловская, Ю.В. Подготовка будущего учителя к работе с учащимися в условиях инклюзивного образования: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.08 / Ю.В. Шумиловская. – Шуя, 2011. – 28с.

ӘОЖ 378.1

Маженова Р.Б.
п.ғ.к., қауым.проф., Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
МДжППД кафедрасы Қазақстан, Қарағанды қ. E-mail: argosha2005@mail.ru

Манашова Г.Н.
п.ғ.м., аға оқытушысы, Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
МДжППД кафедрасы, Қазақстан, Қарағанды қ. E-mail: g_n_manawova@mail.ru

Докумбаева К.Т.
магистрант, Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан, Қарағанды қ.

ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЗАТТЫҚ ДАМЫТУШЫ ОРТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация: Мақалада мектепке дейінгі оқыту мен тәрбиелеу бағдарламасының аса маңызды бағыттарының бірі болып табылатын ерте жастағы балалардың заттық дамытушы ортасына психологиялық-педагогикалық негіздері баяндалады.

Тірек сөздер: заттық-дамытушы орта, ойын, мектеп жасына дейінгі, қоршаған орта

Қазақстан Республикасы 2023 жылғы 28 наурыздағы Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасының Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы мазмұнды «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың жаңа моделі шеңберінде жаңғырту» атты 2-тарауында мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың оқу бағдарламаларын іске асыру үшін заттық дамытушы ортаны құруға үлкен мән беріледі. Дамытушы кеңістік орта балалардың ойындарды, белсенділік түрлерін, бірлескен іс-әрекетке және қарым-қатынасқа қатысушыларды еркін таңдау мүмкіндігіне бағдарланған оқу-тәрбие процесін құру үшін мектепке дейінгі ұйымдардың кеңістігінің және оған іргелес аумақтың білім беру әлеуетін барынша іске асыруды қамтамасыз етеді. Модельді іске асыру шеңберінде мектепке дейінгі ұйымдарда қолайлы қауіпсіз жайлы жағдайлар қамтамасыз етілуде, бағдарламалық мазмұн жаңартылды, оқу-тәрбие процесін нормативтік құқықтық қамтамасыз етілді.

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының «Ерте жастағы балаларға арналған заттық-дамытушы орта» стандартына сәйкес мектепке дейінгі ұйымдағы ерте жастағы балаларға заттық дамытушы ортаны ұйымдастыру балалардың сөздік қорын дамыту үшін ең алдымен баланның ойын біліп, түрлі әдістер арқылы баланы мәдениетті сөйлеуге дағдыландыруға бағытталған.

Сондықтан әр бала мен заттық дамытушы отрада жұмыс жасау қажет. Заттық дамытушы ортада жас буынды еркін сөйеуге баулу арқылы баланның ойын анық жеткізуге септігін тигізеді. Заттық дамушы ортада бала еркін, мәдениеті, әдеби, көркем сөйлеуді үйренгенше бала мен жеке жұмыс жасау керек. Балалар бір-бірімен қарым-қатынасқа түсу үшін ойын таптырмас әдіс. Заттық-кеңістіктік дамыту ортасы ерте жастағы баланың ойын іс-әрекетінің дамуына ерекше әсер етеді. Ойын-мектеп жасына дейінгі баланың жетекші қызметі. Ерте жас кезеңдерінде дәл осы ойында балалар тәуелсіз болуға, өз қалауы бойынша құрдастарымен сөйлесуге, білімдері мен дағдыларын жүзеге асыруға және тереңдетуге үлкен мүмкіндік алады.

Қоршаған орта баланың жасына байланысты генетикалық міндеттерді жүзеге асыруға ықпал ете, дамиды. Бұл әсіресе ерте топтар үшін өте маңызды, мұнда баланың қарқынды дамуы "жақын даму аймағына" аса назар аударуды қажет етеді. Ерте жас – бұл нәрестені әртүрлі іс-әрекеттердің қарапайым негіздерімен таныстырудың бастапқы кезеңі. Оның айналасындағыларға деген жеке көзқарасы қалыптаса бастайды. Шығармашылықтың алғышарттары қаланады. Қоршаған орта баланың сәби және ерте балалық шақтың әр кезеңінде оның мүмкіндіктерін ескере отырып

ұйымдастырылуы керек. Заттық-кеңістіктік ортасын үй жағдайында қайталау мүмкін емес, сондықтан баланың мектепке дейінгі мекеме тобында болуы ерекше маңызды.

Дамушы ортаны ұйымдастыру проблемасын көптеген зерттеушілер әртүрлі тарихи кезеңдерде белгілі бір дәрежеде қарастырды. Қазіргі теория мен практикада әлдеқайда аз дамыған-мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында, әсіресе ерте даму топтарында заттық-кеңістіктік дамыту ортасын ұйымдастыру мәселесі, бұл әдеби дереккөздерді, педагог-психологтардың және мектепке дейінгі білім беру мамандарының практикалық қызметін талдауы көрсетті.

Р.Б. Стеркин, Н.А. Ветлугин, Г.Н. Пантелеев, Н.А. Реуцкая, В.С. Мухина, В.А. Горянина өз зерттеулерінде баланың жеке басының қалыптасуындағы заттық-кеңістіктік дамыту ортасының ерекше рөлін атап көрсетеді. Алайда, ерте даму топтарындағы даму ортасындағы дамыту мәселесі жеткіліксіз қарастырылған. Соңғы жылдардағы зерттеулер кішкентай бала үшін қарым - қатынастан, білім беру ойындарынан, қоршаған ортаның дамушы әсерінен тұратын әлеуметтік өмір сүру жағдайларының ерекше маңыздылығын көрсетті – бұл тәрбие мәдениеті деп саналатын барлық нәрсе. Сонымен қатар, интерьердің заманауи интерьері мен дизайны: жабдықтар, жиһаздар, ойыншықтар, балаларға арналған құралдар - заттық-кеңістіктік ортаның қажетті компоненттері ретінде қарастырылады.

Заттық-кеңістіктік дамытушы орта баланың түрлі әрекеттерін қамтамасыз етеді, жеке белсенді әрекетінің негізін қалайды. Дегенмен де, мектеп жасына дейінгі баланың негізгі әрекеті ретінде ойын жетекші рөл атқарады. Ойындар балаларды мектепте оқуға даярлайды, әр адамға қажетті жеке сапалық көрсеткіштердің алғашқы баспалдағы болып табылады. Ойын әрекетін ұйымдастыруда, қарым-қатынас мәдениетін жүйелеуге қажетті баланың шығармашылық қиялын қалыптастыруда заттық-кеңістіктік дамытушы орта ерекше орын алады. Оның мазмұны ойынның сипатына, таңдалуына және рөлдердің бөлінуіне ықпал етеді:мектепке дейінгі мекемедегі заттық-дамытушы орта; мектепке дейінгі білім беру – адамның үздіксіз білім алу жүйесіндегі алғашқы баспалдақ; мектепке дейінгі білім берудің сапасы, білім беру қызметтерінің сапасы көптеген шарттармен қамтамасыз етіледі. Оның ішінде рационалды, мақсатқа бағытталған шарттар заттық дамытушы ортаны мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктеріне сай ұйымдастыруды міндеттейді.

Кішкентай бала үшін қоршаған ортаның маңыздылығын асыра бағалау қиын деп санаймыз. Дәл осы алғашқы жылдары нәрестенің орталық жүйке жүйесінің қарқынды дамуы байқалады. Функционалды түрде дамып келе жатқан ми кішкентай баланың көз алдында пайда болатын әлемді бейнелеуді "үйренеді". Адамның психикасы осылай қалыптасады, өйткені психика - бұл мидың шағылысуы, демек, қоршаған орта, осы кеңістіктегі ересектермен қарым-қатынас және, әрине, табиғат пен қоғам деп аталатын осы таңғажайып шындықты білетін баланың белсенділігі адамның өмірінің алғашқы жылдарында қалыптасуының генетикалық бағдарламасын құрайды.

Сондықтан мектепке дейінгі ұйымдағы топ бөлмесі балаларды тәрбиелеуде үлкен рөл атқарады. Бала күні бойы осында болады және қоршаған орта оны қуантады, жағымды эмоциялардың оянуына, жақсы талғамға тәрбиелеуге ықпал етеді.

Дамытушы орта баланың өзіне деген сенімділігін арттыруға, оны бойына сіңіруіне септігін тигізеді, мектеп жасына дейінгі балаға өз қабілеттерін сезіну және қолдануға мүмкіндік береді, өз қабілетін, шығармашылық шешімдер қабылдай алу дағдыларын дамытады.

Мектеп жасына дейінгі балаға дамытушы заттық орта жеке дамуындағы нақты кезеңдердегі қажеттіліктерін қамтамасыз ету үшін маңызды. Жинақталған орта жағдайындағы іс-әрекет балаға белсенділігін, қоршаған ортаны еркін тануға деген қызығушылығын, танымын шығармашыл бейнелеуге деген ынтасын қалыптастырады.Мектепке дейінгі баланың жеке және жалпы дамуын жүзеге асырудағы тәрбиешіге өте сапалы көмекші құрал болып табылады. Дамытушы орта балалардың алуан түрлі және мақсатқа бағытталған белсенді әрекеттерінің көптеген мүмкіндіктерін жүзеге асыру мақсатында құрылады. Балалардың әрекеттерін ұйымдастыруда арнайы кеңістік ретінде тәрбиешіге қызмет көрсетеді, тәрбиелеу үдерісіне ықпал етеді.

Тәрбиешінің қызметі заттық-дамытушы ортаны және оның құралдарын пайдалана отырып, мектеп жасына дейінгі баланың өз бетінше оған табиғатынан тән қасиеттерін анықтауға және дамытуға көмектесу болып есептеледі. Сондықтан мектеп жасына дейінгі баланың шығармашылық белсенділігін өзіндік дамыту және білім алуы жүзеге асатын дамытушы ортаны ұйымдастыруға балабақшада ерекше көңіл бөлінеді.

Тәрбиеші арнайы құрастырылған заттық-кеңістіктік дамытушы ортада тәрбиелеу және білім беру үдерісін ұйымдастырудың түрлі әдіс-тәсілдерді, формаларын пайдалануы қажет. Тәрбиешінің мақсаты: мектепке дейінгі мекемедегі тәрбиеленуші дамуының әрбір кезеңінде жеке шығармашылығын қалыптастыруды жүзеге асыру үшін заттық-дамытушы ортаны көп кезеңді, көп

қызметті етіп құрастыру.Тәрбиешінің міндеттері: заттық-дамытушы ортаны қажетті құраммен толтыру және құрастыру; баланың жекелік қасиеттерін, қабілеттерін, өз бетінділігін және шығармашылығын қалыптастыруда заттық-дамытушы ортаны ұтымды пайдалануға жағдай жасау.

Тек осы мақсат-міндеттер орындалған кезде ғана, мектеп жасына дейінгі баланың қалыпты дамуын, шығармашылық белсенділігін қамтамасыз етуге деген мүмкіндік артады.

Мақсатты ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта баланың үйлесімді дамуы мен тәрбиеленуінде үлкен рөл атқарады. Дұрыс ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта балаларда қуаныш сезімін балабақшаға деген жағымды эмоциялық қарым-қатынасты, оған келуге деген тілекті шақырады, жаңа әсерлер және білімдермен байытады, белсенді шығармашылық әрекетті тудырады, мектепке дейінгі балалардың зияткерлік және әлеуметтік дамуына мүмкіндік береді.

Мектепке дейінгі баланың жеке басын және танымдық процестерін дамыту, қарым-қатынас дағдыларын және тұтастай алғанда айналадағы әлеммен әлеуметтік өзара іс-қимылын қалыптастыру баланың даму ортасын ұйымдастырумен тығыз байланысты. Заттық-дамытушы орта — бұл бала қызметінің материалдық объектілерінің жүйесі, оның рухани және физикалық дамуының функционалдық үлгідегі мазмұны. Заттық ортаның негізгі элеметтері — сәулетті-ландшафтық және табиғи-экологиялық объектілер; ойын және спорт алаңдары, олардың жабдықтары; баланың өсу барысына байланысты ірі ауқымдағы конструкторлармен (модульдермен), ойыншықтардың тақырыптық жинақтамаларымен, ойын материалдарымен, ойын жабдықтарымен жарақтандырылған ойын кеңістіктері; тәрбие мен оқытудың аудиовизуалдық және ақпараттық құралдары болып табылады.

Заттық ортаға қойылатын бастапқы талап — оның дамытушылық сипаты.

Баланы жан-жақты тәрбиелеу, оның дүниетанымын жетілдіру, заттық орта туралы түсінік ой-өрісін дамытып, еңбекке баулу балабақшалардағы барлық топтарға бірдей ортақ міндеттер. Мектеп жасына дейінгі балалардың ой-өрісін кеңейтудің негізгі айналадағы ортамен табиғат құбылыстарын бақылату. Заттық орта жұмысында айналадағы қоғамдық өмір шындығын, табиғат тамшыларын бақылатып, баланың таным, сезім қабілетін жетілдіру басты роль атқарады. Балалармен арнайы өтілетін осы жұмыс барысында тәрбиеші әр заттың аты, сапасы, қажеттігі жайында түсіндіреді. Баланы заттың атын сөзбен айтуға үйретеді. Айналадағы қоғамдық өмір өлі, тірі табиғат құбылысын бақылатқанда да әр объектіні сөзбен атап, түсіндіріп, баланы заттық ортаға сөзбен қызықтырып, қабілетін дамыту көзделеді.

Дамытушы орта бала тәрбиелеуде ең маңызды факторлардың бірі болып табылады, сондықтан да дамытушы ортаны жабдықтаған да оны өзгертуге және толықтыруға болатындай етіп жабдықтаған дұрыс. Өйткені бала жылдам өседі, сондықтан да, ертеңіне ол орта баланың дамуына әсер бермейді, ал кейін оның дамуына кедергі келтіреді. 2 айдан соң дамытушы ортаны өзгертуді және толықтыруды қажет етеді, бұл практикада дәлелденді. Кішкентай сәбилер ірі ойын жабдықтарын ұнатады, сонымен қатар ол жабдықтар көзге тартымды, ашық түсті болғаны дұрыс. Топтағы дамытушы орта балаға сан-түрлі іс-әрекет кездерінде сараптауға, ойлауға септігін тигізуші болып табылады. Балалардың саусақ моторикасын дамыту үшін арнайы ойыншықтарды пайдаланған жөн.

Мектепке дейінгі мекемелердегі заттық ортаны ұйымдастыру әр тәрбиешінің шеберлігіне байланысты. Егер заттық ортаны қозғалмалы етіп ұйымдастырса, баланың қалауын есепке ала отырып, оның орнын ауыстырып отыруға болады. Ұлттық би элементтерін не ән, күйлерін таныстыру жұмыстарын арнайы ән-күй залында өткізер болса, онда құрал-жабдықтарды көшіру тиімді болмақ. Заттық-дамытушы ортаның тағы бір ерекшелігі — оның сан алуандығы. Кіші сәбилер тобынан бастап ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта ересек топқа дейін толықтырылып отырады. Тәрбиеші міндетті түрде сол топтағы тәрбиеленуші балалардың жас ерекшеліктерімен қатар, психологиялық ерекшеліктерін, танымдық қабілеттерін, қызығушылықтарын есепке алып отыру қажет. Себебі әр баланың мінез-құлық ерекшеліктеріне сәйкес сан түрлі шығармашылық істерге бейім болады. Тәрбиеші-педагог заттық-дамытушы ортаны ұйымдастыруда міндетті талаптарға сүйеніп жұмыс жасауы қажет.

Балабақшаның әр түрлі жас топтарындағы заттық-дамытушылық ортаны ұйымдастыра отырып, педагогтар балалардың ойын әрекетін дамытудың кезеңдік ерекшелігін, тәрбиенің жеке тұлғалық-бағытталған моделі қағидасын есте ұстаулары керек. Мектепке дейінгі ұйымдардағы заттық-дамытушылық орта белгілі талаптарға жауап береді: бұл, бәрінен бұрын, баламен тақырыпқа, ойын желісіне, сол немесе басқа ойыншықтарға, ойынның орны мен мерзіміне еркін жету. Сонымен бірге балалар белгілі оқыту бағдарламасы бойынша жұмыс жасайтын мектепке дейінгі ұйымда болатын сол жағдайды және мектепке дейінгі жастағы балалардың жас ерекшеліктерін ескермеуге болмайды. Бұл мектепке дейінгі ұйымда балалармен ойнау құқығын жүзеге асыру үшін жағдайлар құрып,

пайдалы ойындардың әр түрлі түрлерін ұйымдастыру үшін оны әмбебап заттық ойындық ортамен жабдықтап, ойын үшін қажетті барынша ыңғайлы күн тәртібіндегі уақыт емес, сонымен бірге ыңғайлы орын бөлу.

Мектепке дейінгі ұйымдардың топтарында заттық-дамытушы ортаны ұйымдастыру кезінде күрделі, көп жоспарлы және жоғары шығармашылық әрекет қажет. Себебі ойыншықтардың алуан түрлі болуы баланың дамуына негізгі жағдай болып табылмайды. Сондықтан тәрбиешілер топты дұрыс стандартты емес жабдықтай білуі керек.

Мақсатты ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта баланың үйлесімді дамуы мен тәрбиеленуінде үлкен рөл атқарады. Дұрыс ұйымдастырылған заттық-дамытушы орта балаларда қуаныш сезімін балабақшаға деген жағымды эмоциялық қарым-қатынасты, оған келуге деген тілекті шақырады, жаңа әсерлер және білімдермен байытады, белсенді шығармашылық әрекетті тудырады, мектепке дейінгі балалардың зияткерлік және әлеуметтік дамуына мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Төленова Ұ. Т. Балабақшадағы аралас топ балаларын ұлттық ойын арқылы адамшгершілікке тәрбиелеу): пед. ғыл. канд. дис. – Алматы,2002.
2. Ерте жастағы (1 жастан бастап 3 жасқа дейінгі) балаларды тәрбиелеу мен оқытуға арналған «Алғашқы қадам» бағдарламасы. - Астана, 2010. - 88 б.
3. Еркебаева Б.Ж., Жұмабаева Ә.Е. Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын дамытудың психологиялық-педагогикалық шарттары // Абай атындағы КазҰПУ Хабаршысы, «Педагогика ғылымдары» сериясы. – 2019. - №4(64). – Б. 424-428.

УДК 377.6

Мазитова Ю.А.
магистрант, Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
педагогический факультет, e-mail: mazitovanext@mail.ru, Казахстан, Караганда.
Шрайманова Г.С.
к.п.н., профессор, Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
e-mail: gulken69@mail.ru, Казахстан, Караганда.

PEDAGOGICAL CONDITIONS AFFECTING THE FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE AMONG STUDENTS OF VOCATIONAL EDUCATION

Аннотация. В статье определены педагогические условия, влияющие на формирование иноязычной коммуникативной компетентности студентов профессионального образования. Авторы освещают важность знания иностранных языков и наличия коммуникативной компетентности для специалиста высокого уровня в современном мире. Сделан вывод о том, что при соблюдении рассмотренных условий, педагогический процесс по подготовке высококлассного специалиста будет более успешным.

Ключевые слова: система профессионального образования; педагогические условия; коммуникативная компетентность; иноязычная коммуникативная компетентность; средства коммуникации; профессиональная компетентность; совместное обучение; коллаборативная среда.

Annotation. The article defines the pedagogical conditions that influence the formation of foreign language communicative competence among students. The authors highlight the importance of knowledge of foreign languages and the availability of communicative competence for a high-level specialist in the modern world. The authors concluded that subject to the conditions considered, the pedagogical process for training a highly qualified specialist will be more successful.

Key words: vocational education system; pedagogical conditions; communicative competence; foreign language communicative competence; means of communication; professional competence; collaborative learning; collaborative environment.

Economic and social transformations are currently taking place in the world to determine the direction of development and set new conditions for all spheres of human activity. Education, as one of the areas of the life, also experiences constant changes setting new tasks for the vocational education system [1].

Many studies show that it is impossible to solve new problems in the educationwith old methods. A strategy for the development of professional education and the corresponding paradigm of educational activity is radically necessary [5]. One of the areas of new pedagogical solutions is associated with the formation of communicative competence of specialists of high levels of professionalism. Since communicative competence is a system-forming element of professional competence and a crucial component in any professional activity, the educational process should be focused on activities aimed at its development in a professional context.

The purpose of modern vocational education is to train specialists with developed communicative competence who can act under the professional context for mobility and adaptability in the context of informatization of society and the development of new high-tech technologies. The issue of the formation of foreign language communicative competence is one of the most important in professional development-highly qualified specialists should know foreign languages. This is because foreign languages have become one of the main factors of production in the context of the globalization of professional activity [2]. Teaching foreign languages in the world is experiencing a difficult period of reformation and revision of goals, objectives, methods, and educational materials. The main aim of teaching foreign languages is to teach a language as a real means of communication. Teaching a foreign language in vocational education should be communicative and professionally oriented to its task is determined by the communicative and cognitive needs of specialists of the corresponding profile [3].

Based on the principles of the organization of the educational process that constitute the essence of the communicative approach to teaching a foreign language (personality-oriented learning, the role organization of educational material and the educational process, the continuous communicative interaction of students, taking into account the context of their professional activity), as pedagogical conditions affecting the productivity of this process, we identified the following: personal, professional, collaborative, cultural and humanistic orientation of the substantial aspects of teaching a foreign language.

Work experience as a foreign language teacher, led us to the conclusion that to form a conscious attitude to mastering a foreign language, the objectives of learning must correspond to the interests and needs of students. An essential element in the formation of the communicative competence of students is the professional orientation of the substantive aspect of teaching a foreign language. Since students' needs are largely determined by their future profession, the subjectivity of the content of learning concerning the future professional activity of students is the motivational basis for the educational process. The professional context of educational activities launches motivational mechanisms and contributes to the effectiveness of the learning process [4]. We determine the correlation of the pedagogical content of relevant subjects with the content of teaching a foreign language - one of the main ways to form professional and communicative competencies this allows us to create situations close to real situations of professional communication in the classroom, use elements of collaborative and group learning in the educational process. The more professional our training will be, the more successful it will be.

We believe that the humanistic style of communication, based on the respect of the individual, trust, empathy, and the unconditional acceptance of the student's personality is a necessary case for foreign-language communicative skills [7]. The style of pedagogical communication largely determines the attitude to the subject, the moral and psychological climate of the group, and ultimately the effectiveness of communicative competence of students. The teacher should approach each student to study a foreign language individually, taking into account his interests, linguistic abilities, and worldview, which is possible only with the purposeful cooperation of the teacher and student.

In educational conditions, in the context of improving the requirements for the formation of foreign communicative competence of students, we are interested in the creation of a collaborative environment in the audience (from the English Collaborative Learning, Learning together) which can solve one of the main communicative tasks - to teach students not to be afraid to speak, join the dialogue with the interlocutor, and communicate freely and interact with the group of students. In his work, S.T. Zhabulova claims that collaborative training can contribute to the forming and development of communicative competence and the education of a speech culture by developing dialogical and monologic speech of future specialists [6]. In addition, collaborative activities, in the process of solving educational problems, prepare students for independent education and subsequent professional activities. Of course, the idea of collaboration is not new in pedagogy and methodology. But the basis of collaborative learning is the idea that studying together is not only interesting but also effective and applies not only to the professional growth and development of

students but also to the acquisition of soft skills - intellectual and academic development. This is due to the positive interdependence of all members of the group from each other, each of which takes responsibility for the success of the group as a whole, which is the most important characteristic of this method. The method of collaborative learning combines the principles of functionality and integrity and allows you to realize a systematic approach to the formation of communicative foreign language learning students with an emphasis on the individualization of the educational route.

The meaningful condition for the formation of communicative competence we consider the orientation of the educational process to culture as the professional value of students. The style of pedagogical communication, based on trust and unconditional adoption of the individuality and culture of the student, contributes to the freedom of expression and the creative development of thought. Professional activity is a meaningful area of human life, but life is not limited to the performance of production functions. Foreign languages are part of a culture and play an essential role in the formation of personality, in the education of its moral qualities, and in the construction of professional and communicative competence. Professional development is always associated with a high level of culture and the ability to build interpersonal relations.

All pedagogical conditions are interconnected and affect the effectiveness of the formation of foreign communicative competence of students of vocational education in the process of studying foreign languages. With personality-oriented teaching of a foreign language, the main content and learning process have maximum significance for the student. Students learn what is personally significant for them and professionally vital and this is also true for teachers of foreign languages. In the academic environment, the student's preferences and personal interests are the final guidelines for choosing the content of the curriculum, methods, and techniques used in the classroom. We are sure that subject to all these conditions, the study of a foreign language will become an exciting process of opening and studying the new aspects of the personality of the student and teacher of vocational education, the process in which all participants will be active, and which will ultimately contribute to the development of the communicative and professional competence of participants in the educational process.

List of literature used

1. Handbooks of Communication Science: Communication Competence. (pp.63-102)/Publisher: Berlin, GE: De Gruyter/Mouton/Editors: Annegret F. Hannawa & Brian H. Spitzberg.

2. Hymes, D.H. (1972) "On Communicative Competence" In: J.B. Pride and J. Holmes (eds) Sociolinguistics. Selected Readings. Harmondsworth: Penguin, pp. 269-293.

3. London: Methuen. Argyle, Michael (2011): Social Interaction. London: Tavistock/Methuen. Argyle, Michael (2016): The Psychology of Interpersonal Behaviour (4th edn.). Harmondsworth: Penguin. Argyle, Michael (2015): Bodily Communication (2nd edn.)

4. Smakova, K. M.Developing Intercultural Communicative Competence through Project-Based Learning in English Language Teaching : специальность 6D011900-Foreign Languages: Two Foreign Languages : a dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy(PhD) / Kymbat Mauletkarimovna Smakova ; Suleyman Demirel University. Almaty, 2021. 215 p. Библиогр.: с. 177-197.

5. Sturgis, Chris; Casey, Katherine (2018). Quality Principles for Competency-Based Education. Vienna, VA: iNACOL. ISBN 978-0-692-17514-9.

6. Жарбулова Сауле Траровна. "Использование коллаборативной работы в формировании профессиональной коммуникативной компетенции будущих специалистов". Проблемы современной науки и образования, no. 1 (43), 2016, pp. 190-192.

7. Шалва Амонашвили. Разговор с Сердцем. Амрита Русь / Москва 2017. УДК 371 ББК 74.2 А62. Амонашвили Ш.А. Основы гуманной педагогики. Разговор с. сердцем / Шалва Амонашвили. — М.: Свет, 2017.

Манабаева А.Ш.
п.ғ.к., профессор ассистенті академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
бейнелеу өнері және дизайн кафедрасы Қазақстан, Қарағанды қ.
E-mail: manabaeva.a.sh@inbox.ru
Кипшаков С.А.
п.ғ.к., қауымдастырылған профессор академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
бейнелеу өнері және дизайн кафедрасы Қазақстан, Қарағанды қ.
E-mail:kipshakov@mail.ru
Тойбекқызы Н.
Дизайн білім беру бағдарламасының 3 курс студенті
академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті Қазақстан, Қарағанды қ.
E-mail: tbkzzz@mail.ru

КӘСІБИ ДАЙЫНДАУДА ЖОБАЛЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Аңдатпа: жобалау технологиясын қолдану – оқушылардың қызығушылық ынтасын дамыту, өз бетімен жұмыстарын жүргізу арқылы білімдерін жетілдіру, ақпараттық бағдарлау біліктілігін қалыптастыру және сыни тұрғыдан ойлау қабілетін арттыру арқылы оқушыны болашақта әр түрлі жағдаяттарда, әр түрлі қоғамдық ортада өзін өзі көрсете білуге бейімдеу.

Кілтсөздер: жобалау технологиясы, жобалық қызмет, жоба әдісі, жобалық оқыт.

Жобалық технологиялар постиндустриалды қоғамның адам өмірінің тез өзгеретін жағдайларына бейімделу қабілетін көздейтін XXI ғасыр технологияларына жатады. Жобалық оқытуды қолдану теориясы мен тәжірибесінің негіздері ғалымдар мен зерттеушілердің көптеген еңбектерінде жасалды.

Жоба әдісі осы ғасырдың басында АҚШ-та пайда болды. Жоба әдісінің негізін қалаушылар Дж. Дьюи және В.Х. Килпатрик. Олардың идеясы осы білімдегі жеке қызығушылығымен байланыстыра отырып, студенттердің мақсатты қызметі арқылы белсенді негізде оқытуды құру болды. Ол үшін нақты өмірден алынған мәселе қажет. Мұғалім ақпарат көздерін ұсына алады немесе студенттердің ойларын өз бетінше іздеу үшін дұрыс бағытқа бағыттай алады.

Жоба әдісі әрдайым студенттердің арнайы практикалық сабақтарында өзіндік іс-әрекетіне бағытталған-жеке, жұптық, топтық, оны оқушылар белгілі бір уақыт аралығында орындайды. Жоба әдісі әрқашан қандай да бір мәселені шешуді қамтиды. Мәселені шешу, бір жағынан, әртүрлі әдістердің, оқыту құралдарының жиынтығын қолдануды қарастырады, ал екінші жағынан, ғылымның, техниканың, технологияның, шығармашылық салалардың әртүрлі салаларынан білімді, білімді қолдану дағдыларын интеграциялау қажеттілігін болжайды. Аяқталған жобалардың нәтижелері «нақты» деп аталуы керек, яғни егер бұл теориялық мәселе болса, онда оның нақты шешімі, егер практикалық болса, сабақта, мектепте, нақты өмірде қолдануға дайын нақты нәтиже алынуы тиіс.

Жобалау технологиясы – біртіндеп күрделене түсетін практикалық тапсырмалар – жобаларды жоспарлау және орындау процесінде білім алушылардың білімі мен іскерлігін алатын оқыту жүйесі. Жобалар технологиясы әрдайым белгілі бір уақыт аралығында орындайтын студенттердің белсенді өзіндік жұмысына жеке, жұптық және топтық бағытталған. Бұл тәсіл топтық оқыту тәсілімен үйлеседі. Ғалымдардың пікірінше, бүкіл білім беру процесін жобалық оқытуға ауыстыру орынсыз.

Жобалық оқытудың мақсаты: білім алушылардың жетіспейтін білімдерін әртүрлі көздерден алуға жағдай жасау; алған білімдерін танымдық және практикалық міндеттерді шешу үшін пайдалануға үйрену; коммуникативтік біліктерін дамыту; оқушылар әртүрлі топтарда (командаларда) жұмыс істеу; оларда зерттеу біліктері қалыптасады – проблеманы анықтау, ақпарат жинау, бақылау, эксперимент жүргізу, құрылымды талдау гипотезалар, жалпылау; жүйелі ойлау, зейін, қиял және есте сақтау дамиды.

Жобалық оқытудың міндеті:

- әр түрлі көздерден жетіспейтін білімді өз бетінше және ынтасымен алуға;
- танымдық және практикалық міндеттерді шешу үшін алған білімдерін пайдалануды үйренуге;
- әртүрлі топтарда жұмыс істей отырып, коммуникативтік дағдыларды игеруге;
- зерттеу дағдыларын дамытуға (проблемаларды анықтау, жинау дағдылары) жағдай жасау болып табылады талдау, гипотезаларды құру, жалпылау);
- жүйелі ойлауды дамытады.

Студенттердің практикалық сабақтарында жоба әдісін қолдануға қойылатын негізгі талаптар қарастырылған. Ол зерттеу, шығармашылық тұрғыдан маңызды мәселенің болуы; болжамды нәтижелердің практикалық, теориялық, танымдық маңыздылығы; оқушылардың өзіндік (топтық, жұптық, жеке) қызметі; жобаның мазмұндық бөлігін құрылымдау; зерттеу әдістерін қолдану: «ми шабуылы», «дөңгелек үстел» әдісі); олардың гипотезаларын ұсыну шешімдер; зерттеу әдістерін талқылау (статистикалық әдістер, эксперименттік, бақылаулар, т.б.); соңғы нәтижелерді рәсімдеу тәсілдерін талқылау (презентациялар, қорғау, шығармашылық есептер, көріністер, т.б.). алынған деректерді жинау, жүйелеу және талдау; қорытындылау, нәтижелерді ресімдеу, оларды таныстыру; қорытындылар, зерттеудің жаңа мәселелерін ұсыну.

Жобалық оқытудың негізінде мынадай қажеттілік туралы идеялар жатыр: жобалық ойлауды қалыптастыру; педагогикалық процестің тұтастығын қамтамасыз ету; білімді өз бетінше алуға жағдай жасау; білім алушылардың өз бетінше білім алуына оң уәждемені қолдау; ақпараттық-білім беру кеңістігінде бағдарлану біліктері мен дағдыларын қалыптастыру; өз білімін өз бетінше құрастыру. Жобалық оқыту теориясы интегративті болып табылады, өйткені ол оқытудың барлық басқа теориялары мен тұжырымдамаларын белгілі бір дәрежеде синтездейді.

Жоба технологиясы әрқашан бір жағынан оқытудың әртүрлі әдістері мен құралдарын қолдануды, екінші жағынан ғылымның, техниканың, технологияның және шығармашылық салалардың әртүрлі салаларынан интеграцияланған білім мен дағдыларды қолдануды қарастыратын мәселені шешуді қамтиды [1].

Жобалық іс-әрекет барысында мұғалім ақпарат көздерін ұсына алады, Оқушылардың ойларын өздігінен іздеу үшін дұрыс бағытқа бағыттай алады. Бірақ нәтижесінде студенттер әр түрлі салалардағы қажетті білімді қолдана отырып, мәселені өздері немесе бірлесіп шешуі керек. Мәселе бойынша барлық жұмыс, осылайша, жобалық қызметтің аймағы анықталады.

Жобалық оқытуда орталық орынды-білім алушы алады. Педагог оның шығармашылық қабілеттерін дамытуға жәрдемдеседі; педагогикалық процесс қызметтің логикасында құрылады, бұл оның оқуға деген ынтасын арттырады. Жоба бойынша жұмысқа жеке көзқарас әрбір білім алушының дамудың жаңа деңгейіне шығуын қамтамасыз етеді. Педагог оқушылардың базалық білімін дамытуға кешенді түрде келеді.

Жалпы, «жобалық оқыту» ұғымының мәні «жоба», «Жобалық қызмет», «шығармашылық жобалар әдісі» сияқты ұғымдармен тығыз байланысты. Жоба – бұл өздігінен жасалған және жасалған өнім-идеядан оны жүзеге асыруға дейін. Жобалық қызмет – бұл жобаларды орындауға бағытталған қызмет.

К.М. Кантор жобаны адам санасының шығармашылық белсенділігінің көрінісі ретінде қарастырады, ол арқылы мәдениетте болмыстан болмысқа белсенді көшу жүзеге асырылады. Бұл жобаға кез-келген еңбек процесін құрайтын сананың нақты формасы ретінде үлкен мән береді [2].

Студенттердің жобалық іс-әрекеті кәсіпқойлардың дизайны мен жобалық іс-әрекетінің кейбір ерекшеліктеріне ие, бірақ сонымен бірге оның өзіндік, сапалық ерекшеліктері бар, олар ең алдымен оның әлеуметтік мәні бар, түпкілікті нәтиже ретінде әлеуметтік маңызы бар еңбек қызметі емес, оқу іс-әрекетінің белгілі бір түрі ретінде оның түрлік қасиеттеріне байланыстыөнім.

Студенттер өз бетінше жасалған өнімді – идеядан оны жүзеге асыруға дейін, субъективті және объективті жаңалыққа ие және оқытушымен субъективті өзара әрекеттесу жағдайында жүзеге асырылатын оқу жобаларын орындайды. Оқу дизайны таным процесінің екі жағын байланыстырады: бұл оқыту әдісі және алынған білім мен дағдыларды практикалық қолдану құралы.

Білім алушылардың жобалық іс-әрекеті – оқу процесінің әртүрлі аспектілерінің бірлігі мен сабақтастығын қамтамасыз ететін және оқу субъектісінің жеке басының дамуын жүзеге асырудың құралы болып табылатын шығармашылық жобаны құру үшін саналы түрде қойылған мақсатқа жетуден тұратын оқу-танымдық іс-әрекеттің бір түрі.

Жобалық қызмет – бұл оқу процесінің әртүрлі аспектілерін-мазмұнды, процедуралық, коммуникативті және басқаларын үйлестіруді қамтамасыз ететін, ойын, танымдық, трансформациялық, коммуникативті, оқу, теориялық және практикалық қызмет элементтерінің кіріктірілген қызмет түрі.

Адам проблемалық жағдайды шешіп, оны рефлексивті түрде зерттейді, жаңа дағды, жаңа қабілет пайда болады және объективті түрде қажет, оны орындау кездейсоқ емес. Өйткені студенттердің жобалық қызметі оқытушының тікелей басшылығымен жүзеге асырылады.

Жобалық оқыту технологиясы икемді модель ретінде қарастырылады шығармашылыққа бағытталған оқу процесін ұйымдастыру білім алушының жеке басының интеллектуалды және интеллектуалды дамуы арқылы өзін-өзі жүзеге асыруы физикалық мүмкіндіктер, ерікті қасиеттер

және шығармашылық қабілеттер жаңа бұйымдар мен қызметтерді құру процесі. Жобалау қызметінің қорытындысы болып табылады оқу жобалары [3].

Ұйымдастырылған оқу процесі барған сайын өзін-өзі оқыту процесіне айналады: студент егжей-тегжейлі және шебер ұйымдастырылған оқу ортасында білім беру траекториясын таңдайды. Жобаны орындау бойынша шағын топта жұмыс істей отырып, білім алушы пікірлестердің шығармашылық ұжымында әлеуметтік өзара әрекеттесу тәжірибесін алып қана қоймай, алған білімдерін өз қызметінде де пайдаланады. Оқытуды ұйымдастырудың бұл түрі оқытудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді. Ол жеке тұлғаның дамуына оқытушылардың өзін-өзі жүзеге асыруына ықпал ететін тиімді кері байланыс жүйесін қамтамасыз етеді.

Осылайша, жоба әдісі іздеу, шығармашылық, белгілі бір дидактикалық есептерді шешу әдісі деп айтуға болады. Студенттер үшін бұл өз білімдерін көрсету, өз ойын білдіру тәсілі. Жобалық іс-әрекетте басты рөлді білім алушыларды дұрыс бағытқа оқытушы атқаратынын атап өткен жөн.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі:

1.Чечель И. Метод проектов: субъективная и объективная оценка результатов // Директор школы. 1998. №4. - С. 7-12.

2. Электронды дереккөз. platona.net›load/knigi_po_filosofi.

3. Тетюкова Е.П., Белых Т.А. Проектное обучение – инновационный подход к организации учебного процесса в высших учебных заведениях РФ. / Тетюкова Е.П., Белых Т.А. // elar.urfu.ru›bitstream/10995/78833/1/fti_2019_

УДК 378. 378.1

Манабаева А.Ш.
к.п.н., ассистент профессора
Тусупова Ш.С.
КарУ им.Е.А.Букетова, старший преподаватель
Карагандинский университет им..Е.А.Букетова Караганда, Республика Казахстана

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА

THE USE OF INTERACTIVE TEACHING METHODS IN THE PREPARATION OF A FUTURE TEACHER

Manabayeva Assyl
PhD, Assistant Professor
Tusupova Sholpan, senior lecturer karaganda University named after.E.A.Buketova
(Karaganda, Republic of Kazakhstan)

Annotation. The article discusses the content of interactive learning methods, technology and recommendations for their practical application in the structure of classes on the methodology of teaching special disciplines. The most popular interactive methods for conducting various types of classes are considered lectures, practical classes, laboratory work, independent work of students.

Аннотация. В статье рассматривается содержание методов интерактивного обучения, технологию и рекомендации по их практическому применению в структуре проведения занятий по методике преподавания специальных дисциплин. Рассмотрены наиболее востребованные интерактивные методы для проведения различных видов занятий лекции, практические занятия, лабораторные работы, самостоятельная работа студентов.

Ключевые слова: интерактивное обучение, процесс обучения, интерактивные методы, познавательные способности, познавательная деятельность,

В рамках государственной программы развития образования в Республике Казахстан в 2020-2025 годах отмечено, какие компетенции необходимо освоить обучающимся при завершении обучения [1].

Такие особенности современности обусловлены необходимостью интерактивной методики в процессе обучения. Во всех уровнях процесс обучения должен состоять из активных действий, которые ученики выполняют самостоятельно.

Интерактивное обучение как специальная методика организации познавательной деятельности основывается на эффективном общении участников (обучающихся и обучающиеся) процесса усвоения знаний. Слово «interactiv» из английского языка также относится к этому понятию: «inter» означает «взаимный», а «act» означает «действовать», то есть использовать интерактивные методы - это методы, которые распознают взаимодействие обучающего и обучающихся как основу обучения и создают условия для такого отношения.

Другими словами «интерактивный» означает иметь с кем-то рукопожатие, действовать совместно с ним, создавать диалог. «Иинтерактивное обучение - это обучение, основанное на взаимодействии (коммуникации), обучение через диалог, т.е. общение в форматах «обучающий-обучающийся», «обучающийся-обучающийся», «обучающийся-сам» («беседа», «интервью», «обсуждение», «совместные действия»[2].

Технология интерактивного обучения позволяет всем студентам активно участвовать в процессе совместного познания в процессе преподавания дисциплины «Методика преподавания визуального искусства и художественного труда», каждый студент делится своими знаниями на занятии, совместно обсуждает их, размышляет о них, формируются самостоятельно конструируемая среда.

Технология интерактивного обучения-это обучение через действия, и такая позиция является наиболее эффективной системой, которая приводит к значительным результатам, поскольку в памяти человека в несколько мгновений остаются только его действия и то, что он сделал своими руками. Поэтому процесс интерактивного обучения рассматривается как основные средства и способы обучения студентов активным действиям в учебном процессе. Поэтому мотивированное обучение оценивает эффективность и результативность учебного процесса действиями студентов, придерживается принципа, согласно которому обучение возможно только через действие.

В интерактивном обучении студенты развивают глубокие мыслительные, личностные рефлексивные способности, самостоятельно понимают необходимую информацию, взвешивают ее, взвешивают, выбирают из нее нужную, самостоятельно формулируют новое понимание и знания, участвуют в дискуссиях, аргументируют свое мнение и другие мнения, принимают правильные решения и решают сложные проблемы, умеют работать вместе, выстраивать эффективные отношения с окружающими, взаимодействовать и воспринимать коллектив как коллектив.

Одним из методов интерактивного обучения, применяемых в дисциплине изобразительное искусство и методика преподавания художественного труда, является технология «критического мышления».

По заданному заданию студенты письменно излагают все, что они узнали об основном вопросе, в течение заданного времени. Поскольку здесь главное-обилие идей, их высказывание в произвольной обстановке, студенты продолжают без всяких сомнений цитировать свои мысли. Идеи не должны подвергаться какой-либо критике, в противном случае они могут застрять и не привести идеи. Пока все идеи не будут исчерпаны, они будут изложены на бумаге, и только после завершения работы по приведению Дея начинается их дискуссионная работа.

На выполнение этой задачи отводится 2-6 минут. Затем студенты совместно (в парах, внутри небольшой группы) делятся написанным, отвечают на вопросы, пополняют свои списки за 4-20 минут.

В методе «Рисование на спине»студенты молча выполняют действия. Они делятся на две группы, одна за другой встает и выстраивается. Преподаватель предлагает студентам, стоящим за ним, бумагу с названием предмета (например, яблоко, груша, виноград, цветок, книга и т. д.).

Во время задания студент, стоящий в конце, молча рисует пальцем на спине студента, стоящего перед ним. Студент, у которого на спине нарисован рисунок, кладет на спину стоящего перед ним человека предмет, нарисованный на его спине. После того, как рисунки закончены, преподаватель спрашивает последнего ученика, как называется предмет, нарисованный на его спине, и сравнивает его с тем, что написано на бумаге.

Приемы «Ссоставление рассказа из слов».

Каждому из студентов необходимо поручить придумать какое-то слово, а через несколько секунд записать эти слова (общее количество 15-20 слов) на доске, предложить небольшим группам студентов использовать эти слова и за 2 минуты составить диалог, иллюстрирующую жизнь учащихся. В беседе обязательно должны быть названы имена студентов группы и педагога.

Метод «Фото соседа»

Ученики кладут тетрадь на головуи, глядя на свою пару, пытаются нарисовать ее за заданное короткое время (1-1,5 минуты). Не должны смотреть в тетрадь, пока не закончит рисовать картинку. Конечно, рисовальщик, несомненно, будет криво-упрямым, однако, они обязательно покажутся ученикам интересными. Студенты ставят свои подписи на нарисованных листах и показывают друг другу.

«Комплименты на спине»

Благодаря каждому ученику булавкой (или скотчем)крепится бумага формата А-4. Студенты, путешествуя по аудитории, пишут теплые, нежные слова друг другу на листах бумаги на спине и хвалят друг друга. Через 2-3 минуты они берут свои бумаги и читают друг другу комплименты, написанные в небольшой группе.

В настоящее время многие интерактивные методы обучения способствуют развитию у студентов познавательных способностей, активности, интереса к предмету через широкое применение и на занятиях«Методики преподавания визуального искусства и художественного труда».

Метод-это способы, которые учитель и ученики используют для совместной работы над правильным выполнением задач, стоящих перед организацией учебного процесса.

Интерактивное обучение рассматривается как средство обучения. Интерактивное обучение для обучающихся - логические мыслительные упражнения, дидактические задания. В интерактивном обучении знания обучающихся расширяются, учатся трудиться, активизируются, расширяются и укрепляются представления об окружающем мире, вовлекают ребенка в мышление, наращивают словарный запас, формируют умственную деятельность, а интерактивное обучение является средством воспитания [3].

Таким образом, на своем опыте мы определили, что применение методов интерактивного обучения на ежедневном занятии имеет очень большой потенциал для повышения познавательной активности студентов.

Для повышения познавательной активности студентов посредством интерактивного обучения необходимо целенаправленно, систематически изучать методы интерактивного обучения для использования в будущей профессиональной деятельности.

Список использованных источников:

1 Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Электронды дереккөз. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000988

2 Тойбазарова Н.А. Интербелсенді оқыту технологиясы.Оқу құралы. – Нұр-Сұлтан: «Тұран-Астана» унив. баспасы, 2019. – 89 бет.

3 Әлімов А.Қ. Интербелсенді оқу әдістемесін мектепте қолдану. Оқу құралы. – Астана: 2014. – 188бет.

ӘОЖ 37.012

Мухаметжанова А.О.
пед.ғ.к. Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Бастауышта оқытудың педагогикасы мен әдістемесі кафедрасы, қауымдастырылған профессор
Қазақстан. Қарағанды қ. E-mail: aigul_mo@mail.ru

Шаяхметова М.Н.
пед.ғ.к. Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Бастауышта оқытудың педагогикасы мен әдістемесі кафедрасы, қауымдастырылған профессор
Қазақстан. Қарағанды қ. E-mail: marjanh@mail.ru

Тлеуберлинова Э.Б.
Докторант Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті Қазақстан. Қарағанды қ. E-mail: elmira.tleuberlinova@mail.ru

БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚҰРМЕТТЕУГЕ ТӘРБИЕЛЕУ МЕХАНИЗІМІ

Аннотация: В статье рассматривается актуальная для современного общества проблема обращения к основным национальным ценностям как источнику формирования духовно-нравственной личности. В работе определены состав доступных учащимися начальной школы

базовых национальных ценностей и содержание основанных на них нравственных представлений о мире.

Ключевые слова: ценность, национальная ценность, воспитание.

Abstract:

The article deals with the problem of addressing the basic national values as a source of formation of a spiritual and moral personality, which is relevant for modern society. The paper defines the composition of basic national values available to primary school students and the content of moral ideas about the world based on them.

Keywords: value, national value, education.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы, білім беруді дамытудың 2022 – 2026 жылдарға арналған тұжырымдамасы білім беру ұйымдары қызметінің мазмұнын реттейтін негізгі нормативтік-құқықтық актілердің бірі ретінде өскелең ұрпақты тәрбиелеу саласындағы басты міндет ретінде «Қазақстанның дәстүрлі рухани құндылықтарымен бөлісетін, өзекті білім мен дағдылары бар, қазіргі қоғам жағдайында өз әлеуетін іске асыра алатын, бейбітшіл Отанды құруға және қорғауға дайын жоғары адамгершілік тұлғаны дамыту» анықтайды [1,2].

Бүгінгі мектеп оқушысы Отанға, оның көпұлтты халқына, заңы мен тәртібіне, азаматтық қоғамның нормалары мен ережелеріне, отбасы мен жалпы адамзатқа, ғылымға, мәдениетке, өнерге, еңбекке, шығармашылыққа, табиғатқа құндылық қатынасын қалыптастыру керек. Оқушының ұлттық құндылықтарды өз құндылықтары ретінде қабылдауы, Қазақстанның бүгіні мен келешегі үшін жауапкершілікті сезінуі, әлеуметтік маңызды мәселелерді шешуге қатысуда, елдің әртүрлі салалардағы (білім, өнер, спорт және т.б.) жетістіктерін арттыруға ұмтылуда, жағымсыз әлеуметтік құбылыстарға (ұлтшылдық, кемсітушілік, діни және т.б.) өскелен ұрпақты тәрбиелеудің нәтижесі бар. Білім беру ұйымдарының тәрбие институты ретіндегі қызметі оқушының азаматтығын қалыптастыруға бағытталған.

Сонымен, құндылық неде? Құндылық – белгілі бір оқиғалардың әлеуметтік-мәдени және рухани маңыздылығын сипаттау үшін қолданылатын ұғым. Бостандық, бейбітшілік, әділеттілік, әлеуметтік теңдік, ағартушылық, жақсылық, сұлулық, рухани байлық, дәстүрлер, әдет-ғұрыптар және т.б. адам және адамзат үшін маңызды нәрсенің бәрі құндылық болып табылады. Құндылықтар әрқашан адамдарды жанашарлық пен түсіністікке шықырған және ғасырлар бойы адамдардың өмір салтының ажырамас бөлігіне айналған материалдық және рухани процестердің ең жақсы мысалдары болып табылады.

Зерттеу жұмысымызда психологиялық-педагогикалық ғылыми еңбектерді, стратегиялық және нормативтік құжаттарды, бастауыш білім беру стандарттары мен бағдарламаларын талдау және жалпылау бастауыш сынып оқушыларының қолжетімді базалық ұлттық құндылықтардың құрамы және оларға негізделген адамгершілік түсініктерінің мазмұны айқындалды (кесте1).

Кесте 1

Ұлттық құндылықтар және оларға негізделген адамгершілік түсініктер

Базалық ұлттық құндылық	Адамгершілік түсінігінің мазмұны	Баланың мінез-құлқындағы дәстүрлерді жүзеге асыруы
Адам	Мен жақсымын және одан да жақсы болғым келеді	Таңертеңгілік жаттығулар жасайды. Гигиеналық процедураларды орындайды. Ұқыпты киінеді. Жаңа нәрселерді үйренуге тырысады.
Отбасы	Отбасы – бұл оның мүшелері арасындағы жақсы қарым-қатынас, бір-біріне қамқорлық	Отбасы мүшелеріне мейірімді және сүйіспеншілікпен қарайды, оларға назар аударады. Ата-аналарға көмектеседі. Үй міндеттерін орындайды. Інісіне (әпкесіне), үй жануарларына қамқорлық жасайды. Отбасы тарихына, отбасылық дәстүрлерге қызығушылық танытады, оларды сақтауға қатысады
Кіші және үлкен Отан	Мен өз қаламды және елімді жақсы көремін және оларды жақсартамын	Өз қаласын және өз елін жақсы көреді. Қаланы, елді жақсарту үшін бір нәрсе жасайды (қоқыстарды тазартады, ағаштар мен гүлдер отырғызады, тазалықты сақтайды)

Еңбек	Еңбек - бақытты етудің жолы өзін және басқаларды	Басқалар үшін пайдалы және жағымды нәрсе жасау
Білім	Мен мектепте оқып жаңа нәрселерді білгім келеді	Жаңа нәрселерді біледі. Мектепте оқығысы келеді, оған дайындалуда
Өнер	Өнер адамдар арасындағы байланысты нығайтады, оларды жақсартады	Ол тек өзі үшін ғана емес, басқалар үшін де шығармашылықпен (сурет салу, модельдеу, қолдану) айналысады. Әр түрлі халықтардың өнері мен халық қолөнеріне қызығушылық танытады
Табиғат	Адам-табиғаттың бір бөлігі, оған қамқорлық жасау керек	Үй өсімдіктері мен жануарларына қамқорлық жасайды. Табиғаттағы мінез-құлық ережелерін сақтайды. Табиғатты қорғау және экологиялық іс шараларға қатысады
Адамзат	Өмір сүру үшін әлемді бүкіл әлемде сақтау керек және Жер планетасын бірге сақтау	Дүние жүзіндегі бейбітшілікті және Жер планетасын сақтау үшін түрлі экологиялық шараларға қатысады

Бастауыш сынып мұғалімінің оқушының іс-әрекетін ұйымдастыруда базалық ұлттық құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған әдістері, формалары туралы білімі болуы керек. Мұғалімдер оқушылардың іс-әрекетін ұйымдастырудың нақты мысалдарын, оның қазіргі заманғы талаптар мен стандарттарға сәйкес келетін нәтижелілігін бағалауды қамтитын әдістемелік әзірлемелердің, ұсыныстар қоржындарына ие болғысы келеді. Отбасы сияқты құндылық қатынасын «Отбасының бейнесі» ойыны ұлттық құндылықты қалыптастыруға бағытталған.

Ойынның барысы визуалды, дыбыстық, ауызша, ассоциативті бейнелердегі отбасының құндылығы мен отбасылық қатынастар туралы түсінікті нығайту міндетіне бағынады. Оқушылар әртүрлі іс-шараларға қатысады, ойынның нәтижесі коллаж болып табылады, оның құрылуы «отбасы», «отбасылық құндылықтар» ұғымдарын түсіну болып табылады. Ұсынылған «коллаж жиынтығында» отбасының бейнесін тікелей бейнелейтін суреттер ғана емес, сонымен бірге осы тұжырымдамамен байланысты, мысалы, отбасылық альбомның, кешкілік уақытты бірге өткізуі, бірнеше адамға арналған шай ыдыстарының және оның жанындағы пирогтың бейнесі және т. б. «коллаж жиынтығын» қиындату мүмкіндігі бар: суреттер отбасының бейнесіне қатысты және қатысты емес. Коллажды қағаз түрінде де, электронды түрде де жасауға болады.

Ойын қызмет түрі ретінде негізгі ұлттық құндылықтарды, бұл жағдайда отбасы мен отбасылық қатынастардың құндылықтарын қалыптастыруға ықпал етеді.

Бастауыш сынып оқушысының ұлттық құндылықтарға деген көзқарасын біз осы құндылықтарды рухани-адамгершілік түсінумен сипатталатын және қоғамдық қатынастарда, іс-әрекетте және санада көрінетін интегративті жеке білім ретінде қарастырамыз, оған сүйену жойқын әсерлерге қарсы тұруға және олардың санасын, өмірін, әлеуметтік қатынастар жүйесін өнімді дамытуға мүмкіндік береді.

Әлеуметтік құндылықтар жүйесінде маңызды орынды базалық ұлттық құндылықтар алады – әлемнің көптеген халықтары мен мәдениеттері қабылдаған, ұрпақтан-ұрпаққа берілетін адамгершілік көзқарастар, олар әртүрлі халықтар үшін ортақ мағынасы мен жоғары маңыздылығы бар, бірақ әртүрлі мәдениеттерде әр түрлі көрінуі мүмкін, бұл этномәдени дәстүрлерде (отбасылық, әлеуметтік-тарихи, діни) көрініс табады және т. б.

Адамгершілік тәрбиесінің мақсаттарына жету үшін бастауыш сынып оқушысының өзіне қол жетімді негізгі ұлттық құндылықтар негізінде әлемді тануы маңызды. Бұл балалардың ұлттық бірегейлігін қалыптастыруға, оларды Қазақстан Республикасының көпұлтты халқының құндылықтарымен таныстыруға, әртүрлі халықтар мен мәдениеттердің құндылықтарының ортақтығын түсінуге көмектеседі. Баланың негізгі ұлттық құндылықтар негізінде әлемді тануының нәтижесі - әлем туралы моральдық идеялар.

Пайдаланылған көздердің тізімі

1. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы (27.07.2007ж. № 319-III, 01.01.2019 жылғы өзерістер және толықтыруларымен)

2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2022 – 2026 жылдарға арналған тұжырымдамасы 24 қараша 2022 жыл № 941

ӘОЖ 37.04

Мухаммедина С.Г., Шайлимбекова Н.Б.
«Балапан» бөбекжайы КМҚК (Қарағанды, Қазақстан)

БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМЫТУ ҮШІН ЛОГОПЕД ПЕН ПСИХОЛОГ ӘРЕКЕТІНІҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ

Аннотация: Мақалада балалармен жұмыс жасаудағы мектепке дейінгі ұйымдағы логопедтер мен психологтардың іс-әрекетінің өзара тығыз байланысы туралы айтылады. Тиімді жұмыс жоспары мен тапсырмалары қарастырылған.

Түйін сөздер: міндеттер, түзету, кіріктіру, дағды, сыни ойлау, педагог, құзыреттілік.

Аннотация: В статье говорится о тесном взаимодействии деятельности специалистов-логопедов и психологов в дошкольной организации в работе с детьми. Предусмотрен план и задачи продуктивной работы.

Ключевые слова: задачи, коррекция, интеграция, навыки, креативность, педагог, компетентность.

Annotation: The article talks about the close interaction of the activities of speech therapists and psychologists in preschool organizations in working with children. The plan and tasks of productive work are provided.

Keywords:tasks, correction, integration, skills, creativity, teacher, competence.

Соңғы кездері танымдық және сөйлеу тілінде әр түрлі ауытқулары бар мектеп жасына дейінгі балалармен түзету-дамыту жұмыстарына көп көңіл бөлінуде, олардың саны жыл сайын артып келеді. Сөйлеуді түзетуді логопед маманы жүзеге асырады, бірақ бұл жұмыс тиімді болуы үшін бұл процеске басқа мамандарды да тарту керек. Балалардың сөйлеу бұзылыстарын жеңуге психологтан басқа кім лайықты серіктес бола алады.

Балаға деген көзқарастағы психолог пен логопедтің ұстанымдарының бірін-бірі толықтыруы, жұмыстың барлық салаларында тығыз ынтымақтастық, баланың жеке басын жан-жақты дамыту, оның физикалық, психикалық және моральдық денсаулығын нығайту, сақтау және арттыру бойынша тиімді жұмысты қамтамасыз етудің қажетті шарты деп санаймыз. Логопедиялық жұмыстың міндеттері сөйлеу қабілеті бұзылған баланың қалыпты дамып келе жатқан құрдастар ортасына әлеуметтік бейімделуі мен интеграциясы болып табылады. Бұл мақсаттардың сәтті жүзеге асуы сөйлеу және сөйлеуден тыс психикалық процестермен функцияларды дамыту (түзету) бойынша қажетті мамандардың тығыз өзара әрекеттесуімен ғана мүмкін болады. [1, Б.9]

Логопед пен психолог өз жұмысында әртүрлі міндеттерді көздейді, бірақ оларға жетудің жолдары мен тәсілдері жиі ортақ болып шығады. Екі маманның көмегіне бірдей мұқтаж балалар тобы әрқашан болатынын есте ұстаған жөн. Коррекциялық және дамытушылық әсерді жоспарлау және жүзеге асыру кезінде, баланы оқыту мен тәрбиелеуде қиындықтар туса, ол мәселені шешу үшін логопед пен психологтың өзара әрекеттесуі қажет:

- қалыптаспаған ЖПФ (жоғары психикалық функциялар) сөйлеу дамуының жетіспеушілігімен біріктіріледі;
- сөйлеу сферасының бұзылуы бейімделмеген мазасыздықпен (әлеуметтік-психологиялық немесе психофизиологиялық статустағы (мүмкіндіктер) сәйкессіздіктер жүреді;
- сөйлеудің дамымауы болады немесе оқу мотивациясының, өзін-өзі бақылаудың төмендеуіне әкеледі.

Логопедтің интеграция аясындағы жұмысы келесідей болуы мүмкін:

- Сөйлеудің дыбыстық жағын дамыту;
- Сөйлеудің сөздік қорын және грамматикалық құрылымын дамыту;
- Байланыстырып сөйлеуді қалыптастыру;
- Толық білім беру біліктері мен дағдыларын қалыптастыру;
- Психологтың интеграция жағдайында жұмысы келесідей болуы мүмкін:
- Жоғары психикалық функцияларды дамыту және түзету;
- Танымдық белсенділікті белсендіру;
- Сөйлеу қабілеті бұзылған балаларға психологиялық қолдау көрсету ортасын құру;
- Есте сақтау, зейін, ойлау қабілеттерін дамыту;
- Еріктілік пен өзін-өзі бақылау дағдыларын, күшті ерік қасиеттерін дамыту;

- Қолданылған сөздік қорын белсендіру. [2, Б.21]

Логопед пен психологтың бірлескен әрекеті логопедиялық топтарға қабылдау кезінде, балалардың медициналық құжаттарын зерттегеннен кейін, басталуы керек деп есептейміз.

Аталған деректер негізінде психологиялық-медициналық педагогикалық консультация (ПМПК) тапсыру үшін жеке психологиялық-педагогикалық мінездеме құрастырылады. Психолог ПМПК отырысында мына екі функцияны орындау үшін қатысуы керек: «қауіпсіздік» (белгілі бір бала үшін психологтың құзыреттілігін талап ететін кез келген жағдайды түсіндіру) және диагностикалық (баланы бақылау әдісі арқылы) жаңа жағдай, эмоционалды-еріктік сфера диагностикаланады, ол бір уақытта баланың эмоционалдық, интеллектуалдық және коммуникативті сфераларының даму деңгейлерінің толық бейнесін береді. Осылайша, логопедиялық топтарға түсер алдында логопат-балалар туралы толық қажетті ақпаратты олардың әлеуметтік-психологиялық портретін құрастыру, көмек көрсету жолдары мен нысандарын анықтау, сондай-ақ қолдау құралдары мен формаларын таңдау үшін алуға болады.

Балалардың жоспарлы диагностикасынан кейін бірлескен жиналыс өткізіледі. Алынған мәліметтер мектеп жасына дейінгі баланың психологиялық ерекшеліктерінің, денсаулық жағдайының, компенсаторлық қабілетінің бұзылу дәрежесін анықтауға, әр баланың жеке даму бағытын белгілеуге мүмкіндік береді.

Жұмыстың маңызды кезеңі – логопед те, психолог те өз жұмысында қолдана алатын тапсырмалардың картотекасын құру. Мысалы, белгілі бір дыбысты автоматтандыруға бағытталған арнайы таңдалған лексикалық материалды пайдалана отырып, есте сақтауды, ойлауды, зейінді, қабылдауды дамытуға арналған тапсырмаларды жүйелеу орынды. Мысал ретінде [Р] дыбысын автоматтандыру үшін таңдалған картотекадан тапсырмалар келтірейік. Артық затты табу қабілетін дамыта отырып, біз балаларға келесі тапсырманы ұсынамыз: сөздерді қайталаңыз, артық сөзді табыңыз, оның неге артық екенін түсіндіріңіз. Мысал: Сұңқар, қарға, барыс, бұлбұл. Артық сөз барыс, өйткені бұл аң, ал қалғанының бәрі құстар т.б. Сөйлем құрудағы қателерді түзету, балалардың тапсырмаларды орындау кезінде үлкен қызығушылықтарын тудырады. Мысалы, біз балаларға сөздерді шатастыратын сөйлемдерді тыңдауды және [Р] дыбысын бөлектеу арқылы қателерді түзетуді ұсынамыз: «қарындаш жатты үстелде», «қарға ұшты орманда қарқылдаған», «сары балапан жанында үйректің жүр» т.б. [3, Б.33]

Сондай-ақ, сөйлеуді дамыту ұйымдастырылған іс-әрекетінде логопед сюжеттік суреттер сериясы бойынша әңгіме құрастыруды ұсынады, ал психолог балаларға қиялды, бейнелі ойлауды және т. б. дамыту мақсатын көздей отырып, оқиғаның соңын ойлап табуды ұсынады.Осылайша, балабақшадағы логопед-маманы мен психологтың өзара әрекеттесуін көрсететін жұмыс түрлерін ажыратуға болады:

- Диагностика нәтижелерін өткізу және талқылау (логопед-маман сөйлеуді, психолог-танымдық процестерді және танымдық саланың даму деңгейін тексереді);
- түзету және дамыту сабақтары (логопедиялық әдістерде психикалық процестерді жандандыру әдістері қолданылады, ал психолог сабақтарында балалардың сөйлеу тілі белсендіріледі);
- балалармен біріктірілген сабақтар;
- ата-аналар жиналыстары, ата-аналарға арналған тренингтер, консультациялар, психология және сөйлеуді дамыту мәселелері қамтылатын ақпараттық стенд.

Осылайша, логопед-маман мен психологтың логопедиялық көмекке мұқтаж балаларды сүйемелдеу бойынша өзара іс-қимылын ұйымдастыру бірқатар міндеттерді шешуге мүмкіндік береді:

- мазмұнды және түзету жоспарларында түзету-дамыту кеңістігінің тұтастығын, бірлігін қамтамасыз ету;
- педагогикалық үдерісте толыққанды кәсіби өзара іс-қимылды жүзеге асыру;
- балалармен түзету жұмыстарының түрлері мен мазмұнын жаңарту;
- педагогтар қызметінің жоғары кәсіби деңгейі мен шығармашылық сипаты.

Логопед пен психологтың өзара байланысы сабақтарда психологиялық және логопедиялық формалар мен әдістерді қолданумен шектелмейді, өзара интеграция әлдеқайда маңызды. Ол ұйымдастырылған іс-әрекетті бірлесіп жоспарлауды және өткізуді, педагогикалық назар аударуды аса қажет ететін балалармен түзету жұмыстарының жалпы жоспарларын құруды, түзету-дамыту іс-шараларына бірлескен мониторинг жүргізуді, балалардың психикалық және сөйлеу қабілеттерін дамыту мәселелері бойынша педагогтар мен ата-аналарға ұсыныстар әзірлеуді, педагогтар мен ата-аналарға көрнекі үгіт-насихат жүргізуді, өз бетінше білім алу үшін әдебиеттерді таңдауды қамтиды. [4, Б.11]

Осылайша, логопед те, психолог та сөйлеуді және басқа психикалық процестерді бір уақытта дамытады. Логопедтің негізгі міндеті - сөйлеуді дамыту. Психолог үшін сөйлеуді дамыту да негізгі

міндеттердің бірі болып табылады, бірақ психологтың жұмысы аясында сөйлеу интеллектті дамыту құралы болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Ибатова Г.Б., Оразаева Г.С. Қазақстан Республикасында балаларға білім беру мекемелерінің әр түрлерінде логопедиялық жұмыстың ұйымдастырылуы және мазмұны. Оқу құралы, Абай атындағы ҚазҰПУ, 2010ж
2. Логопедия.Өмірбекова К.К., Оразаева Г.С., Тулебиева Г.Н., Ибатова Г.Б., Оқулық. Алматы, 2011.
3. Выготский Л.С. Основы дефектологии. – СПб.: Издательство «Лань», 2003.
4. Поваляева М.А. Коррекционная педагогика. Взаимодействие специалистов. Коллективная монография \ М.А.Поваляевой. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2002

УДК 378.1

Николаева В.В.
к. пед. н., доцент, Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
кафедра ДиППП, ассоц.проф. Казахстан, г. Караганда, E-mail: nww.88@mail.ru

Козырская И.Н.
к.п.н., доцент кафедра специальной и клинической психологии
Челябинского государственного университет, E-mail: irina.kozyrskaya@mail.ru

Ахметова А.Е.
м. пед. н. Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
кафедра ДиППП, ст.преп. Казахстан, г. Караганда E-mail: ainyr4ik_baikenova@mail.ru

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГОВ ПО ДОШКОЛЬНОМУ ВОСПИТАНИЮВ СИСТЕМЕ БАКАЛАВРИАТА

Аннотация. В данной статье рассматриваются культурологические аспекты, которые играют важную роль в подготовке специалистов по дошкольному воспитанию в системе бакалавриата в Казахстане. Одним из главных культурологических аспектов подготовки специалистов по дошкольному воспитанию является освоение культурного и исторического наследия Казахстана. Студенты должны иметь представление о традициях, обычаях, истории и культуре народа, чтобы они могли интегрировать эту информацию в свою работу с детьми и создавать для них благоприятные условия для развития.В связи с этим в статье представлены основные учебные дисциплины, которые включены в образовательную программу. Авторы статьи считают, что специалисты по дошкольному воспитанию должны быть готовы к работе в разнообразных культурных средах и уметь адаптироваться к различным потребностям и требованиям, которые возникают в процессе воспитания и обучения детей. Они должны быть способными к оценке и анализу культурных различий и использованию этой информации для создания благоприятных условий для развития детей.

Ключевые слова: культурологический аспект; культурологический подход; дошкольное воспитание; профессиональная подготовка; бакалавриат.

Abstract. This article examines the cultural aspects that play an important role in the training of specialists in preschool education in the bachelor's degree system in Kazakhstan. One of the main cultural aspects of training specialists in preschool education is the development of the cultural and historical heritage of Kazakhstan. Students should have an understanding of the traditions, customs, history and culture of the people so that they can integrate this information into their work with children and create favorable conditions for their development. In this regard, the article presents the main academic disciplines that are included in the educational program. The authors of the article believe that specialists in preschool education should be ready to work in a variety of cultural environments and be able to adapt to different needs and requirements that arise in the process of raising and educating children. They should be able to assess and

analyze cultural differences and use this information to create favorable conditions for the development of children.

Keywords:cultural aspect; cultural approach; preschool education; vocational training; bachelor's degree.

Социокультурные преобразования в обществе и серьезные перемены в сфере дошкольного воспитания вызвали необходимость переосмысления структуры, содержания и технологии подготовки специалистов дошкольного профиля в системе бакалавриата. Высшая школа должна стать, как определяет П.Рогонов, не просто «кузницей кадров» [6], а центром культуры, источником гуманистических знаний и нравственного воспитания. В.А. Кутырев указывает на необходимость организации глубокого и всестороннего взаимодействия культуры и образования, иными словами, «переориентации образования с модели научной на культурную» [3].

Образование рассматривается как явление культуры, которое создает возможность осуществления процесса развития личности. При этом все чаще под развитием личности понимают способность к самостоятельному порождению новых культурных ценностей. Это позволяет по-новому осмыслить образование как культуропорождающий процесс, в котором мир общечеловеческой культуры переходит в мир личности и, став ее достоянием, преобразуется в новые формы. Именно культура становится тем условием, при котором происходит воспитание самобытной, высокопрофессиональной, творческой личности. Поэтому в любой модели образования должен быть заложен культурологический аспект. Культурологический подход позволяет представить культурный контекст образования, определить пути взаимовлияния образования и культуры и, что важно для определения содержания, структуры и форм образования, вносит вклад в формирование новой картины мира.

Культурологический подход включает в себя понятие гуманитаризации образования. Б.С. Гершунский отмечает, что современный гуманитарный подход характеризуется следующими чертами: это подход, который позволяет понять другого человека, другую культуру, другую точку зрения, объяснить определенный культурный или духовный феномен [1].

В.М. Розин подчеркивает, что объект изучения гуманитарных наук является в определенном смысле «жизненным», «активным» в отношении познающего субъекта. Культура, история, язык, личность, произведения искусства, творчество, мышление и другие объекты гуманитарных наук активно относятся к гуманитарному знанию [7].

За последние годы требования, предъявляемые обществом к специалистам с высшим педагогическим образованием, значительно повысились. Современный педагог – это духовно развитая, творческая личность, понимающая самоценность образования, обладающая высокими нравственно-профессиональными качествами, мировоззренческой культурой, способностью к самореализации и культуротворчеству [4,5,2].

Казахстан в последние годы приложил значительные усилия для улучшения образовательной системы в стране. Были введены новые стандарты обучения, изменены программы и методы преподавания, созданы новые возможности для профессионального развития педагогических кадров. Образовательная система изменилась полностью – в данное время быть педагогом означает не только быть помощником в получения образования; это означает быть творческим и талантливым педагогом, который сопровождает учащегося на пути его обучения, становления как личности [4,5,2]. Для того чтобы воспитать и обучить такую личность, необходимо постоянно пересматривать саму образовательную систему и подходы к ее управлению.

В результате этих изменений педагогическая профессия стала очень важной и уважаемой в Казахстане. Педагоги признаются как ключевые игроки в формировании будущих лидеров и интеллектуалов страны. Они получили новые права и возможности, а также стали ценностями для культуры Казахстана благодаря выходу Закона «О статусе педагога» [2].

Культурологический подход в обучении студентов в Казахстане имеет множество преимуществ, связанных с развитием знаний и компетенций, которые необходимы в современном мире. Однако, статус педагога в Казахстане также оказывает значительное влияние на этот подход.

Во-первых, педагог должен быть готов к использованию культурологического подхода в своей работе и иметь соответствующие знания и умения. Это может потребовать дополнительного обучения и повышения квалификации. Если педагог не готов к использованию культурологического подхода, то он не сможет эффективно обучать студентов в этой области.

Во-вторых, статус педагога в Казахстане оказывает влияние на ресурсы, которые доступны для использования в обучении студентов. Если педагог получает достаточное финансирование и имеет

доступ к необходимым материалам и оборудованию, то он может использовать культурологический подход более эффективно.

В-третьих, статус педагога в Казахстане также влияет на то, как он может взаимодействовать со студентами. Если педагог чувствует себя уверенно и имеет авторитет в глазах студентов, то он может более успешно применять культурологический подход в обучении.

Таким образом, статус педагога в Казахстане существенно влияет на использование культурологического подхода в обучении студентов. Чем выше статус педагога и чем лучше его ресурсы и отношения со студентами, тем более эффективно он может использовать этот подход в обучении.

Вместе с тем возможность успешного решения новых задач, встающих перед дошкольной образовательной практикой, в значительной степени обусловлена качеством подготовки специалистов, работающих в этой сфере. Будущий педагог дошкольного образовательного учреждения не только сам должен стать поликультурной личностью, но и конструировать педагогический процесс в таком культурном пространстве, которое обеспечивает оптимальное развитие и саморазвитие ребенка в процессе передачи ему социокультурного опыта. При этом процесс профессиональной подготовки в системе бакалавриата может стать успешным, если будет ориентирован на:

- усвоение культурно-духовных ценностей, философско-мировоззренческих, нравственно-этических, эстетических;
- становление будущего специалиста как субъекта культурно-профессиональной деятельности, характеризующегося осознанием структуры этой деятельности, способностью к самостоятельному целеполаганию и предвидению результатов, творческому подходу и рефлексивной оценке ее качества;
- культурологические принципы саморазвития будущего педагога как профессионала, что предполагает формирование системы ценностных ориентаций;
- осознанное понимание им ближних, средних и дальних перспектив профессионально-личностного развития, идентификацию с профессиональной ролью педагога дошкольного образовательного учреждения;
- диалогичность и личностно-ориентированное взаимодействие участников образовательного процесса в вузе как основу будущего стиля собственного профессионального взаимодействия.

Содержание профессиональной подготовки специалистов дошкольного профиля построено, исходя из вышеизложенных положений [5]:

- программа (учебный план) предусматривает поэтапную подготовку специалистов по дошкольному воспитанию;
- программа обучения является естественным развитием образовательно-профессиональной программы бакалавриата;
- структура программы достаточно гибкая, позволяющая отразить специфику профессиональной деятельности и интересы обучающихся.

Программа обучения имеет общую структуру на уровне блоков гуманитарных дисциплин. К таковым относятся: блок общеобразовательных дисциплин, блок базовых дисциплин, блок профилирующих дисциплин. Кроме того, в блоки базовых и профилирующих дисциплин введены гуманитарные дисциплины по выбору, ориентированные на формирование у студентов важных профессиональных качеств.

В этом контексте рассмотрим, как происходит поэтапная гуманизация, культурологизация и профессионализация личности студентов, обучающихся образовательной программы «Дошкольное обучения и воспитание».

На первом этапе, когда основное внимание уделяется формированию мотивационно-личностного компонента обучения, решаются следующие задачи: ознакомление студентов с образом личности и деятельности педагога дошкольного образования (ДО); выявление инвариантов профессионализма; изучение студентами собственных личностных особенностей; оказание им педагогического содействия в составлении профессионального Я-образа.

Таким образом, на этом этапе происходит формирование «фундамента» необходимых общекультурных и психолого-педагогических знаний, складываются первоначальные представления о гуманизации образования. Обеспечивается это такими дисциплинами, как «Педагогика», «Психология», «Культурология», «Социология» и др. Для решения поставленных задач проводится индивидуальная диагностика способностей и профессионально значимых качеств студентов;

тренинги самопознания и личностного роста; индивидуальные консультации; составление программ самовоспитания.

О степени успешности реализации данного этапа будут свидетельствовать такие показатели, как удовлетворенность выбором профессии; осознание особенностей своей личности; стремление к изучению деятельности педагога дошкольной организации и осознание необходимости профессионального самосовершенствования в условиях гуманизации образования.

Построение содержания гуманитарного образования ориентировано на интеграцию учебных предметов. Поэтому в содержании подготовки специалистов дошкольного образования в бакалавриате предусматривается освоение педагогической деятельности через фундаментальное образование в области педагогической антропологии, методологии, антропологической психологии, культурологии, философии, права. Это достигается включением в программу ряда гуманитарных дисциплин: «История Казахстана», «Социология», «Политология», «Философия»,«Психология», «Культурология», «Информационно-коммуникационные технологии (на английском языке)», «Прикладной бизнес», «Экология и основы безопасности жизнедеятельности», «Казахский язык», «Иностранный язык», «Основы права и антикоррупционной культуры» и др., формирующих мировоззренческую культуру студента, который, в известном смысле, становится социокультурным продуктом образовательной деятельности.

На втором этапе, когда осуществляется формирование функциональной готовности студента к профессиональной педагогической деятельности, основными задачами являются следующие: обогащение представлений о содержании деятельности педагога дошкольной организации; освоение студентами функциональных обязанностей педагога в рамках нормативных требований, предъявляемых к этому виду деятельности; дальнейшее профессиональное самосовершенствование; овладение культурой педагогического труда.

Реализация этих задач осуществляется в процессе изучения курсов «Дошкольная педагогика», «Детская психология», и целого ряда специальных дисциплин: «Теория и методика изобразительной деятельности детей дошкольного возраста», «Теория и методика экологического воспитания детей дошкольного возраста», «Формирование элементарных математических представлений у детей дошкольного возраста», «Методика развития речи детей дошкольного возраста», «Теория и методика ознакомления детей дошкольного возраста с окружающим миром», «Теория и методика физического воспитания детей дошкольного возраста», «Теория и методика организации учебно-воспитательного процесса с использованием методов Монтессори-педагогики», «Выразительное чтение и обучение грамоте детей дошкольного возраста» и другие. Освоение их приводит не только к приобретению профессиональных навыков. Заложенные в самом содержании этих дисциплин культурно-образовательные аспекты позволяют вовлекать в духовный мир личности более широкий спектр культурных смыслов, развивать духовную культуру студентов, формировать поликультурную личность.

Культурный смысл образовательно-педагогических аспектов воспитания дошкольников студентами постигается во время педагогических практик, проведение которых предусмотрено на всех этапах профессиональной подготовки. Включение педагогических практик в содержание педагогического образования отражает важнейший принцип связи теоретического обучения с практикой, исключает формализм знаний обучаемых, придает этим знаниям личностный смысл и эмоциональную окраску, способствует процессу овладения общепедагогическими и методическими умениями, что, в конечном счете, приводит к формированию профессионально значимых личностных качеств и педагогической культуры.

Профессиональная подготовка студентов является центральной, основной, и образовательный процесс в высшей школе должен быть подчинен не столько задаче информационного насыщения, сколько развитию творческого мышления, интеллектуального потенциала личности, освоению способов творческого конструирования. Это возможно только при репродуктивно-эвристическом характере учебной деятельности и использовании таких форм организации обучения, как проблемные лекции, деловые игры, тренинги, моделирование реальных профессионально-педагогических задач, решение которых связано с анализом конкретных ситуаций, дискуссиями, ролевыми играми, выполнение различного рода практических заданий. Система работы обеспечивает формирование у студентов комплекса культурно-образовательных умений (аналитических, диагностических, прогностических, технологических, рефлексивных и пр.), необходимых для осуществления профессиональной деятельности в дошкольной организации.

Включение в содержание подготовки специалистов курсов «Педагогическая психология», «Педагогическое мастерство», «Профессиональное общение педагога» направлено на становление

профессиональных инвариантов личности будущего педагога дошкольного образовательного учреждения: формирование позитивной Я-концепции студента, индивидуального стиля педагогической деятельности, основ саморегуляции поведения.

Результаты данного этапа состоят в освоении культуры педагогического труда: конкретизации образа деятельности воспитателя ДО; формировании устойчивого позитивного отношения к педагогической профессии; развитии педагогической рефлексии; освоении функциональных обязанностей педагога ДО; формировании потребности в освоении педагогических инноваций в области дошкольного обучения и воспитания.

Цель третьего этапа подготовки специалистов в системе бакалавриата заключается в формировании творческой готовности студентов к профессиональной деятельности: актуализации устойчивой гуманистической позиции в решении профессиональных задач; систематизации знаний, умений и навыков в области дошкольного образования; обогащении уже имеющегося опыта сведениями об инновационных подходах к решению образовательно-воспитательных задач; становлении профессиональной ответственности за результаты педагогической деятельности. Решаются эти задачи в процессе изучения курсов и спецкурсов по выбору «Педагогическое исследование личности ребенка», «Современные педагогические технологии в образовании», «Сравнительная педагогика», «Управление образовательными процессами», «Проблемы детства в современном мире», «Формирование педагогической культуры родителей», «Психология социального взаимодействия» и другие, а также в ходе педагогических практик и выполнения дипломных работ.

Этот этап характеризуется преобладанием индивидуально-творческой деятельности студентов, позволяющей выработать у них культурно-субъектную позицию как интегральную характеристику специалиста дошкольного обучения и воспитания.

Показателями успешности подготовки специалистов на данном этапе являются: сформированность системы ценностных культурно-образовательных ориентаций; целостные представления о культурно-образовательной деятельности в дошкольной организации; готовность к ее осознанному и творческому выполнению.

Таким образом, культурологический подход к содержанию подготовки специалистов по дошкольному воспитанию в системе бакалавриата нужно рассматривать как систему принципов целесообразного построения образовательного процесса, направленного на формирование поликультурной личности, творческого педагога.

Список использованных источников

1. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века. – М.: Изд-во «Совершенство», 2002. - 605 с.

2. Закон Республики Казахстан «О статусе педагога». [Электронный ресурс]. – / Информационно-правовая система нормативных правовых актов РК «Әділет». – Режим доступа:. https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000293.

3. Кутырев В.А. Образование как образ жизни // Вестник высшей школы. – 1997. - № 10. - С. 14-15.

4. Об утверждении Концепции развития образования Республики Казахстан на 2022 – 2026 годы. [Электронный ресурс]. – / Информационно-правовая система нормативных правовых актов РК «Әділет». – Режим доступа: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000941.

5. Об утверждении государственных общеобязательных стандартов высшего и послевузовского образования. [Электронный ресурс]. – / Информационно-правовая система нормативных правовых актов РК «Әділет». – Режим доступа: https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200028916.

6. Рогонов П. Не знанием единым (о духовно-нравственной подготовке студентов) // Высшее образование в России. - 1999.- № 4. - С. 58-65.

7. Розин В.М. Введение в культурологию. Учебник. - М.: ФОРУМ, 2000. - 224 с.

ӘОЖ 378.1

Нуркенова Г.К.
докторант, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
E-mail: gulnur24.10.84@mail.ru , Қазақстан, Қарағанды қ.
Маженова Р.Б.
п.ғ.к., қауым.проф., Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
МДжППД кафедрасы Қазақстан, Қарағанды қ. E-mail: argosha2005@mail.ru

БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ҚАЗЫРҒЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ ДАЯРЛАУҒА ӘСЕРІ

Аннотация: Мақалада қазырғы технологиялардың болашақ педагогтарды даярлауға әсер етуінің өзекті мәселелері мен перспективалары қарастырылған. Бүгінгі таңдағы қазырғы технологиялардың жүзеге асырылуының жағдайын анықтауға бағытталған болашақ педагогтар арасында сауалнама жүргізілген сауалнаманың нәтижелері берілді. Сондай-ақ, қазырғы технологиялардың болашақ педагогтарды даярлау процесіне әсері қарастырылған.

Түйінді сөздер: болашақ педагогтарды даярлау процесі, білім беру процесі, қазырғы технологиялар, білім берудегі цифрлық технологиялар, сауалнама.

Аннотация: В статье рассмотрены актуальные проблемы и перспективы влияния современных технологий на подготовку будущих педагогов. Были приведены результаты анкетирования, проведенного среди будущих педагогов, направленного на выявление состояния реализации современных технологий на сегодняшний день. Также проанализировано влияние современных технологий на процесс подготовки будущих педагогов.

Ключевые слова: процесс подготовки будущих педагогов, образовательный процесс, современные технологии, цифровые технологии в образовании, анкетирование.

Annotation: The article discusses the current problems and prospects of the influence of modern technologies on the training of future teachers. The results of a survey conducted among future teachers aimed at identifying the state of implementation of modern technologies today were presented. The influence of modern technologies on the process of training future teachers is also analyzed.

Keywords: the process of training future teachers, educational process, modern technologies, digital technologies in education, questionnaire.

Қазіргі уақытта дамыған ақпараттық қоғамда адам өмірінің барлық салалары жаңғыртылуда, қазырғы технологиялар барлық салаға кеңінен енгізілуде, бұл әсіресе білім беру саласында байқалады [1:16]. Білім берудегі қазырғы технологиялар деп біздің зерттеуімізде цифрлық технологияларды түсінеміз. Білім берудегі цифрлық технологиялар оқыту әдістемесін сапалы өзгертуге, сондай-ақ оқытушы мен білім алушы арасындағы өзара іс-әрекетті жеңілдетуге бағытталған, бұл оқу процесінің сапасын арттыруға және оқыту үшін жаңа мүмкіндіктер туғызуға тиіс [2:106]. Бүгінгі таңда жоғарғы мектептің оқу процесінде қазырғы технологиялардың жүзеге асырылу жағдайын болашақ педагогтардан сауалнама алу арқылы анықтап көрдік. Сауалнамаға педагогикалық бағыттағы білім беру бағдарламаларының білім алушылары қатысты. Өткізілген сауалнаманың нәтижесі жоғары оқу орындарында студенттердің пікірі негізінде шығарылды. Сауалнамаға қатысқан болашақ педагогтардың пікірі бойынша өздері білім алып жатқан жоғары оқу орындарында жүзеге асырылып жатқан цифрлық технологиялардың пайыздық қатынасы келесідей болды, яғни студенттердің 46,4% аралас оқу (онлайн+офлайн) нысандарының жүзеге асырылып жатқандығын; 27,3% онлайн курстардың бар екенін; 13,6% электрондық (цифрлық) кітапханалармен қамтамасыз етілгендігін; оқу платформаларын мен ақпараттық жүйелермен қолданатындықтарын 30% көрсетсе, ал қалған 60,9% дербес кабинет арқылы жұмыс жасайтындықтарын белгілеген.

1-сурет. Білім беру үдерісіндегі қазырғы технологиялардың жүзеге асырылу жағдайы (Дереккөз: құрастырушы авторлардың өзі)

Қазырғы технологиялардың болашақ педагогтарды даярлау процесіне әсерін анықтау бойынша келесідей нәтиже алынды: сауалнамаға қатысқандардың 44,5% заманауи бәсекеге қабілетті маман ретінде қалыптасуда қажетті дағдыларды алуға мүмкіндік тудырады деген ой пікірде болды, 32,7% қазырғы технологиялар оқу іс-әрекетіне қызығушылық пен мотивацияны арттырады деген жауап нұсқасын таңдады, 27,3% оқуды жеңіл, қолжетімді етеді деген пікірді ұстанды, 44,5% оқу материалын 24/7 танысып оқуға мүмкіндіктің болуы десе, ал 42,7% оқу мен дайындыққа кететін уақытты үнемдейді деген жауап нұсқаларын таңдаған.

2 - сурет. Қазырғы технологиялардың болашақ педагогтарды даярлау процесіне әсері (Дереккөз: құрастырушы авторлардың өзі)

Сондай ақ педагогикалық бағыттағы білім беру бағдарламалары бойынша білім алып жатқан студенттердің көзқарасы бойынша қазырғы технологиялардың ішінен жоғары мектептің аса қажетті атрибутына келесілер енуі тиіс: сандық кампустар - 7,3%, студенттің электрондық портфолиосы - 19,1%, аралас оқыту формалары (онлайн + офлайн) - 25,5%, онлайн курстар - 21,8%, қашықтықтан оқыту - 60,9%, сандық кітапхана - 23,6%, жоғары оқу орны сайтындағы электрондық кесте - 20%, электронды оқулықтар мен оқу құралдары - 26,4%, студенттің жеке кабинеті - 37,3%.

3 - сурет. Студентердің пікірі бойынша жоғары мектептің аса қажетті атрибутына енуі тиіс қазырғы технологиялар (Дереккөз: құрастырушы авторлардың өзі)

Сонымен жүргізілген сауалнамадан алған нәтижеден біз қазырғы технологиялар болашақ педагогтарды даярлау процесіне әсері мол деген қорытынды жасасақ болады. Себебі қоғам дамуының талабы цифрландыру болғандықтан, бүгінде білім алушылар өз білімдерін жетілдіруде электрондық кітапхаларды және онлайн курстарды және т.б. пайдалануды жөн көретіндіктерін байқатты. Оны олар уақыт тиімділігімен және білім алудың қол жетімділігімен байланыстырды. Ендеше бүгін де бәсекеге қабілетті болашақ педагогты даярлауда қазырғы технологиялардың жүзеге асырылуының әсері мол.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі

1. Архипова А. И.Виртуальный кластер педагогических инноваций как современная телекоммуникационная система [Текст] // Проблемы современного педагогического образования. – 2019. – № 48. – С. 16.

2. О. Н. Томюк, М.А. Дьячкова,Н. Б. Кириллова,А.Ю. Дудчик. Цифровизация образовательной среды как фактор личностного и профессионального самоопределения обучающихся [Текст] // Перспективы науки и образования. - 2019. - № 6(42).С. 422.

УДК 376
МРНТИ 14.29.01

A.T. Nurseit, G.B. Beisenbekova, Jan Danek
doctoral student, Buketov Karaganda University ,(Kazakhstan, Karaganda), e-mail: aidana.nurseit@mail.ru
associate professor, Buketov Karaganda University, (Kazakhstan, Karaganda), e-mail: gulmira.beysenbekova@mail.ru
professor, PhD, Comenius University in Bratislava, (Bratislava,Slovakia)
jan.danek@ucm.sk

FORMATION OF PERSONAL QUALITIES OF STUDENTS IN INCLUSIVE EDUCATION

Abstract. This article discusses the ways and methods of formation of personal qualities of students in inclusive education. The problem of rethinking, reassessing and affirming new values is now more acute than ever. Teachers are tasked with training not only well-educated, but also highly moral people. At the present stage, the school is the public institution that is designed to influence the formation of a system of values in the souls and minds of citizens of the country, the development of the qualities of the child's personality. Personality formation is the process of development and formation of personality under the influence of external influences of upbringing, training, social environment; purposeful development of personality or any of its sides, qualities under the influence of education and training; the process of becoming a person as a subject and object of social relations.

Personal qualities are psychological characteristics of a person, manifested through relationships to others and to himself in human behavior and activity. Note the qualities of the student's personality, which are indicated in the documents of education: Guarantees of the right of children to receive education are enshrined in the Constitution of the Republic of Kazakhstan, The Laws of the Republic of Kazakhstan "On the rights of the child in the Republic of Kazakhstan", "On Education", "On social and medical-pedagogical correctional support for children with disabilities", "On social protection of disabled people in the Republic of Kazakhstan", "On special social services".

Key words: inclusive education, formation, personal quality, limited health opportunities, special education, knowledge, disability, social environment.

Аңдатпа. Бұл мақалада инклюзивті білім беру жағдайында білім алушылардың жеке тұлғалық сапаларын қалыптастыру жолдары мен әдістері қарастырылған. Қазіргі уақытта жаңа құндылықтарды қайта қарау, қайта бағалау және бекіту мәселесі бұрынғыдан да маңызды болып тұр. Мұғалімдердің алдына тек білімді ғана емес, сонымен бірге тұлғалық сапасы қалыптасқан білім алушыларды даярлау міндеттері қойылады. Қазіргі кезеңде мектеп ел азаматтарының жаны мен санасында құндылықтар жүйесін қалыптастыруға, баланың жеке басының қасиеттерін дамытуға әсер етуге арналған қоғамдық институт болып табылады. Жеке тұлғалық сапаны қалыптастыру-тәрбиенің, оқытудың, әлеуметтік ортаның сыртқы әсерлерінің әсерінен жеке тұлғаның дамуы мен қалыптасу процесі; жеке тұлғаның немесе оның кез-келген тарапының, тәрбие мен оқытудың әсерінен қасиеттерінің мақсатты дамуы; адамның әлеуметтік қатынастардың субъектісі және объектісі ретінде қалыптасу процесі.

Тұлғалық сапа - бұл адамның мінез-құлқы мен іс-әрекетінде басқаларға және өзіне деген қарым-қатынас арқылы көрінетін тұлғаның психологиялық сипаттамалары. Ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға арналған білім беру құжаттарында оқушының білім алу құқығы, міндеттері мен жеке басының қасиеттері,ерекшеліктері көрсетілген: Балалардың білім алу құқығының кепілдіктері Қазақстан Республикасының Конституциясында, "Қазақстан Республикасындағы Бала құқықтары туралы", "Білім туралы", "Мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы", "Қазақстан Республикасындағы мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы", "Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы" Қазақстан Республикасының заңдарында бекітілген.

Кілтті сөздер:инклюзивті білім, қалыптасу, жеке қасиеттер, мүмкіндігі шектеулі балалар, арнайы білім, ғылым, мүмкіндігі шектеулі, әлеуметтік орта.

Аннотация. В данной статье рассмотрены пути и методы формирования личностных качеств обучающихся в условиях инклюзивного образования. В настоящее время вопрос пересмотра, переоценки и утверждения новых ценностей как никогда актуален. Перед учителями ставятся задачи подготовки не только образованных, но и высоконравственных людей. На современном этапе школа является общественным институтом, призванным влиять на формирование системы ценностей в душе и сознании граждан страны, на развитие личностных качеств ребенка. Формирование личности –процесс развития и становления личности под влиянием внешних воздействий воспитания, обучения, социальной среды; целенаправленное развитие личности или каких-либо ее сторон, качеств под влиянием воспитания и обучения; процесс становления человека как субъекта и объекта общественных отношений.

Личностные качества-это психологические характеристики личности, которые проявляются в поведении и действиях человека через отношение к другим и к себе. В образовательных документах для учащихся с особыми образовательными потребностями отражены права, обязанности и личные качества,особенности обучающихся: гарантии права детей на образование в Конституции Республики Казахстан, "О правах ребенка в Республике Казахстан", "Об образовании", "О поддержке детей с ограниченными возможностями посредством социальной и медико-педагогической коррекции", Утверждены законами Республики Казахстан" О социальной защите инвалидов в Республике Казахстан"," О специальных социальных услугах".

Ключевые слова: инклюзивное образование, формирование, личностные качества, ограниченные возможности здоровья, специальное образование, наука, социальная среда.

Basic provisions and Introduction

Humanity has been trying to understand the essence of man for a long time. Many concepts and theories have been proposed for this, but there is still no clear answer. This is largely due to the presence of many

differences between people, which complicates the task of researchers in determining what unites representatives of the human race [1].

As you know, a person in the process of interacting with the natural and social environment (being included in the system of public relations), with the material and spiritual circumstances of his life and activity, is formed and becomes a person.

Personality is an object of study of social disciplines, sciences: psychology, philosophy, sociology, history, pedagogy and others. In defining the concept of "personality", they are often united by the idea that personality includes individual and social characteristics, qualities, properties, i.e. a set of components [2].

According to A. G. Maklakov [3], a personality is a person who is a collection of social and vital qualities (stable properties) that are achieved in the process of social development.

And indeed, people differ from each other in their qualities. The set of qualities of each individual is identity, which makes up its individuality and uniqueness. Qualities are always subjects. Let's define the concept of personal qualities.

Quality is the entire scope of internal and external characteristics of a product or service that relate to their ability to meet established or anticipated needs.

Personal qualities are structural components, features of personality manifestation. Personality qualities are relatively stable psychological features that manifest themselves in various types of behavior and activities of the child, in his attitude to the environment and to himself (L. I. Bozhovich).

The theoretical development of the concept of "personality" in psychology was carried out by scientists-psychologists: B.G.Ananyev; A.G. Kovalev, B.F.Lomov; V.N.Myasishchev, S.L. Rubinstein,etc. Personality in psychology is a systemic social quality acquired by an individual in objective activity and communication and characterizing the level and quality of representation of social relations in an individual. The orientation of the personality is its integral quality and generalized property and is expressed in the harmony and consistency of knowledge, relationships and dominant motives of behavior and actions of the individual. This property manifests itself in a person's worldview, spiritual needs and practical actions. Personality qualities are the totality of all socially and biologically determined components of personality that determine its sustainable behavior in the social and natural environment [4].

The problem of the formation and development of the personality of children with disabilities has long been in the focus of attention of many teachers and psychologists. Such scientists as L.S.Vygotsky, D.B. Elkonin, V.S. Mukhina, S.L. Rubinstein, A.N. Leontiev, E.O. Smirnova devoted their works to her. The ideas of the influence of the education system on the development of the child's personality are also reflected in the studies of S.F. Arslanova, S.A. Ganina.

Based on the above definitions, we will make the following definition: personal qualities are relatively stable psychological characteristics of a person, manifested through relationships to others and to himself in human behavior and activity, characterizing him as a member of society, formed on the basis of compliance with the needs of the individual, a certain attitude and behavior habits.

Analyzing the personal qualities of a person from the perspective of personality theories. From the perspective of the psychodynamic approach, personality is considered on the basis of internal psychological individual characteristics.

The theory of traits (G. Allport and R. Kettel) [5] proceeds from the position that the process of formation and development of personality is associated with the formation of individual personality traits, their complexes and integral systems of traits reflecting the periods of age development of the child.

It is believed that the main personality traits are formed in the period from infancy until a person finishes school. Further, they are able to change, but for this you need to put a lot of effort, because the basis of the personality is formed (not taking into account situational traits).

At the age of six or seven, a person develops a system of basic traits that make up his personality, which is fixed in adolescence and teenage, and persists throughout life [6].

Materials and methods

The process of forming a child's personality begins with his birth, and the youngest school age accounts for the most intensive personal development. In elementary grades, as a result of pedagogical influence, such positive qualities as independence, initiative, responsibility, the ability to self-control, identification of data for any activity, ideas about ideals, etc. are formed. Admission to school makes significant changes in the life of a child, since during this period there is a breakdown of his life stereotypes from the daily routine to the significance of his social role. Now he is charged with performing socially important duties, for which he receives an assessment, which requires concentration of efforts, organization, attention, responsibility, etc. New social connections appear in his life – "child – teacher", "child-classmate". Thus, he finds himself in a new world for him and finds himself in a rather difficult situation that requires assistance in adaptation for

further successful formation of personal qualities and comprehension of the educational process, using a professional pedagogical approach.

For the correct construction of the pedagogical process, it is necessary to take into account the peculiarities of the development of mental processes of children of this age group that determine cognitive processes:[7]

There are three main phases in the development and formation of personal qualities of primary school students:

- adaptation – assimilation of new norms, rules of behavior, duties, etc.;
- individualization – search for means and ways to manifest their individualization;
- integration – feeling like a member of a team (class). The main task of the teacher and parents is the organization of the child's activities aimed at the formation of personal qualities that would contribute to his intellectual, moral and physical development, that is, the formation of a harmoniously developed personality.

A problem child must necessarily be in contact with healthy peers, developing a line of his behavior for later adult life. Communication of children with disabilities only among themselves leads to the formation of an inferiority complex in relation to healthy children, aggravates the detachment from normal life passing next to them. This inevitably leaves an imprint on their mental development, makes it difficult for a full-fledged social entry into society, acceptance of its norms and relations. The main tasks are the formation of the personality of a child with disabilities:

- general: formation of orientation of children with developmental disabilities to a creative and active lifestyle, formation of teamwork skills, creation of favorable conditions for the development of communicative communication skills;
- developing: development of imaginative thinking, attention, imagination, creative abilities; formation of aesthetic and artistic taste;
- educational: instilling interest in the culture of their homeland, to the origins of folk art, fostering an aesthetic attitude to reality, mutual assistance.

At the present stage of development of society, there is a real trend of deterioration in the health of children and adolescents, the number of children with disabilities has increased.

The group of schoolchildren with disabilities is extremely heterogeneous. This is determined primarily by the fact that it includes children with various developmental disorders: children with hearing, vision, speech, musculoskeletal system, intelligence, with complex complex disorders. The formation of the personal sphere of this category of children occurs in special conditions of deficit, distorted or delayed development. A particular difficulty for children with disabilities is orientation in the legal space of state-public relations, the formation of the foundations of socio-critical thinking, the need for self-expression and self-realization.

Often children understand that they are different from their peers, and this in turn contributes to the appearance of numerous complexes and reduces motivation. The formation of personal qualities in younger schoolchildren with disabilities requires special approaches. It is necessary to help children to make the teaching meaningful, linking it with real life goals; to teach them to understand and accept the values of society, to orient themselves correctly in moral norms and rules; to be aware of their difficulties and strive to overcome them; to maintain and strengthen their health; to assist in developing their own civic position in relation to the world around them.

Personality formation is the process of development and formation of personality under the influence of external influences of upbringing, training, social environment; purposeful development of personality or any of its sides, qualities under the influence of upbringing and training; the process of becoming a person as a subject and object of social relations [8].

During the implementation of the program, the adaptive school model is being developed, in which the education, upbringing, development and correction of the health of each child with disabilities within the framework of regular, extracurricular and extracurricular activities in a special (correctional) school is carried out on the basis of personality-oriented and communicative - activity approaches. At the first stage of education (in primary school) it is necessary for children to form the inner position of a schoolboy, help to gain experience of communication and cooperation with peers and adults, motivate interest in knowledge and self-knowledge, lay the foundations for the formation of personal qualities, create conditions for protecting and strengthening the physical and mental health of children, ensuring their emotional well-being [12].

When designing and implementing educational work, teachers need to rely on the natural process of self-development of the inclinations and creative potential of the individual, to create appropriate conditions for this.

The following principles of the organization of the educational process can be distinguished: the rejection of the template, the use of various, non-standard forms and methods of organizing educational activities that allow students to activate the subjective experience of students; creating an atmosphere of interest for each child in the work of the class; stimulating students to utter, using various ways of performing tasks without fear of making a mistake, getting the wrong answer, etc.; the use of didactic the material that allows the student to choose the most significant type and form of educational content for him [9].

Results and discussion

The formation of personal qualities of a child with disabilities occurs in the course of educational and educational work with the help of a specially designed educational complex.

In the educational institution No. 27 of the city of Karaganda there is a special resource center for inclusive education. The purpose of the resource center providing scientific and methodological, consultative and informational co-education of educational organizations developing the practice of inclusive education, promoting the development of inclusive education in the city of Karaganda and the Karaganda region. In general, 119 children with disabilities study at the center and material and didactic conditions have been created for unhindered learning. Special classes for primary school students are open for students with special educational needs, and speech therapists, speech pathologists, psychologists and tutors work with the updated program. In order to form the personal qualities of a student in an inclusive education, we conducted subject and extracurricular educational work with 4th grade students

One of the most important factors of the effectiveness of any group work is the joint conduct of group classes by two leaders: healthy and with disabilities. Their very interaction during group work serves as a positive model of inclusive relationships for the group members.

The group work was carried out in the Kazakh language. The students split up in pairs. In connection with the topic, the task was given to solve the puzzle. As a result, through the group method of work, a student with disabilities and an ordinary student in the process of working together led such habits as communication, exchange of thoughts, listening to each other.

In the conditions of inclusive education, the lesson of artistic work also has a great influence on the improvement of the student's personal qualities. Psychological preparation for work provides for the development and improvement of such mental processes as sensory cognition, psychomotor skills, attention, thinking, emotions, will. The most important thing in work is visual orientation. An excellent means of developing visual attention is the implementation of applications made of colored paper and fabric, working with natural materials. The perception of spatial relations, the shape and size of objects, the distances between them, the ratios of parts and details of objects is of great importance in work. Works on the production of three-dimensional objects from cardboard, natural materials and modeling clay can be an active means of educating correct spatial representations in children of primary school age. A significant role in the work is played by kinesthetic orientation, carried out with the help of skin and joint-muscle receptors. Kinesthetic orientation in younger schoolchildren is formed when working with paper and cardboard, fabric, clay and modeling clay, natural materials with different surface structures. Kinesthetic sensations develop in children in the process of determining the nature of the surface of materials, their plasticity, hardness, viscosity, etc. As a result, while monitoring the progress of students' work, it was noted that the student has a good attitude towards a student with disabilities, can provide assistance in the learning process [10].

Plot and role-playing activities can also make an invaluable contribution to the development of a child's personality. This is where the character of the child is most clearly manifested, his concept of relationships between people, his predilections for a particular social status, profession. Plot-role-playing, as a means of child development, has an undeniably important role, especially in the formation of personal qualities and the ability to communicate, to live in society. The child develops imagination, because in each game he tries to get used to a new role and fully match it. During extracurricular time, a story game on the theme "Follow the rules of the road" was organized with the students. The game was attended by students in the role of a car driver, pedestrians, police, bus driver and refueller [11].

The child, taking part in such games, reflects the reality surrounding him, he tries on the roles of his parents, teachers and all those around him. All the way his parents behave, how the characters of a particular movie, cartoon that the child saw behave, all this is reflected in his actions, in the game. Naturally, according to the same model, the child will build his life in the future. Children with disabilities, like no one else, need such games, because, due to their illness, they may not properly assess their environment and society. And existence in the form of a game, forms their moral and moral principles, relieves emotional and muscular tension, gives the basic concepts to the child about the world around him, as well as forms a positive or negative attitude to the phenomena of reality.

Conclusion

To summarize, in the context of inclusive education, the role of society, educational institutions, teachers, friends and parents plays an important role in the formation of personal qualities of students with special educational needs. As a result of the developmental, educational and educational goals of training, the general education of students with disabilities together with ordinary students gives a positive result. In the development and formation of personal qualities, we see the result of joint education of children in the classroom and in extracurricular activities, the child's habituation to an environment that requires special education when performing subject tasks together, improving communication with classmates and the teacher, the ability to convey their thoughts and complete the exercises set to the end. In addition, the attitude of ordinary children to children with disabilities, teamwork are the main factor influencing the formation of personal qualities [13].

REFERENCES

[1] Psychology of personality: introduction to the discipline [Electronic resource] // Online library electronic reading.-URL: http://www.e-reading.club/chapter.php/1003865/4/Zigler_D_-Teorii_lichnosti.html (accessed: 25.04.2017).

[2] Kataeva,O.V. Psychology and pedagogy [Text]textbook. manual / Kataeva O.V., Rudenko I.L., Tkachuk E. S. – M. - University of Mechanical Engineering, 2014. – 67.

[3] Maslow,A. Existential psychology [Text] / A. Maslow, R. May, G. Allport, etc. – M. Institute of General Humanitarian Research, Initiative, 2005. – 160.

[4] Aizenk G. How to measure personality [Text] / Aizenk G., Wilson G; translated from English by. Belopolsky A. – Moscow- Cognito-Center, 2000. - 284.

[5] Allport, G. V. Personality in psychology [Text] / Allport G. V.. – SPb. : "Juventa"; M. : "KSP+", 1998. – 345.

[6] Nemov, R. S. Psychology-Textbook for universities: In 3 books /Book 2/Psychology of education / Nemov R. S.. – M. - Vlados, 1998. – 606.

[7] Blonsky,P.P. Psychology of a junior schoolboy-selected works / Blonsky P.P.– Voronezh.-NGO "MODEK", 1997. - 575.

[8] Karapetyan, A.A. Theatrical play activity as a method of developing emotional and cognitive activity of preschool and primary school age children / Karapetyan A.A., Mandrika O.Y. // Young scientist. – 2014. – No. 10. – pp. 365-366

[9] Asmolov, A.G. How to design universal educational activities in primary school. From action to thought. / Asmolov, A.G., Burmenskaya, G.V., Volodarskaya, I.A. –M.-Enlightenment, 2014. -152.

[10] Programs of special (correctional) educational institutions of the type- preparatory, grades 1-4 / edited by Voronkova V.V.; 4th edition enlightenment, 2006. -157–160.

[11] Lebedeva,A.A. The quality of life of persons with disabilities from an environmental approach to a personal one // Cultural and historical psychology. 2012 a. No. 1. pp. 83-91.

[12] Shamova, T. I., Davydenko, T. M. Management of the educational process in an adaptive school. — M.- Center "Pedagogical search", 2001.

[13] Typical special educational programs (schools and special classes for children with intellectual disabilities) Collection 7. - Almaty: SATR, 2009. – 76.

УДК 378.1

Нұрсұланқызы А., Джумадельдинова А.А.
Каймолдина А.С. магистрант
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Қарағанды қ., Қазақстан
E-mail: n.aikerim95@mail.ru

ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ҚОЛДАНУ

Аннотация Бұл мақалада білім беру үдерісінде цифрлық білім беру ресурстарын қолданудағы маңызы, әдістемелік ерекшеліктердің сипаттамасы, электронды оқыту жүйесі жобасы аясында жасалған ЦБР мазмұны мен құрылымын талдау қарастырлған. Сонымен қатар, ЦБР-ге қойылатын талаптар, қағидалар, топтамалардың мазмұны, және оны қолданудың әдістері көрсетілген.

Түйінді сөздер:цифрлық білім беру ресурсы, электрондық оқыту жүйесі, электронды оқулық, ақпараттық технология.

Аннотация В данной статье рассматривается значение использования цифровых образовательных ресурсов в образовательном процессе, описание методических особенностей, анализ содержания и структуры ЦОР, разработанных в рамках проекта системы электронного обучения. Кроме того, представлены требования к ЦОР, принципы, содержание пакетов и методы его применения.

Ключевые слова: цифровой образовательный ресурс, система электронного обучения, электронный учебник, информационные технологии.

Annotation. This article discusses the importance of the use of digital educational resources in the educational process, the description of methodological features, the analysis of the content and structure of the e-learning centers developed within the framework of the e-learning system project. In addition, the requirements for the data center, principles, package contents and methods of its application are presented.

Keywords: digital educational resource, e-learning system, electronic textbook, information technologies.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында білім беру жүйесі алдында білім беру үдерісінің барлық қатысушыларын білім беру ұйымдарында электрондық оқыту жүйесін (бұдан әрі — ЭОЖ) қолдану арқылы үздік білім беру ресурстары мен технологиялармен бірдей қамту тапсырмасы қойылылған болатын. Елімізде ақпараттық технологиялар мемлекеттік басқару саласында ширек ғасырдан бері табыспен қолданылып келеді. Қазіргі таңда мемлекет ұсынатын қызметтердің көпшілігі электрондық тәсілмен көрсетіледі. Бұл орайда шалғай өңірлерге де тарала бастаған электронды үкімет — e-gov желісінің рөлін атап өту керек. Білім және ғылым мемлекетіміздің әлеуметтік-экономикалық күш-қуаты өркендеуінің негізгі қозғаушы күші болып табылады. Білім саласын дамыту инновацияны ендіруге септігін тигізіп, жастарды қазіргі еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болуға қажетті керекті білімдер мен дағдылармен қамтамасыз етеді. Ernst&Young халықаралық компаниясының зерттеу мәліметі бойынша мемлекеттің білім мен экономикасының арасында тікелей байланыс байқалады. Мәселен, бастауыш білім берумен қамтылуды 1% арттыру мемлекеттің жалпы ішкі өнімін 0,35 % көтереді. Жоғарғы сыныптарды оқыту мерзімін бір жылға көбейту мемлекеттің жалпы ішкі өнімін 0,44% арттырады. Ұзақтығы 10 жылға созылатын білім берудің стартегиялық бғдарламаларын іске асыру мемлекеттің ішкі жалпы өнімін 5% көбейтеді. Бұл ретте орташа баллдан 5 балл жоғары алған мемлекет еңбек өнімділігін 2,5% және жалпы ішкі өнімді адам басына шаққандаа1,5% арттыра алады. Цифрлық білім беру ресурстары (бұдан әрі — ЦБР) білім беру мазмұнын анықтайтын электрондық оқыту жүйесі компонеттерінің бірі болып табылады. Білім берудің жоғары сапасын қамтамасыз ету үшін, оқу үдерісінде өскелең ұрпақтың ЦБР белсенді қолдану, бүгінгі таңда берілген бғдарлама аясындағы педагогикалық қоғамдастықтың алдында өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Ұлттық ақпараттандыру орталығы жалпы орта білім беру мекемелеріндегі электрондық оқыту жүйесі үшін цифрлық білім ресурстарын дайындау стандартын әзірлеген болатын. Ол жалпы орта білім беру мекемелеріндегі электрондық оқыту жүйесі үшін цифрлық білім ресурстарын дайындауға қойылатын педагогикалық, психологиялық, техникалық және дизайн-эргономикалық талаптардың жиынтығын ұсынады және электрондық басылымдарды дайындаушыларға арналған және электрондық оқыту жүйесі (e-learning) үшін әзірленетін барлық цифрлық білім ресурстары үшін қолданылады. Осы стандарт бойынша цифрлық білім ресурстары — бұл білімдік процесс субъектілерінің интерактивтік қашықтықтықтан өзара әрекеттестік ретінде электрондық оқытудың ақпарат қатынастық білімдік ортасының жинағын құруды қамтамасыз ететін электрондық тасуыштардағы дидактикалық материалдар деп анықталған[1].

Стандарттағы жалпы талаптар:

–Қазақстандық білім беру мазмұнын анықтайтын мемлекеттік құжаттарға сәйкестігі;

–Оқыту процесінің заңдылықтары мен қағидаларын есепке алу;

–Пән саласы білімдеріндегі педагогика ғылымының жетістіктерін есепке алу;

–ЦБР-дың мазмұны ұлттық дәстүрлер ескеріліп дайындалынады. Цифрлық білім ресурстарға қойылатын жалпы педагогикалық талаптар ғылымилық қағида бойынша:

–оқу материалының мазмұнын баяндаудың ғылыми дұрыстығы;

– пайдаланылатын терминологиялардың қазіргі заманғы түсіндірмелерге сәйкестігі;

–оқу материалын баяндау түсінікті, нақты, толық және қайшылықсыз болуы тиіс.

Түсініктілік қағидасы:

–оқу материалын оқушылардың нақты жас ерекшеліктеріне бейімді түрде ұсыну.

–оқушыларда парасаттық, адамгершілік, физикалық артық жүктемелердің болмауы.

Жүйелілік қағидасы бойынша:

ЦБР-дың оқу процесінің белгілі бір құрылымдық құрамдас бөлігіне сәйкестігі: құлшыныстық-мақсаттық; мағналы мазмұндық; операциялық іс әрекеттік немесе бағалаушылық нәтижелік.

Саналылық қағидасы мен интерактивтік бойынша:

–пайдаланушылар үшін оқу міндеттерінің айқын қойылымы. – оқушылар мүддесіне тірек және ілім түрткілерін қалыптастыру.

–оқушылардың белсенді ақыл-ой іс-әрекетін ұйымдастыру.

–шынайы уақыт режімінде өзара әрекеттестікті және кері байланыстарды ұйымдастыру.

Теорияның практикамен байланыс қағидасы бойынша:

–Оқу материалының практикалық бағдарланғыштығы.

–ЦБР-дың қоғам мен экономиканың қазіргі заманғы даму процесіне бағдарлануы.

Аталған педагогикалық талаптардан басқа Интерфейстің бір түрлілігі, яғни жазбалар, анықтамалар жүйесі, ЦБР әр түрлі құрамдас бөліктерін айқын ажыратуды қамтамасыз ететін бір типті таңбашаларды (икондарды) және басқа арнайы символдарды пайдалану, пайдаланылатын түстердің тұрақтылығы, фонға қатысы бойынша кескін қанықтылығының ұтымдылығы; орнықты көру бірлестігіне түстердің сәйкестігі, бір экранда толқын ұзындықтары әр түрлі төрттен артық түстерді пайдаланудың мүмкін еместігі және т. б. дизайн-эргономикалық талаптарда қарастырылады. Сондай-ақ, стандартта ЦБР-ға қойылатын техникалық талаптар, декларация құрылымы мен ресурстың сипаттамасы және де ресурстардың рұқсат етілген форматтары да берілген. Оқу үдерісінде ЦБР тиімді пайдалану үшін, алдымен ЦБР топтамасымен танысып, ондағы қажетті ресурсты таңдай білген жөн. Біздің елімізде ең ауқымды ЦБР топтамасы Ақпараттандырудың Ұлттық орталығының www.nci.kz сайтында орналасқан. ЦБР топтамасы қарастыратын негізгі мәселелер— мұғалімге сабақты даярлау барысында көмектесу; сабақ барысындағы көмек; оқушыларға үй тапсырмасын орындауда көмектесу[2, с.356].

Мұғалімге сабаққа даярлық барысында көмектесу:

–жекеленген сандық объектілерден сабақты құрастыру және моделдеу;

–пән туралы білімді тереңдетуге арналған қосымша және анықтамалық кең көлемді ақпараттың болуы;

–ЦБР топтамасында ақпаратты тиімді іздестіру;

– бақылау және өзіндік жұмыстарды даярлау;

–шығармашылық тапсырмаларды даярлау;

– цифрлық объектілермен байланысты сабақ жоспарларын даярлау;

–Интернет арқылы басқа мұғалімдер қызметтерінің нәтижелерімен алмасу.

ЦБР топтамасының мазмұны:

Ақпаратты алу блогы: ғылыми-танымал мақалалар, қайнар көздерінің мәтіндері, оқулықтардың үзінділері, иллюстрациялар, анимациялар, басқа да мультимедия компоненттері, мультимедиялық сабақ-презентациялары. Виртуальды галерея: бейнеүзінділер, анимациялар, нақты және синтездік бейнелер. Дыбыстық объектілер [3,с. 224].

Виртуальды лаборатория: интербелсенді модельдер, интербелсенді анимациялар, виртуальды лаборатория.

Білім беру үдерісінде ЦБР-ды қолданудың негізгі әдістері:

- Біріншіден, жаңа материалды түсіндіргенде немесе жаңа сабақты бекіткенде қолдану әдісі. Бұл жағдайда анимациялық, бейне үзінділер, дыбыстық файлдар, графикалық кескіндерді көрсету сияқты ЦБР-ды пайдаланған дұрыс.

- Екіншіден, оқушының өзіндік оқу іс-әрекетін ұйымдастырғанда. Бұл жағдайда оқу комплексінің барлық материалдары пайдалы болуы мүмкін.

- Үшіншіден, ЦБР-ды әртүрлі бақылауларды (кіріс, ағымдық, кесінді, қорытынды) ұйымдастырғанда. Мұнда бақылау-диагностикасы оқушылардың компьютерлік тестіленуі.

- Төртіншіден, мультимедиялық құралдарды пайдалану арқылы ЦБР-ды нақты бір пән не бағыт бойынша топтастыруға мүмкіндік беретін әдіс.

- Бесіншіден, ЦБР-ды лабораториялық жұмыстарды орындау кезінде. Мұндай ЦБР –дың артықшылығы қолдануы өте үлкен және қымбат тұратын құрылғылардан тұратын оқу кластары мен лабораторияларды алмастыруға мүмкіндік береді.

- Алтыншыдан, жаратылыстану ғылыми циклінің пәндері мен информатика және АКТ үшін интерактивті ЦБР-ды жаттықтырушы ретінде қолдану әдісін айтуға болады.
- Жетіншіден, оқушыларға мұғалімнің қатысуынсыз өздеріне ыңғайлы уақытта, өз темпінде теориялық материалдармен танысуға, жұмыстар мен тестік тапсырмаларды орындауға мүмкіндік беретін қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру әдісін айтуға болады.

Сандық білім ресурсы мұғалімді алмастыра алмайды, бірақ мұғалімге қосымша материалдарды ұсынады, яғни сабақ мазмұнын ақпараттық коммуникациялық технологиялардың жаңа мультимедиялық мүмкіндіктерімен толықтыруға, оқушылардың назарын аса маңызды оқу тақырыптарына аударуға, қажет болған жағдайда оқушылардың назарын зерделенген көріністердің ерекшеліктеріне шоғырландыруға, оны көрнекі түрде көрсетуге, сабақтың мазмұнын қоғамда болып жатқан өзгерістермен, өмірлік тәжірибелермен, оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарымен және т.б. құбылыстармен байланыстыруын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді[4, с.174-178].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Жалпы орта білім беру мекемелеріндегі электрондық оқыту жүйесі үшін цифрлық білімдік ресурстарды дайындау стандарты (www.nci.kz)
2. АҚ «Білім беруді ақпараттандырудың ұлттық орталығы» (www.nci.kz) Роберт И. В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты). 3-е изд., доп. -М.: ИИО РАО, 2010. -356с.
3. Савелова Е. В. Цифровые образовательные ресурсы в школе: методика использования. Обществознание. Сборник учебно-методических материалов для педагогических вузов. –М.: Университетская книг, 2008. -224с.
4. Қадірбаева Р.І. Жаңа ақпараттық-білім технологиясын пайдаланып оқытудың ерекшеліктері //Шығармашылық іс-әрекетті дамыту арқылы бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру мәселелері: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары. -Шымкент-Москва, 2009. — Т. III. — Б. 174–178.

УДК 373.31

Одинцова С.А.
к.п.н. Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,
кафедра педагогики и методики начального обучения, заведующий кафедрой
Казахстан, г. Караганда E-mail: o.svetla@mail.ru
Ренкевич В.В.
магистрант 1 курса, Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
образовательная программа «7М01301 - Педагогика и методика начального обучения»
Казахстан, г. Караганда E-mail:victoriarnk@mail.ru

ТИМБИЛДИНГ КАК СПОСОБ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ УМЕНИЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье рассматривается использование тимбилдинга в образовательном процессе начальной школы как способ формирования коммуникативных умений, являющихся составляющими одной из ведущих компетенций XXI века. Дано определение тимбилдинга и краткая история его возникновения. Авторами рассмотрены компоненты командообразования, раскрывающие возможности, которые создает тимбилдинг для формирования коммуникативных умений обучающихся. В статье представлены виды тимбилдинга и описаны некоторые особенности его организации.

Ключевые слова: тимбилдинг; коммуникативные умения; начальная школа; младшие школьники.

Abstract. The articledealswith the use of team building in the educational process of primary school as a way of developing communicative skills, which are components of one of the leading competencies of the XXI century. The authors present the definition of team building and a brief history of its occurrence. The authors considered the components of team building, revealing the opportunities that it creates for the formation of students' communicative skills. The article also presents the types of team building and

describes some of the features of its organization.

Keywords:team building; communication skills; primary school; younger students.

Глобализация мирового пространства способствовала усилению позиции и без того активно выраженной тенденции к интеграции знаний из различных отраслей науки. В связи с этим, в настоящее время происходит пересмотр роли знаний из смежных и отличных научных областей в развитии педагогики, благодаря которому наука об обучении и воспитании подрастающего поколения имеет возможность дополняться новыми формами, способами, методами и технологиями организации педагогического процесса. Так, составляющей одной из ведущих компетенций XXI века и одновременно актуальнейшая проблема педагогической действительности – коммуникативные умения, а именно умения общаться и работать в команде, могут быть сформированы посредством применения концепции тимбилдинга (командообразования) в образовательном процессе начальной школы. Несмотря на то, что данная концепция принадлежит науке об управлении, она отвечает одной из базовых ценностей в содержании образования, определенной Государственным общеобязательным стандартом начального образования, – сотрудничеству [4]. Из этого следует, что ее использование в образовательном процессе вполне обоснованно.

Тимбилдинг представляет собойсистемуспециально организованных мероприятий, направленных на создание высокоэффективной команды для выполнения совместных задач, в рамках которых каждый из ее участников реализует собственный потенциал. Идея тимбилдинга получила свое развитие в начале XX векав процессе решения проблем производительности труда рабочих и в ее основу легли теории и концепции таких ученых, психологов и социологов, как М.Белбин, К.Бриггс, К.Левин, И.Майерс, А.Маслоу, Э.Мэйо, Б.Такман, У.Шутц, Дж.Эдейр и др. Оформления данной идеи в конкретное явление произошло несколько позже, в 70-х гг. XX века, благодаря американскому исследователю и педагогу У.Дайеру, выпустившему первую книгу о тимбилдинге, в которой были очерчены границы данного понятия. Таким образом, вклад перечисленных выше ученых, работы У.Дайера, а также предприимчивые американские бизнесмены способствовали широкому распространению тимбилдинга в 80-х гг. XX в.

Примерно к этому же времени относится первый известный опыт использования концепции командообразования в образовательном процессе в рамках такого экспериментального вида обучения, как «Outdoor education» («Образование вне помещения»). Наиболее популярное определение данного феномена дал австралийский ученый А.Брукес: «образование вне помещения – распространение знаний, убеждений и взглядов через организованные мероприятия на свежем воздухе» [1].

В современных реалиях организация тимбилдинга в образовательном процессе школы представляет собой частные случаи. Обычно это единичные упражнения на сплочение коллектива школьников, организованные учителями или классными руководителями по необходимости в рамках урока, перемены, классного часа и т.д., однако это нельзя назвать полноценным тимбилдингом, поскольку согласно У.Дайеру, тимбилдинг – не событие, а процесс формирования результативной команды [2]. Таким образом, учителя не в полной мере реализуют потенциал тимбилдинга в образовательном процессе начальной школы. Исходя из этого, рассмотрим сущность и возможности тимбилдинга, в частности, как способа формирования коммуникативных умений младших школьников.

Командообразование достаточно сложный процесс, который, согласно Н.Ю.Андреевой и Н.В.Трусовой [3], включает в себя ряд составляющих его компонентов (рис. 1).

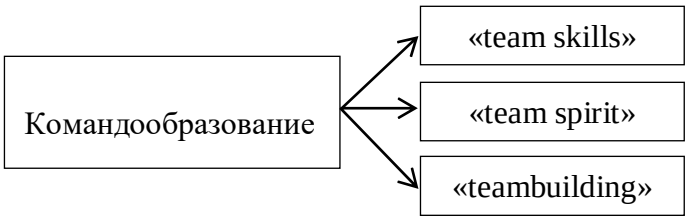

Рис. 1. Компоненты командообразования

Охарактеризуем каждый из этих компонентов относительно применения тимбилдинга в образовательном процессе:

- компонент «team skills» отвечает за формирование и развитие умений обучающихся осуществлять деятельность в команде: взаимодействовать, согласовывать личные цели с

совместными целями команды, принимать совместные решения, нести ответственность за результаты совместной работы;

- компонент «team spirit» ответственен за формирование командного духа: сплочение коллектива младших школьников, формирование благоприятной и располагающей к совместной деятельности обстановки, создание среды принятия индивидуальных особенностей друг друга и опыта успешной совместной деятельности;
- компонент «team building» представляет собой комплекс действий по организации и оптимизации командной деятельности: рациональное использование сильных сторон членов команды и распределение соответствующих ролей.

Считаем, что представленные компоненты командообразования как нельзя лучше отражают те возможности, которые создает тимбилдинг для реализации деятельности учителя по формированию коммуникативных умений обучающихся начальных классов. Отметим, что данная деятельность должна представлять собой систему, которая может состоять из упражнений, игр и мероприятий, носящих определенную направленность и характер. Так, например, если начать работу по построению команды с началом первого учебного года младших школьников, что является наиболее удачным для командообразования классного коллектива, то целесообразно использовать упражнения, которые направлены на знакомство, при этом носящие игровой характер, поскольку в этот период у детей младшего школьного возраста происходит смена ведущего вида деятельности. В ходе данных игр и упражнений происходит формирование ряда первичных коммуникативных умений обучающихся, например, умения вступать в контакт с собеседником, оценивать состояние коммуникативной среды и т.д. После адаптационного периода можно перейти к следующему, достаточно продолжительному этапу – сплочению, в рамках которого можно использовать различные виды тимбилдинга (табл. 1).

Таблица 1

Виды тимбилдинга в образовательном процессе начальной школы

Вид	Характеристика
Спортивный	включает в себя различного рода спортивные командные игры и мероприятия (подвижные квесты, эстафеты и пр.)
Творческий	представляет совместную постановку театрализованных сценок, спектаклей и т.п.
Интеллектуальный	подразумевает участие в интеллектуальных играх, викторинах, командных олимпиадах, турнирах и т.п.
Психологический	включает в себя различные упражнения, тренинги, ситуационные задачи и т.д.
Социальный	определяется совместным участием в общественно значимых и социально полезных делах, акциях, посвященных защите природы, бездомным животным и т.п.

На данном этапе помимо сплочения происходит также и формирование умений находиться в ситуации общения и командной деятельности: слушать и слышать, проявлять эмоции и чувства, а также умело их распознавать, согласовывать и координировать совместную деятельность и т.д. Кроме того, в ходе тимбилдинга обучающиеся учатся разделять ответственность за совместную деятельность, уступать или, наоборот, брать на себя роль лидера и вести за собой команду. Стоит отметить, что в ходе первых двух этапов должны вырабатываться нормы общения и поведения, ценности классного коллектива как команды, формироваться доверительные отношения. Затем, следует начать работу по раскрытию индивидуальностей в команде с целью распределения ролей, определения лидерства для более эффективной работы команды, которая может происходить посредством проведения различных ситуационных задач в рамках психологического тимбилдинга или на основе наблюдений предыдущего опыта командной работы. Здесь же может отрабатываться командное умение принимать решения в рамках заданной ситуации, задачи и т.д.

Формирование коммуникативных умений обучающихся на основе тимбилдинга в образовательном процессе начальной школы может происходить как в урочное, так и внеурочное время. Некоторые виды тимбилдинга, например, спортивный, можно организовать на уроке физической культуры, творческий – на уроке литературного чтения, интеллектуальный – на уроке естествознания. В тоже время все вышеперечисленные виды, а также социальный тимбилдинг можно

организовать во время классных часов и другой внеурочной деятельности.

Таким образом, тенденция к интеграции научного знания создала возможность использования в образовательном процессе несвойственных педагогике концепций, одной из которых является тимбилдинг, чья сущностькак способа формирования коммуникативных умений заключается в организации и системном проведении различного рода мероприятий, создающих естественную коммуникативную среду для формирования соответствующих умений у обучающихся начальной школы.

Списокиспользованныхисточников

1. Brookes A.R. Situationist outdoor education in the country of lost children. – Deakin University, 2006. – 271 p.

2. Dyer W.G. Team Building: Issues and Alternatives. – Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1977. – 139 p.

3. Андреева Н.Ю., Трусова Н.В. Командообразование как процесс и технология в управлении персоналом // Инновационное развитие профессионального образования, 2015. – №2 (08). – С. 35-38.

4. Государственный общеобязательный стандарт начального образования. Приложение 2 к приказу Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031

Орлова И.К.

Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Московский государственный университет технологий и управления имени К.Г. Разумовского (ПКУ)», Москва, Россия, inga-orlova@mail.ru

Ельникова Т.Н.

студентка, 4 курса, направление 44.03.02, Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Московский государственный университет технологий и управления имени К.Г. Разумовского (ПКУ)», Москва, Россия

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ТЕАТРАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ФОРМИРОВАНИИ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА УЧАЩИХСЯ

Аннотация. В статье описывается работа по формированию эмоционального интеллекта младших школьников посредством театрализованной игры. Приведены данные диагностики разных компонентов эмоционального интеллекта учащихся. Охарактеризована программа работы с детьми и ее результаты. Выделены условия эффективности деятельности.

Ключевые слова: эмоции, эмоциональный интеллект, младшие школьники, театрализованная деятельность, внеурочная работа.

Orlova I. K.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Vocational Education Federal State Budgetary Educational Institution of Higher Education "Moscow State University of Technology and Management named after K.G. Razumovsky (PKU)", Moscow, Russia, inga-orlova@mail.ru

Elnikova T. N.

student, 4 courses, direction 44. 03&02, (psychological and pedagogical education),Full-time form of education, Federal State Budgetary Educational Instiution of Higher Education "Moscow State University of Technology and Management named after K.G. Razumovsky (PKU)", Moscow, Russia

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL POTENTIAL OF THEATRICAL ACTIVITY IN THE FORMATION OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF STUDENTS

Annotation. The article describes the work on the formation of emotional intelligence of younger schoolchildren through theatrical play. The data of diagnostics of various components of emotional intelligence of students are given. The program of work with children and its results are characterized. The conditions of activity efficiency are highlighted.

Keywords: emotions, emotional intelligence, junior schoolchildren, theatrical activity, extracurricular work.

В настоящее время, все острее стоит проблема развития эмоционального интеллекта детей и подростков. Многочисленные исследования ученых [1; 2; 7; 8] свидетельствуют о том, что умение разбираться в собственных чувствах и управлять ими является личностным фактором, который способствует укреплению психологического и соматического здоровья ребенка.

Открытие феномена «эмоциональный интеллект» стало результатом накопления и расширения представлений о природе когнитивных и аффективных процессов, о специфике их взаимосвязей.

В 1990 году Джон Мэйер и Питер Саловей ввели понятие «эмоциональный интеллект». После нескольких лет более детального изучения проблемы авторы доработали и уточнили предложенную модель, которую отразили в ряде своих публикаций. Представленный учёными вариант модели основан на представлениях, что эмоции включают информацию о связях между людьми или объектами, при этом эмоции могут информировать человека о характере данных связей, которые могут являться как актуальными, так и вспоминаемыми либо воображаемыми [6], [7], [8].

Отталкиваясь от существующих концепций в 2004 г. российский психолог Люсин Д.В. предложил принципиально новую модель эмоционального интеллекта как способности к пониманию собственных и чужих эмоций и управлению ими [4]. Деревянко С.П. [2] и Манойлова М.А. [5] в своих работах установили эффективность развития компонентов эмоционального интеллекта путем специально организованного обучения.

По мнению ряда авторов [2; 7], детство – это наиболее подходящий период для развития эмоционального интеллекта. Складывающиеся еще в детском возрасте привычки и умения, оказывают существенное влияние на формирование системы важнейших синаптических проводящих путей в строении нервной системы, которые с возрастом все труднее поддаются изменению. В младшем школьном возрасте идет активное эмоциональное становление детей, совершенствование их самосознания, способности к рефлексии и децентрации (умения встать на позицию партнера, учитывать его потребности и чувства).

Однако на настоящий момент развитие эмоциональной сферы многих детей оставляет желать лучшего. В связи с этим многие дети испытывают трудности в дифференциации, выражении и контроле собственных эмоций, умении связывать невербальные символы с чувствами.

Мы полагаем, что театральная игра может быть эффективной деятельностью с точки зрения развития эмоционального интеллекта младших школьников. Театрализованные игры помогают ребёнку передать свои эмоции, чувства не только в обычном разговоре, но и публично. Театрализованная игра - важнейшее средство формирования эмоциональной выразительности, а так же развития эмпатии, т.е. способности распознавать эмоциональное состояние человека по мимике, жестам, интонации, умения ставить себя на его место в различных ситуациях, находить адекватные способы содействия [3].

Театрализованная деятельность - важнейшее средство формирования эмоциональной выразительности, а также развития эмпатии, т.е. способности распознавать эмоциональное состояние человека по мимике, жестам, интонации, умения ставить себя на его место в различных ситуациях, находить адекватные способы содействия [9].

Нами было определено содержание эмоционального интеллекта как взаимосвязанной совокупности когнитивных, рефлексивных, поведенческих и коммуникативных способностей, имеющих внутриличностную и межличностную направленность, нами были определены критерии сформированности и параметры эмоционального интеллекта: когнитивный (идентификация собственных эмоциональных состояний, идентификация эмоциональных состояний других людей); рефлексивный (рефлексия своих поступков и причин возникновения эмоциональных состояний, анализ мотивов поступков других людей); поведенческий (контроль своего эмоционального состояния, выбор способов достижения цели, настойчивость, использование полученной эмоциональной информации в общении с окружающими); коммуникативный (внутренний позитивный настрой, коммуникабельность, эмпатия).

Для диагностики сформированности эмоционального интеллекта с учетом критериев и показателей были использованы методики: модифицированная методика Н.Л. Белопольской «Азбука настроения», диагностическая методика «Эмоциональная идентификация» Е.И. Изотовой, Е.В. Никифоровой. В диагностическом обследовании приняли участие 40 учащихся-первоклассников.

Большинство младших школьников экспериментальной группы (70%) показали достаточный (средний) уровень сформированности эмоционального интеллекта, 30% детей показали

элементарный (низкий) уровень. Преобладание невысоких уровней сформированности эмоционального интеллекта мы можем объяснить тем, что в целом особенностям проявлений эмоций в данном возрасте уделяется мало внимания: если дети и умеют к первому классу идентифицировать эмоциональные состояния, то о причинах и проявления их с младшими школьниками разговаривают редко.

Самый высокий средний балл – 5,1 дети показали по когнитивному критерию (максимально по каждому критерию возможно было показать 6 баллов). Ммногие дети называли все эмоциональные состояния, правильно идентифицировали их, самостоятельно описывали, по каким признакам они смогли справиться с заданием и узнать эмоцию.

По коммуникативному критерию средний результат по группе оказался равен 3,95. Связано это с тем, что не все дети смогли определить, что переживает другой человек в разных ситуациях, какие эмоции видны на его лице, почему они возникли.

По поведенческому критерию средний результат по группе оказался равен 3,4 баллам. Было сложно изобразить эмоцию с помощью мимики и пантомимики, многим сложно давался контроль своего эмоционального состояния, использование имеющихся знаний об эмоциях в общении с окружающими.

Как показали результаты диагностики, наибольшую трудность вызвали вопросы относительно собственного состояния и ощущений других людей в эмоциогенных ситуациях (рефлексивный компонент). Средний балл по группе здесь оказался равен 2,95. Это объясняется тем, что в младшем школьном возрасте осознанность эмоций и рефлексия еще не достаточно развиты, а межличностное познание редко имеет своей целью столь глубокое проникновение во внутренний мир другого человека, даже в более зрелом возрасте.

Было выдвинуто предположение, что театрализованная деятельность будет являться эффективной для формирования эмоционального интеллекта если:

– будут созданы комфортные психологические условия для реализации творческой деятельности младших школьников
– внедрена система творческих мероприятий с опорой на эмоциональную сферу ребенка;
– будут подобраны систематизированы и реализованы разнообразие методов и приемов театральной деятельности, направленных на развитие компонентов эмоционального интеллекта (когнитивного, рефлексивного, поведенческого и коммуникативного).

На этом основании была создана программа по развитию эмоционального интеллекта у младших школьников во внеурочной деятельности, что позволят в дальнейшем совершенствовать психолого-педагогические условия, обеспечивающие оптимизацию данной деятельности. Эффективность занятий театрализованной деятельностью достигалась путем проведения игр, подбора специальных упражнений и игр на развитие выразительных средств общения и др., стимулирующих развитие эмоциональной сферы ребенка и использование театрального искусства и т.д.

Спецификой работы была опора на эмоциональную сферу – прежде всего, а также игровой характер занятий, комплексность в применении форм, методов и направлений работы, интеграция разных видов искусств; практическая направленность; сотрудничество с родителями.

Форма реализации: занятия в театральной студии. Периодичность проведения занятий: 2 раза в неделю по 40 минут – 1 часу. Всего проведено 6 занятий и одно отчетное мероприятие – постановка спектакля. Занятия условно проводились по этапам.

На первом этапе стояла цель познакомить детей с деятельностью в студии, рассказать о том, как в театре люди могут показать свои эмоции, переживания. На втором этапе стояла цель формировать интерес к проявлению и причинам эмоциональных состояний окружающих людей и своих собственных эмоций; развитие эмоциональной сферы, понимания и вербализации эмоций. На третьем этапе стояла цель закрепить зарекомендовавшие себя способы эмоционального самовыражения для более эффективного включения младшего школьника во взаимоотношения с другими детьми и с взрослыми, пользования эмоциональной сферой в общении с окружающими. Всего было проведено 6 организованных занятий, 1 мероприятие, а также индивидуальные беседы и задания.

Каждое занятие имело несколько структурных элементов, которые могут варьироваться в зависимости от целей и задач работы. По возможности максимально включаются игры и игровые технологии.

1. Введение в тему. Здесь использовались игры, настраивающие на работу, отдельные психогимнастические этюды на снятие напряжения и подготовку к основной работе. Через игры, презентации, рассказы и т.п. дети подводятся к тому, чем они будут сегодня заниматься.

2. Ритмопластические игры. Здесь мы использовали комплексные ритмические, музыкальные пластические игры и упражнения, обеспечивающие развитие естественных психомоторных способностей детей, свободы и выразительности телодвижений; обретение ощущения гармонии своего тела с окружающим миром. Шло развитие умения действовать согласованно, понимать друг друга и выражать эмоции с помощью выразительных пластических движений.

3. Игры на отработку культуры эмоционального взаимодействия и общения. Работа над мимикой проходила на основе игр: «Репортаж с соревнований по гребле», «Шайба в воротах», «Разбилась любимая мамина чашка» и др. Также хорошо проходят игры типа миниатюр с пословицами «Объяснялки» и т.д.

4. Ознакомление с основами театральной культуры (знакомство с основным содержанием занятия). Мы использовали дидактические игры, отдельные игровые приемы, направленные на анализ и обобщение полученных знаний. Усваивались элементарные понятия, относящиеся к развитию эмоционального интеллекта и искусству театра.

5. Актёрское мастерство и сценическое движение (базируется на выполнении игр актёрского тренажа). Здесь оттачивались приемы сценического действия в плане выражения и отражения эмоций на основе проигрывания элементов представления, репетиций отдельных действий, приемов.

6. Подведение итогов. Также использовались игровые приемы, упражнения на рефлексию, расслабляющие игры и т.д.

Кроме этого предусматривались часы для индивидуальной работы – отработка в игре навыков сценической деятельности, репетиции (3 часа в неделю).

Подведение итогов реализации работы проводилось путем организации выставок работ учащихся (куклы, декорации, маски, костюмы), показа итогового спектакля, тестирования учащихся. Детям в ходе театрализованной деятельности в студии очень важно показать свои умения и навыки, поэтому были организованы представления, начиная с небольших доступных сказок и пьес: «Теремок», «Заяц Коська и его друзья», «Пять забавных медвежат» В. Бондаренко, сказка «Пых». Постепенно в перспективе планируется представления усложнять: инсценирование сказок К.И. Чуковского, басни С. Крылова «Оркестр», интерактивное представление - театральная игра «Сказка, сказка, приходи».

Мы отметили, что в ходе работы младшие школьники все больше стали обращать внимание на эмоции окружающих, могли лучше их описать и изобразить, больше поддерживали сверстников, если они грустили, сердились, обижались или радовались и т.д. По итогам проведенной работы большинство младших школьников экспериментальной группы показали оптимальный (высокий) уровень сформированности эмоционального интеллекта, часть детей показали достаточный (средний) уровень. В контрольной группе результаты оказались менее выраженными. Значимость произошедших изменений была подтверждена методами математической статистики (U-критерий Манна-Уитни и Т-критерий Вилкоксона).

Было доказано, что театрализованная деятельность может быть эффективным средством для развития эмоционального интеллекта младших школьников. Данное исследование не претендует на полноту освещения поставленной проблемы. Вне рамок нашей работы остался большой круг ее аспектов, которые могут стать предметом дальнейших исследований в этой области.

Список литературы:

1. Андреева, И. Н. Способности эмоционального интеллекта: гендерные различия // Психология и современное общество: взаимодействие как путь взаиморазвития: Материалы международной научно-практической конференции – СПб, 2007. – С.12-15.

2. Деревянко, С.П. Развитие эмоционального интеллекта в тренинговых группах // Психологический журнал. - 2008. –№2. – С.79-84.

3. Жога, Л.Н. Театрализованная деятельность как средство коррекции речевых нарушений в условиях специального детского сада / Л.Н. Жога, Н.Г. Саяпова, Л.А.Рукасуева // Логопед. – 2007. - № 4. – С. 46–75.

4. Люсин, Д.В. Современные представления об эмоциональном интеллекте // Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования / Под ред. Д.В. Люсина, Д.В. Ушакова. - М.: Институт психологии РАН, 2004. - С. 29-36.

5. Манойлова, М.А. Развитие эмоционального интеллекта будущих педагогов. – Псков: ПГПИ, 2004. – 60 с.
6. Стивен, Дж. Стейн. Преимущества EQ. Эмоциональный интеллект и ваши успехи / Дж. Стейн Стивен, Бук И. Говард. — Баланс Бизнес Букс, 2007 г. — 384 с
7. Кутеева В.П., Юлина Г.Н., Рабаданова Р.С. Эмоциональный интеллект как основа успешности в профессиональной деятельности // Отечественная и зарубежная педагогика. 2012. № 3. С. 59-65.
8. Рабаданова, Р.С. К проблеме использования информационно-коммуникационных технологий в эстетическом воспитании обучающихся / Р.С. Рабаданова, С.И.Артемьева, Н.Д. Котовчихина // Научные исследования и разработки. Социально-гуманитарные исследования и технологии. – 2022. – Т. 11. – № 3. – С. 58-64. – DOI 10.12737/2306-1731-2022-11-3-58-64. – EDN FNMEWU.
9. Стрелкова, Д.В. Формирование эмоционального интеллекта у младших школьников в образовательном процессе / Д.В. Стрелков, И.В. Бобрышева // Научно-образовательный журнал ВГСПУ «Грани познания». – 2012. - №3(17).
10. Чепайкина, А. С. Развитие эмоционального интеллекта будущих педагогов-психологов как фактор повышения их конкурентоспособности / А.С. Чепайкина, С.А.Домрачева // Современные наукоемкие технологии. – 2013. –№7. – С.159-161.
11. Чурилова, Э. Г. Методика и организация театральной деятельности дошкольников и младших школьников. – М.: Владос, 2003. – 160 с.

Орлова И.К., Овчинникова Е.В.
Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования
«Московский государственный университет технологий и управления
имени К.Г. Разумовского (ПКУ)», Москва, Россия

ОРГАНИЗАЦИЯ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА МАЛОКОМПЛЕКТНОЙ СЕЛЬСКОЙ ШКОЛЫ

Аннотация. В данной статье описывается практический опыт организации воспитательной деятельности по формированию личности учащегося в условиях пространства малокомплектной сельской школы. Дается анализ результатов апробации программы воспитательной работы.

Ключевые слова: воспитательное пространство; малокомплектная школа; ценностные ориентации личности; программа воспитания школьников.

Orlova I. K., Ovchinnikova E. V.
Federal State Budgetary Educational Institution of Higher Education "Moscow State University of Technology and Management named after K.G. Razumovsky (PKU)", Moscow, Russia

ORGANIZATION OF EDUCATIONAL ACTIVITIES IN THE DIGITAL EDUCATIONAL SPACE OF A SMALL RURAL SCHOOL

Annotation. This article describes the practical experience of organizing educational activities for the formation of a student's personality in the conditions of a small rural school. The analysis of the results of the approbation of the educational work program is given.

Keywords: educational space; small school; value orientations of the individual; the program of education of schoolchildren.

Малокомплектная школа – это образовательный, а часто и культурный центр села или другого малонаселенного пункта. В такой школе часто создается обстановка большой семьи, в ней организовываются разносторонние формы сотрудничества детей и взрослых, создаются разновозрастные коллективы по интересам. В малой деревне все события в школе становятся достоянием населения. Малокомплектная школа живет жизнью семьи и села, приобщает детей к нравственной и материальной культуре, всеобщему укладу сельской жизни.

Воспитательная работа в малокомплектной школе имеет свою специфику, а именно: возможность тесной связи с родителями, индивидуализация воспитательных влияний, опора на народные традиции, близость к природе. Осуществляется умственное, физическое, трудовое

воспитание детей. Планирование воспитательного процесса сориентировано на совместную деятельность с учетом возрастных особенностей детей каждого класса. Оно имеет ярко выраженную гуманистическую и личностную направленность.

В большинстве современных исследований рассматривается аспект реализации потенциала цифровых технологий в процессе обучения, однако нельзя игнорировать возможностей колоссального воздействия цифровой среды на воспитание личности через проявление ее как нового вида социальной реальности – виртуальной. Виртуальность стала частью повседневности, имеет социальный характер. В обществе присутствуют и развиваются разнообразные формы цифрового взаимодействия и типы общественных отношений, а значит происходят изменения в подходах к организации процесса воспитания в разных аспектах (субъекты воспитания, техногенные условия и факторы и т.д.). [7]. Следует отметить что процесс взаимодействия с виртуальным пространством может развиваться двумя путями, как указывает С.В. Бондаренко – трансформационым и адаптационным. В первом случае наблюдается неприятие цифровых технологий, во втором происходит активная и гармоничная интеграция личности в новое для них социально-виртуальное пространство [3].

Каковы же воспитательные результаты влияния цифровой среды на личность?

Теркулова И.Н., в своем исследовании выделяет социально-воспитательные эффекты использования цифровой среды. Опираясь на исследования западных авторов и концепцию социального воспитания в процессе социализации Мудрика А.В., она выделяет следующие эффекты:

- эффекты в ситуации индивидуальной помощи - которая предполагает формирование и развитие ряда личностных характеристик (автономия и креативность личности, мотивация и критическое отношение к изменениям, самоопределение и самореализация и т.д.);

- эффекты в ситуации социального образования, позволяют интегрировать в образовательный процесс любую личность, создают условия для самооценивания (цифровой портфолио), расширяют возможности социализации личность в условиях цифрового социума, формируют умения и навыки необходимые для самообразования и самостоятельной работы);

- эффекты в ситуации решения вопросов приобретения и реализации социального опыта – коммуникативная компетентность;

- социально воспитательные эффекты - стимулирование мотивации, коммуникативных навыков, цифровой компетентности, развитие творческих способностей и самоактуализации личности ученика [11 с.27].

Эффективность информационно-средового подхода в основе управления воспитательным процессом ВУЗа подтверждена многочисленными исследованиями, в частности, в работе авторов Н.О.Вербицкой, Н.А. Молчанова, А.Н. Сафроновой Так проведенное ими в УГЛТУ исследование показывает существенные позитивные изменения в показателях социально значимых навыков самосохранения здоровья у студентов ВУЗа, что, по их мнению, является результатом эффективно разработанной и реализованной социально-виртуальной воспитательной среды ВУЗа» [9, 10].

Опираясь на изученные теоретические материалы нами была составлена программа воспитательной деятельности в условиях цифрового образовательного пространства малокомплектной школы, которая была реализована базе Муниципального общеобразовательного учреждения «Средняя школа №16» г. Кимры, Тверская область.

Реализация концепции модернизации российского образования, призвана способствовать сохранению исторической преемственности поколений, развитию национальной культуры, воспитанию бережного отношения к историческому и культурному наследию народов России, формированию понимания ценностей демократичного общества и важнейших качеств личности: гражданской позиции, толерантности, патриотизма.

Цель программы: формирование условий для самоопределения и социализации школьников на основе социокультурных, духовно - нравственных ценностей в воспитательном пространстве школы.

Задачи:

1. Создать условия для формирования в сознании и чувствах обучающихся комплекса гражданско- патриотических и духовно-нравственных ценностей.

2. Сформировать нравственно-этические нормы и правила взаимодействия с окружающими.

3. Приобщать к культурно - историческому наследию своего народа, малой родине.

4. Формировать культуру здорового образа жизни.

Для реализации программы были сформированы: личностные, метапредметные и предметные результаты в реализации программы.

Личностные: осознание своей этнической принадлежности, знание истории, языка, культуры своего народа, своего края; готовность и способность обучающихся к саморазвитию и самообразованию; осознанному выбору и построению дальнейшей индивидуальной траектории собственной жизненной позиции; формирование целостного мировоззрения, соответствующего современному уровню развития; формирование осознанного, уважительного и доброжелательного отношения к другому человеку; освоение социальных норм, правил поведения, ролей и форм социальной жизни, развитие морального сознания и компетентности в решении моральных проблем на основе личностного выбора; формирование коммуникативной компетентности в общении и сотрудничестве со сверстниками, старшими и младшими; осознание значения семьи в жизни человека и общества.

Метапредметные: умение самостоятельно определять цели своего воспитания; умение самостоятельно планировать пути достижения целей; умение соотносить свои действия с планируемыми результатами, владение основами самоконтроля, самооценки, принятия решений и осуществления осознанного выбора в познавательной деятельности; умение определять понятия, создавать обобщения, устанавливать аналогии, классифицировать, самостоятельно выбирать основания и критерии для классификации; умение организовывать учебное сотрудничество и совместную деятельность с учителем и сверстниками.

Предметные: понимание ключевых проблем современного общества; знание исторического прошлого страны; знание основных событий Великой Отечественной войны, умение давать им оценку; знание событий современной истории; приобщение к духовно-нравственным ценностям русской культуры и истории; формулирование собственного отношения к событиями прошлого и их оценка.

В содержание программы для реализации воспитательного пространства в малокомплектной школе были включены 6 разделов:

Раздел 1. «Духовно-нравственное направление» - формирование духовно-нравственных основ личности обучающихся в единстве урочной и внеурочной деятельности.

Раздел 2 «Социальное направление» - формирование социальных и коммуникативных компетенций, необходимых для эффективного взаимодействия в социуме.

Раздел 3 «Моя семья» - обеспечение духовно-нравственного развития, уважения внутри семьи, интерес к истории своего города и района, изучения родословной и познание истории своей семьи в годы Великой Отечественной войны.

Раздел 4 «Я и мой родной край» - ознакомление учащихся с историей района, воспитание патриотизма, любви и уважения к своей малой родине, её истории и культуре.

Раздел 5 «Я и мое отечество» - закрепление знаний детей о символах государства, о правах и обязанностях граждан, об истории Российского государства.

Раздел 6 «Я гражданин своей родины» - воспитание гражданственности подростков и чувства гордости за свое государство.

Для изучения эффективности реализации программы было проведен мониторинг деятельности по ряду критериев, отражённых в таблице.

Таблица 1. Критерии и методики выявления уровня воспитанности школьников

Критерии	Диагностический инструментарий
Уровень развития гражданско-патриотических качеств личности	Методика «Отечество моё – Россия» Д.В. Григорьева
Сформированность норм и правил поведения	Методика Диагностика этики поведения (толерантного поведения) «Незаконченные предложения» (методика Н.Е.Богуславской)
Духовно - нравственные качества личности	Диагностическая программа изучения уровней проявления нравственной воспитанности школьника (методика М.И.Шиловой)
Культура здорового образа жизни	«Уровень владения школьниками культурными нормами в сфере здоровья» методика (Н.С. Гаркуши)

Мониторинг по результатам реализации программы показал качественные личностные изменения.

Так применяемая нами диагностика по методике «Отечество моё – Россия» Д.В. Григорьевой направленная на выявление уровня сформированности гражданско-патриотических качеств личности, показала, что уровень у школьников повысился В представлениях детей о главных человеческих ценностях наблюдалась положительная динамика.

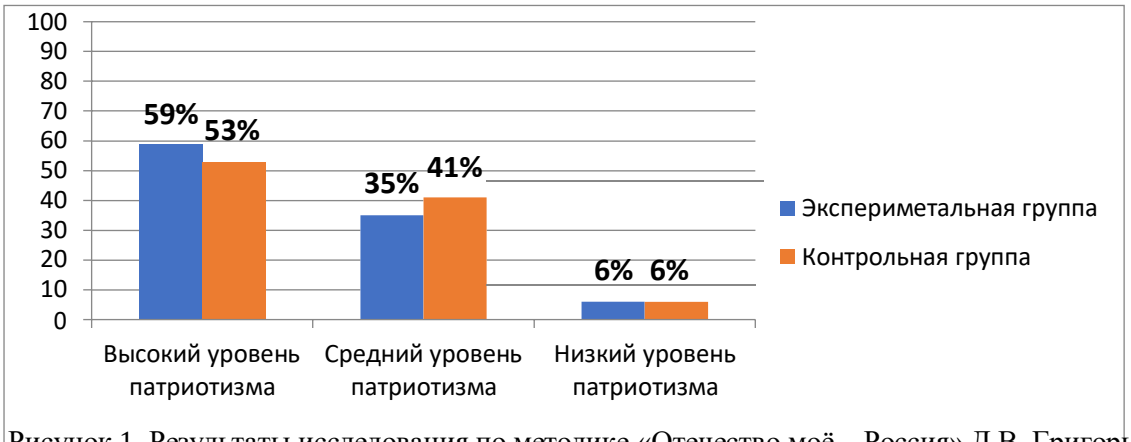

Рисунок 1. Результаты исследования по методике «Отечество моё – Россия» Д.В. Григорьева.

В процессе исследования этики поведения по методике М. Е. Богуславской, были получены следующие результаты, представленные на рисунке 2.

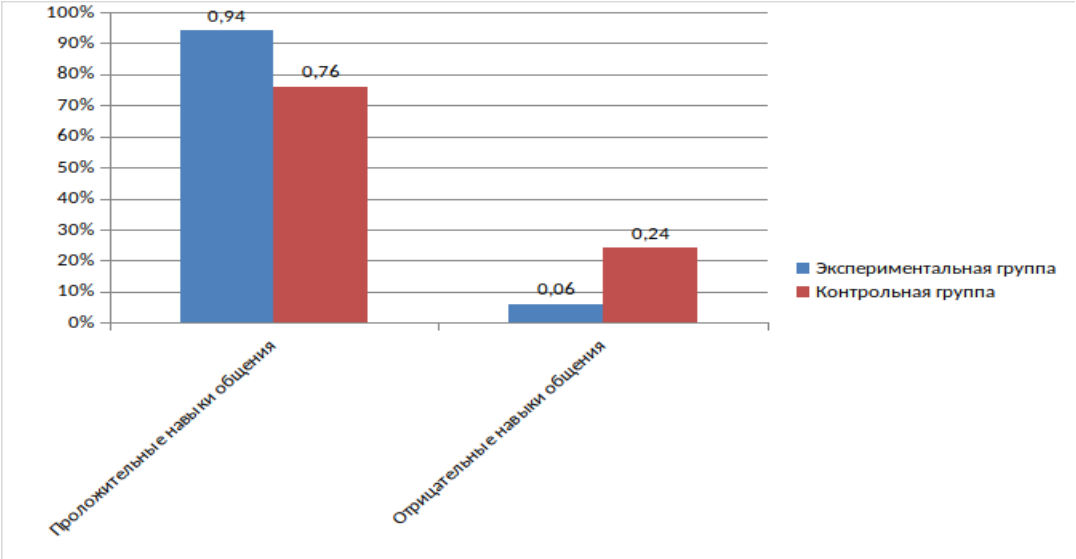

Рисунок 2. Диагностика этики поведения (толерантного поведения) «Незаконченные предложения» (методика Н.Е. Богуславской)

Проведенное исследование показало положительную динамику развития навыков общения их приобрели более 90% обучающихся.

При проведении диагностики методике М.И. Шиловой "Диагностическая программа изучения уровней проявления нравственной воспитанности школьника " мы получили следующие результаты представленные в Таблице 2.

Таблица 2. Показатель воспитанности экспериментальной группы, на контрольном этапе.

Уровни развития гражданско-патриотических качеств	Контрольная группа %	Экспериментальная группа %
Высокий	41%	59%
Средний	47%	35%
Низкий	12%	6%

Результаты исследования по методике Н.С. Гаркуши «Уровень владения школьниками культурными нормами в сфере здоровья» представлены на рисунке 3 и таблице 3.

Таблица 3. Уровни владения школьниками культурными нормами в сфере здоровья

Уровень владения школьниками культурными нормами в сфере здоровья	Контрольная группа	Экспериментальная группа
Высокий уровень (идеальный образ здорового человека)	35%	47%
Средний уровень (знания школьников о здоровом образе жизни)	47%	41%
Низкий уровень (отсутствие у школьников знаний о здоровье и здоровом образе жизни)	18%	12%

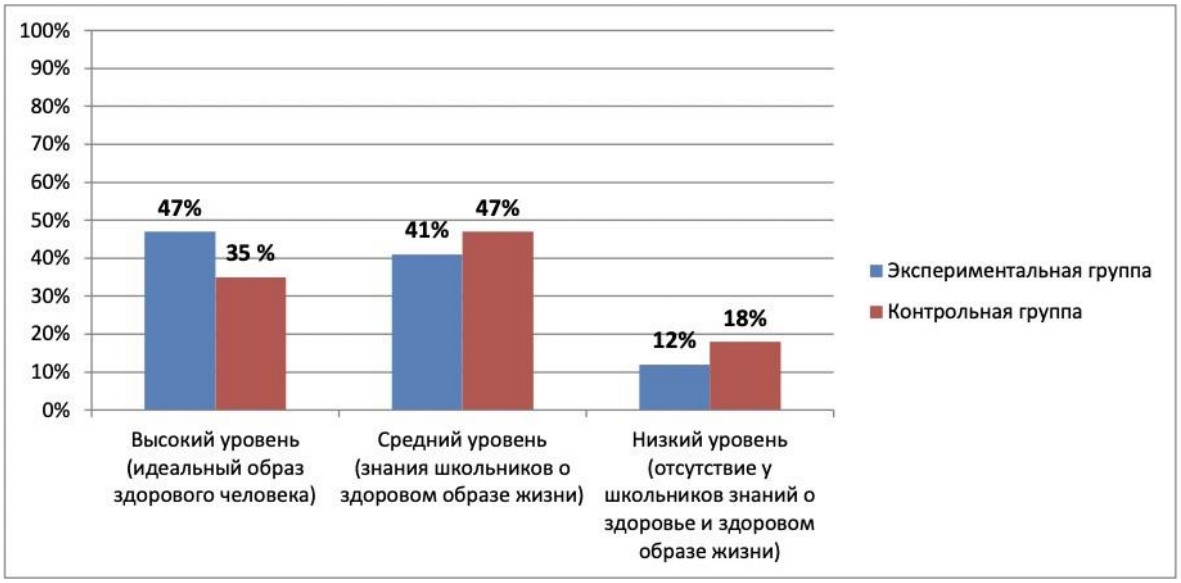

Рисунок 4. Уровни владения школьниками нормами в сфере здоровья

Представленные результаты показывают, что уровень сформированности культуры здоровья у большинства обучающихся имеет положительную динамику: количество обучающихся с высоким уровнем сформированности культуры здоровья увеличилось с 35% до 47%; со средним уровнем с 47% до 41%; а количество обучающихся с низким уровнем уменьшилось с 18% до 12%.

Обобщая полученные данные в ходе проведенного исследования можно сделать вывод, что процесс воспитания школьников в цифровом образовательном пространстве малокомплектной школы может быть существенно улучшен, при соблюдении ряда условий.

- Формирование воспитательного пространства в системе открытого образования будет осуществляться в соответствии с потребностями современного общества, закономерностями и тенденциями развития социума;
- Обоснован и применен комплекс педагогических условий, способствующих формированию воспитательного пространства в условиях малокомплектной школы с целью обеспечения развития личности школьников;
- Разработана и реализована система мониторинговых мероприятий, отслеживающих эффективность воспитательной деятельности;

- Налажена система конструктивного взаимодействия с разнообразными заинтересованными субъектами образовательного процесса.

Список литературы:

1. Байбородова Л.В., Чернявская А.П., Рулев СИ. Научно-методическая и экспериментальная работа в малочисленных сельских школах // Малочисленная сельская школа: проблемы, поиски, решения. Ярославль, 1998.-С. .6-13.

2. Богуславская Н.Е., Купина Н.А. Веселый этикет. – Екатеринбург: «АРД ЛТД», 1997, стр 37.

3. Бондаренко, С.В. Социальная структура сетевых сообществ. – Ростов-на- Дон: Издательство РГУ, 2004. -320с.

4. Вопросы воспитания: системный подход / под ред. Л.И. Новиковой. М.: Прогресс, 1981.

5. Воспитательная система школы: проблемы управления / под ред. В.А. Караковского, Л.И. Новиковой, Н.JI. Селивановой. М.: Сентябрь, 1997.

6. Гаркуша Наталья Сергеевна. Воспитание культуры здоровья школьников в деятельности классного руководителя: дис. канд. пед. наук : 13.00.01 Белгород, 2007 259 с. РГБ ОД, 61:07-13/1008

7. Дружилов С.А. Профессиональная компетентность и профессионализм педагога: психологический подход // Сибирь. Философия. Образование: научно-публицистический альманах / СО РАО, ИПК. Новокузнецк, 2005. Вып. 8. С. 26-44.

8. Мудрик А.В. Воспитание как социальный институт // Изв. Рос. акад. образования. 1999: № 2. С. 52-56.

9. Орлова И.К. Building the educational system of higher educational institution in the digital educational environment. / Построение воспитательной системы высшего учебного заведения в условиях цифровой образовательной среды./Revista on line de Política e Gestão Educacional2022-03-31 | Journalarti-cleDOI: 10.22633/rpge.v26iesp.2.16559

10.Программа воспитания и социализации обучающихся: примерный диагностический инструментарий: Методические рекомендации. Выпуск 3 / Сост. И.В. Адоевцева, О.В. Тайгин. – Кострома: КОИРО, 2019 – 34 с.

11.Сафронова А.Н., Вербицкая Н.О., Молчанов Н.А. Воспитание в цифровом пространстве: самосохранение здоровья // Современные проблемы науки и образования 6 (2018) URL: http://science-education.ru/ru/article/view?id=28368 (дата обращения: 08.07.2021).

12.Теркулова, И.Н. Цифровая среда как педагогическое условие позитивной социализации обучающихся в франкоговорящих странах: (Франция, Канада): автореферат дис…. к.п.н.: М, 2019. – 27 с.

13.Шилова, М. И. Учителю о воспитанности школьников / М.И. Шилова.— М.: Педагогика, 1990 – 199с.

14.Орлова И.К. Building the educational system of higher educational institution in the digital educational environment. / Построение воспитательной системы высшего учебного заведения в условиях цифровой образовательной среды./Revista on line de Política e Gestão Educacional 2022-03-31 | Journalarti-cleDOI: 10.22633/rpge.v26iesp.2.16559.

15.Пономарев, В. Г. Создание интерактивных моделей объектов историко-культурного наследия и их использование в педагогической деятельности / В. Г. Пономарев // Научные исследования и разработки. Социально-гуманитарные исследования и технологии. – 2022. – Т. 11. – № 4. – С. 3-5. – DOI 10.12737/2306-1731-2022-11-4-3-5. – EDN PHZNVL.

16.Муратова А.С., Муратова Л.В., Рабаданова Р.С. МЕЖПРЕДМЕТНЫЕ ДИДАКТИЧЕСКИЕ ИГРЫ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ УМСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ УЧАЩИХСЯ // Научные исследования и разработки. Социально-гуманитарные исследования и технологии. 2019. Т. 8. № 4. С. 9-14.

17.Шафажинская, Н. Е. Особенности духовно-нравственного воспитания кадет казачьих классов: эмпирическое исследование / Н. Е. Шафажинская, С. Е. Шишов, Г. Н. Юлина // Научные исследования и разработки. Социально-гуманитарные исследования и технологии. – 2021. – Т. 10. – № 4. – С. 32-37. – DOI 10.12737/2306-1731-2021-10-4-32-37. – EDN MBJRVA.

ӘОЖ: 378.1

Орынгалиева Ш.О.
философия докторы (PhD) «Alikhan Bokeikhan University» білім беру мекемесі,
педагогика және психология кафедрасының аға оқытушысы Қазақстан, Семей қ.
sh.oryngalieva@gmail.com

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ӨЗІН-ӨЗІ РЕТТЕУДІҢ РОЛІ

Аннотация: В статье представлены результаты исследования проблемы соотношения психологической компетентности и саморегуляции будущих педагогов. Изложены теоретические подходы в отечественной и зарубежной психологии, показано, что психологическая компетентность предполагает наличие сформированных психологических знаний, коммуникативных умений и навыков, а также развитой системы саморегуляции, позволяющей осуществлять эффективное управление своим поведением в профессиональных взаимодействиях.Саморегуляция, самоэффективность и коммуникативные умения являются инструментальной основой для развития психологической компетентности.

Ключевые слова: психологическая компетентность, саморегуляция, самоэффективность, коммуникативные умения, самоконтроль.

Annotation: The article presents the results of a study of the problem of the correlation of psychological competence and self-regulation of future teachers. Theoretical approaches in domestic and foreign psychology are outlined, it is shown that psychological competence presupposes the presence of formed psychological knowledge, communication skills, as well as a developed system of self-regulation that allows effective control of one's behavior in professional interactions. Self-regulation, self-efficacy and communication skills are the instrumental basis for the development of psychological competence.

Key words: psychological competence, self-regulation, self-efficacy, communication skills, self-control.

Қазіргі заманғы жоғары білім беру жүйесінің өзекті психологиялық проблемаларының бірі - болашақ мамандардың кәсіби және психологиялық құзіреттілігін, іскерлік және тұлғааралық қарым-қатынас процесінде адамдармен тиімді қарым-қатынас жасау қабілетін дамыту болып табылады.Осыған байланысты болашақ педагогтердің психологиялық құзіреттілігін дамытуға әсер ететін ерекшеліктер мен факторларды зерттеу қажеттілігі туындайды.

Құзіреттілікті қалыптастырудың теориялық және әдіснамалық негіздері, кәсіби дайындыққа құзіреттілік тәсілдің мазмұны болашақ педагогтердің психологиялық құзіреттілігін қалыптастырудың педагогикалық шарттарының жиынтығын бөліп көрсетуге мүмкіндік береді. Білім беру практикасында жоғарыда сипатталған педагогикалық шарттарды іске асыру қазіргі заманғы жоғары мектептің ең өзекті міндеттерін шешуге, бәсекеге қабілетті түлекті дайындауға ықпал етеді.

Отандық ғалым А.Р. Ерментаева [6] құзіреттілікті адамның өз өмір жағдайында жинақтаған, оған өзі мақсат еткен жетістіктерге жетуге мүмкіндік беріп, практикада қолдануда тиімді болған әлдеқайда құнды тәжірибе шегенденеді деп тұжырымдай отырып, студенттердің субъект бағдарлы психологиялық субъектісі болатын психологиялық құзіреттілігі олардың өз іс-әрекетін, басқа адамдармен жасайтын қарым-қатынасын, эмоциялық дүниесін, тұлғалық болмысын оңтайлы түрде реттеуге, бақылауға, дамытуға, жетілдіруге және таныта алуға бейім болуы арқылы анықталатыны көрінеді деп нақтылайды. Сонымен қатар, автор өз еңбегінде: «психологиялық құзіретті студенттер іс-әрекет, қарым-қатынас, психика формалары, тұлға бойынша психологиялық жәйттерді, заңдылықтар және механизмдерді тек біліп, түсініп қана қоймайды. Олар білгендерін іске асыра алады, яғни, осы психологиялық білімдерін өз проблемаларын шешуде дәл және тиімді қолдана алады; өздерінің маман және тұлға ретінде даму, жетілу процестерін, басқалармен қарым-қатынасын психологиялық тұрғыдан қамдай алатындығын» айқындап береді.

Т.А. Ботова психологиялық құзіреттілікті жеке, операциялық және өзін-өзі реттеу компоненттерінің жиынтығы ретінде қарастырады, мұнда құзіреттілікті дамыту психологиялық білімді, эмоционалды жауап беру іскерліктері мен дағдыларын, рефлексия мен олардың психикалық күйлерін реттеуді кезең-кезеңімен қалыптастыруды қамтиды [1].

К.С. Черемухина психологиялық құзіреттілік құрылымында адамды дұрыс қабылдау, оның психикалық жай-күйін, эмпатиясын, рефлексивтілігін, сондай-ақ өзін-өзі реттеу және өзін-өзі басқару қабілетін ажыратады [12].

Е.В. Величко мен С.А. Минюрованың жұмысында болашақ педагогтердің әлеуметтік-психологиялық құзіреттілігін қалыптастырудың критерийлерінің бірі өзін-өзі дамыту, өзін-өзі басқару, белсенді қызметке және жетістікке жетуге деген ұмтылыс екендігі көрсетілген [3].

А.Л. Бусыгина психологиялық құзіреттілік болашақ педагогтердегі екі деңгейде: ішкі-өзін-өзі реттеу қабілеті және сыртқы-әлеуметтік өзара әрекеттесудің сәттілігі ретінде деп санайды [2].

Зерттеу жұмысымызда психологиялық құзіреттіліктің даму ерекшеліктері ретінде бірнеше предикторларды негізге алдық. Сол предикторлардың бірі – өзін-өзі реттеу [11].

Психикалық өзін-өзі реттеу тұлғаның әрекетті ұйымдастыру мен басқарудағы мақсатты белсенділігі деп түсіндіріледі. В.И. Моросанованың [10] анықтамасы бойынша, субъективті мақсаттарға жетуге және қол жеткізуге бағытталған адамның белсенділігінің алғы шарты, қолдау және бақылау құралы болып табылатын психикалық процестер, күйлер мен қасиеттердің көп деңгейлі, динамикалық жүйесі. Педагогикалық тәжірибеде өзін-өзі реттеу мәселесінің өзектілігі қазіргі білім берудің басым міндеттерінің бірі - жеке тұлғаға көбірек көңіл бөлуді дамыту үшін алғышарттар жасау, олардың тәуелсіздігін дамыту, әлеуметтік бетбұрыстағы қоғамдағы өмірге дайын болу өзектілігімен анықталады. Бұл жағдайда ғылыми зерттеулердегі ерекшелік білім алушылардың ерікті белсенділігін өзін-өзі реттеу мәселелерін, олардың субъективті белсенділігін дамыту, мақсаттарды өз бетінше алға жылжыту, қойылған міндеттерді шешу және дәйекті түрде қол жеткізу мүмкіндігі.

Өзін-өзі реттеу мәселесінің теориялық негізі О.А. Конопкиннің іс-әрекеттің саналы өзін-өзі реттеу тұжырымдамасы; А.К. Осницкийдің реттеуші тәжірибе және орындалатын қызметке субъективті қатынас туралы идеясы; П.К. Анохин және Х.А. Бернштейннің функционалды өзін-өзі реттеу жүйесінің тұжырымдамасы; В.И. Моросанова, Е.А. Аронова бойынша өзін-өзі танудың реттеуші роль; психофизиологиялық және психологиялық механизмдерді біріктіретін динамикалық жүйе ретінде өзін-өзі реттеу теорияларында (М.К. Акимова, О.Ю. Осадко, В.М. Русалов) қарастырылады. Зерттеудің әдіснамалық негізін психиканы зерттеудегі субъективті тәсіл (К.А. Абулханова-Славская, А.В. Брушлинский., В.В. Знаков, А.Ж. Журавлев және т.б.) мен А.А. Деркачтың тұлғаның әрекетін ұйымдастырудың оңтайлы жолына жетелеуге ұмтылудан көрінетін жүйелік тәсіл мазмұны ретінде түсіндіреді.

Өзін-өзі реттеу стилі тұлғаның өмірлік мақсаттарына жетуді жоспарлау, бағдарлау, маңызды ішкі және сыртқы жағдайларды есепке алу, саналы өзін-өзі ұйымдастыру үдерісінің қандай да бір қолайлы нәтиежелердің субективті жетістіктері үшін өзінің белсенділігін түзету және нәтижелерін бағалаудан көрінеді.

Б.В. Зейгарник [8] өзін-өзі реттеуді саналы басқаруға бағытталған процесс деп санайды. Автор өзін-өзі реттеудің екі деңгейін ажыратады: құралдарды қолдана отырып, саналы ұйымдастырумен байланысты әрекеттерді құрайтын операциялы-техникалық, екіншісі оңтайландыру және мотивациялық, онда жалпы мотивациялық қажеттілік саласын басқару арқылы қызметтің бағыты айқындалады. Өзін-өзі реттеудің мотивациялық деңгейі шеңберінде оның екі формасын ажыратуға болады: өзін-өзі реттеу ерікті мінез-құлық ретінде, мотивациялық қақтығыс жағдайында және өзін-өзі реттеу, мотивациялық саланы үйлестіруге, жоюға бағытталған саналы қайта құру негізінде ішкі қақтығыстар мен қарама-қайшылықтар және жаңа мағыналарды қалыптастыру. Өзін-өзі реттеудің екінші түрі сыни жағдайларда тиімді, мақсатқа жету және адам үшін өмірлік маңызы бар нәрсені жүзеге асыру кезінде объективті себептерге байланысты мақсаттар мен мотивтер мүмкін болмайды және тәжірибе қызметінің құрамдас бөлігі. Тәжірибе процесі – өзекті сыни жағдайларда семантикалық туудың ерекше ішкі қызметі.

О.А. Конопкин психикалық өзін-өзі реттеу немесе тұлғаның ерікті қызметі (құрылымдық-функционалдық аспект) туралы теориялық зерттеулер жүргізді. Автордың пікірінше, контексте субъективтік дамудың және тұлғаның өмір сүруінің орталық негізгі орындардың бірі - саналы заңдылықтар мәселесі адамның ерікті мақсатты әрекетін реттеудің жалпы аспектісі. Тұлғаның орындау әрекеттерінің мақсаттарын қабылдайтын және оларды оған қол жетімді, қолайлы құралдармен жүзеге асыратын психиканың жоғары формаларының тасымалдаушысына қатысты, ол кейбір жағдайларда өзін анықтайды, сондықтан да саналы өзін-өзі реттеу. Сондай-ақ, О.А. Конопкин өзін-өзі реттеу дегеніміз - адамның ішкі психикалық іс-әрекеті процестерімен ерікті қызметтің әртүрлі түрлері мен формаларын бастауға, құруға, пайдалануға және басқаруға ұйымдастырылған жүйе, ол қабылданатын әрекеттерге тікелей қол жеткізуді жүзеге асырады деп санайды [9].

Теориялық және әдіснамалық тұрғыдан алғанда - өзін-өзі реттейтін жүйе ретінде адам туралы идеяларды дамыту және рөлді анықтау, оның өмірінің өзін-өзі реттеудегі адамның психикасы мен санасы. Бұл ақыл-ойдың аналитикалық тұжырымдамаларынан синтетикаға ауысуды қамтамасыз етеді

және бір жағынан тұлғаның жеке басының тұтастығы мен тұрақтылығына, екінші жағынан даму процестеріне және оның даралығын қалыптастыру.

Ғылыми-зерттеу жоспарында - тұлғаның реттеушілік саласын зерттеудің жаңа әдістерін жасау; жас ерекшеліктерін зерттеу қарастырылады. Өзін-өзі реттеудің психологиялық деңгейлерін олардың тұлға даралығының көріністерімен бірлігінде қалыптастыру; өзін-өзі реттеудің психогенетикалық негіздерін дамыту; өзін-өзі реттеудің әлеуметтік-психологиялық аспектілерін зерттеу; өзін-өзі реттеу психологиясының акмеологиялық аспектілерін әзірлеу.

Қолданбалы жоспарда – кәсіби және оқу қызметі түрлерінің өзін-өзі реттеуінің дамуын бағалау технологияларын; субъективті және жеке дамуда көмек технологияларын, өзін-өзі реттеудің психикалық сенімділігін бағалау әдістерін, стресске төзімділікті арттыру және қиындықтарды жеңу стратегияларын оңтайландыру технологиясын құру ретінде қарастырылады [7].

Л.П. Гримак [4] өзін-өзі реттеуді адам қызметінің психологиясы тұрғысынан психиканың өзін-өзі ұйымдастырудың ең жоғары механизмі, субъектінің нақты белсенділігінің көрінісі ретінде қарастырады.

Осылайша, болашақ маманның психологиялық құзіреттілігі өзара байланысты үш компоненттің үйлесімі болып табылады: танымдық, қалыптасқан психологиялық білімнің болуын болжайды; басқа адамдармен кәсіби өзара әрекеттесуді тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін коммуникативті; өзін-өзі басқару және өзін-өзі реттеу жүйесін анықтайтын реттеуші. Біз саналы өзін-өзі реттеу психологиялық құзіреттіліктің маңызды компоненттерінің бірі деп санаймыз, өйткені ол жеке тұлғаның өзін-өзі бақылауы мен өзін-өзі ұйымдастыруын қамтамасыз етеді, өзін-өзі дамытуға және өз мінез-құлқын басқаруға ықпал етеді, бұл жалпы тұлғааралық өзара әрекеттесудің тиімділігін арттырады.

Тұлғаның мінез-құлықты реттеуде дамуының диагностикасы және оның жоспарлау, модельдеу көрсеткіштерін қамтитын жеке бейін, нәтижелерін бағалау, сондай-ақ реттеушілік-тұлғалық даму көрсеткіштері қасиеттері-икемділік және дербестікті қарастырумақсатында «Мінез-құлықты реттеу стилі – МРС-98» сауалнамасы (В.И. Моросанова) жүргізілді. Сонымен бірге, «Қарым-қатынаста өзін-өзі бақылауды бағалау» (М. Снайдер), «Жалпы өзіндік тиімділік шкаласы» (Р. Шварцер, М. Ерусалим) әдістемелері қолданылды. Мінез-құлықты реттеу стилі – МРС-98» сауалнамасы (В.И. Моросанова) арқылы зерттеу жүргізуде төмендегідей қорытынды шығара алдық:

Жоспарлау шкаласымен модельдеу (r=0,820 p>0,01), бағдарламалау (r=0,830 p>0,01), нәтижені бағалау (r=0,810 p>0,01), икемділік (r=0,839 p>0,01), өзін-өзі реттеудің жалпы деңгейі (r=0,750 p>0,01), уақыт бойынша бағдарлау (r=0,284 p>0,01), қолдау (r=0,206 p>0,01), спонтандық (r=0,220 p>0,01), қарым-қатынасқа түсу (r=0,188 p>0,05), өзіндік басқару (r=0,224 p>0,01), қызығушылық (r=0,173 p>0,05), өзін-өзі түсіну (r=0,209 p>0,01) тығыз байланыста. «Жоспарлау» (ЖП) шкаласы мақсатты құрастыра білу мен оны жүзеге асырудағы тұлғаның жеке ерекшеліктерін, саналы түрде қызметті жоспарлауды қалыптастыруды сипаттайды. Осы шкала бойынша жоғары көрсеткіштер қызметті саналы жоспарлау қажеттілігінің қалыптасуын көрсетеді, бұл жағдайда жоспарлар нақты, егжей-тегжейлі, иерархиялық және тұрақты, қызметтің мақсаттары дербес алға қойылады. Төмен көрсеткіштері бар субъектілерде жоспарлау қажеттілігі нашар дамыған, мақсаттар жиі өзгеріске ұшырайды, мақсатқа сирек қол жеткізіледі, жоспарлау нақты емес.

Шығармашылық шкаласында әр курстың динамикалық көрсеткіштері шамалы ұқсас болғанмен, 3 курста тұлғаның шығармашылық бағытының ауырлығын сипаттады. Жоғарыда аталған шкалалардың ешқайсымен тікелей байланыстылығы анықталмады. Әдістеменің нәтижелерінің пайыздық көрсеткіштері сурет 1-де көрсетіледі.

Олар өздерінің болашағы туралы ойламауды жөн көреді, мақсаттар ситуациялық және әдетте тәуелсіз болып табылады. Нәтижені қорытындылауда жоспарлау шкаласының зерттелушілердің өз әрекеттерін жоспарлай алуы, жүзеге асыруы, туындаған жағдайда бейімділіктері қызығушылық арқылы нәтижені көретіндіктері арасындағы байланыс айқындалды. Динамикалық көрсеткіштер негізінде аталған байланыстар төменгі курс (1 курс - k=3,27; 2 курста k=3,90: 3 курс k=4,69) білім алушыларына қарағанда 4 курс білім алушыларында k=4,72 мен дәлелденді. Іс-әрекетті жоспарлауда мақсаттары жиі өзгерістерге ұшырау 1 мен 2 курс зерттелушілерінде көрініс бергені олардың жаңа ортаға бейімделе алмау немесе қарым-қатынастағы қиындықтың болуымен.

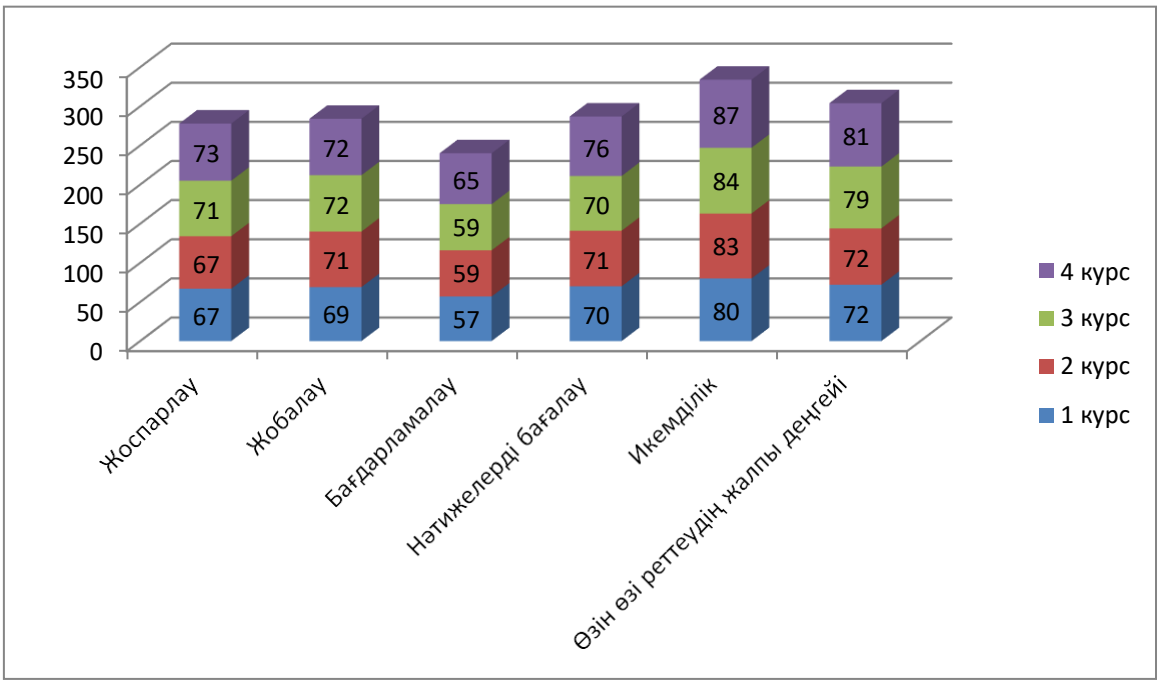

Сурет 1 «Мінез-құлықты реттеу стилі – МРС-98» сауалнамасының пайыздық көрсеткіші (В.И. Моросанова)

«Қарым-қатынаста өзін-өзі бақылауды бағалау» (М. Снайдер) әдістемесін пайдалана отырып, басқа адамдармен қарым-қатынас кезінде бақылау деңгейін анықтай алдық. Әдістеме 10 сұрақ-жағдаяттан тұрады, олардың әрқайсысы дұрыс немесе дұрыс емес (жеке) бағаланады. М.Снайдер әдісі бойынша қарым-қатынаста өзін-өзі бақылау деңгейі 5,4 балл (σ=1,4), бұл орташа мәндерге сәйкес келеді. Алынған нәтижелер студенттердің көпшілігі коммуникативті жағдайларда өз мінез-құлқын жақсы бақылайтынын және реакциясын басқара алатынын көрсетеді. Р. Шварцер, М. Ерусалим әдісі бойынша анықталған субъектілердің өзіндік тиімділік көрсеткіштері орташа мәндер шегінде (М=28, σ=2,5), яғни экспериментке қатысушы студенттер жалпы алғанда өзінің кәсіби құзіреттілігіне сенімді, кәсіби сапаларын адекватты бағалайды.

Жүргізілген корреляциялық талдау студенттердің реттеуші және коммуникативті қасиеттері арасындағы статистикалық маңызды байланыстарды анықтауға мүмкіндік берді (кесте - 1).

Кесте - 1 Студенттердің реттеуші және коммуникативті қасиеттері арасындағы корреляция

Реттеуші қасиеттері	Коммуникативті дағды	Коммуникативті құзіреттілік	Өзіндік тиімділік
Өзін-өзі бақылау	0,612**	0,376*	0,442*
Өзін-өзі реттеу	0,452*	0, 361*	0,681**
Өзіндік тиімділік	0,012	0,533**	1

Ескерту: * - p≤0,05 кезіндегі айырмашылықтардың маңыздылығы, ** - кезінде p≤0,01 (Пирсонның сызықтық корреляциясы бойынша).

Алынған корреляциялық мәліметтерді талдау коммуникативті құзіреттілік қарым-қатынастағы өзін-өзі бақылаумен және өзін-өзі реттеумен статистикалық тұрғыдан маңызды байланысты екенін көрсетеді. Өз құзіреттілігіне сенімділікті анықтайтын тұлғалық қасиет ретінде өзіндік тиімділік субъектілердің өзін-өзі бақылауымен, өзін-өзі реттеуімен және коммуникативті құзіреттілігімен өзара байланысты, соның негізінде өзін-өзі тиімділік жоғары деңгеймен қамтамасыз етіледі деп болжауға болады. Студенттердің құзіреттілігі мен реттеушілік қасиеттерінің даму деңгейі басқа зерттелетін параметрлер арасындағы байланыстар статистикалық маңыздылық деңгейінен төмен.

Респонденттердің коммуникативтік және реттеушілік қасиеттері арасындағы корреляцияның үлкен саны өзін-өзі реттеу қабілеттерінің дамуымен байланысты деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Алынған нәтижелерді қарым-қатынастағы өзін-өзі реттеудің және өзін-өзі бақылаудың жоғары деңгейі субъектілердің коммуникативті мінез-құлқын бақылау қабілетінде көрінетін кәсіби қасиеттерінің дамуын анықтайтынымен түсіндіруге болады. Өзін-өзі тиімділік пен олардың өзін-өзі

реттеу және өзін-өзі бақылау деңгейі арасындағы берік байланыстар студенттердің өз құзіреттіліктеріне сенімі болашақ мамандардың коммуникативті қасиеттерін қалыптастырудың жоғары деңгейін білдіретінін көрсетеді, бұл оларға тиімдірек жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Психологиялық құзіреттіліктің реттеуші және коммуникативті компоненттері өзара тығыз байланысты. Өзін-өзі реттеуі, өзін-өзі бақылауы, өзіндік тиімділігі және коммуникативті дағдылары болашақ мамандардың психологиялық құзіреттілігін дамытудың инструменталды негізін құрайды, бұл олардың психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, қарым-қатынас серіктестерінің ерекшеліктері, кәсіби қызметтегі қиындықтарды жеңуде, өзара әрекеттесудің икемді және адекватты әдістерін пайдалануға мүмкіндік береді. Реттеушілік қасиеттері дамыған студенттер коммуникативті жағдаяттарда дұрыс бағдарлау, кәсіби іс-әрекетке өз бетінше мақсат қою, өзгермелі психологиялық жағдайларды ескере отырып, оларды жүзеге асыру жолдарын жоспарлау, алынған нәтижелерді адекватты бағалау қабілетінен көрінетін коммуникативті құзіреттіліктердің жоғары деңгейіне ие.

Қарым-қатынаста өзін-өзі реттеу және өзін-өзі бақылау қабілеті мұндай студенттерге проблемалық жағдайларда коммуникативті мінез-құлқын анағұрлым табысты басқаруға, әртүрлі жағдайларға икемді бейімделуге көмектеседі, жалпы алғанда оларға айналадағы адамдармен сауатты және тиімді қарым-қатынас жасауға мүмкіндік береді.

Реттеушілік сапалары дамуының орташа және төмен деңгейі бар студенттер нашар қалыптасқан психологиялық құзіреттілікпен сипатталады, ол тұлғааралық өзара әрекеттесу қиындықтарында, өзгермелі жағдайларға адекватты жауап бере алмауында, өзінің коммуникативтік мінез-құлқының нашар өзін-өзі бақылауында көрінеді.

Алынған нәтижелерді болашақ педагогтердің кәсіби дайындығын жетілдіру және психологиялық құзіреттілігін дамыту үшін пайдалануға болады. Білім алушылардың психологиялық құзіреттілік деңгейін арттыру саналы өзін-өзі реттеу және өзін-өзі бақылау жүйесін қалыптастыру негізінде жүзеге асырылуы тиіс.

Осы зерттеудің негізінде соңғы жылдары тұлғаның кәсіби өзін-өзі реттеуінің маңызды факторы болып табылатын күйзеліске төзімді мінез-құлық дағдыларын тәжірибе жүзінде дамытуға бағытталған көптеген жұмыстар пайда болды. Өзін-өзі реттеудің әртүрлі мәселелерін шешудің бастапқы нүктесі - сізбен не болып жатқанын және сіз қазіргі уақытта не екеніңізді, сіздің күшті және әлсіз жақтарыңызды түсіну, сондай-ақ өз мүмкіндіктеріңізді білу. Басқаша айтқанда, бұл дағды мен білімді өзін-өзі реттеу деп атауға болады. Жоғары оқу орындарында болашақ педагогтерді даярлау бірінші орында, кей жағдайда педагогтің физикалық және психологиялық денсаулығына қатысты мәселелерді қарастырмауы, өзін-өзі реттеу дағдыларын дамыту жұмыстары жүргізілмеуі де мүмкін екендігін Н.Р. Сазонова өз еңбегінде атап көрсетеді [5]. Осының салдарынан болашақ педагогтер кәсіби іс-әрекеттің негізгі аспектілерін (оқыту, тәрбиелеу, педагогикалық қарым-қатынас) игеріп, педагогикалық процеспен бірге жүретін келеңсіз құбылыстарға тиімді қарсы тұру қажеттілігі туындаған кезеңде қиындықтарға тап болады.

Зерттеу жұмысымыздың өзектілігі қазіргі білім беру жүйесінің ізгілендіру мен демократияландыру процестері жүріп жатқандығымен байланысты, болашақ педагогтердің тұлғалық және кәсіби қасиеттеріне жоғары талаптар қояды. Мұндай талаптар педагогтің өз бетімен жұмыс істеуінде елеулі сыртқы ынталандыру ретінде әрекет етеді. Бұл оның кәсіби мәдениет деңгейінің жоғарылауын, өзін-өзі реттеу қажеттілігін орындауды, өзін-өзі шығармашылықпен дамыту қабілетін, өзін кәсіби маман ретінде бекітуді болжайды. Жас тұлғаның болашақ маман және кәсіби педагог ретінде қалыптасуы кәсіптік оқыту процесінде жүзеге асады.Осы мақсатта қарым-қатынастың проблемалық жағдаяттарында өзін-өзі бақылау және эмоционалдық күйлерін басқару дағдыларын, сондай-ақ психологиялық ерекшеліктеріне икемді бейімделу қабілетін дамытуға бағытталған әлеуметтік-психологиялық тренингтерді қолдануды ұсынуға болады.

Пайдаланылған көздердің тізімі

1. Ботова Т.А. Развитие психологической компетентности студентов средствами саморегуляции // Проблемы и перспективы развития образования в России. 2010. № 6. С. 227–231.

2. Бусыгина А.Л. Психологическая компетентность (грамотность) студентов педагогических вузов как основа психологического здоровья будущего педагога // Вестник Самарского государственного технического университета. Сер.: Психолого-педагогические науки. 2014. № 2. С. 24–28.

3. Величко Е. В., Минюрова С. А. Оценка сформированности индивидуально-личностной составляющей социально-психологической компетентности студентов колледжа // Педагогическое образование в России. 2014. № 9. С. 181–185

4. Гримак Л. П. Общение с собой. Начала психологии активности. СПб.: Питер, 2009. 233 с.

5. Гаранина Ж. Г., Мальцева О. Е. Саморегуляция как фактор личностно-профессионального саморазвития // Интеграция образования. 2016. Т. 20. № 3. С. 374–381. DOI: 10.15507/1991 9468.084.020.201603.374-381

6. Ерментаева А.Р. Субъект бағдарлы психологиялық білім негіздері: монография. – Астана: Алтын кітап, 2017. – 414 б.

7. Ерментаева А.Р. Орынгалиева Ш.О. Болашақ педагогтердегі психологиялық құзіреттіліктің критериалды көрсеткіштері // Торайғыров университеті Хабаршысы. – 2020. – №4. – С. 189-203.

8. Зейгарник Б.В. Опосредствование и саморегуляция в норме и патологии // Вестник Московского университета. – 1981. – №2. – С. 9-15.

9. Конопкин О.А. Общая способность к саморегуляции как фактор субъектного развития // Вопросы психологии. – 2004. – №2. – С. 128-135.

10. Моросанова В.И. Психология саморегуляции: учеб. пос. – М.; СПб.: Нестор-История, 2012. – 280 с.

11. Орынгалиева Ш.О. Болашақ педагогтердегі психологиялық құзіреттіліктің даму ерекшеліктері: 6D010300: док. PhD ... дис. – Астана, 2023. – 169 б.

12. Черёмухина К. С. Сравнительная характеристика компонентов коммуникативной компетентности студентов психологического и юридического факультетов // Психология в экономике и управлении. 2013. № 2. С. 169–174.

Панжиев Қ. Б.
Низомий номидаги, Тошкент давлат педагогика университети
“Мусиқа назарияси ва метоликаси” кафедраси профессори, педагогика фанлари доктори (DSc)

ЎЗБЕК ХАЛҚ МУСИҚИЙ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШ, ТАҲЛИЛ ЭТИШ, ИЛМИЙ-ТАТҚИҚ ЭТИШ МАСАЛАЛАРИ

Ўзбекистон Республикаси жаҳон ҳамжамиятида ўз ўрни, нуфузли мавқеига эга мустақил давлат сифатида ўзининг тарихий ва ҳар қандай давр ўзгаришлари таъсирига учрамаган мусиқий-фольклор анъаналарига эга. Зеро мамлакатимизда бошланган демократик йўналишдаги туб ислоҳотлар ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида, шу жумладан, маънавий ҳаётда ҳам яққол кўзга ташланмоқда. Олиб борилаётган одилона сиёсат натижасида кўп асрлик миллий қадриятларимиз қад ростлади. “Мустақиллигимизнинг дастлабки кунлариданоқ”, – деб ёзган эди Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти И.Каримов, – аждодларимиз томонидан кўп асрлар мобайнида яратиб келинган ғоят улкан, бебаҳо маънавий ва маданий меросни тиклаш Давлат сиёсати даражасига кўтарилган ниҳоятда муҳим вазифа бўлиб қолди”.

Ўзбекистон Республикасида Президент Шавкат Мирзиёевнинг бевосита ташаббуси ва раҳбарлигида қабул қилинган ҳамда изчил амалга оширилаётган 2017-2021 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиш бўйича ҳаракатлар стратегияси тараққиётнинг янги босқичини бошлаб берган бўлса 2022-2026 йилларга мўлжалланган тараққиёт стартегияси уни мувоффақиятли давом эттирилишига мустаҳкам замин яратмоқда.

Ўзбекистондаги мусиқий-фольклор санъатини ўрганишни, назаримизда, энг аввало ҳар бир маҳаллий услубнинг вилоят, туман ҳудудларида қарор топган қўшиқчилик анъаналарига боғлиқлиги ва бу жараёнда кўплаб тадқиқотлар натижасида қимматли маълумотлар қўлга киритилган. Ўзбекистон Республикасининг барча худудлари бўйлаб қарийиб бир асрдан буён яъни 1867 йилдан мусиқий фольклор экспедицияси уюштирилиши натижасида аҳолидан жуда қимматли маълумотлар қўлга киритилишига мувоффақ бўлинган. Экспедиция жараёнида маҳаллий аҳолидан оғзаки нутқ орқали олинган маълумотлар мавжуд манбаларга қиёсан таҳлил этилган. Аҳоли орасида мавжуд бўлган мусиқий фольклор намуналарини ёзиб олиш, таҳлил этиш баробарида ижрочилар ҳақидаги маълумотлар (туғилган йили, жойи, миллати, уруғи, ижро этилаётган қўшиқни кимдан ва қачон, қайси ҳолатда эшитган, олдин қандай айтилган) ҳам тўпланган ҳамда улар бўйича маълумотлар картаси қилинган.

Ўзбекистон Республикасида мусиқий-фольклор анаъаналарини сақлаш, тарғиб этиш борасида

1998 йилдан Термиз шаҳрида аждодларимизнинг қаҳрамонлик эпоси – “Алпомиш” достони яратилганлигининг 1000 йиллиги халқаро миқёсда кенг нишонланди, шунингдек, 2001 йил вилоятнинг Бойсун тумани ЮНЕСКО халқаро ташкилоти томонидан “Инсониятнинг оғзаки ва номоддий бойликлари дурдонаси” сифатида эътироф этилгани, 2002-2005 йилларда ва ҳатто шу кунларда ўтказиб келинаётган “Бойсун баҳори” очиқ халқаро фольклор мусиқа фестивали доирасида Бойсун тумани халқ оғзаки ижодига бағишланган халқаро илмий анжуманлар ташкил этилиб, мавзу доирасида Ўзбекистонлик ва хорижий олимларнинг илмий тадқиқотлари бир қатор эшитилмоқда. 1997 йилдан буён, Самарқандда мунтазам ўтказиб келинаётган “Шарқ тароналари” халқаро мусиқа фестивалининг довруғи бутун дунёда тарқалиб улгурди. Эндиликда дунё халқлари “Шарқ тароналари” халқаро мусиқа фестивалини нафақат оммавий ахборот воситалари орқали кўриш, билиш, балки, уни ўз кўзлари билан кўриб, эшитишни орзу қиладиганлар салмоғи анчагина. Ўзбекистон мустақил тараққиёт йилларида тарихан қисқа даврни босиб ўтган бўлса-да, халқимиз ўтмиши жуда узоқ асрларга бориб тақалади.

Ўзбек халқининг шу кунга қадар энг қимматли вазифаларидан бири бу – аҳолининг қадимги урф-одат, анъана, қадрият ва маросимларини асл холатларини сақлаб, унга содиқлик билан амал қилиб келишидадир. Буни аждодларимизнинг маданий мероси мисолида ҳам яққол кўриш мумкин. Шу боис кейинги йилларда мамлакатимизда ана шу бебаҳо бойликни чуқур ўрганиш, тадқиқ этиш ва асраб-авайлашга давлатимиз томонидан катта эътибор қаратилмоқда. Хусусан, истиқлол шарофати билан Шашмақом, Катта ашула, Бойсун маданий муҳити, Аския, Алла, Наврўз инсониятнинг номоддий маданий мероси сифатида ЮНЕСКОнинг Репрезентатив рўйхатидан жой олди.

Республикамиз худудларида расм бўлган маҳаллий аҳоли қўшиқчилик ижодиёти ҳозирга қадар мусиқашунослик нуқтаи-назаридан олимлар томонидан жуда кўплаб махсус ўрганилган ва бу жаарён давом этмоқда. Республика вилоятларининг турфа мусиқа анъаналари қўшни халқлар (қозоқ, қирғиз, тожик, туркман, озарбайжон, татар, турк, уйғур) маҳаллий анъаналарнинг бир-бири билан умумлаштирилган ҳолда тавсиф этиб келинганлигини кўриш мумкин. Ҳолбуки, ҳозирги даврда ҳар бир миллий мусиқани атрофлича ўрганиш ва бунда энг аввало маҳаллий бадиий анъаналарни тадқиқ этиш масаласи кун тартибига қўйилган. Зеро, худди ана шундай тадқиқотлар пировардида миллий мусиқа қонуниятлари ҳақида тасавурлар узил-кесил шаклланади. Шу боис эндиликда мамлакатимизнинг барча худудларини бирма-бир кезиб чиқиб, аҳолидан қўшиқчилик ижодиётига доир айтим намуналарини ёзиб олиниб, илмий ўрганиш масаласи давом этмоқда. Бунга мисол тариқасида “Республика мусиқа анъаналари” Ф.Кароматли, И.Ражабов, Т.Ғофурбеков, О.Азимова, Ил. Акбаров, О.Иброҳимов, “Фарғона-Тошкент мусиқа анъалари” Р.Абдуллаев, С.Бекматов, Хоразм мусиқа анъаналари О.Матёқубов, Б.Матёқубов, “Жиззах вилояти ўзбек халқ қўшиқчили ижодиёти” Н.Тоштемиров, “Сурхондарё вилояти ўзбек халқ қўшиқчилик ижодиёти” Қ.Панжиев, “Бухоро мусиқа анъаналари” Ғ.Худоев, Қорақалпоқ мусиқа анъаналари Х.Қурбонов, Наманган халқ мусиқа ижоди Н.Турғунова каби бир қатор мусиқашунос олимлар томонидан ўрганилганлигини кўриш мумкин. Ўзбек халқ қўшиқчилиги ижодиётида юзага келган оилавий маросим, меҳнат, мавсум ва турли мавзулардаги айтим намуналари тадқиқот объекти сифатида эътироф этилади. Мазкур намуналар жойларда маҳаллий аҳолидан ёзиб олинган мусиқий фольклор айтимлари асосида таҳлил қилинган. Шунингдек, ҳар бир вилоят ва туманларда фаолият кўрсатиб келаётган фольклор–этнографик ансамбларнинг ҳам “саҳнавий чиқишлари”да намоён бўлаётган “иккиламчи фольклор” тарзидаги намуналарига ҳам эътибор қаратилади. Ушбуларни тадқиқ этиш жараёнида “қўшиқ” ва “айтим” атамалари ўзаро маънодош ва пойдевор асос тушунчалар сифатида кенг қўлланилган.

Ўзбек халқ мусиқа ижоди юзасидан тадқиқ этилаётган ушбу қўлланманинг методологик асослари сифатида мавзу юзасидан жамланган барча манбалар миллий Мустақиллик мафкураси асосида баҳоланади, халқ қўшиқчилик намуналари замонавий мусиқашуносликда шаклланган тизимли ёндошув асосида тадқиқ қилинади. Бунда ўзбек мусиқашунослари (Ф.Кароматли, И.Ражабов, Т.Ғофурбеков, О.Азимова, Ил. Акбаров, Р.Абдуллаев, О.Иброҳимов, Н.Тоштемиров, Р.Юнусов, Д.Муллажонов, Қ.Панжиев ва бошқа), ҳамда Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги олимлари (А.Алексеев, В.Гусев, И.Земцовский, Т.Попова, А.Мухамбетова, К.Дюшалиев, А.Низомов, Ш.Гуллиев, А.Хошимов)нинг халқ мусиқа ижодига доир тадқиқотларида эришилган илмий натижалари мазкур тадқиқот ишларининг таянч асосларини ташкил этди.

Ўзбек халқ оғзаки ижоди яъни, мусиқий-фольклор орқали ҳозирги кунгача “етиб” келган қўшиқ намуналари ўрганилган ва таҳлил этилган. Табиийки, мазкур намуналардан тарихий келиб чиқиш илдизлари ва тадрижий ривожланиш босқичлари ҳам катта илмий қизиқиш уйғотади. Хусусан, айтимлар орасида турли даврларга мансуб (тотеизм, анимизм, зардуштийлик каби эътиқод ва бошқа маросимлар билан боғлиқ) хилма-хил қўшиқлар учрайди. Уларнинг тарихини аниқлашда маҳаллий

аҳоли кекса авлод вакилларидан олинган маълумотлар ҳам қимматли ҳисобланади. Зеро, маҳаллий аҳоли томонидан куйланаётган қўшиқлар неча асрлардан буён узлуксиз равишда аждоддан авлодга маънавий мерос сифатида ўтиб келмоқда. Шу билан бирга фольклоршунос, адабиётшунос, тарихшунос ва археолог олимларнинг айрим тадқиқотлари ҳам муҳим маълумотлар манбаи сифатида хизмат қилди.

Ўзбек халқ мусиқа ижодини ўрганишдаги дастлабки уринишларни ҳурматли олим, профессор Ф.М.Карорматли томонидан 1955-1956, 1958, 1961 йиллари мазкур вилоятга уюштирилган мусиқий-фольклор сафарлари натижасида кўриш мумкин. Жумладан, йиғилган чолғу куй ва қўшиқ намунлари асосида "Узбекская домбровая музыка" ва "Ўзбек халқининг мусиқа мероси" туркум нашрлари юзага келди, вилоят мусиқаси эса ўзбек миллий мусиқаси таркибини ташкил этган тўртта асосий маҳаллий услуб сифатида тавсиф этилди. ЎзР ФА Санъатшунослик институти олимлари томонидан ўлка халқ санъатини мажмуали ўрганиш мақсадида қатор илмий сафарлар уюштирилди. Тадқиқотлар давомида туманнинг маданий ҳаёти билан бир қаторда мусиқа анъаналари ҳам бир қадар ўрганилиб, унинг дастлабки натижалари ўзбек, рус ва инглиз тилларида илмий жамоатчилик ҳукмига ҳавола этилди. Бироқ, буларнинг барчаси ўзбек халқ қўшиқчилик ижодиётини, унинг бой мусиқий анъаналарини ўрганиш йўлидаги илк қадамлар.

Юқорида зикр этилган илмий тадқиқотларда ўрганилаётган қўшиқларнинг куй, оҳанг асоси эътибордан четда қолган, демакки, оҳанг ва шеър муносабатлари бир қатор кенг ёритилганлигини кўриш мумкин. Шу боис мамалакатимиз ҳудудларининг шаҳар ва қишлоқларида истиқомат қилаётган аҳоли ижодиётида мавжуд қўшиқлар бирма-бир кўздан кечирилиб, уларнинг ўзига хос жиҳатлари, куй-оҳанг ва шеърий тузилмалари илмий ўрганиш, бир-бирига солиштирилган ҳолда инвариант аслини аниқлашга ҳаракат қилиш ҳамда шу аснода ўзбек халқ қўшиқчилик ижодиёти ва унинг ривожланш босқичлари хусусида узил-кесил хулосалар қилиб бориш соҳа мутахассислари олдида катта вазифаларни юклайди.

Мусиқашунос олимлар ўзбек халқ мусиқа ижоди намуналарини ижтимоий ҳаётда тутган ўрни ва бажараётган вазифаларига кўра қуйидаги икки асосий гуруҳга тасниф этадилар:

а) Ижро этилиши маълум шароит ва вазиятлар билан шартланган куй-қўшиқлар (оилавий, мавсумий, меҳнат, диний айтимлар);

б) Исталган "вазият" ёки эркин мавзули куй – қўшиқлар (қўшиқ, терма, лапар, ялла).

Бунда биринчи гуруҳ мазмунини меҳнат жараёнига боғлиқ айтимлар, оилавий маросим, мавсумий маросим ва меҳнат қўшиқлари ташкил этса, иккинчи гуруҳ таркиби ўз ичига қўшиқ, терма, лапар, ялла, ашула каби айтимларни олади.

Оилавий маросимларнинг энг зарур вазифалари қаторида авлодларни миллий қадрият, анъана ва кўркам одатлар асосида тарбиялашни қайд этиш мумкин. Бу ҳол ўз навбатида, мазкур вазият қўшиқларини ижро шаклига кўра қатор тур ва туркумларга ажратишни тақозо этади. Шунга кўра инсон умри давомида унга ҳамроҳлик қилиб келувчи оилавий маросимларни шартли равишда етти турга ажратиш мумкин.

Мавсумий қўшиқлар – Республикамиз халқ мусиқа ижодиётининг салмоқли қисмини ташкил этади. Инсониятнинг кўп асрлик умри давомида йил фаслларининг тутган ўрни бениҳоят каттадир. Фольклоршунос ва мусиқашунос олимларимиз томонидан йилнинг тўрт фаслига хос маросимлар ўтказилганлиги эътироф этилган.

Меҳнат бу – инсоннинг нафақат жисмоний, балки, руҳий зўриқишидир. У оғир бўлиб кишидан машаққат талаб этади. Ана шу машаққатни куй-қўшиқларига солиб куйлаш маҳаллий аҳолининг ўзига хос хусусиятларидан биридир. Азалдан бу халқ оғир меҳнатни енгиб ўтишда руҳий тетиклик ва қувват бағишловчи қўшиқлар тўқиган ва куйлаган. Халқ қўшиқчилик ижодиётида юзага келган меҳнат айтимлари мусиқашуносликда қайд этилган уч турга бўлиниш анъанасига мувофиқ тасниф эилади.

Ўзбекистон Республикаси мусиқа анъаналари таркибида қўшиқ жанри алоҳида ўрин эгалайди. Ўзбек қўшиқчилик ижодиётида етакчилик қилаётган ушбу туркумнинг қўшиқ, терма, лапар, ялла каби жанрлари мавжуд.

Хулоса сифатида айтиш керакки Ўзбекистон мусиқий-фолькор санъати ниҳоятда бой ва ранг-баранг бўлиши билан бир қаторда, ҳалқнинг ижтимоий турмуш тарзида таркиб топган ва ривожланган санъат шаклларидир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистонда мусиқа санъатини янада ривожлантиришни қўллаб қувватлаш ва рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Фармони.

1995 йил 20 октябрь // Ўзбекистон овози. – Тошкент, 1995. – 21 октябрь. – Б. 1-2.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 17 ноябрдаги “Ўзбек миллий мақом санъатини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори // Халқ сўзи. – Тошкент, 2017. – 18 ноябрь. – Б. 1-2.
3. Абдурахмон Жомий. Рисолаи мусиқий. – Тошкент: Фан, 1997. – Б. 310.
4. Кароматов Ф.М. Ўзбек мусикаси тарихи. Тошкент, Ўқитувчи. 1981. – Б. 27-34
5. Алавия М. «Ўзбек халқ маросим қўшиқлари» Тошкент, Фан, 1974 й. – Б. 221.
6. Аманов Б., Мухамбетова А. Казахская традиционная музыка и XX век. Алматы, дайк Пресс, 2002 г.– С. 324.
7. Гуллыев Ш. Туркменская музыка. Автореферат диссертации на соискание ученой степенна доктора искусствоведения, специальность: 17.00.02 – Музыкальное искусство. Ташкент. 1998 г.– С.37.
8. Дюшалиев К., Лузанова Е. Кыргыское народное музыкальное творчество: Учеб. Пособие / Под ред. Е. В. Назайкинскогою – Б.: Илим, 1999, - 344 с.
9. Иброҳимов О.А. «Ўзбек халқ мусиқа ижоди» (методик тавсиялар I қисм), Тошкент, 1994 й. – Б. 62.
10. Низамов А. Суфизм в контексте музыкальной культуры народов Центральной Азии, Автореферат диссертации на соискание ученой степенна доктора искусствоведения, специальность: 17.00.02 – «Музыкальное искусство». Ташкент. 1998, - С. 36.
11. Панжиев Қ.Б. Ўзбек халқ қўшиқчилик ижодиёти. Ўқув қўлланма. Тошкент, 2021. – Б. 274.

УДК 376.37

Рсалдинова А.К, Утемуратова А.Б., Сүлеймен Ә.Қ.
Ғылыми жетекшісі п.ғ.к., доцент Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы
7М01902-Логопедия мамандығының 2 курс магистранты Абай атындағы ҚазҰПУ,
Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы
7М021–Арнайы педагогика бойынша мамандар даярлау мамандығының 3 курс докторанты,
Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ СӨЙЛЕУ ТІЛІ БҰЗЫЛЫСЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ АТА-АНАЛАРЫМЕН ЛОГОПЕДТІҢ ӨЗАРА ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ОРНАТУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация: Бала мен қоршаған орта арасындағы байланыстың ең маңызды құралы-адамның күрделі жоғары психикалық функцияларының біріне жататын сөйлеу тілі болып табылады. Осы ретте баланың сөйлеу тілін түзету және дамыту барысында логопедтің баланың ата-анасын түзеу-педагогикалық процесінее белсенді қатысушы ретінде қосу және бұл жұмысты ұйымдастыруы маңызды орын алады. Аталмыш мақалада мектепке дейінгі сөйлеу тілі бұзылысы бар балалардың ата-аналарымен логопедтің өзара қарым-қатынас орнату жолдары мен формалары көрсетілген.
Кілт сөздер: мектепке дейінгі жастағы сөйлеу тілі бұзылысы бар бала; ата-ананың құзіреттілік деңгейі; әңгімелесу; тақырыптық кеңестер; ақпараттық-аналитикаық жұмыс.

Аннотация. Важнейшим средством связи между ребенком и окружающей средой является речь, принадлежащая к одной из сложных высших психических функций человека. При этом важное место в процессе коррекции и развития речи ребенка занимает включение в коррекционно-педагогический процесс родителей ребенка логопедом в качестве активного участника и организация этой работы. В данной статье представлены пути и формы взаимодействия логопеда с родителями детей с нарушениями речи дошкольного возраста.
Ключевые слова: ребенок с нарушениями речи дошкольного возраста; уровень компетентности родителей; беседа; тематические консультации; информационно-аналитическая работа.

Abstract. The most important means of communication between the child and the environment is speech, which belongs to one of the complex higher mental functions of a person. At the same time, an important place in the process of correction and development of a child's speech is occupied by the inclusion of the child's parents in the correctional and pedagogical process by a speech therapist as an active

participant and the organization of this work. This article presents the ways and forms of interaction of a speech therapist with parents of children with speech disorders of preschool age.

Keywords: a child with speech disorders of preschool age; the level of competence of parents; conversation; thematic consultations; information and analytical work.

Логопедиялық жұмыстың толыққанды жүргізілуі үшін логопедтің баланың ата-анасымен тығыз ынтымақтастығы мен өзара бірлескен әрекетінің болуы шарт. Ата-ананы бірлескен процеске қосу баланың сөйлеу тілін дамыту бойынша жұмыстың тиімділігін едәуір арттыруға мүмкіндік береді. Өкінішке орай, ата-ана баланы маманға әкелуімен, мектепке дейінгі білім беру жүйесіндегі түзете-дамыту процесінің ата-ананың өз функцияларын логопед пен тәрбиешілерге ауыстыруды білдірмейтінін ұмытып кетеді, керісінше түзете-дамыту процесі қатысушыларын тығыз ынтымақтастыққа шақырады. Сөйлеу тілі бұзылысы бар баланың отбасын түзету процесіне тарту бірнеше шарттардың орындалуын қамтиды. Біріншіден, логопедтің ата-аналармен сенімді қарым-қатынас орнатуы; екіншіден, сөйлеу бұзылыстарын диагностикалау және түзету мәселелерінде ата-ананың құзыреттілік деңгейін арттыру; үшіншіден, ата-аналармен жұмыс жасауда әдістердің дәстүрлі және инновациялық түрлерін қолдану.[1]

Логопедтің ата-аналармен жұмысының маңыздылығы мен алуан түрлілігін асыра бағалау қиын. Оларды пайдалану қажеттілігі тек логопед үшін ғана емес, ең алдымен балалары мектепке дейінгі мекемеге баратын ата-аналар үшін де маңызды. Түзету процесінің сәттілігі көбінесе ата-ана мен логопед арасындағы өзара қарым-қатынастың қандай түрде ұйымдастырылғанына байланысты. Отбасымен өзара әрекеттесудің негізгі формалары ұжымдық, жеке және көрнекі-ақпараттық болып бөлінеді.

Ұжымдық формаларға ата-аналар жиналыстары, кеңестер, семинарлар жатады. Топтық ата — аналар жиналысы-бұл логопедтің ата-аналар тобымен жұмысының тиімді түрі, отбасы жағдайында белгілі бір жастағы балалардағы сөйлеу тілі бұзылыстарын түзете-дамытудың міндеттерімен, мазмұнымен және әдістерімен ұйымдастырылған таныстыру формасы. Жиналыс алдын-ала айтылған тақырып бойынша өткізіледі және ата-аналарға ыңғайлы уақытта тағайындалады. Құрылымы бойынша кеңес беру және семинар ата-аналар жиналысына ұқсас. Өзара әрекеттесудің екі түрінде де логопед өзінің теориялық білімі мен практикалық дағдыларын ата-аналарға береді.

Жеке формаларға ата-аналармен әңгімелесу мен тақырыптық кеңестер кіреді. Әңгімелесу-отбасымен байланыс орнатудың ең қолжетімді түрлерінің бірі. Әңгімелесу тәуелсіз формада болуы мүмкін және басқа жұмыс түрлеріне қосылуы мүмкін. Әңгімелесудің мақсаты - белгілі бір мәселе бойынша пікір алмасу; оның ерекшелігі-логопед пен ата-ананың белсенді қатысуы. Әңгіме түзету және дамыту процесінің кез-келген қатысушысының бастамасы бойынша өздігінен пайда болуы мүмкін. Әңгімелесуге дайындық кезінде логопед ата-анаға қандай сұрақтар қоятынын ойластырып, оларға тақырыпты хабарлап, олардан жауап алғысы келетін сұрақтарды дайындауы қажет.

Тақырыптық кеңестер қазіргі уақытта бір немесе бірнеше отбасы үшін өзекті болып табылатын мәселені егжей-тегжейлі көрсету мақсатында ұйымдастырылады. Консультацияның бір бөлігі балаларды оқытудағы қиындықтарға арналған. Кеңес беру әңгімелесуге жақын, олардың басты айырмашылығы-әңгімелесудің диалогты түрде өтуі. Логопед ата-анаға таңдалған тақырып бойынша білікті кеңес беруге тырысады. Бұл форма отбасы өмірін жақынырақ білуге, қажет кезде көмек көрсетуге мүмкіндік береді, ата-ананы балаға байыпты қарауға, баланы тиімді оқыту мен тәрбиелеу туралы ойлануға шақырады. Кеңес берудің басты мақсаты-ата-ананы бала тәрбиесінде қолдау және кеңес беру болып табылады. Логопедтің ата-аналармен өзара ынтымақтастығында көрнекі-ақпараттық әдістер маңызды орынға ие. Мұнда ата-ана баланың сөйлеу тілін түзету мен дамытудың шарттарымен, міндеттерімен, мазмұнымен және әдістерімен, сөйлеу тілі бұзылыстарын алдын-алу жолдарымен танысады, үй жағдайында баламен жұмыс жасауда тиімді бағдар беріледі. Ақпарат баспа, аудио-видео жазба, бейнефрагмент, фотосурет, жадынама, электронды жазба түрінде беріледі.[3]

Қазіргі уақытта ата-аналармен қарым-қатынастың дәстүрлі емес түрлері мамандар мен ата-аналар арасында ерекше танымал, олардың бірнеше түрлеріне тоқталсақ: ақпараттық-аналитикалық, танымдық көрнекі-ақпараттық (ақпараттық-танымдық және ақпараттық-ағартушылық формалар).

Ата-аналармен қарым-қатынасты ұйымдастырудың ақпараттық-аналитикалық формаларының негізгі міндеті-әр баланың отбасы, оның ата-анасының жалпы мәдени деңгейі, оларда қажетті педагогикалық білімнің болуы, отбасындағы балаға деген көзқарас, ата-аналардың психологиялық-педагогикалық ақпаратқа деген сұраныстары, қызығушылықтары, қажеттіліктері туралы мәліметтерді жинау, өңдеу және пайдалану болып табылады. Аналитикалық форма негізінде мектепке дейінгі

мекеме жағдайында балаға жеке тұлғаға бағытталған тәсілді жүзеге асыруға, баламен түзету, тәрбие және білім беру жұмыстарының тиімділігін арттыруға және олардың ата-аналарымен сауатты қарым-қатынас орнатуға болады.

Ақпараттық-аналитикалық жұмыс түрі ата-ананың мүдделерін, сұраныстарын анықтауға, мамандар арасында, ата-ана мен бала арасында эмоционалды байланыс орнатуға бағытталған. Бұл жұмыс түрлеріне: сауалнама, тесттер, "сенім пошта жәшігі" жатады. Бұл жұмыс түрінде кері байланыстың орын алуы маңызды болып есептеледі. Сауалнаманың мақсаты- сөйлеу тілі бұзылысы бар баланың отбасын зерттеу, ата-аналардың педагогикалық-психологиялық біліміндегі қажеттіліктерін анықтау, отбасы мүшелерімен байланыс орнату. Жиналған мәліметтер негізінде нақты ақпаратты ала отырып, логопед әр баланың туыстық байланыстарының құрылымының ерекшеліктерін, мектеп жасына дейінгі баланың отбасы мен отбасылық тәрбиесінің ерекшеліктерін талдай алады және әр ата-анамен қарым-қатынас тактикасын дамыта алады. Бұл әр отбасының педагогикалық қажеттіліктерін жақсырақ бағдарлауға, оның жеке ерекшеліктерін ескеруге көмектеседі. Бос уақытты бірге өткізу формалары – мерекелер, көрмелер түрінде логопед пен ата-аналар арасында, ата-аналар мен балалар арасында жылы, бейресми, сенімді қарым-қатынас, эмоционалды байланыс орнатуға арналған. Бұл қарым-қатынас формасы топта эмоционалды жайлылық жасауға мүмкіндік береді. Ата-аналар қарым-қатынасқа ашық бола бастайды. Бұл формада мектепке дейінгі мекеме аясында қалыптасқан пікірлес ата - аналарды біріктіретін мәдени орталыққа айналуы мүмкін.

Логопедтің отбасымен қарым-қатынасын ұйымдастырудың танымдық формалары ата-аналарды баланың сөйлеу тілі дамуының ерекшеліктерімен, сөйлеу бұзылыстарын түзетудің ұтымды әдістері және тәсілдерімен таныстыруға, ата-аналардың практикалық дағдыларын қалыптастыруға арналған. Негізгі рөл дәстүрлі емес формадағы жиналыстарға тиесілі. Дәстүрлі емес ата-аналар жиналысы-пассивті ата-аналардың назарын белсендіретін, әңгімелердің мәнін оңай есте сақтауға ықпал ететін, мейірімді, ашық әңгімеге ерекше көңіл-күй қалыптастыратын әдістер мен тәсілдерді қолдануға мүмкіндік береді. Мұның бәрі ата-аналардың балалардағы сөйлеу бұзылыстарын түзету мәселелеріне деген қызығушылығын арттырады, топтағы немесе логопед ұйымдастырған жиналыстарға белсенді қатысуды едәуір арттырады, ата-аналарды осы мәселені шешуге белсендіреді. Сондай-ақ, бұл жиналыс түрі ата-аналар клубын ұйымдастыру жолын ашады. Клуб отырыстарына тек маман мен ата-аналар ғана емес, балалар да қатыса алады. Мұндай кездесулерде балалар ата-аналарымен бірге бейнематериалдарды, кітаптарды қарап, мультфильмдерді талқылайды. Балалар белгілі бір ақпаратты түсінуге мүмкіндік алады, ал ата-аналар өз білімдері мен тәжірибелерін ынтамен жеткізеді.[2]

Алайда, ата-аналар жиналысының дәстүрлі емес өткізілуі логопедтің ата-аналарға қарым-қатынас серіктестері ретінде қараған жағдайда ғана айтуға болады, олардың білім беру тәжірибесін, сабақтарға қажеттіліктерін ескере отырып, ата-аналарды белсендіру әдістерін қолданады.

Осылайша, логопед пен ата-аналардың қарым-қатынасын ұйымдастырудың танымдық формалары ата-аналардың психологиялық-педагогикалық мәдениетін арттыруда басым рөл атқаруға арналған, яғни ата-аналардың түзету және дамыту процесіне деген көзқарасын өзгертуге ықпал етеді. Ата-ана баланы үйден басқа ортада көреді, сонымен қатар оның басқа балалармен және ересектермен қарым-қатынас процесін бақылайды.

Логопед пен ата-ана арасындағы қарым-қатынасты ұйымдастырудың көрнекі-ақпараттық дәстүрлі емес формалары логопед жұмысының шарттарымен, мазмұнымен және әдістерімен таныстыру міндеттерін шешеді, бұл логопедтің қызметін объективті бағалауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған дереккөздер:

1. Бачина О.В., Самородова Л.Н. Взаимодействие логопеда и семьи ребенка с недостатками речи.М//ТЦСфера,2009//64 стр

2. Лукашевич, В.А. Сотрудничество логопеда и семьи в современных условиях // Теория и практика образования в современном мире мат-лы V Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, июль 2014 г) – СПб//СатисЪ, 2014// – С201-204

3. Степанова О.А. Организация логопедической работы в дошкольном образовательном учреждении//М//2003г.

ӘОЖ_376

Рымханова А.Р.
PhD, қауымдастырылған профессор
Қыпшақова М.М.
дефектология мамандығының 1курс магистранты,
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Арнайы және инклюзивті білім беру кафедрасы, Қазақстан, Қарағанды қ.
E-mail: kypshakova.moldir@mail.ru

СЕНСОРЛЫҚ ОЙЫНДАР АУТИСТ БАЛАМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ТӘСІЛІ РЕТІНДЕ

Аннотация. Мақалада қазіргі заманның өзекті мәселесіне айналып отырған аутизм дерті жайында айтылған. Аутизм немесе аутистік спектрдің бұзылысы бар балалардың негізгі белгілері мен олармен жүргізілетін түзету жұмыстары қарастырылған.Ойын әрекетінің аутистік спектрдің бұзылысы бар балалар үшін маңызы мен сенсорлық ойындардың түрлері баяндалған.Мақаладан осы санаттағы балалармен жүргізілетін сенсорлық ойындардың түрлері мен тәсілдерімен таныса аласыздар.

Түйінді сөздер: аутизм, түзету жұмыстары, ойын, сенсорлық ойын, сенсорлық сезімдер, заттық ойын іс әрекеті, эмоционалды қатынас.

Қазіргі заманның өзекті мәселесінің бірі аутизм болып отыр. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының соңғы мәліметтеріне сүйенетін болсақ, дүниежүзінде шамамен әрбір 100 баланың 1-і аутизм дертіне шалдыққан.Ал, Қазақстандағы Денсаулық сақтау министрлігінің ана мен бала денсаулығын қорғау департаментінің хабарлауы бойынша, соңғы 7 жылда балалардағы аутизмнің анықталу жағдайы 5 есеге ұлғайған. ҚР Денсаулық сақтау министрлігі «Республикалық психикалық денсаулық ғылыми-практикалық орталығының» мәліметін есепке алатын болсақ, 2021 жылдың 31 желтоқсанындағы жағдай бойынша аутистік спектр бұзылысы бар 4887 науқас динамикалық бақылауда тұр.

2015 жылы балалардағы аутизмнің бар болғаны 228 жағдайы анықталған болса, 2016 ж. – 285; 2017 ж. – 394; 2018 ж. – 476; 2019 ж. – 645, 2020 ж. - 756; 2021 ж. – 1184 жағдай тіркелген.Яғни, бұл көрсеткіштерге қарап, балалардағы аутистік спектр бұзылысының артқандығын байқауға болады.

Аутизм терминін (грек тілінен аударғанда autos-өзі) 1912 жылы Э.Блейлер адамның эмоционалды қажеттіліктерімен реттелетін және шындыққа тәуелді емес ойлаудың ерекше түріне сілтеме жасау үшін енгізді [1].

Зерттеуші ғалымдар Аутизм синдромының ең айқын белгілеріне мыналарды жатқызады:

- Эмоционалды байланыс орнату қабілетінің бұзылуы.
- Мінез-құлықтағы стереотип, монотонды әрекеттердің болуы.
- Сөйлеу дамуының ерекшеліктері: мутизм, эхолалия, сөйлеу штамптары, сөйлеу тілінде 1-ші жақтың (яғни,мен) болмауы.

Аутист балалармен жұмыс істейтін әрбір маман бір мезетте психолог та, мұғалім де, тіпті ата-ана да бола алу керек. Яғни,ол дегеніміз аутист баламен қарым-қатынас стилі көп түрлі: психолог секілді бірде жұмсақ стильден, іскерлік, ынтымақтастық стильге ауыса отырып, содан кейін мұғалім секілді біршама директивті стиліне ауысады, ал бірде ата-анасындай сүйіспеншілігі мен қамқорлығының көрінісі әрқашан да бойында болуы керек екен.

Дамуында кемшілігі бар балалармен жұмыс оларды қоғамға біріктіру және сәтті әлеуметтендіру мақсатында жүргізіледі.

Аутист баламен түзету жұмысы негізінен баланың ересек адаммен және қоршаған ортамен эмоционалды байланысын және өзара әрекеттесуін дамытуға, аутист баланың әлеуметтік бейімделуін арттыратын және мамандар мен ата-аналардың жұмысындағы ең маңыздысы болып табылатын мінез-құлықтың ішкі бейімделу механизмдерін қалыптастыруға бағытталған [2, Б.9].

Аутист баламен өзара әрекеттесу диагнозға және баланың нақты мүмкіндіктеріне байланысты құрылуы керек.

Түзету жұмыстары бір уақытта бірнеше бағытта жүргізілуі керек, олардың арасында ойын әрекеті (баланың ойнау қабілеті мен қалауы) басым бағыттардың бірі болып табылады.

Әдетте ойын мінез-құлқының келесідей түрлері бар:

- манипуляциялық ойын (бала ойыншықты домалатады, айналдырады, лақтырады, оның

"функцияларына" назар аудармайды);

- реттеу (заттарды белгілі бір ретпен орналастыру-бір-біріне қою, қатарға қою, бірінен соң бірін қою және т.б.);

- функционалды ойын (заттар мен ойыншықтарды олардың қызметіне сәйкес пайдалану (мысалы, қуыршақты ойыншық тарақпен тарау);

- символдық ойын (бала затты басқа затпен алмастыра отырып пайдаланады (мысалы, бала таяқшаға ат сияқты секіреді)); бала затқа ие емес қасиеттерді береді ("бұл қуыршақтың беті лас"), бала жоқ затқа бар сияқты қарайды ("егер шыныаяқ бос болса, оны суға толғандай ойнайды") [3, Б.37].

Аутист балалармен жұмыс ең қарапайым міндеттерден басталады:

- Балаларды ересек адамның заттық-ойын іс-әрекетін бақылауға және олардың әрекеттеріне еліктей отырып, іс-әрекетті ересек адамның қолдауымен орындауға үйрету;

- Балаларға ойыншықтармен ойнатуға үйрету;

- Ересектерге еліктеу және іс-әрекеттерді көрсету арқылы балаларды

заттық ойын іс-әрекетін орындауға деген қызығушылығын арттыру;

- Балаларда ойналатын затқа немесе ойыншыққа эмоционалды қатынасты тәрбиелеу;

- Балалардың қозғалыс ойындарына деген қызығушылығын арттыру;

- Балаларға таныс ертегілердің эпизодтарын сахналауға қатысуға үйрету;

- Балаларды бір-біріне кедергі жасамай ойнауға үйрету [4, Б.13].

Ойын- баланың жан-жақты дамуына оң әсерін тигізетін бірден-бір тәсіл. Оның ішінде осы санаттағы балаларды түзетуде сенсорлық ойынның маңызы зор.

Сенсорлық ойындар балаға әлемді жақсы сезінуге, көруге және тануға көмектеседі. Олар мұны кедергісіз және оған зиян келтірмей жасайды. Ойын арқылы жағымды эмоциялар беріледі, басқа адамдармен байланысу және қарым-қатынас жасау мүмкіндігі бар. Ойыншықтар маңызды рөл атқарады.

Олардың көмегімен бала әртүрлі сезімдерді біледі:

- көру (заттардың түсі, мөлшері, пішіні);

- есту (дыбыстар, музыка);

- тактильді (материалдың құрылымы, ойыншықтардағы тесіктер, баулар);

- иіс сезу (тағамның, табиғи материалдардың иісі);

- дәм (әр түрлі тағамдардың дәмі);

- моторлы (кеңістіктегі бағдар, тепе-теңдік)

Біз ойыншықтарды баланың ерекшеліктерін есепке алу принципі бойынша таңдаймыз. Олар қарапайым және қауіпсіз болуы қажет, сынбауы керек. Егер бұл орын алса, онда бәрі оңай орнына келтіріліп, ойын барысында түзетілуі керек [5,Б.35].

Сенсорлық ойын түрлері алуан түрлі.Оны аутистік спектр бұзылыстары бар балалармен жұмыс жасайтын маман немесе ата-ана өзінің қиялы мен шығармашылығына қарай түрлендірсе болады.Сол ойындардың бірнеше нұсқасын назарларыңызға ұсынамыз.

Түстермен ойналатын сенсорлық ойындар

Қағазға, қиыршық тастарға, әйнекке бояулармен сурет салу. Бұл визуалды сезімдерді ғана емес, сонымен қатар тактильді сезімдерді де қолдануға мүмкіндік береді. Суды бояу арқылы түстерді зерттеуге де көмектеседі. Керемет әсер алу үшін сабын немесе сусабын қосып, нәтижесінде түрлі-түсті көбік алуға болады.

Сумен ойналатын сенсорлық ойындар

Ойын арқылы балаға ыңғай табуға болады.Балалардағы су ойындары жағымды эмоционалды көңіл-күй қалыптастырады, қарым-қатынас дағдыларын дамытуға, қоршаған әлемді тануға ықпал етеді. Сумен ойнау, шашырау, құю оларға өте ұнайды. Оларды шомылу кезінде ғана емес, кез- келген уақытта ойнауға болады. Су эмоционалды жағдайға өте жағымды әсер етеді, босаңсуға көмектеседі.

Су ойындары кезінде бала:

- Жаңа сенсорлық білім алады.

- Ата-анамен, мұғаліммен эмоционалды байланыс орнатады.

- Оң, жағымды эмоцияларды бастан кешіреді.

- Ұсақ моториканы жақсартады.

Су ойындарының әртүрлі түрлері бар. Олардың әрқайсысын кезекпен ойнауға тырысу керек,сол ойындардың ішінде балаға қызықтысы міндетті түрде табылады.

Ойындардың мынадай нұсқаларын назарларыңызға ұсынамыз.

Маңызды ескерту! Ойындар кезінде ересек өз әрекеттеріне түсініктеме беріп отыруы керек,

процесті сөзбен сипаттап, не істеп жатқандығын баяндап отыруы қажет. Баланы мадақтауды, көтермелеуді және оның қиындықтарын жеңуге көмектесуді ұмытпаған жөн.

Су құю. Бұл ойын үшін бірнеше түрлі контейнерлерді тостағандар,стакан, әртүрлі мөлшердегі пластикалық бөтелкелерді алу қажет. Оларды сумен толтырып, бір контейнерден екіншісіне құюға болады.

Су атыспақ немесе шашырату. Бұл ойынды жазғы уақытта сыртта өткізу ұсынылады.Ойынға су тапаншаларын, суару шлангтарын, түрлі шашыратқыштарды пайдалануға болады.

Малтатас. Өзеннің, көлдің немесе тоғанның жағасында болған кезде тастарды суға лақтырып, су бетіндегі шеңберлердің таралуын бақылауға болады.

Субұрқақ, сарқырама. Краннан су ағынының астына тар бөтелке немесе қасық қойыңыз. Бұл жағдайда шашырау субұрқағы пайда болады, бұл балаларға өте ұнайды.

Қуыршақтарды шомылу. Қуыршақтарды шешіндіріп, сабын мен ысқышпен жуындыру, содан кейін сүлгімен сүртіп киіндіру.Бұл баладағы өз- өзіне қызмет ету дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Бассейн. Тостағанды немесе бассейнді сумен толтырып, ойыншықтарға арналған бассейн ұйымдастырыңыз, оларды жүзуге үйретіңіз.

Маңызды! Егер бала оған барған болса және бассейннің не екенін түсінсе, бассейн ойынын өткізу ұсынылады.

Көл. Бұл ойын үшін үлкен су ыдысы қажет. Көлге балықты салып, олардың жүзуін көруге болады. Содан кейін балықты аулап, шелекке жинаймыз.Балықты аулау үшін сүзгіш немесе қармақтарды пайдалануға болады.

Ыдыс жуу. Ойыншық түскі астан кейін ыдыстарды губкамен жуу. Алдымен жылы сумен жуып, содан кейін суық сумен шаю.Осы әрекеттерді балаға үйрету арқылы рөлге кіріп,баламен ойнаңыз.

Көбік кеші. Ваннаны сумен толтырып, оған көбік қосыңыз. Көбіктен әртүрлі заттарды салуға болады – сақал мен мұрт, басына қалпақ, зәулім сарай салу деген сияқты.

Түсті су. Бұл ойын үшін қылқаламдар, акварель бояулары және бірнеше стакан су қажет. Қылқаламды алып, оған бояуды жағып және суға батырыңыз. Содан кейін баламен бірге мөлдір судың түсін қалай өзгертетінін байқауға болады. Ойынды баланың сүйікті түсінен бастауға болады. Сондай-ақ, бірнеше түстерді араластырып, сары және көк түстерді араластырғанда жасыл түс шығатынын, көк және қызыл түстен – күлгін, қызыл және сары түстерді қосқанда қызғылт-сары түстің қалай жасайтынын көруге болады.

Сумен ойнау кезінде бала еденге, үстелге су шашыратып немесе төгіп тастауы мүмкін. Бұған дайын болыңыз және оған ешқашан ұрыспаңыз. Ең бастысы-ойынды дұрыс ұйымдастыру. Егер пәтерде сумен ойнау кезінде оындай жағдай орын аласа, онда баламен бірге еденді сүртуге болады.

Жарма және басқа да табиғи материалдармен ойындар.

Мұндай ойындар қолдың ұсақ моторикасын жақсы дамытады, сөйлеуді дамытуға көмектеседі.

Табиғи материалдар ғана емес, сонымен қатар баланың сүйікті ойыншықтары да қатысатын сенсорлық қораптарды құрастыруға болады. Бұл кішкентай машиналар, конструктордан алынған фигуралар болуы мүмкін. Аппликацияларды кесу, жармаға,құмға сурет салу сияқты іс-әрекеттерді қосуға болады. Сусымалы материалдармен сабақ кезінде баланы қызықтыратын және тазалау уақытын қысқартатын арнайы жарықтандырылған үстелді пайдалану ыңғайлы болады. Сондай-ақ қарапайым картон қорапты немесе ыдысты пайдалануға да болады.

Жарық пен көлеңкемен ойналатын ойындар

Лампаны, фонарьды немесе шамды пайдалану арқылы, қабырғаға шынайы көлеңке театрын жасаймыз. Айна көмегімен күн қояндарымен ойнауға болады. Ал айнамен ойын балаға жағымды әсер қалдыратыны сөзсіз [6,Б.42-52].

Рөлдік ойындар

Мұндай ойындар әлеуметтік дағдыларды жақсы дамытады. Ойнау кезінде бала өзін басқа бейнеде көрсетіп қана қоймай, басқа сезімдер мен эмоцияларды да байқап көреді.

Ойында шынайы әлемде қорқынышты болған нәрсені немесе іс- әрекетерді жасауға болады. Дәрігерді, сатушыны, мұғалімді рөлдеу арқылы қоғамдағы белгілі бір жағдайға бейімделуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ, ол басқа балалармен достасуға,қарым-қатынас жасауға көмектеседі, мысалы, ертегіні бірге сомдайды. Мұнда магниттік тақта және бірнеше жануарлар бейнеленген суретті магнит қажет болады. Үймен кез-келген ертегіні ойнауға болады.

Қозғалмалы ойындар

Секіру, доп лақтыру, жүгіру. Мұның бәрі созылуға, тепе-теңдік сезіміне, бұлшықеттерді нығайтуға бағытталған іс-әрекеттер. Қарапайым жатығуды сенсорлық жолда жасаса, қызықты әрі көңілді болады. Сондай-ақ әртүрлі тренажерлерді де қолдануға болады.Қозғалмалы ойындар кезінде

физикалық белсенділікті реттеу және шаршаудың сыртқы белгілерін бақылау қажет екенін есте ұстаған жөн.

Егер ойындар ырғақты тақпақтармен немесе балалар әндерімен бірге жүретін болса, балаларға көңілді және қызықты болады және бұл олардың назарын аударуға көмектеседі.Әрине,бұл ойындардың нұсқалары ғана, ойындарды әртүрлі нұсқада,формада ұйымдастыруға болады.

Аутизмі бар балаларға арналған ойындарды таңдауда не маңызды?

Мамандар балаларға арналған ойындар қарапайым және қолжетімді болуын ұсынады, ондай ойындар балада қысым мен кедергі жасамауы керек. Бұл бұрын ойнаған таныс нәрсе болғаны жөн. Бірте-бірте ойындарды өрбітіп, қарапайымнан күрделіге көшу керек [7,Б.44].

Айта кету керек, әртүрлі ерекшеліктері бар балалар осы немесе басқа ойынды түрліше қабылдауы мүмкін.Сондықтан, сабақ барысында әр балаға жеке-жеке ыңғай жасау қажет, көмектесу, қолдау, кеңес беру, қажет болған жағдайда бірнеше рет қайталау керек.

Пайдаланылған көздердің тізімі

1. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/v-5-raz-vyiroslo-chislo-detey-s-autizmom-v-kazahstane-459609/

2. Аутизмі балаларға арналған арнайы дамыту бағдарламасы /Ерсарина А.К., Джангельдинова З.Б., Айтжанова Р.К.- Алматы, ТП ҰҒП О, 2020. - 169 б.

3. Сенсорные особенности детей с расстройствами аутистического спектра. Стратегии помощи. Методическое пособие / Манелис Н.Г., Никитина Ю.В., Феррои Л.М., Комарова О.П. / Под общ. ред.А.В. Хаустова, Н.Г. Манелис. М.: ФРЦ ФГБОУ ВО МГППУ, 2018. 70с.

4. Работа с родителями детей с расстройствами аутистического спектра в раннем возрасте: методическое пособие / Авт.-сост. Т.В. Кондратьева. – Самара. 2019. – 120 с.

5. Развитие основных навыков у детей с аутизмом :Эффективная методика игровых занятий с особыми детьми / Тара Делани ; пер. с англ. В. Дегтяревой ; науч. ред. С. Анисимова. — 2-е изд. — Екатеринбург : Рама Паблишинг, 2016. — 272 с.

6. Янушко Е.А. Игры с аутичным ребенком. Установление контакта, способы взаимодействия, развитие речи, психотерапия/ практическое пособие для психологов, педагогов и родителей-2-е изд. — «Теревинф», Москва: 2016. — 273 с.

7. Денверская модель раннего вмешательства для детей с аутизмом: Как в процессе повседневного взаимодействия научить ребенка играть, общаться и учиться / Салли Дж. Роджерс, Джеральдин Доусон, Лори А. Висмара; [пер. с англ. В. Дегтяревой]. — Екатеринбург : Рама Паблишинг, 2016. — 416 с.

ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ШАРТТАРЫ

Айтжанова Р.М.
П.ғ.к., қауымдастырылған профессор
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Мектепке дейінгі және педагогикалық-психологиялық дайындық кафедрасы
Қазақстан, Қарағанды қ.
rozaaitzhanova@mail.ru

Садық Г. Қ.
Магистрант
Мектепке дейінгі және педагогикалық-психологиялық дайындық кафедрасы
Қазақстан, Қарағанды қ.
sadykglm@gmail.com

Аннотация

Мақалада педагог-психологтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру негізге алынып, осы тақырыпта шетелдік ғалымдардың еңбектеріне қысқаша шолу жасалынады және педагог-психологтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың шарттарын ғалымдар еңбектерінде қалай қарастырғандығы талданады. Педагог-психологтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру шарттарын ашатын ғалымдардың жұмыстары біздің мақаламыз үшін маңызды болып табылады.

Кілт сөздер: құзыреттілік, кәсіби құзыреттілік, шарт, педагог-психолог.

Аннотация

В статье берется за основу формирование профессиональной компетентности педагога-психолога, дается краткий обзор работ зарубежных ученых на эту тему и анализируется, как условия формирования профессиональной компетентности педагога-психолога рассматривались в трудах ученых. Работа ученых, раскрывающих условия формирования профессиональной компетентности педагога-психолога, является важной для нашей статьи.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, условие, педагог-психолог.

Annotation

The article takes as a basis the formation of professional competence of a teacher-psychologist, a brief review of the works of foreign scientists on this topic and analyzes how the conditions for the formation of professional competence of a teacher-psychologist were considered in the works of scientists. The work of scientists who reveal the conditions for the formation of professional competence of a teacher-psychologist is of great importance for our article.

Keywords: competence, professional competence, condition, teacher-psychologist.

Қазіргі білім рухани дамыған, білімді тұлғаны қалыптастырудың негізгі мақсатын көздейді. Жалпы мәдениеттің негізгі құрамдас бөлігі болып табылатын білім жеке тұлғаның білім беру, рухани және мәдени қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында білім беруді таңдау еркіндігін қамтамасыз ететін тұлғаға бағытталған тәсіл негізінде құрылады. Қоғамның әлеуметтік тапсырысы және жаңа білім беру стандарттарын енгізу үздіксіз кәсіби өсуге дайын бәсекеге қабілетті, сындарлы және әлеуметтік бейімделген маман даярлауды талап етеді. Кәсіби құзыреттілік-бұл адамның кәсіби қызметті сәтті жүзеге асыруға дайындығын қамтамасыз ететін интегративті сипаттамасы. "Құзыреттілік" ұғымы үш мағынаға ие: құзыреттілік – бұл, біріншіден, әртүрлі өмірлік процестерге енгізілген тұлғаның сапасы; екіншіден, сана мен іс-әрекеттің бірлігі принципі; үшіншіден, мәдениеттің құндылығы. Шетел әдебиетінде құзыреттілік ұғымы (лат. competenstia-құқық, сәйкестік) кез-келген қызмет саласының, өмірдің мәнін білуге және түсінуге, алған білімдері мен дағдыларын барабар пайдалану қабілетімен байланысты. Ресейлік психолог М.А. Холоднаяның құзыреттіліктің тиісті қызмет саласында тиімді шешімдер қабылдауға мүмкіндік беретін пәндік білімді ұйымдастырудың ерекше түрі екенін анықтайды.

Ресейлік психологтар А.А. Марголис және И.В. Коновалованың айтуынша, педагог-психологтың жұмысы бірқатар компоненттерді қамтитыны белгілі: диагностикалық, дамытушылық, түзету, кеңес беру, сондай-ақ кәсіби қызметтің аналитикалық, бақылау-бағалау. Бұл элементтер психологтың жұмысында әртүрлі комбинациялар мен вариацияларда ұсынылған. Бұл белгілі бір білім беру мекемесінің нақты міндеттері бар сұранысына да, психологтың жеке ерекшеліктеріне, оның жеке қасиеттеріне де байланысты. Маман қызметінің тиімділігі, оның кәсібилік деңгейіне байланысты. "Бұл жұмыс кәсіпқойлықты қажет етеді", олар адамның жеке басына мамандықтың нормативтік талаптарын білдіреді. Кәсібилік-бұл іс-әрекеттің міндеттерін орындауға жоғары дайындық, бұл дағдыларды ұтымды пайдалану негізінде физикалық және ақыл-ой шығындары аз сапалы нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. "Құзыреттілік" ұғымы мамандық талаптарына сәйкестік дәрежесі адамның белгілі бір еңбек функцияларын орындау қабілетіне ие болуы, өз бетінше және жауапкершілікпен әрекет етуге мүмкіндік беретін психикалық қасиеттердің үйлесімі ретінде анықталады. Құзыреттілік-бұл лауазымдық нұсқаулықпен және жауапкершілік саласымен анықталатын міндеттер шеңбері, белгілі бір өкілеттік саласы, онда маман жеке тұлғаның белгілі бір білімін, дағдыларын, кәсіби қабілеттерін және кәсіби маңызды қасиеттерін көрсетуі керек.

Педагогикалық әдістеме саласындағы қазақстандық маман Ш.Таубаева: “Құзыреттілік - ол тұлғаның оқыту мен әлеуметтену процестері барысында меңгерген білім мен тәжірибеге негізделген, оның жалпы қабілеті мен іс-әрекетке даярлығы ретінде айқындалатын, тұлғаның кіріктірілген қасиеті” - деп қарастырды.

Білім беруде кәсіби құзырлы маман иесі деп мамандығы бойынша өз пәнін жетік білетін, шығармашылығы мен дарындылығына жағдай жасай алатын, тұлғалық-ізгілік бағыттылығы жоғары, педагогикалық шеберлік пен өзінің іс-қимылын жүйелілікпен атқаруға қабілетті, оқытудың жаңа технологияларын толық меңгерген, отандық, шетелдік тәжірибелерді шығармашылықпен қолдана білетін кәсіби маман деп атаймыз.

Кәсіби шеберлікті маманның жетілуінің әртүрлі аспектілерімен байланыстыра отырып, ресейлік пс.ғ.д. профессор А.К. Маркова кәсіби құзыреттіліктің төрт түрін анықтайды:

1. Арнайы немесе белсенді кәсіби құзыреттілік жоғары кәсіби деңгейдегі қызметті игеруді сипаттайды және арнайы білімнің болуын ғана емес, сонымен қатар оларды іс жүзінде қолдана білуді де қамтиды.

2. Әлеуметтік кәсіби құзыреттілік бірлескен кәсіби қызмет пен ынтымақтастық тәсілдерін, кәсіби қоғамдастықта қабылданған кәсіби қарым-қатынас әдістерін игеруді сипаттайды.

3. Жеке кәсіби құзыреттілік өзін-өзі көрсету және өзін-өзі дамыту тәсілдерін, кәсіби деформацияға қарсы тұру құралдарын меңгеруді сипаттайды. Бұған маманның кәсіби қызметін жоспарлау, өз бетінше шешім қабылдау, мәселені көру қабілеті де кіреді.

4. Жеке кәсіби құзыреттілік өзін-өзі реттеу әдістерін меңгеруді, кәсіби өсуге дайындықты, тұрақты кәсіби мотивацияның болуын сипаттайды.

Педагог-психологтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру-бұл бүкіл кәсіби жолда жалғасатын және іс жүзінде тікелей кәсіби қызметтен бұрын басталатын ұзақ процесс.

Ғалымдардың зерттеулерінде педагогикалық колледж түлектерінің кәсіби құзыреттілігін (М.М. Тұрсынова, Д.А. Хлыстунов және т.б.), педагогтардың кәсіби құзыреттілігі (А.Ю. Прокопенко, О.А. Кривко, В.Г. Яфаева және т.б.) қалыптастыруға көп көңіл бөлген.

Әр түрлі басылымдар мен ғылыми еңбектерде ұсынылған ережелерге қарап, біз қазіргі уақытта болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі әртүрлі әдіснамалық тәсілдер тұрғысынан шешіледі деп айта аламыз. Біздің зерттеуіміз үшін ең үлкен қызығушылық - құзыреттілік тәсіл. Бұл тәсіл, ресейлік п.ғ.д. Е.В. Яковлев пен Н.О. Яковлеваның зерттеулерінде көрсетілгендей, шетелдік ғалымдар (Г. Клемп, Дж. Равен, Л. Спенсер, Н. Хомский, Р. Уайт, К. Шнайдер, В.И. Байденко, А.С. Белкин, Е.В. Бондаревская, Ю.В. Варданян, А.А. Вербицкий, А.А. Деркач, Э.Ф. Зеер, И.Я. Зимняя, Н.В. Кузьмина, А.К. Маркова, А.В. Хуторская, Е.В. Яковлев және т. б.) "тұлғаның берілген құзыреттілік түрін қалыптастыру тұрғысынан педагогикалық процесті зерттеу мен сипаттауды қамтамасыз ететін зерттеудің принципті бағытын" түсіндіреді [6].

Педагог-психологтың кәсіби құзыреттілігі-бұл белсенді рөлдік (білім, білік, дағды, тәжірибе) және жеке (кәсіби маңызды қасиеттер) сипаттамалар жүйесін қамтитын күрделі психологиялық білім. Кәсіби құзыреттіліктің қалыптасуы мен дамуы тұрақты кәсіптік білім беру және практикалық қызмет процестерінде жүреді.

Педагог-психологтың кәсіби құзыреттілігі іс-әрекетте көрінеді және интеграцияланған құрылым ретінде ұсынылуы мүмкін, оның ішінде:

-адамның арнайы біліктілігі мен функционалдық сауаттылығымен, оның жеке құзыреттілігімен, әлеуметтік функционалдық сауаттылығымен ұсынылған арнайы дайындық;

-практикада психологиялық-педагогикалық қызмет технологияларын игеру және оны рефлексиялау қабілетін алу нәтижесінде қызметтегі біліктілік;

-ұйымдастырушылық-белсенділік құзыреттілігі, қызметті рефлексивті талдау нәтижелері негізінде түрлендіру қабілеті .

Кәсіби маңызды қасиеттер педагог-психологқа міндеттерді тиімді шешуге және кәсіби қызметтің динамикалық жағдайында әр түрлі деңгейдегі қиындықтар мен сенімділік мәселелерін шешуге мүмкіндік береді. Литвалық психолог, психотерапевт Р. Кочюанстың айтуынша, педагог-психологтың табысты кәсіби қызметі үшін: жеткілікті тұрақты өзін-өзі бағалау, әлемге оң көзқарас, эмоционалды тұрақтылық және өзіне деген сенімділік, сондай-ақ тұрақты мотивация, жауапкершілік, рефлексивтілік, талдау қабілеті және т.б. өте қажет. Ал психологтың қасиеттеріне сәйкес келмейтін кері сипаттамалар - интеллектінің төмендігі, эмпатияның болмауы, проблемаларын шеше алмау, шамадан тыс тежелу, ұйымдастырушылықтың төмендігі, стресске қарсылықтың нашарлығы, қамқорлыққа деген қажеттілік, жоғары мазасыздық. Бұл талаптар абсолютті, сондықтан олар жалпы нұсқаулық бола алады.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесіне сыртқы факторлар айтарлықтай әсер етеді. Оған түбегейлі жаңа талаптар қойылады, олардың үнемі өсуі әлемдік дамудың бірқатар тенденцияларынан туындайды:

- қоғамның даму қарқынын жеделдету педагог-психологтарды тез өзгеретін жағдайларда өмірге дайындауды талап етеді;

- мәдениетаралық өзара іс-қимыл ауқымын едәуір кеңейте отырып, коммуникабельділік мен толеранттылық ерекше маңызға ие болады;

- жаһандық проблемалардың пайда болуы мен өсуі жастардан оларды шешу үшін заманауи ойлауды талап етеді;

- қоғамды демократияландыру, саяси және әлеуметтік таңдау мүмкіндіктерін кеңейту азаматтардың мұндай таңдауға дайындығын қалыптастыру қажеттілігінің алдына қояды;

- экономиканың серпінді дамуы және жұмыскерлердің кәсіби біліктілігін арттыру мен қайта даярлаудың тұрақты қажеттілігін айқындайтын жұмыспен қамту саласындағы терең құрылымдық өзгерістер педагог-психологтардың оқуға деген ұмтылысы мен қабілетін қалыптастыру қажеттілігін айқындайды. Осы талаптарға сай болу үшін бұл процесс үздіксіз болуы керек. Мұның бәрі тәуелсіз, белсенді, болып жатқан өзгерістерге икемді жауап бере алады, жауапкершілікті қабылдай алады, өзінің дамуына құндылық ретінде қарайды, педагог-психолог үнемі үйренуге дайын болуы қажет. Осылайша, ең алдымен педагог-психологтың кәсіби құзыреттілігін дамытуға ерекше талаптар қойылады. Ғылыми мәселе ретінде құзыреттілік қазіргі уақытта нақты және біржақты анықтамаға ие емес және оған деген қызығушылықтың айтарлықтай даму тарихы болғанына қарамастан, толық талдау алған жоқ [7].

Педагог-психолог кәсіби құзыретті маман болуы үшін жағдай жасау қажет, яғни кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың шарттарын қарастырып, колледжде күнтізбесіне енгізу керек. Ол үшін алдымен шетелдік ғалымдардың еңбектеріндегі көрсетілген педагог-психологтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыратын шарттарына тоқталайық.

С.С. Савельева педагогтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды қарастыра отырып, өзін-өзі сәйкестендіруге және өзін-өзі тануға қабілетті тұлғаның субъективтілігіне бағдарлану; шығармашылық орта құру; рефлексиялық іс-әрекетке шақыру; білім беру процесін диалогтау сияқты оның қалыптасуының педагогикалық шарттарын анықтайды. Л.Э. Филатованың пікірінше, психолог студенттердің кәсіби қарым-қатынасында құзыреттілікті қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық шарттары психологтың кәсіби қарым-қатынастың жаңа тиімді әдістерін игеруге мотивациялық дайындығын қамтамасыз ету, педагогикалық процестегі еңбек ынтымақтастығы, гуманитарлық ортаны жасау болып табылады [3].

Зерттеушілердің еңбектеріне тоқталып, оған өз ойымызды қоса отырып педагог-психологтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың шарттарын анықтауды жөн көрдік. Психологтардың кәсібилігін арттыру үшін жағдай жасау білім беруді жаңғырту жағдайында туындайтын жаңа шындықтарды ескере отырып, білім беру процесінің барлық қатысушыларын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу сапасын жақсартуға мүмкіндік береді.

Педагог-психологтың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың шарттары:

-Білім мазмұнын жаңаландыру;

- Оқу-әдістемелік жиынтығын жасау;
- Педагог-психологтардың шығармашылық ұжымы;
- Педагог-психологтардың шеберлік сыныптары;
- Тұрақты семинар-тренинг ұйымдастыру;
- Интерактивті курстар (педагог-психологтардың белсенді өзара әрекеттесуіне негізделген оқыту);
- Топтық жұмыс, пікірталас;
- Арнайы өз бетімен орындауға арналған тапсырмалар жүйесі

Соңғы үш жылда кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру бойынша диссертациялық зерттеулер мен ғылыми жарияланымдардың мазмұнына жүргізілген талдау болашақ педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды тікелей зерттеуге арналған зерттеулер өте аз екенін көрсетті.

Педагог-психологтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық жағдайларын анықтауға және іске асыруға қатысты аспектілер жеткілікті зерттелмеген күйінде қалып отыр. Осылайша, осы зерттеудің өзектілігі қоғамның кәсіби құзыреттілігі бар педагог-психологтарды даярлау қажеттілігінің артуы мен зерттеудің осы аспектісінің теориялық және практикалық дамуының жеткіліксіздігі арасындағы қайшылыққа байланысты болып отыр.

Білім - қоғамды әлеуметтік, мәдени үрдіспен қамтамасыз ететін жоғары құндылық. Осы жоғары құндылық сапасын көтерудің басты шарты - педагог-психологтың кәсіби құзыреттілігін дамыту болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Аржаник М.Б. Комплексная математическая подготовка как условие повышения профессиональной компетентности будущих психологов/ Томск, 2014. - 23бет
2. Зимина Н.А. Психологические условия оптимизации профессиональной компетентности психологов в решении поведенческих проблем детей раннего возраста http://dlib.rsl.ru/viewer/01002646787#?page=1.

3.Савельева С.С. Педагогические условия формирования профессиональной компетентности учителя в образовательном процессе вуза/ Воскресенск, 2012. - 217 бет

4.Ткач Д.С. Организационно-педагогические условия формирования профессиональной компетентности педагога-психолога в комплексе “сельский педагогический лицей-педагогический вуз” [Электронный ресурс]/ общая педагогика, история педагогики и образования http://dlib.rsl.ru/viewer/01003165659#?page=1.

5.Филатова Л.Э. Психолого-педагогические условия формирования компетентности в профессиональном общении студентов-психологов/ М., 2012. - 21 бет

6.Яковлев Е.В. Педагогическое исследование: содержание и представление результатов/ Челябинск, 2010. - 316.

7.Разуваева Т.Н. Социально-психологическая структура педагогического коллектива как субъекта инновационной деятельности/ Сургут, 2009. – 37 б.

8.Стандарты второго поколения: ФГОС: Начальное общее образование.-М., Просвещение, 2010.-52б

9. В.И.Байденко «Выявление состава компетенций выпускников ВУЗов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения» Методическое пособие - Москва, 2006 – 72б

URL: http://fgosvo.ru/uploadfiles/Library/Baidenko/metod_2006.pdf

10. Кондаков И. М., Сухарев А. В. «Методологические основания зарубежных теорий профессионального развития» Вопросы психологии -1989

URL: http://www.voppsy.ru/issues/1989/895/895158.htm

11. Г.Р. Ломакина «Педагогическая компетентность и компетенция: проблемы терминологии» Москва: Буки-Веди, 2012

ӘОЖ 37.026.9

Сагимбаев А.А.
п.ғ.к., доцент Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан
E-mail: adun_8s@mail.ru

Бодиков С.
Академик Е. Букетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ. Қазақстан

Еркинова А.
Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің магистры
E mail:yerkinova00@mail.ru

КӨРКЕМДІК ОЙЛАУ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚТЫҢ МАҢЫЗДЫ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Аннотация. Ғылыми мақалада студенттердің бейнелі идеялары мен шығармашылық ойларын қалыптастырудағы шығармашылық процестің маңызды рөлі қарастырылады.

Кілттік сөздер: шығармашылық, көркемөнер, графикалық тапсырма, үрдіс, іс-әрекет, инженерлік графика, сурет

Дамудың тарихи үрдісінде объективті әлемді танудағы тәжірибелік ұғым – шығармашылық іс-әрекеттің маңызды алғышарты екені белгілі. Әлемді түсініп қабылдай алу үшін адам тек қана, табиғаттағы заттың ерекшелігін тауып қана қоймай, сонымен қатар шынайылықты танып, жаңа ақиқатты құру үшін мүмкіндіктерді, амалдарды, оларды өзгерту тәсілдерін қарастыратыны анық.

Тәжірибелік және теориялық біліммен қатар шығармашылық білімге тартылған тәжірибеге сүйеніп, солар арқылы адамның шығармашылық ойы дамып, үнемі жаңарып, отыратыны сөзсіз. Сондықтан, шығармашылық маңызды мәселелерінің бірі білімді көкейкестендіру болып табылады. Мұндағы негізгі маңыздылық адамның шығармашылық ойы мен қабілеттілігі мен икемділігі және дағдымен қатар белсенді өмірлік бағыты айқындалады.

Көркемдік білімнің басты міндетінің бірі – абстракт түрінде дараланбайтын көркемдік бейненің нақты жемісі болатын көркемдік ойды жандандыру болып табылатыны белгілі.

Өнерде объективті ақиқаттың арнайы қайтарылым формасы ретінде көркемдік бейне адамның ойлық, рухани-танымдық және тәжірибелік іс-әрекеттің нәтижесі екені анық.

Көркемдік ойлау тек қана оқып үйрену үрдісінде, оған жалғас кәсіптік іс-әрекет нәтижесінде дамыған шығармашылық іс-әрекеттің арқасында кәсіптік бола алатыны белгілі. Көркемдік бейненің

күрделілігі мен қозғалысының барлығын ұғынумен қатар, біз оқу үрдісінде өзгеше бағдар бола алатын оның қалыптасу аспектісін айқындауымыз қажет.

Көркемдік бейненің барлығының маңызды факторы – жалпылау, яғни өмірлік құбылыстың, ұқсас адамдар немесе заттардың өзгешелік қасиеттерінің қосылыстарын ұсынатындай жалпылықты, қалыпты келбетті таба білу.

Көркемдік жалпылықтың шындығы көркемдік бүтіндіктің табиғи бөлігі ретінде қабылданатын бейненің шарттылығы арқылы көрсетіледі. Көркемдік бейненің іштей өз ерекшелігі - нақты психологиялық мінездеме арқылы қарастыруға мүмкіндік беретін ерекше сезімдік - эмоциялық тәрізді бейнелі ойлаумен тығыз байланысты.

Сонымен, көркемдік бейненің қалыптасуының маңызды бөлігі елестету болып табылады. Көрнекті психолог С.П.Рубинштейн: «Елестету арқылы жеке бағыттылықтың барлық түрі мен деңгейі көрінеді, олар елестетудің әр-түрлі деңгейін тудыруы мүмкін» – деп тұжырымдайды. [1,с. 15-17]

Эмоциялық елестету әр адамға туғаннан тән, ал, суретшінің елестетуі-тіпті жоғары деңгейде болуы шарт. Дизайншының шығармашылық іс-әрекетіне мүмкіндік туғызу үшін осы эмоциялық күйге кіруге үнемі көмектесіп отырған ләзім, бұл тек мейрімділік, ашықтық, түсіністікпен әрдайым қолдау ғана мүмкін екені белгілі көркемдік туындыны сезіну, қабылдау, бір нәрсе туралы елестету барысында туындайтын ассоциативтік қатардың нәтижесі болып табылады [2;3]. Ассоциацияның байлығы өмірлік тәжірибемен, елестету мен қиялдаудың түрлі дәрежесінде анықталады. Түстік ассоциация арқылы суретшілер көңіл-күй мен адам мінезін көрсете алады десек артық болмайды. Дизайншының эмоциялық жады бай болған сайын ол өзінің айналасында болып жатқан оқиғаларға қатты алаңдайды, оның тудырған көркем шығармасы әсерлі болып шығады. Әр суреткердің өзіндік кеңістікті қабылдау «жазықтығы», өзіндік қабылдануы бар, сондықтан, сабақ барысында бір графикалық тапсырманы әркім өзінше сомдайтыны рас.

«Инженерлік графика» және «Сурет» оқыту әдістемесі сабақтарында арналған тапсырмалар әр түрлі нұсқада болғаны жөн. Композициялық - ізденіс жұмыстарының рөлі өте маңызды екенін айтқымыз келеді. Көркемдік бейнені құруда сызба амалдарымен жұмыс барысында, әр оқушының жаңа жекелік, өзіндік өзгешеліктері пайда бола бастайды.

«Инженерлік графика» пәні бойынша оқыту үрдісінде студенттердің шығармашылық белсенділігі артып, нәтижесі көрмелік ұйымдастыруларда көрініс тапты [4;5;6;7]. Көрсетілген жұмыстар жоғарғы көркемдік ойлауға, сонымен қатар тиімді елестетуге куә бола алады. Онсыз болашақ ел тұлғасының қалыптасуы мүмкін емес екені анық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Рубинштейн Н.С. Основы общей психологии СПб: Питер Ком.1992 - 362 с.

2.Юсов Б.П. Взаимосвязь культурогенных факторов в формировании современного художественного мышления учителя образовательной области. «Искусство» Избранные труды по истории, психологии художественного образования и политхудожественного восприятия детей.-М: Компания Спутник – 2004 - 253с.

3.Стор И.Н. Декоративная живопись Основные проблемы курса М: МТИ им. Косыгина 1988 - 396 с.

4.Найниш Л.А. Инженерная педагогика: Научно-методическое пособие / Л.А. Найниш, В.Н. Люсев. - М.: Инфра-М, 2017. - 256 с.

5.Инженерлік графика (Сызба геометрия, машина жасау сызуы). Оқулық/Ж. Жаңабаев.

Экономика, – Алматы. 2012. – 507 бет.

6.R. Lyons, T. Lynn, C.M.a. Bhaird, Individual level assessment in entrepreneurship education: An investigation of theories and techniquesJournal of EntrepreneurshipEducation, 18 (1) (2015), pp. 136-156

7.B. KingmaCreating a dynamic campus-community entrepreneurial ecosystem: Key characteristics of successA.C. Corbett, D.S. Siegel, J.A. Katz (Eds.), Academic entrepreneurship: Creating an entrepreneurial ecosystem, Emerald Group Publishing Ltd, Bingley (2014), pp. 97-114

УДК 376.3

Сакаева А.Н.
к. пед. наук, Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
ассистент профессора, Казахстан, г. Караганда, sakayeva_a@mail.ru
Ержолова Ж.А.
КГУ «Карагандинская областная психолого-медико- педагогическая консультация»,
руководитель, Казахстан, г.Караганда, karpmpk@mail.ru
Бакмаганбетова Б.Н.
КГУ «Карагандинская областная психолого-медико-педагогическая консультация», методист,
Казахстан, г. Караганда, kar-oblpmpk@krg-edu.kz

СЕМЕЙНОЦЕНТРИРОВАННОСТЬ РАННЕГО ВМЕШАТЕЛЬСТВА КАК ГЛАВНОЕ УСЛОВИЕ РАСКРЫТИЯ ПОТЕНЦИАЛА РЕБЕНКАС ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

Аннотация. В данной статье описывается значение семейноцентрированного подхода в осуществлении раннего вмешательства. Выделяются актуальные проблемы оказания ранней помощи детям и их семьям, приводятся статистические сведения о детях раннего возраста с ограниченными возможностями. Описываются основные принципы процесса раннего вмешательства в работе с детьми с ограниченными возможностями и их семьями.

Ключевые слова: дети с ограниченными возможностями; семья; ранняя помощь; раннее вмешательство.

Abstract. This article describes the formation and development of early intervention for children with disabilities abroad and in Russia. A system of early detection and early intervention of children with physical and mental disabilities.Describes the basic principles of early intervention programs when working with children with deficiencies and their families.

Keywords: children with disabilities; families; early intervention; early intervention.

На сегодняшний день работа с семьей ребенка раннего возраста с нарушениями в развитии заключается в большей части в медицинском сопровождении самого ребенка. Иначе говоря, создаются условия для нивелирования или смягчения особенностей физического здоровья ребенка, часто без учета его психологического здоровья, которое тесно связано с психологическим состоянием матери, отца и членов семьи. Недостаточно учитываются особенности семейного психологического климата, в котором осуществляется уход и воспитание ребенка. Ребенок с ограниченными возможностями, в основном, выступает как объект ухода. Основной поддержкой родителей в этот период является консультирование врачей, узких специалистов, лечение, абилитация и реабилитация ребенка. При наличии показаний к инвалидности, а чаще это нарушения в физическом развитии и явные генетические нарушения, к медицинской поддержке добавляется помощь социальных служб. Меж тем, не все дети с ограниченными возможностями имеют физические нарушения, не всегда до трех лет можно выявить показания к инвалидности. И тогда, ребенок раннего возраста с особенностями, его родители лишаются целенаправленной, постоянной поддержки органов здравоохранения и социальной защиты. А низкая осведомленность, особенности менталитета некоторых родителей делают недоступной помощь и органов образования.

Говоря о статистических данных, необходимо отметить, что в общедоступных источниках, а именно, Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан, нет данных о детях с ограниченными возможностями раннего возраста, а только выделение группы детей от рождения до 7 лет. Данные других компетентных органов не являются легкодоступными.

Приведем статистику психолого-медико-педагогических консультаций по Карагандинской области, отражающую сведения о детях раннего возраста с ограниченными возможностями (рис.1).

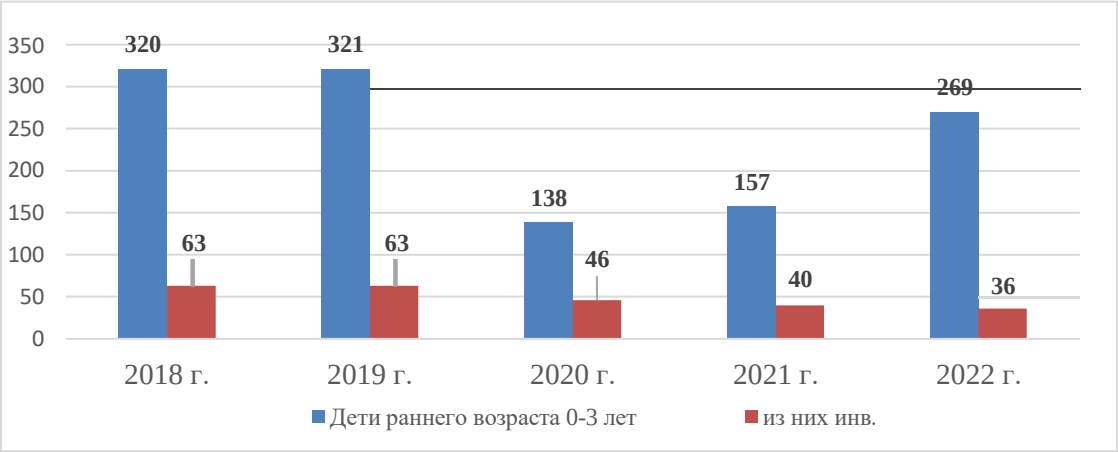

Рис 1. Статистические данные о детях раннего возраста с ограниченными возможностями, прошедших обследование в ПМПК по Карагандинской области за 2018-2022 гг.

Можно предположить, что скупость информации по статистическим данным, говорит о трудности выявления детей с ограниченным возможностями в раннем возрасте.

Высокий и социально опасный уровень детской инвалидности, отсутствие положительной количественной динамики контингента детей раннего возраста с ограниченными возможностями в течение ряда лет обнаруживают общественно значимую проблему, связанную с необходимостью ранней профилактики нарушений развития в более расширенной форме и требующую иных технологических решений, нежели это реализуется органами здравоохранения, социальной защиты и образования в настоящее время.

Таким образом, можно выделить несколько актуальных кризисных моментов в процессе раннего вмешательства:

- выявление детей раннего возраста с ограниченными возможностями и, как следствие, оказание им ранней помощи затруднено;

- при выявлении ребенка раннего возраста с ограниченными возможностями помощь оказывается только ребенку без учета особенностей его семьи.

Во всех случаях семья ребенка остается без внимания, возникает вероятность ухудшения семейного психологического климата, что может снижать эффективность ранней помощи ребенку. Жизнь ребенка раннего возраста напрямую зависит от семьи, в которой он воспитывается, от участия и вклада родителей в его физическое и нравственное развитие, от особенностей их воспитательных воздействий, семейной ситуации [1]. Ребенок на протяжении всей жизни, а в первые годы жизни в особенности, на эмоциональном уровне тесно связан с психологическим состоянием матери. Без должной психологической, информационной и социальной поддержки эмоциональное состояние матери может истощаться, что в свою очередь приводит к нарушениям эмоционального состояния ребенка. Также в случае детей с ограниченными возможностями, в том числе и с сочетанными нарушениями, высок уровень социального сиротства, что может произойти из-за отсутствия адекватного информирования, поддержки, возможно психотерапевтической помощи родителей. Таким образом, естественная среда жизни ребенка – семья – остается без должного внимания, максимально не используется весь потенциал важного ресурса столь необходимого для решающего этапа развития ребенка.

Семейноцентрированный подход в раннем вмешательстве является актуальным в высокоразвитых странах, таких как США, Великобритания, Германия и др. [3]. В Казахстане этот подход пока на этапе становления.

Очевидно, что проблема сохранения и укрепления здоровья и развития детей приобретает особую, не только медико-социальную, но и национальную, стратегическую значимость.

Майкл Гуральник определяет ранее вмешательство как «…систему, созданную для поддержки семейных моделей взаимодействия, которые наилучшим образом содействуют детскому развитию». Шейла Вульфендейл утверждает, что у программы раннего вмешательства несколько целей: «Первое – оказывать поддержку родителям в развитии их детей. Второе – содействовать развитию детей в таких ключевых областях, как коммуникация и подвижность. Третье – содействовать развитию уверенности детей в своих силах и в конечном итоге – предотвращать возникновение будущих проблем» [2].

На наш взгляд, раннее вмешательство должно характеризоваться как семейноцентрированностью, так и междисциплинарностью. Эти два подхода обеспечат оптимальное развитие и максимальную адаптацию ребенка и его семьи в жизни общества, позволят наиболее эффективно удовлетворять особые потребности маленького ребенка с нарушениями развития или «группы риска». Важно знать, что ранняя помощь ребенку и его семье должна быть доступна по месту непосредственного проживания.

Существует целый ряд принципов, лежащих в основе семейноцентрированности процесса раннего вмешательства [4].

Первый принцип - принцип жизни ребенка в семье. Семья – это наиболее эффективная среда реабилитации детей с ограниченными возможностями, является одним из существенных ресурсов развития личности ребенка, стимулирующих процесс его социализации и самореализации. Кроме того, основная задача раннего вмешательства заключается в поддержке родителей и обеспечения жизни ребенка в семье. Поскольку дети с нарушениями в развитии являются группой повышенного риска с точки зрения социального сиротства, и такие дети часто оказываются в закрытых учреждениях, в то время как семья обеспечивает необходимые базовые условия для развития ребенка.

Второй - принцип раннего выявления и раннего начала. Раннее выявление детей с нарушениями развитияявляется главным условием реализации программ раннего вмешательства. Кроме того, раннее выявление для таких детей дает им больше шансов остаться и воспитываться в семье.

Специалисты в данной области выделяют следующий, третий принцип: родитель как член команды. В выздоровлении и получении ребенком качественных услуг для его дальнейшего успешного развития, прежде всего, заинтересованы родители. Родители должны выступать активными участниками в реализации программы раннего вмешательства. Непосредственное оказание помощи ребенку и обучение родителей в оказании такой помощи приносит положительные результаты.

Четвертый - это принцип опоры на сильные стороны ребенка и семьи. Данный принцип реализуется на основании выявления ресурсов и возможностей ребенка и его семьи. Опора на сильные стороны подчеркивает значимость собственных достижений в развитии и позволяет максимально реализовывать имеющийся потенциал, как у самого ребенка, так и у его семьи.

Пятый принцип акцентирования на коммуникации. Потребность в общении, выражении своих чувств и желаний имеется у каждого ребенка. За счет расширения сферы общения, ребенок получает новые возможности для развития, получает новую информацию, что в итоге является мотивацией для развития.

Стоит отметить шестой важный принцип, как принцип позитивного образа ребенка и родителей. Каждый ребенок индивидуален, у каждого есть свои достоинства и недостатки. У особенного ребенка также имеются стороны, которые вызывают симпатию и любовь к нему. Что касается родителей, надо упомянуть о том, что они должны принимать своего особенного ребенка таким, какой он есть. Безусловно, каждый родитель хочет, чтобы их ребенка принимали с добрыми и теплыми чувствами. Специалисты при работе с такой семьей должны уметь увидеть тот потенциал, который они могут развить благодаря найденному эффективному профессиональному подходу.

И завершает список седьмой принцип нормализации жизни семьи. Данный принцип заключается в том, чтобы максимально приблизить семью с ребенком, имеющего нарушения в развитии, к жизни других семей, которые, в свою очередь, воспитывают нормотипичных детей. Это возможно при условии создания безбарьерной и доступной среды, получения комплексной психолого-медико-педагогической помощи, включения детей в общеобразовательный процесс с раннего возраста.

Специалистам, коими являются врачи, педагоги, психологи, социальные работники и т.д. следует строить работу с семьей ребенка с ограниченными возможностями исходя из вышеописанных принципов. Содержание работы будет зависеть как от актуального физического и психического состояния ребенка, так и актуального состояния внутрисемейного психологического климата, особенностей менталитета членов семьи, их осведомленности, информированности и готовности к реализации программы реабилитации и абилитации ребенка. Используя потенциал семьи, возможнодостичь лучших результатов в развитии ребенка.

Таким образом, существующий подход к раннему вмешательству в нашей стране не в полной мере учитывает мощный реабилитационный и развивающий потенциал семьи, который возможно раскрыть и реализовать при грамотной системной работе с ней. Организация ранней помощи детям с ограниченными возможностями посредством социального психолого-педагогического

сопровождения семьи является актуальной и необходимой, требует разработки на межведомственном уровне, срочной поэтапной полномасштабной реализации.

Список использованных источников

1. Антипова Е.И. Семейно-центрированная модель ранней помощи детям с ограниченными возможностями здоровья: постановка проблемы: сборник трудов конференции. / Е.И. Антипова, Ю.Н. Ватолина // Воспитание и обучение: теория, методика и практика : материалы VIII Междунар. науч.–практ. конф. (Чебоксары, 6 нояб. 2016 г.) / редкол.: О.Н. Широков [и др.] – Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2016. – С. 247-249.

2. Варгас-Барон Э., Янсон У., Муфель Н. Раннее вмешательство, специальное образование и интеграция. Фокус на Республике Беларусь. –(http://www.unicef.org/ceecis/Belarus_Russian).

3. Емелина О.И. Становление системы помощи детям раннего возраста за рубежом. – (http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/459/1/speo-2013-03-05.pdf).

4. Сборник «Передовые практики раннего вмешательства». – (http://www.eii.ru/sbornik_peredovye_praktiki_rannego_vmeshatelstva/).

ӘОЖ 378.14

Самашова Г.Е.
пед.ғ.к., қауым.профессор, Әбілқас Сағынов атындағы Қарағанды техникалық университеті,
Инновациялық технологиялар факультетінің деканы
Қазақстан, Қарағанды қ.,e-mail: gsamash74@mail.ru

Құрымбаев С.Ғ.
пед.ғ.к., доцент, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, «Логистикалық жүйелер және көлік» кафедрасының доценті, Қазақстан, Қарағанды қ.,
e-mail: sakura3874@mail.ru

ШАТАЛОВ ТЕХНОЛОГИЯСЫ ЗАМАНАУИ ӘДІС РЕТІНДЕ

Аннотация. В статье авторами прописана технология Шаталова, они основной акцент делают на термины опора, опорные сигналы, опорные конспекты. Также рассмотривают схему и структуру технологии Шаталова. Описана преимущество, роль повторения в рамках данной технологии. Приведены пути и возможности их использования на занятиях. Как будущий педагог может использовать технологию в ходе проведения занятий.

Ключевые слова: технология; технология Шаталова; опора; опорные сигналы; опорные конспекты; повторение, многократное повторение.

Annotation. In the article, the authors spell out Shatalov's technology, they focus on the terms support, reference signals, reference notes. They also consider the scheme and structure of Shatalov's technologies. The advantage, the role of repetition within the framework of this technology is described. The ways and possibilities of their use in the classroom are given. How a future teacher can use processes in the course of classes.

Key words: technology; Shatalov technology; support; reference signals; supporting notes; repetition, repetition.

Жалпы білім беру процесінде технологиялардың түрлері өте көп. Сабақ беру барысында оқытушы өз сабағы шеңберінде кез келген технологияны пайдалана алады. Технологияны таңдау кезінде тақырыпты ескере отырып, технологияның түрін өз сабағы шеңберінде бейімдеп алу қажет, сол жағдайда ғана кез келген сабақты қызықты түрде ұйымдастыруға болады. Мақала шеңберінде Шаталов технологиясын заманауи әдіс ретінде қарастырып өтуді жөн көрдік.

В.Ф. Шаталов – КСРО-ның (СССР) халық мұғалімі, Донецк университетінің профессоры. Ол іс-тәжірибеде оқытуды интенсификациялау технологиясын жасап, оны оқу процесіне енгізді, сонымен қатар, оқытудың дәстүрлі сыныпты-сабақтың тәсілінің басқа ашылмаған қыр-сырын ашты [4]. Ол елу төорт жыл тақтаның алдында қызмет еткен, жиырма

Шаталовтың сабақ барысындағы сабақты рационалды ақпаратпен толықтыру, оқытудағы әдіс, тәсілдерді мақсатты түрде пайдалану, ұжымдық жұмысты үйлестіре білу сынды бірқатар деректер бар екенін педагогтар қауымы білер...[2]. Автордың әдісін қарастыра отырып, кейбір адамдарда неліктен осы автордың әдісі әлі күнге дейін өзектілігін жоғалтпаған деген ой туындауы мүмкін. Әрине ол пікір орынды, себебі білім беру процесі үнемі жаңару, толықтырылу үстінде. Бірақ білім беру саласында ескірмейтін, өз құндылығын жоғалтпайтын немесе негізін сақтай отырып, түзетуді талап ететін әдістерде кездеседі, солардың бірегейі – ол Шаталов технологиясы.

Осы технологияның пайда болуына Шаталовтың нақты техникалық ғылымдардан білім алушылардың оқу жетістіктерінің төмендігі себеп болды. Олар жақсы сабақ оқу үшін не істеу керек сұраққа жауап іздей бастады. Әйгілі педагог Сухомлинский В.А. «балалар жақсы оқу үшін, олар жақсы оқулары керек» [1] деген.

Шаталов оқушыларды (білім алушыларды) оқытудың және тәрбиелеудің жаңашыл жүйесін ойлап тапты. Ол әлемнің бірқатар мемлекеттерінде әйгілі болды. Шаталовтың көзқарасы бойынша білім берудегі проблема балаларда емес, ал сол сабақты ұйымдастыру әдістемесінде деген пікірге тоқталған. Бірақ ол тақырып бөлек зерттеу тақырыбы болмақ.

Виктор Федорович Л.В. Занковтың шығармашылығынан кейбір тұстарын алып, өзінің әдістемелік жүйесінде жеті қағида жасаған [4]:

- жоғары деңгейдегі күрделілікте оқыту;
- қақтығыссыздық;
- алдыға жылдам жылжу;
- ашық перспективалар;
- шамадан тыс қайталау;
- білімді инспекциялау;
- теориялық білімнің жетекші рөлі;
- әркімнің жетістігін жариялау.

Шаталовтың әдісіндегі негізгі орынды қолайлы психологиялық климатты теориялық және практикалық тұрғыда тудыра алуында. Тек оқыту процесінде ғана емес әр сабақ сайын, сонымен қатар білім алушылардың өз еңбектерінің жоғары деңгейдегі ішкі мотивациясын қалыптастыра білді. Ол бұл жағдайда негізгі әсерді педагог пен білім алушылардың өзара қарым-қатынасы алатынын айқын көрсеткен.

Шаталов В.Ф. жасаған әдістемелік жүйе, тек мектепте ғана емес техникумдарда (колледждерде) және жоғары оқу орындарында пайдаланылды. Оқыту, тәрбиелеу әдістерін және тәсілдерін тиімді пайдалану мұғалімнен педагогикалық техникамен қарулануын талап етеді.

Шаталов жүйесіне алты элемент жатады: шамадан тыс қайталауды ұйымдастыру, білімді тексеру, білімді бағалау жүйесі, есептерді шығару әдістемесі, тірек конспектілер, балалармен спорттық жұмыс. Мұғалімдердің көпшілігі Шаталов жүйесін тірек жазбалармен дәл байланыстырса да, мұғалімнің өзі оларға өз жүйесінде соңғы орынды тағайындады.

Шаталовтың оқыту интенсификациясы тіреу сигналдарына және конспектілеріне негізделген [3, Б. 90]:

- материалды үлкен блоктармен өту;
- оқу материалын тіреу сигналдары, конспектілер арқылы рәсімдеу, яғни өзара байланысты конструкция ретінде болуы;
- оқу процесінде тіреу сигналдарымен жұмыс істеу

Осы Шаталов технологиясындағы негізгі деген категориялары тіреу, тіреу сигналдары, тіреу конспектісі ұғымдарына төменде тоқталып өтеміз. Ал оқу-тәрбие процесі «баға», «қайталау», «бақылау» және өзін өзі бақылау категорияларына негізделеді.

Тіреу - іс–әрекеттің негізгі бағдары, сыртқы ұйымның тәсілі: баланың субъектілі іс –әрекеті [6].

Тіреу сигналдары – мағыналы мәнді алмастыратын ассоциативті символ (белгі, сөз, схема, сурет және т.б.) [6].

Тіреу сигналдары визуалды жадыға бағытталған, өйткені сызбаның немесе кескіннің әдеттен тыс түрі адам миында мықтап бекітіледі, содан кейін есте сақталады, онда жасырылған ақпараттық пакеттер тізбегі пайда болады.

Тіреу рефераты тіреу сигналдардан құрылыс блоктарынан жасалғандай құрастырылған. Тіреу конспектісі кірпіш іспеттес тіреу сигналдарынан түзеледі. Оқытушы расшифровка жасағаннан кейін, жекелеген элементтер арасындағы байланыстардың анық болуының арқасында оқушыға (білім алушыға) кез келген тақырыпты тұтас қабылдауға көмектеседі [5].

В. Шаталов пікірі бойынша тіреу сигналдары, жанұя қақтығыстарын да шешеді. Енді ата-ананың бақылауы мен көмегі жанұя ішілік қарым-қатынаста және отбасы мен мектеп арасындағы қарым-қатынаста кез келген жанжалдың туындау мүмкіндігін болдырмауда тиімді және соған бағытталған. Және бұл түсінікті: ата-аналар үшін балаларының жазба жұмыстарын мектепте алған түпнұсқалық тіреу парақтарымен салыстыру қиын емес [7].

Тіреу конспектісі – тіреу сигналдарының жүйесі, шартты конспект ретіндегі қысқаша материал, ол көрнекі конструкция іспеттес, факт, ұғым, идея жүйелерін ауыстыратын оқу материалы [6].

Сабақ барысында тіреу конспектісімен жұмыс істеген білім алушы жаңа деңгейге шығады: олар өз беттерінше тіреу конспектісін ұсынып және жаңа тақырыпшаларға оригиналды значоктар мен символдар ұсына бастайды. Бірақ бұл жұмыс оқу материалын ойланып отырып жүзеге асырмаса болмайды, яғни мәтінде, оқытушы әңгімесінде негізгісін ерекшелеу. Ал жоғары сыныптарда кез келген ақпаратты қысқартып жазуға мүмкіндік береді.

Білім алушы алған әрбір бағасы ашық білімді тіркеу парағына енгізіледі, жазылады. Әрбір білім алушы кез келген уақытта кез келген бағаны жоғары бағаға ауыстыра алады. Бұл ашық көзқарас принципі. Шаталов әрбір бағалау, ең алдымен, ынталандыру болуы керек деп есептейді, ол міндетті түрде білім алушының оң реакциясын тудыруы керек. Екілік жағымсыз эмоцияларды тудырады, оқытушымен, пәнмен қақтығыстар тудырады. Шаталов бұл шиеленіс жағдайларын жоққа шығарады.

1 Технологияның параметрлі жіктемесі [6]:

Қолдану деңгейі бойынша: жалпы педагогикалық.

Философиялық негізде: бейімделуші.

Дамудың негізгі факторы бойынша: социогенді.

Меңгеру концепциясы бойынша: ассоциативті-рефлекторлы + кезең-кезең бойынша интериоризация.

Ұйымдастыру формасы бойынша: дәстүрлі, сыныпты-сабақты, жеке–топты.

Басымдылық әдісі бойынша: түсіндірме-иллюстративті.

Оқытылушылардың категориясы бойынша: селекциясыз барлық категорияға.

2 Мақсатты бағдарлау:

- ББД қалыптастыру;
- кез-келген жеке қасиеттері бар барлық балаларды оқыту;
- оқытуды жеделдету (9 жыл ішінде орта мектеп көлемінде).

3 Қағидалар:

а) көпретті қайталау, міндетті кезеңдік бақылау, көлемді блоктарды қарастыру, іс-әрекеттің динамикалық стереотипі, тіректерді қолдану, күрделіліктің жоғары деңгейі, іс–әрекеттің бағдарлы негіздері;

б) тұлғаға бағдарланған әдіс;

в) гуманизм (барлық бала дарынды);

г) қинамай оқыту;

д) оқуды қақтығыссыз ұйымдастыру жағдайы, сәттіліктің жариялығы (гластность), түзету, өсу, сәттілік болашағына жол ашу;

е) оқыту және тәрбиелеуді қосу.

4 Мазмұнның ерекшелігі:

- материал үлкен дозалармен беріледі;
- материалдың блок бойынша компановкасы;
- оқу материалын тіреу сигналдары түрінде конспектілеп, оны рәсімдеу;
- тұлғалы құрылымға бейімделу бойынша – ақпаратты ББД;
- мазмұнды сипаты бойынша – оқытушы, білім берушілік, дидактацентрикалық;
- басқару типі бойынша – кіші топтар жүйесі + «репетитор».

Осы схема негізінде білім алушыларға кешенді тапсырма берілді. Материалды сипаттау барысында әңгімелесу, байқау, жүйелеу, талдау әдістері белсенді түрде жүзеге асырылды. Шаталовтың тірек сигналдары негізінде білім алушылар конспект жасап, Шаталов туралы бейнефильмді әңгімелеп, оны талдап, өз материалдарын жүйелеп, сол бейнефильмде келтірілген Шаталов технологиясын сабақ беру барысында қалай пайдаланатындарын толығымен сипаттап, оны өз сабағы шеңберінде қалай қолдана алатындықтарын негіздейді. Жалпы осындай тапсырмалар аясында білім алушылар өздерін басқа қырынан көрсетіп, оқытушылық қызметке деген қызығушылықтарының оянғанын байқадық.

Тіреу сигналдары схема түрінде болады, онда материалды меңгеру бірліктері келтіріледі, олардың арасында әр қилы байланыстар болады, сонымен қатар белгілер пайдаланылады. Сонымен қоса, қажеттілік деңгейі бойынша (түспен, қаріппен және т.б.) мақсаттардың жіктемесі болады.

Теориялық тұрғыда берілген материалдар негізінде білім алушылар оқу материалын тіреу сигналдары түрінде конспектілеуді толығымен қарастырады, оны талдайды. Содан кейін ғана өз беттерінше конспект жасайды. Сонымен қатар, В.Ф. Шаталов туралы бейнефильм көреді, сол бейнефильм негізінде де конспект жасап, осы автордың технологиясын оқу процесінде пайдалану жолдары бойынша топтық талдау жасайды.

Берілген жүйенің іс-әрекеті стереотипінің негізін тіреу конспектісі (сигналдары) құрайды – ол көрнекі схемалар, онда оқу материалы кодталған. Тіреу сигналдарымен жұмыс істеу нақты кезеңдерден тұрады және арнайы әдістемелік шешімдердің тәсілдерімен сүйемелденеді [1]. Төменде В.Ф.Шаталовтың оқу процесі жүйесінің технологиялық схемасы келтірілген (сурет 1).

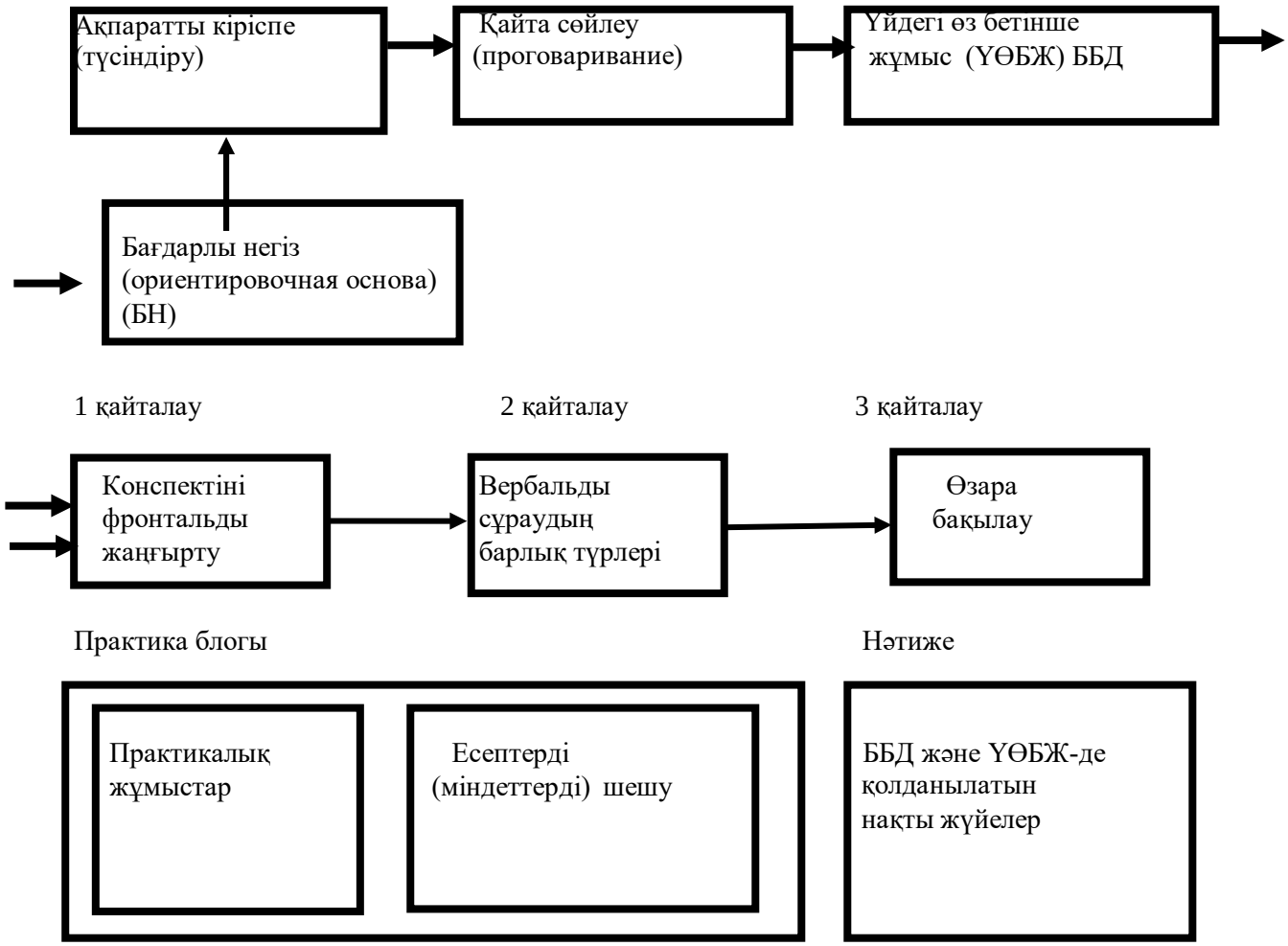

Сурет 1 - В.Ф. Шаталовтың оқу процесі жүйесінің технологиялық схемасы

1 Теорияны сыныпта өту: тақта алдында қарапайым түсіндіру (бормен, көрнекілікпен, ОТҚ); әдемі плакат-тіреу конспектісі бойынша қайта түсіндіру; оқушылардың өз конспектісімен жеке жұмыс; конспект блогы бойынша фронтальды түсіндіру.

2 Бірінші қайталау – конспектіні меңгерудің фронтальды бақылауы. Барлық оқушылар конспектіні есте қалған материалдармен қайта жаңғыртады; оқытушы тапсырмаларды орындалуы бойынша тексереді; бір мезетте жазбаша жұмыстан кейін «ақырын» сұрау, содан соң қатты сұрау жүргізіледі.

3 Тіреу конспектісін ауызша айту – сұраудың әр қилы түрлерін меңгеру кезінде сыртқы сөздік іс-әрекеттің қажетті кезеңі.

4 Екінші қайталау – жалпылама және жүйелеу. Сынақты сұрақтарды алдын ала басып шығару; ойындық элементтер; өзара сұрау; өзара көмек. В.Ф.Шаталовтың жүйесі өз мазмұны бойынша

дидактика болып табылады. Ол тиімді тәрбие және белгілі ғылыми нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік берді:

- әр адам күнделікті жұмыс қысымына үйретеді, еңбексүйгіштікке, ерікке тәрбиелейді;
- танымдық тұрғыда өз бетінше жұмыс істеуге, өз күшіне, қабілетіне деген сенімділік арта түседі;
- жауапкершілік, шыншылдық қалыптасады;
- сабақ шеңберінде ғылыми тұрғыда сипатталған материалдарды қарастыруға, талдауға, оларды белгілі жүйеге келтіруге көмектеседі;
- технологияны сабақта пайдалану оң нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік беретіндігі дәлелденді.

В.Ф. Шаталовтың жалпы педагогикалық технологиясы пәндік технологияларда жүзеге асады: В.М. Шейман (физика), Ю.С. Мережко (орыс тілі), А.Т. Гайштут (математика), С.Д. Шевцов (тарих) және т.б.

Тапсырманы орындау барысында аудитория шеңберінде белгіленген әдістерді пайдалану аясында білім алушылар өз білімдерін дамытып, өз беттерінше жұмыс істеу дағдысын қалыптастырады, талдау жасап үйренеді.

Шаталов технологиясындағы бағалаудың өзі ашық көзқарас принципі бойынша жүзеге асады. Сонымен қатар, білім алушыға алған білімін кез келген уақытта бағасын жоғары бағаға ауыстыруға мүмкіндік беріледі. Сабақ басында, одан кейін де Шаталов шамадан тыс қайталауды белсенді түрде пайдаланған, ол өткен материалды үнемі пысықтауға, оны бекітуге мүмкіндік береді. Оның ойынша, барлық бала талантты, сол үшін әр баланың бойында қабілеттерді оятып, дамытып отыру қажет. Осы негіздемелерге байланысты, Шаталовтың сабақ шеңберінде үлгермеуші бала деген түсінік болмаған.

Жалпы қарастырылып отырған технология, яғни қазіргі заманда да өз өзектілігін, заманауилығын, қажеттілігін жойған емес, жоймайды да... Өскелең ұрпаққа білім беру, тәрбиелеу процесінде әлі де белсенді түрде пайдалануға ақыл-кеңес беремін және оның студенттердің білім берушілік, тәрбиелеушілік құзыреттілігін қалыптастырудағы тиімділігі зор.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Бенотман Е.В. Актуальность метода В.Ф. Шаталова в современном образовании ДНР. – Донецк, 2020.

2 Иохвидов В.В., Веселова В.Г. Педагогика. Лекции для студентов. – Новосибирск, 2015. – Часть 1.

3 Иохвидов В.В., Веселова В.Г. История педагогики: учебно-методическое пособие. – Новосибирск, 2015.

4 Самашова Г.Е. Оқытудың инновациялық технологиялары. Қарағанды: ҚарМТУ баспасы, 2016. – 84 б.

5 Селевко Г.К. Современные образовательные технологии / Г.К. Селевко. – М., 2013.

6 Шаталов В.Ф. Точка опоры. - М.: Университетское издание, 1990. – 224 с.

7 Шаталов В.Ф. Учить всех, учить каждого // Педагогический поиск / Сост. И.Н. Баженова. - М.: Педагогика, 1989. – 60 с

УДК 331.101.31

Sankhayeva A.
PhD Karaganda Buketov University associate professor Kazakhstan, Karagandaaliya_s08@mail.ru
Kaisarova K.
master student Karaganda Buketov University Kazakhstan, Karaganda
kundyzai.1996@mail.ru

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ МОТИВАЦИЯНЫҢ РӨЛІ

Аннотация. Бұл мақалада болашақ мұғалімдердің кәсіби мотивациясын дамыту қажеттілігі қарастырылады. Авторлар кәсіби мотивация ұғымын анықтаудың әртүрлі тәсілдерін қарастырады, кәсіби мотивацияның түрлері және оны арттыру жолдары талданады. Әр түрлі модельдер мен технологиялар негізінде психологиялық-педагогикалық жағдайларды дамыту және құру болашақ педагогтардың кәсіби мотивациясын қалыптастыру процесін оңтайландыруға мүмкіндік береді.

Түйінді сөздер: мотивация, кәсібимотивация, болашақ педагогтар, студенттер, педагогикалық қызмет, дайындық.

Аннотация. В данной статье рассматривается необходимость развития профессиональной мотивации у будущих педагогов. Авторы анализируют разные подходы к определению понятия профессиональная мотивация, анализируют типы профессиональной мотивации и пути ее повышения. Развитие и создание психолого-педагогических условий на основе различных моделей и технологий, позволит оптимизировать процесс формирования профессиональной мотивации будущих педагогов.
Ключевые слова: мотивация, профессиональная мотивация, будущие педагоги.

Abstract. This articlediscussed the need to develop professional motivation among future teachers. The authors consider different approaches to the definition of professional motivation, analyze the types of professional motivation and ways to improve it. The development and creation of psychological and pedagogical conditions based on various models and technologies will optimize the process of formation of professional motivation of future teachers.
Keywords: motivation, professional motivation, future teachers.

Жалпы мотивация, атап айтқанда кәсіби мотивация кез-келген қызметтің, соның ішінде педагогикалық қызметтің сәттілігін анықтайтын маңызды фактор болып табылады. Бір жағынан, бұл қызметтің өзі өте күрделі бола отырып, кәсіби маңызды қасиеттерге белгілі бір талаптар қояды, екінші жағынан бірқатар зерттеулерде атап өтілгендей, қазіргі уақытта мұғалімнің кәсіби маңызды қасиеттеріжүйесі жоқ деген қарама-қарсы пікір бар және бұл қызметтің өзі белгілі бір нормативтік деңгейде жүзеге асырылады. Бұл, біріншіден - интеллект, екіншіден - тиісті мотивация. Басқаша айтқанда, осы екі қабілетке ие кез-келген адам (тіпті олардың дамуының орташа деңгейінде) осы қызметті жүзеге асыра алады. Педагогикалық қызмет үшін (кәсіби қызметтің көптеген басқа түрлерінен айырмашылығы) кәсіби маңызды қасиеттер емес, жалпы, жеке тұлғалық (жалпыадамзаттық, гуманистік тұрғыдан боялған жеке қасиеттер) маңызды деген көзқарас бар. Сонымен қатар, олардың болуы, осы көзқарасқа сәйкес, кәсіби қасиеттерге компенсаторлық, тіпті алмастырушы әсер етуі мүмкін. Бұл көбінесе кәсіби маңызды қасиеттер аспектісіндегі педагогикалық қызметті талдау жүйелі түрде және мағыналы түрде өте белгісіз және тұжырымдамалық тұрғыдан аморфты нәтижелерге әкелетіндігімен түсіндіріледі [1]. Осыған байланысты мұғалімнің кәсіби маңызды қасиеттерінің тұрақты және инвариантты құрылымы мүлдем болмауы мүмкін деген пікір қалыптасады.

Бұл мамандық үшін мотивациялық жоспардың факторлары сияқты ғана емес, маңызды болады деп болжауға болады. Тұрақты оң кәсіби-педагогикалық мотивация мұғалімнің кәсіби маңызды қасиеттерінің дамуына ықпал етеді. Бұл термин дәстүрлі түрде адамды еңбек қызметіне итермелейтін және белгілі бір мақсаттарға жетуге бағытталған осы қызметке бағыт беретін ішкі және сыртқы қозғаушы күштердің жиынтығы ретінде түсініледі.

Кәсіби-педагогикалық мотивация студенттердің ЖОО-дағы үлгерімін ғана емес, сонымен қатар олардың болашақ кәсіби қызметіндегі жетістіктерін де анықтайды, сондықтан бұл мәселені зерттеу қазіргі уақытта өзекті болып табылады. Сонымен қатар, болашақ мұғалімдердің кәсіби-педагогикалық мотивациясын қалыптастыру бойынша мақсатты жұмыс одан да маңызды болып көрінеді. Қазіргі уақытта білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістер болашақ мамандардан кәсіби қызметтің оң уәждемесін дамытуды, олардың қызметінде жеке мағынаның болуын талап ететінін ескеру қажет, бұл олардың кәсіби тиімділігінің кепілі болып табылады.

Бұл мәселені тұтастай алғанда да, жоғары оқу орнында да зерттеуді өзекті етеді, бұл біздің зерттеуімізге байланысты болды, оның негізгі нәтижелері төменде келтірілген.

Педагогикалық іс-әрекеттің мотивациясы әр түрлі түсіндірілетінін ескеру қажет:

- мұғалімнің жеке басының басым мотивтерінің иерархиялық құрылымын анықтайтын, оны педагогикалық іс-әрекетте және қарым-қатынаста бекітуге итермелейтін эмоционалды-құндылық қатынастар жүйесі ретінде;
- мұғалімнің жеке басының бағытына байланысты мотивтердің белгілі бір жиынтығы ретінде;
- мұғалімнің жеке басының құрылымында негізгі орын алатын және оның жеке және типтік ерекшелігін түсіндіретін кәсіби маңызды сапа ретінде.

Әдетте, кәсіби және педагогикалық мотивацияны ескере отырып, оның екі түрін ажыратамыз: сыртқы және ішкі. Сонымен, А. К. Маркова жоғары қанағаттану, негізінен, педагогикалық қызметтің ішкі мотивациясы басым болған кезде мүмкін деп санайды. Егер сыртқы мотивация басым болса, онда педагогикалық іс-әрекет өзін-өзі мақсат етпей, бір нәрсеге қол жеткізудің құралына айналады;

ол сыртқы нәрсеге, адамға қажетті тауарларды сатып алу бағасы ретінде әрекет етеді [2]. Сыртқы мотивация мұғалімнің кәсіби дамуын тиісті дәрежеде ынталандырмайды, еңбекті сыртқы қажеттіліктің қысымымен жүзеге асырылатын қызметке айналдырады. Педагогикалық іс-әрекеттің ішкі мотивациясы кәсіби шеберлікті жетілдіруді ынталандырып қана қоймайды, сонымен қатар мұғалім мен оқушылардың даму көзі болып табылады [3].

Сонымен қатар, педагогикалық қызмет полимотивтілікпен сипатталады. Тиісінше, мамандандырылған әдебиеттерде педагогикалық іс-әрекеттің мотивтерінің жіктелу тізімі өте алуан түрлі. Кәсіби педагогикалық мотивацияны мақсатты қалыптастыру мәселесі теориялық және қолданбалы тұрғыдан ерекше маңызға ие. Бұл мәселеге қатысты әртүрлі тәсілдер бар.

Жоғары білім беру жүйесінде студенттердің оқу іс-әрекетіне қатысты кәсіби мотивация жеке тұлғаны болашақ кәсіби іс-әрекетін оқуға ынталандыратын және бағыттайтын факторлар мен процестердің жиынтығы ретінде түсініледі. Тұлғаның кәсіптік білімін тиімді дамыту кәсіби мотивацияны қалыптастырудың жоғары деңгейінде ғана мүмкін болады, ол кәсіби шеберлік дамуының ішкі анықтаушысы болып табылады. Бұл тұрғыда кәсіби қызметтің мотивтері жеке тұлғаның маңызды қажеттіліктерін (жоғары білім алу, тұлғаның кәсіби қалыптасуы) субъектілерін білу деп түсініледі. Бұл қажеттіліктер білім беру мәселелерін шешу процесінде қанағаттандырылады және болашақ кәсіби іс-әрекетті зерттеуге бет бұрады [4]. Кәсіби мотивация мотивтер жүйесінің күрделі ұйымдасуы деп есептейді Н.В. Бойцова. Кәсіби мотивация ұғымының мәнін күрделі жүйе ретінде автор келесі құрамдас бөліктер арқылы анықтайды:

1. Кәсіби, құрамдас бөлігі кәсіп құндылықтарымен тікелей байланысты мотивтермен көрсетіледі.

2. Когнитивтік компонентке когнитивтік қажеттіліктермен анықталатын мотивтер кіреді.

3. Әлеуметтік-моральдық компонентке кәсіби ынтымақтастық, тұлғааралық қарым-қатынас және әлеуметтік бейімделу мотивтері кіреді.

4. Утилитарлық компонент жеке әл-ауқат мотивтерін қамтиды.

Кәсіби мотивацияны зерттеудің интегративті тәсілі шеңберінде кәсіби мотивацияны жүзеге асырудың құрылымы мен механизмдері қызметтің жүйелік-динамикалық моделімен корреляцияланады.

Интегративті тәсіл тұжырымдамасында кәсіби мотивация құрылымы төрт кезеңнің іске асырылуымен қалыптасады және мыналарды қамтиды:

а) қанағаттандырылмаған қажеттілік;

б) ұмтылыстар (қызығулар, тартымдылық, тілек және т.б.);

в) ұмтылыстар, ниеттер;

г) пәндік-білімдік кедергінің жұмыс істеуіне байланысты жету мақсатын қою;

д) әрекет нәтижесінің сипаттамаларын анықтайтын және түзету әрекеттерін бастайтын қанағаттану немесе қанағаттанбау сезімі [5].

Қарастырылып отырған психологиялық-педагогикалық жағдайлардың психологиялық аспектісі оның қалыптасуына әсер ету мақсатында кәсіби мотивацияның ішкі ерекшеліктерін зерттеуді көздейді.

Педагогикалық аспект психологиялық мазмұнды процестердің, құбылыстардың, қасиеттердің қажетті дамуын қамтамасыз ететін факторлармен және механизмдермен байланыстыруға мүмкіндік береді, сонымен қатар әсер етудің тиімділігін қамтамасыз ететін білім беру процесі шеңберінде жағдайларды анықтау мен құруды қамтиды. Педагогикалық мамандықтар студенттерінің кәсіби мотивациясын қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық шарттарын анықтау, біріншіден, оның феноменологиясы мен құрылымын есепке алунегізінде, ықпал ету тәсілдері мен принциптерін таңдаудың негіздемесі ретінде, екіншіден, әсер ету құралдары мен әдістерін дамыту факторы ретінде педагогикалық университеттің білім беру ортасының ерекшеліктерін ескеру негізінде. Білім беру ортасы – бұл әлеуметтік және кеңістіктік-субъектілік ортада қамтылған оқушының жеке тұлғасын қалыптастыруға ықпал ететін ықпалдар мен жағдайлар, сонымен қатар оның даму мүмкіндіктері жүйесі [6]. Әртүрлі үлгілер мен технологиялар негізінде психологиялық-педагогикалық жағдайларды дамыту, біздің ойымызша, педагогикалық мамандық студенттерінің кәсіби мотивациясын қалыптастыру процесін оңтайландыруға мүмкіндік береді. Мәтін мәндік оқытуда: 1) студент алдымен белсенді позицияға айналады, 2) оның іс-әрекетінің барлық әлеуеті қамтылады, 3) кәсіби қасиеттерге ие болып келе жатқан студент әрекетін реттеу құралы ретінде оқу ақпаратын пайдалану тәжірибесі жинақталады; 4) білім алушылардың рұқсат контекстінде білімді меңгеруі, олар танымдық ғана емес, сонымен қатар кәсіби мотивацияның қалыптасуына жағдай жасайтын болашақ кәсіби жағдайлар болып табылады, 5) студенттің дамып келе жатқан тұлғасы педагогикалық процестің логикалық орталығына айналады. Мектеп мұғалімі жұмысының ерекшелігіне байланысты жаңа кәсіби білім,

білік және дағдыларды меңгеру; кәсіби мәселелерді шешу жолдарын зерттеу; кәсіби іс-әрекет саласында студенттердің өз бетінше дамуын ынталандыратын психологиялық-педагогикалық жағдаяттарды құру [7].

Студенттердің дұрыс ұйымдастырылған кәсіби бағытталған оқу қызметі оларды таным, еңбек және жалпылау субъектісі позициясына айналдырады, бұл өз кезегінде жартылай субъективті (диалогтік) тәсілді жүзеге асыруды талап етеді, студент субъект ретінде әрекет етеді. үйрену. Оқытудың диалогтық сипаты, бір жағынан, «жеке іс-әрекет адамның әрекет субъектісі ретінде қалыптасуында, оның оған деген өзіндік көзқарасы қалыптасып, оны жүзеге асырудың жеке стилін жасағанда көрінеді» деп болжайды, екінші жағынан, оқытушы университетте кәсіптік оқытудың белсенділікке бағытталған жүйесін ұйымдастырады, ол студенттердің мамандықты меңгерудегі субъективтілігін дамытуға және ондағы өзін-өзі жүзеге асыруға бағыттайды, бұл тұлғаның тиімді дамуын және кәсіби дамуын қамтамасыз етеді. студенттерді ынталандыру, және мұғалімдерді оқытуға ынталандыру.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Бакшаева Н. А., Вербицкий А. А. Психология мотивации студентов. – Москва: Логос, 2009. – 184 с.

2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. – Санкт-Петербург: Питер, 2006. – 508 с.

3. Веретенникова В.Б., Шихова О.Ф. О мотивации студентов – будущих педагогов к педагогической деятельности//Современные проблемы науки и образования. – 2020. – № 2.

4. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы, эмоции. – М.: МГУ, 1998. – 238 с.

5. Бойцова, Н.В. Закономерности формирования профессиональной деятельности преподавателя высшей школы /Н.В.Бойцова//[Электронный ресурс]. – Режимдоступа: http://www.elar.uniar.ac.ru/jspul/02020100.pdf.

6. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Питер, 1998. – 464 с.

7. Божович Л.И. Изучение мотивации поведения детей и подростков. – М.: Педагогика, 1997. – 340 с. Вилюнас В.К. Психологические механизмы мотивации человека. – М.: МГУ, 2006. – 288 с.

УДК372.3/.4; 159.923.35

Sankhayeva Aliya
PhD Karaganda University named after Academician E.A. Buketov,
Department of preschool and psychological and pedagogical trainingassociate professor
Kazakhstan, Karaganda, aliya_s08@mail.ru

Manasheva Nazgul
master student Karaganda University named after Academician E.A.Buketov,
Department of preschool and psychological and pedagogical training Kazakhstan, Karaganda
askarovnanaz@bk.ru

Shishov S.E.
K.G. Razumovsky Moscow State University of Technology and Management (PKU)

THE ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF PRESCHOOL AGE CHILDREN

Abstract.This article actualizes the role of the formation of emotional intelligence of preschool agechildren, highlights the main psychological and pedagogical conditions and technologies that contribute to the effective formation of emotional intelligence of preschoolage children.

Key words: intelligence; emotions; emotional intelligence; preschool organization.

Аннотация. В данной статье актуализируется роль формирования эмоционального интеллекта детей дошкольного возраста, выделяются основные психолого-педагогические условия и технологии, способствующие эффективному формированию эмоционального интеллекта детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: интеллект; эмоции; эмоциональный интеллект; дошкольное организация.

Modern preschool education is a complete stage of general education.Preschool organization is a

sensitive stage in a child's development, so it is important to start developing emotional intelligence as early as possible. It is important to know that emotions are not inherited genetically and play an important role in preschool education and socialization. Thus, the development of emotional intelligence helps to cope with the problems of preschool age and contributes to a better understanding of himself, his own emotions and the emotions of other people, as well as learning to manage his emotions.

Being aware of their emotions, the child learns to interact with other children and adults at a new level and develops such important qualities as empathy, honesty, healthy behavior, and the ability to negotiate, avoid, and resolve conflict situations. Awareness of one's own feelings increases stress tolerance and the ability to work. All of this helps the preschooler to start a new stage of development and turn into a school-aged child who is easier to adapt than other children [1].

The development of emotional intelligence in preschool children is primarily the responsibility of teachers and educational psychologists, since children spend most of their time in preschool. In this context, the importance of family education should not be forgotten. Preschool children are characterized by a special emotional connection and attachment to a family member. Parents and close relatives, who are the authority and role model for the preschooler, provide a model for the proper emotional state which is transferred to communication in adulthood. Only a family can provide emotional comfort, a sense of security and trust. The basis of emotional attachment is parental love, attention, and positive feelings. Therefore, work on children's emotional intelligence should be a threefold process: teacher - parents (legal representatives) – children [2].

The study of the development of emotional intelligence in preschool children revealed the most effective psychological and pedagogical conditions for the organization of preschool education, namely:

1. Organization of a system of developmental activities aimed at the development of specific skills related to the child's emotional intelligence (soft skills: the ability to be aware of one's own emotions and the emotions of others, the ability to control one's own emotions and the emotions of others).

The system of developmental activities for the development of emotional intelligence should be aimed at solving problems in the emotional and behavioral spheres of the child. Instruction should include exercises aimed at understanding, awareness of emotions and managing them.

2. Create an environment conducive to the development of emotional intelligence of preschool children based on a favorable environment both in the group and in the preschool organization.

All children, regardless of age, are at different stages of the development of their emotional intelligence. As mentioned earlier, the factors affecting the level of emotional intelligence are mental and physical development, social environment, the level of emotional intelligence of parents, inherited predisposition and family environment.

3. Interaction of teachers, parents and children in a tripartite balance system that takes into account the individual trajectory of the child's development and provides a variety of developmental and general development programs.

Since the family and kindergarten provide the child's social experiences in different ways, their priority is to interact with each other and strive to create a common space for the child's development [4].

The interaction of parents with teachers can take various forms: conversations with parents, surveys on various topics, research in the field of reading and observation of teachers. Parents should be involved in joint activities with their children through homework, joint activities, groups and devices.

Psychological and pedagogical support at the emotional level consists of interaction between adults and children, which requires emotional comfort, mutual understanding and acceptance of the child.

This type of support is essential for preschool children, as emotions are the most important measure of a child's life. The child's functioning, communication, perception, and reflection of reality depend on the child's emotional state. Emotional support from teachers and psychologists is crucial for children whose parent-child relationship is disturbed or weak. The following algorithm should guide school psychologists in developing preschool children's emotional intelligence. First, the child should be taught to understand what emotions are, their classification, and their basic components. Then, the ability to accept emotions instead of suppressing or rejecting them is an important point. The next stage is the ability to understand the cause of the emotion. In the last stage, it is very important to develop the child's ability to decide how to express his emotions and, if necessary, how to get out of a conflict situation with the least possible harm.

Since play is the main activity of preschool children, the most important forms and techniques for developing children's emotional intelligence are playful activities. Through play activities, children learn to interact with other people, and with practice, they learn to understand and interpret their own emotions and those of others. Through play activities, an educational psychologist can identify a range of problems in a preschool child's emotional behavior, the level of the child-parent relationship, and the social status of a group of children [3].

In addition to the game, artistic methods can be used as a method of developing emotional intelligence (story therapy, isotherapy, game therapy, stone therapy, modeling, etc.). In story therapy, there are several ways to use stories to develop the emotional intelligence of preschool children, namely the collection of personal stories that focus on a specific area of correction or development, as well as reading and analyzing folk tales and literary stories of specific authors. Reading and discussing specially selected children's literature contributes to the development of language, communication, emotional and artistic skills. Examples: "I got so Angry" by M. Meyer, "Carlin is Stubborn" by R.S. Berner, "How to Tame Wolves" by K. Andress, "Kitty Alice and the World of Feelings" by J. Dremin. A story for children aged 3 to 6 years. This technique helps the child to act out various behaviors, identifying himself with a certain character. Isotherapy helps to reveal the hidden emotional states of the child and relieve nervous and mental stress [2].

It can be concluded that the emotional intelligence of preschool children is a priority in modern society. The ability to recognize and understand not only their own emotional states, but also the emotional states of other people, resolve conflict situations and cope with emotions is necessary for the personal development of the child, future career and success. And professionalism requires teachers to be innovative and flexible, as well as to be aware of current events in their subject. At the same time, they should be able to determine people's values.

They should be able to respond to the diverse needs of students and create a rich environment for their development. The dream of a learning society can become a reality only if teachers have moral, professional, emotional, intellectual, practical and communicative skills. Therefore, teachers should make special efforts to develop the emotional intelligence of adolescent students. Teachers should create conditions for the development of emotional intelligence and atmosphere in the classroom.

List of references

1. Anandan K., Manimaran, G. Factors affecting Teaching Competency and Achievement of Student - Teachers in Colleges of Education in South Tamil Nadu. – 2011. 167p.

2. Hein and Steve EQ for everybody: A practical Guide to Emotional Intelligence. – New York, Basic Books, 1996.197-203p.

3. Jel’konin D.B. Psihologicheskoe razvitie v detskom vozraste [Psychological development at children’s age]. – M., 1995. – 173 p.

4. Salovey P., Mayer J.D. Emotional Intelligence, Imagination, cognition and Personality. – Vol. 9. – 1990. – P. 185-211.

УДК 37.02

Сардарова Ж.И.
Д.п.н., ассоц.проф. КазНПУ им.Абая, Алматы, Казахстан Кафедра Специальная педагогика
e-mail:sardar.Zh@mail.ru

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ

Аннотация. Стремительно развивающийся в настоящее время на мировом уровне процесс цифровизации требует квалифицированных кадров, обладающих цифровыми компетенциями. В период пандемии COVID-19 роль цифровых технологий и ее огромные дидактические возможности в системе образования были достоверно подтверждены накоплением опыта в организации дистанционного обучения и обеспечении непрерывности учебного процесса. Цель исследования - уточнить понятие цифровой компетентности и выявить уровень ее сформированности, проблемы у педагогов в повседневной практике. В статье сделан анализ научно-исследовательских работ ученых ближнего и дальнего зарубежья по теме исследования, сформулированы выводы. Уточнено определение понятия "цифровая компетентность" и выделены, содержательно охарактеризованы компоненты цифровых компетенций (эмоционально-волевые, социальные медиа-коммуникативные, познавательные, деятельностные, рефлексивно-оценочные).

Ключевые слова: глобальная цифровизация, цифровизация образования, цифровые технологии, педагоги, цифровые компетенции

THE CURRENT STATE AND PROBLEMS OF FORMATION OF DIGITAL COMPETENCE OF TEACHERS

The digitalization process, which is currently rapidly developing at the global level, requires qualified personnel with digital competencies. During the COVID-19 pandemic, the role of digital technologies and its enormous didactic capabilities in the education system were reliably confirmed by the accumulation of experience in organizing distance learning and ensuring the continuity of the educational process. The purpose of the study is to clarify the concept of digital competence and to identify the level of its formation, problems of teachers in everyday practice. The article analyzes the research works of scientists from near and far abroad on the topic of the study, and the conclusions are formulated. The definition of the concept of "digital competence" is clarified and the components of digital competencies (emotional-volitional, social media-communicative, cognitive, activity, reflexive-evaluative) are highlighted and characterized in a meaningful way.

Key words: global digitalization, digitalization of education, digital technology, teachers, digital competence

Глобальная цифровизация-это реальность сегодняшнего дня, и за ее пределами не может развиваться ни одна сфера деятельности общества. В цифровой век процесс получения и обновления знаний решается при необходимости путем непрерывного самообразования, дистанционного обучения. В свою очередь, Президент Республики Казахстан К. Ж. Токаев в своем Послании народу Казахстана от 1 сентября 2021 года «Казахстан в новых условиях: период действий» отметил, что одной из главных актуальных проблем в сфере образования в период нынешней пандемии является платформа онлайн-образования [1].

Сегодня педагог, помимо готовности жить и активно действовать в обществе, насыщенном средствами хранения, обработки и передачи информации, должен умело выбирать и грамотно применять цифровые технологии, которые полностью соответствуют содержанию и цели изучения определенной дисциплины, влияя на процесс цифровизации общества [2, С. 14].

В настоящее время процесс обновления системы образования, связанный с цифровизацией широкомасштабного общества, происходящего в нашей стране и на мировом уровне, требует разработки новых подходов к подготовке кадров вузов. Если до недавнего времени основная проблема информатизации образования была связана с материально-техническим оснащением организаций образования, то на сегодняшний день возникает новая проблема - это не только нехватка преподавательского состава, хорошо владеющего цифровыми технологиями, но и недостаточное владение возможностями цифровых образовательных ресурсов, овладение их эффективной

методикой. В этой связи, в условиях цифрового общества на первый план вышли необходимость и важность специалистов, творческая активность и нравственная идентичность которых одинаково созвучны, способны критически мыслить, адекватно использовать информацию в своих нуждах, сформированы информационная грамотность и компетентность в работе с информацией [3, 21].

Развитие цифровой экономики является одной из национальных целей страны. Поэтому формирование цифровой компетентности педагогов - требование сегодняшнего дня. Это подтверждается опытом организации дистанционного обучения в образовательном процессе в период пандемии COVID-19, когда она имела главную роль.

Цель исследования: уточнить определение и структурную составляющую на основе анализа теоретических, научно-исследовательских работ, касающихся цифровой компетентности, выявить уровень ее сформированности, проблемы у педагогов в повседневной практике.

Основными характерными чертами общей компетентностной среды являются: ориентированный на обучающегося образовательный процесс; изменение воспитательной роли учителя; уточнение цели образования, определение содержания образования, результатов образования; изменение процесса организации образования.

Главной особенностью компетенции является не усвоение готовых знаний, а «анализ условий, условий возникновения знаний». Процесс обучения, организованный таким образом, приобретает исследовательский и практический характер, а способы усвоения содержания образования реализуются в собственной практике учащегося. Таким образом, компетентность выступает как синтез познавательного, предметно – практического, личностного опыта. Среди отечественных ученых, изучавших вопросы компетентности, в том числе развития ключевых компетенций будущих специалистов на основе информационных технологий, можно особо отметить следующих ведущих ученых: Курманалина Ш. Х., Караев Ж.А., Кенесбаев С. М., Жадрина М.Ж., Балыкбаев Т. О., Мынбаева А. К. [4-9].

Анализ научных исследований и глубокое углубление в концепцию цифровой компетентности подтверждает, что она берет свое начало с нового подхода к обучению. Это в первую очередь, навыки и способности, которые необходимо освоить, накопить в качестве основного средства продвижения человека на протяжении всей его академической карьеры, а затем и на протяжении всей его жизни.

Европейская комиссия понимает цифровую компетентность как безопасное и целенаправленное применение цифровых технологий [10, 15].

Согласно Флоресу и Ройгу, когда мы конкретно рассматриваем концепцию количественной педагогической компетенции, это тип многомерной компетенции, которую можно определить как способность мобилизовать навыки и способности, которые позволяют нам искать, критически выбирать, извлекать и обрабатывать соответствующую информацию для преобразования ее в знания с использованием ИКТ. Он также обладает способностью использовать такую информацию в различных сценариях информирования, обучения, решения проблем и взаимодействия с помощью этих средств, следуя правилам, установленным в обществе, с использованием различных технологических и цифровых средств массовой информации [11,С. 31]. Поэтому выводы ученых еще раз свидетельствует, что очень актуален вопрос о качестве подготовки педагогов, готовых к работе в условиях глобальной цифровизации.

Впервые понятие» цифровая компетентность " было введено в 1997 году американским писателем и журналистом Полом Гилстером. По его мнению, постоянство в гипертекстовом поле интернета формирует новые модели поведения, новые методы коммуникации. Это, в свою очередь, приводит к формированию сетевого мышления, одной из важнейших характеристик которого является высокая информационно - коммуникативная активность. Мнения ученых по данному понятию имеет обобщенный характер. Одни цифровую компетентность рассматривают как способность компьютеров понимать и использовать информацию, представленную в различных форматах и во многих источниках [12, С.58]. По мнению И. В. Гайдамашко и Ю. В. Чепурны, рассматриваемая компетенция - это "способность человека критически, надежно, безопасно и эффективно применять и выбирать информационно-коммуникационные технологии во всех сферах жизни, а также его готовность к такой деятельности" [13, С.35]. Также .Гилстер определяет следующие навыки как критерии достижения количественной компетентности [12]:

- способность воспринимать информацию, выраженную в различных семиотических системах (медиаотрицательность);
- навыки поиска необходимой информации и средств работы с ней, быстрое владение этими инструментами (информационная компетентность);

- навыки общения с другими пользователями (коммуникативная компетентность)

На наш взгляд, среди определений цифровой компетентности одним из наиболее заметных является мнение Г.У.Солдатовой. По утверждению автора, цифровая компетентность - это способность личности уверенно, эффективно, критически и безопасно выбирать и применять инфокоммуникационные технологии в различных областях на основе непрерывного овладения компетенциями (знаниями, умениями, энтузиазмом, ответственностью) и готовность к ним [14, С,22]. На основе этого выделяет четыре типа цифровых компетенций:

- информативность и медиаответственность - знания, умения, энтузиазм и ответственность, связанные с поиском, пониманием, организацией и критическим восприятием цифровой информации, а также созданием информационных объектов с использованием цифровых ресурсов (текстовых, видео, аудио и видео;
- коммуникативная компетентность-относится к различным формам коммуникации (электронная почта, чаты, блоги, форумы), знания, умения, мотивация и ответственность, социальные сети и др.);
- техническая компетентность-знания, умения, энтузиазм и ответственность, позволяющие решать различные задачи в компьютерной сети, облачной деятельности, эффективно использовать технические и программные средства;
- потребительская компетентность-знания, навыки, энтузиазм и ответственность, удовлетворяющие различные потребности, задачи, связанные с реальными жизненными ситуациями, которые позволяют решать самые разнообразные повседневные задачи с помощью цифровых конструкций и интернета.

При этом российский ученый Е.В.Яковлева в своем исследовании рассматривает цифровую компетентность в четырех компонентных последовательностях: мотивационно-личностных, познавательных, деятельностных, рефлексивно-оценочных [15,Яковлева 2021]. Также Т.А.Федотова, В.С.Федотова оценивают цифровую компетентность педагога как совокупность общепользовательских, общепедагогических, предметно-педагогических цифровых компетенций, которые отражаются в трех уровнях (базовом, цифровом приложений, цифровом преобразований), характеризующих познавательные, служебные, творческие аспекты ее интенсивного развития [16, С.48].

Анализ материалов исследования показал, что не имеется однозначного определения к понятию цифровой компетентности и ее структуре. И перед нами стояла задача -конкретизировать понятие «цифровая компетентность» и раскрыть ее компонентный состав.

Сегодняшнее постиндустриальное общество - это общество информации, новых знаний и соответствено его называют цифровым обществом, киберсообществом, которое оказывает сильное влияние на сферу образования. В этой связи возникает противоречие между необходимостью педагогов с развитой цифровой компетенцией и недостаточным уровнем профессиональной подготовки.

Более детальное изучение и опыт повседневной практики показал, что главная проблема в этом - формирование концепции цифровой компетентности с уточнением ее структурного содержания, разработка методики ее оценки.

В своем исследовании мы провели работу по определению хода решения этих проблем, уровня цифровых компетенций учителей-практиков и основных проблем, возникающих при профессиональном освоении этих цифровых технологий. На начальном этапе исследования, наряду с теоретическими методами, такими как анализ психолого-педагогической литературы, научно-исследовательской работы, касающейся цифровых технологий, цифровых компетенций преподавателей, широкое место заняли методы проведения опросов, бесед, наблюдений, диагностики, т. е. эмперические методы.

В результате тщательного анализа высказываний зарубежных, отечественных ученых о понятии «цифровая компетентность» и ее компонентах, мы конкретизовали понятие «цифровая компетентность» и ее компоненты в следующем содержании: цифровая компетентность - это способность личности, позволяющая надежно, безопасно и эффективно применять информационно-коммуникационные технологии на основе критического выбора во всех сферах жизни. И соответственно состав компонентов цифровой компетентности имел следующее содержание: эмоционально-волевой; социально-медиакоммуникационный; познавательный; деятельностный; рефлексивно-оценочный. Описание указанных компонентов подробно представлено в следующем рисунке (рисунок 1). Исходя из разработанной нами структуры цифровых компетенций, мы в первую

очередь ориентировались на определение уровня психологической готовности педагогов к овладению цифровыми технологиями, взаимодействию с социальными медиа.

Рисунок 1-Характеристики компонентов цифровой компетенции

Переход на дистанционные формы обучения становится для отечественной школы не только скачком на объемном уровне, но и средством многоуровневой проверки состоятельности концепций и моделей цифровизации и принятых в этом направлении стратегических и тактических действий.

Цифровизация затрагивает не только профессионалов, в повседневной цифровой среде каждому человеку необходимо прежде всего овладеть цифровой грамотностью для эффективного и безопасного использования сервисов. Учитывая, что цифровые технологии постоянно обновляются и расширяются для осуществления образовательного процесса в соответствии с тем, как цифровая трансформация образования происходит очень быстро и соответственно, происходит изменение структуры цифровых компетенций педагогов. В связи с этим структура профессиональной компетентности учителя дополнился новым компонентом - цифровой компетентностью. В соответствии с требованиями сегодняшнего дня, это - одно из главных требований, предъявляемых работодателями.

Всесторонний анализ мирового опыта исследовательской работы и результаты повседневной практики доказывают наличие следующих неотложных, решающих проблем:

- совершенствование уровня психологической готовности педагогов к овладению огромными возможностями цифровых технологий в условиях общества, основанного на потоке информации;
- расширение и постоянное обновление видов работ, направленных на уточнении теоретико-практического содержания цифровой компетентности современного педагога;

- определение эффективных мер и направлений, а также профилактики при решений проблем различного уровня (ресурсного, технического, компетентностного, управленческого, социально-экономического и психологического) в осуществлении процедуры массового перехода на дистанционное обучение;
- выявление психолого-педагогических условий для обеспечения качественного уровня образовательных результатов в режиме самоизоляции;
- создание коллаборативной среды, основанного взаимной поддержки (эмпатия);
- активизировать создание оптимальных условий для формирования оптимизма педагогов в овладении цифровыми технологиями;
- расширение исследовательской работы по изучению эффективных методик и технологий формирования и развития цифровых компетенций педагогов.

Литература:

1. «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» аттыМемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2021 жылғы 1 қыркүйек. tengrinews.kz/kazakhstan_news
2. Сардарова Ж.И. Актуальные проблемы психологической готовности педагогов к проофессиональной деятельности в условиях цифровизации инклюзивного образования. Международная научно-практическая конференция «Актуальные проблемы обучения и сопровождения лиц с ограниченными возможностями здоровья в условиях цифровизации образования».ФГБОУ ВО «Оренбургский государственный педагогический университет» (Российская Федерация, 20-21 апреля 2021 год. -С.151-158
3. Сардарова Ж.И. Ақпараттандырудан цифрландыруға көшу жағдайында бастауыш сынып мұғалімдерінің білім беру мазмұнын жоспарлау дайындығын зерттеу. Хабаршы, Абая атындағы ҚазҰПУ, «Психология» сериясы, 2021 жыл, N3 (68). -Б. 32-41
4. Құрмалина Ш.Х. Методология технология создания электронной методической системы в условиях информатизации образования: диссер. на соис. ученой степени доктора пед.наук. - Алматы, 2002.- С.326
5. Караев Ж.А. Активизация познавательной деятельности учащихся в условиях применения компьютерной технологии обучения: диссер.на соис. ученой степени доктора пед. наук.- Алматы, 1994.- С.296
6. Кеңесбаев С.М. Жоғары педагогикалық білім беруде болашақ мұғалімдерді жаңа ақпараттық технологияны пайдалана білуге даярлаудың педагогикалық негіздері: педагогика ғылымдарының докторы ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация. - Түркістан, 2006 жыл. – Б.316
7. Джадрина М.Ж. Дидактические аспекты дифференциации содержания школьного образования. – Алматы: РИК, 2000. – С.122
8. Балыкбаев Т.О. Теоретико-методологические основы информационной модели формирования студенческого контигента вузов: автореф. на соис. ученой степени доктора пед.наук. - Алматы, 2003. -С.4
9. Мынбаева А К. Дидактические основы информационных технологий обучения студентов: диссер. на соис. ученой степени кандидата пед.наук.– Алматы, 2001.- С.134
10. Comisión Europea.Recomendación 2006/962/CE del Parlamento Europeo y del Consejo, de de diciembre de 2006, sobre las competencias clave para el aprendizaje permanente, (2006)
11. C. Flores, R. Roig. Factores personales que inciden en la autovaloración de futuros maestros sobre la dimensión pedagógica del uso de TICRev. Iberoam. Educ. Super., 10 (27) (2019), P. 151-171
12. Шадриков А.В. Теоретические подходы к определению понятия цифровой грамотности. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.ifapcom.ru/files/2015/isct/presentations/sharikov.pdf
13. Гайдамашко И. В., Чепурная Ю. В. Цифровая компетентность и онлайн-риски студентов образовательной организации высшего образования // Человеческий капитал. – 2015. – № 10 (82). – С. 19
14. Солдатова Г. У. Модели цифровой компетентности и деятельность российскихподростков онлайн / Г. У. Солдатова, Е. И. Рассказова // Национальный психологическийжурнал. 2016. № 2 (22). - С. 50-60
15. Яковлева Е. В. Цифровая компетентность будущего педагога: компонентный состав // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2021. – № 04. – С. 46–57.

16. Т.А.Федотова, В.С.Федотова. Исследование цифровой компетентности педагогов в условиях цифровизации образовательной среды школы \\ Вестник Самарского университета. История, педагогика, филология. 2021.Т.27, N1. - С.51-56.
17. Асадуллин Р.М., Дорофеев А.В., Левина И.Р. Диагностика цифровых компетенций педагога \\Педагогика и просвещение.-2022.-N1.https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=37153

Сарсекеева Ж.Е.
д. пед. н., доц., Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
кафедра педагогики и методики начального обучения, проф.Казахстан, г. Караганда
E-mail: sarsekeeva.04@mail.ru
Микерова Г.Ж.
д. пед. н., проф., Кубанский государственный университет,
кафедра педагогики и методикиначального образования, проф. Россия, г. Краснодар
E-mail: mykerova8@mail.ru
Колмагорова М.А.
Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
педагогический факультет, гр. ПМНО-44-19(р), студент Казахстан, г. Караганда
E-mail: kolmagorova.2002@mail.ru

РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА ОСНОВЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ

Аннотация. В статье исследуется проблема развития качеств критического мышления обучающихся через применение цифровых образовательных ресурсов в системе начального образования. Продемонстрированырезультаты исследовательской работы среди обучающихся 2-х классов.
Ключевые слова: критическое мышление; цифровые образовательные ресурсы; младшие школьники.

Abstract. The article examines the problem of developing the qualities of critical thinking of students through the use of digital educational resources in the primary education system. The results of research work among students of the 2nd grades are demonstrated.
Keywords: critical thinking; digital educational resources; primary school students.

Одной из основных проблем, стоящих сегодня перед системой образования и общества в целом, является проблема развития критического мышления младших школьников. Психологи утверждают, что развивать критическое мышление у детей следует как можно раньше, в противном случае оно может угаснуть. Следовательно, необходима целенаправленная работа по развитию критического мышления младших школьников с учетом возрастных и индивидуальных особенностей. Развитие критического мышления в обучении младших школьников позволяет решать следующие задачи: образовательной мотивации: повышения интереса к процессу обучения и активного восприятия учебного материала; стимулирование самостоятельной поисковой творческой деятельности, запуск механизмов самообразования и самоорганизации; культуры письма: формирования навыков написания текстов различных жанров; информационной грамотности: развития способности к самостоятельной аналитической и оценочной работе с информацией любой сложности; формирования культуры чтения, включающей в себя умение ориентироваться в источниках информации, пользоваться разными стратегиями чтения, адекватно понимать прочитанное, сортировать информацию с точки зрения ее важности, «отсеивать» второстепенную, критически оценивать новые знания, делать выводы и обобщения; социальной компетентности: формирования коммуникативных навыков и ответственности за знание [1]. Приоритетом современной школы является не приобретение обучающимися специальных знаний и навыков, а их мышление, то есть развитие независимой внутренней личности, готовой настаивать на собственной точке зрения, ставить цели и обнаруживать эффективные пути их достижения. Лучший способ решить эту проблему - развить у школьников критическое мышление. Оно позволяет видеть проблемы, быть готовым к поиску нестандартных решений, проявлять интеллектуальную активность, анализировать

свои действия и распознавать ошибки [2]. Критическое мышление – это организованное, рациональное самонаправленное мышление, которое умело преследует цель мышления в некоторой сфере знаний или интересов человека. Обучение критическому мышлению–это лишь часть многогранной работы педагога. Мыслить критически можно в любом возрасте, даже у первоклассниковнакопленодляэтогодостаточножизненногоопытаизнаний.Разумеется,мыслительныес пособности детей будут еще совершенствоваться при обучении, но дажемалыши способны думать критически и вполне самостоятельно. В своей познавательной деятельности ученики и учителя, писатели и ученые подвергают каждый новый факт критическому обдумыванию. Именно благодаря критическому мышлению традиционный процесс познания обретает индивидуальность и становитсяосмысленным,непрерывным ипродуктивным [3].

Американский психолог Д. Халперн в своей работе «Психология критического мышления» выделяет качества критического мышления. Готовность к планированию (мысли часто возникают беспорядочно; важно регулировать их, выстраивать в последовательности изложения; слаженность мысли – основание для уверенности). Гибкость (если обучающийся не готов принимать идеи других, он никогда не сможет стать источником собственных идей и мыслей; гибкость позволяет подождать с вынесением суждения, пока обучающийся не получит все виды информации). Настойчивость (обычно, сталкиваясь с трудными задачами, мы откладываем ее решение на потом; развивая настойчивость в напряжении ума, обучающийся в любом случае добьется наиболее лучших результатов в обучении; готовность исправлять свои ошибки; критически мыслящий человек не будет оправдывать свои неправильные решения, а сделает верные выводы и будет постоянно учиться на своих ошибках). Осознание (очень важная характеристика, которая предполагает способность наблюдать за собой в процессе мыслительной деятельности, следить за процессом рассуждений; находить компромиссные решения; главное, чтобы принятые решения воспринимались другими, либо они так и останутся на уровне высказываний) [4].

На базе КГУ «КШЯС №33» г. Караганды проведено исследование уровня развития качеств критического мышления младших школьников, в котором приняли участие обучающиеся 2-х классов. Экспериментальная работа складывалась из трёх этапов: констатирующего, формирующего и контрольного. На констатирующем этапе исследования проводилась диагностическая работа, основой которой является стандартная методика определения умственного развития младших школьников Э.Ф. Замбацявичене [5]. Обучающимся предлагалось выполнить 4 диагностических задания - субтесты. Любой из которых включал в себя 10 заданий. Каждому заданию присуждалась установленная оценка в баллах, выражающая степень его сложности. Общий результат по каждому субтесту определялся суммой баллов за все 10 заданий. Первый субтест включал задания, которые требовали от обучающихся умение различать существенные и несущественные признаки предметов и простых понятий. Второй субтест представлял собой вербальный вариант метода исключения «пятого лишнего». Третий субтест - это задания на умозаключения по аналогии, которые требовали умственных навыков для создания логических связей. Четвертый субтест был сосредоточен на изучении наиболее важной для данной ступени интеллектуального развития операции обобщения. Результаты диагностической работы показали, что в первом субтесте большинство обучающихся 2-х классов допускали ошибки в заданиях 6-9, поскольку они требовали не только владения определенной логической операцией, но и конкретных знаний предмета. Во втором субтесте трудности нередко возникали при выполнении заданий 3, 4, 6, 10. Они связаны со свойствами обобщающих и сравнительных операций. А также позволили оценить уровень сформированности операций осознания, абстрагирования, выделения ключевых признаков объектов и явлений. Третий субтест показался более сложным для младших школьников. Это связано с довольно необычной формой построения заданий, а также с требованиями к интеллектуальной деятельности, которые они предъявляют. В ходе выполнения заданий четвертого субтеста обучающиеся нередко допускали ошибки в 4, 6, 8-м заданиях, которые требовали не только навыков обобщения, подведения явлений или предметов под понятие, но и определённых знаний. Экспериментальная работа на констатирующем этапе исследования показала, что у обучающихся младших классов наименее сформированы качества критического мышления, такие как умение осуществлять анализ и сравнение объектов, умение сравнивать и выделять главное, умение выдвигать гипотезы и аргументировать свою точку зрения, умения осуществлять классификацию. Поэтому на уроках должна проводиться целенаправленная, систематическая работа, направленная на развитие качеств критического мышления младших школьников.

Формирующая работа заключалась в подборе методов и приемов для развития качеств критического мышления с использованием цифровых образовательных ресурсов и проведения

системы уроков с их использованием. Цифровые образовательные ресурсы - это инновационные средства обучения и компоненты электронных образовательных ресурсов; цифровой продукт (фотографии, видеоклипы; статические и динамические модели, объекты виртуальной реальности и моделирования, картографические материалы, звукозаписи, символьные объекты и деловая графика, текстовые документы и иные материалы), которые предназначены для использования в учебном процессе для реализации дидактических целей, и реализующийся в рамках компьютерных технологий [6]. Для этого обучающимся 2-х классов был предложен цифровой образовательный ресурс - «Daryn.online», где после регистрации, они смогли посещать список курсов по предметам: математика, русский язык, познание мира, естествознание, литературное чтение. Так же выполняли тесты и задания. Кроме этого, на уроках использовались платформы «Kahoot!», «LearningApps» и «Quizizz», где были предложены задания, викторины, познавательные упражнения для развития качеств критического мышления. Например, на уроке русского языка, обучающие повторяли словарные слова на цифровом образовательном ресурсе «LearningApps», где им были предложены загадки, а к ним нужно было вспомнить подходящее словарное слово и записать его (рис. 1).

Рис. 1. Задания на цифровой образовательной платформе

После того, как была проведена система уроков с использованием приемов и методов для развития качеств критического мышления младших школьников, снова была проведена заключительная диагностика, подобная первой диагностической работе, которая позволила проанализировать динамику уровня развития качеств критического мышления младших школьников на уроках.

Анализ полученных материалов показал, что обучающиеся очень хорошо справились с диагностической работой. Многие обучающиеся 2-х классов перестали ошибаться в выполнении заданий. Высокий уровень развития качеств критического мышления повысился на 8%, так как многие младшие школьники перешли на высокий уровень со среднего, в свою очередь несколько обучающихся перешли на средний уровень с низкого, что позволило повысить его на 3%, на низком уровне 25% обучающихся, тогда как на констатирующем этапе было 36%. Эти данные показали положительный результат.

Стоит заметить, что проявляется положительная динамика уровня развития качеств критического мышления у младших школьников на уроках. После отбора и апробации методов и приемов с использованием цифровых образовательных ресурсов для развития качеств критического мышления, обучающиеся смогли научиться осуществлять анализ и сравнение объектов с выделением существенного признака, сравнивать и выделять главное, устанавливать последовательность событий, устанавливать причинно-следственные связи, выдвигать гипотезы и доказывать свою точку зрения, осуществлять классификацию объектов. Эти умения способствуют формированию качеств критического мышления.

Таким образом, комплекс уроков с применением приемов развития критического мышления с использованием цифровых образовательных ресурсов является эффективным и способствует развитию качеств критического мышления младших школьников.

Список использованных источников

1. Бустром Р. Развитие творческого и критического мышления. - М.: Изд-воИн-та«Открытоеобщество»,2015.

2. Загашев И.О., Заир-Бек С.И. Критическое мышление: технология развития. – СПб.: Альянс-Дельта, 2003. - 284 с.

3. Загашев И.О., Заир-Бек С.И., Муштавинская И.В. Учим детей мыслитькритически. Изд. 2-е. - СПб: «Альянс «Дельта» совм. с издательством «Речь»,2017.-192 с.

4. Халперн Д. Психология критического мышления. – СПб.: Питер, 2000. – 224 с.

5. Стандартизованная методика для определения уровня умственного развития младших школьников Э.Ф. Замбацявичене https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy-mo/2020/02/12/standartizovannaya-metodika-dlya-opredeleniya-urovnya

6. Пояснения к составлению цифровых образовательных ресурсов АО «НЦПК «Өрлеу» (с использованием программы Hand animation). - Алматы, 2019.

УДК 372.8

РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ КАК ОСНОВА УСПЕШНОГО ОБУЧЕНИЯ

Сарсекеева Ж.Е.
д. пед. н., доц., Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
кафедра педагогики и методики начального обучения, проф.
Казахстан, г. Караганда, E-mail: sarsekeeva.04@mail.ru

Абильдина С.К.
д. пед. н., проф., Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
кафедра педагогики и методики начального обучения, проф.-исслед.
Казахстан, г. Караганда, E-mail: salta-7069@mail.ru

Аннотация. В статье исследуется проблема развития функциональной грамотности обучающихся в системе начального образования.Продемонстрированыотличительные черты функциональной грамотности младших школьников.

Ключевые слова:функциональная грамотность, образование, младшие школьники.

Abstract. The article examines the problem of the development of functional literacy of students in the primary education system. The distinctive features of functional literacy of younger schoolchildren are demonstrated.

Keywords: functional literacy, education, primary school students.

В настоящее время необходимо формирование личности, способной к творческому, сознательному, самостоятельному определению своей деятельности, к саморегулированию. Достижение этой задачи обеспечивает сформированность функциональной грамотности, так как предполагает не только владение определенным багажом суммы знаний, умений и навыков, но и способностью к самоопределению, самосовершенствованию, самореализации. Следовательно, обществу необходим человек функционально грамотный, умеющий работать на результат, способный к определенным, социально-значимым достижениям [1]. Данная задача актуализируется в процессе вхождения Казахстана в число 50 наиболее конкурентоспособных стран мира. В условиях решения этой стратегически важной для страны задачи главными функциональными качествами личности являются инициативность, способность творчески мыслить и находить нестандартные решения, умение выбирать профессиональный путь, готовность обучаться в течение всей жизни. Все данные функциональные навыки формируются в условиях школы.

С 2013 года организации образования РК приступили к освоению нового Государственного общеобязательного стандарта образования, учебных программ. Одним из основных отличительных особенностей реализации стандарта является практическая направленность знаний, накопление и использование жизненного опыта ученика, т.е. не «знания для знаний», а «знания для жизни». Этот общественный заказ уже успешно реализовывает телевидение: образовательные программы, мультфильмы учат действовать в различных жизненных ситуациях. В этой связи, уроки и внеурочные занятия, проводимые педагогами начальных классов, должны иметь точки соприкосновения с жизнью. Модернизация школьного образования Казахстана определена с учетом следующих приоритетов: учет возможности образования в развитии толерантности, уважения к культурному многообразию, в обеспечении устойчивого развития и безопасности личности, обществу и государству (образование для мира и согласия); качественные образовательные услуги должны быть доступны для всех казахстанцев (образование для всех); содержание образования должно способствовать профессиональной ориентации, саморазвитию и карьерному росту (образование для жизни и труда); образование должно быть инструментом становления, сотворения и развития собственной личности и индивидуальности (образование в течение всей жизни);

полноценной социализации личности в процессе образования будет способствовать партнерство всего сообщества (образование как открытая система) [2].

Специальные исследования ученых по этой проблеме выявили факты затруднений учителей в формировании функциональной грамотности младших школьников. Причины затруднения учителей связаны прежде всего с реальной педагогической действительностью, в которой от детей требуются только знания, а их развитие не вызывает должного интереса ни у учителя, ни у родителей, ни у общественности. И это несмотря на то, что новая парадигма образования выдвигает новые цели, основная из которых – развитие ребенка.

Термин «функциональная грамотность» был введен в 1957 году ЮНЕСКО, наряду с понятиями «грамотность» и «минимальная грамотность». Социальное окружение у людей, в том числе частично и у учащихся школ, разное. Ориентация же на адаптивность к социальному окружению может далеко завести отечественную школу: вместо задачи предоставления всем учащимся равных возможностей по использованию «социального лифта», она (т.е. школа) будет культивировать и порождать социальную разобщенность и неравенство. Как отмечает М.А. Холодная, отличительные черты функциональной грамотности [3] (таблица 1).

Таблица 1. Отличительные черты функциональной грамотности (М.А. Холодная)

№	Отличительные черты
1	направленность на решение бытовых проблем;
2	является ситуативной характеристикой личности, поскольку обнаруживает себя в конкретных социальных обстоятельствах;
3	связана с решением стандартных, стереотипных задач;
4	это всегда некоторый элементарный (базовый) уровень навыков чтения и письма;
5	используется в качестве оценки прежде всего взрослого населения;
6	имеет смысл главным образом в контексте проблемы поиска способов ускоренной ликвидации неграмотности.

Если формальная грамотность - это владение навыками и умениями техники чтения, то функциональная грамотность - это способность человека свободно использовать эти навыки для извлечения информации из реального текста - для его понимания, сжатия, трансформации. Проблема функциональной неграмотности - это проблема не только педагогическая, но и социальная. Мы считаем, что основная задача школы заключается в том, чтобы научить выпускников порождать свои собственные, наполненные смыслом тексты, а не только привить умения читать и интерпретировать чужие. Однако со временем с термином «функциональная грамотность» стали происходить удивительные метаморфозы. Поскольку на данном этапе обсуждения представлений о функциональной грамотности мы уже встречаемся с проблемностью ситуации, имеет смысл сориентироваться в представлениях о функциональной грамотности в официальных материалах ЮНЕСКО и описаниях функциональной грамотности организаторов теста PISA. На официальных сайтах ОЭСР можно найти следующие определения. Функциональная грамотность есть целый ряд навыков и умений - познавательных, эмоциональных и поведенческих, которые позволяют людям: жить и работать в качестве человеческой личности; развивать свой потенциал; принимать важные и обоснованные решения; эффективно функционировать в обществе в контексте окружающей среды и более широкого сообщества (местного - локального, национального, глобального), чтобы улучшить качество своей жизни и общества [4].

Функциональная грамотность, будучи низшей иерархической ступенькой в цепочке «грамотность - образованность - профессиональная компетентность - культура» является основой для «пожизненного» образования человека. Отсюда, следует актуальность овладения каждым человеком функциональным знанием, составляющим содержание функциональной грамотности, для обеспечения безопасности своей жизнедеятельности, непрерывности образования и успешности жизнеустроения в меняющемся мире. Заметим, что изменения в составе и структуре функционального знания имеют пространственно-временной характер. Функциональное знание, востребованное на данный момент времени и в данной территории, составляют содержание функциональной грамотности живущего на ней населения. Ведь, согласно определения А.С. Тангяна, под минимальной функциональной грамотностью понимается «повышаемый по мере развития общества и роста потребностей личности уровень знаний и умений, в частности умения читать и

писать, необходимый для полноправного и эффективного участия человека в экономической, политической, гражданской, общественной и культурной жизни своего общества и своей страны, для содействия их прогрессу и для собственного развития». Такое представление позволяет, проследив развитие концепта «функциональная грамотность» на основе эволюции ее концепции, судить о структуре и содержании функционального знания [5].

Существует четыре основных этапа развития «ядра» концепции функциональной грамотности, т.е. представлений о ней и ее функциях. В процессе этого использовались следующие основания: соотношение функциональной и традиционной грамотности, изменение ее структуры и основных функций, преимущественный характер функционального знания. Особенность функционального знания, как и социального, состоит в том, что оно является инструментом «социального конструирования» «жизненного мира» социального субъекта. Зависимость содержания функциональной грамотности от изменений в различных сферах общественной жизни, ее значимость в развитии страны и саморазвитии позволяют говорить об ее адаптивной и развивающей функциях. Причем, говоря об адаптации, имеются в виду «не только процессы приспособления индивида к природной среде, решающие задачу сохранения телесной целостности, выживания, нормального функционирования и т.д., но и процессы адаптации к социальной среде в виде выполнения предъявляемых со стороны общества требований, ожиданий, норм, соблюдения которых гарантирует полноценность субъекта как члена общества», а также «такие процессы самоприспособления как саморегуляция, подчинение высших интересов низшим», и кроме того, «процессы, которые ведут к подчинению среды исходным интересам субъекта. В последнем случае адаптация есть реализация его фиксированных предметных ориентаций, удовлетворение его потребностей.В новых обстоятельствах процесс обучения выпускников в школе должен быть ориентирован на развитие компетентностей, способствующих реализации концепции «образование через всю жизнь». Установлено, что предпосылкой развития компетентности личности является наличие определенного уровня функциональной грамотности. Функциональную грамотность составляют: элементы лексической грамотности; умения человека понимать различного рода касающиеся его государственные акты и следовать им; соблюдение человеком норм общественной жизни и правил безопасности, требования технологических процессов, в которые он вовлечен; информационная и компьютерная грамотность. Существует и другой подход к пониманию функциональной грамотности, включающий: воспитанность человека в духе доброжелательности и дружелюбия, что обеспечивает культуру общения; личностно-профессиональную подготовленность; профессионально-технологическую подготовленность [5].

В целом, функциональное знание является динамичным интегративным образованием, состав и содержание которого постоянно меняется в зависимости от развивающихся потребностей человека и общества в целом. По своей сущности оно близко к социальному знанию, которое определяется как знание об обществе, имеющее своим предметом общественные феномены, связи и отношения, и непосредственно обеспечивающее жизнедеятельность общества, отличными характеристиками которого являются: «сосредоточенность на реальности социальных отношениях» и «стопроцентная репрезентативность».

Список использованных источников

1.Государственный общеобязательный стандарт начального образования (Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 23 сентября 2022 г. № 406). https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200029031#z141

2. Национальный план действий по развитию функциональной грамотности школьников на 2012–2016 годы от 25 июня 2012 года № 832.

3. Басова Е.А. Формирование функционально грамотного ученика основной школы // Мир науки, культуры, образования. - 2019. - № 4. - С. 125-127.

4. Веряев А.А., Нечунаева М.Н., Татарникова Г.В. Функциональная грамотность учащихся: представления, критический анализ, измерение // Известия Алтайского Государственного Университета. - 2018. - № 2. - С.13-17.

5. Тангян С. А. Образование на пороге XXI века // Педагогика. - 2015. - № 1.- С. 11-13.

Благодарность

Статья подготовлена в рамках грантового финансирования Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан на 2022-2024 годы по теме AP14870260 «Развитие функциональной грамотности учащихся начальных классов в условиях цифровизации образования».

УДК 37

Сарсембаева М.С.
п.ғ.м., аға оқытушы Шерхан Мұратаза атындағы Халықаралық Тараз инновациялық институты
Бастапқы әскери дайындық және шығармашылық мамандықтар кафедрасы
Қазақстан,.Тараз қ. E-mail: mika_nur010710@mail.ru
Купелдеева А.А.
п.ғ.м., аға оқытушы Шерхан Мұратаза атындағы Халықаралық Тараз инновациялық институты
Бастапқы әскери дайындық және шығармашылық мамандықтар кафедрасы
Қазақстан,.Тараз қ. E-mail: kupeldeeva@mail.ru

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ

Аннотация. Мақалада инклюзивті сыныптағы мұғалімнің жұмыс әдістері қарастырылған. Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істейтін мұғалімдерге ұсынылатын кейбір әдістер сипатталған. Балаларды жалпы білім беретін мектепте инклюзивті оқытудың артықшылықтары негізделген.

Түйінді сөздер: инклюзия, инклюзивті оқыту, мүмкіндігі шектеулі балалар, оқу мақсаттары, әдістері мен әдістері, жеке білім беру бағдарламасы, жеке оқу жоспары.

Аннотация. В статье рассмотрены методы работы учителя в инклюзивном классе. Описаны некоторые приемы, которые можно порекомендовать педагогам работающих с детьми с ограниченными возможностями здоровья. Обоснованы достоинства инклюзивного обучения детей в общеобразовательной школе.

Abstract. The article discusses the methods of the teacher's work in an inclusive classroom. Some techniques that can be recommended to teachers working with children with disabilities are described. The advantages of inclusive education of children in a comprehensive school are substantiated.

Білім берудің мақсаты-барлық оқушылардың белгілі бір әлеуметтік мәртебеге жетуі және олардың әлеуметтік маңыздылығын бекіту. Солай ма? Әрбір бала шынымен білім алып, белгілі бір әлеуметтік мәртебеге қол жеткізе ала ма? Қазір инклюзия туралы көбірек айтылуда. Бұл не?

Инклюзивті (франц. inclusif-лат. include-қорытындылаймын, қосамын) немесе енгізілген білім беру – жалпы білім беретін (жаппай) мектептерде ерекше қажеттіліктері бар балаларды оқыту процесін сипаттау үшін қолданылатын термин. Инклюзивті білім беру барлық адамдарға тең қарым-қатынасты қамтамасыз ететін, бірақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға ерекше жағдай жасайтын балалардың кез-келген кемсітушілігін жоққа шығаратын идеологияға негізделген.

Әдебиетте инклюзивті білім беру «барлық балалар, олардың физикалық, психикалық, зияткерлік, мәдени-этникалық, тілдік және басқа да ерекшеліктеріне қарамастан, жалпы білім беру жүйесіне енгізілетін және сол жалпы білім беретін мектептерде мүгедектігі жоқ құрдастарымен бірге тұрғылықты жері бойынша оқытылатын оқыту процесін ұйымдастыру» ретінде қарастырылады, - олардың ерекше білім беру қажеттіліктерін ескеретін және өз оқушыларына қажетті арнайы қолдау көрсететін жалпы үлгідегі мектептерде немесе «бірлескен оқу сабақтарын, бос уақытын, денсаулық мүмкіндіктері шектеулі адамдар мен мұндай шектеулері жоқ адамдарға қосымша білім берудің әртүрлі түрлерін ұйымдастыруды қоса алғанда, арнайы құрылған жағдайларда бірлесіп оқыту және (немесе) тәрбиелеу» ретінде [7].

Ресей аймақтарының әлемдік тәжірибесі мен тәжірибесі инклюзивті білім берудің сөзсіз артықшылықтарын көрсетеді. Әдебиеттерді [1, 3, 6] және білім беру тәжірибесін талдау инклюзивті оқытудың келесі артықшылықтарын атап өтуге мүмкіндік береді:

- біріншіден, инклюзия денсаулығында ауытқулары бар балалардың әлеуметтік бірлігін, құрметін және өзін-өзі бағалауын қамтамасыз етеді;
- екіншіден, мұғалімдер мен білім беру процесінің басқа қатысушылары барлық балаларға бірге оқудан қуаныш пен пайда әкелетін жағымды тәжірибе жасайды;
- үшіншіден, мектептер мен мұғалімдер әр оқушының қажеттіліктеріне бейімделіп, жауап береді, бұл мектепке, мұғалімдерге, ата-аналарға және барлық оқушыларға пайдалы;
- төртіншіден, инклюзивті білім беру процеске түрлі ведомстволарды, ата-аналарды, қоғамдық ұйымдарды тартады, бұл әлеуметтік әріптестікті дамытуға ықпал етеді.

Егер сыныпта барлық балалар шамамен бірдей болса, жоғары сынып оқушылары да, орта және үлгермегендер де зардап шегеді, олар сыни ойлауды дамытпайды, өзін-өзі бақылау мен объективті бағалауды кешіктіреді, ғылым дәлелдеді. Қысқасы, үздік студентке де артта қалған студент қажет, ал артта қалған студентке де қажет. Әрине, мұғалімдерге гетерогенді сыныпта жұмыс істеу оңай емес, бірақ нәтижелер оған тұрарлық - зерттеушілердің пікірінше, балалардың дамуындағы елеулі кідірістер де түзетіледі. Инклюзивті сыныпта оқу-тәрбие процесінің ерекше этикалық фоны үйлесетін болады: балалармен педагогикалық қарым-қатынас оптимизмге, мұғалімдердің, мамандардың, құрдастардың, ата-аналардың, инклюзивті білім беру процесіне қатысатын басқа ересектердің бірлескен күш-жігерімен барлық балалар тең мүмкіндіктерге ие болады және олардан туындайтын қиындықтарды жеңеді [5].

Мұғалім – көп уақытын балалармен өткізетін негізгі актер. Оның жұмысына оқу сабақтары, мерекелер, экскурсиялар кіреді.

Нысандардың әрқайсысының өзіндік құрылымы, өткізу әдістемесі, мақсатты көзқарастары бар, бірақ интегративті сыныпта жұмыс істейтін мұғалімнің орындауына қажетті әдістемелік және білім беру талаптары санатына жататын белгілі бір тармақтар бар. Мұғалімнің перспективалық жоспарлауына сәйкес келуі керек сабақтың немесе іс-шараның тақырыбы. Мұнда мұғалімнің, тәрбиешінің, психологтың, мұғалім-дефектологтың, логопедтің және басқа мамандардың жұмысындағы, баланың мінез-құлқындағы Дағдылар мен дағдыларды дамытудағы сабақтастықты ескеру қажет.

Педагогикалық қарым-қатынастың кез-келген формасы нақты белгіленген мақсаттарға ие болуы керек:

Білім беру оқу бағдарламалық материалын пысықтау, балалардың оқу білімдерін, іскерліктері мен дағдыларын меңгеру міндеттерін шешуі тиіс;

Тәрбие мінез-құлық үлгілерін пысықтау, балалардың коммуникативті дағдыларын игеру, эмоцияларды қалыптастыру міндеттерін шешуі керек;

Түзету және дамыту – сыныпта ерекше білім беру қажеттіліктері бар бала және қарапайым балалар бар, сондықтан түзету міндеті мұғалімді барлық балалардың қабілеттері мен мүмкіндіктерін дамытуға және бар кемшіліктерді арнайы педагогикалық және психологиялық әдістермен түзетуге нақты бағыттауы керек.

Сабақ құрылымының, жоспардың және логиканың өзгеруі; жоспарлардың сабақтастығы және балаларды қосу дәйектілігі; күрделіліктің жоғарылау дәрежесі бойынша жаттығулар барлық оқушылардың, демек, инклюзивті білім берудің сәттілігінің шарты болып табылады. Сабақтың (сабақтың) рефератында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаға арналған сабақтағы (сабақтағы) іс-әрекет жоспары жеке көрсетілуі тиіс. Мұғалім бұл мәселені шешуге әр түрлі көзқараспен қарауы мүмкін:

1. Жоспарлауды бөлек жасаңыз-бүкіл сынып үшін және ерекше білім беру қажеттіліктері бар бала үшін.

2. Жеке көзқараста даму ерекшеліктеріне, қосымша назарға мұқтаж әр балаға тапсырмалар блоктарын қосумен жалпы жоспар жасаңыз.

Пішіндер әртүрлі болуы мүмкін, бастысы – сабақ (сабақ) барысында «нормалар» балалар сыныбында ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың іс-әрекетінің траекториясын көрсету.

Сабақтың әр кезеңі студенттерді қазірдің өзінде не істегендеріне және әлі не істеу керек екеніне бағыттай отырып жазылуы керек. Қорытындылау оқушыны барған сайын күрделене түсетін жұмысқа қосуға ынталандыратын ынталандырудың бір түріне айналады. Бұл аспект әсіресе ерекше білім беру қажеттіліктері бар бала үшін маңызды.

Мұғалімнің әдістері мен әдістері – бұл сабақтың немесе сабақтың міндеттерін шешуге қол жеткізетін құралдар. Оларды шебер таңдап, пайдалану керек [4]. Құралдар мен әдістерді біріктіру немесе өзгерту қажет, осылайша оқушылардың іс - әрекеттері өзгереді, доминантты анализатор өзгереді, осылайша жұмыс кезінде мүмкіндігінше көп анализаторлар қатысады-есту, көру, моторика, есте сақтау және логикалық ойлау материалды қабылдау процесінде. Оқушылардың ерекшеліктерін ескеру сабақтың формасы мен мазмұнын, оның әдістері мен әдістерін ғана емес, сонымен қатар оқушының жетістіктерін бағалаудың нормативті сипатын емес, жеке басын да қамтиды. Әрине, мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс жасай отырып, олардың психологиялық ерекшеліктерін де ескеру қажет.

Мен назар аудару керек сәттерді атап өткім келеді:

1. Оқу кезінде балаға оқулықты ашуға, қажетті бетті табуға, қайда оқитынымызды көрсетуге, оқу кезінде қайда оқитынымызды көрсетуге көмектесу керек (балалар назар аудара алмайды).

Мұндай сәттер кез-келген сыныпта кездеседі, бірақ бұл жағдайда бала қандай да бір себептермен сабақтың барысын қадағалай алады, бірақ қаламайды және айыптауға лайық.

Инклюзивті сыныпта балалар сабақтың барысын бақылай алмайды, сондықтан оларға көмек қажет.

2. Сабақ барысында тапсырмаларды орындау уақытын қысқартуға тура келеді (егер бұл мәтінге қатысты сұрақтар болса, онда сіз 3, 4 сұрақты талқылай аласыз, мәтінді толық оқымаған жөн, өйткені балалар тез шаршайды).

3. Сұрақтарға жауап беру кезінде жауап берушіге ойлануға біраз уақыт беру керек (балалардың реакциясы баяулауы мүмкін)

4. Жазбаша жұмыс, тесттер көп уақытты алады (мұғалімнің көмегі қажет – дәптер табу, дәптер ашу ,қалам табу және т.б.) .

Мүгедек балалар үшін тапсырманы келесідей тұжырымдау керек:

1. Тапсырма ауызша да, жазбаша да тұжырымдалуы керек.

2. Тапсырма қысқа, нақты, бір етістік болуы керек. бірнеше кезеңдер.

3. Тапсырмаларды тұжырымдау кезінде соңғы өнімді (толық мәтін, математикалық есептің шешімі) көрсетіңіз

4. Тапсырманы тұжырымдау үшін балаңызбен бірге тұрыңыз.

5. Балаңызға бастаған ісін аяқтауға мүмкіндік беріңіз.

Баланы дұрыс бағалау үшін келесі аспектілерді ескеруді ұсынуға болады:

1. Жаман емес, баланың жақсы мінез-құлқын атап өтуге тырысыңыз.

2. Тәртіптің өте ауыр емес бұзылуына назар аударманыз.

3. Баланың мінез-құлқы дәрі-дәрмекпен байланысты болуы мүмкін екеніне дайын болыңыз.

4. Сіз айтқаннан кейін бала дұрыс емес нәрсені түсінетін «ерекше» сөз ойлап табыңыз.

5. Прогресті көрсету үшін аралық бағалауды қолданыңыз.

6. Балаңызға ең жақсы белгіні алу үшін жұмысты қайта жазуға рұқсат етіңіз (әрі қарай қайта жасалған жұмыс үшін белгіні ескеріңіз).

7. Баллдық жүйені қолданыңыз: баланың өсуі мен дамуын бағалауға келгенде сынақ-есеп айырысу.

Егер «ерекше» балаға бүкіл сынып алдында жауап беру қиын болса, онда оған орындалған тапсырманы шағын топта ұсынуға мүмкіндік беріледі. Топтарда жұмыс істеу мұндай оқушыларға жолдастарынан ашуға және үйренуге мүмкіндік береді.

Оқушылардың біреуі екіншісіне үлгі бола алатындай етіп жобаларды орындау үшін оқушыларды жұпқа бөлу де жақсы нәтиже береді.

Бірақ «ерекше» балаға үнемі көмектесу қателік болар еді, оған кейбір жағдайларда тәуелсіз шешім қабылдауға, мадақтауға және осылайша проблемаларды шешуге, жағдайды шешуге үйретуге мүмкіндік беру керек.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың жалпы білім беретін мектепке келуімен мұғалімдер әр баламен жеке тұлға ретінде қарым-қатынастың маңыздылығын түсіне бастайды. Арнайы білім берумен айналысатын педагогтар жалпы білім беру жүйесі өзін мүмкіндігі шектеулі оқушылар үшін тиімді деп таныған мойындайды. Жалпы білім беретін мектептердің мұғалімдері өз кезегінде ерекше қажеттіліктері бар білім алушылардың нәтижелерін жақсартуға мүмкіндік беретін жаңа әдістемелерді іздеп, арнайы білім беру жүйесіне жүгінеді.

Мұғалім – басты кейіпкер, бірақ мүмкіндігі шектеулі бала оқитын сыныптағы бір мұғалім оқу мен даму үшін қажетті жағдай жасай алмайды. Ең маңызды шарт – түзету және дамыту жұмыстарын жүзеге асыратын мамандар тобының болуы: мұғалім-дефектолог, психолог, логопед және басқа мамандар. Дәл осы біртұтас команда баланың нақты мүмкіндіктеріне сәйкес баланың білім беру ортасын ұйымдастыруды өзгертеді, яғни жеке оқу жоспарын құру және ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың жеке білім беру бағдарламасын әзірлеу.

Жеке білім беру бағдарламасы – оқушының мәлімделген мақсаттарды іске асыруға бағытталған қызметінің мазмұны туралы түсінік беретін құжат. Білім беру бағдарламасын түзету және дамыту сабақтарын жүзеге асыратын пән мұғалімдері мен мамандарының ұжымы жобалайды.

Жеке оқу жоспары – білім алушылар, олардың ата-аналары (заңды өкілдері) игеру үшін таңдаған оқу пәндерінің жиынтығы.

Мүмкіндігі шектеулі балалар олардан бас тартуға лайық емес. Біреу оларға сүйіспеншілік пен білім беруі керек. Олар өз өмірлерінде көптеген қиындықтарды білді, мұндай балалар қолдау мен көмекке лайық [2].

Инклюзия – бұл мүмкіндігі шектеулі оқушыларға өз қабілеттеріне сенімділік беру әрекеті,

осылайша оларды басқа балалармен: достарымен және көршілерімен бірге мектепке баруға итермелейді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар тек ерекше көзқарас пен қолдауды ғана емес, сонымен қатар олардың қабілеттерін дамытып, мектепте жетістіктерге жетуді қажет етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ведихова Д.С. Развитие инклюзивного образования в России =ThedevelopmentoftheinclusiveeducationinRussia// Известия Дагестанского государственного педагогического университета. – 2011, №2.

2. Иденбаум Е.Л. Инклюзивное образование в специфических социокультурных условия: проблемы, предпосылки, некоторые варианты организации и содержания Иркутск 2008.с8.

3. Инклюзивное образование: ключевые понятия. / Сост. Н.В. Борисова, С.А. Прушинский. М.; Владимир: Транзит – ИКС, 2009.

4. Леско Д. Основные принципы инклюзии // Здоровье детей 2008. № 12.

5. РООИ «Перспектива» «На пути к инклюзивной школе» (пособие для учителей) 2005.

6. Скрынникова Т.Н. Из опыта инклюзивного образования// Инклюзивное образование в Европе и России: опыт, проблемы и перспективы. – Астрахань: Издательский дом «Астраханский университет», 2009.

7. Феталиева Л.П. Инклюзивное обучение младших школьников в общеобразовательной школе./ Материалы Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы педагогики и психологии начального образования», Махачкала, 2015.

ӘОЖ 376.3

Айтжанова Р.М.
п.ғ.к., МДжППД кафедрасының Қауымдастырылған профессоры
Сексенбаева А.Т.
«Педагогика және психология» білім беру бағдарламасының докторанты
Секербай Н.С.
«Асыл Мирас» дамыту орталығының маманы
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан.
E-mail: seksenbayevaaaa@mail.ru

ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫҢ АТА-АНАЛАРЫМЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЗЕРТТЕУ

Аннотация. «Бала тар ойлы, ақымақ болса, бала кінәлі емес, тәрбиеші кінәлі» демекші, кез-келген баланың қалыпты дамуына ата-ананың маңызы. Отбасы – баланың адамгершілік қасиеттері, адамдар әлеміне көзқарасы, тұлғааралық және әлеуметтік қатынастардың табиғаты туралы түсініктері қалыптасатын микроқоғам. Отбасы баланың одан әрі психофизикалық және әлеуметтік дамуын алдын ала анықтайтын, баланың әлеуметтік-мәдени мәртебесінің негізгі анықтаушысы ретінде қарастырылады. Заманауи зерттеулер отбасылық фактордың әсерінің баланың даму ерекшеліктеріне тікелей тәуелділігін анықтады: отбасылық келеңсіздіктің көрінісі неғұрлым күшті болса, балада даму бұзылыстары соғұрлым айқын болады. Бұл заңдылық ерекше білім беруді қажет ететін балалардың диагностикалық және емдеу-сауықтыру жұмыстарында ескерілуі керек.

Кілт сөздер: Ерекше, қажеттілік, бала, отбасы, психология, реакция, психоэмоционалды.

Аннотация. Когда ребенок замкнутый, глупый, ребенок не виноват, виноват воспитатель",- говорит он,-значение родителей для нормального развития любого ребенка. Семья-это микрообщество, в котором формируются представления ребенка о нравственных качествах, отношении к миру людей, природе межличностных и социальных отношений. Семья рассматривается как основной детерминант социокультурного статуса ребенка, предопределяющий дальнейшее психофизическое и социальное развитие ребенка. Современные исследования выявили прямую зависимость влияния семейного фактора от особенностей развития ребенка: чем сильнее проявление семейного неблагополучия, тем выраженнее нарушения развития у ребенка. Эта закономерность должна учитываться в диагностической и лечебно-оздоровительной работе детей с особыми образовательными потребностями.

Ключевые слова: специфический, потребность, ребенок, семья, психология, реакция, психоэмоциональный.

Annotation. By the way, "if a child is narrow-minded and stupid, the child is not to blame, the educator is to blame", the importance of parents for the normal development of any child. The family is a micro-society in which the child's moral qualities, views on the world of people, ideas about the nature of interpersonal and social relations are formed. The family is considered as the main determinant of the socio-cultural status of the child, predetermining the further psychophysical and social development of the child. Modern research has revealed the direct dependence of the influence of the family factor on the characteristics of the child's development: the stronger the manifestation of family negativity, the more pronounced developmental disorders in the child. This pattern should be taken into account in the Diagnostic and treatment and rehabilitation work of children in need of special education.
Keywords: special, need, Child, Family, Psychology, reaction, psychoemotional

Отбасын психологиялық зерттеу ерекше білім беруді қажет ететін баланың отбасы мүшелерінің жеке ерекшеліктерін диагностикалауды қамтиды, бұл ұзақ әсер ететін психотравматикалық стресстің әсерінен болатын адамдардың жеке психологиялық сипаттамаларын анықтауға байланысты. Психологиялық диагностика отбасылық қарым-қатынас ерекшеліктерін, ата-аналардың ерекше білім беруді қажет ететін баламен өзара әрекеттесу сипатын, ата-аналар қолданатын ата-аналық модельдерді, баланың проблемаларын ата-аналық қабылдаудың ерекшеліктерін зерттеу үшін жүзеге асырылады.

Қоғамның ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға, мүгедек балаларға және олардың отбасыларына көзқарасына сәйкес соңғы онжылдықта біздің елде ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға қатысты айтарлықтай өзгерістер болды. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңына сәйкес әр баланы оқыту оның мүмкіндіктеріне сәйкес ұйымдастырылуы керек. Қазіргі уақытта тіпті дамуында күрделі кемістіктері бар балалар да өздерінің психофизикалық жағдайына қолжетімді білім ала алады. Оқытудың жаңа мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдық формалары пайда болды. Арнайы (түзету) білім беру мектептері мен мектепке дейінгі мекемелерден басқа әртүрлі бейіндегі оңалту және психологиялық-медициналық-әлеуметтік орталықтар бар. Диагностикалық мекемелер желісі құрылды. Арнайы мекемелердің жұмысында негізгі критерийлер ретінде бұзушылықтарды ерте анықтау және түзету, оқытудың түзету бағыты принциптері қолданылады. Еліміздің бірнеше жоғары оқу орындары мен олардың филиалдары дефектолог-мамандардың (түзету педагогикасы және арнайы психология саласындағы мамандар) көптеген армиясын дайындауда. Әртүрлі бейінді орталықтар, қауымдастықтар, мемлекеттік емес білім беру мекемелері, гимназиялар, колледждер және т.б. ұсынатын мемлекеттік емес білім беру жүйесі білім алушылардың әртүрлі санаттарын оқыту мүмкіндіктерін кеңейтеді [1].

Бұл оң өзгерістер бұрын, әдетте, арнайы білім беру жүйесіне қабылданбаған айқын бұзылулары бар балалардың дамуы мен әлеуметтік бейімделуі үшін үлкен маңызға ие.

Адамзаттың даму тарихында отбасы мен қоғамның қарым-қатынасы қоғамның диктатынан төмен балалардан арылуға нұсқау беріп, осындай отбасыларға көмек пен қолдау көрсету қажеттілігін түсінуге дейін өтті. Бұл үлкен жол. Алайда, психикалық немесе физикалық аурудан дүшпандық пен қорқыныш санада және біздің замандастарымызда қарапайым жаңғырықтар түрінде сақталады. Тұтастай алғанда, біздің қоғам мүгедек пен оның отбасына деген немқұрайлылықтан өте баяу құтылады. Күнделікті деңгейде замандастардың мұндай отбасына деген аз түсінетін көзқарасы танымал. Спарта кезіндегі сияқты, аурудың белгілерінен қорқу қарапайым адамның санасында өмір сүреді. Көмек көрсетіледі, бірақ белгілі шектерде. Бұл біздің елде мүгедектер мен ауыр мүгедектігі бар балалардың болуы жоққа шығарылған дәуірдің салдары болуы мүмкін.

Қоғамның мүгедектік мәселесіне деген мұндай көзқарасы отбасының ішкі қоғамына және ең бастысы, ерекше білім беру қажеттілігі бар баланы қабылдауға немесе қабылдамауға қатысты ата-аналардың ұстанымына теріс әсер етеді. Ата-аналардың мотивациялық-қажеттілік саласы тұтастай алғанда адамның мінез-құлқын анықтайтын факторлар жүйесі ретінде баланың психофизикалық мәртебесінің осы қоғамның құндылықтарына сәйкестігі мен сәйкестігі туралы қоғам тарапынан ең күшті психологиялық қысым жағдайында болады.Осыған сәйкес, қазіргі кезде ата-ана мен ерекше бала арасындағы қарым-қатынас зерттеу, ата- ананың психоэмоционалды күйін түсіну үшін түрлі әдістер қолданылып жатыр.

Отандық психологияда қабылданған ғылымға сәйкес психологиялық зерттеу әдістері ретінде негізгі (бақылау және эксперимент) және қосымша (сұхбат, проективті әдістер, зерттелушілер туралы құжаттаманы зерттеу) қолданылады. Олардың қызметтерін атап өтелік.

Кез келген кешенді психологиялық тексеруді жүргізу жеткілікті диагностикалық әдістерді-стандартталған және бейресми әдістерді тартуды талап етеді. Диагностикалық құралдар келесі принциптерге негізделуі керек:

1) таңдалатын әдістемелер зерттеу субъектісінің параметрлерінің ең көп санын кешенді зерделеуге бағытталуы тиіс;

2) диагностикалық құралдар анықталған факторлардың сапалық-сандық және салыстырмалы талдауларын жүзеге асыруға мүмкіндік беруі тиіс;

3) алынған нәтижелер объективті және зерттеудің қойылған мақсаттары мен міндеттерімен қатаң айқындалуы тиіс.

Нақты психодиагностикалық құрал ретінде мәлімделген зерттеу пәнінің ерекшеліктерін зерттейтін белгілі әдістер қолданылады. Олардың сөздері төменде келтірілген. Олардың кейбіреулері біз зерттелетін зерттеу субъектісінің ерекшеліктерін ескере отырып бейімделген (қосымшаларды қараңыз).

Бастапқы кезеңде бақылау негізгі әдістердің бірі ретінде қолданылады. Бұл ежелгі психодиагностикалық әдістердің бірі. Оның артықшылығы-рәсімнің стандартталмауы және оны жүргізуге субъектінің келісімі қажет болмауы. 1920 жылы М. Я. Басов (1975) жасаған бұл әдістің негізгі принциптері:

- зерттелетін субъектінің объективті сыртқы көріністері мүмкіндігінше жазылады;
- бақылау үздіксіз жүзеге асырылады;
- жазба таңдамалы түрде жүргізіледі.

Ғылыми бақылау қатаң белгіленген мақсатпен, зерттеу объектісін таңдаумен, қажетті фактілерді таңдаумен, нәтижелерді тіркеу және жазу жүйесімен жүзеге асырылады.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларды зерделеу кезінде бақылау әдісінің көмегімен зерттелетін топқа кіретін балалардың эмоционалдық-тұлғалық ерекшеліктерін, сондай-ақ олардың ата-аналарының жеке-психологиялық сипаттамаларын бағалауға болады.

Балалардың эмоционалды және жеке ерекшеліктерін психологиялық-педагогикалық бақылау. Эксперименттік топтың балаларын психологиялық-педагогикалық бақылау процесінде олардың коммуникативті-мінез-құлық, эмоционалдық-еріктік және жеке салаларының келесі параметрлері ескеріледі:

- баланың ересек отбасы мүшелерімен (ата-аналарымен, ата-бабаларымен, қамқоршыларымен) байланысқа деген ұмтылысы;
- баланың құрдастарымен-отбасы мүшелерімен (бауырларымен, әпкелерімен) байланысқа ұмтылуы;
- баланың бөтен адамдармен (мұғалім, тәрбиеші және т. б.) байланысқа деген ұмтылысы;
- өзара іс-қимыл сипаты (ізгі ниет-негативизм, байланысты жүзеге асырудағы бастамашылық);
- байланыстың басым түрі (ауызша, тактильді, визуалды, делдалдық);
- баланың коммуникативті қиындықтарын тудыратын жағдайлар;
- паралингвистикалық байланыс құралдарының болуы: қимылдар, мимика, позалар және т. б.;
- мінез-құлық көріністерінің ерекшеліктері мен сипаты (оптимизм, мазасыздық, ұялшақтық, агрессивтілік, истерика, қоршау және оқшаулау);
- көз бен бет әлпетінің ерекшеліктері (мазасыздық, қорқыныш, қуаныш, агрессия, отряд);
-басым эмоционалды фонның ерекшеліктері (оптимистік, бейтарап-іскерлік, мазасыз, депрессиялық, сенімсіз, қараңғы және т.б.); 3-тарау. Ерекше білім беру қажеттілігі бар баланы тәрбиелеп отырған отбасын психологиялық зерттеу технологиялары
- мәлімдемелердің сипаты мен мазмұны (оптимистік, сенімсіз, агрессивті және қараңғы);
- бала ерекшелігінің көріну формасы (депрессия, мазасыздық, агрессия және т.б.).

Балалардың ата-аналарын психологиялық-педагогикалық бақылау. Балалардың ата-аналары мен қамқоршыларын бақылау бірнеше өлшемдер бойынша жүзеге асырылады:

- баламен және басқа жақын адамдармен барабар байланыс орнатуға ұмтылу (оның болмауы);
- баламен өзара әрекеттесудің нысаны мен сипаты;
- балалармен және басқа адамдармен қарым-қатынастағы коммуникативті мінез-құлықтың ерекшеліктері (мейірімділік, мейірімділік, қаттылық, дөрекілік, немқұрайлылық және т. б.);

- паралингвистикалық (мимика, қимылдар, позалар) және баламен қарым-қатынастың басқа құралдарын (ойындар, экскурсиялар, серуендер, оқу кештері және т. б.) пайдалану;

- баламен байланыстың басым түрін таңдау (ауызша, тактильді, визуалды, делдалдық, яғни біреу арқылы) [2].

Қосымша, бірақ жиі қолданылатын әдіс- сұхбат. Сұхбат немесе әңгіме психологиялық кеңес беру мен диагностиканың негізгі әдістерінің бірі болып табылады. Сұхбат түрінде болуы мүмкін:

1) әңгімелесу сұрақтардың қатаң егжей-тегжейінсіз жүргізілсе, бірақ белгілі бір талқылау тақырыбы болса, еркін;

2) әңгімелесу өткізу тәртібі нақты регламенттелген кезде стандартталған;

3) ішінара стандартталған, бірінші және екінші нысандарды біріктіреді.

Өз кезегінде сұхбат диагностикалық мақсатта да, психокоррекцияны жүзеге асыру үшін де қолданыла алады. Ерекше балалардың ата-аналарымен әңгімелесу-сұхбат жүргізу үшін психолог пен зерттелушілердің қарым-қатынасын анықтайтын өзара әрекеттесу объектісі соңғысының ішкі әлемі және отбасында ерекше білім беруді қажет ететін баланың туылуына байланысты проблемалар таңдалады. Сұхбат- бұл маңызды проблеманы бастан өткерудің балама нұсқасын құру және "тығырықтан" шығудың мүмкін жолын анықтау мақсатында субъектінің ерекше жағдайын талдаудың арнайы әдістерінің бірі.

Әңгімелесу диагностикалық әдіс ретінде ересектер мен балаларды зерттеуде қолданыла алады. Оның бірнеше кезеңдері болуы мүмкін. Әдетте, әр түрлі авторлар әңгіменің үш-төрт кезеңін ажыратады. Әңгімелесудің кіріспе бөлігінде-психологпен сұхбат кәсіби әдістерді қолдана отырып, баламен және оның жақындарымен сенімді қарым-қатынас орнатылады, сонымен қатар осы отбасын толғандыратын мәселелердің спектрі анықталады. Ата-аналармен өткізілетін әңгіменің негізгі бөлігінде айтылған мәселелер талқыланады.

Сұхбаттың түпкі мақсаты- ата-аналардың белгілі бір мәселе бойынша құндылық бағдарларының өзгеру тенденциясын өзгертуді немесе көрсетуді қамтиды. Сондықтан сұхбат процесі ата-аналар үшін ерекше маңызды тақырыптарды талқылауға және оларға деген көзқарастарын өзгертуге бағытталуы керек бұған қол жеткізу үшін психолог басқаратын ата-аналар өздері талқыланатын мәселеге деген көзқарастарын өзгертетіндей етіп өзгерту керек. Баламен әңгімелесу, әдетте, оның білімі мен дағдыларының қалыптасу деңгейін, тұлғааралық байланыстар мен әлеуметтік байланыстарды қоса алғанда, танымдық және эмоционалды-жеке салалардың ерекшеліктерін анықтауға бағытталған. Әңгімелесу барысында тәжірибелі психолог баланың алдын-ала «гипотетикалық» диагнозын тұжырымдайды, содан кейін ол алыс психологиялық-педагогикалық зерттеу барысында расталады, нақтыланады немесе жоққа шығарылады.

Эксперименттік топтағы балалардың танымдық процестерін психологиялық-педагогикалық зерттеу арнайы психологиядағы дәстүрлі әдістермен жүзеге асырылады. Алайда, зерттеудің осы әдістері мен әдістерінің атақ-даңқына байланысты олар осы тарауда көрсетілмеген.

Зерттеудің қосымша әдістері ретінде медициналық, әлеуметтік және психологиялық-педагогикалық ақпаратты қамтитын балаларға арналған құжаттаманы талдау, сондай-ақ олардың қызметінің өнімдерін талдау зерттеледі [3].

Бұл ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ата-аналарының жеке ерекшеліктерін психологиялық зерттеу жүйесі, бұл тұлғааралық отбасылық байланыстар, ерекше балаға деген қарым-қатынас, жақындарының күйзеліске реакциясы саласындағы әлсіз аймақтарды анықтауға мүмкіндік береді, бұл одан әрі психокоррекциялық әсерді қажет етеді.

Мәселелердің осы спектрінің сипаттамаларын анықтау психофизикалық кемістігі бар бала өсіп, дамитын микроәлеуметтік жағдайдың нашарлауының алдын алуға, сондай-ақ әрбір нақты отбасының даму болжамын анықтауға мүмкіндік береді.

Ерекше баланың ата-анасының жеке ерекшеліктерін зерттеудің ерекше өзектілігін атап өткен жөн. Бұл оның әлеуметтену дәрежесін және өмірдегі бейімделуін, яғни оның болашағын алдын-ала анықтайтын ата-аналардың жеке сипаттамалары. Ата-аналардың мінез-құлық ерекшеліктері олардың баланы қолдау, тәрбиелеу және өмір бойы әлеуметтік қолдау үшін қажетті стресске төзімді қасиеттерге ие бола алатындығын анықтауға мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың жеке қасиеттерін зерттеу отбасының болашақ табысты өмірі тұрғысынан үлкен маңызға ие. Ерекше білім беру қажеттілігі бар барлық балаларда эмоционалды-ерікті және жеке салаларда бұзылулар бар екенін атап өткен жөн (Л.С. Выготский, Ж. И. Шиф). Баланың жеке басы, оның әлеуметтік ортамен, ең алдымен жақын және маңызды адамдармен байланысының ерекшеліктері оның болашақта кәсіби-еңбек және әлеуметтік бейімделу мүмкіндіктері мен дәрежесін анықтай алады. Баланы дұрыс тәрбиелеу және жалпы жеке

қасиеттерді қалыптастыру отбасының ауыртпалығын жеңілдетуге және өз кезегінде отбасылық атмосфераны үйлестіруге мүмкіндік береді [4].

Пайдаланылған көздердің тізімі:
1.http://vestnik.yspu.org/releases/pedagoka_i_psichologiy/22_2/
2.https://www.studmed.ru/tkacheva-vv-tehnologii-psihologicheskogo-izucheniya-semey-
3.vospityvayuschih-detey-s-otkloneniyami-v-razvitii_2273dc3b6ac.html Бурлачук, Морозов, 2000, с. 223.
4.И.Ю. Левченко, В.В. Ткачева. Психологическая помощь семье, воспитывающей ребенка с отклонениями в развитии.-Москва.: Просвещение, 2008.

УДК 37.032:373.5

Сергиенко Н.Н.
магистрант, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Казахстан, Караганда
e-mail: tashenkas@mail.ru
КармановаЖ.А.
д.п.н., доцент, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Кафедра ДиППП
Казахстан, Караганда
e-mail: karmanovazh@mail.ru
Шишов С.Е.
Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Московский государственный университет технологий и управления имени К.Г. Разумовского (ПКУ)», Москва, Россия

ДЕСТРУКЦИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА

Аннотация. Данная статья посвящена изучению феномена деструкции в профессиональной деятельности педагога. Авторы рассматривают основные причины возникновения деструктивного поведения педагогов, а также его последствия для обучающихся и для самого педагога. Также предлагаются рекомендации по предотвращению деструктивного поведения педагогов, включая улучшение системы организации труда и управления школой, а также обучение педагогов методам саморазвития и управления эмоциями. В заключении авторы подчеркивают важность профилактики деструктивного поведения педагогов и необходимость продолжения исследований в этой области.

Ключевые слова: деструкции,деструктивное поведение, профессиональная деятельность, педагог, причины деструкции, последствия деструктивного поведения, саморазвитие, профилактика деструктивного поведения, организация труда.

Abstract. This article is devoted to the study of the phenomenon of destruction in the professional activity of a teacher. The authors consider the main causes of the destructive behavior of teachers, as well as its consequences for students and for the teacher himself. Recommendations are also offered to prevent destructive behavior of teachers, including improving the system of labor organization and school management, as well as teaching teachers methods of self-development and emotion management. In conclusion, the authors emphasize the importance of preventing destructive behavior of teachers and the need to continue research in this area.

Keywords: destruction, destructive behavior, professional activity, teacher, causes of destruction, consequences of destructive behavior, self-development, prevention of destructive behavior, labor organization.

Профессия педагога является одной из самых ответственных и важных профессий в обществе. От качества педагогической деятельности зависит будущее молодого поколения и развитие общества в целом [1]. Однако, существует проблема деструкций в профессиональной деятельности педагога, которая может нанести значительный вред образовательному процессу и привести к негативным последствиям для обучаемых.

Деструкции в профессиональной деятельности педагога могут проявляться в различных формах, таких как недобросовестное выполнение профессиональных обязанностей, насилие над учениками, злоупотребление властью, нарушение этики и моральных норм. Эти формы деструктивного

поведения могут привести к серьезным последствиям для обучающихся, таким как снижение качества образования, нарушение прав, ухудшение психического и физического здоровья.

В данной статье мы рассмотрим причины и последствия деструктивного поведения педагогов, а также возможные пути его предотвращения. Рассмотрим, какие меры могут быть приняты для улучшения профессиональной подготовки педагогов, улучшения условий работы и обеспечения поддержки со стороны администрации и коллег. Также мы рассмотрим важность этики и моральных норм в профессиональной деятельности педагога и как их соблюдение может оказать положительное влияние на предотвращение деструктивного поведения.

Причины деструкций в профессиональной деятельности педагога, как говорилось выше, могут быть различными и зависят от многих факторов [4]. Рассмотрим некоторые из них.

1. Отсутствие качественной профессиональной подготовки. Недостаточная квалификация и опыт работы могут привести к неспособности педагога справиться со сложными ситуациями, такими как конфликты с обучаемыми или родителями. Это может привести к такому проявлению деструкций, как использование физической силы в отношении обучаемых.
2. Искаженная мотивация. Некоторые педагоги могут искать личную выгоду или удовлетворение своих амбиций, игнорируя интересы обучаемых. Такое поведение может привести к деструкции в отношениях между педагогом и детьми, ухудшению качества обучения и снижению мотивации обучаемых.
3. Непрофессиональное поведение. Педагоги могут нарушать профессиональные стандарты и нормы, например, использовать насилие, оскорбительные выражения или дискриминацию. Это может привести к снижению уровня доверия и уважения к педагогу со стороны обучаемых, их родителей и общества в целом.
4. Выгорание. Длительное осуществление профессиональной деятельности в условиях постоянных стрессов и конфликтов может привести к выгоранию педагога и его деструктивному поведению. Это может проявляться в раздражительности, неадекватных реакциях на события и непрофессиональном поведении [2; 8].
5. Отсутствие поддержки и адекватной оценки со стороны администрации. Некоторые педагоги могут испытывать недовольство условиями работы, ограничениями в профессиональной деятельности, а также недостатком адекватной оценки и поддержки со стороны администрации. Здесь профессиональные деструкции могут быть выражены в отказе от выполнения кадровых обязанностей или несоблюдение правил, требований, предъявляемых со стороны администрации организации образования [1].

Кроме того, следует учитывать, что каждый педагог уникален и может иметь свои индивидуальные причины деструкций. Однако, общая тенденция указывает на то, что деструкции в профессиональной деятельности педагога могут возникать как в результате внутренних, так и внешних факторов [3].

Деструктивное поведение педагогов может иметь серьезные последствия как для обучаемых, так и для самого педагога и всего учебного процесса в целом.

Рассмотрим некоторые из них.

1. Снижение качества образования: когда педагог не выполняет или выполняет недостаточно качественно свои профессиональные обязанности, не стремится к личностному и квалификационному развитию, или ведет себя непрофессионально, это безусловно отражается на успеваемости обучающихся и качестве овладения необходимыми компетенциями.
2. Психологические проблемы обучаемых: деструктивное поведение педагогов провоцирует психологические проблемы у детей, такие как стресс, тревожность, депрессия, недоверие к учителю и образовательной системе в целом.
3. Снижение мотивации обучаемых: когда педагог демонстрирует непрофессиональное поведение, не проявляет интереса к своим ученикам или учебному процессу, это может привести к снижению мотивации и ухудшению успехов в обучении.
4. Негативное влияние на коллектив: деструктивное поведение педагога негативно сказывается на рабочей, психологической атмосфере организации образования, создавая недовольство среди обучающихся, родителей и коллег.
5. Ухудшение психического состояния педагога: деструктивное поведение может привести к профессиональному выгоранию, появлению эмоционального и физического истощения [5].
6. Юридические последствия: в случае нарушения законодательных актов или устава организации образования, педагог может столкнуться с юридическими последствиями, которые могут привести к увольнению или даже судебному преследованию.

В целом, деструктивное поведение педагогов может иметь значительные последствия для всех участников образовательного процесса. Поэтому важно принимать меры для предотвращения такого поведения при первых, самых незначительных его проявлениях [9].

Для предотвращения деструкций в профессиональной деятельности педагога необходимо рассмотреть несколько аспектов.

В первую очередь, это развитие системы психологической поддержки педагогов. Работа педагога связана с большой нагрузкой и часто сопровождается стрессом, что может приводить к деструктивному поведению. Поэтому необходимо развивать систему психологической поддержки педагогов, включая консультации и психотерапию в случае необходимости [6].

Немаловажным фактором является и система подготовки и повышения квалификации педагогических кадров. Одной из причин деструктивного поведения педагогов может быть недостаточная подготовленность или отсутствие соответствующей квалификации. Поэтому важно совершенствовать систему образования и повышения квалификации педагогических кадров, в том числе включая в нее курсы по этике профессиональной деятельности, конфликтологии и психологии [7].

Не менее значимым является формирование корпоративной культуры, в которой устоявшиеся нормы и правила поведения будут ориентировать педагогов на конструктивные и этически верные действия. Это может быть достигнуто через проведение тренингов, семинаров и круглых столов, на которых будут обсуждаться вопросы этики и профессионального поведения.

Наконец, важным фактором в предотвращении деструктивного поведения педагогов является развитие системы контроля и надзора за их деятельностью. Это позволит выявлять и предотвращать нарушения профессиональной этики и правил поведения, а также снизит риск возникновения конфликтных ситуаций.

Таким образом, предотвращение деструкций в профессиональной деятельности педагога возможно только при комплексном подходе, который включает в себя следующие меры:

- подготовка педагогов: обучение основам психологии, этике, методике работы с детьми с различными особенностями, умение устанавливать контакт с детьми и родителями, а также знание основных принципов и методов работы в группе;
- организационные меры: создание благоприятных условий для работы педагога, обеспечение необходимого количества квалифицированных кадров, современной техники и оборудования, оптимизация рабочего графика и нагрузки.;
- поддержка и контроль: создание системы поддержки и контроля за работой педагога со стороны руководства учреждения, наличие возможности консультироваться с психологами, специалистами по коррекционной педагогике и другими экспертами в случае необходимости;
- проведение тренингов и семинаров: для педагогов по развитию личностных качеств, улучшению коммуникативных навыков, развитию творческого мышления, а также по овладению современными методиками и педагогическими технологиями;
- обратная связь: организация системы обратной связи со стороны детей, родителей и коллег по работе, проведение анонимных опросов и обсуждений проблем, связанных с работой педагогов.

Каждая из вышеперечисленных мер может способствовать предотвращению деструкций в профессиональной деятельности педагога, однако их комплексное и систематическое использование является основой успешной и здоровой деятельности педагогического коллектива.

В заключении следует отметить, что проявление профессиональных деструкций педагогов является актуальной проблемой в педагогической деятельности и приводит к негативным последствиям как для обучающихся, коллег, самого педагога, так и образовательного учреждения в целом. Следовательно, необходимо принимать меры для предотвращения деструкций и развития здоровой профессиональной среды.

Однако, для успешной борьбы с деструкциями в профессиональной деятельности педагога необходимо учитывать многие факторы, такие как психологическое состояние педагога, особенности его профессиональной деятельности, социальные и организационные аспекты. Только комплексный подход, включающий в себя профилактические меры, обучение и поддержку педагогов, а также введение эффективной системы контроля и оценки их профессиональной деятельности, может привести к улучшению ситуации в этой области.

Таким образом, проблема деструкций в профессиональной деятельности педагога требует дальнейшего исследования и внимания со стороны педагогического сообщества, организаций образования и государства в целом.

Список использованных источников

1. Белова Н.А. Педагогический менеджмент [Текст]: учеб. пособие. - М.: ИНФРА-М, 2018. – 304 с.

2. Бурцева А.И. Профессиональное выгорание педагогов в современных условиях: теория и практика преодоления // Вестник Тюменского государственного университета. - 2017. - № 1 (9). - С. 18-26.

3. Губанова И.А. Деструктивное поведение педагогов как проблема педагогической практики // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. - 2015. - № 5 (110). - С. 106-111.

4. Капустина И.Г. Деструктивное поведение педагога: причины, виды, проявления // Педагогические науки. - 2015. - № 1. - С. 8-13.

5. Кудрявцева Е.В. Профессиональное выгорание и деструктивное поведение педагогов [Текст]: диагностика и психологическая помощь. - М.: Юрайт, 2018. – 288 с.

6. Московкина И.В. Профессиональная деформация педагога [Текст]: диагностика, профилактика и коррекция. - М.: ФГБОУ ВО «Московский государственный педагогический университет», 2017. – 260 с.

7. Позднякова Е.В. Деструктивное поведение педагогов: проблемы и пути их решения // Вестник Российской академии образования. - 2016. - № 2 (80). - С. 109-115.

8. Садовникова О.Н. Профессиональное выгорание педагогов и деструктивное поведение в образовательной среде: причины и профилактика // Вестник МГПУ. - 2015. - № 4 (47). - С. 118-125.

9. Соловьева Т.Н. Деструктивное поведение педагогов в образовательном процессе: проблемы и пути их решения // Научный диалог. - 2016. - № 6 (22). - С. 34-41.

УДК 378.11

Смолькина Т.П.
к.п.н., доцент, Белорусский государственный педагогический университет
имени Максима Танка,
доцент кафедры педагогики факультета социально-педагогических технологий, pedsalon@mail.ru
Ясинская Л.С.
Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники,
специалист сектора продвижения в международных рейтингах, г.Минск, Республика Беларусь
yasinskayals@rambler.ru

ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ УНИВЕРСИТЕТОВ: ОПЫТ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ И ЗАРУБЕЖЬЯ

Аннотация. В статье представлены результаты анализа опыта реализации программ повышения конкурентоспособности высшего образования Республики Беларусь, Российской Федерации, Китайской Народной Республики, Республики Казахстан. Дана качественная и количественная оценка эффективности реализации программ повышения конкурентоспособности высших учебных заведений названных стран. На основе проведенного анализа сделаны обобщения о перспективах реализациипрограмм повышения конкурентоспособности учреждений высшего образования.

Ключевые слова: система образования; высшее образование; конкурентоспособность; международный рейтинг; институциональный рейтинг; предметный рейтинг; научно-образовательный центр; стратегические цели; международное партнерство.

Abstract. The article describes results ofimplementation programs to increase the competitiveness of higher education in the Republic of Belarus, the Russian Federation, the People’s Republic of China, the Republic of Kazakhstan.A qualitative and quantitative assessment of the effectiveness of the implementation programs to increase the competitiveness of higher educational institutions is given. On the basis of the analysis carried out, generalizations were made about the prospects for the implementation of programs to increase the competitiveness of higher education institutions.

Keywords:system of education; higher education; competitiveness; international ranking; institutional ranking; subject ranking; science and educational center; strategic goals; international partnership.

Современная система высшего образования находится перед вызовом динамичных требований постиндустриального, высокотехнологичного информационного общества. Высокая конкуренция между университетами на рынке образовательных услуг, интернационализация системы высшего образования, динамичное развитие информационно-коммуникационных технологий определяет содержание цели, в том числе и системы высшего образования Беларуси. Согласно Концепции развития системы образования Республики Беларусь до 2030 года цель развития высшего образования заключается в повышении качества и конкурентоспособности высшего образования в соответствии с текущими и перспективными требованиями национальной экономики и социальной сферы, мировыми тенденциями экономического и научно-технического развития [4].

Разработка и реализация программ повышения конкурентоспособности учреждений высшего образования выступает в качестве общемирового тренда в сфере высшего образования. Первые программы повышения конкурентоспособности стали приниматься ещё в конце 90-х гг. XX в. преимущественно в азиатских странах (Китай, Южная Корея). В настоящее время программы повышения конкурентоспособности учреждений высшего образования реализуются по всему миру. На примере Республики Беларусь, Российской Федерации, Китайской Народной Республики и Республики Казахстан был проведен анализ содержания программ повышения конкурентоспособности.

Республика Беларусь. Повышение качества высшего образования и конкурентоспособности белорусских университетов обозначено в качестве одной из стратегических задач развития белорусский системы образования в следующих нормативных правовых актах: Концепция развития системы образования Республики Беларусь до 2030 г., Государственная программа «Образование и молодежная политика» на 2021–2025 гг.,Концепция развития экспорта образовательных услуг (продвижение бренда «Образование в Беларуси») на 2022 – 2025 гг. В Концепции развития системы образования Республики Беларусь определены основные направления повышения конкурентоспособности высшего образования: усиление качества образования (повышение эффективности взаимодействия университетов с организациями-заказчиками кадров, совершенствование практико-ориентированной подготовки специалистов), развитие научно-исследовательской и инновационной деятельности (привлечение молодых специалистов к научно-исследовательской и инновационной деятельности,внедрение модели «Университет 4.0» и элементов модели «Университет 5.0»), интернационализация образовательной деятельности (реализация совместных образовательным программ с зарубежными университетами, расширение количества англоязычных образовательных программ, продвижение в международных рейтингах университетов)[4]. В Государственной программе «Образование и молодежная политика» (Подпрограмма 5 «Высшее образование») предусмотрены аналогичные Концепции задачи по формированию условий для повышения качества и конкурентоспособности высшего образования и развития экспорта образовательных услуг. В программе детализируются целевые показатели, которые следует достигнуть к 2025 г. Так, в соответствии с задачей №2 Повышение экспортного потенциала высшего образования к 2025 г. доля университетов, вошедших в 5000 лучших университетов мира по международным рейтингам, должна составлять 30 % от общего количества университетов в стране; количество иностранных обучающихсяв учреждениях высшего образования должно составлять 26 тыс. человек [3]. Справочно: согласно данным Министерства образования Республики Беларусь, по состоянию на март 2023 г. в стране функционирует 50 учреждений высшего образования. Перечень международных рейтингов, в которые должны войти белорусские университеты, в программе не представлен, следовательно, оценивать выполнение данной задачи можно по всем издаваемым международным рейтингам. К примеру, в 5000 лучших университетов в QSвходят 3 белорусских университета, в SIR – 7, в MosUIR – 9, в Webometrics – 10. Представленность университетов в международных рейтингах обеспечивает привлекательность белорусского высшего образования для иностранных обучающихся. По состоянию на 2020/2021 уч. г. количество иностранных обучающихся составляет более 27 тысяч человек. На продвижение бренда белорусского высшего образования в мировом образовательном пространстве нацелена Концепция развития экспорта образовательных услуг, содержащая комплекс мероприятий по развитию международного сотрудничества, освоению новых рынков и диверсификации экспорта, оптимизации системы сопровождения экспорта образовательных услуг [1]. В целях повышения конкурентоспособности белорусских университетов принят ряд нормативных правовых актов, направленных на повышение качества образованияи конкурентоспособности белорусских университетов. В них определены основные направления по усилению качества образования,

развитию научно-исследовательской и инновационной деятельности, усилению международного сотрудничества и наращиванию экспорта образовательных услуг.

Российская Федерация. В 2012 г. был издан Указ Президента Российской Федерации № 599 «О мерах по реализации государственной политики в области образования и науки». Перед Правительством Российской Федерации были поставлены следующие задачи: разработать и утвердить план мероприятий по развитию ведущих университетов, предусматривающих повышение их конкурентоспособности среди ведущих мировых научно-образовательных центров; обеспечить вхождение к 2020 г. не менее пяти российских университетов в первую сотню ведущих мировых университетов согласно мировому рейтингу университетов [6]. Министерством образования и науки Российской Федерации был разработан Проект повышения конкурентоспособности ведущих российских университетов среди ведущих мировых научно-образовательных центров (5-100). В соответствии с данным документом был разработан комплекс мер организационного-экономического и нормативно-правового обеспечения Проекта 5-100: определен порядок предоставления субсидий на государственную поддержку университетов-участников Проекта, установлен перечень требований для отбора ведущих университетов на предоставление государственной поддержки, сформирован и утвержден состав Совета по повышению конкурентоспособности ведущих университетов Российской Федерации, внесены изменения в нормативные правовые акты федеральных государственных органов по вопросам субсидирования Проекта [6].

В соответствии с рекомендациями Совета по повышению конкурентоспособности ведущих университетов Российской Федерации среди ведущих мировых научно-образовательных центров (далее – Совет) определен перечень международных рейтингов для вхождения в первую сотню лучших университетов мира: ARWU, THE, QS. При оценке достигнутых результатов вхождения в первую сотню лучших университетов мира учитывались позиции университетов в первую очередь в институциональном рейтинге, предметные рейтинги во внимание не принимались. Институциональные рейтинги университетов оценивают показатели университета при расчете общего балла, предметные – по отдельным предметным направлениям (например, естественные науки, инженерия и т.д.).

Каждый из участников Проекта (21 университет) представлял на рассмотрение Совета Дорожные карты – планы мероприятий, разработанные для реализации программ повышения конкурентоспособности. В Дорожных картах определены следующие мероприятия: развитие кадрового потенциала университета; повышение уровня входящей и исходящей академической мобильности; увеличение количества иностранных обучающихся, в т.ч. посредством создания совместных образовательных программ (СОП); интенсификация научно-исследовательской деятельности; совершенствование подготовки кадров высшей научной квалификации; создание системы поддержки обучающихся и педагогических и научных работников [6].

Для оценки результативности мероприятий мы обратились к данным международных рейтингов по состоянию на 2020 г. (завершение Проекта), определим количество российских университетов-участников Проекта в ТОП 100 ведущих мировых университетов по ARWU, THE, QS. Согласно данным международных рейтингов, российские университеты-участники Проекта не смогли войти в ТОП 100 ведущих мировых университетов (институциональный рейтинг университетов). В то же время отмечается вхождение к 2020 году российских университетов в предметные рейтинги ARWU (3), THE (3), QS (7). В 2020 г. в ARWU российские вузы представлены в ТОП 100 по следующим предметным направлениям: машиностроение (ТПУ), автоматизация и управление (ИТМО), металлургическое машиностроение (МИСиС); в THE – естественные науки (МФТИ, МИФИ), компьютерные науки (МФТИ), образование (КФУ); в QS по предметным направлениям – история, политика и международные исследования, социология, социальная политика и управление, экономика и эконометрика (ВШЭ), физика и астрономия (МФТИ, МИФИ, НГУ), нефтегазовое машиностроение (ТПУ, НГУ, КФУ), инжиниринг в сфере добычи и переработки полезных ископаемых (МИСиС) и отраслевым направлениям – естественные науки (НГУ, МФТИ), социальные науки и менеджмент (ВШЭ)[10,13,14].

В 2021 г. в Российской Федерации была принята Программа академического стратегического лидерства «Приоритет 2030». В отличие от предыдущего Проекта 5-100 программа «Приоритет 2030» не ориентирована на повышение конкурентоспособности университетов на глобальном уровне. Цель программы «Приоритет 2030» имеет исключительно национальное измерение и заключается в «формировании к 2030 г. более 100 прогрессивных современных университетов – центров научно-технологического и социально-экономического развития страны» [7]. Перед 129 университетами-участниками программы «Приоритет 2030» поставлены задачи по развитию научно-технической и

инновационной деятельности и коммерциализации ее результатов; расширению сетевого взаимодействия с образовательными и научно-исследовательскими организациями Российской Федерации и зарубежья; развитию международного сотрудничества; расширению взаимодействия с научно-исследовательскими организациями и предприятиями [7]. Российский опыт принятия программ повышения конкурентоспособности позволяет сделать следующий вывод: занятие позиций в международных рейтингах не может выступать в качестве самоцели для развития университета. Приоритетным является формулирование и постановка индивидуальных стратегических целей и определение инструментов развития университетов, позволяющих обеспечивать конкурентоспособность университета как на национальном, так и международном уровне.

Китайская Народная Республика. На современном этапе Китай идет по пути создания университетов мирового класса с учетом национальной специфики «процветания страны, великого возрождения китайской нации и улучшения благосостояния народа» [8]. В 1991 г. на Всекитайском собрании народных представителей седьмого созыва был утвержден «Десятилетний национальный экономический план Китайской Народной Республики и наброски восьмого пятилетнего плана». В плане приоритетное значение отводилось вопросу развития высшего образования. Впервые было заявлено о необходимости усиления конкурентоспособности ключевых китайских университетов, а также научных дисциплин (направлений) с целью «приблизиться к уровню аналогичных дисциплин в развитых странах с точки зрения науки и техники» [9]. В этом же году в целях реализации Десятилетнего национального экономического плана Государственная комиссия по образованию представила Государственному совету «Отчет о формировании группы ключевых университетов и научных дисциплин». В отчете Государственной комиссии по образованию рекомендуется создание проекта формирования ключевых университетов и научных дисциплин – Проект 211. Была сформулирована основная цель Проекта 211 – усиление конкурентоспособности около 100 ключевых университетов и научных дисциплин в качестве национального приоритета в 21 веке. В течение четырех лет (1991-1995 гг.) проходила подготовка к реализации Проекта 211. В 1995 г. Проект 211 был официально запущен. В рамках данного Проекта выделяются три основных направления деятельности:

1. Формирование ключевых университетов охватывает все основные направления деятельности университета. В рамках образовательной деятельности особое внимание уделяется повышению качества обучения и воспитания обучающихся, оптимизации структуры учебных программ (специальностей). Научно-исследовательская деятельность нацелена на увеличение количества научных исследований, проводимых в университетах, а также на коммерциализацию научных результатов исследований. Международная деятельность китайских университетов направлена на расширение международного сотрудничества и партнерства с зарубежными университетами и организациями в сфере образования и науки. Не менее важным является и обеспечение эффективной системы менеджмента университета посредством подготовки квалифицированных административных кадров, способных обеспечить эффективное функционирование университетов.

2. Развитие ключевых научных дисциплин нацелено на повышение качества подготовки научных кадров высшей квалификации в передовых областях науки и техники. Среди ключевых университетов выявляются и поддерживаются перспективные научно-исследовательские лаборатории, способные оказать существенное влияние на социально-экономическое развитие страны, научно-технический прогресс и обороноспособность страны.

3. Информатизация системы высшего образования включает три компонента: китайскую образовательную и исследовательскую сеть (CERNET), систему поддержки библиотек и документации (LDSS) и систему совместного использования современного оборудования и помещёний (MEFSS). Создание единой информационной инфраструктуры способствует включенности китайских университетов в информационную среду [9].

Параллельно с Проектом 211 в 1998 г. китайским правительством была запущена ещё одна программа повышения конкурентоспособности университетов – Проект 985. Цель данного проекта- «содействие развитию и укреплению репутации китайской системы высшего образования путём создания университетов мирового уровня в 21 веке» [11]. Среди основных задач, поставленных перед 39 университетами-участниками Программы, – совершенствование материально-технической инфраструктуры китайских университетов; интенсификация научно-исследовательской деятельности; развитие международного сотрудничества в образовательной сфере (реализация совместных с зарубежными партнерами образовательных проектов,повышение уровня академической мобильности), а также в научно-технической и инновационной деятельности (создание научно-исследовательских центрови лабораторий). В 2017 г. Проекты 211 и 985 были

прекращены. В этом же году китайским руководством была принята новая программа повышения конкурентоспособности китайский университетов – Проект двукратного роста университетов первого класса. Цель Проекта – повышение конкурентоспособности китайского высшего образования к 2050 г. В соответствии с данной целью в Проекте поставлены задачи по обеспечению продвижения китайских университетов в международных рейтингах университетов; оптимизации управления системой высшего образования; повышение качества образования, развитие научно-исследовательской и инновационной деятельности [12].

Оценить результативность китайских программ повышения конкурентоспособности можно по представленности китайских университетов в международных рейтингах университетов. Конкурентоспособность китайских университетов высоко оценивается международными рейтингами университетов как в Китае, так и за рубежом. Так, по состоянию на 2022 г. в китайском ARWU представлено 186 университетов, из них 9 университетов вошли в ТОП 100 лучших университетов мира. Для сравнения: в 2012 г. в ARWU ранжировалось 42 университета, из них ни один не был представлен в ТОП 100. В зарубежных международных рейтингах в 2022 г. китайские университеты представлены ещё шире: QS (71 университет, из них 6 в ТОП 100), THE (95 университетов, из них 7 в ТОП 100) [10,13,14].

Обобщая китайский опыт повышения конкурентоспособности университетов, необходимо отметить отличительные черты китайских программ: системность (наличие общей цели, взаимосвязь проектов), комплексный характер проводимых мероприятий (охватываются все основные направления развития университетов), долгосрочность (реализация проектов осуществляется на протяжении десятилетий), преемственность (наличие связи между проектами, смена проектов происходит органично). Принятие Китаем подобных программ способствует эффективному развитию университетов, повышению конкурентоспособности китайского высшего образования.

Республика Казахстан. В условиях роста глобальной конкуренции в сфере высшего образования в Республике Казахстан предпринимается комплекс мер по повышению конкурентоспособности отечественных университетов. В 2011 г. в Республике Казахстан создано Независимое агентство аккредитации и рейтинга (IAAR), которое проводит международную институциональную (организаций образования) и специализированную (образовательные программы) аккредитацию университетов. По состоянию на март 2023 г. международную институциональную аккредитацию имеет 41 казахстанская организация высшего и послевузовского образования [2]. Помимо международной аккредитации, IAAR ранжирует университеты Казахстана (Независимый рейтинг востребованности вузов Казахстана) и ближнего зарубежья (IAAR Eurasian University Ranking (IAAR EUR)). ВНезависимом рейтинге востребованности вузов Казахстана оценивается конкурентоспособность университетов по следующим критериям: качество обучения;научно-исследовательская деятельность; международная деятельность; востребованность выпускников на рынке труда.

По состоянию на 2022 г. в тройку лучших университетов вошли Казахский национальный университет им.аль-Фараби, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Казахский агротехнический университет им. Сакена Сейфуллина [2]. В IAAREurasianUniversityRanking оценивается конкурентоспособность университетов по следующим критериям: качество обучения; научно-исследовательская деятельность; международная деятельность; академическая репутация. В тройку лучших университетов IAAR EUR вошли Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации, Санкт-Петербургский государственный архитектурно-строительный университет [2].

С 2021 г. в Республике Казахстан действует национальный проект «Качественное образование «Образованная нация». Цель проекта заключается в повышении качества образования обучающихся всех уровней образования [5]. В соответствии с направлением № 4 национального проекта (высшее и послевузовское образование) поставлена задача обеспечить повышение конкурентоспособности казахстанских университетов к 2025 г. [5]. Стратегический показатель конкурентоспособности выражается в увеличении количества казахстанских университетов в ТОП-200 международного рейтинга университетов QS. Так, к 2025 г. не менее 3 казахстанских университетов должно быть представлено в ТОП-200 QS. С целью повышения конкурентоспособности казахстанских университетов в национальном проекте предусмотрено ряд мероприятий по реформированию системы высшего образования: создание центров академического превосходства на базе региональных университетов, трансформация трех университетов в исследовательские университеты, создание двух новых региональных университетов. Особое внимание уделяется интернационализации высшего образования – расширению международного сотрудничества в

образовательной и научно-технических сферах, созданию совместных образовательных программ (СОП), привлечению иностранных преподавателей из зарубежных университетов, представленных в авторитетных международных рейтингах университетов. Показатели, по которым оценивается интеграция казахстанских университетов в международного образовательное пространство, представлены в национальном проекте (табл. 1).

Таблица 1

Показатели повышения конкурентоспособности казахстанских университетов в соответствии с национальным проектом «Качественное образование «Образованная нация»

Показатели/ Год	2021	2022	2023	2024	2025
Количество казахстанских университетов в ТОП-200 QS, ед.	1	2	2	2	3
Доля университетов, реализующих международные образовательные программы, академические обмены от общего числа университетов, %	30	35	40	45	50
Количество иностранных преподавателей, чел.	200	200	200	200	200
Количество филиалов ведущих зарубежных университетов, ед.	0	0	0	0	5

Для оценки эффективности проведенных мероприятий обратимся к данным международного рейтинга университетов QS World University Rankings (табл. 2).

Таблица 2

Позиции университетов Казахстана в QSWorldUniversityRankings за 2020-2023 г. по состоянию на март 2023 г.

QS World UniversityRankings	2020	2021	2022	2023
Казахский национальный университет им. аль-Фараби	207	165	175	150
Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева (ЕНУ)	418	357	328	277
Южно-Казахстанский университет им. Ауэзова (ЮКУ)	491	490	=482	=443
Казахский национальный педагогический университет им.Абая	561-570	601-650	551-560	511-520
Казахский национальный исследовательский технический университет им. К. И. Сатпаева	561-570	541-550	501-510	405
Казахский национальный аграрный университет КазНАУ	651-700	591-600	551-560	=481
Казахстанско-Британский технический университет	751-800	751-800	801-1000	801-1000
Карагандинский университет им. академика Е.А.Букетова	801-1000	1001+	801-1000	801-1000
Карагандинский государственный технический университет	801-1000	801-1000	751-800	651-700
Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана	801-1000	801-1000	801-1000	1001-1200
НАК «Университет КИМЭП»	-	751-800	801-1000	801-1000
Павлодарский государственный университет им. С. Торайгырова	-	1001+	1201+	1201-1400
Казахский агротехнический университет им.С.Сейфуллина	-	1001+	1001-1200	1201-1400
Казахский национальный медицинский университет им.С.Д.Асфендиярова	-	-	601-650	651-700
Алматинский технологический университет	-	-	-	561-570
Международный казахско-турецкий университет им.Ходжи Ахмеда Ясави	-	-	-	701-750
Всего казахский учреждений в QS	10	13	14	16

По состоянию на март 2023 г. в ТОП-200 QS входит лишь Казахский национальный университет им.аль-Фараби. В то же время отмечается расширение представленности казахстанских университетов в QS (с 10 университетов в 2020 г. до 16 в 2023 г.) [13].

В целях повышения конкурентоспособности университетов Республики Казахстан реализуется комплекс мер, преимущественно направленных на интернационализацию казахстанской системы высшего образования, обеспечение представленности казахстанских университетов в международных рейтингах университетов. Реализация национального проекта «Качественное образование «Образованная нация» способствует повышению конкурентоспособности казахстанских университетов в международном образовательном пространстве.

На современном этапе развития высшего образования в мире не теряет своей актуальности вопрос повышения качества образования и конкурентоспособности университетов. В ряде стран принимаются и реализуются программы повышения конкурентоспособности университетов. Данные программы направлены на повышение качества высшего образования, развитие научно-исследовательской деятельности педагогических и научных работников, улучшение репутации вуза среди академического сообщества и нанимателей-заказчиков кадров, расширение международного сотрудничества с зарубежными университетами и организациями в сфере образования и науки, усиление экспортного потенциала университета посредством привлечения иностранных граждан для обучения в страну.

Анализ международного опыта принятия программ повышения конкурентоспособности университетов позволяет сделать следующие выводы. Во-первых, повышение конкурентоспособности университета зависит от развития всех ключевых направлений деятельности университета. Современный университет не может быть конкурентоспособным, если его единственная и исключительная задача заключается в подготовке кадров с высшим образованием. Во-вторых, занятие позиций в международных рейтингах университетов не может выступать в качестве самоцели для развития университета. Приоритетным является формулирование и постановка индивидуальных стратегических целей и определение инструментов развития университетов, позволяющих обеспечивать конкурентоспособность университета как на национальном, так и международном уровне.

Список использованных источников

1. Концепция развития экспорта образовательных услуг (продвижение бренда «Образование в Беларуси») на 2022 – 2025 гг. [Электронный ресурс]: утверждено Приказом Первого заместителя Министра образования Республики Беларусь // Официальный сайт Министерства образования Республики Беларусь. Режим доступа: https://edu.gov.by/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D0%B8%D1%8F+%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD%202022-2025.pdf. – Дата доступа: 30.03.2023.

2. Независимое агентство аккредитации и рейтинга [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://iaar.agency/. – Дата доступа: 20.03.2023.

3. О Государственной программе «Образование и молодежная политика» на 2021–2025 годы [Электронный ресурс]: постановление Совета Министров Респ. Беларусь, 29 января 2021 г. № 57 // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь. Режим доступа: https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=C22100057&p1=1. – Дата доступа: 20.03.2023.

4. О Концепции развития системы образования Республики Беларусь до 2030 года [Электронный ресурс]: постановление Совета Министров Респ. Беларусь, 30 ноября 2021 г. № 683 // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь. Режим доступа: https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=C22100683&p1=1. – Дата доступа: 20.03.2023.

5. Об утверждении национального проекта "Качественное образование "Образованная нация" [Электронный ресурс]: постановление Правительства Республики Казахстан, 12 октября 2021 г. № 726 // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. Режим доступа: https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000726. – Дата доступа: 20.03.2023.

6. Об утверждении плана мероприятий по развитию ведущих университетов, предусматривающих повышение их конкурентоспособности среди ведущих мировых научно-образовательных центров [Электронный ресурс]: Распоряжение Правительства РФ, 29 октября 2012 г. № 2006-р // КонсультантПлюс. Режим доступа: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_137181/ ceacb9a565a0af31acca960c251d72c0fcd6bd16/ . – Дата доступа: 20.03.2023.

7. Программа «Приоритет 2030» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://priority2030.ru/. – Дата доступа: 20.03.2023.

8. Си Цзиньпин призвал к строительству университетов мирового уровня с китайской спецификой [Электронный ресурс] // Китайский информационный Интернет-центр. – Режим доступа: http://russian.china.org.cn/china/txt/2021-04/20/content_77421118.htm. – Дата доступа: 20.03.2023.

9. Project 211 [Электронный ресурс] // China Education and Research Network. – Режим доступа: https://www.edu.cn/english/education/highedu/211/. – Дата доступа: 20.03.2023.

10. Academic Ranking of World Universities [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.shanghairanking.com/. – Дата доступа: 20.03.2023.

11. Project 985 [Электронныйресурс] // https://www.k12academics.com/ Higher%20Education% 20Worldwide/ Higher%20Education%20in%20China/project-985. – Датадоступа: 20.03.2023.

12. Qiang, L. The “Double First-Class Initiative” in China: Background, Implementation, and Potential Problems / L. Qiang, D. Turner, X. Jing // Beijing International Review of Education. – 2019. – № 1. – С. 92-108.

13. QS World University Rankings [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.topuniversities.com/. – Дата доступа: 20.03.2023.

14. THE World University Rankings [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.timeshighereducation.com/. – Дата доступа: 20.03.2023.

ӘОЖ: 376.37

Сүлеймен Ә.Қ., Сақып Г.М.
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы
E-mail: Asel.s_5@mail.ru, gulzinateri@mail.ru

СӨЙЛЕУ ТІЛІ ЖАЛПЫ ДАМЫМАҒАН (2-3 ДЕҢГЕЙ) МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ (4-5 ЖАС) БАЛАЛАРДЫҢ ҰСАҚ МОТОРИКАСЫН ДАМЫТУ БОЙЫНША ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аннотация:Сөйлеу тілі жалпы дамымаған мектеп жасына дейінгі балалардың ұсақ моторикасын дамыту бойынша мақсатты жұмыс мидың сөйлеуге жауап беретін аймақтарының жетілуін тездетеді және бұзылған дыбыстық айтылымды тезірек дамытуға мүмкіндік береді. Ұсақ моторикасы нашар дамыған балалар қасықты, қарындашты ыңғайсыз ұстайды, түймелерді түймелей алмайды, етіктерін байлай алмайды. Оларға конструктордың бөлшектерін жинау, басқатырғыштармен, санау таяқшаларымен, мозаикамен жұмыс істеу қиын болуы мүмкін. Сондықтан мамандар мен ата-аналар үшін жалпы және ұсақ моториканың даму деңгейін бақылау маңызды.

Кілт сөздер: ұсақ моторика, сөйлеу тілі жалпы дамымаған балалар, мектеп жасына дейінгі балалар.

Аннотация:Целенаправленная работа по развитию мелкой моторики у дошкольников с общим недоразвитием речи ускоряет созревание областей мозга, отвечающих за речь, и позволяет быстрее развивать нарушенное звуковое произношение. Дети с плохо развитой мелкой моторикой неудобно держат ложку, карандаш, не могут застегивать пуговицы, завязывать ботинки. Им может быть сложно собирать детали конструктора, работать с пазлами, счетными палочками, мозаикой. Поэтому специалистам и родителям важно следить за уровнем развития общей и мелкой моторики.

Ключевые слова: мелкая моторика, дети с общим недоразвитием речи, дошкольники.

Abstract: Purposeful work on the development of fine motor skills in preschoolers with general speech underdevelopment accelerates the maturation of the brain regions responsible for speech and allows faster development of impaired sound pronunciation. Children with poorly developed fine motor skills are uncomfortable holding a spoon, pencil, can not fasten buttons, tie shoes. It can be difficult for them to assemble the details of the designer, work with puzzles, counting sticks, mosaics. Therefore, it is important for specialists and parents to monitor the level of development of general and fine motor skills.

Keywords: fine motor skills, children with general speech underdevelopment, preschoolers.

Сөйлеу тілі жалпы дамымаған мектеп жасына дейінгі балалардың ұсақ моторикасын дамыту бойынша мақсатты жұмыс мидың сөйлеуге жауап беретін аймақтарының жетілуін тездетеді және бұзылған дыбыстық айтылымды тезірек дамытуға мүмкіндік береді.

Ұсақ моторикасы нашар дамыған балалар қасықты, қарындашты ыңғайсыз ұстайды, түймелерді түймелей алмайды, етіктерін байлай алмайды. Оларға конструктордың бөлшектерін жинау, басқатырғыштармен, санау таяқшаларымен, мозаикамен жұмыс істеу қиын болуы мүмкін. Олар аппликациялардан бас тартады, сонымен қатар мектепке дейінгі мекемеде іс-әрекеттерде тобындағы балаларға ілесе алмайды. Балалар көбінесе құрдастарына қол жетімді қарапайым әрекеттерде өзін икемсіз сезінеді. Бұл баланың эмоционалды әл-ауқатына, өзін-өзі бағалауына әсер етеді. Уақыт өте келе сөйлеу қабілеті бұзылған балаларда қолдың күрделі үйлестірілген қозғалыстарының даму деңгейі жазуды игеру үшін жеткіліксіз болып, мектептегі қиындықтарды қалыптастырады. Қолдың ұсақ моторикасының дамуына ұстау қимылдары мен қолдың күшін дамытуға негізделген жаттығулар ықпал етеді.[1, 12 б]

Сөйлеу тілі жалпы дамымаған мектеп жасына дейінгі балалардың ұсақ моторикасын дамыту бойынша жұмысты ұйымдастыруда төмендегідей ұсыныстарды ұсынуға болады:

1. Қол дағдысын дамыту үшін ми құрылымдарының белгілі бір дәрежеде жетілуі қажет болғандықтан, баланы «күшпен» оқуға мәжбүрлеу тиімсіз. Балаға ұнайтын, көңілді жаттығу деңгейінен бастау керек.

2. Жаттығулар тұрақты болуы керек.

3. Сабақтар тек бірлескен болуы керек. Бұл қозғалыстарды дәл орындау қажеттілігімен анықталады, әйтпесе нәтижеге қол жеткізілмейді.

4. Жаттығу уақыты ұзақ болмауы керек, өйткені баланың назары мен қызығушылығы тез жоғалады. 3 жасқа дейін бұл шамамен 5 минут, содан кейін сіз ұзақтығын арттыра аламыз.

5. Балаға ыңғайлы ортада болуы керек.

6. Ересек адамның қатысуы мен жігерлендіретін мінез-құлқы өте маңызды. Яғни балаға мотивация беру керек.

7. Балаға әрдайым нұсқаулықтар ұсынылу керек. Нұсқаулар қарапайым, қысқа және нақты болуы керек. Нұсқауларды қайталау, сондай-ақ орындау процесінде әрекеттерді айту жұмысты жеңілдетеді. [2,45б]

Саусақ гимнастикасы қолдың кішкентай бұлшықеттерін дамыту үшін үлкен маңызға ие. Бала саусақ гимнастикасымен айналысқанда не болады?

- Саусақтардың жаттығулары мен ритақты қимылдарын орындау

индуктивті түрде мидың сөйлеу орталықтарында қозуға және сөйлеу аймақтарының үйлесімді белсенділіігін арттырады ал бұл өз кезегінде сөйлеудің дамуын ынталандырады.

- Саусақпен ойнау жағымды эмоционалды фон жасайды, баланың

еліктеу қабілетін дамытады, сөйлеудің мағынасын тыңдауға және түсінуге үйретеді, баланың сөйлеу белсенділігін арттырады.

- Бала зейінін шоғырландыруды және дұрыс таратуды үйренеді.
- Баланың есте сақтау қабілеті дамиды, өйткені қолдың белгілі бір

позицияларын және қимылдардың реттілігін есте сақтауды үйренеді.

Саусақ жаттығулары

Негізі, саусақтарды жаттықтыру жұмысын отбасында 6-7 айлық балалардан бастауға болады және солай дұрыс. Осы кезеңде қолды саусақтардың ұшынан білекке қарай уқалау және осындай жаттығу жасау пайдалы. Яғни баланың әр саусағын саусақтарынызға бөлек алып, оны бүгіп, созыңыз. Осылай күніне 2-3 минут жасау керек. Тоғыз айдан бастап балаға алдымен үлкен, ашық түсті заттарды, содан кейін кішірек заттарды сұрыптауға мүмкіндік беру керек. Осы мақсаттар үшін серпімді жіпке байланған ағаш боялған моншақтар тиімді, сонымен қатар пирамида сақиналарын да қолдануға болады.

Екі жастан асқан балаларға қолдың ұсақ моторикасын дамыту үшін келесі ойындарды ұсынуға болады.

«Ойыншықтарды орнына қоямыз». Баланы үстелге отырғызып, оның алдында биік мөлдір ыдыс, оң жағында түйме, фишкалар қоямыз. Бала ыдысты сол қолымен ұстап, оң қолымен оған заттарды лақтыруы керек. Содан кейін фишкалар үстелге қойылады және бала сол қолымен әрекет етеді.

«Допты қақпаға соғу». Ойыншы үстелге отырады, оның кішкентай добы бар. Үстелдің екінші жағында «қақпа» орналасқан. Допты қақпаға тиетіндей етіп үстелдің үстіне айналдыру керек. Баламен бірге ойнау үшін бала мен логопед үстелдің қарама-қарсы жағында отырады, ал қақпа ортасында орналасқан. Осылай ойын жалғасады.

«Жарманы сұрыптаймыз». Ойын үшін екі бос жәшік қажет. Жәшіктердің біріне қарақұмық пен күріш, екіншісіне үлкенді-кішілі моншақ, картоннан жасалған төртбұрыштар мен саптыаяқтар салып қоямыз. Екі қолмен жұмыс жасай отырып, бала қоспаны екі бөлікке бөлу керек.

«Сызықтар бойымен парақты бөлеміз». Қағаз парағына әртүрлі сызықтар салынады. Бала оны қолымен дәл сызықтар бойымен жыртуы керек. Тапсырмаларды күрделендіріп, қағазға фигураларды, әртүрлі заттарды салуға болады.

«Қырсық мысық» Ойын алдында ала ала, жіптер шарларға оралған болады. Бала алдымен оң қолмен, содан кейін сол қолмен допты шешу керек.

«Батпақ арқылы соққылар». Кішкентай қиыршық тастар үстелге шашырап орналастырамыз, біз оны – «соққылар» деп атаймыз. Бір қолдың 1, 3, 5 саусақтарын шымшып ұстап, бала сұқ және атаусыз «соққылар бойымен» үстелдің бір шетінен екінші шетіне қарай «батпақтан шығып» жүреді. [3, 89 б]

Саусақ ойындары

Саусақ ойындары -бұл саусақтардың көмегімен кез-келген рифмалық әңгімелер мен ертегілерді сахналау. Саусақ ойындары қоршаған әлемнің шындығын - заттарды, жануарларды, адамдарды, олардың қызметін, табиғат құбылыстарын бейнелейді. Саусақ қимылдарын жақсы дамыту саусақ ойындары арқылы қамтамасыз етіледі. Олар өте эмоционалды және қарапайым. Саусақ ойындарын балабақшада да, отбасында да өткізуге болады.

Саусақ ойындары кезінде балалар ересектердің қимылдарын қайталай отырып, қолдың моторикасын белсендіреді. Осылайша, ептілік, өз қимылдарын басқара білу, бір қызмет түріне назар аудару қабілеті дамиды. [4, 78 б]

Ең қарапайым саусақ ойыны- саусақтарыңызбен әртүрлі фигураларды бейнелеу.

1. «Жалауша». Төрт саусақты біріктіріп, бас бармақты төмен түсіріңіз. Алақанның артқы жағы өзіне қарайды.

2. Көзілдірік». Әр қолдың бас және сұқ саусақтарын сақинаға қосыңыз. Сақиналарды бір-біріне қойыңыз, оларды көзге жеткізіңіз.

3. «Дүрбі». Әр қолдың бас бармағын қалғандарымен бірге сақинаны құрайды.

4. «Үстел». Сол алақанды жұдырықпен қысыңыз, үстелге қойыңыз, оң жағын ашып, үстіне қойыңыз.

Ұсақ моториканы дамыту мәселесі ежелден бері зерттеліп келеді. И.М.Сеченов, И.П.Павлов, А.А.Ухтомский, В.П.Бехтерев, А.Н.Соколов және басқалардың зерттеулері сөйлеу мен ойлауды дамытуда қозғалтқыш кинестетикалық анализатор қозғалыстарының ерекше рөлін көрсетті. И.П. Павловтың пікірінше: «Сөйлеу – бұл, ең алдымен, сөйлеу мүшелерінен ми қыртысына өтетін бұлшықет сезімдері» -деп тұжырымдаған болатын.[5,121 б]

Ұсақ моториканы дамытуға арналған ертегі- ойындар

Қызықты ойындар – барлық жастағы балалардың саусақтары дамуына байланысты ертегілер болып табылады. Мысалы, «Бұл команда тиіндер, ал бұл команда қояндар», – деп оң қолдарын көрсетеді. Бұл тиін капитаны, ал бұл қоян капитаны, - дейді бас бармақ. Әр капитан өз командасымен амандасады (бас бармақты қолдың қалған саусақтарына тигізу). Жаттығулар алдымен тек тиіндермен, содан кейін қояндармен жасалады.Бірнеше күннен кейін екі қол да бұл тапсырманы бір уақытта орындайды. Келесі кезең - екі қол командасы қолдың жұптасқан саусақтарына кезек-кезек тигізіп амандасады. Алдымен қояндар мен тиіндер тік тұрып сәлемдеседі, содан кейін еңкейеді. Екі қолдың жұптасқан саусақтары жанасқанда бүгіледі- бұл құрметпен тағзым. Бас бармақтар яғни капитандар әр қоян өз тиінімен амандасады. Балалармен бірге кейіпкерлердің қимылдарын үйренуге көп уақыт бөлінеді. Мысалы, «Қояндар мен Қасқыр» ертегісі. Мен ертегілер ойындарына таңертеңгі гимнастикада 1,5-2 минут немесе жалпы сабақтарда 2-3 минут, серуендеуге назар аударамыз.

Көлеңке театры

Сөйлеу тілі жалпы дамымаған мектеп жасына дейінгі балалар театр қойылымын еске түсіретін ойындарды өте жақсы көреді, мұнда балалардың бір бөлігі әртіс, ал екіншісі көрермен. Біз балалармен бірге халық ертегілерінің, әндердің, көркем әңгімелердің, өлеңдердің сюжеттері негізінде шағын қойылымдар жасаймыз. Алдымен спектакльді өзіміз орындаймыз. Орындау техникасы, кейіпкерлердің «жаңғыруы» экранның артында қалып, балаларға көрінбейді, сондықтан оларда «ғажайып» сезім пайда болады. Осы спектакльдердің бірнешеуін көргеннен кейін балалар әртістердің рөлін сынап көргісі келетіні сөзсіз. Мұндай ынта пайда болған кезде біз балаларға саусақтарды белгілі бір жолмен бүктеу арқылы жануарларды суреттерін көрсетеміз. Осындай қызықты іс-әрекет барысында балалар қолдар мен саусақтардың қозғалысын дамытады және ойынға жағымды эмоционалды көзқарас оянады. Балалардың қиялын, қол қозғалысының еркіндігі мен

координациясын, сонымен қатар сөйлеудің эмоционалдылығы мен мәнерлілігін дамыту үшін сурет театрын, үстел театрын, Ақжелкен театрын пайдалануға болады.[6,136 б]

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Узорова О.В. «Игры с пальчиками», Астрель, М-2008г.
2. Гаврина С.Е. «Развиваем руки - чтоб учиться и писать, и красиво рисовать», Академия Развития, Ярославль - 2007г.
3. Белая А.Е. «Пальчиковые игры для развития речи дошкольников», Астрель, М-2003г.
4. Узорова О.В. «Пальчиковая гимнастика», Астрель, М-2005г.
5. Кислинская Т.А. «Гениальность на кончиках пальцев», Генезис, М - 2008г.
6. Савина Л.П. «Пальчиковая гимнастика для развития речи дошкольников», Родничок, М-2002г.

ӘОЖ 372.4

Тастанова А.А.
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ оқытушысы Қазақстан. Алматы қаласы
e-mail: aigerim.tastanova@gmail.com
Шаушекова Б.Қ.
Бөкетов атындағы Қарағанды университеті п.ғ.к. қауымдастырылған профессор
Қазақстан, Қарағанды қаласы
e-mail: shaushekova@mail.ru

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭТНОЭКОЛОГИЯЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Формирование цифровой и этноэкологической грамотности учащихся в системе образования означает изменение как самого образовательного процесса, так и его организационный структуры. Использование цифровых технологии актуально в период современного развития интернета. В статье приводятся данные о теоретических основах формирования у учащихся начальной школы цифровой и этноэкологической грамотности

Ключевые слова: грамотность, цифровая грамотность, этноэколгическая грамотность, экологическое сознание экологическая ответственность, экологическая культура и экологическое образование, рациональное и иррациональное знание

Annotation. The formation of digital literacy and ethnoecological literacy of students in the education system means a change in both the educational process itself and its organizational structure.The use of digital technologies is relevant in the period of modern development of the Internet.

The article provides data on the theoretical foundations for the formation of literacy, digital and ethno-ecological literacy among primary school students.

Keywords:Literacy, digital literacy, ethno-ecological literacy, environmental awareness, environmental responsibility, environmental culture and environmental education, rational and irrational knowledge

Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2022-2026 жылдарға арналған тұжырымдамасында «Белсенді азаматтық ұстанымды қалыптастыру, патриоттық тәрбиені күшейту мақсатында мектепте қоғамдық маңызы бар қозғлыстарға («Жасыл экономика», «Қоршаған ортаны қорғау», «Менің Отаным, менің қалам/ауылым» және т.б.) білім алушыларды қамту кеңеюде деп атап көрсетілген.

Демек, оқушыларға экологиялық білім беру мен тәрбие беру бүгінгі күні кезек өзекті мәселе екені сөзсіз.

Экологиялық тәрбие, қоршаған ортаға ұқыпты қарау, экологиялық құндылықтарды, қаржылық және кәсіпкерлік дағдыларды дарыту тәрбиелік – іс-шаралар кешені арқылы жүзеге асырылатын болады. Табиғатты сақтау үшін жауапкершілік сезімін тәрбиелеу, қоршаған ортаны сақтау проблемасын қабылдау бойынша белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастыру тәрбие жұмысының басым бағыттарының бірі болады деп» нақты қарастырылып отыр [1].

Әлбетте, білім алушылардың сауаттылығын, сандық сауаттылығын, функциянальдық сауаттылығын және этноэкологиялық сауаттылығын қалыптастыру педагогикалық мәселе ретінде

және оның шешімін табу білім беру жүйелерінің барлық буындарында қарастыру қажет деп ойлаймыз.

Сонымен қатар ЖОО цифрлық экожүйесі бар «smart-университеттер» моделіне көшуге арқылы жалғасын таппақ [1].

Олай болса, жан-жақты дамыған, өз іс әрекетіне қанағаттанған сезіммен қарайтын сауатты тұлғаны қалыптастыру үшін педагогтар ерең еңбек етуде.

Сауаттылықтың әлеуметтік – мәдени теориялары контексттің қаншалықты маңызды екенін анықтайды; мәтіндер мен артефактілерді олар жасалған жағдайларды ескермей толық түсіну мүмкін емес.

"Цифрлық сауаттылық" - бұл балалар мен ересектердің цифрлық технологияны қолдана алатын цифрлық дағдылар құзыреттілігіне қатысты жиі қолданылатын термин.

1997 жылы американдық жазушы және журналист Пол Гилстер алғаш рет «цифрлық сауаттылық» ұғымын енгізді. Пол Гилстердің пайымдауы бойынша «Цифрлық сауаттылық-бұл компьютердің көмегімен әртүрлі форматтарда және көптеген дереккөздерде ұсынылған ақпаратты түсіну және пайдалану мүмкіндігі. Интернетте үнемі болу жаңа мінез-құлық үлгілерін, ақпаратты іздеу әдістерін, қарым-қатынас ерекшеліктерін қалыптастыруға әкеледі. Нәтижесінде, ақпараттық - коммуникациялық белсенділіктің жоғары деңгейімен сипатталатын желілік ойлау пайда болып, дамиды» деп көрсеткен болатын [2].

Экологиялық сана – “адамның табиғатпен әлеуметтік міндетті шешпес бұрын оның артықшылығын сақтау арқылы әрекеттесуінің үздіксіз байланысы” [3].

Демек, экологиялық сана – қалыптасу үстіндегі қоғамдық сананың формасы, оған қоғамдық тұрмыстың экологиялық көрініс беретін идеялар, теория мен көзқарастар, сенім, эмоция мен қызығушылықтар бірлігі кіреді, атап айтқанда – адам мен табиғаттың ортасының нақты саясатын, “қоғам-табиғат” жүйесіндегі оптималды жүйеге жетуге бағытталған кешенді реттеу принциптерін қамтитын және өзін-өзі ұстауды көрсететін қоғам мен табиғат саясаты кіреді.

Экологиялық сана экологиялық заңдардың негізін тануды, “табиғат-қоғам” жүйесіндегі табиғи және әлеуметтік заңдардың сәйкессіздігі ретіндегі қарама-қайшылықтар себебін түсінуді, ғаламдық экологиялық апатты тануды және одан туындайтын экологиялық дағдарысты; экологиялық интегративті үйлесетін және қоршаған ортаға өзіне қарағандай қарауды қалыптастыратын мақсатты түрде әрекет ету түрін таңдайды. Мәдениеті төмен адамдардың ұлттық салт-дәстүр мен құндылықтардың тағдырын шешуде, оларды өткеннің қалдықтары деп санауына жол бермеу қажет. Өзіндік тұрмыстың артта қалғандығы себебінен анықтап, оны ұмытпау қажет. Тәрбие берудің маңызы ғасырлар мен прогрестің, гуманитарлық дәстүрлер тоғысындағы бірден-бірге ауысушылықтың нақты бекініс алуында, оның бірден біруіне көшуінінен көрініс табады.

“Экологиялық жауапкершілік” түсінігінің мағынасын аша отырып, ең бірінші, оның “интерактивті – адамгершілікті - экологиялық қасиет екенін көрсету керек, ол ең алдымен, жеке тұлғаның табиғатқа деген жауапкершлікті көзқарасы кезінде, ұқыптылығы мен үнемшілдігі арқылы көрінеді және кейбір құқықтық аспектілерді сақтауы арқылы көрінеді” [4].

“Экологиялық жауапкершіліктің гноселогиялық негізі экологиялық білімдер кешені болып табылады, ол нақты ғылыми және гуманитарлық түрде болады”[4].

Кең көлемді әлеуметтік мағынада қарағанда, экологиялық жауапкершілік қоршаған ортаға, өзінің жеке және кәсіби әрекеттеріндегі нормаларының талаптарын, принциптерін көрсетеді. Экологиялық жауапкершілік - күрделі психикалық құбылыс. Ол - адамның өзін-өзі дұрыс ұстаудың қандай маңызды екенін түсінгенде, қоршаған ортаға қоғамдық құндылық ретінде қарауға үйренген заматында, адамзаттың өзін-өзі дұрыс ұстамаудан туындаған әртүрлі зардаптарын көре білген кезінде туындайды”.

Экологиялық жауапкершілік – қандай да болмасын адамға деген қандай да бір заңдық санкциялар қолдану емес. Ол, ең бірінші, әрбір жеке тұлғаның әрекетін көрсететін, қоршаған ортаға деген қандай да бір зиян келтіруден және адам денсаулығына зиян келтірудің алдын алатын моральдық-психикалық нормативтік принциптердің және талаптар жүйесі болып табылады.

Сонымен, А.Н. Захлебный айтқандай, қоршаған ортаға деген жауапкершілікті көзқарас жеке тұлғаның мынандай қасиеттерін көрсетеді:

- жеке тұлғаның қоршаған ортаға деген өзін - өзі сәйкес қоғамдық моральдық нормаларға сәйкес жауапкершілікпен ұстауы:

- экологиялық сауатты әрекеттер жасай білуі, белсенді өмір сүруі, қоршаған ортаға жауапкершілігі жоқ адамдарға шыдамсыздылық көрсетпеу. Жеке тұлғаның, осы маңызды психикалық қасиет болып табылатын экологиялық жауапкершілікті, өз әрекетінің маңызды екенін,

оның қажеттілігін қабылдауы. Сонымен, біз басқа бір экологиялық мәдениет болып табылатын неғұрлым маңызды экологиялық мәдениетті жеке тұлға қасиетімен – экологиялық сеніммен, бетпе–бет келеміз.

Экологиялық сенім – "неғұрлым ақпараттанғандық бірлігі, ол-табиатты қорғау міндеттерінің маңыздылығын түсіну және осы салада жаңа білім алуға деген талпыныс" [5].

Этноэкологиялық негізгі міндетіне "этникалық топтарға өмір сүруге мүмкіндік беретін салт-дәстүр ерекшелігін зерттеуді, табиғи әлеуметтік-мәдени жағдайды, сондай-ақ этностардың өмір сүріп отырған табиғи ортасын, олардың табиғи ортаға деген әсерін, экожүйенің заңдылықтарын жатқызуға болады. Этникалық топтардың өмір сүру ерекшеліктерін зерттеу барысында олардың физикалық (материалдық) және психикалық (рухани) жақтары, популяциясы ерекше қарастыруды қажет етеді. Оған адамдардың шаруашылық әрекеттерімен байланысты болатын материалдық мәдениеті (тамақ, киім, т.б.) табиғатқа, әлеуметтік-мәдени, биологиялық бейімделуі және халықтық медицинадағы экоботаникасы жатады. Сонымен қатар адамдардың жеке және топтық деңгейде қоршаған ортаға бейімделуі және басқа этникалық әлеуметтік-мәдени ортасы, дағдарыстық жағдайды бастан кешудің дәстүрлі әдіс-тәсілдері жатады.

Демек, адамның табиғатпен өзара әсері әр ұлтта өзіндік ерекшелік арқылы жүреді, ол өмір сүрудің әр түрлі саласынан көрінеді. Осыдан туындайтын ой "этностың табиғатқа қарым-қатынасы" мәселесін қарастыра келе, осыған сәйкес қарым-қатынастар "екі жақты сипатта" болатынын ескеру керек. Ол өз кезегінде "этнос пен оның өмір сүру ортасын нақты біртұтас этноэкологиялық жүйе ретінде қарауға" мүмкіндік береді.

Этноэкологиялық сауаттылығы бар азамат қана туып-өскен елін, туған жерін қорғауға, табиғатын аялауға ат салыса алады.

Бұл жерде мына фактіні айтып өту керек: қоғамдық-тарихи даму процесінің барлығында қоғам өмірінің жүйесі ауысып отырды. Қоғамның технологиялық және әлеуметтік-экономикалық даму процесінде табиғаттың социумға "нақты әсері" ептеп әлсіреп отырды. Алайда ғылыми-техникалық даму жағдайында "этноэкологиялық фактор" нақты көрініс тапты, оны ескермеуге болмайды. Сондықтан табиғатты қорғау шаралары міндетті түрде аумақтың ерекшелігі ескерілген сипатта болуы керек. Ол әр халықтың салт-дәстүр әрекеттері барысында, әдетте "экологиялық тепе-теңдікті қамтамасыз етіп отыратын қалыптасқан нормалар" болатынын көрсетеді. Және "қандай да бір халықтың өмір сүру ортасынан этникалық түрде жат шаруашылық әрекеттерін тарату " кезінде мүмкін болатын экологиялық салдарға әкеп соқтырады.

Сонымен, жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, оқушылардың этноэкологиялық сауаттылығын қалыптастыруда, экологиялық білім берудің міндеттерін шешу және аумақтық экологиялық мәселелерді жою біздің ойымызша, ғасылар бойы жинақталған, халық педагогикасындағы эмпирикалық тәжірибеге сүйенген және экожүйені қолдануға негізділген табиғатты пайдаланудағы этникалық салт-дәстүрді есепке алмайынша мүмкін емес.

Халық педагогикасын ғалым Г.Н. Волковтың пайымдауынша "этникалық мәдениет пен экологиялық тәрбие беру» - халықтық педагогиканың негізі болып табылады. Экологиялық тәрбие экономикалық тәрбиемен бір деңгейде маңызды, ол жеке тұлғаны қалыпсатыру барысындағы қорғау, сақтау, үнемдеу негізгі анықтаушы факторы болмақ. [6].

Біз халықтардың өзіндік салт-дәстүрлерінің дәріптеуге, этноэкологиялық сауаттылық тікелей санаға байланысты екенін назардан тыс қалдырмау қажет.

"Табиғатпен қарым-қатынас барысында және экологиялық білім алу нәтижесінде адам бойында жеке ғылыми экологиялық сана қалыптасады" Экологиялық сананы психиканың білім мен нақты бір құндылықты елестетумен байланысты күнделікті өзін-өзі ұстау мен қоршаған ортамен әрекеттесу барысында оны қорғау мен байланысты эмоционалдық белгілердің аспектісі ретінде қарауға болады.

Тұлғаның экологиялық санасынан этноэколгиялық сауаттылық жалғасын табады.

Олай болса, халық педагогикалық тағылымдарды, бүгінгі таңда білім берудің сапасын көтеруде, жас ұрпақтың дүниеге дұрыс көзқарасын қалыптастыруда этноэкологиялық маңызды, күшті құрал болып отыр. Өлкетану жұмыстарындағы этноэкологиялық сауаттылық оқушылардың қоршаған дүние құбылыстары мен заттары туралы, олардың өзара байланысының заңдылықтары жайлы айқын түсініктерін қалыптастыруға көмектесіп, пәнге деген қызығушылықтарын арттырады. Өлкетану материалдары қоршаған ортаға тікелей бақылау жасауға мүмкіндік береді. Ол туған өлке табиғатын, оның байлықтарын, даму заңдылықтарын, жергілікті жердің халқы мен шаруашылық түрлерін және олардың байланыстарын ұғынуға көмектеседі. Оқу-тәрбие үрдісінде өлкетану материалдарын пайдалану арқылы оқушылар тек нақты білім мен ұғымды меңгеріп қана қоймай, дүниенің

біртұтастығы мен әртүрлілігі, дамудың үздіксіздігі, өзара байланыс пен әрекеттестік, дүниенің нақты заттар мен құбылыстардан тұратындығын танып, дүниетанымдық көзқарастары кеңейеді.

Халық өз дүниетанымын, салты мен дәстүрін, ғұмырлық тарихын ең алдымен өнерге сіңірген, сол арқылы ұрпақтан ұрпаққа жеткізген. Бұл орайда, баға жетпес байлық, құнды да мазмұнды дерек көзі – фольклор екенің естен шығармаған абзал.

Ғалым К.Ж. Қожахметованың пайымдауы бойынша „Халықтық білімдер табиғат құбылыстары мен процестері эмпирикалық жолмен бақылау арқылы жинақталған, практикалық іс-әрекетте қолданылатын дәстүрлер мен білім кешені жағдайына ықпал етеді. Халықтық білімнің дамуына географиялық және ауа райы жағдайы ықпал етеді. Адам өзі тұрып жатқан жердің табиғатына сәйкес бейімделеді де, өмір сүруге қажетті білімді меңгереді. Халықтық білімді оқып үйреніп халық медицинасы, халық күнтізбесі, халық метрологиясы, педагогика, психология мәдениетінің дамуын қарастыруға мүмкіндік береді де, тағы басқа халықтық өмір құбылыстары, біртұтас дүниені құрайтын халықтық материалдық және рухани мәдениетті атқаратын және қалыптастыратын механизмді анықтайды.

- Рациональды білім және иррацианальды білім болып екіге бөлінеді.
- Рациональды білімге күнделікті тұрмыста қоғамның дамуына білім мен ғылымның дамуына ықпал ететін жағымды білім, білік, технология жиынтығы жатады.
- Табиғат туралы (халық астрономиясы, халық метрологиясы, уақытты білу жыл мезгілдерін айыру, жер жырту, жерді игеру, қазақ календары, т.б.).
- Тәрбиеге байланысты (жеті атасын білу (шежіре), тыйымдар, ырымдар, тәрбиелік дәстүрлер, салт дәстүр, ритуалдар, бата, тілек, т.б.).
- Ал иррациональды білімге мифология (космогендік, күн күркіреу, найзағай ойнау); (жезтырнақ, жын - перілер) жатады.
- Анимистикалық және тотемистикалық (күнге, суға, жерге, тәңірге табыну), (аруаққа сыйыну, аруақты сыйлау).
- Діни түсінік және сену, (тасаттық беру, құрбандық шалу, шамандық, арбау, көз тию, тұмар тағу, түс жору, құмалақ ашу т.б.).

Фольклор сонау көне заманнан бергі даму тарихын тұтастай алғанда жалпы адамзат қоғамының даму сатыларымен іштей қабысып жатқанмен, қазақ деген халықтың қалыптасып, дамуындағы түрлі тарихи жағдайларға сәйкес өзінше ерекше болмыс танытады. Бұл ерекшелік жиһанкездер мен ғалымдарды, халық өмірін зерттеуге, тереңірек тануға ұмтылған зиялы жандарды ежелден қызықтырып, толғандырып келеді. Қазақы отбасы жөнінде жинақталған этнографиялық, фольклорлық материалдар әлі толық жүйеленіп, бүгінде ғылыми тұрғыдан жете сараланбағанымен, сандық ауқымы жағынан қомақты көлем құрайды [7].

Кішкентай балалардағы цифрлық сауаттылық дағдылары мен құзыреттерін анықтайтын бірнеше зерттеулер жүргізілді. Т.А.Казаков ерте балалық шақтағы цифрлық сауаттылықтың алты компонентін анықтайтын модель жасады:

- цифрлық интерфейстерді түсіну және пайдалану;
- сызықтық емес навигация;
- сандық салалардағы сыни ойлау;
- мәселелерді шешу дағдылары;
- ерте балалық шақтағы цифрлық құралдармен қамтамасыз етілген бірлескен оқыту
- ойын және шығармашылық дизайн ерте балалық шақтағы цифрлық құралдар [8].

Дегенмен, модель тұжырымдамалық болып табылады және барлық алты құрамдас бөлікке тартылған кезде мектеп жасына дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балалардың цифрлық сауаттылық және этноэкологиялық сауаттылық дағдылары мен білімдерін көрсетуге мүмкіндік беретін эмпирикалық деректердің шектеулі саны бар.

Сонымен, әлеуетке және даму серпініне сейкес этноэкологиялық сауаттылық ортасын құрудың негізгі нысаны болатын көрсеткіштердің бірі - туған жерінің табиғатын қорғауға, сақтауға, аялауға міндетті табиғат қорғаушы азамат болмақ.

Әдебиеттер тізімі:

1.Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2022-2026 жылдарға арналған тұжырымдамасы. https://adilet.zan.kz › docs

2. Гайсина, С. В. Цифровая грамотность и цифровая образовательная среда школы. Методические рекомендации, 2018. — С. 5

3. Гирусов Э. В. Основы социальной экологии: Учеб. пособие. – М.:, РУДН, 1998. –172 с.

4. Кононов С.И. Вопросы этнопсихологии в работах зарубежный авторов. –М.:, Наука, 1980. -100
5. Захлебный А.Н. На экологической тропе /Опыт экологического воспитания Новое в жизни, науке, технике. Сер. «Педагогика и психология», №5. М.: Знание, 1986. -80 с.
6. Волков Г.Н. Чувашская народная педагогика. – Чебоксары: 1970, - 96 с
7. Қожахметова Қ.Ж. Казахская этнопедагогика: методология, теория, практика. – Алматы:, Ғылым, 1998. -317 с.
8. РОЦИТ. Голос Рунета. Портал региональной общественной организации «Центр интернет-технологий ». — http://www.rocit.ru

УДК 614.1

Тебенова К.С.
д. мед. н., проф., Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,
кафедра специального и инклюзивного образования, ассоц.проф.
Казахстан, г. Караганда, E-mail: tebenova@mail.ru

Рымханова А.Р.
октор PhD., ассоц. проф., Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,
кафедра специального и инклюзивного образования, ассоц.проф.
Казахстан, г. Караганда, E-mail: ainagul_rymhanova@mail.ru

Жусупбекова З.Д.
маг.пед.н., Карагандинский университет имени академика Е.А.Букетова,
кафедра специального и инклюзивного образования, ст.преподаватель
Казахстан, г. Караганда, E-mail: zamzamania@mail.ru

Аманбекова А.Б.
маг.пед.н., Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова,
кафедра специального и инклюзивного образования, ст.преподаватель
Казахстан, г. Караганда, E-mail: aaknura91@mail.ru

К ВОПРОСУ О ФОРМИРОВАНИИ МЕДИЦИНСКОЙ ОСВЕДОМЛЕННОСТИ ПО ВОПРОСАМ ЗДОРОВЬЯ У СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Аннотация. В статье представлены данные исследования проблемы медицинской осведомленности студенческой молодежи по сведениям отечественной и зарубежной научной литературы. В рамках изложенного рассмотрен и изучен опыт стран ближнего и дальнего зарубежья, отечественной практики в информированности обучающихся вузов по вопросам здоровья. Представлены результаты социологического исследования по данным анкетирования студентов университета в рамках медицинской или санитарной грамотности.

Ключевые слова: медицинская грамотность; состояние здоровья; студенческая молодежь; здоровый образ жизни.

Abstract. This article presents the research data on the issue of medical awareness amongst student youth as per the local and international scientific literature. This research reviews and studies international and national best practice on healthcare matters awareness amongst students of higher educational institutions. The results of the sociological research are presented on the basis of the survey conducted among university students around medical and health literacy.

Key words: medical literacy; health condition; student youth; healthy lifestyle.

Здоровье каждого человека, представляя собой социальную, общественную ценность, является индивидуальной ценностью. Общеизвестно, что потенциал здоровья взрослых во многом предопределяется изменениями в состоянии здоровья подросткового контингента. Как свидетельствуют данные отчета Национального центра проблем формирования здорового образа жизни Министерства здравоохранения Республики Казахстан при содействии Детского фонда ООН (ЮНИСЕФ), накопившееся за последние годы неблагополучие в состоянии здоровья подростков в значительной степени обусловлено тем, что в условиях развития кризисной общественно-экономической ситуации в стране не произошла должная переориентация системы здравоохранения на профилактику заболеваний. Низкая или недостаточная медицинская грамотность стала всемирной

проблемой общественного здравоохранения, так как важна роль пациентов не только в получении информации, но и в процессе лечения, профилактики заболеваний, укрепления здоровья [3, 5].

Для формирования здорового образа жизни, как фундаментальной основы психофизического состояния подрастающего поколения, в том числе обучающейся в учреждениях образования молодежи весьма актуальны социально-экономическое благополучие социума, поведенческие, личностные характеристики, экологические и другие факторы. В данном контексте оценка лицами молодого поколения своего индивидуального здоровья, влияния окружающей среды в образовательном пространстве и семье, как важной детерминанты здоровья, представляет в настоящий период огромный интерес.

Повышенная актуальность изучаемого вопроса подтверждается и научными публикациями авторов Куат С.С., Бектурсыновой Б.К., Хасеновой А.Д., Ермакович И.И., Чернышова В.А., исследования которых свидетельствуют о том, что потребность в здоровье носит всеобщий характер и основывается на неизменном принципе приоритетности здоровья как естественной и абсолютной жизненной ценности [8].

Авторы Дочкина Н.JI., Свиридова И.А. подчеркивают значимость молодежи и качества их здоровья, что молодое поколение должно быть наиболее здоровой частью общества и быть готовой к реализации репродуктивной, творческой, интеллектуальной, нравственной, профессионально-трудовой функций [2, 10].

Во многих странах осуществляется мониторинг и оценка осведомлённости по вопросам здоровья или медицинской грамотности, однако все имеющиеся исследования касаются преимущественно взрослого населения. Как показывает анализ официальных статистических данных по рассматриваемой проблеме порядка 30% выпускников вузов Казахстана являются профессионально непригодными из-за низкого уровня здоровья, а 60% из них страдают хроническими заболеваниями. Об этом свидетельствуют и исследования JI.В. Нефедовской, в которых наглядно видно, что студенческую популяцию характеризуют нервно-психическое перенапряжение, высокая учебная нагрузка, нерациональный образ жизни, приводящие к увеличению их заболеваемости [11]. Основными проблемами в области сохранения и укрепления здоровья подростков и молодежи являются высокий процент травматизма, нерациональное питание, недостаточная физическая активность, употребление психоактивных веществ, сохранение репродуктивного, а также психического здоровья. Не ведется мониторинг основных показателей здоровья в возрастной структуре подростков и молодежи с 14 до 29 лет.

Многие авторы акцентируют внимание на вопросах профилактики различных заболеваний студенческой молодежи, что вносит значительный вклад в укрепление здоровья и в этом вопросе не вызывает сомнений роль различных образовательных учреждений [7].

Ряд авторов, как отечественных, так и зарубежных представляют научный материал по изучению медицинской грамотности и приводят разностороннюю трактовку указанного понятия. Так, по данным DavisT.C.,WolfM.S., К.Р. Амлаева, С.М. Койчуевой, З.Д. Махова, А.А. Койчуева, информированность или грамотность (health literacy) (осведомленность, компетентность) по вопросам здоровья и его охраны предполагает достижение определенного уровня знаний, личных умений и навыков и уверенность в возможности предпринять действия для улучшения личного здоровья и здоровья на уровне общины путем изменения личного образа жизни и условий жизни [9, 1]. По мнению других авторов Исабековой С.С., Арингазиной А.М. уровень медицинской грамотности зависит от влияния разных факторов, в числе которых можно выделить, такие как возраст, уровень образования, социально-экономическое положение, политическое состояние, наличие или отсутствие хронических заболеваний и др. [4].

Несмотря на деятельность центров по формированию здорового образа жизни, в стране не на должном уровне функционирует единая система учета и мониторинга основных показателей здоровья и образа жизни подростков и молодежи в соответствии с международными критериями, а потому вопросы оценки состояния здоровья и медицинского обслуживания подростков и молодежи недооцениваются специалистами и не включены в систему постоянного мониторинга [3].

Как подтверждают научные источники о вопросах здоровья, уровень медицинской грамотности, связан с социально-экономическими условиями, в которых человек живет, учится, работает и т.д. Как правило, у каждого может иметь место недостаточный уровень грамотности относительно вопросов здоровья, однако же чаще данный факт отмечается у лиц с недостаточным уровнем образования, низким уровнем доходов, слабыми социальными связями. Поэтому повышение грамотности в вопросах здоровья, в частности, у обучающихся университета, может служить основой для сохранения всех видов здоровья, профилактики и контроля заболеваний и, как следствие, увеличения

продолжительности жизни. Изучение уровня грамотности в вопросах здоровья среди студенчества, активный поиск подходов к информированию и просвещению в отношении укрепления и сохранения здоровья с целью помочь им лучше понимать, идентифицировать медико-социальную информацию является важной задачей на сегодняшний день.

С учетом указанного, нами было проведено одномоментное количественное социологическое исследование в рамках научно-исследовательской темы «Формирование медицинской грамотности обучающихся вузов, как фактор повышения качества человеческого ресурса страны» на основе разработанной опросник-анкеты для студенческой молодежи, обучающейся в университете и включающей 50 вопросов, направленных на выявление уровня медицинской грамотности в рамках социологического опроса. Анкета ориентирована на исследование грамотности и информированности студентов в сфере здоровья и составлена на основе данных источников Каюповой Г.С. и Сабриулы К.С., Бектурсынова Б.К. [8, 6]. Анкета-опросник включала вопросы демографического характера, социально-экономического характера, вопросы о персональном здоровье, об осведомленности по вопросам здоровья. В анкете-опроснике студентам предлагалось выбрать один из предложенных вариантов ответов, при этом объяснялась цель проводимого исследования.

Анкетирование демографического характера включало вопросы, позволяющие выявить место рождения, показатели физического развития, такие как рост и вес. Кроме того, в опросник были включены вопросы, отражающие семейное положение, наличие детей, а также место проживания – в условиях общежития, либо в условиях квартиры.

Вместе с тем, в анкету были внесены вопросы социально-экономического характера, вопросы о персональном здоровье, об осведомленности по вопросам здоровья, характеризующие уровень медицинской грамотности, такие как: «Какие заболевания встречаются у Ваших родителей и бабушек/дедушек?», «Как Вы оцениваете свое здоровье?», «Есть ли у Вас какое-либо длительное заболевание или проблемы со здоровьем?», «Стоите ли вы на учете у врача по своему заболеванию?», «За последние 12 месяцев вызывали ли скорую помощь?» и т.д.

Кроме этого, в анкету-опросник введены вопросы, уточняющие характер и качество питания, рациональность и сбалансированность рациона питания в части витаминов, микро- и макронутриентов: «Принимаете ли вы витамины, минералы, биологически активные добавки к пище?», «Как часто Вы употребляете фрукты и овощи в своем рационе питания?», «Обращаете ли внимание на сроки хранения продуктов на упаковках?». Данная анкета-опросник была представлена студентам различных факультетов вуза к соцопросу в онлайн-формате в виде Google-страницы.

На настоящий момент анкетированием охвачено всего 290 студентов различных образовательных программ, в их числе 195 студентов с казахским и 95 с русским языком обучения. Как показали данные опроса, из числа респондентов 81,3% составили девушки, 18,7% юноши, то есть студенты мужского пола неохотно принимали участие в опросе, касающемся здоровья. При этом, 20,7% опрошенных проживали в условиях общежития, тогда как 31,3% из них – на съемной арендованной квартире, остальные (48%) в собственной квартире, с родителями или без. По семейному положению преимущественное большинство опрошенных (96,7%) на момент социологического исследования не состояло в браке. Однако, 9,35% респондентов состоят в серьезных отношениях с партнером, 18,75% живут вместе в паре. Тем не менее, среди опрошенных отмечаются лица (0,5% опрошенных), у которых имеются малолетние дети дошкольного возраста. Данный факт свидетельствует о том, что студенты, проживающие в общежитии и не связанные семейными узами, чаще употребляют фаст-фуд, позволяют не соблюдать необходимый режим питания,

В анкете имел место вопрос «Ваши родители/супруг(а) работают в сфере медицины (медсестра, медбрат, доктор, фармацевт и т.д.)?», ответы на который показали, что у 12,4% либо отец, либо мать работают в системе здравоохранения, и данные респонденты имеют косвенную возможность быть информированными по некоторым вопросам здоровья. Но при этом, большинство не имеет возможности иной раз получить необходимые грамотные разъяснения по вопросам здоровья.

Анализ ответов и данных анкетирования по вопросам заболеваемости показал, что не все студенты оценивают состояние своего здоровья, как хорошее или очень хорошее; около 30% обучающейся молодёжи считают, что состояние здоровья приемлемое или плохое. Подобное исследование студентов вузов в России показало схожие результаты: по данным социологического исследования большинство студентов университета считали себя здоровыми: 74% – в 2003 г., 81% – в 2005 г. и 2007 г. [12].

Вместе с тем, опрос показал, что у 7,6% студентов отмечаются проблемы со здоровьем и наличие двух и более хронических заболеваний, у 23,4% – по одному заболеванию. При этом, более 10% обучающейся молодежи (10,6%) состоит на учете у врача по месту проживания по случаям хронических болезней, в прошлом году данный показатель был на уровне 13%. 79,5% опрошенных в разное время в пандемию переболели коронавирусной инфекцией

О том, что состояние здоровья доставляет студентам некоторые проблемы и сложности, которые ограничивали их обычную деятельность, свидетельствуют следующие ответы: значительное большинство опрошенных (76,7%) в течение года обращались к врачу, при этом из указанного числа респондентов 4,7% ходили на прием к врачу 6 и более раз, 18,7% – 3-5 раз, более половины опрошенных (53,4%) как минимум 1-2 раза посещали по состоянию здоровья профильного доктора. К тому же, 15% студентов обращались к врачу через экстренный вызов кареты скорой помощи. У 26% прошенных респондентов возникали аллергические реакции на какие-либо продукты питания, которые у большинства (48,5%) проявлялись кожными проявлениями, у 42% – слезоточивостью и чиханием, у 9% отмечались даже отёки слизистых полости рта и глотки, что свидетельствует о риске развития ангионевротического отёка или отёка Квинке, требующего специфической медикаментозной терапии.

Как показывают данные социологического опроса, больше половины (54,2%) опрошенных обращались в течение года за стоматологической помощью, при этом 7% – более 6 раз, а 10% – 3-5 раз. К тому же, 15,4% респондентов получали лечение в условиях стационара, 1 или 2 раза, а лекарственные препараты приобретали через аптеки по рецепту врача 64% опрошенных студентов, по рекомендации фармацевтов или провизоров, друзей или других лиц – 31,6%, а самостоятельно через рекламные источники – 4,5%. Это свидетельствует о том, что всё-таки имеет место рекомендации и студенты склонны следовать данным рекомендующим источникам. Хотя в 77% случаев опрошенные студенты предпочитают получать информацию по вопросам здоровья от врачей в поликлиниках или других медучреждениях, тогда как 14,5% – из источников СМИ и из рекламных источников. Но имеются и те, и их меньшинство, кто предпочитает информирование из образовательных курсов (дисциплин в вузе) (8.55%). Вместе с тем, порядка 25,4% студентов не интересуются информацией о продуктах питания, не читают состав продуктов на упаковках, сроки хранения. Из тех, кому важна информация о продукте питания, почти половина (49%) изучают состав продукта из упаковок, 35% студентов уточняют сроки хранения, и всего лишь примерно 5% опрошенных обращают внимание на калорийность, на наличие натуральных компонентов и отсутствие вредных пищевых добавок, консервантов, которые оказывают вредное влияние на здоровье.

Отрадно, что преимущественное большинство (84,2%) тех, кто получает рецепт на лекарства, читает и изучает информацию, инструкции по назначениям/рецептам, и примерно такое же количество тех (81%), кто читает инструкции к препаратам, хотя имеются и те, которые не интересуются названиями, составом и способами приема препаратов.

При повышении температуры тела лишь 43,4% принимают соответствующий жаропонижающий препарат, тогда как имеются те, кто сразу же могут попытаться сбить температуру приемом антибиотиков (23,8%) или же антивирусных лекарств (15%), что свидетельствует о непонимании или незнании назначения данных препаратов.

Большой потом информации, сложность образовательных программ, сессионные экзамены способствуют формированию и развитию нервно-психического напряжения, потому в анкетирование были включены вопросы для оценки наличия стрессовых ситуаций и влияния учебного процесса на здоровье. Так, как показал анонимный опрос, большинство студентов (86,5%) испытывают стрессовые нагрузки, причем 31,5% часто или постоянно. Более 30% (36%) связывают появление стрессов с сессионными нагрузками, тогда как 32,4% – с нарушениями сна, а также питания, то есть нарушениями режима питания, кратности приема пищи, качества питания. При этом, почти половина опрошенных (49%) в своем пищевом рационе употребляли фрукты и овощи всего 1-2 раза в неделю, 10,4% студентов – очень редко, всего 1 раз в месяц. Вместе с тем, среди студентов имеются те, кто принимает витамины, минералы: 37,7% опрошенных всего лишь в течение 1-1,5 месяцев в год.

По данным опроса около 20% респондентов из числа опрошенных студентов злоупотребляют курением и алкоголем, хотя треть курящих курят периодически и 7,8% употребляли алкоголь реже 1 раз в месяц.

Вопросы относительно занятий спортом выявили достаточно низкий процент тех, кто делает физзарядку по утрам – примерно 25%, 64% опрошенных не посещают занятия физической культуры, вероятно данные ответы принадлежали старшекурсникам, у которых в программе нет уроков

физкультуры. При этом, отмечаются студенты, которые посещают фитнес-залы, таких студентов 16,6%. Периодичность занятий физическими упражнениями отмечается на достаточно низком уровне. Так, всего 17% студентов ежедневно в течение 30 минут занимаются либо бегом, либо ходьбой, иногда ездой на велосипеде. При этом, отмечаются студенты, у которых в режиме дня нет физических нагрузок (24%).

Таким образом, как показали данные анонимного социологического исследования на основе субъективных ответов обучающихся в университете студентов на вопросы опросник-анкеты, касающихся здоровья, изучены проблемы молодых людей из числа студенчества:

– 30% студентов оценивают их состояние здоровья, как недостаточно хорошее или плохое;

– свыше 30% имеют хронические заболевания, около 80% студентов переболели коронавирусной инфекцией, 26% опрошенных имеют аллергические реакции;

– 15,4% получали лечение в условиях стационара, на больничной койке;

– 86,5% испытывают стрессовые нагрузки, причем 31,5% часто или постоянно;

– 37,7% опрошенных всего лишь в течение 1-1,5 месяцев в год принимают микро-, макронутриенты, 49% студентов всего 1-2 раза в неделю, а 10,4% студентов – очень редко, всего 1 раз в месяц употребляют фрукты и овощи;

– около 20% респондентов из числа опрошенных студентов злоупотребляют курением и алкоголем;

– 83% студентов не уделяют физическим упражнениям и нагрузкам должного внимания;

– порядка 25,4% студентов не интересуются информацией о продуктах питания, не читают состав продуктов на упаковках, сроки хранения и не читают инструкции к лекарственным препаратам, названия, состав и способы приема.

Полученные субъективные данные опроса свидетельствуют о том, что необходимо повышать уровень грамотности молодых людей в вопросах здоровья в отношении профилактики хронических заболеваний, стрессовых состояний, социально значимых явлений, как злоупотребление алкоголем и табакокурения, в отношении повышения приверженности здоровому образу жизни, регулярных занятий спортом и употребления фруктов, овощей и микро-, макронутриентов, а также информированности о здоровье, изменения отношения к образу жизни, питанию, улучшению самооценки здоровья.

Список использованных источников

1. DavisT.C.,WolfM.S.Healthliteracy:implicationsforfamilymedicine.FamMed. –2004. – 36:8. – P.595-598.

2. Дочкина Н.Л., Свиридова И.А. Решение проблемы сохранения здоровья студенческой молодежи в современных условиях // Гигиена детей и подростков: история и современность (проблемы и пути решения). – Москва: Изд. Научный центр здоровья детей РАМН, 2009. – С. 139 - 140.

3. Здоровье подростков и молодежи как общественная ценность Казахстана. – ЮНИСЕФ. – Алматы, 2009. – 52 с.

4. Исабекова С.С., Арингазина А.М. Грамотность в вопросах здоровья среди студентов (обзор литературы). – Вестник КазНМУ. – 2021. -№1. – С.317-321.

5. Каюпова Г. С., Жакенова С. Р., Жамантаев О. К., Ердесов Н. Ж., Куаныш Ж. М. Медицинская грамотность в контексте современного мира. – Медицина и экология. – 2020. - №1. – С.21-27.

6. Каюпова Г.С. Научно обоснованные подходы к сохранению и укреплению здоровья населения на основе изменения поведения людей в отношении здоровья (на примере г.Алматы). – дисс. на соиск. степ. докт. филос. – 2016, Алматы.

7. Косовский Г.В. Проблемы реформирования студенческой поликлиники // Проблемы управления здравоохранением. – 2005. – №3. – С.65-70.

8. Куат С.С., Бектурсынова Б.К., Хасенова А.Д., Ермакович И.И., Чернышова В.А. Комплексная оценка состояния здоровья студентов Республики Казахстан // International multidisciplinary medical science. – 2020.

9. Лопатина М.В., Драпкина О.М. Грамотность в вопросах здоровья выходит на передовые позиции повестки дня в профилактике и контроле неинфекционных заболеваний // Формирование грамотности в вопросах здоровья. Доказательные рекомендации (обзор) – Профилактическая медицина. – 2012. – 15(6). – С.25 - 28.

10. Медико-социальные детерминанты повышения качества жизни студенческой молодежи: на примере вузов Кемеровской области // Вестн. Томского государственного университета. – 2009. – №325. – С.213 - 216.

11. Состояние и проблемы студенческой молодежи / Л.В. Нефедовская [и др.] / под ред. В. Ю. Альбицкого. – Москва: Литтера, 2007. – 192 с.

12. Ушакова В.З. Здоровье студентов и факторы его формирования. – Нижегородский госуниверситет им. Н.И. Лобачевского. – 2007.

УДК 373.5

Тулепов Л.А.
доктор PhD, Центрально-Азиатский инновационный Университет
кафедра Искуства и профобразование, ст.преподаватель Казахстан, г.Шымкент
E-mail:tulepov_56 @mal ru

ЭФФЕКТИВНЫЕ ПУТИ ПОЗНАНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА КАК ЧАСТЬ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье рассматривается эффективные и разнообразные пути познания учащимися произведений декоративно-прикладного и народного искусства, этапы эстетического познания учащимися народного искусства, а также использование разнообразных вид учебно-воспитательной работы для формирования у детей способности глубоко и полно воспринимать произведения декоративно-прикладного и народного искусства.

Ключевые слова: духовно-нравственное возрождение, народное творчество, художественное и эстетическое воспитание, роспись, аппликация, формирование навыков.

Abstract. The article considers effective and diverse ways of students' cognition of works of decorative and applied and folk art, stages of aesthetic cognition of folk art by students, as well as the use of various types of educational work to form children's ability to deeply and fully perceive works of decorative and applied and folk art.

Keywords: spiritual and moral revival, folk art, artistic and aesthetic education, painting, applique, skills formation.

В современных условиях духовно-нравственного возрождения общества важная роль в формировании ценностных ориентации подрастающего поколения, развитии творчески активной личности принадлежит школе, в частности, предметам художественно-эстетического цикла. При этом особое значение приобретает приобщение учащихся к богатейшим традициям мировой и отечественной культуры, постоянное использование в системе художественно-эстетических дисциплин творческого потенциала произведений изобразительного искусства. Обучение и воспитание учащихся с использованием творческого наследия старших поколений способствует формированию эстетического отношения учащихся к окружающей действительности, стимулирует эмоционально-образную, художественно-познавательную активность школьников, способствует развитию их интереса к национальной культуре.

Анализ методов преподавания изобразительного искусства на различных этапах развития общества показывает, что во все времена процесс обучения базировался на творческом обобщении опыта прошлого, использовании устоявшихся художественно-эстетических традиций изобразительного искусства. Этот важный принцип сохраняет актуальность и на современном этапе системы художественного образования и эстетического воспитания школьников [1].

Разнообразие произведения изобразительного искусства, с которыми знакомятся школьники на уроках, помогают развивать в детях эстетическое отношение к действительности и любовь к родному краю. Удивительно интересны и бесконечно богаты пути эстетического воспитания детей с помощью декоративно-прикладного искусства.

Педагогическая идея статьи совершенствовать развитие творческих способностей детей на уроках декоративно-прикладного искусства. Цель – развитие способности детей через творческие задания, посещение выставок, музеев, через осуществление следующих задач:

- овладение учащимися знаниями элементарных основ декоративно-прикладной работы;

- ознакомление с особенностями работы в области декоративно-прикладного искусства и народного искусства «Лепки», «Вышивки», «Плетения», «Аппликации» и др.;

- развитие у детей художественного вкуса, изобразительных и творческих способностей, пространственного мышления;

- воспитание интереса и любви к искусству.

Обучение детей прикладному искусству проводится блоками: 1. Роспись (хохломская, городецкая, жостовская; гжель). 2. Лепка. 3. Вышивка. 4. Плетение (кружевоплетение, бисероплетение) 5. Аппликация. 6. Работа с различными материалами (аппликация из цветной бумаги, природный материал, бросовый материал). Т.е. каждый вид искусства рассматривается отдельно для более глубокого изучения, но в то же время в неразрывной связи с другими видами. Например, дети познакомились с нарядной декоративной росписью Хохломы, Городца, Гжели, Жостова и др. и им уже хочется вылепить или нарисовать какую-нибудь сказочную птицу или коня, посуду или барышню и расписать их красками, выразив свое восхищение.

Изучению темы предшествует демонстрация изделий народных умельцев и рассказ об особенностях элементов данной росписи в сравнении с элементами других видов росписей. Даю возможность, пустив изделие по рядам, рассмотреть его, потрогать руками, а может и погладить. На следующем уроке дети знакомятся с блоком “Роспись”. Ненавязчиво акцентировать внимание детей на этом виде искусства. Дети восхищаются золотом Хохломы, необыкновенной синевой Гжели, чудесными конями и птицами Городца, затейливыми узорами Жостова. При знакомстве детей с приемами росписи, они с радостью узнают их, так как видели уже на посуде, подносах.

Рисовать учатся красками. Если ребенок затрудняется в нанесении какого-либо элемента, нужно показывать на листе бумаги, приколотом к доске. Когда дети овладевают некоторыми навыками росписи, то пробуют составлять свои орнаменты на вырезанных из картона предметах, разделочных досках. Работы получаются удивительные. Запас зрительных впечатлений от рисунков орнамента, которые они видели на посуде, подносах и других предметах позволяет им без особого напряжения и длительной тренировки создавать собственные композиции росписи.

Орнаменты, используемые мастерами для росписи игрушек (деревянных и глиняных) и посуде включают в себя цветы, ягоды, листья, которые ребенок встречает в лесу, в поле, на участке школы. Так, мастера хохломской росписи умело составляют орнаменты из листьев, ягод калины, малины, клюквы.

Городецкие мастера создают свои орнаменты из листьев цветов купавки, шиповника, розы. Гжельский фарфор легко узнать по синей росписи на белом фоне. В орнаменты рисунка входят листья и цветки ромашки, колокольчика, василька, розы, тюльпана и ландыша. Мастера глиняной игрушки расписывают свои изделия чаще всего геометрическими орнаментами: кольцами, полосками, кругами, которые всегда понятны детям.

Можно выделить этапы эстетического познания учащимися народного искусства. С методической точки зрения важно, чтобы все этапы нашли свое отражение в учебно-воспитательной работе на уроке [2].

Первый этап. Эмоциональное восприятие учащимися произведения народного искусства. Второй этап. Познание учащимися художественных качеств предметов народного творчества. Третий этап. Объяснение учащимся культурно-исторического смысла и научной ценности произведения народного творчества. Четвертый этап. Углубление представлений учащихся о художественном образе. Пятый этап. Сопоставление народной вещи с современными произведениями декоративно-прикладного искусства. Шестой этап. Художественная практика детей, связанная с эстетическим освоением учащимися народного искусства.

Первый и второй этапы эстетического освоения учащимися народного искусства протекают в момент непосредственного восприятия детьми художественной вещи. Конечно, эффективнее, если это будет настоящий предмет, но можно использовать и фото, таблицы или изображение на слайде. Эстетический эффект воздействия художественной вещи можно усилить, привлекая литературные и музыкальные произведения. Исследователи народного творчества неоднократно указывали на общность художественных образов в песенном, сказочном и изобразительном творчестве народа. Так В.М. Василенко пишет: «Общий приподнятый и несколько торжественный характер крестьянского изобразительного искусства, говорящий о потребности в украшений, о некоторой своеобразной идеализации отдельных событий, предметов, может быть сопоставлен с такой же возвышенной трактовкой многих образов в фольклоре – в сказках, былинах, легендах, где герои их зовутся царями,

царевичами, королевичами, со свадебными песнями, где выступают «бояре», «боярышни», «купцы», а жених с невестой величаются «князем» и «княгиней»».

Эмоциональным восприятием учащимися произведения народного искусства не должен ограничиваться процесс эстетического познания школьниками художественных свойств предмета. Иногда учителю приходиться преодолевать элементы субъективности в оценках. В этом плане серьезную помощь может оказать искусствоведческая литература, посвященная анализу художественного образа в декоративно-прикладном и народном искусстве. Это труды известных искусствоведов А.Б.Салтыкова, В.С.Воронова, А.К.Чеклова, В.М.Василенко, А.И.Некрасова и др. Практика работы с учителями по изучению народного творчества на уроках позволяет вычленять важные моменты для определения художественности произведения народного искусства: 1) связь между формой предмета и его назначением; 2) взаимосвязь между формой и материалом, из которого выполнена вещь; 3) связь между формой предмета и его крашением [1].

Третий и четвертый этапы эстетического усвоения народного творчества связаны с процессом углубления представлений учащихся о художественном образе. Учитель должен приготовить материалы, объясняющие учащимся происхождение той или иной художественной вещи. Он должен помочь детям представить художественную вещь в среде. Большинство вещей создается для того, чтобы человек не только мог любоваться красотой ее формы, росписи, но и применять ее в быту. Пропорции, цвет, форма художественной вещи связаны с общей обстановкой, с ансамблем того предметного мира, в котором мы живем. Если на уроке учащиеся знакомятся с художественными вещами XVIII или XIX веков, то соответственно необходимо показать ту среду, в которой жили эти вещи. На помощь учителю могут прийти многочисленные таблицы, связанные с курсом истории в средних классах.

Завершается процесс эстетического освоения учащимися народного творчества непосредственным участием детей в создании эскиза художественной вещи. В единстве эстетического познания учащихся и художественной их практике на материале народного творчества мы видим один из действенных принципов развивающего обучения на уроках изобразительного искусства.

Для формирования у детей способности глубоко и полно воспринимать произведения декоративно-прикладного и народного искусства можно использовать разнообразные виды учебно-воспитательной работы: сочинения (устные и письменные), анкеты, тематические и музыкальные утренники, экскурсии [4,5].

Небольшие сочинения, в которых учащиеся излагают свои знания, выражают отношение к произведениям народного творчества, могут быть заданы на разные темы. Сочинение может быть посвящено одному художественному предмету. Важно, чтобы ученик высказал свои отношение к форме, цвету, рассказал что и как видит в произведении. В отличии от сочинения, анкеты нацеливают учащихся на краткий ответ. В анкете, предназначенной младшему школьнику, помещен один вопрос. Характер вопросов может быть разным, важно, чтобы учитель искал эффективные и разнообразные пути познания учащимися произведений декоративно-прикладного и народного искусства.

Доступными для учащихся могут быть вопросы, в которых просят что-то перечислить, назвать, чему-то дать определение. Например, «Перечисли предметы, которые могут быть украшены узором. Назови город, село, которые прославились своими художественными промыслами. Дай определение, что такое орнамент, ритм» и т.д. Содержание вопроса или ответа можно выразить с помощью рисунка, фотоматериалов. В зависимости от цели, анкетирование можно проводить и фронтально, и выборочно.

Анкеты, как и сочинение, - виды учебно-воспитательной работы, проводимой в классе. Внеклассные формы работы по эстетическому воспитанию детей связаны с оформлением детских праздников. Утренники или сборы, посвященные русским народным сказкам и загадкам или русским народным песням и танцам, могут стать подлинными художественными событиями в жизни ребят. В песенном и устном народном творчестве, в орнаментальных композициях, украшающих предметы быта, находит яркое отражение отношение русского человека к прекрасному в природе, складывавшееся в нелегкой борьбе и труде. Прекрасный знаток русской песенной культуры, композитор Б.В.Асафьев отмечал особую силу и жизненность, удаль в мире звуковых образов народной песни. «Всегда, когда слышишь, как русский голос бодро и волево «выносит», словно плетения корней, орнаментику мелодий, сердце говорит, что не итальянские это фиоритуры… а также отражение действительности, но иной, и ход иной поступью… И полюбил русский человек свою непокорную природу. Борясь с ней и одолевая ее, вот за ее упругость и непокорность. И запел, познав упорный труд».

Учитель для представления сказки, песни может использовать в оформлении костюма народный орнамент. Элементы народной росписи могут украсить бумажные ленты на фартуках или на рубахах, декоративные цветы на кокошниках и т.д.

Уроки декоративно-прикладного искусства развивают эстетический вкус у детей, еще больше прививают любовь к народному творчеству и развивают их творческие способности, прививают интерес к красивым вещам и манере красиво одеваться [3].

Поделки у школьников получаются разные, и важно при этом заметить особенности каждого. Никогда не требуйте, чтобы работа ребенка была похожа на образец, этого и не должно быть, т.к. у каждого своя фантазия. Можно только сравнить свои работы: какой была первая поделка, и какая теперь. И у ученика возникает чувство удовлетворенности, искренней радости за свое совершенство. В ходе выполнения творческих заданий дети приобретают уверенность в том, что они могут от начала до конца создавать необходимые в быту вещи. Все эти изделия используются мною не только для украшения интерьера классной комнаты, но и как образцы рисования и лепки народных изделий. Время от времени одни предметы заменяю другими. Это мне дает возможность украсить интерьер класса и демонстрировать детям во время бесед художественные изделия народных умельцев.

Работы учеников можно использовать в оформлении школьных выставок, при создании карнавальных костюмов, в качестве подарков, которые приятно и радостно вручить родителям или своим товарищам в знаменательные для них дни.

Чтобы успешнее проходило обучение школьников, надо любить детей любить народное искусство, работать много и с интересом, делать так, чтобы дети были не посторонними наблюдателями, а активными участниками общения с искусством. Собственного творческого воображения, дополненного яркими зрительными впечатлениями от росписи изделий, оказывается достаточно, для того чтобы дети создавали свои оригинальные работы.

Постигая народное творчество, младшие школьники приобщаются к производительному труду и сами создают материальные и культурные ценности. Хочется отметить, что работа над развитием творческих способностей детей воспитывает гармонически развитого человека, умеющего творчески относиться к любому делу. Согласен с тем, что «самым высоким видом искусства, гениальным, самым талантливым является народное искусство, то есть то, что запечатлено народом, сохранено, что народ пронес через столетия» [6].

Организация экскурсии открывает перед учителем широкий простор для привлечения местного художественного материала, чтобы показать связь произведений декоративно-прикладного и народного искусства с жизнью. Объекты разнообразны: отдельные памятники народного зодчества, артели народных художественных промыслов, краеведческие музеи, фабрики по производству декоративных тканей, мебели, посуды, игрушки.

Итак, понимание красоты мира, природы, человека, его многогранной материально-духовной деятельности через познание национального характера, непреходящих нравственных и культурных ценностей – наиболее эффективный путь полноценного художественного воспитания личности, формирования его эстетических вкусов и нравственных норм.

Список использованных источников

1. Джардина М.Ж., Вопросы повышения качества школьного образования. Материалы МНПК Среднее образование в XXI веке: состояние и перспективы развития, Астана, 2002. - С.15.

2. Лабунская Г.В. Уроки рисования в начальной школе. [Текст] Пособие для учителя. Изд.2-е, испр. и доп. Под общ.ред. Г.В. Лабунской. М., Издательство Акад.пед.наук РСФСР, 1957

3. Теплов Б.М., Способности и одаренность. Проблемы индивидуального развития. М.,1961.- С.33

4. Щербаков А.Ф. Изобразительное искусство. Обучение и творчество. - М.: Просвещение, 1969. – 272 с.

5. Шпикалова Т.Я. Значение декоративно-прикладного искусства в теории и практики эстетического воспитания школьников. М.: Изд-во АПН РСФСР, 1981. – С. 42-60.

6. Шпикалова Т.Я. Народное искусство на уроках декоративного рисования. – М.: Просвещение, 1979. – С. 90.

УДК 373.5

Тулепов Л.А.
доктор PhD, Центрально-Азиатский инновационный Университет
кафедра Искуства и профобразование, ст.преподаватель
Казахстан, г.Шымкент
E-mail:tulepov_56 @mal ru

ОБЪЕКТ СТУДЕНЧЕСКОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ –КАЗАХСКАЯ ДОМБРА

Аннотация. В данной статье исследуется важность образования в системе профессиональной подготовки бакалавров профессионального образования. Потенциальные возможности проектной работы студентов основаны на примере проекта «Казахская домбра». Сравниваются понятия объективной и субъективной новизны. Описаны алгоритмы и этапы проектирования. Приведены некоторые сведения о значении домбры в самобытной национальной культуре казахов.
Ключевые слова: казахская домбра, проектирование обучения, студенты.

Abstract. This article examines the importance of education in the system of professional training of bachelors of vocational education. The potential possibilities of students' project work are based on the example of the project "Kazakh Dombra". The concepts of objective and subjective novelty are compared. Algorithms and design stages are described. Some information about the importance of dombra in the original national culture of the Kazakhs is given.
Keywords: Kazakh dombra, training design, students.

Поскольку современное образование в Казахстане ориентировано не столько на передачу и усвоение конкретных предметных знаний, сколько на умение находить необходимую информацию, преобразовывать ее, применять в различных профессиональных ситуациях, то учебное проектирование в профессиональном образовании является неотъемлемой частью учебного процесса.Учебное проектирование предоставляет студентам возможности самостоятельного приобретения знаний и умений в процессе решения конкретной проблемы.Позволяет интегрировать теоретические знания из различных предметных областейи практические навыки их применения (А.А. Кутумова, А.М. Новиков, К.А. Плешанов, С.Ю. Савинова, Л.П. Шебанова, А.А. Шкунова, Н.Г. Шубнякова и др.).

К числу специфических особенностей учебного проектирования в профессиональном образовании академик РАО Новиков А.М. [1] относит следующие:

- процесс обучения строится на основе создания учащимся, студентом собственных образовательных продуктов и овладения опытом продуктивной деятельности;
- появляется возможность осуществления различных форм и видов дифференциации в обучении в зависимости от индивидуальных особенностей обучающихся;
- процесс обучения строится на основе обучения в сотрудничестве, позволяющей создать условия для активной совместной учебной деятельности всех участников образовательного процесса.

Несмотря на то, что понятие «учебное проектирование» сопряжено с такими научными терминами и категориями, как «проект», «проектная деятельность», «творчество», имеющими разноплановый характер применительно к различным отраслям научного знания, их содержательное наполнение связано с развитием у студентов таких качеств, как самостоятельность, креативность, аналитические и исследовательские способности, творческое мышление, проектировочные умения, умения рациональной организации своего труда.

Иначе говоря, «Деятельность, которую можно квалифицировать как проектную, должна основываться на принципах: ориентация на получение конкретного результата; предварительная фиксация (описание) результата в виде эскиза в разной степени детализации и конкретизации; относительно жесткая фиксация срока достижения результата; предварительное планирование действий по достижению результата; программирование – планирование во времени с конкретизацией результатов отдельных действий (операций), обеспечивающих достижение общего результата проекта; выполнение действий с их одновременным мониторингом и коррекцией; получение продукта проектной деятельности, его соотнесение с исходной ситуацией проектирования, анализ новой ситуации» [2].

Проектную деятельность студентов целесообразно организовыватькак в учебное, так и внеучебное время за счет аудиторной и внеаудиторной самостоятельной работы.

Проектная деятельность включает этапы:анализ проблемы; постановку цели; выбор средств ее достижения; поиск и обработку информации, ее анализ и синтез; оценку полученных результатов и выводов [3].

Объекты студенческого проектирования могут быть самыми разными. Казалось бы, что нового может дать студенту выполнение учебного проекта на тему «Казахская домбра» – этого уникального и неповторимого изобретения казахов,пришедшего к нам из глубины веков и тысячелетий, через который народ выражал свои самые глубокие переживания?

Безусловно, на начальном этапе проектной деятельности по данной теме студент не изобретает ничего принципиально нового. Здесь имеет место не объективная, а субъективная новизнарезультата проектирования.То есть, речь идёт о новизне для самого автора проекта (что он открыл для себя лично, что нового узнал, какой новый комплекс знаний и умений приобрёл, впервые сталкиваясь с данной практической задачей).

Субъектный результат студенческого проектирования заключается в том, что он (студент) самостоятельно приобретает умения инициировать, организовывать и контролировать свою деятельность, в том числе и образовательную. «Однако все это возможно только в том случае, если человек становится субъектом деятельности, владеет технологиями, способами ее организации, знаком с этапами ее планирования и реализации, средствами и методами, а также умеет осуществлять контроль и оценку и, в случае необходимости, корректировку своих действий в соответствии с поставленной целью» [4]. «И это внутреннее ощущение новизны может служить важнейшим показателем того, что проект удался» [5].

Образовательная ценность проектной деятельности студентов в рамках заданной темы проекта состоит в предоставлении им возможности самостоятельного приобретения знаний и умений в процессе решенияконкретной проблемы. У них появляется шанс максимального раскрытия своего творческого потенциала, апробации своих сил, практического приложения своих знаний. Студенты определяют и конкретизируют цель проекта. Концентрируются наэтой цели. Планируют алгоритм и этапы достижения. Собирают и обрабатывают необходимую информацию о домбре,роли кочевников в её появлениив составе традиционных музыкальных инструментов, легендах, связанных с ней и др.

Например, в ходе работы над проектом «Казахская домбра» они приобретают комплекс знанийоб истории традиционных музыкальных инструментов казахов – домбре, кобызе, жетыгене, сырнае и др. Узнают,что, несмотря на то, что аналоги домбры имеются у многих народов (русская домра, узбекская думбыра башкирская думбыра и др.), казахская домбра признана одним из самых совершенных традиционных национальных музыкальных инструментов.

Управление проектной деятельностью студентов целесообразно строить с учетом обязательных этапов проектирования (по Е.В. Ярвилягиной[6]):

1. Поисково-исследовательский.
2. Планирование
3. Технологический
4. Заключительный.

Преподаватель, курируя предпроектную и проектную деятельность студентов на поисково-исследовательском этапе, может направить их работу на самостоятельную формулировку проблемыв данной областиисследования. Такой подход может стать побудительным стимулом к предстоящей деятельности.Причём преподаватель – руководитель проекта, не должен сам за студента формулировать проблему.Он может лишь подсказать примерные ориентиры и вариантыискомой проблемы, которую предстоит исследовать и решить, типа: почемуказахская домбра признана одним из самых совершенных музыкальных инструментов? По какой причинеэтот музыкальный инструментзаслужил свой собственный праздник (первое воскресенье июля 2018 года в Казахстане официально объявлено Днём домбры)?Какова значимость этого инструмента в жизни казахского народа? По какой причине домбру считают визитной карточкой музыкальной культуры казахов? В чём заключается секрет звучания домбры?

После появления у студента (студентов) четкого представления об исходной проблеме проекта и ясности её цели, на этапепланирования в рамках намеченной тематики необходимо спланировать предстоящие виды деятельности по реализации цели проекта. С.А. Кустова[7] рекомендует на этом этапе определить задачи и способы выполнения проекта, обсудить сроки работы и оценить

имеющиеся ресурсы. Планирование деятельности всегда представляет определенную трудность для многих студентов, поэтому здесь может потребоваться значительная помощь преподавателя. Важно не начать планировать вместо студента, а лишь подсказать алгоритм планирования.

Планирование видов проектной деятельности по теме «Казахская домбра» и постановку задач можно осуществлять по различным направлениям:

- ✓ Роль кочевников в появлении традиционных музыкальных инструментов и место домбры в их созвездии.
- ✓ Значение домбры в повседневной жизни казахов.
- ✓ Легенды, связанные с появлением домбры.
- ✓ Из истории появления домбры и секрете её звучания.
- ✓ Домбра как носитель национальной музыкально-исполнительской традиции казахов.
- ✓ Разновидности домбры в зависимости от региональной принадлежности.
- ✓ Домбра в самобытной национальной культуре казахов.
- ✓ Историческая ценность домбры.
- ✓

На технологическом этапе проектирования домбры основной акцент делается на ознакомлении студентов с традиционными материалами для изготовления домбры и технологиями. В частности, «кочевники делали домбру из того, что было под рукой, и практически из любого материала: дерева, камыша, кожи, костей, рогов животных, конского волоса. Для струн использовали кишки козы или барана. В более поздний период и в наши дни домбру изготавливают из крепкой древесины дуба, клёна» [по материалам Informburo.kz].

Вместе с тем, тот же источник (Informburo.kz) резюмирует, что «Создание домбры – это особое мастерство, искусство, подвластное не каждому. Как будет звучать домбра, зависит от самой мелкой детали. Немаловажную роль играет порода дерева». И, сообщая наминтереснейшие сведения о новых видах и современных технологиях создания домбры, в качестве примера приводит современный инструмент –электродомбру, созданную в 2012 году.

Автором изобретения электродомбры, сообщает Informburo.kz, являетсяНуржанТойшы, «основатель необычной группы Aldaspan…. идея создать такую домбру пришла к нему ещё в конце 80-х годов, но начать реализацию удалось только в 2009. А в 2012 появилась первая и единственная в мире группа, которая играет на электродомбре».

Мы полагаем, такая информация обязательно будет мотивировать и стимулировать наших студентов на поиск новых решений и технологий мастер – класса создания современной домбры с опорой на народные традиции изготовления этого удивительного музыкального инструмента.

Для достижения желаемого результата проектирования домбры в соответствии с творческими задачами, целесообразно проведение промежуточных просмотров объектов творческого труда, их публичное обсуждение, само и взаимообсуждение.

Заключительный этап проектной деятельности студентов по теме «Казахская домбра» предполагает презентации рекламных образцов объектов труда как индивидуальных, так и групповых. Оцениваем не только образцов, но и комментариев к ним в виде своего рода маркетингового хода по созданию, продвижению и предоставлению продукта проектной деятельности– домбры покупателям с выгодой для производителя (производителей) домбры.

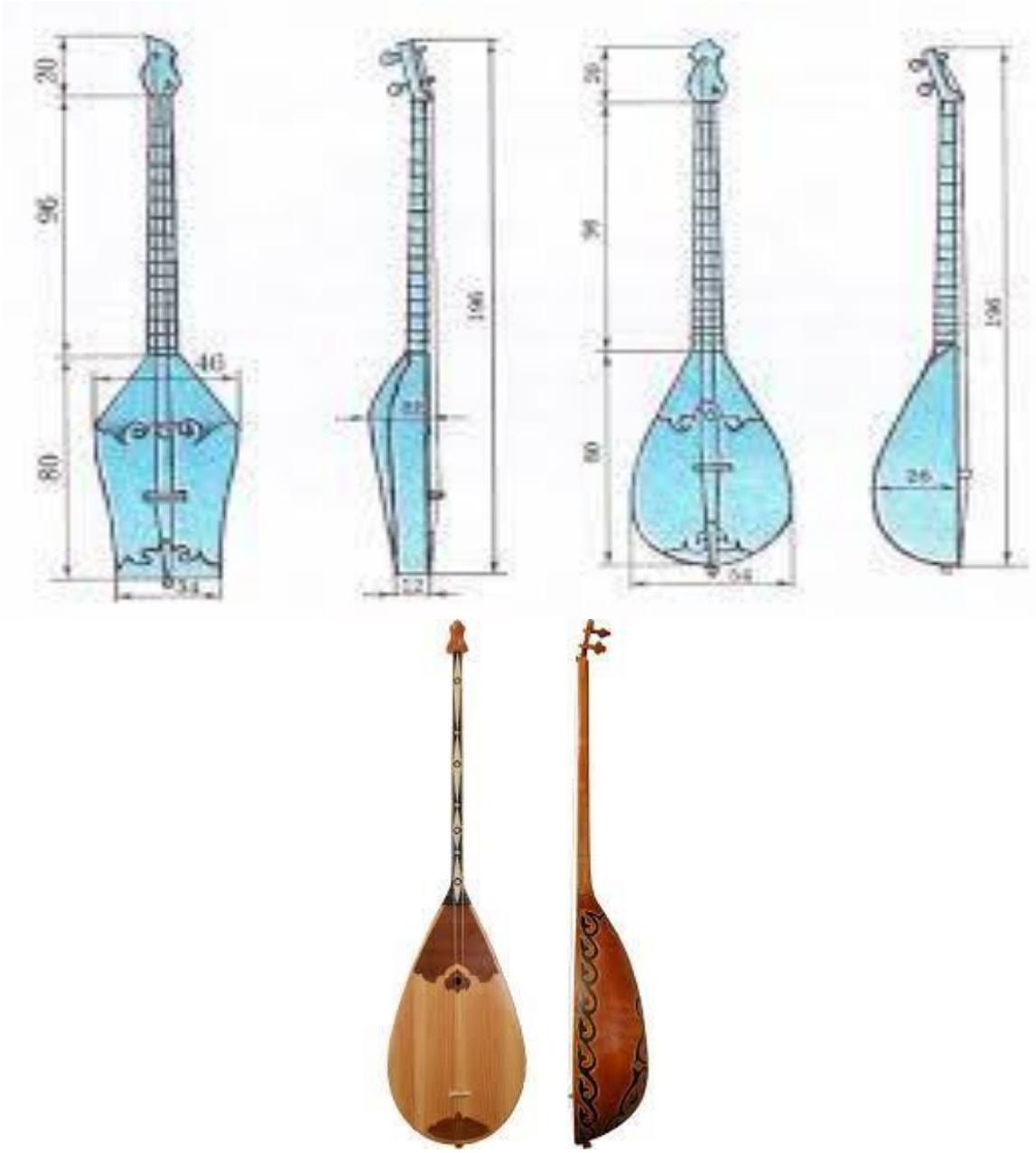

Виды домбры

Опыт показывает, хорошим маркетинговым ходом может стать использование в комментариях к презентации занимательных материалов в виде красивых степных легенд о происхождении домбры, описанных источником Informburo.kz. Так, по одной из них «на Алтае жили два брата-великана. Младший очень любил играть на своей домбре. И только он начинал играть, забывал обо всём на свете. Старший же был очень тщеславным. Захотелось ему прославиться, построив мост через реку. Стал он собирать камни и возводить мост. Старший – работает, младший – играет. День прошёл, второй, третий. Не спешит на помощь музыкант к брату. Разозлился тогда старший, выхватил домбру и ударил её о скалу. Смолкла музыка, но остался на камне отпечаток. Через много лет люди нашли этот отпечаток, стали по его подобию изготавливать новые домбры – музыка зазвучала вновь».

Согласно другой легенде, у Чингисхана –основателя и первого великого хана Монгольской империи, «на охоте погиб любимый сын Джучи, слуги не знали, как об этом сообщить своему правителю, и привели к нему музыканта. Тот не сказал ни слова, просто сыграл на домбре кюй «Аксак кулан». Хан всё понял и велел казнить домбру».

Степному народу известна ещё одна интерпретация предыдущей истории, в которой не обошлась без любовной составляющей. «Раньше домбра была с пятью струнами и без отверстия. Этим инструментом виртуозно владел джигит Кежендык. И вот он влюбился в дочь местного хана. Хан пригласил джигита к себе в юрту и приказал доказать любовь к своей дочери. Кежендык стал играть.

Играл он долго и красиво. И пел не только о любви. Исполнил он песни о самом хане, о его жадности и алчности. Хан разозлился и приказал вылить на домбру свинец. Тогда-то и появилось отверстие и осталось всего две струны». [по материалам Informburo.kz].

В красивых легендах есть доля правды, сообщает Informburo.kz. «Этот щипковый инструмент как никто другой может передать звучание казахской степи, ветра, шевелящего ковыль, гор, упирающихся в небеса, облаков, уносящихся вдаль. Кюй красиво может напеть о прекрасном, а айтыс хлёстко ударить, напомнив о самых низменных качествах, после которых героям точно захочется залить инструмент свинцом. Не зря смелых акынов ценили во все времена».

Таким образом, если при управлении проектной деятельностью студентов организовать соответствующие педагогические условия,следить за грамотной постановкой цели и задач проектирования, разработкой обоснованного плана действий, включая элементы маркетинговой деятельности и алгоритм выполнения проектного задания, которые корректируются и уточняются на протяжении всего периода выполнения проекта, то студент становится не пассивным потребителем знаний, а их активным творцом.

Унего быстрее и эффективнее формируются проектировочные умения, включающие умения выдвижения гипотез, проектирования образа предполагаемого объекта труда, прогнозирования оптимального результата в перспективе его практического применения, построения умозаключений, формулированиявыводов и рекомендаций к использованию.

Список использованных источников

1. Кустова С.А. Проектная деятельность как одно из условий формирования общих и профессиональных компетенций студентов, Электронный ресурс. 6 июня, 2013 г.//https://urok.1sept.ru

2. Малкова И.Ю., Киселёва П.В. Особенности развития субъектной позиции студентов в процессе проектирования образовательной деятельности // Журнал «Язык и культура». – 2014. - С.94-109.

3. Сайт академика РАО Новикова А.М.Методы учебного проектирования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.anovikov.ru› artikle› metod.

4. Студопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://studopedia.info

5. Файловый архив для студентов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://studfile.net/

6. Шкунова А.А., Плесовских Г.А. Организация личного труда: исследовательский проект самостоятельной работы будущих педагогов //Мир науки. 2016. Т. 4, №3. С. 35.

7. Ярвилянина Е.В. Проектная деятельность как средство развития творческих способностей и повышения качества профессиональной подготовки студентов//Профессиональное образование: Столица. №4. – 2011.

Туребаева К.Ж.
доктор педагогических наук, профессор
Коптилеуова Д.К.
магистрант 2 курса Актюбинский региональный университет
имени К.Жубанова (Актобе, Казахстан)

КОРРЕКЦИЯ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ПОСРЕДСТВОМ НЕЙРОПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ

Аннотация:В данной статье описаны ученые, изучавшие нейропсихологическую работу и особенности ее применения в работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья. Кроме того, предусмотрено, что с помощью нейропсихологических методик, упражнений можно добиться многих успехов, результатов. Включены мнения ученых, авторов, изучавших нейропсихологию. Несмотря на то, что Нейропсихология как наука и разработанные на ее основе нейропсихологические методы диагностики и коррекции существуют уже несколько десятилетий, только в последние годы они стали использоваться в практической деятельности дефектологов, чаще всего логопедов, и часто не учитывается тот факт, что нейропсихологический подход основан на замещающем онтогенезе, то есть, если у ребенка появляются и появляются патологические признаки в движениях, речи, общем психическом развитии, то, на определенном этапе его развития сказались патогенные факторы, приводящие к этому состоянию.

Ключевые слова: отклонения в развитии, нейропсихология, коррекция, нейропсихологические работы, коррекция, возможности, психология.

Annotation: This article describes scientists who have studied neuropsychological work and the features of its application in working with children with disabilities. In addition, it is provided that with the help of neuropsychological techniques, exercises, many successes and results can be achieved. The opinions of scientists and authors who have studied neuropsychology are included. Despite the fact that Neuropsychology as a science and neuropsychological methods of diagnosis and correction developed on its basis have existed for several decades, only in recent years they have been used in the practice of speech pathologists, most often speech therapists, and often the fact that the neuropsychological approach is based on substitutive ontogenesis, that is, if a child has pathological signs appear and appear in movements, speech, general mental development, then, at a certain stage of its development, pathogenic factors that lead to this condition have affected.

Keywords: developmental abnormalities, neuropsychology, correction, neuropsychological work, correction, opportunities, psychology.

В настоящее время наблюдается тенденция рассматривать образовательный процесс через призму сохранения психического здоровья детей. Это связано с увеличением числа детей с нарушениями психического развития среди учащихся массовых школ. Объективные клинические исследования обычно не выявляют грубую патологию у этих детей, но уровень развития ниже, чем в возрасте.

Коррекция и развитие детей с ограниченными возможностями здоровья-одна из актуальных проблем современной медицины, педагогики дефектологии и психологии. По разным причинам эта категория детей характеризуется слабостью замыкательной функции коры головного мозга и активными процессами внутреннего торможения, нарушением взаимодействия первой и второй сигнальных систем. У детей с ограниченными возможностями здоровья наблюдается недоразвитие процессов познавательной деятельности и незрелость эмоционально-волевой сферы. Кроме того, имеются отклонения в развитии двигательной сферы: больше всего страдают нарушения произвольной регуляции движений, недостаточная координация и моторика рук и пальцев. При психических стрессах у таких детей наблюдается утомление и истощение центральной нервной системы, что приводит не только к нестабильности внимания, но и к раздражительности, беспокойству и негативному поведению. У большинства детей наблюдается несформированность межполушарных взаимодействий от глубокого яруса до мозолистого тела. Наличие этих характеристик способствует возникновению трудностей в воспитании и обучении детей с проблемами в развитии.

Несмотря на то, что нейропсихология как наука и разработанные на ее основе нейропсихологические методы диагностики и коррекции существуют уже несколько десятилетий, только в последние годы они стали использоваться в практической деятельности дефектологов, в основном логопедов, и часто не учитывается тот факт, что нейропсихологический подход основан на замещающем онтогенезе, т. если у ребенка появляются и появляются патологические признаки в движениях, речи, общем психическом развитии, то, следовательно, на определенном этапе его развития сказывались патогенные факторы, приводящие к этому состоянию.

Нейропсихология – это отрасль психологии, изучающая основы психических процессов и их связь с отдельными системами мозга. Современная нейропсихология вытекает из позиции: сложные формы психической деятельности-это функциональные системы, в регулировании которых участвует комплекс совместно функционирующих областей мозга. Таким образом, стволовые части мозга и ретикулярная формация обеспечивают энергетический тонус коры и участвуют в бодрствовании. Лобная, премоторная и моторная области коры головного мозга отвечают за формирование сложных намерений, планов и программ деятельности.

Воздействие патогенного фактора может происходить на любой из этих стадий, как в период внутриутробного развития, так и в процессе родов, а также в период раннего развития. Кроме того, необходимо учитывать, что мозговые системы созревают и развиваются одновременно, прежде всего формируется двигательная система, что позволяет развиваться и другим системам мозга – слуховым, пространственным восприятиям. Таким образом, на основе нейропсихологической диагностики можно определить, на какой стадии онтогенетического развития находится конкретная функция.

Нейропсихологический подход позволяет на ранней стадии выявить механизмы дисонтогенеза и сформулировать лежащие в его основе нарушения функций центральной нервной системы, что, в

свою очередь, позволяет своевременно и адекватно выбрать коррекционную программу для преодоления нарушений двигательного, перцептивного, речевого, интеллектуального и речевого развития.

Метод замещающего онтогенеза, основанный на учении А.Р.Лурии о функциональных блоках мозга и их иерархической структуре, позволяет связать статус актуального развития ребенка с основными этапами развития психических процессов, выделить структуры его онтогенеза, которые по каким-то причинам не сформировались. Поскольку моторная сфера созревает на ранних стадиях. Стимуляция двигательного и сенсорного уровней приводит к активации всех высших психических функций. Именно моторное развитие формирует взаимодействие между другими уровнями и структурами психической деятельности. Формирование и закрепление приобретаемых ребенком физических навыков стимулирует такие психические функции, как эмоции, произвольное внимание, память.

По мнению Ф.В.Семеновича, нейропсихологическая коррекция состоит из трех уровней, каждый из которых по-своему воздействует на все три блока мозга. С помощью метода замещения онтогенеза можно пройти все этапы онтогенеза и скорректировать многие особенности развития, и чем раньше начнутся занятия, тем эффективнее будут результаты, а иногда даже функции, в которых в настоящее время не проводится коррекционная работа, появятся сами по себе.

Основой нейропсихологических методов стали научные данные А.Р.Лурии, А.В.Семеновича, Л.С.Цветковой, Б.А.Архипова и др. Ведущим принципом коррекционно-развивающей работы с детьми является принцип замещающего онтогенеза. Основным принципом этого метода является увязка актуального статуса ребенка с основными этапами формирования мозговой организации психических процессов [1].

Экспериментальная работа Е.В.Колганова и Е.В.Пивоварова использовали нейропсихологические упражнения для детей от 3 до 5 лет. Всего в эксперименте приняли участие 6 человек детей с задержкой психического развития и задержкой речевого развития (4-6 лет).

До начала экспериментальной работы речь детей была связана с речью детей в возрасте 1,5-2 лет и характеризовалась небольшим лексическим запасом, наблюдалось звуковое оформление, нарушение слоговой структуры грубых аграмматизмов, фразовой речи не наблюдалось. У детей наблюдался дискомфорт в движении, Дети не могли сидеть, пространственные представления не развивались вовсе, отмечались неточности в выполнении движений как руками, так и ногами, возникали особые трудности с мелкой моторикой рук. Кроме того, отмечалось недостаточное формирование мотивационно-целевой основы деятельности, изобразительно-изобразительной сферы, трудности в формировании символико-символической деятельности. Они значительно отстают от уровня сформированности поведенческой регуляции и саморегуляции, наблюдается неразвитость эмоционально-волевой сферы, проявляющаяся в примитивности эмоций и их неустойчивости.

С этими детьми мы начали систематическую работу по программе нейропсихологического сопровождения развития детей, разработанной В.С.Калгановой и Е.В.Пивоваровой которая включала: дыхательные упражнения; окуломоторные упражнения, упражнения двигательного репертуара: растяжка, скручивание, перекатывание; сочетание дыхательных и двигательных упражнений, сочетание двигательных упражнений и пространственных представлений развитие, мы также включили упражнения для развития чувства ритма, игровой массаж и другие нейропсихологические упражнения. рекомендовано в инструкции. Остановимся на методах, используемых в нейропсихологической работе, и общих рекомендациях по их выполнению [2]:

1. Дыхательные упражнения оптимизируют газообмен и кровообращение, вентиляцию всех областей легких, массаж органов брюшной полости; способствуют общему оздоровлению и улучшению самочувствия. Дыхание успокаивает и способствует концентрации внимания. Одной из важнейших целей организации правильного дыхания у детей является формирование у них основных компонентов произвольной саморегуляции. Способствует общему оздоровлению и улучшению самочувствия. Дыхательные упражнения всегда должны предшествовать самомассажу и другим задачам. Самое главное-это полное дыхание, то есть сочетание грудного и брюшного дыхания; его нужно сначала лечь, затем сесть и, наконец, встать. Пока ребенок не научится правильно дышать, для контроля полноты дыхательных движений рекомендуется положить одну его руку на грудь, другую-на живот (фиксируя сверху руками взрослого).

После выполнения дыхательных упражнений можно приступать к самомассажу и другим упражнениям, способствующим повышению стато-кинетического уровня умственной активности ребенка, повышению его энергетического и адаптивного потенциала. Обучение четырехфазным дыхательным упражнениям, включающим равные периоды времени, является универсальным: «вдох-

задержка-выдох-задержка». Вначале они могут составлять 2-3 секунды каждая, постепенно увеличиваясь до 7 секунд.

1-вдох: расслабьте мышцы живота, начните вдох, опустите диафрагму, подтолкните живот вперед; заполните среднюю часть легких, расширьте грудину межреберными мышцами; поднимите грудину и ключицу, наполните концы легких воздухом.

2-перерыв.

3-выдох:

- диафрагманы жоғары көтеріп, ішіңізді тартыңыз;
- опустите ребра, используя группу межреберных мышц;
- удалите воздух из верхней части легких и опустите грудину и ключицу.

4-перерыв.

Лучше всего начинать дыхательные упражнения с периода выдоха, а затем ждать естественной паузы и ждать, пока не появится желание дышать, дышать приятно, глубоко, без боли во рту или носу. Следует внимательно следить за движением диафрагмы и спокойствием плеча. Не наклоняйтесь вперед, выполняя упражнение сидя или стоя. Все упражнения выполняются 3-5 раз.

2. Растяжка – это специальная система упражнений на растяжку, основанная на естественном движении. При их выполнении мышцы должны ощущать легкое растяжение, но не напряжение. Выполнение растяжек поможет справиться с мышечной дистонией, зажимами и патологическими жесткими установками тела; оптимизировать мышечный тонус и повысить уровень умственной активности. Психолог должен помочь ребенку и представить, что, когда он растягивается, растяжки сделаны для котенка; они должны выполняться в мягком режиме, медленно и плавно.

3. Релаксация может проводиться как в начале, так и в середине или конце урока — с целью объединения опыта, полученного в ходе урока. Расслабление – это расслабление. Упражнения на расслабление направлены на расслабление различных групп мышц. При расслаблении нормализуются процессы сердца и дыхания, давление, стабилизируется приток крови к мышцам и активизируется работа мозга, восстанавливается нервно-психическое равновесие и человек чувствует себя бодрым и полным сил [3]. Эту реакцию можно стимулировать разными способами, но мы предлагаем метод расслабления мышц и метод релаксации (исследовательские игры). При использовании метода расслабления мышц (напряжение и расслабление мышц тела) ребенок должен чувствовать и осознавать периоды расслабления: мышечное напряжение должно быть кратковременным, а расслабление-длительным.

4. Баланс. Это способность человека сохранять равновесие, освобождая руку и превращая ее в создателя. В поддержании равновесия участвует вся опорно-двигательная система, необходима определенная зрелость нервной системы. Вот почему мы так много внимания уделяем этим упражнениям, и они обычно намного тяжелее, чем другие упражнения. Уже лежа, начинаем тренировать контроль над головой, так как движение нормальное, а вертикальное положение тела формируется от головы к ногам. Здесь очень важно чувствовать свое тело, снимать зажимы – в первую очередь с шеи и плеч.

5. Нарушения синкинезии (сопутствующие движения). Синкинезия встречается довольно часто-например, ребенок пишет и «помогает»своим языком. Синкинезия говорит о несовершенстве нервной и двигательной системы, расходе энергии на организм. Чтобы преодолеть этот недостаток, мы загружаем одну секцию движением, а также фиксируем другую с сопутствующими движениями. Существуют специальные упражнения, в которых рука движется в одном направлении, а язык-в другом и т. д.

6. Установление межполушарных взаимодействий. Прежде всего, мы тренируем взаимную координацию рук и ног.

7. Развитие мелкой (мелкой) моторики. Важность этих упражнений невозможно переоценить. Как отмечает Л.О.Бадалян, манипулятивная функция кисти-это высшая функция объективной деятельности, наиболее развитая у человека. Умение брать предметы и действовать с ними влияет на правильное восприятие окружающего мира и развитие высшей нервной деятельности. Движение руки тесно связано с речью и является одним из факторов ее формирования.

8. Окуломоторные упражнения. Эти упражнения-одни из самых сложных. Лежа на спине, мы начинаем наблюдать за объектом-сначала в направлении вверх-вниз, затем влево-вправо, а затем во всех движениях глаз. Важно добиться движения глаз, а не шеи и всего тела. Самое главное, мы тренируем движения в трудном направлении. Часто после них у детей устает голова. Поэтому желательно после этого массировать лицо (лоб, виски) и выполнять расслабляющие упражнения для глаз [4].

9. Развитие оральной практики. Здесь используются традиционные упражнения для укрепления тонуса мышц языка, тренировки сложных точных движений, особенно важно дозировать усилия мышц языка и мимики.

10. Круговые движения. Эти движения доступны как в традиционном тренажерном зале, так и в совместной гимнастике йогов. Отличие нашей гимнастики заключается в различных сочетаниях, в большом количестве движений. Помимо тренировки движений, здесь мы учимся распределять внимание, управлять движениями.

11. Динамические упражнения (лежа, на четвереньках, во время бега). Помимо общеукрепляющих и активирующих действий, эти упражнения укрепляют мышечный корсет и корректируют осанку. В этих упражнениях особенно важно количество повторений, их темп и темп. Постепенно увеличиваем нагрузки, увеличиваем темп выполнения.

12. Сохранить и изменить программу.

13. Разделение внимания.

14. Анализ и синтез.

Опираясь на исследования Л.С.Выготского, А.Р.Лурии, П.Я.Гальперина, и др., отечественные психологи вывели определенные закономерности формирования психических функций: изначально эта функция разделена на два человека, взрослый устанавливает указания и способы выполнения задания через речь. Эти этапы характерны для любой деятельности. Подводя итог, можно сказать, что метод сенсомоторной коррекции – это, прежде всего, очень большая работа родителей, которой нельзя заниматься на уроках «между делом». И время, и «механизмы» воздействия на ребенка нужно планировать заранее, а главное-свой подход на весь учебный год. Только в этом случае эти занятия принесут результаты и будут безболезненными как для ребенка, так и для взрослых.

Список использованной литературы

1. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. – М., 2002.
2. Сиротюк А.Л. Нейропсихологические и психофизиологическое сопровождение обучения. М.,2003.
3. Семенович А.В. Нейропсихологическая коррекция в детском возрасте. Метод замещающего онтогенеза. – М.: Генезис, 2011.
4. Интернет: http://guzno.ucoz.com/index/nejropsikhologicheskaja_korrekcija/0-44

УДК 14.35.07

Tursynbet G.T.
PhD student, Karaganda University named after Academician E.A.Buketov,
Department of preschool and psychological and pedagogical training, Kazakhstan, Karaganda
E-mail: tursynbetg@mail.ru

Shkutina L.A.
Doctor of pedagogical sciences, professor, Karaganda University named after Academician E.A.Buketov,
Department of preschool and psychological and pedagogical training, professor
Kazakhstan, Karaganda
E-mail: arlarisa@yandex.ru

Polupan K.L.
Doctor of pedagogical sciences, professor, Baltic Federal University named after I. Kant
Russian Federation, Kaliningrad

THE IMPORTANCE OF THE DEVELOPMENT OF SOCIAL INTELLIGENCE AMONG STUDENTS

Abstract. The relevance of the research of this work is due to the fact that one of the main points of training university students at the present stage is the creation of conditions for the development of competitive and in-demand specialists in the labor market. In this regard, the purpose of this article is a theoretical analysis of the problem of the development of social intelligence in students. The article discusses the importance of the development of social intelligence. The essence of the concept of social intelligence is revealed. The state of the problem of social intelligence in modern science is studied. The features of social intelligence are considered and the conditions for the formation of social intelligence in students are highlighted.

Keywords: personality; social intelligence; society; interpersonal interaction; professional activity; communication; collaboration.

Аннотация. Актуальность исследования данной работы обусловлена тем, что одним из основных моментов подготовки учащихся вузов на современном этапе является создание условий для развития конкурентоспособных и востребованных на рынке труда специалистов. В связи с этим целью данной статьи является теоретический анализ проблемы развития социального интеллекта у студентов. В статье рассматривается важность развития социального интеллекта. Раскрывается суть понятия социального интеллекта. Изучается состояние проблемы социального интеллекта в современной науке. Рассмотрены особенности социального интеллекта и выделены условия для формирования социального интеллекта у студентов.

Ключевые слова: личность; социальный интеллект; общество; межличностное взаимодействие; профессиональная деятельность; коммуникация; сотрудничество.

The relevance of the research is related to the practical problems and requirements of modern education caused by the need to prepare a graduate of a higher school for life and professional work in new economic conditions. To date, research on the development of social knowledge and skills is in demand, as the social reality is constantly becoming more complicated, the number of contacts between people in various spheres of life is increasing: in business interaction, career advancement, professional and personal development. The effectiveness of professional activity depends not only on the skill level of the specialist, but also on the ability of the individual to establish reliable and constructive relationships with a wide range of people. Social intelligence acquires the importance of a professionally important quality for any person striving for successful work and social activities.

The study of social intelligence is a rather important theoretical task, the solution of which would lead to the disclosure of its features, the identification of components, the description of the relationship between social intelligence and its components with socio-psychological and individual psychological characteristics of the individual. The practical significance and use of social intelligence in various spheres of human activity increase the value of his research. Undoubtedly, social intelligence is an important factor of social development, largely determining the level of personal, social and professional potential of young people. It is young girls and boys who should independently choose their life trajectory, determine their priorities, realize themselves as a member of society, and also understand themselves, their capabilities on a par with understanding their purpose, place in life.

This is a rather difficult moment of entering a new, "adult" life, when the features of the development of social intelligence as one of the main factors that determines the success of a personality, its social adaptability, and the development of leadership qualities are important [1].

To date, quite a large number of studies and publications are related to the problem of social intelligence, nevertheless, it is safe to say that modern science continues to need a detailed study of this problem. The higher school provides an opportunity to obtain a variety of professional knowledge and does not focus on serious problems in social interaction that most students experience. Currently, there are studies of the features of social intelligence of students of humanities and non-humanitarian specialties, social intelligence and self-esteem as factors of professional success of students have been studied, the interrelationships of social intelligence with the meaningful characteristics of students' personality have been revealed. To date, research has not paid enough attention to the issue of studying the dynamics of the development of social intelligence in future professionals. Thus, the relevance of the problem under study is determined by both trends in the development of scientific knowledge and the existing needs of social practice [2].

Student age is a time of personal, mental, professional and intellectual development. During his student years, a system of ideals, values, and life orientations develops. Students are now characterized by a high ontological significance of their lives, which is based on the leading orientations of the meaning of life, such as: the emotional saturation of life or the process of life, life goals that give life direction and perspective, and to a much lesser extent satisfaction with the realization and efficiency of life, which reflects the assessment of the life lived, L.G. Bikintaeva. Modern students, as individuals, present themselves as independent and strong, able to determine life goals for themselves [3].

We agree with the position of N.N. Machurova that students in this period tend to overestimate the view of the individual "I", on the rest, on moral values and their childish considerations. So, it is necessary to remember that the student period is an important, unique and rather complex critical and conflict period. The emerging individual suddenly discovers that a whole new layer of experiences lives inside him, which live

according to their own laws, the world is alluring and frightening at the same time. The discovery of the "I", one's inner world, the development of reflection and self-awareness are the main psychological mechanisms of this period.

As future specialists, students should have not only relevant knowledge, professional skills and abilities, but also be able to quickly adapt to a new social environment, a new professional team. Moreover, it is impossible for teachers and psychologists to achieve a high level of professional and personal development without social skills and abilities, communicative abilities and the ability to conduct a dialogue. It follows from this that the development of social intelligence has an important significance for students during professional training (in the context of the created conditions).

M. I. Bobneva considers the inclusion of a person in a certain social community through enhanced communication as a condition for the formation of social intelligence. At the student age, this can be interpreted as interactions with competent specialists (for example, with teachers and practical psychologists) and with peers. In addition, only formal participation in a certain social community is not enough – active inclusion in the system of interpersonal relations is necessary [4].

It is important and relevant to identify the factors that influence the formation of social intelligence during university studies, since social intelligence is a social characteristic and personal neoplasm of students. It can be said that any process, phenomenon, situation has educational and educational potential, which has the opportunity to be actualized under appropriate conditions. The pedagogical factor is considered to be that which generates a pedagogical effect regardless of the direct desire of people and objectively affects the nature, course and results of the phenomena studied.

Accordingly, its nature is largely objective and characterizes the increasing importance of the influence it exerts on the essence of social intelligence. Due to the universality of the action and the objectivity of pedagogical factors, it is quite difficult to radically change their influence on the described process. It seems possible only to some extent to correct this impact with the help of certain types of certain activities.

Therefore, it is necessary to thoroughly study, predict, take into account and use the influence of all the causes that influence the formation and development of social intelligence. It is only under such circumstances that factors generate conditions under which the set pedagogical tasks can be solved. The totality of all factors forming social intelligence is grouped into three groups, namely: factors of social, general cultural and personal order [5].

The factors of the general cultural order include the socio-cultural situation in the state, region, university, subculture and the social status of the student. They have a profound and very important impact on the development of social intelligence. It is very difficult to overestimate the importance of the socio-cultural environment factor. Specifically, this environment determines the needs of the individual and her behavior. This factor has the most noticeable effect on the formation of social intelligence during the period of study at the university.

According to T.A. Barabanshchikova, M.M. Ryazanova, work on the development of students' social intelligence should be carried out in the direction of forming an adequate self-esteem and the level of personal claims. As scientists suggest, the general ability to understand the behavior of other people will develop successfully if the level of claims in the field of mental development and interpersonal relationships with peers increases. Such students will be distinguished by confidence in their abilities, perseverance in achieving the goal. In the process of professional training, when they achieve a certain goal, they will move their interests to the field of more difficult tasks, which is a prerequisite for the successful development of a future specialist.

As A.V. Fedorenko notes in his article, the creation of psychological and pedagogical conditions at the university that contribute to the development of social intelligence will determine the graduate's readiness for the effective implementation of subject-subject relations, therefore, will increase the adaptability of a novice specialist to professional activity. Emelyanov Yu.N. highlighted the main conditions for the formation of social intelligence:

- inclusion in the team;
- experience of personal participation in socio-psychological processes;
- the use of means as close to reality as possible [6].

These conditions correspond to active group methods of socio-psychological training, designed for the development of social intelligence and the transformation of a number of personal structures of trainees, appropriately motivated for such restructuring. Kelasyev V. N. and Yakovleva I. V. also believe that the ability to solve interpersonal problems develops with the acquisition of appropriate skills and abilities that can be formed through socio-psychological trainings [7].

Our theoretical analysis has shown that currently the problem of studying social intelligence in psychological science is given special attention by scientists, which is due to the peculiarities of the development of the modern world. The study of social intelligence is quite an important and relevant theoretical and practical task, in particular, the study of the development of social intelligence in students.

References

1. Brown M. I. etal. The social shapes test: A new measure of social intelligence, mentalizing, andtheoryofmind //Personality and Individual Differences. – 2019. – Т. 143. – С. 107-117.

2. Гриб Е.В. К вопросу о соотношении социального и других видов интеллекта // Гуманитарные, социально-экономические и общественныенауки. - 2017.- № 9-1.- С. 135-138

3. Demir Ö., Doganay A. AnInvestigationofMetacognition, Self-RegulationandSocialIntelligenceScales' LevelofPredictingPre-ServiceTeachers' LifelongLearningTrends //InternationalJournalofProgressiveEducation. – 2019. – Т. 15. – №. 5. – С. 131-148.

4. Ryabov V.V. etal. Modern study of student's social adaptation phenomenon in large university educational complexes //EurAsianJournalofBioSciences. – 2019. – Т. 13. – №. 2.

5. Савенков А.И. и др. Структура социального интеллекта //Современная зарубежная психология. – 2018. – Т. 7. – №. 2. – С. 7-15.

6. Ford M.E., Tisak M.S. A further search for social intelligence //JournalofEducational Psychology. – 1983. – Т. 75. – №. 2. – С. 196.

7. Чеснокова О.Б. Возрастной подход к исследованию социального интеллекта // Вопросы психологии. - 2015. - №6. - С. 35–45.

Тушина С.Ю.
педагог-исслепдоваель КГУ «Гимназия №1»
Казахстан, г. Караганда
E-mail: tushinas1969@mail.ru

ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ПРИМЕНЕНИЯ НОВЫХ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ДИСЦИПЛИНЕ ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА

Аннотация. В сегодняшнем мире школьная физическая культура приобретает все большую ответственность за формирование у школьников целеустановки на здоровый образ жизни, потому как значительную часть дня ребёнок проводит в школе. Благодаря регулярным занятиям, возникает верная потребность в выполнении физически сложных упражнений. Помимо этого, стрессоустойчивость школьника, активно занимающегося физическими упражнениями, заметно выше, потому как развитое умение правильного дыхания не позволит случиться мышечному зажиму, то есть некоторой утрате контроля над своим телом.

Ключевые слова: физическая культура;здоровый образ жизни; качественное образование; новые инновационные технологии; критическое мяшление; новаторская методика; национальные; здоровьесберегающие технологии.

В своем нынешнем Послании Президент Республики Казахстан К. К. Токаев также акцентировал внимание на вопросах образования и посвятил раздел «Качественное образование». «Мы продолжим политику поддержки учителей. В период современных глобальных изменений образование выпускника может оставаться недостаточным до выхода на рынок труда. Поэтому перед компетентным министерством стоит задача адаптации учебных программ к новым условиям. Это-дело неотложное» [1]. В стратегической программе «Казахстан – 2030», утвердившей курс развития страны, подчеркивается, что ведение здорового образа жизни наравне с вопросами государственного значения. Взаимосвязь образа жизни и здоровья определяет понятие здорового образа жизни. В пропаганде здорового образа жизни важны как наука, совершенствующая проблемы формирования культуры здорового образа жизни, определяющая приоритеты в этой области, так и знания, которые следуют формам обучения, воспитания подрастающего поколения и новым методам. Полученные школьниками знания о формировании здорового образа жизни станут прочной опорой для сохранения здоровья будущих граждан. Формирование культуры здорового образа жизни школьников означает:

- формирование у личности умения всесторонне гармонировать с окружающей ее неживой и живой природной средой, максимально выгодно проводить свою жизнь на родине, в семье и для себя;

- здоровый образ жизни - это проведение мероприятий, направленных на укрепление здоровья с целью обеспечения гармоничного развития, сохранения и укрепления здоровья. На какие вопросы важно обратить внимание для формирования здорового образа жизни? Образ жизни-это формирование у индивида возможностей, направленных на выживание. На наш взгляд, в основе формирования здорового образа жизни человека с социально-психологической и биологической стороны могут лежать следующие условия:

- закаливание организма в результате активного движения, занятия физической культурой или спортом;

- осуществление гигиенических требований физического труда;

- реализация индивидуальных и социально-гигиенических требований;

- коммуникация и достижение экологической культуры;

- правильное половое воспитание;

- избегать вредных привычек.

Поэтому нам необходимо отстраивать детей от вредных привычек, прилагая усилия для формирования здорового образа жизни. Здоровье-это общая проблема. Рост населения, его качество, здоровье будут способствовать развитию благосостояния государства.

В своем нынешнем Послании Президент Республики Казахстан К. К. Токаев также акцентировал внимание на вопросах образования и посвятил раздел «Качественное образование». «Мы продолжим политику поддержки учителей. В период современных глобальных изменений образование выпускника может оставаться недостаточным до выхода на рынок труда. Поэтому перед компетентным министерством стоит задача адаптации учебных программ к новым условиям. Это-дело неотложное» [1].

На уроках физической культуры эффективность новых инновационных технологий высока. Образование-средство стабилизации общества, сохранения духовного наследия, преемственности поколений. С помощью имеющихся возможностей эффективно применять новые методы и приемы обучения, применять новые технологии на своих уроках, приобщать учащейся молодежи к нравственному, здоровому образу жизни в традициях народа, воспитывать здоровое поколение главная задача учителей физической культуры. Если это так, то недостаточно просто знать новые методы обучения и воспитания, методики, найденные педагогами-новаторами, которые каждый должен использовать на своем ежедневном занятии по возможности.

Дисциплина физическая культура имеет больше особенностей, чем другие дисциплины. Здесь в центре внимания находятся способности, склонности ученика. Тем не менее, адаптация учащихся, развитие способностей, повышение интереса к спорту зависят от хорошо организованного занятия. Поэтому для повышения интереса учащихся к предмету можно взять историю возникновения видов спорта, связанных с темой на уроке, страны, в которых развиты виды спорта, а также жизнь известных спортсменов в разных областях спорта.

Учитель должен быть в центре внимания эффективности новых инновационных технологий в сочетании теории и практики, чтобы сделать урок привлекательным. Это общение между учителем и учеником, очень важно не только активно работать с учениками, хорошо изучающими урок, склонными к спорту, но и работать с знаниями, создавая хорошие мысли, благоприятные для развития всего ученика. Все учащиеся начинают свои способности с выполнения минимальных легких заданий, которые только после их обязательного полного выполнения переходят к выполнению упражнений следующего уровня сложности. Это, в свою очередь, создает конкуренцию между учениками и условия для того, чтобы каждый ученик поднялся на более высокий уровень в соответствии со своими способностями, знаниями. Содержательность работы может проявляться только при акцентировании внимания на сочетании теории и практики в постоянном применении новых методов на занятиях. В этих направлениях предлагаю использовать эффективные методы критического мышления и технологии уровневого обучения в дисциплине физическая культура. Дисциплина «Физическая культура» формирует: двигательные умения, навыки, формирование физической культуры, физическая культура воспитание. Также осваивает развивающие упражнения и добивается умения планировать государственную стандартную программу, овладение нормативными тестовыми упражнениями.

На уроках физической культуры можно эффективно использовать технологию критического мышления. Руководствуясь творческой частью данной технологии, можно создать размышления (например, организовать урок физической культуры в игровой форме), тем самым повысить

адаптивность учащихся. Ожидаемый результат-повышение активности и интереса к предмету Физическая культура. Повышается творчество учащихся, самоконтроль, эстетический вкус. Например, если на уроке физической культуры взять освежающий момент, то можно остановиться на национальных видах игр, с целью проведения урока«Эстафетные состязания», чтобы сначала поразмышлять над учениками. Задавая свои представления о национальных играх, он выполняет их во время урока. В плане развития мышления конкурс «Веселый финиш» среди классов дает свои результаты интегрированный урок, сочетающий в себе умственные способности учащихся, специфику скорости, способность к быстрому принятию решений и групповым действиям. На занятиях используются игры по биологии, химии, математике, рисованию, начальной военной подготовке и физической культуре. Для увлекательного проведения занятия с помощью мультимедийного проектора можно познакомить с историей национальных игр и потренироваться в поиске скрытых вопросов. Каждая группа оценивается по заданным цифрам баллов. Позже ход урока был задан вопросом: «Кто быстрее?» в этом разделе учащиеся бегут эстафетной палочкой до места назначения и достигнув определенного места, быстро выполняют задания, записанные на доске, после чего возвращаются. В этом разделе у учащихся повышается интерес к занятиям, логическое мышление, развивается двигательная деятельность. Важно использовать веселые песенно-танцевальные мелодии в утренних упражнениях по написанию и тонизированию. Например, танец можно использовать вместо упражнений на тонизирование, утреннюю гимнастику. Также с помощью мультимедийного проектора на тему«Путешествие в мир спорта» можно повысить интерес учащихся к спорту, проведя интеллектуальную игру с учащимися. На этом занятии учащиеся смогут познакомиться с первыми олимпийскими чемпионами Казахстана, начиная с самых титулованных чемпионов.

Кроме того, в сети программ по новаторским методикам, проходящих на телеканалах с целью пропаганды здорового образа жизни, можно проводить соревнования по спортивным, национальным играм в форме межклассных групповых соревнований. Человек, занимающийся физкультурой, всегда чувствует себя бодрым. А у бдительного человека особое отношение к жизни. Спорт требует усердия и прививает страсть к жизни. В результате проведения национальных спортивных игр у учащегося формируется уважение к традициям, организованность,любознательность, закаливание нервной системы, развитие мышления, желание учиться формируется. А каких результатов можно достичь при использовании технологии уровневого дифференцированного обучения? Во время занятий «Что?» показать, что на уроке есть искренность, обучение. «Когда?» необходимо убедиться в полной ясности ситуации, которая происходит после занятий. «Где?» необходимо определить партнера между учеником и учителем и добиться результата. Например, на уроке«Акробатические упражнения» сначала дать учащимся вопросы, связанные с прошлыми темами, и рассказать, по какой теме проходит новый урок сегодня. В ходе урока давать учащимся упрощенные логические вопросы, а затем давать сложные вопросы в качестве заданий. Ученик, нашедший ответы на вопросы, на месте демонстрирует практическое выполнение упражнения. Во время урока может быть четко выражена внутренняя позиционная точка зрения и направленность ученика. Только тогда урок станет продуктивным, повысится качество знаний. В этих направлениях каждый учитель должен иметь свою платформу для обучения, обучения. Этоследующее :

- понимание уровня знаний, способностей, возможностей каждого учащегося;
- восприятие достижений и недостатков ученика;
- помочь учащимся преодолеть трудности, избавиться от недостатков.

Таким образом, необходимо провести анализ знаний учащихся путем уровневого выполнения игровых элементов, методов, установив баллы, набранные учащимися при выполнении заданий в таблицу «Мониторинг развития». Игра в интересные игры, связанные с тематикой проведения, также способствует повышению качества хода занятий. А именно: «Кто быстрее?», «Веселые игры!», «Я чемпион!», «Считалочка», а также подвижные игры и отработка навыков проведения национальных игр на уроках.

Таким образом, в дисциплине физическая культура есть много возможностей для применения новых инновационных технологий. Большое значение для повышения интереса учащихся к предмету, повышения качества знаний имеют и внеклассные спортивные мероприятия. В результате проведения такой работы у учащихся повышается активность и формируется склонность к спорту. Повышает познавательные способности учащихся, осознает, что от этого зависит здоровая жизнь, здоровье человека. В результате повышается качество знаний учащихся, достигается высокое качество в учебных четвертях. Таким образом, прежде всего, важно развивать социальную

компетентность личности. Тем самым достигается коллективное исследование, т. е. возрастает потенциал ученика в самоуправлении.

Список использованных источников

1. Токаев К. К. Послание народу «Единство народа и системные реформы - прочная основа процветания страны». 1 сентября 2021 года
2. Уакбаев Е. Развитие системы физического воспитания в Казахстане. - Алматы: «Санат», 2000

УДК 37.013:004(045)

Utepova E. M.
1st-year master's student, Kazakh Agrotechnical Research University named after S.Seifullin, Department of Professional Education, Kazakhstan, Astana
E-mail: izbasarova.e@mail.ru

Abdyrov A. M.
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kazakh Agrotechnical Research University named after S.Seifullin, Board Member - First Vice-Rector, Kazakhstan, Astana
E-mail: abdyrov@rambler.ru

CONDITIONS OF THE USE OF DIGITAL LEARNING ELEMENTS IN THE TRAINING OF THE PEDAGOGICAL PROCESS

Abstract.The article attempts to actualize the problem of digital education; substantiated the social need for significant changes in various aspects of the education system; the essential filling of key concepts in the context of digital education is revealed, which initiates the formulation of a new conceptual apparatus. Intensive development of the latest information technology affects all spheres of our life. In this regard, the problem of digital transformation of education is one of the main today. The article reveals the concepts of «digital learning», the problems of successful implementation of digital technology into a modern training system. The advantages of introducing elements of digital learning into the work of a modern teacher are revealed.

Keywords: digital education; teacher; digital technology; digital literacy; social interaction.

Аннотация. Предпринята попытка актуализировать проблему цифрового образования, обоснована социальная необходимость значительных изменений в различных аспектах системы образования. Раскрывается существенное наполнение ключевых понятий в контексте цифрового образования, что инициирует разработку нового концептуального аппарата. Интенсивное развитие новейших информационных технологий затрагивает все сферы нашей жизни. В связи с этим проблема цифровой трансформации образования является одной из главных на сегодняшний день. В статье раскрываются понятие «цифровое обучение», проблемы успешного внедрения цифровых технологий в современную систему обучения. Перечислены преимущества внедрения элементов цифрового обучения в работу современного учителя.

Ключевые слова: цифровое образование; учитель; цифровые технологии; цифровая грамотность; социальное взаимодействие.

Currently, the rapid transformation of education is underway: from «Print» to «digital». These changes in modern educational policy very objective. A new digital education system is being formed in the world. Thanks to digital resources, we currently have many different types of educational activities: online classes, learning platforms, educational Internet resources, etc., used in the practice of higher education

Digital technology is designed to fulfill the most important mission – to intensify social interaction and contribute to the sharp development of social networks, the popularization of virtual communication, the obvious and predominant features of which are speed and freedom of communication regardless of geographical location, language and cultural barriers. All this has affected all spheres of a person’s life, offering him new opportunities for social interaction and interaction with the world. In the field of education, «the main goal of uniting and coordinating the actions of representatives of various professional and social groups, civil society institutions is the organization of a constructive dialogue between the educational community, employers, parents and authorities to create conditions conducive to strengthening public

influence to ensure the high quality of public education and the implementation of the constitutional rights of a citizen of Kazakhstan in the field of education».

Research Objectives: actualize the problem of digital education; substantiate the social need for significant changes in various aspects of the education system; reveal the essential content of key concepts in the context digital education and formulate a new conceptual framework.

Digital education offers us lifelong education. We moving away from the traditional model of «kindergarten – school – university – advanced training» to a new education, free and equitable for everyone, striving to satisfy any educational needs.

Clarifying the concept of digitalization, E.L. Vartanova, M.I. Makeenko, S.S. Smirnov note: "this is not only the translation of information into digital form, but a complex solution of infrastructural, managerial, behavioral, cultural nature"[2, C. 103].

The demanded technology at present is the "mobile learning" technology, which allows using educational information from personal digital devices (smartphones, tablets, etc.). With online learning, teachers use technology such as Course Management System. This technology consists of tools (software) that provide the teacher with the ability to design educational courses and place them on the network. Of great importance in digital learning is the e-learning system "Elearning", which has various applications and processes that enable students to use educational materials [1, C. 7].

All this dictates a new request to the education system and requires significant changes in its various aspects:

- the formulation of adequate psychological, pedagogical and didactic principles digital education;
- implementation of innovative approaches to the selection of educational content;
-implementation of new forms, methods, technologies and means of teaching and learning;
-ensuring the spiritual, moral, personal development of each person, his motivation for cognition, self-actualization and self-development throughout life;
-implementation of the principles of equal opportunities;
-providing flexibility and adaptability.

According to G. N. Skudareva, «...at present the socioeconomic situation in our country is undergoing significant changes, forms the labor market, professional personnel. Today, the teacher's personality is the main factor in updating the education system, as it is the teacher – the central link in the implementation of basic directions of modernization of education in the whole country and in a single school. From further progressive development of not only the education system, but also the country as a whole will largely depend on his level of professionalism».

The rapid transition to digital education has also brought about changes requirements for a modern employee.

They can be stated in the following edition:

1. Personal basic qualities that provide quick adaptability to rapid external changes: appropriation of the values of domestic civil societies, curiosity, enterprise, perseverance and perseverance in achieving goals, ability to plan one's own activity, leadership qualities, self-government, social abilities, etc.
2. Basic skills (can help regulate daily tasks: reading, writing, mathematical and science literacy, economic, entrepreneurial and ICT competencies, cultural and civic literacy).
3. Competencies to solve complex problems: critical and creative thinking, communication skills, etc.

In addition to the above, it is necessary to add such a requirement as digital literacy, which implies the willingness and ability of the individual to use digital technology is decisive, effective, critical and harmless in absolutely everyone areas of life. The aim of modern education is to develop the learner's personality, which has an established system of values accepted in society, high personal qualities, critical thinking skills, cooperation and joint activities, communication and work with information, creativity, technological skills.

Modern digital technologies are being updated and distributed fairly quickly. This opens up unlimited access to digital tools, materials and services. Students and teachers gain unprecedented control over their information space and its joint application. Their opportunities for self-control and mutual control, for the formation of interest in learning, for meaningful learning have expanded[3, C. 8].

Today there are a large number of learning management systems. Some of these are very simple, others are quite complex, and often quite expensive. The most popular platforms are Moodle, Google Class, Edmodo and Schoology.

Electronic textbooks are differentiated into two types:

The first is an electronic copy of a regular textbook with a small number of additional features: enlarging drawings, hyperlinks that allow you to open a topic related to the studied topic, as well as additional material not included in a regular textbook due to the legislative restriction of its weight;

The second is a whole software training complex with the ability to perform homework directly in the textbook, video examples of the correct implementation of laboratory work, audio clips for setting pronunciation when learning foreign languages and other multimedia components. Also, in similar software complexes, the possibilities of including them in the local network of a class or school are implemented so that the teacher can control the process of doing exercises by each student or give group tasks.

An electronic library is an ordered collection of diverse electronic documents (including books, magazines) equipped with navigation and search tools. Can be a website where various texts gradually accumulate (more often literary, but also scientific and any other, up to computer programs) and media files, each of which it is self-sufficient and at any moment can be claimed by the reader. Digital libraries can be universal, striving for the widest selection of material (like the Maxim Moshkov Library or Librusek), and more specialized, like the Fundamental Electronic Library. An open license is a contract, a peculiar way of an author to bring his work to the maximum number of users. Permission to use the work without additional agreements on certain conditions and with certain restrictions indicated directly in this license.

Mobile learning is any learning activity in which predominantly or portable devices are exclusively used – telephones, smartphones, tablets, sometimes laptops and the like, but not ordinary desktop computers. Using students' mobile capabilities, the mobile learning system can solve the following educational problems:

- transfer of administrative information to students (timetable, tuition fees, etc.);

-personal media library of electronic educational resources, work with educational content (textbooks, reference books, dictionaries, audiovisual information);

-organization of trainings using training programs, search engines and Internet resources, the collective interaction of students and teachers, additional services (global positioning system, etc.);

A university is a system mechanism of compact management, and a digital school in a region is a global territorial system of hundreds of educational organizations in a single management by the region through a network of municipal clusters. So far, digital schools are separate pilot schools that have begun to introduce digital services and educational resources.

It can be argued that we are currently building a digital education system, and this is a very important and high-tech process, based, inter alia, on new ICTs that provide technological solutions for new education and, of course, enable educational innovations to be implemented. It is important that the pedagogical community in this process perceives new ICTs in education not as a spectator, but as a creative community of like-minded creators. At the same time, the risk factor is obvious – the staff unpreparedness of teachers for the introduction of digital education, which can both strengthen its pace and slow them down severely.

References

1. Андреев А.А. Роль и проблемы преподавателя в среде e-Learning / А.А. Андреев // Высшее образование в России. 2010; Мо 8 - 9: 41 - 44

2. Вартанова Е. Л. Индустрия российских медна: цифровое будущее: академическая монографня / Е. Л. Вартанова, А. В. Вырковский, М. И. Максеенко, С. С. Смирнов. - М.: МеднаМир, 2017. - 160 с.

3. Крамаренко Н.С., Квашин А.Ю. Психологические и организационные аспекты введения цифрового образования, или как внедрение инноваций не превратить в «цифровой колхоз» // Вестник Московского государственного областного университета. 2017. №4. с. 1-16. - (http://www.evestnik-mgou.ru)

УДК – 37.013.42

Халитова И. Р.
п.ғ.д., профессор Абай ат. Қазапқ ұлттық педагогикалық университеті
Атемкулова Н.
п.ғ.к.,қауымдасқан профессорАбай ат.Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Алматы, Қазақстан.

ӘЛЕУМЕТТІК- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖҰМЫСТА ЗАМАНАУИ АТА-АНАЛАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЕСКЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация: Мақалада әлеуметтік педагогтің ата-аналармен жұмысы қарастырылады.Мұнда көтерілген басты мәселе-заманауи ата-аналардың ерекшеліктері және олардың педагогикалық білімін көтеруді ұйымдастыру. Авторлар заманауи ата-аналардың ерекшеліктерін көрсеткен, олардың

педагогикалық білімін көтерудің мазмұны, формалары, амалдарын қарастырады. Сонымен қатар бұл міндетті әлеуметтік педагог пен мектеп психологіне жүктеуді ұсынады.

Тірек сөздер.Ата-аналар, педагогикалық білім, форма, мазмұн, амалдар, әлеуметтік педагогтің жұмысы.

Аннотация: В статье рассматривается работы социального педагога с родиьелями. Проблема которая поднимается в статье- это особенности современных родителей и организация педагогического образования их. Авторы, показываеют особенности современных родителей предлагаются примерное содержание и формы, способы организация работы. Вместе с тем возлагать осуществление данной работы школьному психологу и социальному педагогу.

Ключевые слова. Родители, педагогическое образования, формы, содержание, способы, работа социального педагога.

Abstact: The article deals with the work of a social pedagogue with parents. The problem that is raised in the article is the features of modern parents and the organization of their pedagogical education. The authors, showing the features of modern parents, offer exemplary content and forms, ways of organizing work. At the same time, the implementation of this work should be entrusted to the school psychologist and social pedagogue.

Keywords. Parents, pedagogical education, forms, content, methods, work of a social teacher.

Мектетегі әлеуметтік- педагогикалық жұмыстың аса маңызды құрамды бөлігі ата-аналармен жұмыс. Бұл екі бағытта іске асады: біріншісі, жалпы оқушылардың ата-аналарымен жұмыс; екіншісі, мектеп психолгі мен әлеуметтік педагогтің ерекше тіркеуінде тұрған балалар және отбасылармен жұмыс. Қазіргі мектеп оқушыларының ата-аналарының педагогикалық, психологиялық сауатын ашу, білімін көтеру мақсатында олармен арнайы жұмыс ұйымдастыру заман талабы ретінде сұранып тұр.

Оның себепьерін педагог, психолог ғалымдардың зерттеулеріне сүйеніп келтірдік. Осыған орай ақылы, ақысыз әр түрлі тренингьтер, клубтар, семинарлар баошылық. Бірақ көпьеген ата-аналардың оларға баруға материалдақ жағдайы көтермесе, көпшілігінің уақыты тығыз. Бірақ та, ата-аналарды спуаттандыру мәселесін заман талабы ретінде қарау керек. Өйткені, алдымен олар өз балаларына тілм-тәрбие үлгісі болуы, тағы бір жақтан өзін, баланы, мұғалімді стрестерден сақтауын көздеу керек.

Біздің ос мақалада ұсынып отырған басты пікіріміз жалпы ата-аналарды соның ішінде мектепте оқитын балалары барларының педагогикалық психологиялық сауатн ашу, білімін көтеруге назар аударатын уақыт жетті.

Бұл мәселені түбегейлі шешудің бір ден-бір жолы мектепте ата-аналарың суатын ашу, білімін көтеру шараларын ұйымдастыру. Мұнда семинар, дәріс оқу, ақыл-кеңес беруді аудио-видео, мультимедия т.б. технологиялармен қабыстырып, көпшілігін тренингтер түрінде ұйымдасмтыру. Егер бұған балаларды қоса тартса-істің нәтижелі боларына сенеміз.

Бала тәрбиесіндегі ата-ананың атқаратын қызметі, міндеттері жайлы отбасы тәрбиесіне арналған еңбектерде, Қазақстан Республикасының «Неке және отбасы туралы» [1] Заңда айтылады, бірақ та ата-ананың басындағы мәселелер, олардың баланы тәрбиелей алу мүмкіндіктері, жалпы айтқанда ата-аналар мәселесіне жекелеп арналған ғылыми-педагогикалық, психологиялық материалдардың жеткіліксіз екені байқалды. Отбасы және ондағы бала тәрбипесу туралы айтудан бұрын бүгінгі ата-аналар қандай, олардың баланы заман талабына сәйкес тәрбиелеуге барлығының іб бірдей өресі жете ме, олар бұрын қандай еді қазір қандай? Заман өзгерді бала өзгерді ата-ана қалай өзгерді-деген секілді көптеген мәселелердің жауабын іздеу заманадағы жаңа ғылым саласы әлеуметтік педагогика, педагогика, психология тұрғысынан зерттеу қажеттігі туындап отыр.Жалпы ата-аналар туралы отбасы педагогикасына байланысты еңбектерде айтылғанымен, оның жеткіліксіз екені көзкөрінеу.

Отабсы тәрбиесі педагогикалық оқулықтарда, отбасы педагогикасына қатысты еңбектерде айиылады. Әлеуметтік педагогтың отбасымен жұмысы, оқушылар арасындағы девиантты, делинквентті қылықтар мен суицидтің алдын алуға байланысты дәрістер оқу барысында қазіргі заман отбасы тәрбиесі туралы айтқанда осы күнгі ата-аналардың ерекшеліктері көрініс берді. Атап айтсақ, Ж.Х.Степанян[2], отбасы тәрбиесінің әлеуметтік жағдайына байланысты қиыншылықтарды А.Панфилова [3] белгілеген,т.б. еңбектерінде ата-аналардың психологиялық, әлеуметтік-педагогикалық сипаттамалар жеткіксіз берілген. Бұл мәселені көтерудегі себеп осы күндері ата-аналарға бала тәрбиесіне байланысты нұсқаулар беріп, ақыл-кеңестер беруден бұрын оларды танып-білу қажеттігі туындауда.

Өткен дәуір ата-аналарының көпшілігі өздерінің ата-аналарынан мына сөзді естіп өскендер, олар баланы мектепке оқуға бергенде мұғалімдерге «баламның еті сіздікі, сүйегі біздікі»-деп, сөздің астары «оқыту барысында баланы аямаңыз, білсін, оқысын» дегені. Ол кезде де мектепте балаларға ізгілікті қарым-қатынас болуы –маңызды ұстанымдардың бірі болған. Қазір де солай. Бірақ замнауи ата-ана басқа, әрине мұғалім де, бала да басқа. Бұл жерде қазіргі ата-аналар туралы айтпақшымыз.

Ата-аналарды түсінуге болады: өз баласын өжет болып өссін дейтін шығар. Бұл жерде баланың туабіткен болмысының да орны бар. Айтайын дегенім 21 ғасыр ата-аналары туралы материал іздегенімде көргенім ылғый да баланы ата-ана қалай тәрбиелеу керек-деген мәселеге байланысты ақыл-кеңес өте көп, әрі олар баяғы кеңес дәуіріндегі әңгімелер. Әрине олар дұрыс. Бірақ қазіргі ата-аналар қабылдай алмайды. Қазіргі заман ата-анасы қандай? Бұрынғы ата-аналардан қандай айырмашылығы бар? Олар неге басқыншы(агрессия) мінезге жақын? [4]

Осыған орай ғылыми педагогикалық, психологиялық зерттеулер жоқтың қасы. Ресейлік ғалымдардың мақаласы мен баянадамалары ғана бар, ол да-аз. Қазақстандық психолог, педагог ғалымдардың еңбектерін көре алмадым. Қазіргі ата-аналардың әлеуметтік жағдайына қатысты материлдар бар бірақ аз.

Бұл тақырыпты көтеріп отырғандағы себеп, қазіргі заманауи ата-аналардың психологиялық, әлеуметтік педагогикалық басқа да ерекшеліктерін танып білген соң ғана оларға заманға сай, олардың санасына қонымды ақыл- кеңестер бере алатын жол табылып қалар. Іздену нәтижесінде тапқан қазіргі ата-аналар ерекшеліктернің кейбірлеріне тоқталамыз:

Қазіргі заман ата-аналардың ерекшеліктерін зерттеуші психолог мынадай типтерге бөліп қарастырады [5] қашықтан оқу мектебінің психодогі мен педагогтері 1000 ата-ананы зерттеп олардың ерекшеліктерін анықтап, бес түрлі сипаттама берген.

Бірінші, ата-аналардың 33% формалды, баланың бағасын тексереді, тапсырманы орындауын тексереді, керек болса қосымша оқытады, өздері қатыспайды, айталық ҰБТ кезінде.

Екінші, балаға еркіндік береді, 23% олар үшін жақсы баға маңызды емес, баланың өз қызығуларын табуын қалайды, практикалық біліктері қалыптасқаны маңызды., олар бала тәрбиесіне ойлы жуықтамайды.

Үшінші, болашақ мамандық таңдауда, баланың ерекшеліктерін ескереді, 16% балаға бар жақсылық жасау, тәрбиеде қателеспеуді ойлайды. Олар- бақылау және қолдау амалдарын қолданады.

Төртінші, бала үшін барлығын өзі шешеді, тәртіп және қадағалау маңызды.Олар не болса да барлығына мектеп жауап береді, бала өзі кіналі-деп санайды 15%. Бұл ата-аналар Олар баласын қалай оқытуды өзіміз білеміз, жақсы жұмысы болса болы-дейді.

Бесінші, 13%, бағаны, білімін уайымдамайды, мектеп жауапты демейді, олар мектепте беретін білім жеткіліксіз, керексіз мәліметтер көп-дейді. Олапдың балалары жақсы оқиды, ұстаздарға талап қояды, олардың баласын жақсылап оқытулары керек-дейді.

Осы және басақа да еңбектерді зерттеуден қазіргі ата-аналардың олқы тұсы анықталды: оларда бала тәрбиесіне құлшыныстың кемдігі не жоқтығы. Олар өз міндетін басқа біреуге арта салады, отбасы қарым-қатынасы ретсіз, бала тәрбиеснде ұрпақ сабақтастығы жеткіліксіз; баланың оқуына көмектесу жолдарын біле бермейді, баламен қарым-қатынас дағдылары жеткіліксіз; бала психологиясы және оған жуықтау амалдарынан хабарсыз. Олар өз балаларын үйде қандай болса, мектепте де сондай деп ойлайды.Ата-ана назарының тапшылығы, өзара түсінбеушілік, баламен арада эмоциналды байланыс жетпейді.Балаға қарауға уақыт жоқ. Көпшілік ата-аналар мектепті, мұғалімді, баланы білеміз-деп ойлайды[6].

Ата-аналардың әлеуметтік-педагогикалық, психологиялық, сауатын ашуды жіті қолға алатын уақыт жеткенін көрсетеді. Олардың уақыты тығыз, көп жұмыс істейді, бала үшін жақсы өмір силауға ұмтылады; бірақ өз баласын мұғалімнен артық білмейді; Баланың қамын ойлағаны соншалықты, тіпті невроз көрініс береді. Гуркина С.В. осыған орай көптеген мәселелер отбасы мүшелері, ата-аналардың психологиялық сауатсыздығынан болатынын атап айтан [7].

Ата-аналардың шағын тобымен болған әңгімеде, олардың телефон арқылы нені жиі көретінін, қандай мәліметтерге мән беретінін сұрағанымызда олар, алдымен фейзбук пен инстограмнан таныстары жайлы мәліметтер, әндер тыңдау, балалар денсаулығына қатысты материалдарды көретінін айтты. Бірқатары балаларының сыныптастарының ата-аналарымен пікір алмасатынын айтты. Бірақ баланың сабағына көмектесу, тәрбиелеуге қатысты материалдар қарайтыны айтылмады. Бірқатар ата-аналар психологиялық консультация, спорт секциялары керек болғанда қарайтындарын айтқан. Осының өз-ақ бала тәрбиесіне байланысты ата-аналардың қызығуының төмен екенін көрсетеді.

Осыған орай зерттеуші ғалымдардың еңбектеріне сүйене келе мынаны айтуға болады, оларға:

- бала тәрбиесіне қатысты психологиялық, педагогикалық т.б. жолдарын үйрену мүмкіндіктерін қарастыру;

- баланың сабағына көмектесу үшін пән туралы мәліметтерді білуінің жолдарын қарастырумеңгеру;

- мұғалімдермен одақтас, әріптес болуды үйрену.

- ұстаздармен сөйлесуде қарым-қатынас мәдениетінің ең қарапайым үлгілерін сақтау-эмоциясын тежеу, дауыс ырғағының қалыпты болуы, кезкелген мәселені сауатты шешу жолдарының бар екенін ұмытпау секілділерге назар аудару.

Заман қалай өзгерсе де ата-ананың балаға деген сүйіспеншілігі қала береді десек те қоғамдағы күн көріс, өмір сүру жағдайлары, еңбектенуі басқа да әлеуметтік ахуалдар көптеген бір-біріме өріліп астарласып кеткен факторлар олардың өзгеруіне алып келді. Сол өзгерістердің кейбірлерін ғана атап өтеміз. Олар мыналар: ізденуге уақыт жоқ не болмаса құлықсыз, жұмыс істеп отбасын баланы қамтамасыз етуді ғана ойлайды; кейбір бала үйде басқа да мектепте бір басқа-болатынын аңғармайды; жұмысбастылыққа байланысты баламен қарым-қатынасқа уақыты жетпейді б.а. коммунмкация жеткіліксіз; салдарынан баласын тыңғылықты танып-біле алмайды; бала мен ата-ана арасында эмоциялы жылы мәміле орнауы жеткіліксі, оған уақыт тығыздығы себеп; баланың бос уақытын ұйымдастыру ата-аналарға да мектепке де өте күрделі салмақ салады. Баланың бос уақытын ұтымды пайдалануды да олар ата-аналар үйренуі керек. Басқаша айтқанда отбасында бала тәрбиелеу әсіресе қазіргідей қым-қуыт жағдайда айтақаларлықтай білімді қажетсінеді. Осыны ата-аналар санасына жеткізу қиынның қиыны.

Ата-аналардың сауатын ашатын бір ғана мүмкіндік бар ол мектептегі ата-аналармен жұмыс. Бұл мектептің жұмыс жоспарында, әлеуметтік педагогтің, сынып жетекшілердің, психологтің жұмыс жоспарында бар. Ендігі мәселе осыны жүйелі түрде іске асыру. Әртүрлі курстар, тренингтер, семинарлар т.б. ақылы-ақысыз баршылық. Бірақ олар мектеп оқушысының ата-анасына қажетті білім-білік бере алмайды.

Әдебиет:

1. ҚР «Неке және отбасы» тұжырымдамасы.

2. Жанна Хачатуровна Степанян. Проблемы современного семейного воспитания // Образовательный портал «Справочник». — Дата последнего обновления статьи: 03.06.2022.URL https://spravochnick.ru/pedagogika/problemy_sovremennogo_semeynogo_vospitaniya/.

3. Панфилова А. Пролемы семейного воспитанияв современной семье.https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-i-trudnosti-semeynogo-vospitaniya-vzglyad-sovremennyh-roditeley/viewer

4. Отбасылық өмір психологиясы: оқу құралы / Б.К. Каирова, Д.С. Тойымбетова. – Қостанай: ҚМПИ, 2016. – 144 б..

5. Екушевская Г.А.28 апреля 2022. «Газеты.Ru». Skysmart

6. Психологиялық ағарту жұмыстарының түрлері ... - Hfmusichttps://hfmusic.fr › kk-kz-14440979

7. Гуркина С.В. Особенности семейного воспитания в современном мире // Гуманитарные научные исследования. 2015. № 11 [Электронный ресурс]. URL: https://human.snauka.ru/2015/11/13182 (дата обращения: 24.02.2023).ошибка родителей в том, что они пытаются воспитывать детей, не воспитывая себя!».

Шильдебаева Л.К., Сакенова У.С.
Кызылординский университет имени Коркыт Ата (Кызылорда, Республика Казахстана)
lyazzatk.sh.2007@mail.ru

НАЦИОНАЛЬНОГО КОСТЮМ КАК ИСТОЧНИК ТВОРЧЕСТВА ОБУЧАЮЩИХСЯ

Аннотация. Когда студенты создают новые образцы дизайнерских объектов, национальный костюм становится незаменимым источником вдохновения для авторов. Это способствует появлению совершенно новых креативных решений для начинающих дизайнеров. Авторы провели опрос с целью выявления мнений студентов и магистрантов, ответы на которые помогут усилить мотивацию респондентов к проектной деятельности, возможности для развития творческой активности.

Ключевые слова: одежда, дизайн, анкетирование, творческий, подход, обучающиеся.

L.K. Shildebayeva, U.S. Sakenova
Korkyt Ata Kyzylorda University (Kyzylorda, Kazakhstan), lyazzatk.sh.2007@mail.ru

NATIONAL COSTUME AS A SOURCE OF CREATIVITY OF STUDENTS

Abstract. When students create new samples of design objects, the national costume becomes an indispensable source of inspiration for the authors. This contributes to the emergence of completely new creative solutions for novice designers. The authors conducted a survey to identify the opinions of students and undergraduates, the answers to which will help strengthen the motivation of respondents to project activities, opportunities for the development of creative activity.

Keywords: clothing, design, questionnaire, creative approach, students.

Введение

Современному обществу – в век загруженности обучающихся получаемой информацией – при профессиональной подготовке в системе высшего образования требуется творческий подход в деле овладения знаниями для будущей деятельности. Современный быстроменящийся прогресс, научно-технические достижения, внедряемые в жизнь каждого члена общества, заставляют по-другому реагировать сегодняшней обучающегося, меняя взгляд на практическое использование знаний и теоретическое мышление молодежи. Поэтому они должны уметь использовать гиперинформационный натиск, встречаемый во время учебы, просеивать многочисленные данные, обобщать и разбираться в многочисленных ссылках и контентах, в то же время оптимально их применять, чувствовать прогнозы по результатам деятельности, вкладывая все свои творческие возможности.

Научно-исследовательская деятельность обучающихсядает возможеность проявить неповторимость, индивидуальность, умение проявлять себя в различных направлениях при подготовке соответствующих кадров вузами республики[GarashkinaN.V., 2022].

В новых условиях рыночных отношений отчетливо вырисовывается новая специфика и новые черты специалиста-выпускника.

Кафедра«Дизайн и технологии»Кызылординского университета имени КоркытАта готовит кадры по образовательной программе «Дизайн костюма» для южного региона республики. При кафедре функционируют учебные мастерские «Технология материаловедения», «Декоративно-прикладное искусство и технология изделий», «Конструирование и проектирование одежды», «Этнодизайн», аудитории «Живопись и рисунок», «Отраслевое материаловедение и технология конструкционных материалов», «Декоративно-прикладное и дизайнерское искусство», студия «Изобразительное искусство». Мастерские оснащены современными промышленными машинами фирмы «Husqvarna», «Janome», «Brother», «Jack».Так как город Кызылорда находится на берегу реки Сырдарья, Кызылординкую область со своеобразной историей называют Землей Сыра.

Нами исследуются местные музеи с целью изучения художественно-конструктивных решений исторического национального костюма.

Известно, что национальная одежда отражает многовековую жизнь народа [ShildebayevaL., 2019]и изучение ее истории является для дизайнеров неотъемлемой частью создания образцов. Необходимо исследовать все виды элементов костюма - начиная от головных уборов до всех деталей исторического образа первоисточников, играющих своелбразную роль в познавательной функции одежды[Литвина И.П., 2018].

При изготовлении современной одежды важно не повторять точного подобия национального костюма, а на его основе моделировать другие образные изделия, которые бы отвечали требованиям времени. Не должно быть механического копирования отживших форм. Украшение вышивкой надо сочетать с самой моделью и конструкцией одежды, важно не перенасытить ее отделкой.

В виду того, что национальный костюм остается стабильным, а современная одежда постоянно меняется, делая скачки по своему синусоидальному графику (от макси до мини, от «минимализма» линий к «максимализму» и т.д.), дизайнеры на каждом следующем этапе развития моды используют то преимущество казахского костюма, которое наиболее соответствует современному направлению.

При проектировании современной одежды каждый раз надо определять, что именно и каким образом черпать из казахского костюма.Немаловажноезначение имеет и возраст человека – потребителя создаваемой модели: старшее поколение предпочитает спокойное, сдержанное решение, а смелая молодежь выберет броские и яркие мотивы.

Казахский национальный костюм очень удобен для езды на коне, верблюдах. Наравне с

утилитарными качествами, он выделяется неповторимостью благодаря украшению мехом, вышивкой, инкрустацией. По богатству одежды вышивками и другой отделке легко можно было угадать социальное положение казаха в обществе. Казахская национальная одежда, ее дополнения, предметы быта, убранства коня, верблюда покрыты разнообразными узорами, выполненными в технике аппликаций, вышивки, тиснения с преобладанием роговидных фигур, растительных элементов, комбинации геометрических фигур [Лобачева Н., 1989]. Очертания узоров и виды орнаментации по-своему варьируются у того или другого рода казахов. В геометрических орнаментах комбинируются узорные единицы. Широкие полосы могут чередоваться с узкими.

В орнаментации одного изделия могут использоваться формы, повторяющиеся в определенный промежуток. Орнаментация достигается сочетанием двух контрастных цветов. Прорезные аппликации четко очерчивают границы украшаемой одежды. Аппликации в одежде отображают принципы расположения вырезанного узора и его среза на двух разных по цвету плоскостях. Один и тот же рисунок выступает в одном образце как узор, а в другом – как фон в результате разных акцентов сочетания цветов.

Во время творческого процесса рождения новой модели художники-модельеры всегда пользовались образцами народного искусства. Нужно осторожно осваивать специфику национального костюма, умело используя его декоративное звучание, композиционные решения и удивительные орнаментальные традиции.Создавая костюм или проектируя одежду, художник каждый раз должен заново решать, что и в какой мере брать из неисчерпаемой сокровищницы народного искусства. Одежда по национальным мотивам должна быть строго функциональной, отвечать своему назначению[ShildebayevaL.K., 2019].

а) Кимешек

б) Свадебные костюмы

Рисунок 1. Национальные костюмы.

Для выявления студентов и магистрантов, готовых проводить свою творческую деятельность в направлении дизайна, нами составлена анкета (https://forms.gle/FjTHomVDX4P3Dbme6) для изучения взглядов респондентов. С помощью этой анкеты было проведен опрос среди обучающихся кафедры «Дизайн и технологии». Вопросы помогут выяснить взгляды будущих дизайнеров, укрепить мотивацию обучающихся к дизайнерской деятельности, возможности развития творческой работы.Анкета позволилаобучающимся оценить свое отношение к некоторым вопросам по созданию дизайна костюма и самому процессу обучения.Для составления вопросов были использованы разработанные нами детали национальных костюмов, варианты их декорирования при использовании различных орнаментов.

На рисунке 2 представлена диаграмма ответов на вопрос: «Вы считаете себя творческим человеком?». По ответам обучающихся видно, что 64,7 % респондентовс этим согласны. Но статистика показала, что 14,7 % все-таки еще в этом не определились.

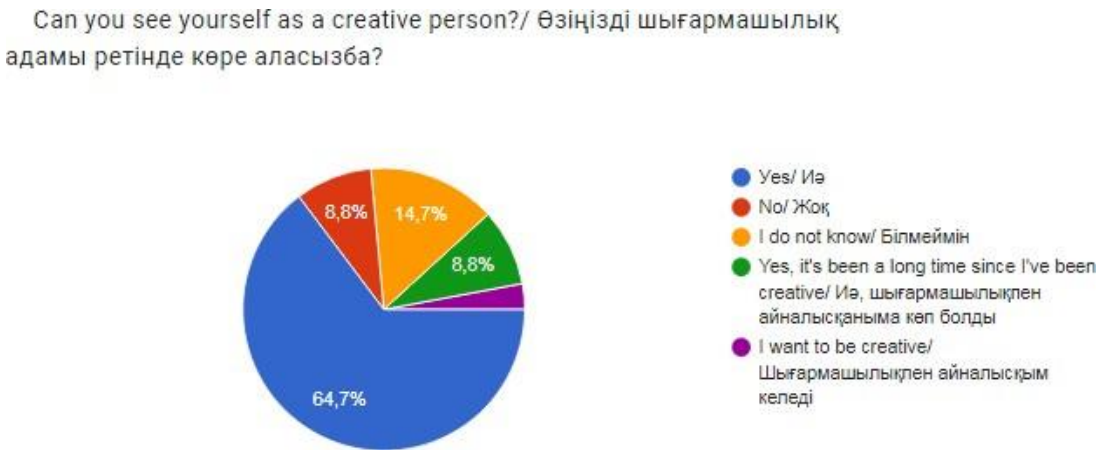

Рисунок 2.Ответы на вопрос: «Вы считаете себя творческим человеком?»

Здесь использовались разработанные нами основные детали национального мужского костюма, украшенные орнаментами. Для облегчения проведения анкеты (ведь репонденты отвечают качественно на короткие вопросы) были пронумерованы: 1 – головной убор «айыркалпақ», 2 – отворот головного убораи«айыркалпақ», 3 – воротник, 4 – рукав, 5 –полочка, 6 – спинка, 7 – передняя половинка брюк (рисунок 3).35,3 % респондентов оценили номер 2-ую деталь – отворот головного убора, наименьший процент опрашиваемых выбрали деталь номер 1-ую – сам головной убор и 17,6% из них одобрили все детали.

Среди вопосов был и такой «Какую версию полочки камзола, изображенную на рисунке (рисунок 3), вы бы выбрали?». Наибольшее предпочтение выпало на варианты А и С, а наименьшее на В и Е.

а) мужской костюм б) женский камзол

Рисунок 3. –Образцы расположения орнаментов на деталях национального костюма.

Выводы

Изучение истории создания национального костюма своего края и является отправной точкой для разработки новых художественно-конструктивных решений современной одежды с элементами традиционного искусства. Являясь источником для вдохновения, национальный костюм вдохновляет обучающихся для создания образцов изделий, порождает новые творческие возможности начинающих дизайнеров.

При своеобразном подходе к обучающимся для создания неповторимых объектов дизайна изучении истории является незаменимым элементом творческого подхода.

Авторами предложены варианты порождения творческих начал к дизайну объектов изделий через призму истории национального костюма.

Список использованных источников

1. GarashkinaN.V., DruzhininaA.A. (2022) Personal and professional development of students – future teachers with the use of blended learning. PerspektivyNaukiiObrazovania, 58(4), 128-140[Электронныйресурс]: DOI:https://doi.org/10.32744/pse.2022.4.8 (дата обращения: 17.02.2023).

2. Shildebayeva L., Afanaseva N., Seitmuratov A. (2019)The establishment of the basic elements of modeling and digitalizationin the design of parts of an object. News of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. Series of Geology and Technical,5, 437, 215-222 [Электронныйресурс]: DOI: https://doi.org/10.32014/2019.2518-170X.145 (датаобращения: 17.02.2023)

3. Литвина И.П., Чуканова В.В. (2018) Казахские саукеле как составная часть информационной базы исторических аспектов образования, использующей международный опыт поддержания народной традиции. Современное образование: традиции и инновации, 3, 58-64.

Лобачева Н., Сазонова М. (1989) Традиционная одежда народов Средней Азии и Казахстана. М.: Наука, 255 [Электронный ресурс]: URL: https://core.ac.uk/download/162465088.pdf(дата обращения: 19.02.2023).

УДК 378.147.227

Л.К. Шильдебаева
кандидат технических наук, ассоциированный профессор
А. Болатбеккызы, Р.Р. Орынбаева
магистрант, Кызылординский университет имени Коркыт Ата
(Кызылорда, Республика Казахстана), E-mail: lyazzatk.sh.2007@mail.ru

РОЛЬ ОСНОВ КОММЕРЦИАЛИЗАЦИИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ

Аннотация. В данное время почти нет примеров коммерциализации технологий, в связи с тем, что бытуют неправильные представления об этом процессе и возможности использования. В связи с этим необходимо использование в процессе обучения студентов основ коммерциализации технологий. Проведена анкета среди обучающихся, дающая возможность для поддержки современных обучающихся, преподавателей и ученых в этих вопросах.

Ключевые слова: коммерциализация, технологии, обучающиеся, анкета, интеллектуальная, собственность.

THE ROLE OF THE BASICS OF COMMERCIALIZATION IN THE PROCESS OF STUDYING AT THE UNIVERSITY

Shildebayeva Lyazzat
Bolatbekkyzy Aidana, Orynbayeva Raushan Korkyt Ata Kyzylorda University
(Kyzylorda, Republic of Kazakhstan)

Annotation. Currently, there are almost no examples of commercialization of technologies, due to the fact that there are misconceptions about this process and the possibility of use. In this regard, it is necessary to use the basics of technology commercialization in the process of teaching students. A questionnaire was conducted among students, giving an opportunity to support modern students, teachers and scientists in these issues.

Keywords: commercialization, technology, students, questionnaire, intellectual, property.

Введение

В настоящее время при изменении названия министерств в Республике Казахстан (разделение на два министерства: МНиВО РК и МП РК) требуются преобразования в казахстанской науке, которые в первую очередь связаны с изменениями в системе управления и схемах финансирования исследований (заседание Правительства спублики Казахстан. 14.02.2023 г.). Кроме того, наука в стране по-прежнему считается государственной - организация в значительной степени принадлежит ему и платит заработную плату ее служащим. Если говорить о западных странах, то в большинстве их значительная доля научных исследований и разработок проводится в лабораториях и исследовательских центрах, имеющих частную форму собственности (Tu, Yibo, 2023).

А связанные с этим вопросы были подняты самими иностранными экспертами на встречах с представителями офисов трансферта и коммерциализации технологий казахстанских научно-исследовательских институтов и учебных заведений. Как отметили зарубежные эксперты - частные инвесторы готовы спонсировать научные проекты только в случае гарантированной последующей прибыли. Более того, если частные инвестиции (Hsu, D. H., 2023), финансирующие права интеллектуальной собственности в науке, рассматривают это как приобретение или сам продукт, который имеет определенную коммерческую прибыль и в будущем способен приносить значительные выгоды. Поэтому работа должна быть подготовлена с учетом обоснованных бизнес-планов, мониторинга всех финансовых и рыночных рисков, а также экономических и технологических преимуществ.

Коммерциализация технологий означает процесс инвестирования в перспективные научные разработки. Но в современном Казахстане, в силу причин фрагментации бизнеса и науки, продвижение технологий по-прежнему осуществляется без учета специфических потребностей рынка и производства.

К сожалению, сегодня в Казахстане не так много примеров успешной коммерциализации технологий. Это связано с тем, что у соотечественников участников коммерциализации технологий не совсем правильные представления о механизмах использования текущего рынка объектов интеллектуальной собственности и возможности их использования. Особенно это заметно среди разработчиков различных проектов, которые понимают коммерциализацию своих разработок как возможность найти спонсирующие финансовые организации или частных лиц для реализации своих разработок и, следовательно, довольно легко относятся к проблемам оценки окупаемости научных исследований. Кроме того, авторы проектов недооценивают важность учета интересов и инвесторов.Все эти последствия, безусловно, усложняют деятельность и возможности разработчиков перспективных технологий для последующего применения их идей в Казахстане.

Создателем же дальнейших стратегических планов республики и внедрения идей в производственный процесс является молодежь, являющаяся основным компонентом сегодняшнего учебного процесса. Поэтому одним из главных требований к качеству образовательного процесса вузов является повышение познавательной активности студентов с использованием путей основ коммерциализации технологий, что является хорошим вдохновляющим мотивом, основанным на естественном качестве молодых людей узнавать что-то новое. К тому рыночные отношения при масштабировании бизнеса диктуют свои условия для реализации выпускников учебных заведений, когда молодой специалист сталкивается с мало-знакомыми жесткими требования к коммерциализации всех видов деятельности. В этом случае присутствие познавательной деятельности является одним из важных условий качественного проведения учебного процесса в современных вузах, направленных на развитие научных идей и предпринимательства.

Поэтому активность обучающего есть наиболее общая основа для разработки и внедрения различных методов обучения.

Целью данной статьи является использование в процессе обучения основ коммерциализации технологий как фактора повышения активности и развития познавательной деятельности обучающихся вуза.

Для распознания знаний, выявления активности молодежи и использования данных в процессе обучения их основ коммерциализации технологий нами разработана анкета из 11 вопросов среди обучающихся образовательных программ бакалавра 6В01409 – Профессиональное обучение (Художественный труд и специальные дисциплины); 6В01408-Изобразительное искусство и черчение (визуальное искусство, художественный труд, графика и дизайн), 6В02132-графический дизайн, 6В02133-Дизайн костюма, 6В02131 – «Декоративно-прикладное искусство" и магистратуры 7М01409-профессиональное обучение (Художественный труд и специальные дисциплины), 6В07260

– Технология пищевых продуктов кафедры «Дизайн и технологии» Кызылординского университета имени Коркыт Ата.

Итого в процессе анкетирования задействовано более 127 обучающихся студентов и магистрантов. Из них возраст обучающихся: 20-21 лет составляет 33,9%, 18-19 лет - 50,4%, 16-17 лет - 11,8%, старше 22 лет - 3,9% (рисунок 1).

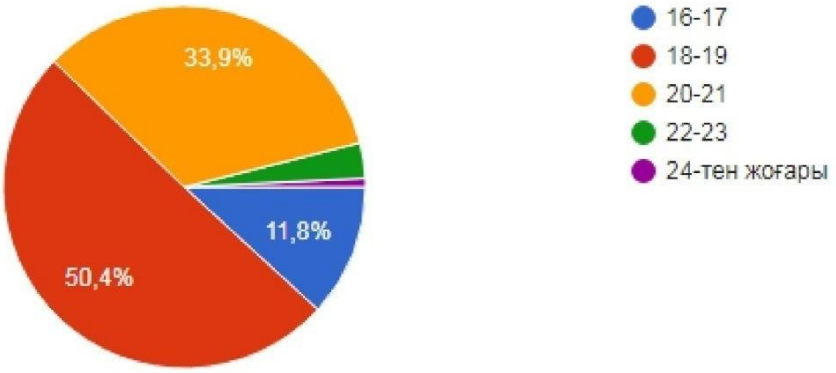

Рисунок 1. – Возраст респондентов, участвующих в опросе

Диаграмма показала долю участия в опросе обучающихся по всем образовательным программам кафедры «Дизайн и технологии» (рисунок 2).

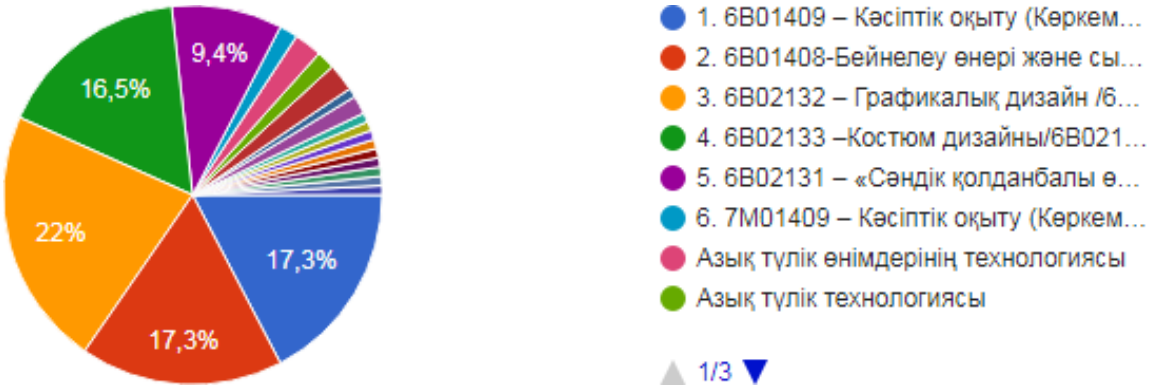

Рисунок 2. – Участие обучающихся образовательных программ кафедры в опросе.

На вопрос - слышали ли раньше про коммерциализацию технологий - 57,8% респондентов ответили, что не слышали, а 34,9 % слышали. Остальные обучающиеся вообще затруднялись ответить (рисунок 3).

Рисунок 3. – Осведомлённость опрошенных обучающихся про коммерциализацию технологий

А на вопрос «Считаете ли Вы себя финансово грамотным человеком? Дайте оценку своим знаниям» 54,3% обучающихся ответили – «У меня есть достаточные знания», 20,5% - «Очень хорошо знаю». К сожалению, 11% молодых респондентов признались, что у них нет знаний и умений по финансовой грамотности, а 13,4% опрошенных вообще затруднялись ответить на этот вопрос(рисунок 4).

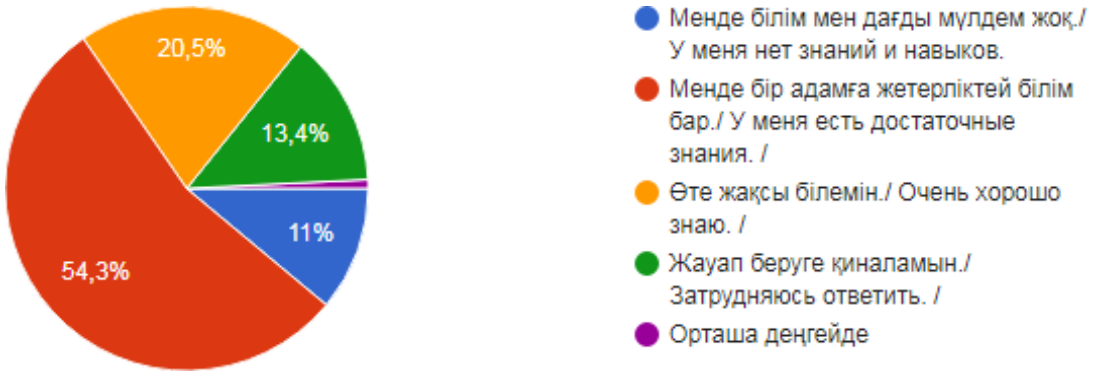

Рисунок 4 – Мнение обучающихся о своей финансовой грамотности

Поэтому, основываясь на результаты анкеты и на нашем собственном опыте активной деятельности в Офисе коммерциализации технологий Кызылординского университета имени Коркыт Ата, мы представляем некоторые проблемы и реалии, с которыми сталкиваются организации по коммерциализации технологий.

Для этого мы определим, кто является основными участниками – разработчиками и инвесторами - при коммерциализации технологий в образовательном учреждении.

Встречающиеся категории разработчиков проектов делится на:

- научные направления и научно-исследовательские направления с уже имеющимися источниками финансирования;
- научные организации без спонсирующих инвесторов, но с хорошим потенциалом по их поиску;
- малые инновационные компании без оборотных средств;
- выбывшие по различным причинам из организаций одиночки, но с риском для себя патентующих идеи.

Но время показало, что требуется сплоченный коллектив или организация для решения вопросов по коммерциализации технологий.

Лицо, занимающееся наукой ищет инвесторов, обращаясь в такие организации, как АО «Фонд науки», АО «НУХ «Байтерек», АО «Национальное агентство по развитию инноваций «QazInnovations» (ранее АО «Центр инжиниринга и трансферта технологий»), АО «ФРП ДАМУ» и другие международные, венчурные фонды, определенные компании, спонсирующих НИР для собственных нужд. Авторы считают, что каждый обучающийся должен знать эти организации для нахождения путей реализации творческих и исследовательских начинаний.

Если говорить о проблемах коммерциализации казахстанских технологий (https://nauka.kz/page.php?page_id=75&lang=1&article_id=33), то они возникают у ученых при исследовании технологий и заканчиваются внедрением их в производство и реализацию. К ним можно отнести:

- трудности выбора из многоотраслевой области науки конкретного направления при поиске исследования;
- недостатки в коммерческих оценках отечественных проектов, то есть коммерциализации запатентованных изобретений и идей авторов;
- недостатки и недоработки при создании экспериментального образца;
- слабый уровень юридических вопросов среди разработчиков по транферту технологий. Следовательно, имеются проблемы недоверия изобретателей самим инвесторам.

К особенностях же коммерциализации технологий в Республике Казахстан (Sevost'yanov, M. A., 2021), то сюда можно отнести имеющееся преимущество свободной ниши для деятельности в области коммерциализации местных технологий, благодаря этому наличие нераскрытых потенциалов казахстанских ученых и, следовательно, существование у них большой базы неиспользованных идей. Следующей особенностью является доступность технологий для зарубежных стран вследствие их низкой стоимости и недорогих цен на лицензирование изобретений и ноу-хау.

В настоящее время для заинтересованности в инновационной активности молодых обучающихся, что является большим потенциалом для развития экономики в республике, соблюдается ряд законов и постановлений правительства, что позволяет не только зрелым ученым, но и студента, магистрантам, докторантам пользоваться инструментами господдержки новых идей.

В заключение необходимо указать, что двигаясь за мировым уровнем и преодолевая все встречающиеся препятствия на пути коммерциализации технологий у казахстанской науки, процесс обучения молодежи, в частности обучающихся вузов основам этого направления, имеет неплохое начало. Но требуется дальнейшие исследования и поддержки современных студентов, магистрантов, докторантов, преподавателей по дисциплинам образовательных программ исамих ученых, особенно в вопросах лицензирования интеллектуальной собственности изобретателями Казахстана - относительно молодой республики, подающих большие надежды на будущее.

Список использованных источников

1. Hsu, D. H., & Kuhn, J. M. (2023). Academic stars and licensing experience in university technology commercialization. Strategic Management Journal, 44(3), 887-905. doi:10.1002/smj.3458.
2. 3.https://primeminister.kz/kz/news/azastanda-otandy-ylymi-zhobalardy-ekonomikada-oldanu-keeytiledi-23033.
3. Sevost'yanov, M. A., & Lysenkov, A. S. (2021). Sixth interdisciplinary scientific forum "New materials and advanced technologies". Russian Journal of Inorganic Chemistry, 66(8), 1055-1056. doi:10.1134/S0036023621080258.
4. Tu, Y., Ye, J., Yang, G., Zang, Y., Zhang, L., Wang, Y., . . . Yan, W. (2023). Slot-die coating fabrication of perovskite solar cells toward commercialization. Journal of Alloys and Compounds, 942 doi:10.1016/j.jallcom.2023.169104.
5. Заседание Правительства Республики Казахстан от 14.02.2023 г. https://www.youtube.com/watch?v=BYDzdJ8G8tw

UDC 378.14 (045)

Shkutina L.A.
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician E.A. Buketov Karaganda University,
Department of Preschool and Psychological and Pedagogical Training,Professor,
Kazakhstan, Karaganda, E-mail: arlarisa@yandex.ru

Mulikova S.A.
Associate Professor Academician E.A. Buketov Karaganda University, Kazakhstan, Karaganda
E-mail:mulikovasaltanat@mail.ru

Mukusheva S.B.
Candidate of Pedagogical Sciences,Academician E.A. Buketov Karaganda University,
Department of Preschool and Psychological and Pedagogical Training, Assistant Professor,
Kazakhstan, Karaganda, E-mail:mukusheva8sb@gmail.com

IMPLEMENTATION OF NON-FORMAL EDUCATION AT A UNIVERSITY BASED ON THE EXPERIENCE OF THE EUROPEAN UNION

Abstract. The EU allows for the key factors of non-formal education – personal motivation to study and the availability of a variety of educational resources.Based on the experience of the EU, universities in Kazakhstan are able to develop a special module for the introduction of non-formal education. As a result of the development and implementation of the module, students gain in-depth theoretical knowledge about non-formal education in the EU; students will form a holistic view and a comprehensive understanding of the implementation of non-formal education policy in the EU, practical skills in using the results of non-formal education by studying the EU experience

Keywords: non-formaleducation; EuropeanUnion; principles of non-formal education; draft curriculum of the module.

Аннотация. В ЕС учитываются ключевые факторы неформального образования – личная мотивация к учению и наличие разнообразных образовательных ресурсов.На основе опыта Евросоюза вузы Казахстана способны разработать специальный модуль по внедрению неформального образования.В результате разработки и внедрения модуля студенты получат глубокие теоретические знания о неформальном образовании ЕС; у студентов сформируется целостный взгляд и всестороннее понимание реализации политики неформального образования в ЕС, практические навыки по использованию результатов неформального образования путем изучения опыта ЕС.

Ключевые слова: неформальное обучение; Европейский Союз; принципы неформального образования; проект учебной программы модуля.

ThemottooftheEuropeanUnion (EU) «United inDiversity» is implemented in the EU's goals of promoting the peace and well-being of its citizens, as well as freedom, security and justice without internal borders [1]. The EU Member States recognize common values – integration, tolerance,justice, solidarity and non-discrimination. One of the urgent problems is the issue of quality and alternative education. In the context of globalization, the educational sphere, its types and forms throughout the world are being continuously transformed. Realizing that there is inflexible formal education, that cannot to promptly respond to the challenges of the time, has urged the EU to develop non-formal education. Non-formal education in the European Union covers almost all education aimed at a precise, freely chosen socially aligned goal.The EU acknowledges non-formal education through the construction of a personal development path, self-reliance on one's own abilities, extension of social relationships, and manifestation of emotional intelligence. The relevancy of developing the problem of non-formal education has increased due to the development of the idea of lifelong education. Non-formal education in the EU includes all activities outside formal education and with its certification acknowledged.

Among the main international actors declaring the importance of acknowledging non-formal education, it is necessary to give prominence to the United Nations and its main structures – UNESCO and the International Labor Organization, as well as the Council of Europe, the Organization for Economic Cooperation and Development, the European Union[3].

The fundamental principles of the EU non-formal education are accessibility and voluntariness. Non-formal education in the EU has a great «freedom» in choosing learning forms, methods, technologies that meet the needs of the students. In the EU, non-formal education enriches and develops a person's skills and abilities. This makes non-formal education an optimal tool for people with completely different goals. The EU non-formal education facilitates labor mobility, increases the openness and competitiveness of the market, makes it accessible for the population, makes it possible to consciously get the necessary knowledge and skills, and promotes integration.The problem is the need to develop not only the supply, but also the demand for educational services, especially among those passively being involved in the learning process. The EU countries have different forms of support for non-formal education - from the state and private enterprises.

Today, the EU countries remain the most successful in international integration groups. From this point of view, European non-formal education studies can be seen as the development of positive international experience. This is beneficial not only for the European region itself, but also for any other regions worldwide that actively promote national educational processes[2].

Currently, the study of the European experience in introducing non-formal education as a whole is very limited.

Academician E.A. Buketov Karaganda University uses as non-formal education advanced training, professional retraining and vocational training programs, courses, lectures, seminars and trainings, including online ones.

However, there is a lack of courses on the implementation of EU experience-based non-formal education. Moreover, there are not enough lecturers who could teach European non-formal education studies. With the growing interest in studying the experience of non-formal education in the EU among students, there is a need to train skilled specialists in international studies that develop a European direction and European studies in general.

Thus, in order to increase interest in EU activities, encourage and facilitate the diversification of EU research at the national level, it is possible to develop a special module.

The purpose of the module is to heighten interest in and focus on European studies by examining the theoretical background and practical experience of non-formal education in the EU. The target group of the module is students of pedagogy major programs who are actively interested in the study of the European non-formal education process.

The draft curriculum of the module includes issues related to the theoretical and practical aspects of EU non-formal education, which determine the need to apply various methods, such as: flipped classroom, discussions and debates, case studies, brainstorming, problem lectures, role-playing games, etc.

These methods are basically in line with the student-centered approach, since they involve collaborative learning and both the student and the teacher are participants in the learning process.

The combination of these methods enables to form effective professional competencies.

Upon completion of the module, students will gain in-depth theoretical knowledge about the trends in non-formal education in the EU, and practical knowledge on the use of European experience in organizing non-formal education. Students should know how to analyze the EU's activities in organizing and implementing non-formal education, critically analyze and speak in public, which are the main results.

In general, the module offers to students an insight into European educational policy that students have no idea about. Thus, the proposed module will heighten the interest in the EU efforts, encourage and facilitate diversified EU research at the national level. Moreover, all the worked out learning materials under the «Non-formal Education: European Experience» module, after the project has been implemented, can be used as the basis for the formation of a European path as part of the pedagogy major programs.

The introduction of the module «Non-formal Education: European Experience» will provide a holistic view and a comprehensive understanding of the implementation of non-formal education in the EU, its goals, areas of focus, legal, political and institutional mechanisms for the educational policy regulation through the use of project and problem-based teaching methods, critical analysis methods, case-stage.

The module will facilitate forming professional competencies of teachers for organizing the EU non-formal education. The module is focused on developing professional competencies that are important for employment and will favor career advancement.

The teachers' efforts to study the experience of EU non-formal education and disseminate it among students through various teaching methods as part of the project will greatly increase the outcome from European research in the field of non-formal education, as well as the spread of European educational traditions in non-European countries.

The learning outcomes during the lifespan of the project will be used in the module activities.

Firstly, the theoretical and practical results will be used in the round table discussions, which are planned to be held during the second academic year and are intended for teachers, students, scientists and education specialists. This effort will facilitate catching public and academic eyes to issues related to non-formal education and its regulation. The round table agenda will be customized to discussions with concerned persons on various non-formal education issues.

Secondly, following teaching and research activities, key teaching staff will publish and present to a wide range of students and other concerned persons the monograph «Non-Formal Education: European Experience» in the last year of the project lifespan. The content of the module will be systematized as part of the monograph. The monograph will be at free access in the university library and will provide students with an additional opportunity to study on their own European non-formal education policy. Key teachers being involved in international conferences and making their annual publications are worth noting.

Thirdly, for a wider dissemination of the project results, a Massive Open Online Course (MOOC) –2 Non-formal Education: European Experience» will be designed. Through the MOOC, the project results will be disseminated once completed in a wider academic space, while reaching a growing number of students, professionals and other concerned groups. Various distance learning methods will facilitate the successful implementation of MOOCs.

The module involves knowledge and understanding of the main EU trends in the transformation of non-formal education – the basics, concepts and approaches of the EU non-formal education policy. Following the results of the module study, students know how to: apply methods for analyzing the results of non-formal education; elicit problems of organizing non-formal education in the EU countries; use modern information technologies and software in addressing educational challenges; search for and analyze the best practices of non-formal education; analyze legal and policy documents and non-formal education programs; assess the possible risks of the implementation of non-formal education; formulate proposals for addressing emerging challenges in education. In this regard, the proposed module will heighten interest in the EU educational experience, encourage and facilitate the diversified EU studies in Kazakhstan.

The growing embrace of Europe will bolster European learning, which will create new opportunities for university graduates and become the blueprint for future European knowledge poles, stimulate and promote the diversified European studies in Kazakhstan.

References

1. Багаева А.В. Правовые основы европейской интеграции: учебно-методическое пос. / А.В. Багаева, Л.О. Терновая. – М.: Этносоциум, 2015. – 292 С. https://studylib.ru/doc/2265603/pravovye-osnovy-evropejskoj-integracii

2. Europeanguidelinesforvalidatingnon-formalandinformallearning. Luxembourg: PublicationsOffice. Cedefopreferenceseries; № 104. http://dx.doi.org/10.2801/008370

3. Kicherova M., Zyuban E., Muslimova E. Non-formal and Informal Learning: International Recognition Practices (https://cyberleninka.ru/article/n/neformalnoe-obrazovanie-mezhdunarodnyy-opyt-priznaniya-kompetentsiy/viewer)

ӘОЖ 74/75 (7.01)

Карипбаев Ж.Б., бейнелеу өнері және дизайн кафедрасы, аға оқытушы
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қазақстан, Қарағанды, zhasulankaripbaev@mail.ru

БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНДЕГІ КӨРКЕМДІК СЮЖЕТ ЖӘНЕ КОМПОЗИЦИЯ

Аңдатпа. Бейнелеу өнеріндегі көркем бейне жайын сөз еткен тұста көркем образға және сюжетке суреткер санасында танымдық және шығармашылық үрдістер нәтижесінде жан-жақты екшеленген және бейнелі заңдылықтар арқылы қайта жасалған әсерлі көркем шығарма деуге болады. Сюжетке тән ерекшеліктер белгілі бір оқиғалар жүйесі суреттелетін шығармаларға қатысты. Мұндай шығармаларға тарихи және кескіндеме жанрларына арналған шығармалардың бәрі және эпикалық шығармалардың басым бөлігі жатады.

Көркем шығармашылықта басқа-да құрамдас бөлшектері сияқты, композицияны да шығарманың негізгі мазмұнымен тұтастығы қарастырылған. Сонымен қатар, шығарманың көркемдік маңызы сюжетте ғана емес, оның көркем шығармашылықпен игерілген композициялық сипатының тереңдетіле бейнеленуіне қатысты.

Кілтсөздер: **с**южет, көркем образ, бейнелеу өнері, шығармашылық, жанр, кескіндеме, композиция, суреткер, натюрморт, портрет, табиғат жанры, көркемдік маңызы, стиль, көркем дүние құрылымы, тұтастық, лирикалық туындылар.

Аннотация. Говоря о художественном изображении в изобразительном искусстве, можно сказать, что художественный образ и сюжет-это впечатляющее художественное произведение, которое в результате познавательных и творческих процессов в сознании художника было всесторонне скомпоновано и воссоздано через образные закономерности. Характерные особенности сюжета касаются произведений, в которых описывается определенная система событий. К таким произведениям относятся все произведения, посвященные историческому и живописному жанрам, и большая часть эпических произведений.

В художественном творчестве, как и в других составляющих, рассматривается целостность композиции с основным содержанием произведения. При этом художественное значение произведения относится не только к сюжету, но и к углубленному воплощению его композиционного характера, освоенного художественным творчеством.

Ключевые слова: сюжет, художественный образ, изобразительное искусство, творчество, жанр, живопись, композиция, художник, натюрморт, портрет, жанр природы, художественное значение, стиль, структура художественного мира, целостность, лирические произведения.

Annotation. Speaking about the artistic image in the visual arts, we can say that an artistic image and plot is an impressive work of art, which as a result of cognitive and creative processes in the artist's mind was comprehensively composed and recreated through figurative patterns. The characteristic features of the plot relate to works in which a certain system of events is described. Such works include all works devoted to historical and pictorial genres, and most of the epic works.

In artistic creativity, as in other components, the integrity of the composition with the main content of the work is considered. At the same time, the artistic significance of the work refers not only to the plot, but also to the in-depth embodiment of its compositional character, mastered by artistic creativity.

Keywords: plot, artistic image, fine art, creativity, genre, painting, composition, artist, still life, portrait, genre of nature, artistic significance, style, structure of the artistic world, integrity, lyrical works.

В.В. Ванслов: «Көркем шығармашылық дегеніміз өмірдің (шындықтың) көркем образдағы (өнер формасындағы) ақиқатты (шыншыл) шағылысы (көшірмесі) іске асуы мүмкін емес қияли әдіс» деп тұжырымдайды.

Сюжет нақты бір көркемдік мәнде бола алады, яғни сюжет-авторлық мақсат та, композиция сол мақсатқа жетудің құралы. Егер сюжетті бейнелеп беруге болатын болса, сюжеттің көркемдік мәнін шығармада көрінетін көркемдік композициялық баяндау ерекшеліктері ғана жеткізе алады. Сюжет пен композицияның ара-жігін ажыратып қарастыру қажеттігі түрлі себептерден келіп туындайды. Кейде суретші пайдаланған даяр композиция сюжетке айналған кезде көркемдік өңдеуге ұшырайды.

Біріншіден, мұндай даяр композиция өмірдегі нақты оқиғаларға негізделген шығармаларда жиі кездесуі мүмкін; екіншіден, бір суретшінің жасаған композициясы екінші суретшінің шығармасында мүлде жаңа сападағы көркемдік сюжетке ұласып жатуы да ықтимал. Бір ғана сюжет суретшінің шеберлігіне байланысты әр түрлі көркемдік сипатқа ие бола береді. Сюжет шығарма стилімен, көркем дүние құрылымының ортақ заңдылықтарымен тығыз байланысты [1, Б. 25].

Демек, шығарманың көркемдік маңызы сюжетте ғана емес, оның көркем шығармашылықпен игерілген композициялық сипатының тереңдетіле бейнеленуіне қатысты.

Шығарма сюжетінде өзара байланыстағы бірнеше көркемдік жүйе қамтылуыда мүмкін. Сондай-ақ, шығарма сюжеті шығармада суреттелген оқиғалармен ғана шектелмей, суретшінің рухани әлеміндегі түрлі өзгерістерді, ой-сезім ағынын да қамтып отырады.

Сюжет пен композицияның ажырата түсіну арқылы көркем шығармадағы әдіс-тәсілдерді, оның сырын, мән-маңызын тереңдей ұғынуға, суреткерлік ой мен сезімге бойлау арқылы көрерменнің өзі де түрлі көркемдік әсерді бастан өткеруге мүмкіндік алады. Көбіне-көп сюжет шығармадағы оқиғалар жүйесі ретінде көрінеді. Оның сыры сюжетті шығармалардың басым бөлігі аса маңызды қоғамдық конфликтілерді көркемдік тұрғыдан қарастырады және оларды суретші жасаған біртұтас композиция көрінісінің ішінде бейнеленеді. Сюжетте композициялық шешімді қозғалыс үстінде, яғни дамуы, шешілуі, салдары арқылы көрсету шығармашылық даму тенденцияларын, оның заңдылықтарын түсінуге ықпал етеді. Осыған орай, шығармадағы сюжеттің алуан сипаты көркемдік ролін дұрыс түсінуге қажетті кейбір негізгі сәттерді атап өткен жөн.

Біріншіден, суретші шығарманың мәнінде дендей бойлауы арқылы сол шығармада бейнеленген образдың жан-дүниесіне тереңдей үңіледі. Екіншіден, суретші өз шығармасының мазмұнын құрайтын композициялық ақыл-ойыменде, сезіміменде бірдей өзі араласуына тура келеді. Сол арқылы шығарманың даму логикасына автордың өзі бейнелеп отырған көркемдік деген бағасы, түсінігі, көркемдік көзқарасы танылады; соның әсерінен суретші өзі қаласын-қаламасын, өз танымында маңызды деп бағалағанды көрермен санасына сіңіруге ұмтылады. Үшіншіден, әрбір үлкен суреткер өз дәуірі мен халқы үшін аса маңызды орын алатын шығармашылығында ғана назар аударады. Әрине, бұл айтылғандардан суретші өз дәуіріндегі оқиғаларды, тартысты ғана бейнелейді деген ұғым тумаса керек.

Шығармаларға өзек болған көркемдік ерекшеліктер дәуірлерденде алынуы ықтимал.

Алайда көркемдіктің түпкі мәні суретшінің өмір сүрген кезеңдегі қоғамдық талап-тілектермен орайласып жатады. Сюжет тарихи – әлеуметтік мәнге ие. Сондықтан сюжетті қарастыру кезінде, ең әуелі шығарманың негізінде қандай қоғамдық тартыс жатқанын және оның қай тұрғыдан бейнеленетінін айқындап алу қажеттігі туындайды. Қоғамдық тартыс пен сюжетті сөз еткенде, олардың ара-қатынасын тым қарабайырландыруға немесе теңестіріп жіберуге болмайды. Бір ғана конфликтінің өзі түрлі сюжетте түрлі сипатта көрініп, түрлі мәнге ие болуы мүмкін [2, С. 107].

Сюжет құрылысында суретшінің көркемдік шеберлігі айрықша маңызды. Сюжет өз міндетіне толық, жету үшін, біріншіден, іштей тиянақталуы, яғни суреттелген тартыстың даму сипаттары, себеп-салдары толық ашылып көрсетілуі қажет.

Екіншіден, көрерменді өзіне баурап алып, суреттелген оқиға дамуындағы әрбір көріністің, әрбір детальдің мәніне ойлана үңілдіруі қажет. Сюжеттің көркемдік тартымдылығына қол жеткізу үшін суретшінің қолданатын құралдары сан қилы.

Суретшілердің бірі көрерменді бірден баурап әкететін аса өткір жағдайларды таңдайды. Екінші бірі көрермендер зейінін әуелі кейіпкерлердің тосын әрекеттеріне аударып алып, сол төңіректе, сол әрекеттердің

себептері жайында ойландыра отырып, кейіпкер әрекеттерінің негізгі себептерінің мәні туралы ойландырып қояды. Сюжетке тән бұл ерекшеліктер белгілі бір оқиғалар жүйесі суреттелетін шығармаларға қатысты.

Мұндай шығармаларға тарихи жанрларға арналған шығармалардың бәрі және эпикалық шығармалардың басым бөлігі жатады. Өйткені, кей жағдайларда эпикалық шығармаларда табиғат көрінісі немесе сыртқы дүние әсерінен туған ой-сезім қозғалысы бейнеленіп, оқиғалар жүйесі болмауы да ықтимал. Ал наюморт жанырына арналған тартысқа толы оқиғалар болмайтыны белгілі. Алайда көзге ұратын оқиға жоқтығына қарап, ол дүниелерді сюжетсіз деуге болмайды. Мұндай туындыларда адамның ішкі жан дүниесіндегі ой-сезім арпалысы, көңіл-күй өзгерісі түрлі сипатта көрсетіледіде, лирикалық туындылардағы сюжетті түрлі заттар, әлеміндегі түрлі құбылыстар, толқыныстар айқындайды.

Суретші портрет жанрында өзі бейнелеп отырған характерлер мен жағдайлар, адамдар арасындағы байланыстар мен қарама-қайшылықтардың шынайы сипатын ашып танытуда сюжеттің мүмкіндігіне сүйенеді. Осылардың бәрін бейнелеу шығармада алға тартылған проблемалардың мәнін ашуға, идеяға ықпал етеді. Шығарма кейіпкерлерінің өзара қарым-қатынасы мен байланысы көркем туындыда түрлі сипатта болады. Бірақ түпкі мәні шығарманың негізгі идеясын ашуға бағытталған. Алайда бұдан образдар жүйесін бір қалыпта алуға болмайды.

Портрет жанрындағы образ характерлер негізгі идеяға, негізгі оқиғаға байланысты бола отырып, өзіндік даралығында сақтап қалуы шарт. Классикалық үлгідегі көркем туындыларда күрделі де тұтастық сипатта көрінетін сюжет экспозиция, байланыс, әрекет дамуы, шарықтау шегі, шешілу сияқты бөлшектерден тұрады. Көптеген шығармаларда суретші кейіпкерлердің шығармадағы өрбитін сюжет қарсаңындағы жағдайын, олардың мінез-әрекеттеріндегі қалыптасып үлгерген немесе қалыптаса бастаған кейбір белгілерді, олардың дамып-жетілуіне ықпал етуші кейбір факторлар жайын бейнелейді.

Мұның бәрі суретшіге өз образдарының шығармадағы тартыс кезіндегі іс-әрекеттерінің заңдылығын дәйектеу үшін қажет. Шығармадағы негізгі образға дейінгі кейіпкерлердің қалыптасу деңгейін және олардың мінез-құлық, әрекеттерінің кейбір басты тұстарын суреттеу образ деп аталады. Образдың міндеті – кейіпкерлердің шығармадағы кейінгі әрекеттерін дәйектеу, негіздеу болып табылады [3, Б. 27].

Көркем образ – үнемі шығарма басында кездесе бермей, кейде шығарма соңында да беріледі. Қалай болғанда да, көркем образдың міндеті біреу, ол-кейіпкерлер қалыптасқан ортамен үйлесіп, олардан кейінгі үйлесетін заңдылықты дәйектеу. Көркем шығармаларда образдың ерекшеліктері кейде жеке бір кейіпкердің бейнесі арқылы тікелей берілуі ықтимал, немесе көрермен санасында-автор көрсетіп отырған жағдай мен тартыстық өрбіп-өрістеуі барысында жанама түрде пайда болуы да мүмкін. Кейінгі жағдай, көбінесе, көркем шығарма өзегіндегі сюжетті болып өткен оқиға ретінде емес, дәл сол сәтте болып жатқан сипатта бейнеленгенде орын алады.

Көркем шығармашылықтың басқа да құрамдас бөлшектері сияқты, композицияны да шығарманың негізгі мазмұнымен тұтастыққа қарастыру қажет. Солай еткенде ғана көркемдікті талдау шығарманы дұрыс түсінуге, бейнелердің мәні мен маңызын кейіпкерлердің әрқайсысының өзіндік орнын дұрыс тануға әсерін тигізеді. Көркемдік өмірдегі сияқты, көркем шығармадағы оқиғалардың, құбылыстардың, образды ой-сезімдердің т.с.с. Бәрініңде басталуы, аяқталуы болуы шарт. Соған орай, көркем шығармадағы образды қарастырғанда, ең алдымен, байланыс және әрекет дамуын айқындау қажеттігі шығады. Көркемдік әрекет дамуы шығарма мазмұнында аса үлкен мәнге ие.

Көркемдік әрекеттердің шығармада негізделетінін жоғарыда айтып өттік, ал көркемдік әрекет дамуында суретші суреттеп отырған образдар арасындағы байланыстар мен қарама-қайшылықтар анықталады, көркемдіктің түрлі қырлары ашылады, композицияның қалыптасуы беріледі. Яғни байланыс көрерменді шығармадағы образды түсінуге бағыттаса, әрекет дамуы сол шығарманың шешілуіндегі көркемдік ізденістерді аңғартады.

Шығармада суреттелген әрекет дамуының ең жоғарғы шиеленіс биігіне жеткен тұсы композицияның шегі деп аталады. Шығарманың көркемдік мазмұндық мәні композициясы қойылған талаптардың ең жоғарғы шегіне келіп тірелуіне жатыр. Эскиз-шығармадағы негізгі сюжет дамуына өзінше кіріспе іспетті. Алдағы әрекет дамуынан алдын ала хабардар ете отырып, эскиз жасау шығармадағы көркемдік әрекет, оқиғалардың алғашқы себептерін ашып көрсетеді. Бұл себептер кейде уақыт жағынан тым ертеде болуыда ықтимал. Қалай болғанда-да композициялық баяндалған себептер белгілі бір дәрежеде шығармада өрістейтін оқиғалар мен жағдайлардың басты мәнін ашуға бағытталады.

Композиция шығармада бейнеленген әрекет, оқиғалардың ең ақырғы шешімнің бейнеленуі. Композицияны суретші шығарма шешімі кейіпкерлер әрекеттердің даму бағытын, олардың көркемдік үлесімен түпкілікті толық аңғарған кезде көбірек пайдаланады.

Сонымен қоса, түстермен жасалған эскиз арқылы өзі бейнелеген образ туралы авторлық үкімін ерекше айқын сездіре алады. Міне, композицияның маңызды элементтері осындай. Алайда бұлардың бәрі бірдей барлық шығармада болуы шарт емес. Бірі болған жағдайда бірінің болмауы әбден мүмкін. Суретші өз

шығармасында суреттелуге тиісті оқиғаның немесе құбылыстың жалпы жобасын, яғни нені жазатынын, не үшін жазатыныны белгілеп алды делік. Сонда ол шығарманы неден бастау керек? Немен аяқтау керек? Ол қандай бөліктерден тұрады? Көрерменге ең алдымен және содан кейін нені айту керек? Бұлар-суретші алдында композицияға қатысты туындайтын сауалдар.

Олай болса, композиция дегеніміз не? Анықтамадан бастар болсақ, латын тілінде «орналастыру, құрастыру, біріктіру» деген мағына беретін композиция-көркемдік түрлердің орналасуы және ара қатынасы, яғни шығарманың мазмұны мен жанрынан өрбитін туынды құрылысы. Композиция шығарманы біртұтас дүниеге айналдыруға ықпал етеді.

Композиция пішіндік бөлшектерді тұтастырып, идеяға бағындырады. Композиция қағидалары-эстетикалық таным қортындысы; олар ақиқаттың тереңде жатқан өзара байланысын танытады. Композиция өзіндік мазмұнға ие, оның құралдары мен тәсілдері суреттелген құбылысты қайта жаңғыртып мәнін тереңдетеді. Бұларды жеке-жеке емес, біртұтас композициялық ұстаным негізінде шешуге тура келеді. Белгілі бір дәрежеде суретшілер болашақ туындысының композициясын алдын ала белгілейді.

Сол себепті шығармашылық жұмыс үрдісінде алдын-ала жоспарланған композиция өзгеріске ұшырауы да мүмкін. Себебі шығарма үстінде суретші алдында түрлі мүмкіндіктер ашылды, ең алғашқы мүмкіндік образды баяндау үлгісін таңдауға қатысты. Оған түстерді жүйелеу қосылады. Түрлі эскиздер жасауға қатысты қалыптасқан үлгі ретінде байланыс, әрекет дамуы, шарықтау шегі және шешілуі сияқты бөліктерді атайтынымыз белгілі.

Композицияны талдап тану одан әлдеқайда күрделі де қызықты. Өткені жасалған түрлі эскиздер білінбей, тұтасып келуі де мүмкін. Шығармадағы көркемдік әрекет дамуыы түрлі композициялық ырғақта (баяу,жедел) көрініс тауып, шарықтау шегі бірнеше тұста ұшырасуы да ықтимал. Композиция-шығарманың сюжеттік-баяндаушылық жағымен қоса, оның образдық бітімін, характерлер сипатын да қамтитын ұғым. Шығармадағы белгілі бір дәрежеде өзге бейнелермен композициялық салыстырулар жасау арқылы да ашылады.

Бейнелеу өнерінің жанрлары түрлеріне қатысты композиция заңдарының айырмашылықтары болуы да тосын жәйт емес. Мәселен, табиғат жанры жайындағы композиция бөлшектердің қатарына шағын этюдтерда жатады. Бірақ, қалай болғанда да, кез келген жанрдағы туындыда шынайы көркемдік тереңдік композиция құрылымына образ араласқанда ғана игерілмек. Ал көркем шығармадағы образ дегеніміз – суретшінің дара шешімі өзіндік стиль машығы [4, Б. 2].

Көркемдік талаптың ең маңызды шартының бірі-композициялық тәсілдердің суретшінің өзіне ғана тән дара шеберлік тәсілдермен тығыз ұштасуы. Композицияның ішкі міндетіне көркем ой мен сезімнің үздіксіз қозғалысын реттеу жатады. Ол үшін композицияның әрбір бөлшегі бір-бірімен тығыз байланыста болуы шарт. Композициялық тұтастық пен сол тұтастықты құрайтын бөлшектер арасындағы байланыс қана көркем композиция кемелдігінің белгісі.

Табиғат жанрындағы шығармалардың құрылымында жиі кездесетін композициялық бөлшектің бірі – көркемдік әсемдік. Көркемдік-шығарма авторының ойы мен сезімнің шығармада тікелей көрінуі. Көркемдіктің жиі кездесетін кейбір үлгілері мен олардың композициялық мәніне назар аударып көрелік;

1) Кейде көркемдік арқылы суретші кейіпкерлер мен олардың әрекеттеріндегі өзінің бағалауынша ең маңызды деген тұстарға көрермен назарын аударуға, образды арттыруға ұмтылады.

2) Кейде бір кейіпкерге бағытталған көркемдік басқа бір кейіпкердің ой-сезімімен астасып жатуы мүмкін, бірақ көрермен бұл үлгідегі образды авторлық ой мен көркемдік сезімнің көрінісі деп қабылдайтыны белгілі.

3) Кейде суретші образды өз шығармасының сипаты мен міндетін айқындау мақсатында пайдаланады.

Шығарма мазмұнын тереңдету, кеңейту мақсатында немесе оның идеялық мәнін аңғарту үшін қолданылатын композициялық тәсілдердің бірі-образды сомдау.

Композициялық бөлшектердің бірі болып табылатын көркемдік тәсілдер - суреттеліп отырған құбылыстар мен мінездерінің мәнін мейлінше аша түсу үшін суретшінің кейде өзі бейнелейтін құбылыстар мен мінездерге кейбір сипаттарымен ұқсас, жақын боп келетін суреттер мен сәттерді бейнеленуі. Сондай-ақ кейбір шығармаларда көркемдік тәсілдер бейнелеп отырған кейіпкердің шын болмысын тікелей ашуға бағытталады. Суретші алда болатын оқиғаны барынша терең түсіндіру үшін оны алдын-ала соған іштей ұқсас жасалған эскиздер арқылы аңғартатын тәсілді қолданады. Бұл көркемдік аңдату болып табылады.

Шынай көркем туындыда табиғат көрнісінің бейнеленуі. Біз бұл тұста табиғат көрінісін бірегей суреттеуге арналған шығармаларға қатысты алып отырған жоқпыз. Әңгіме қандай-да бір көркем шығармадағы өзгеде көркемдік құралдармен қатар өзіне тән көркемдік-идеялық мән атқаруға тиісті табиғат жанрынан тұратындығы [5, Б. 3].

Табиғат жанры шығарманың тұтас идеялық-көркемдік мәніне қызмет ету үшін де, сондай-ақ шығармадағы жекелеген көріністерге, оқиғаларға, кейіпкерлерге қатыстыда қолданыла береді. Қалай болғанда-

да табиғат көрінісі өзгеде көркемдік ерекшеліктерімен тығыз байланыста тұрып, көркем шығарманың тұтас дүние болып шығуына әсер ететіні анық.

Натюрморт жанры – шығарма кейіпкерлерінің тұрмыс-тіршілігіне қатысты түрлі заттар мен құрал-жабдықтардың бейнеленуі. Бұларды бейнелеу де, табиғат көріністерін суреттеу сияқты, шығарманың негізгі идеясын ашуда, кейіпкерлерді айшықтауда идеялық-көркемдік рольге ие. Натюрморт көбінесе тар ауқымда, яғни жекелеген кейіпкерлерге қатысты ғана қолданылады. Бейнелеу өнеріндегі көркем бейне жайын сөз еткен тұста образға «нақты өмірлік шындықтан аянып, суреткер санасында танымдық және шығармашылық үрдістер нәтижесінде жан-жақты екшеленген және бейнелі нақыштар арқылы қайта жасалған әсерлі де көркем өмірлік шындық» деп сипаттама беруге болады.

Еске түсірер болсақ тұста көркем образ- көркемдік шындықты игеру мен қайтадан қорытып, жаңадан жасап шығарудың өнерге ғана тән ерекше тәсілін сипаттайтын көркемдік категория. Сонымен бірге көркем шығармада жасалған алуан құбылыстарды да, «образ» деп атаймыз деген де түсінік берілген болатын. Демек, «образ» ұғымын екі мәнде қарастыруға болады. Яғни, «образ» ұғымы 1) кең ауқымда алып қарасақ, шығармадағы көркем өмірлік шындық; 2) одан гөрі тарлау аясында алар болсақ, айшықты форма деген мағынада қолданылады.

Образдың екінші мәні қолданыста ұдайы жүретіндіктен, образ-көркем шығармадағы адам бейнесі ретінде көпшілік түсінігіне жақын тұрады. Біз де бұл тұста образдың екінші мәніне, яғни шығармадағы көркем бейне ретінде қарастырамыз. Бейнелелеу өнерінің ең басты өлшемі – көркемдік. Бейнедегі нақышталған өмір суретшінің ой сүзгісінен екшелеп шыққан көркемдік әлемі, бейнедегі адам -көркем бейне. Көркем шарттарының ең қарапайым, әрі ең негізгісі-көркемдік шындық. Көркемдік шындық-суретші санасында екшеленген көркем суретке айналған өмір шындығының бейнелі көрінісі. Көркемдік шындық көркем образ арқылы жасалады. Шынайы өмірде әрбір адам қандай маңызға ие болса, көркемдік әлемінде көркем бейне де, нақтылай айтқанда, сондай роль атқарады [6, Б. 3].

Пайдаланылған дерек көздердің тізімі

1. Байжігітов Б.К. Бейнелеу өнерінің философиялық мәселелері // Кеңістік пен уақыт ырғағындағы тұрақты сурет үлгілері / Алматы, 1998, Б-78.

2. Нұрланова К.Ш. Символика мира в традиционном искусстве казахов // В.кн Кочевники. Эстетика, Алма-Ата, 1993. С- 208.

3. Орынбеков М.С. Қазақ философиясына кіріспе // Қазақстан Республикасы Ұлттық Ғылым академиясының хабары – Қоғамдық ғылымдар сериясы. 1993, №3. Б- 2.

4. Балкенов Ж.Ш., Құрымбаев А.П. Көркемдік іс-әрекеттерде түр мен түстерді қолданудың мүмкіндіктері. «Кәсіби білім берудің қазіргі мәселелері» // Халықаралық ғылыми-тәжрибелік конференция материалдары 2015.- Б.199-202.

5. Карипбаев Ж.Б. Кескіндеме өнеріндегі ұлттық тұрмыстық жанрдың ерекшеліктері // Вестник Карагандинского университета. Серия педагогика.–2012.– №3 97-102 б.

6. Балкенов Ж.Ш. // Қазақ бейнелеу өнерінде шығармашылық жүйесінің қалыптасу ерекшеліктері. Халықаралық ғылыми-тәжрибелік конференция материалдары –2015.-Б.180-182.

СОДЕРЖАНИЕ

1	К. Абдикалыков ДАМЫТА ОҚЫТУ ИДЕЯСЫНЫҢ ПРОБЛЕМАЛЫҚ ОҚЫТУДА ТИІМДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУЫ	3
2	Ж.С. Абдыракунова, К.С. Ахметкаримова, С.А. Одинцова К ВОПРОСУ О РАЗВИТИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ В ПЕРИОД ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ	7
3	С.К. Абишева , Н.В. Мирза О ВЛИЯНИИ ЦИФРОВОГО КОНТЕНТА НА ДЕТЕЙ РАННЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	14
4	А. Авил, М.Д. Есекешова ДУАЛЬДЫ БІЛІМ БЕРУ	18
5	А.І. Айбереген, А.М. Маханбет, А. Бейбит АУТИЗМ СИНДРОМЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚЫЗМЕТІН ДАМЫТУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	19
6	А.К. Айсабекова, Ж.А. Карманова, Ткаченко С.А. МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГА: СИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ ПОДХОД	25
7	Г.М. Аленова, К.М. Туганбекова К ВОПРОСУ О РАЗВИТИИ ИНКЛЮЗИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	28
8	С.Ж. Алшинбаева, Л.С. Заркенова ҮШІНШІ ДЕҢГЕЙДЕГІ ЖАЛПЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ ДАМЫМАУЫ БАР БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНДА ДИАЛОГТЫҚ СӨЙЛЕУДІ ДАМЫТУ БОЙЫНША ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	30
9	Zh. Alshynbayeva, S. Kenesbekova, G.Bolatbek IN PRACTICE-ORIENTED TRAINING THE EFFECTIVENESS OF SELF-EDUCATION	35
10	С.Е.Алшынбаева, А.А Төлеген, МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ	38
11	Аманжол Р.Y. КОЛЛЕДЖ БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ МӘНІ	41
12	Д.С Амержанова ,Қыяқбаева Ұ.Қ LEGO ҚҰРАСТЫРУ ЖӘНЕ ОНЫҢ БАЛАНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ РӨЛІ	43
13	А.С.Амирова ХАЙФЛЕКС ТЕХНОЛОГИЯСЫ АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТІҢ КӘСІБИ ТАБЫСТЫЛЫҒЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ	46
14	K.T.Analbekova PRACTICE-ORIENTED WORK AS A MEANS OF ACTIVATING PARENTS IN A KINDERGARTEN	52
15	K.T Analbekova, D.B.Molkei INTERACTION OF PRESCHOOL ORGANIZATIONS AND FAMILIES	54
16	В.В. Арсентьева, Р.С.Рабаданова ИГРОВЫЕ МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	61
17	А.К. Атеев ЗНАЧЕНИЕ ПРОФИЛАКТИКИ ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМИ НАВЫКАМИ	64
18	A.G. Akhmetova, Zh.A.Karmanova,Ya.Danek COGNITIVE FACTORS IN THE REPRODUCTION OF EDUCATIONAL MATERIAL	68
19	Ж.Б. Ахметжанова, А.Ғ. Мұқамеджан ЖАЛПЫ СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІ ДАМЫМАҒАН ЕРЕСЕК ЖАСТАҒЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛДІК ҚАБІЛЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТӘЖІРИБЕСІНЕ ӘДЕБИ ШОЛУ	71
20	Ж.М.Әкімжанова ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	77
21	A.E. Balgabayeva, A.R. Mukantaevna PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF DIGITAL LITERACY OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS	80
22	Р.К.Бегежанова ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ПЕДАГОГ-АССИСТЕНТ ПРОФЕССИОГРАММАСЫ	83

23	Г.Б.Бейсенбекова, И.Е.Салиева ПЕДАГОГ – ПСИХОЛОГТАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘДЕНИЕТІ	85
24	G.B.Beisenbekova, A.A.Alimbekova, A.A.Burakhanova FORMATION OF AESTHETIC CULTURE OF PRESCHOOL TEACHERS	88
25	G.K. Belgibayeva, A.S. Baimakhan, D. Jan FORMING THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS AT USING THE COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES IN THE ENGLISH LESSONS	91
26	В.С. Баулина, И.К. Орлова ПОСТРОЕНИЕ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ ТРАЕКТОРИИ РАЗВИТИЯ ШКОЛЬНИКОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ ЦИФРОВИЗАЦИИ	94
27	А.Т. Бахтыбаева CANVA.COM – ИНСТРУМЕНТ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СОВРЕМЕННОГО ПЕДАГОГА	98
28	В.В. Боброва, А.Н. Сакаева РАЗРАБОТКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ ПО ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ: ВЗГЛЯД ЭКСПЕРТА	102
29	A. Karoğlu, С.Ж. Бодиков, Г.А. Ахметжанова ИНТЕРЬЕРГЕ ҚОЙЫЛАТЫН ЭРГОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР	105
30	К.Д. Бузаубакова ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН РЕФОРМАЛАУ:ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КАДРЛАРДЫ ДАЙЫНДАУДЫҢ 3+2 МОДЕЛІ	109
31	А.К. Буртибаева, А.Х. Манабаева БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ КӨРМЕ ҚЫЗМЕТІ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ШАРТЫ РЕТІНДЕ	115
32	Э.Р. Волкова, И.К.Орлова ВИДЕОКАМЕРЫ В КЛАССАХ ШКОЛЫ	118
33	А.В. Воронин, Р.К. Гайнутдинов, В.Н. Самородов, И.А. Денисова МЕСТО И РОЛЬ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИ В ВУЗЕ В УСЛОВИЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В РОССИИ	120
34	К.Г. Гаркуша СТУДЕНЧЕСКОЕ САМОУПРАВЛЕНИЕ В ВУЗЕ: ОПЫТ ОРГАНИЗАЦИИ	124
35	Н.И. Давлетбаева, К.С. Тебенова КОРРЕКЦИОННО – ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОМОЩЬ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЭЛЕКТРОННОЙ ПРОГРАММЫ ДЛЯ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ С КОХЛЕАРНЫМ ИМПЛАНТОМ	130
36	У.Т. Дауыпбаева ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ ПЕДАГОГОВ К РАБОТЕ В ИНКЛЮЗИВНОЙ СРЕДЕ	134
37	M.K.Yelshina THE TEACHER’S ROLE IN DEVELOPING LEARNER AUTONOMY	136
38	В.В.Готтинг, А.Ербол ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ КӘСІПТІК БАҒДАР БЕРУ ЖҰМЫСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ	138
39	М.Д. Есекешова ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМЫТУДА ОЙЫН ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ	142
40	А.Ж. Жарылқап БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	145
41	Б.А. Жекибаева, Ф.Р. Юзликаев, Ш.Ж. Колумбаева ВЗАИМОСВЯЗЬ НРАВСТВЕННОГО И ЭСТЕТИЧЕСКОГО В КОНТЕКСТЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КОНЦЕПЦИЙ	148
42	Р.М. Айтжанова, Г.Ж. Жетписбаева МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ ОЙЫННЫҢ РӨЛІ	151
43	Б. Жуасхан, М.Д. Есекешова БОЛАШАҚ БІЛІМ АЛУШЫЛАРҒА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ	155
44	Г.Б. Жукенова, М.Б. Курманбекова, З.Ж. Бушуева ОСОБЕННОСТИ МЕТОДИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА	157
45	З.К.Жуманбаева, Л.А.Шкутина, Н.В.Соловова NEUROPSYCHOLOGICAL RESEARCH FEATURES OF THE ORGANIZATION OF ATTENTION IN YOUNGER SCHOOLCHILDREN	163
46	Л.Р. Золотарева «ПСИХОЛОГИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТВОРЧЕСТВА» В КОНТЕКСТЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ	165

47	Л.Р. Золотарева, Я.А. Золотарева ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ НАРОДНОГО ПЕДАГОГА К.Д. УШИНСКОГО И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ	172
48	А.Б. Ибашова, Д.Т. Белесова SMART БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА «SCRATCH» ЖӘНЕ «РОБОТОТЕХНИКА» КУРСТАРЫ БОЙЫНША БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ АҚПАРАТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН ДАМЫТУ ЖӘНЕ ҚОЛДАНУ	176
49	Д.Ж. Искакова, Г.С. Шрайманова РАЗВИТИЕ МЕДИАКОМПЕТЕНЦИЙ ПРОЕКТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ-ДИЗАЙНЕРОВ	182
50	Т.Г. Исхакбаева, Л.А. Шкутина, Д.Г. Житиневич ФОРМИРОВАНИЕ SOFT SKILLS У СТУДЕНТОВ КАК ТЕНДЕНЦИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ	186
51	П.З.Ишанов ФОРМИРОВАНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ	190
52	Р.М. Кадырова, С.У. Бичурина, Н.А. Якубова ОСОБЕННОСТИ ОБЩЕНИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ СО СТУДЕНТАМИ	194
53	А.Д. Калимова, К.К. Сагадиева, Г.Б. Нуржанова ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДИКИ «ПЕРЕВЕРНУТЫЙ КЛАСС» В ИНТЕГРИРОВАННОМ ОБУЧЕНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ	199
54	Ж.А. Карманова, К. Гау, М.А. Лукьянова ЭМПИРИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ ПЕДАГОГОВ	203
55	Zh.A.Karmanova, I.Autayeva, L.S.Kasymova ANTI-STRESS TECHNOLOGIES IN THE PREVENTION AND CORRECTION OF PSYCHOSOMATIC DISORDERS OF SCHOOLCHILDREN	206
56	С.Г. Карстина, Б.А. Касымбаева, А.Т. Мамбеталина ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДОВ АКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ УЧЕНИКОВ НА УРОКАХ ФИЗИКИ	209
57	С.Г. Карстина, Ю.И. Столярская РАЗРАБОТКА ИНСТРУМЕНТОВ АКТИВИЗАЦИИ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ ПРИ ИЗУЧЕНИИ РАЗДЕЛА «МОЛЕКУЛЯРНАЯ ФИЗИКА»	215
58	С.Г. Карстина, Е.О. Горшкова МЕТОДИЧЕСКИЕ И ДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПЛАТФОРМ НА УРОКАХ ФИЗИКИ	221
59	Ш. Көшербай, А. Мукатаева ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРҒА БИ ТЕРАПИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ	226
60	Я.А. Кумарев МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ОНЛАЙН ОБРАЗОВАНИИ	229
61	А.А. Купелдеева, С.А. Кипшаков УПРАВЛЕНИЕ МОТИВАЦИЕЙ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ	234
62	М.Д. Қошанова, Г.О. Дүйсеева, У.А. Хабибуллаева ГЕОМЕТРИЯДА КЕҢІСТІКТІК ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУ ТӘСІЛДЕРІ	237
63	С. Құдабаева ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ҚҰНДЫЛЫҚ-СЕМАНТИКАЛЫҚ САЛАСЫНА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТРЕНИНГТЕРДІҢ ЫҚПАЛЫН ЗЕРТТЕУ	240
64	А.С. Магауова ОПЫТ КАЗНУ В ПОДГОТОВКЕ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В УСЛОВИЯХ РЕАЛИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОЙ ПАРАДИГМЫ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	244
65	Р.Б. Маженова, Г.Н. Манашова, К.Т. Докумбаева ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЗАТТЫҚ ДАМЫТУШЫ ОРТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	248
66	Ю.А. Мазитова, Г.С. Шрайманова PEDAGOGICAL CONDITIONSAFFECTING THE FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE AMONG STUDENTS OF VOCATIONAL EDUCATION	251
67	А.Ш. Манабаева, С.А. Кипшаков, Н. Тойбекқызы КӘСІБИ ДАЙЫНДАУДА ЖОБАЛЫҚ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ	254

68 А.Ш.Манабаева, Ш.С.Тусупова ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТРУДА 256
69 А.О. Мухаметжанова, М.Н. Шаяхметова, Э.Б. Тлеуберлинова БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ҚҰРМЕТТЕУГЕ ТӘРБИЕЛЕУ МЕХАНИЗІМІ 258
70 С.Г. Мухаммедина, Н.Б Шайлимбекова БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУІН ДАМЫТУ ҮШІН ЛОГОПЕД ПЕН ПСИХОЛОГ ӘРЕКЕТІНІҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ 261
71 В.В.Николаева ,И.Н.Козырская ,А.Е.Ахметова КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ПЕДАГОГОВ ПО ДОШКОЛЬНОМУ ВОСПИТАНИЮ В СИСТЕМЕ БАКАЛАВРИАТА 263
72 Г.К Нуркенова ,Р.Б.Маженова БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ҚАЗЫРҒЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫ ДАЯРЛАУҒА ӘСЕРІ 268
73 A.T.Nurseit, G.B.Beisenbekova , Jan Danek FORMATION OF PERSONAL QUALITIES OF STUDENTS IN INCLUSIVE EDUCATION 270
74 А. Нұрсұланқызы, А.А. Джумадельдинова, Каймолдина А.С. ЦИФРЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ РЕСУРСТАРЫН БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ҚОЛДАНУ 275
75 С.А.Одинцова ,В.В.Ренкевич ТИМБИЛДИНГ КАК СПОСОБ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ УМЕНИЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ 278
76 И.К. Орлова, Т.Н. Ельникова ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ТЕАТРАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ФОРМИРОВАНИИ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА УЧАЩИХСЯ 281
77 И.К. Орлова, Е.В. Овчинникова ОРГАНИЗАЦИЯ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА МАЛОКОМПЛЕКТНОЙ СЕЛЬСКОЙ ШКОЛЫ 285
78 Ш.О.Орынгалиева БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ДАМЫТУ ПРОЦЕСІНДЕГІ ӨЗІН-ӨЗІ РЕТТЕУДІҢ РОЛІ 291
79 Қ.Б.Панжиев ЎЗБЕК ХАЛҚ МУСИҚИЙ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШ, ТАҲЛИЛ ЭТИШ, ИЛМИЙ-ТАТҚИҚ ЭТИШ МАСАЛАЛАРИ 296
80 А.К.Рсалдинова, А.Б.Утемуратова, Ә.Қ.Сүлеймен МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ СӨЙЛЕУ ТІЛІ БҰЗЫЛЫСЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ АТА-АНАЛАРЫМЕН ЛОГОПЕДТІҢ ӨЗАРА ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ОРНАТУ ЖОЛДАРЫ 299
81 А.Р.Рымханова, М.М.Қыпшақова СЕНСОРЛЫҚ ОЙЫНДАР АУТИСТ БАЛАМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ТҮЗЕТУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ ТӘСІЛІ РЕТІНДЕ 302
82 Р.М.Айтжанова, Г.Қ.Садық, ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ШАРТТАРЫ 305
83 А.А. Сагимбаев, С.Ж. Бодиков, А. Еркинова КӨРКЕМДІК ОЙЛАУ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚТЫҢ МАҢЫЗДЫ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ 311
84 Г.Е. Самашова, С.Ғ. Құрымбаев ШАТАЛОВ ТЕХНОЛОГИЯСЫ ЗАМАНАУИ ӘДІС РЕТІНДЕ 314
85 A. Sankhayeva, K. Kaisarova БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ МОТИВАЦИЯНЫҢ РӨЛІ 318
86 A. Sankhayeva, N. Manasheva, S.E.Shishov THE ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF PRESCHOOL AGE CHILDREN 321
87 Ж.И Сардарова СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ 324
88 Ж.Е.Сарсекеева, Г.Ж.Микерова, М.А. Колмагорова РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА ОСНОВЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ 329
89 Ж.Е.Сарсекеева, С.К.Абильдина РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ КАК ОСНОВА УСПЕШНОГО ОБУЧЕНИЯ 332

90	М.С.Сарсембаева, А.А.Купелдеева ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ	335
91	А.Т. Сексенбаева, Р.М. Айтжанова, Н.С. Секербай ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҚАЖЕТ ЕТЕТІН БАЛАЛАРДЫҢ АТА-АНАЛАРЫМЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЗЕРТТЕУ	338
92	Н.Н. Сергиенко, Ж.А. Карманова, Шишов С.Е. ДЕСТРУКЦИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГА	342
93	Т.П. Смолькина, Л.С. Ясинская ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ УНИВЕРСИТЕТОВ: ОПЫТ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ И ЗАРУБЕЖЬЯ	345
94	Ә.Қ. Сүлеймен, Г.М. Сақып СӨЙЛЕУ ТІЛІ ЖАЛПЫ ДАМЫМАҒАН (2-3 ДЕҢГЕЙ) МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ (4-5 ЖАС) БАЛАЛАРДЫҢ ҰСАҚ МОТОРИКАСЫН ДАМЫТУ БОЙЫНША ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ	352
95	А.А.Тастанова, Б.Қ.Шаушекова БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭТНОЭКОЛОГИЯЛЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	355
96	К.С. Тебенова, А.Р. Рымханова, З.Д. Жусупбекова, А.Б. Аманбекова К ВОПРОСУ О ФОРМИРОВАНИИ МЕДИЦИНСКОЙ ОСВЕДОМЛЕННОСТИ ПО ВОПРОСАМ ЗДОРОВЬЯ У СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ	359
97	Л.А.Тулепов ЭФФЕКТИВНЫЕ ПУТИ ПОЗНАНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА КАК ЧАСТЬ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ	364
98	Л.А.Тулепов ОБЪЕКТ СТУДЕНЧЕСКОГО ПРОЕКТИРОВАНИЯ – КАЗАХСКАЯ ДОМБРА	368
99	К.Ж. Туребаева, Д.К. Коптилеуова КОРРЕКЦИЯ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ПОСРЕДСТВОМ НЕЙРОПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ РАБОТЫ	372
100	G.T. Tursynbet, L.A. Shkutina, K.L. Polupan THE IMPORTANCE OF THE DEVELOPMENT OF SOCIAL INTELLIGENCE AMONG STUDENTS	376
101	С.Ю. Тушина ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ПРИМЕНЕНИЯ НОВЫХ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ДИСЦИПЛИНЕ ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА	379
102	E.M. Utepova, A. M.Abdyrov CONDITIONS OF THE USE OF DIGITAL LEARNING ELEMENTS IN THE TRAINING OF THE PEDAGOGICAL PROCESS	382
103	И.Р. Халитова, Н.Атемкулова ӘЛЕУМЕТТІК- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖҰМЫСТА ЗАМАНАУИ АТА-АНАЛАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІН ЕСКЕРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	384
104	Л.К. ШИЛЬДЕБАЕВА, У.С .САКЕНОВАНАЦИОНАЛЬНОГО КОСТЮМ КАК ИСТОЧНИК ТВОРЧЕСТВА ОБУЧАЮЩИХСЯ	387
105	Л.К.Шильдебаева, А.Болатбеккызы, Р.Р.Орынбаева РОЛЬ ОСНОВ КОММЕРЦИАЛИЗАЦИИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ	391
106	L.A.Shkutina, S.A.Mulikova, S.B.Mukusheva IMPLEMENTATION OF NON-FORMAL EDUCATION AT A UNIVERSITY BASED ON THE EXPERIENCE OF THE EUROPEAN UNION	395
107	Карипбаев Ж.Б. БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНДЕГІ КӨРКЕМДІК СЮЖЕТ ЖӘНЕ КОМПОЗИЦИЯ	398